

A CHRONICLE OF THE EARLY SAFAWĪS

BEING THE

AHSANU'T-TAWĀRĪKH

OF

HASAN-I-RŪMLŪ

Vol. I

(Persian Text)

Edited by

C. N. Seddon, M.A., I.C.S. (Retired)

Oriental Institute,
Baroda

1931

Printed by P. Knight at the Baptist Mission Press, 41, Lower
Circular Road, Calcutta, and Published by Benoytosh
Bhattacharyya, Director, Oriental Institute,
Baroda, on behalf of the Government
of His Highness the Maharaja
Gaekwad of Baroda.

Price, Rs. 11-0-0.

PREFACE

The text of the *Ahsanu't-Tawārikh* now printed is based on the Bodleian MS., Ouseley 232, dated 1010 A.H., supplemented by a good MS. belonging to Mr. A. G. Ellis, kindly lent to me by its owner, and compared with a British Museum MS. (Or. 4134 of Rieu's Supplement) dated 1024 A.H. The Bodleian MS. has a big lacuna between 913 and 932 A.H., and Mr. Ellis' MS. lacks the beginning and end. These three MSS. all appear to be derived from one archetype. There are two other MSS. known in Europe, one in Paris and one at Leningrad. The Paris MS. is, I understand, also derived from the same archetype as our English copies. The Leningrad MS. is probably an independent copy; but I could not conveniently consult it—except in the printed extracts given in Dorn's Muhammedanische Quellen. There are at least three MSS. in Tehrān, but I did not know of them till I had finished the preparation of my text and printed a good deal of it.

The Ahsan was written in 980 A.H., except for a portion at the end which was added in 985 A.H. The author, Ḥasan-i-Rūmlū, was the grandson of Amir Sultān Rūmlū, a noble of the court of Shāhs Ismā'il and Tahmāsp (d. 946 A.H.). Hasan was born in 938 A.H., and all we know about him—so far as I am aware—is contained in the few details extracted from this work, and noted by me in the Journal of the Royal Asiatic Society, 1927, p. 307. He wrote other volumes, but they are not now extant, so far as I know.

The chronicle gives a history of Persian affairs from 900 to 985 A.H. It is based upon earlier authorities, such as the Ḥabibu's-Siyar and the unknown author dealt with by Sir Denison Ross (J.R.A.S., 1896), and probably the Jahān Ārā; also certainly on Mawlānā Idris' *Hasht Bihisht*. The later history is stated by Hasan to be based on his own observations. He appears to have been a conscientious inquirer and is a fairly good authority, though I must candidly confess that as a historian he is unsatisfactory, because he omits so much that might be interesting and usually fails to explain the real causes of the expeditions which he describes. No serious consideration need be given to the scraps of Turkish and Indian history occurring in his work.

The text, I fear, is often corrupt. I have not usually altered it, where the MSS. agree, unless the mistake made is perfectly obvious. In many cases a small emendation would be quite easy. In a few cases the meaning is not clear, but I have left the text as it is. I am afraid there is a somewhat long statement of corrigenda, and yet I can hardly hope that all errors have been detected by me. Moreover, especially in the first pages, there are small errors not noticed. The book has been printed in Calcutta and this has made proof-reading difficult, because in order to get the text printed within a reasonable time I have had to avoid delay wherever possible. Scholars may kindly bear this in mind. Finally, I must here acknowledge the help I have received from my friend Professor Syed Nawab Ali, Principal of the Bahá'u'd-dín College in Jünagadh. Besides reading the first proof Professor Nawab Ali has helped me with notes and suggestions, and for this kind assistance I offer him my thanks.

C. N. SEDDON

OXFORD,

27th July, 1931

NOTES ON THE TEXT

Page Line

1 6 اَنَّا فَنْعَنَّا. Qurān XLVIII. 1.

اَنَّا كَفَيْنَا. Q. XV. 95.

1 11 این جله را نیز. So in the MSS. Either we must omit 'ا', or alter شدہ in l. 17.

2 22 نیز. Thus Hasan indicates that he has written other histories; further references to them will be noticed.

تاج حیدری (Tāj-e-Haydarī), was a twelve-peaked cap of crimson, adopted by Haydar the father of Shāh Ismā'īl, and worn by the Ṣafawī Ghāzis, whence they were called 'qizilbāsh' or red head. The twelve peaks (دوازده ترک) stood for the twelve Shi'a Imāms. For a curious account of its origin see Ross' author (J.R.A.S. 1896, p. 253).

3 13 — کسیب — booty, plunder, a word commonly used in this and similar chronicles.

3 22 وَاتَّيَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا. Q. XIX. 12.

4 21 هَلْ أَدْلَمْتُ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ؟ Q. XXVIII. 12.

5 4 وَيَرْمِيش — الله وَيَرْمِيش — better some local saint. For the name see Blochet, Histoire des Mongols (Gibb Memorial Series, Vol. XVIII. 2. App. p. 61). Its meaning is 'Dieu donnant', وَيَرْمِيش being the Turkish present participle of virmak. The root is found in the common name termination of virdi or birdi.

5 8 وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْرَنِي اَنَا رَأْدَةُ الْيَكَ. Q. XXVIII. 7.

5 13 لَا تُضَارَ وَالِدَةُ بِوْلَدَهَا. Q. II. 233.

Page Line

5 21 وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلَى حَيْنٍ غَفَّلَةً مِنْ أَعْلَمِهَا Q. XXVIII. 15.

6 13 لَا تَخَفَ نَجْوَتْ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Q. XXVIII. 25.

6 22 اِنْشَار وَ اِنْذَار This is the reading of A. J. has اِنْذَار كَوْد.

8 9 كَارْ كِيَا Dorn writes كَارْ كِيَا, but the Farhang-i-Nāshīrī spells كَارْ كِيَا. The title is specially applied to the Sayyid family of Gīlān rulers.

9 5 صُونَكْ T. —صوک—the end of any fixed period, i.e. stopped, or attached, their property.

13 7 تُرْخَانِي. The Ghīyāṣu'l-lughāt spells تُرْخَان and explains thus :—

منصب مقرری پیش سلاطین ترکستان که صاحبیش از جمیع تکالیف نوکری معاف باشد. The Farhang-i-Sanglākh (a dictionary of Turkī words used in 'Alī Shīr Nāwā'i's poetry, by Mīrzā Muḥammad Maḥdī Khān, author of the Ta'rikh-i-Nādirī writes تُرْخَان بِرَوْزَن درمان, and explains similarly, adding that a Tarkhān was not obliged to hand over booty got in battle, but could keep it himself. See also Juwayni's Ta'rikh-i-Jahān-Gushā. (Gibb Memorial, Vol. XVI, p. 27), and Bartold Turkestan (Gibb Memorial, Vol. V, new series, p. 385). "Tarkhans were exempted from all taxation; all booty . . . became their full personal property; they could enter the palace at all times without special permission; they were called on to answer only after the ninth crime connected by them . . . At feasts the Tarkhans occupied a place of honour and received a goblet of wine each." It has been suggested that Tarkhān is the same word as Tarquin. (Note by H. Beveridge, J.R.A.S. 1917, p. 834, and J.R.A.S. 1918, p. 122, and p. 314.) The word is clearly Mongol (Blochet, Introduction à l'histoire des Mongols, Gibb Mem. Series, Vol. XII, p. 293).

15 16 درمیان دره بَلْ چَرَاعَ Mrs. Beveridge (Bāburnāma, p. 69, note) thinks that the name should be بَلْ چَرَاعَ (the Pass of

Page Line

the Lamp), and states that the place is on the Herāt-Balkh road.

16 2 نقش نگینش—the inscription on his signet ring; his 'motto'.

16 13 مشهد مادر سلیمان. i.e. the Tomb of Cyrus. *Vide* Curzon's Persia, Vol. II, p. 75.

17 17 روبندز. The MSS. read رویندر, but I think it must be the well known fort of Ruyīndiz—which is given by the Ta'rikh-i-Qipchāqkhāni. For this fort see Le Strange's Nuzhatu'l-Qulūb, p. 84. Rīzā Quli Khān in his Farhang-i-Nāsiri says that according to the Haft Iqlīm it was a strong fort three leagues from Marāgha, and adds that there were (in his day) ruins of a fort in that locality with cuneiform inscriptions.

20 1 موسوم بود به کودجه احمد. The word also appears as گود and in the Bodleian Jahān Ārā. The unknown author whose work has been dealt with by Ross (J.R.A.S. 1896, p. 249) states that this nickname was given to Aḥmad by Sultān Bāyazid of Turkey. It may be a form of گدو a pumpkin; or, perhaps, as suggested by Charmoy, a Turkish corruption of کوتا short or of a boy. There is also کوچی, کوچجی a shepherd, (Farhang-i-Sanglākh).

20 3 کلم روم—a Turkish cabbage, or cauliflower.

23 1 بوانغار, جوانغار, the right wing; جوانغار, the left wing. For these Mongol words see Blochet's Histoire des Mongols (being Vol. XVIII 2. of the Gibb Memorial Series) p. 539.

27 7 توغافچی, توغاجی, ترقاجی and توغاجی, توغافچی—a standard bearer. Pavet de Courteille explains توغ thus: "étandard se composant d'une queue de bœuf de montagne, fixée à une hampe au dessus d'un pavillon triangulaire". In Bukhārā in 1820 the tūgh was the large regimental standard carried by the Mir Bāshi. The word must be distinguished from توپچی (see note on p. 78. 6), and توغانچی, توغانچی, a falconer.

27 12 مربی, مرمنی A has مرمنی, and Ross' author صرمی.

Page Line

28 11 و بعضی این حکایت. This passage is almost the same in Ross' author (J.R.A.S. 1896) and the coincidence shows that the Ahsan copies the unknown author, or both are derived from the same source. This source was not the Ḥabibu's-Siyar.

29 3 ﷺ و مادا. Originally ﷺ and مادا. The Lala was tutor, adviser, or manager, attached to a prince; such appointments are frequently mentioned.

29 5 فرقهٔ تاجیه; the correct reading is ناجیه, i.e., the sect that is 'saved'.

31 14 در قریب ماتیان ماتبان.

31 20 از راف فقیری راف. The MSS. have راف is a mace, such as that carried by darwishes and qalandars.

32 12 منصوبت و منسوبت. are said to be the two last games of the play of 'nard'.

33 19 استدراک استدراست. The MSS. have and استدراک.

35 5 دو قوز الام. In the Ḥabibu's-Siyar (Bodleian MS.) Qarāja Ilās joined Ismā'il at دو قوز الام.

36 22 قراولن - قراولن for to-day for a sentry, see Blochet, Histoire des Mongols, p. 381.

37 17 ضرب زن — generally translated 'swivel gun'. Charmoy (Fastes de la Nation Kurde), however, translates "pièce de gros calibre". Irwine (The Army of the Indian Moghuls) considers it the general word for cannon.

37 19 کوکه. The description of these vessels is taken from Mawlānā Idrīs' great history of Turkey known as the Ta'rikh-i-Hasht Bihisht. Thus in the Hast Bihisht we read:— آن قسم معروف به کوکه بر مثال کمان درمیان آن تبری است که بر عکس تیر و کمان همیشه کمان آن همچو تیر روان است فاماً تیر او همیشه پای بر جا است.

37 21 قدرقه. Elsewhere the word is written قادرقه.

39 12 فرنگی قرقان — a gun of European fashion.

Page Line

40 14 — برسم منقلاي — as advance guard. The Ghiyāṣu'l-lughāt
has: منقلاء بالكسر و حرف سوم قاف فوج بيش يعني هراول:

40 15 — كوكلتاش — See Blochet, p. 577. Tāsh=companion. Kokal=the
round thing, *i.e.*, breast. So Kokaltāsh is 'foster brother'.

42 10 اوغلي (Ūghulī). This Uighūr Turkish word, when placed
after a name, signifies a prince of the house of Chingiz Khān.
(Blochet, p. 189). The Ghiyāṣu'l-lughāt has: اونلىي بمعنى —
يسرا اوچه اوغل بمعنى يسر و بچه و ياي معروف بمعنى او

43 1 قوبن الومى — The spelling varies. The word appears to mean
'sheep's death'. It is the place where the R. Kur was
usually crossed.

45 14 شهر نو — تور. All the MSS. read. But the Bodleian Ḥabību's-
Siyar reads in two places نو, and probably this is correct.
(شهر نو که بر کنار دریا است).

45 21 وَ بَنِيتَا فُوقَكُمْ سَبْعَ شَدَاداً Q. LXXXVIII. 12.

45 21 وَ السَّمَاءُ عِذَاتُ الْبَرْوَج Q. LXXXV. 1.

46 20 نمدهاي الاصق — hair tents. "Tente on hutte de feutre
et de baguettes flexible" (Pavet de Courteille)
خانه محرائيان (Ghiyāṣu'l-lughāt) که از مو سازده.

48 7 ازبك — Vambery (Bukhara) says:—"Ozbek means his own
master, independent," and states that "the same word was
in use amongst the ancient Hungarians as the title of a
dignity, or of a certain rank". The Uzbeks were not
a race, but a political organization. Vambery says that
they were named after a certain Uzbek of the Blue Horde
(*i.e.*, the country between the Volga and the Sea of Aral)
—a statement of doubtful value. (See Eugene Schuyler,
Turkistan, Vol. I, p. 376).

50 15 وَ مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسِيبٌ Q. LXV. 3.

51 4 شبيه نمودند — sent a flight of arrows. شبيه (a common word in
this work) means a 'volley', 'pluie de flèches' (Pavet
de Courteille).

Page Line

53 7 اسماز. All three MSS. read اسماز, but I have altered this to اسماز
‘captivity’.

53 19 در وقتکه=در محلی که. در وقتکه=در محلی که.

53 19 کپک میورزا با اصیو محمد... اختیار کردند The use of a plural verb
with a subject in the singular followed by ل is very
common in all these chronicles and also in modern Persian.
کپک - hunchback. or گپک - hunchback.

پوششی مخصوص سلطانیں—قب. (Ghiyāṣ). نوعی از لباس امرا - چهار قب 6 پوششی مخصوص سلطانیں—قب. (Ghiyāṣ). نوعی از لباس امرا - چهار قب 6
نوعی از قبای بند گشاده پیش بعضی تکمه افزایید و بیشترین فراز—فرجی 8
جامعہ پوشند. (Ghiyāṣ). جامعہ پوشند.

56 21 کوتل خوابانیده — وی را در محققہ کتل خوابانیده 21 کوتل خوابانیده — وی را در محققہ کتل خوابانیده 21
عمرکب سواری خاص Ghiyāṣ has

57 4 پنج حرفی بگفت و شد تسليم. The Bodleian Jahān Ārā has for
the second misrā. الف و تا و ثا و جيم. But the ب is
correct, for it gives the right date (906 A.H.). I do
not understand any particular meaning in these letters,
though the پنج حرف seems to refer to Qurān II. 153—157,
recited in times of mourning or the five “muqattāt”
کهبعضی in Q. XIX. 1.

57 10 اما بغايت ستم ظريف بوده —had a ready power of biting repartee.

67 9 صورن. The MSS. always spell the word thus, and it is the
spelling of the Bodleian Sharafnāma. The dictionaries
have سورن and سوران, e.g. Pavet de Courteille, who inter-
prets:—“cri que poussent les soldats de deux armées
placées en face l'une de l'autre”. Howorth writes:—
“They raised the great cry, ‘Surun’” (Vol. III, p. 661).

71 17 آلچی. The word is doubtful in the MSS. Possibly it may be
آلچی If آلچی be correct the Ghiyāṣ has for its mean-

Page Line

ing. گیرنده و ستاننده از لغات ترکی— Pavet de Courteille has, “ plâtre ; inférieur ; dessous ”.

74 22 تکوچیل—the year of the Hog, the last year of the Tatār cycle.

75 14 برج دو پیکر—the constellation of Gemini.

77 3 نارین بنارین قلعه گریخته. The MSS. vary in their readings. نارین occurs further on, e.g. p. 426. Vullers, quoting the Bahār-i-‘ajam and the Ālam Ārāy-i-‘Abbāsī, writes:—“ nomen arcis in parte occidentali urbis Bagdad ”. These chronicles, however, appear to use the word as a general name for the citadel of any fort. The Farhang-i-Sanglakh writes نارین بکسر را و سکون نون بمعنی خاصه بود چنانکه نارین— قلعه و سرکار نارین در تواریخ مسطور و در السنة مذکور است. See further Blochet, Histoire des Mongols (Gibb Memorial Series, Vol. XVIII, 2, p. 311, note), “ Emprunté au mongol par le turk avec le sens de ‘particulier, spécial, propre au souverain, خاص ’.”

78 5 به تن استخوان پاره پیکان تیز i.e. the shattered bones in the body pierced the skin like arrow heads.

78 6 تواچی. Pavet de Courteille has:—“ haut commissaire chargé à la cour des Mongols du recrutement, de l’inspection des troupes, de la surveillance des executions capitales ; inspecteur ; courrier monté sur un chameau ”.

78 14 بیصال بسته. The more usual spelling is بیصال بستن. بیصال بسته ‘to draw up in regular array’.

79 13 انتعاش—the dictionary gives ‘recovery from disease’ ‘the sick man recovered’). The word is used in the same connection in the Zafarnāma و حرفهای ایشان پو آب اپ p. 416, l. 14 of the Calcutta printed edition.

80 12 اللہ عَزِيزُ ذُو اِنْتِقَالٍ. Q. XIV. 47.

86 16 سلطان حسین. The name should be حسن clearly.

Page Line

88 14 —کاراز ایوار و شبیگو در کذشت—travelling by evening and at night.
Ewāra is an old Persian word, used in the Mainyo-i-Khard, meaning evening, sunset time.

90 15 اُلکا and اُلکا —district, country, landed possessions.

92 5 در ترکی قوم را گویند - اُلوس (Ghiyāṣ): a Mongol word “ Empire, territoire soumis à l'autorité d'un souverain, et dynastie ” (Blochet, p. 611).

94 1 وی را الا ادنہ لقب نهاد In the Lubbu't-tawārikh of Yaḥyā bin ‘Abdu'l- Latīf al-Ḥusayni (b. 885, d. 962 A.H.) we have علاء الدوّله که حضرت اعلیٰ او را الا ادنہ صیغتند فرار نموده— It may be that this nickname means, ‘Oho wise man!’— too wise to measure his strength with the great Ismā‘il; Alādāna instead of ‘Alā dawla.

94 21 —فیقول کردان—the encampment of the Kurds. The word قی قول is common in the Zafarnāma.

95 20 فوج هراول را گویند ; چرخچی (Bahār-i-‘ajam).

99 9 مانند امواج بحر From this up to the year 931 A.H. is a great lacuna in A.

99 22 العود احمد 'returning is more commendable'—a proverbial expression often found, and used in several different senses.

101 17 سارو قپلان —the yellow panther. Some MSS. spell سارو، others سارو.

105 13 and 149 وَقَذَفَ فِي قُلُوبِمُ الرُّعَبَ 2. Q. XXXIII. 26.

105 23 اوبیقات —tribes, encampments; 'tribu, peuplade' (Pavet de Courteille).

107 8 ترکی بمعنى سبز زار — اُنلگ (Ghiyāṣ).

110 3 غلام علی بو تراب. The metre requires علی after غلام, but it is not in the MSS.

110 23 مرض ذات الجنب—said to be pleurisy.

111 21 وَأَنْ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ Q. VI. 154.

112 6 کتابت. This letter contains words which are clearly corrupt, and which I could not correct from the only two MSS.

available. Since the text was printed, owing to the kind assistance of Sir E. Denison Ross, I have been able to obtain the readings of three Tehrān MSS.

سياست پناه سلطنت 7. اسمعيل داروغه. The Tehrān MSS. all read دستگاه اسمعيل داروغه *

112 9 جان افزا. The Tehrān MSS. all read ولی جان افزا با معنی تراست. Persian collator writes, 112 12 بحظیه سیاست. From the Tehrān MSS. the correct word is فبط, though it seems strange that so common an expression should have been corrupted.

112 15 الولد سو ابیه، the son is his father's secret'—a saying of the Prophet. Cf. Maṣnawī, Book IV, l. 3116: بهر این فرمود: آن شاه نبیه مصطفی که الولد سو ابیه. The saying is also quoted in the Zafarnāma.

112 17 شب ظلمانی. The Tehrān MSS. read— ستارگان در آسمان بذر آمدند و بتخصیص سهیل از محلی که طلوع نمودند *

نمايد - سازد - مازد. The Tehrān MSS. read نهایند - مازد - مازد

113 5 نفذ الله تعالى في مشارق الأرض و مغاربها 5. Cf. Q. LXX. 40. فلا اقصى برب المغارب

113 11 ابقاء الله تعالى 11. Add as in the Tehrān MSS.

113 15 از مقصود کشور 15. The true reading, as in the Tehrān MSS., is: در مقصود گشودی و بفتح و فروزی مفتح گواداندی از جنود عسکرنش—

113 18 از خیوف پیکرش 18. The Tehrān MSS. read از خیوف پیکرش

114 12 و ينصرك الله نصراً عزيزاً 12. Q. XLVIII. 3.

115 3 بتکچی. For the derivation of this Mongol word see Blochet, Appendix, p. 52. Howorth (Vol. III, p. 512) says:—"Bitikchi, a Turkish title, meaning originally a scribe, was used for subordinate officials".

118 9 and 121 14. والليل اذا سمعى 14. Q. XCIII. 2.

118 10 نار حامية 10. Q. CI. 11.

Page Line

118 11 .إِذَا زَلَّتِ الْأَرْضُ زَلَّتِ الْهَا . Q. XCIX. 1.

118 12 .عَلَيْتِ الرُّومَ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ . Q. XXXI. 1.

121 14 .وَالشَّمْسِ وَالصَّحْنِ . Q. XCI. 1, XCIII. 1.

122 17 نانوش . J. has ماموش . The meaning is unknown to me.

122 19 .وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيْ مُنْقَلِبٍ يَنْتَلِبُونَ . Q. XXVI. 227.

123 5 بارس . Blochet states (p. 255) that بارس is the ordinary translation of the Sanskrit आश्र, a tiger, and is the transcription of the Mongol 'irbars'. In Turkish the word means a leopard, panther, or cheetah.

123 8 بالتلذى يېڭ . This is the reading of B. J. has بە انە تلذى and the Bodleian Jahān Ārā.

123 17 توقىا or توقىاي . This name is doubtful; possibly بروقىا.

124 5 كودچە احمد بن حسن پادشاه . There is clearly an omission of the words بن انغولو محمد in both the MSS.

124 9 ولايت كرمىنيه . The MSS. have كرمىنه, but the place must be كرمىنيه between Bukhārā and Samarcand, which is mentioned a few pages later in connection with Jānī Beg, and is given in other histories (e.g. Bodleian MS. Ouseley 269, known as the Ta'rīkh-i-Badī'a) as Jānī Beg's province.

124 12 مير توزك و نقيب و چوردار — يساول (Ghiyāṣ); a ceremonial officer, another form is چاساول. For this Mongol word see Blochet, p. 570.

124 15 و لفظ ترجمان بمعنى تاوان نيز — برسم ترجمان (Ghiyāṣ). أسد است

126 14 تکامیشى . The MSS. write this word, which often occurs, in various ways, as if the copyists did not know it. Its meaning is clearly 'pursuit'; "action de poursuivre, poursuite" (Pavet de Courteille)—a Turkish present participle form with the Persian termination in ى.

126 24 ياسا رسانيد — put them to death. For ياسا see Blochet,

Page Line

p. 178. The word in the *Zafarnāma* is always in the form
بیساق.

ترکی است بمعنی داروغهٔ دیوانخانه ..... چه ایشیک—ایشیک آفاسی 20
..... فضای دروازه (Ghiyāṣ).

127 13 چله خانه فروستاد. The چله is a forty days' seclusion
adopted by certain dervishes.

128 12 بضرب کسکن. I do not find کسکن in the dictionaries. It may
be a short form of کشکنجیو which the *Farhang-i-Nāṣirī*
says is a great gun.

130 19 —خانه کوچ his family. Charmoy says, it means 'maison
nomade' i.e., the family and possessions that travel with
a chief. کوچ, meaning family, is a common word in the
Zafarnāma, e.g., کوچ خود را بفرستاد.

134 5 —تبرأی one who separates himself from and curses the first
بیوار شد از آن = تبرأ منه three Khalifas, a fanatical Shi'a. (Muntaha'l-arab). See also Q. II. 166, and IX. 114.

135 1 بن سلطان بایزید. Murād was son of Ahmād and grandson
of Bāyazid. The MSS. omit the words بن سلطان احمد.

136 8 کاش نوشیروان کنون بودی. These lines are to be found in the
third daftar of the *Silsilatu'l-Zahab* of Jāmī. My MS.
reads —عہدظ العز.

137 13 به تتبع.... نموده Either the به should be omitted, or some
such word as قیام inserted before نموده.

138 17 بخشی — originally 'master' (Mongol), scribe, and medicine
man; in India, a pay-master of the troops.

139 13 بیلاق—بیلاق, a form of لامیشی, with the Turco-Persian termina-
tion لکامیشی میشی.

140 11 چپانیان—the rabble; men with tattered clothes (چپان).

141 5 معقلی. The meaning and correct vocalisation of this

Page Line

word are not certain, I take it to be *ma'qili*; perhaps the script found on old forts (معقل).

141 6 چنانچه در جلد ششم نوشته شد. See Preface—a reference to earlier works by *Hasan-i-Rūmlū*.

144 23 عربه. The word is generally spelt thus in the MSS. though عرباد also occurs. It is a Turkish word, and the ئ is a mistake; see the authorities cited by Fleischer (Kleinere Schriften II, p. 630). The *Burhān* and other Persian lexicons prefer the form عرباد, or ارباد. Whether it means a gun carriage, or an ordinary cart, has been argued (*e.g.* by Irvine, The Army of the Indian Moghuls, p. 144). In Egypt and Turkey the common word for a carriage is عربه or عربیه, and in Georgia the ‘arba’ is a bullock cart, much like the Indian bullock cart. (See Wardrop's Kingdom of Georgia for an illustration).

145 20 موجى. This word is not found in any dictionary I have consulted. Possibly it may be from the Turkish موجه (leg), and may mean the flank of an army.

148 15 هر باد هيچجا را. The MSS. are doubtful as to these words. I take باد هيچجا to mean a boastful warrior. The sentence requires باد to complete the four elements.

151 7 Q. II. كم مِنْ فَتَيَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فَتَيَةً كَثِيرَةً بِأَنَّ اللَّهَ (and elsewhere) 249.

151 12 به قدورمش سلطان ملقب گردید. Possibly from Turkish قدورمچ to be rabid, mad; or from دورمچ to be steadfast.

153 14 جبه پوش. For remarks on جبهه or بیهه (Mongol) see Blochet, p. 167.

155 20 خواندگار که بر شاهان—. The *Farhang-i-Nāṣirī* writes:—رومى اطلاق کرده اند مخفف خداوندگار است. The title was first applied to Sultān Murād I.

156 9 برات. The *Shab-i-barāt* is 15 Sha'bān.

Page Line

156 17 چلبی. Hellert writes:—“Le mot anglais *gentleman* traduit assez exactement le surnom de Tschelebi donné à Muhammed Ier”.

158 1 کُبْكِيْه—a troop of horses closely wedged together (Steingass). The MSS. read کتبکه، which is unintelligible to me.

158 13 کل مِنْ عَلَيْهَا فَانٍ. Q. LV. 26.

158 14 کل نَفْسٌ دَائِقَةُ الْمَوْتِ. Q. XXIX. 57. XXI. 35.

158 18 الفرار مِمَّا لَا يُطاق مِنْ سُنَّتِ الْمُؤْمِنِينَ, and الفرار فِي وَقْتِهِ ظَفَرٌ are common proverbial expressions.

159 17 کروکه—تن و پیکر بکرو که آراسته a big drum (Mongol). *Vide* Steingass, and Howorth, Vol. III, p. 569. But there may be some error in the text.

160 11 ینگچریان. The MSS. usually spell in this way. The Turkish form is, of course, بیگچوی—the گ having the value of *ng* in ‘sing’ (Yengicheri).

162 8 دروازه عکاشہ Khwāja ‘Akāsha was a saint buried at Balkh. See Zafarnāma, Vol. II, p. 210. Or it may be the Ākcha gate, which is the main west gate of Balkh city.

163 2 ازناور—ازناوران a great lord’ (Steingass). In Qazwini’s Jahān Gushā, Vol. II, p. 173, note (Gibb Memorial Series, Vol. XVI, 2) we have: ازناور بربان گرجی بمعنی شریف و بزرگ—: قوم است. Howorth, Vol. III, p. 155:—“Next to the Thawads or princes were the aznaurs or nobles”. See also Brosset, Histoire de Georgie, Introduction; also Zafarnāma, Vol. II, p. 204:— گرجیان امرای بزرگ و بهادران را— ازناور گویند *

163 9 گبران. The author always calls the Georgians ‘Gabrs’: just as the author of the Zafarnāma calls Hindus ‘Gabrs’.

163 12 مهم و تیاری جنگ—پساق (Ghiyāṣ).

164 19 اسلحه سپاه مثل شمشیر و سپر و تیر و کمان و گاهی بمعنی مطلق سامان و—یراق اسباب و مصالح هر چیز (Ghiyāṣ). The word is commonly used in histories, sometimes in the form برق. Thus

Page Line

و يك هزار مرد يوق نموده in Mir Zāhīru'd-dīn's *Ta'rikh-i-Gīlān*
and بـه يرق مشغول گشت.

166 18 آن گندید All the MSS. read thus. But surely it should
be آق گندید, which is a town at the entrance to Gharjistān,
and is mentioned as such further on (p. 337).

168 21 مرض ذات الصدر - pneumonia.

171 23 چون خبر. There should, clearly, be a fresh heading here.

174 2 بلغراد. The MSS. read, corruptly, بمغروط, etc. It is clearly
Belgrade.

176 17 مـرـجـ الـبـعـرـيـنـ يـلـقـيـانـ Q. LV. 19.

177 8 The dates given by these lines are 926 and 940 A.H. See
Browne, Literary History, Vol. IV, p. 81.

177 9 I have inserted the word مـقـوـفـيـاتـ, which seems to have
been inadvertently omitted.

177 13 — يـکـیـ اـزـ شـعـراـ according to the Ātash Kada this was Afzal
Tehrāni. The lines which follow are quoted by Browne
(Vol. IV, p. 231) with slight differences as given in the
Ātash Kada.

179 23 فـيـ رـوـضـةـ مـكـرـمـةـ cf. Q. LVII. 21.

183 20 قـاسـمـ خـانـ Some of the names in this pedigree are clearly
corrupt. Thus اـرسـلـ should be قـوزـىـ عـاقـ; اـورـدـ should be
اورـدـ; قـورـىـ perhaps قـولـىـ; قـويـرىـ جـاقـ. See
general notes.

184 18 — بـيـچـيـنـ يـيلـ the year of the ape; the ninth of the Tatar
cycle.

188 9 وـ خـنـيـانـ مـغـنـيـانـ طـوبـ سـازـ وـ الـحـانـ مـطـربـانـ خـوشـ آواـزـ is required after
الـحـانـ=خـنـيـانـ سـازـ, but there is no MS. authority. appa-
rently, but the dictionaries only give خـنـيـاـ with this
meaning.

189 5 تـركـمانـ كـنـديـi Tahmāsp's diary (Phillott) has the same name.
The Bodleian Jahān Ārā reads كـمانـ كـنـديـ, but the تـرـ is
accidentally dropped presumably.

Page Line

189 8 قلعه نوری. The Bodleian Jahān Ārā has نوری, and in Tahmāsp's Diary (Phillott) it is نُری. Nūrī, (or Nūr, as it is given by Iskandar Munshī,) was a castle in Māzandarān, where, according to the Jahān Ārā, Āghā Muḥammad bin Āghā Rustām Rūzafrūn was for a time imprisoned. For the district of Nūr, see Rabino's Māzandarān and Astarābād, p. 31 ; etc. (Gibb Memorial New Series, Vol. VII).

189 21 برادر زاده. Husayn Khān and Dūrmish Khān were both sons of 'Abdī Beg, so that we should read برادر او for برادر زاده.

191 13 سکسنجک. The MSS. readings are uncertain. The Bodleian Jahān Ārā reads مسلحو. Tahmāsp's Diary (Phillott) says در مقام هشتاد جفت که ترکان سکسنجک گویند—:

191 18 فصل مشبع. A is illegible; B omits the whole sentence.

191 18 وَ إِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ افْتَلُوا فَاصِلُحُوا بِيَنْهُمَا Q. XLIX, 9.

196 17 از حد طاقت. The MSS. read حداقت, and I have conjecturally emended.

197 5 آبچیان پوش—towel wearers. The آبچیان is a towel used in the ḥammām, or (especially) as used for the dead after washing.

199 19 خبر یافتند—is not in the MSS.

200 4 در طرح گذاشتن—در طرح قرار گرفت—in reserve. So also در طرح گذاشتن. Irvine seems to take it as meaning the wing of an army.

203 7 آفرنديش قرال و ارداں بان. The Archduke Ferdinand of Austria and the Bān of Transylvania. قرال (Carolus) is commonly used for the rulers of Austria, Serbia, and other States. Ferdinand is more commonly written فراندوش. Bān is said to be a Persian word brought into Europe (according to the Encyclopaedia Britannica) by the Avars. It was long used in many parts of Southern Europe, especially in Southern Hungary, to denote the governors of military districts called banats, and is almost equivalent to the German margrave. Ardāl is Transylvania, and it would

be better to read بان ارداں (as in the Jahān Ārā). The Jahān Ārā has قوال نسجه که فراندوش نام داشت.

204 22 در ائناء که سلاطین کفار بود It is clear that something has dropped out of the MS. here.

204 6 به فضای عالم ارواح (?). So in the MSS.

208 18 بر سر عمش This is the reading of the MSS. The Bodleian Jahān Ārā has ابراهیم خان عمش, and the Sharafnāma (both Bodleian MSS.) غمش ابراهیم خان ().

210 9 جار — جار رسانند (Mongol), 'a proclamation'.

211 9 چون کوه که سر سبزی گل از تیر که scratched out. Possibly read چون کور که (?).

211 20 شاخی باشد میان تی که آن را مانند نفیر نوازند — برغو or بوقو (Farhang-i-Nāshīrī).

212 4 سببه ساخته This is the reading of B, and perhaps A. سببا=a rampart, defence—a Mongol or Turkish word.

212 5 قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مَلَاقِيكُمْ Q. LXII. 8.

212 6 يَدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَ لَا يَكُنُمْ فِي بَوْجِ مشیدة Q. IV. 78.

212 8 فَمَنْ يَعْجِزُ الْكَافِرُونَ مِنْ عَذَابِ الْمِنَافِعِ Q. LXVII. 28.

212 16 فَصَلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَ أَنْقَسْهُمْ Q. IV. 95.

219 6 إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مَائَتِينَ Q. VIII. 65.

220 6 همچو بچه کز خدوک چرخه مادر شکست I read بچه; the MSS. have — حبچی like a child that breaks its mother's spinning wheel out of temper'.

224 10 فِيْ جِيدَهَا حَبَلٌ مِنْ مَسَدٍ Q. CXI. 5.

227 8 اِنَّمَا الْاعْمَالُ بِالنِّيَاتِ — a Hadiṣ—'actions are judged by intentions'.

228 8 بِوَسْفِ گم گشته باز آید بکعنان غم منخور a well known ode of Hāfiẓ.

Page Line

229 9 اى يوم من الموت آمن i.e., when one is not destined to die
one need not fear death ; when death is fated, nothing can
save.

230 6 وَلَا تُرِزُّ وَازْتَهَ وَزَ اخْرَى Q. VI. 165, XXXV. 18, LIII. 38.

230 16 إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ Q. XI. 46.

230 20 فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَقْسَأُونَ Q. XXIII. 101.

231 1 من ادعى الى غير ابيه— The Hadîs is فرموده که کس پدر کس دیگر
و هو یعلم انه غیر ابیه فالجنتة علیه حرام*

231 7 Cf. The Akhlâq-i-Jalâlî :— فرمود که اگر سجدہ کودن
حضرت رسالت پناه صلم فرمود که اگر کسی را سجدہ مخلوق روا بودی
من زنان را بسجدہ شوهران اصر میکردم*

231 11 - کنون لباس خود را یکی سر در گربیان بکنید The MSS. read :— سر و گربیان میکنند (میکنید)—
is conjectural.

232 5 Q. الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيهِمْ فِي الْحَدْوَارِ الدُّنْيَا وَ هُمْ يَحْسِدُونَ أَنَّهُمْ يَحْسِدُونَ صَنْعًا XVIII. 104.

233 1 An Arabic couplet appears here in the MSS. but it is clearly
corrupt, and, as I cannot correct it with any confidence, it
is omitted.

233 20 در آن بر آبی که امید بود - the only hope of water in that land
was from the spring of the Sun.

236 17 دوره بیگ The Jahân Ārâ says, Tahmâsp's Diary,
پروانه بیگ.

237 13 مخالفة الملوك عار في الآجل و في العاجل A common saying,
occurring again on p. 331.

238 3 يورنال يورناغول Pavet de Courteille has ' troupe
qu'on envoie pour faire une razzia ; courreurs '.

241 18 — چندان بود — from the ode beginning :—
ساقی بنور باده بير افروز جام ما

Page Line

242 10 الْأَغَانِي — الْأَغَانِي, the common word for an ass, originally meant a horse, especially a post horse. *Vide* Blochet, p. 110.

244 21 بَدْرَ دَزْدَى — in pearl thieving.

249 9 يَلْفَرَا قَاجَقْ — قَاجَقْ (Black Forest). The spelling in the text is قَاجَقْ, but on the next page in A, قَرا آغَانِي, which is also the reading of the Bodleian Jahān Ārā. Phillott in his Tahmāsp's Diary reads قَرا اَقَادْ, which, he says, is the name of a halting place between Abhar and Sultāniyya. Qarā Āghāch is the name of several places; among others that of a stage in Ismā'il's march on Nakhchiwān, for battle with Alwand. The Jahān Ārā says: قَرا آغَانِي اَبْهَرْ قَرْوَنْ —; the place meant here must therefore be near Qazwin.

250 8 وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Q. XLVIII. 7.

250 15 اُچِي باشى —chief huntsman.

250 20 بَاصِرَةُ سَعَادَتْ —his power of seeing where his true welfare lay.

252 18 مَقَامَسْ . I cannot trace this name.

255 16 دَارُوغَةُ باورچي�انه - بُكَارِل — بُكَارِل (Ghiyāṣ), 'officer dégustateur' (Pavet de Courteille). Perhaps equivalent to the Turkish officer 'Chāshnigar'.

256 6 دُعَاءٌ سَيْفِيٌّ وَ دُعَاءٌ اَنْتَصَابٌ مَظْلُومٌ اَزْ ظَالِمٍ كَهْ مَنْسُوبٌ بِاِمَامٍ هَمَامٍ عَبْدِ اللَّهِ اَلْحُسَينِ اَسْتَ . The Du'ā-i-Sayfī (curse), and Du'ā-i-intiṣāb (praying for help from above) are attributed by Shī'as to the third Imām.

257 2 در قَرْيَةِ دَمَمَةِ در جَرِينْ . This is the reading of J.

258 14 قَابُوچِي —gate keeper.

259 12 مَعْنَى چَلْيَى . The name varies in the MSS. and is illegible, or unintelligible.

263 14 درین مَسَالْ . There is an omission here in all MSS., which cannot be supplied so as to save a meaning certainly correct.

But it seems clear that the Uzbeks attacked with 4,500 horse, and were met and defeated by Șūfiyān Khalifa at Zāwa.

265 1 ٨٥ فرسخ شرعی . The farsakh varies in different places, but, considered as the basis of certain religious observances, it is three miles of 4,000 ells (ذراع) each—an ell being 24 inches (اصبع), and an inch six grains of barley laid side by side. (Sharā'i-ul-Islām of Ja'faru 'l-Hillī, Teh. Ed. p. 28. (See also the Ghīyāṣu 'l-lughāt under فرسخ and فرسنگ) The expression فرسخ شرعی is common in the Zafarnāma, e.g.:—Vol. I, p. 632, Vol. II, p. 83.

264 22 بقیة استقرار . This is the MS. reading; possibly بقرار استقرار i.e., a village under Istifzār (Browne, Vol. III, p. 175).

265 6 چون لشکریان اطرافی بودند 6 i.e., recruited from the surrounding districts.

267 11 شیرک شد i.e., became as bold as a lion.

268 19 سیبها پیش برده —advanced their trenches; the word also occurs on p. 350, l. 3 and elsewhere. سیبها or سیبیا a barricade, defensive work for cover.

273 16 مصادرت شاه دین پناه 16 A and J have مظاهرت ; B omits. But the word must be مصادرت , i.e., 'was connected by marriage'. Khalil Sultān of Shirwān was given Shāh Ismā'il's daughter Pari Khānam (Brosset) (*Vide* also Ta'rīkh-i-ilchi-i-Nizāmshāh—Schefer, Chréstomathie Persane, Vol. II).

280 16 چون بمولانا رسید 16 i.e., Ummidī, who was murdered by Qiwāmu'-d-din.

281 3 در یکی از قلاع 3 I have inserted در , which clearly seems required.

5 علی سلطان طائی اوغلی 5 In Mongol words ط , د , and ت , are often used indifferently. Thus we have طاخ and داخ ,

Page Line

علي سلطان the MSS. دوزخوت طورغود and . In the name of طاتي تاتي and vary and write both .

متوفيات 282 18 رکن الدین مسعوده . The death should come under فوت شدن عبید خان before .

ولایت 284 11 There is some omission in the MSS. here.

هذا 286 6 بسا خانهای پر قدیم . The line does not scan; there is some mistake.

با امرای 291 8 عبید خان . This is the MS. reading, but we must either omit با , or read ایشان in the next line.

بن ابوالخیر 294 12 The words بن بداق are omitted in the MSS. but are required.

سلاطین 295 12 سلسله . The word has probably been accidentally dropped by the copyist.

فرمودند 298 1 و بیلاق نزول before . Add بیلاق مدرلق .

و اللہ ... یهدی مَنْ يَشَاءُ إِلَی صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Q. II. 142, 213.
X. 25.

لَئِنْ نُوْعِمْ بِهَا الْقُرْبَانِ 3 Q. XXXIV. 31.

بالفتح قسمی از زرد الو درخت قیسی 299 9 (Ghiyāṣ).

معرم و اختصاص 301 22 So in the MSS.
Note (1), omit مصحح etc.

وَفَضَلَّا هُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِنَا نَقْفِيلًا 302 3 Q. XVII. 70.

شعوی 14 I think we should read .

انکه صاد مدارتش گشته از هوف باعث صلوٰۃ و صیام 303 10 The idea is rather involved, but I take it to be that Amir Ghiyāṣu'd-din felt that his Ṣadārat (because the word begins with ص) constituted an honourable obligation to practice prayers and fasting (صلوٰۃ and صیام also begin with ع)

Page Line

303 14 عَقْلٌ حَادِي عَشْرٌ . See the Ghiyāṣū'l-lughāt under and
عَقْلٌ عَشْرَةٌ and عَقْلٌ عَشْرَةٌ . There are ten angels of creation ;
Naṣīrū'd-dīn is described as the eleventh.

16 دوره زحل . One MS. appears to read دروازه . Each planet has
a cycle (دوره) of 7,000 years, but what precisely the
expression here means is not known to me.

304 22 ایمان الایمان در علم کلام —the right hands of Faith.
بِهِ حَمِيدٌ رسید . Hamid is properly a Sanjak of Anatolia,
west of Āq Shahr ; its Capital being Isparta. But here
Hamid means Āmid . قرا آمد ، آمد ، or قرا آمد ، is Diyārbakr.
The use of the form حَمِيدٌ is common ; I find it in the
Sharafnāma and in Phillott's Diary of Shāh Tahmāsp.
In the Zafarnāma we have شهر آمد که بحامد اشتهر — حامد .
یافته . (Calc. Ed., Vol. I, p. 681, l. 18.)

307 17 وَ يَوْمُ حَيَّنِ اذْ أَعْجَبْتُكُمْ كُلَّ رَوْمٍ . Q. IX. 25.

308 11 مَسْتَانِگٌ or مَسْتَوْنٌ usually in the MSS.

308 15 يَوْمٌ يَقْرُبُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ . Q. LXXX. 34.

311 14 وَ الْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ . Q. III. 134.

312 17 —قران سعدین —conjunction of Jupiter and Saturn ;
قران علویین —of Jupiter and Venus ; —قران نحسین —of Saturn and Mars.

314 19 الْكَفَرُونَ اشَدُّ مِنَ الْكُفُورِ —a proverbial expression.

316 14 حَپْنی . The MSS. often read چپنی . Charmoy in his transla-
tion of the Sharafnāma (Fastes de la nation Kurde) reads
“Husaini,” but appears to suggest that the correct word
is Chapani, which however he does not explain.

318 12 لَقَدْ خَلَقْنَا الْأَنْسَانَ فِي أَحَسَنِ تَقْوِيمٍ . Q. XCV. 4.

319 2 باغ = گل ; 1,003 = گل از باغ بروون شد . 1,003 - 50 = 953 A.H.

319 4 بِرَاسْطَه شَفْلَى اَمْرَاضِ . The MSS. have بِرَاسْطَه ، but we must read
it without بِ . Qānūn and Qawā'id are works of Ibn Sīnā

(Avicenna); *Zakhīra* (*Zakhīra-i-khwārazmshāhī*) of *Ismā'il Jurjānī* (d. 531 A.H.).

319 17 چاغداول . The MSS. have عجداول and which I have emended to چاغداول—the rear guard of a body of troop. *Vide Pavet de Courteille*, p. 277. The *Farhang-i-Sanglākh* writes: فوجی را گویند که لشکر را برانند وقت و بی:— وقت از اطراف لشکر خبردار باشند و طایله داری کنند چاغداول . The word occurs in the *Bāburnāma* (Mrs. Beveridge's *Bāburnāma*, p. 379). The *Zafarnāma* reads چاغداول .

320 15 ایچک . This word occurs several times in this chronicle. In the *Zafarnāma* and *Habībū's-Siyar* it is ایچکی . Thus:— او با ایچکیان خود جمعی از ایچکیان *Zafarnāma*, Vol. II, p. 392; *Ibid.* بازگشته ایچکی Vol. II, p. 576. *Pavet de Courteille* has for 'un des courtesans, homme sincère'. Mrs. Beveridge (*Bāburnāma*, p. 304 and note), translates 'ایچکیلار some of my close circle', French, 'interieur'. The word appears to be applied to a certain rank of close and intimate courtiers.

321 4 پیش رس—first fruits.

321 9 —القاس را چون آتش construction ungrammatical, but meaning dear. قوم شمخال . The MSS. read قوم, but the Bodleian *Jahān Ārā* reads قوم in several places.

326 19 Q. XVII. 81. *فُلَّ جَاءَ الْعَقْ وَ زَمَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهْوَفًا*

327 19 “—گوئی که منطقة البروج الخ ecliptic and the celestial equator, or have interwoven with one another the circle of obliquity and that which passes through the four poles.” The text is corrupt as regards the words دایرہ میل کلی مارہ بالقطاب الاربعه should be دایرہ میل . There are nine (or according to some, ten) great circles (دوائر عظام), which divide the heavens equally. See the *Ghiyāṣū'l-lughāt* under the word دایرہ :—

سوم دائره ماره بالاقطب الاربعه و اين دائره ايست که بر هر دو قطب منطقه البروج و هر دو قطب معدل النهار و هر دو ميل کلی گذشته است و ميل کلی عبارتست از غایت بعد منطقه البروج از معدل النهار * هشتم دائرة الميل و اين دائرة ايست که مرور میکند بهر دو قطب معدل النهار و شناخته میشود باين دائرة بعد کواكب سیاره از معدل النهار و ميل منطقه البروج از معدل النهار *

332 16 . چند نفر با الايکى گرفته The word (if it be correct) is not to be found in any dictionary consulted by me; it must mean gear, arms, or something of that kind.

334 6 اخترمها is a word often found in the *Ta'rikh-i-'Alam-ārāy-i-'Abbāsi*, and appears to mean booty. It is neither Arabic nor Persian, but whether Mongol or Turkish is doubtful. Compare the following from Iskandar Munshi's work (reference kindly supplied by Mirza Muhammad Qazwini):—
حضرت اعلیٰ چند روز در بیرون شهر او فات شریف صرف — (Teh. Edition, p. 395).

335 18 . ممه سنی *Mirzā Furṣat*—and he knew all about the tribes of Fārs—spells the name . (Āṣār-i-'ajam, p. 398.)

335 9 and 475. 4 *كَالْعِصَمِ الْمُنْقُوشِ* Q. CI. 5.

336 13 —جهل مركب—not knowing, and not knowing that one does not know—جهل مركب—آنرا جهل مركب—
همچنانکه نداند و نداند که نداند ... آنرا جهل مركب—
(Akhlāq-i-Jalālī).

341 2 *i.e.*, the Caspian. *Qulzum* (from *Clysma*) is properly the Red Sea. Ḥamdullāh Mustawfi says that the common people call the Caspian the sea of *Qulzum* in error. (Le Strange's Translation of the *Nuzhatu'l-qulūb*, p. 231, and note.) *Qulzum* is also used for the Caspian in the *Zafar-nāma*, e.g., Vol. I, p. 574. Similarly *Jayhūn* is used for other rivers. *Vide* Qazwini's *Jahān Gushā*, Vol. II, pp. 59

and 164, and Muhammad Iqbāl's note on p. 497 of his edition of the Rāhatu's-ṣūdūr. (Gibb. Mem. Series, New Series, Vol. II.)

344 5 حکم نمود . The text is here corrupt and no MS. gives a satisfactory reading. That adopted by me really requires مراجعت کند for و اخذ . That of J. requires for مراجعت کرده .

344 18 شر انگیز — شر اندیش is the usual reading of the Bustān, from which this line comes (Book I). The meaning is said to be that a scorpion is generally killed if it enters a house, because it is known that it will never give up its evil doing.

345 2 حسن بیگ یوزباشی . The MSS. give Ḥasan, but later on Husayn.

347 7 (Ghiyāṣ). نوکر مگر نوکر پادشاه نباشد و بمعنی خدمتگار — قلقچی

347 9 الجای اولجای —occupied in plundering. بالجای مشغول بودند الجه اولجه = plunder (Turkish).

349 15 — سقنان — a defensive work (Turkish). There are several towns named Siqnāq—one in Georgia N.E. of Tiflis, one in Turkestān.

350 9 . وَ أَمْطَرُنَا عَلَيْهِ حِجَارَةً مِنْ سِعِيلٍ Q. XV. 74.

351 9 (Kōse) کوسه سر قلی . The Bodleian Jahān Ārā has کوسه پر قلی (beardless) and the Jahān Ārā کوسه پیر علی .

352 3 . يَا أَيُّهَا الَّذِي جَاهَدَ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَأَغْلَظَ عَلَيْهِمْ Q. IX. 73.

352 7 . وَ اللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ Q. II. 19.

352 15 . إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرِكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّاسِ Q. IV. 145.

352 17 . تومک . The name of this place is spelt تومک in the Bodleian Jahān Ārā.

Page Line

354 7 گرفته اسلام . After we seem to require سلاح غیرت .

similar word.

359 10 آینما تکونوا يدر کم الموت ولو گنتم في بروج مشیده Q. IV. 78.

362 10 بسفار تیز کلک از بنان تیرو به رمح خُطّی نتین از انگشتربن مشتری بوریاند The MSS. read as shown. I have ventured to emend.
“With the notch of an arrow they could snatch the pen from the fingers of Mercury, and with a spear of Khaṭṭ (name of a place) the signet from the ring of Jupiter.”

362 17 سور غلامان = قوللر آفاسی (Ghiyāṣ).

363 19 — بتار پرتیان مانند کوه on a cord of silk would stand as steady as a mountain’.

364 13 — این چو حرف تا like the letter ت — a fanciful comparison of the archer's eyes and the bow to the two dots above the letter ت .

365 2 کل نفسِ ذاته الموت نم الینا ترجعون . Q. XXIX. 57 ; and cf. III. 185 and XXI. 35.

368 2 بنایست در ملک مصر و آن دو گنبد است — گنبد هرمان سنگین بغايت قدیم (Ghiyāṣ).

369 11 يجعلون أصابعهم في أذنيهم من الصواعق حدر الموت Q. II. 19.

369 12 The quotation is omitted in all the MSS.

371 15 اذا وقعت الواقعه Q. LVI. 1.

371 17 القارعة ما القارعة و ما ادرك ما القارعة Q. CI. 1-3.

371 18 فجعلنا عالیها مسافتها Q. XV. 74.

372 14 هو الذي آخرَ الَّذِينَ كَفَرُوا ... مِنْ دِيَارِهِمْ Q. LIX. 2.

372 16 بقال بغال plural of a mule. The MSS. read and بغال

Page Line

375 10 الشیب مقدمة الغیب and الكھل یأس الھل are two proverbial expressions.

375 18 —اجرة المثل ایام گذشته ... باز گرفت recovered revenues for the past according to present rates' seems to be the meaning.

376 4 = قاضی جهان ; بکاهی چو آحاد قاضی جهان ببابی ز تاریخ مرگش نشان $100 + 1 + 800 + 10 + 3 + 5 + 1 + 50 = 970$. Deduct the 'units' $(1+3+5+1=10)$, and we get 960 A.H.

378 5 در پای مشعل گردن زدنده . Probably "buried head downwards in the earth with their feet protruding," as in the case of the Mazdakites described by Browne, Lit. History, Vol. I, p. 171.

379 20 ان ياجوج و ما جو ج مفسدون فی الارض Q. XVIII. 94.

379 21 و هم من کل حدب ینسلون Q. XXI. 96.

380 11 و قاتلوا المشرکین کاکة Q. IX. 36.

381 2 اسباب بقروی قلعه گیری I think we require or similar word.

381 5 انا فتحنا لك فتحا مبينا Q. XLVIII. 1.

382 1 ساعت نجومی —according to Steingass, a sidereal hour, determined by the return of a star to the same place.

382 2 در عین دخول و خروج —the reference is obscene.

382 6 و مأویهم جهنم و بئس المیاد Q. XIII. 18.

384 12 لو لا سلطان لاهل الناس بعضهم بعض ظہیراً —if there be no Sultān for the people they will be aiders of one another." The second half of the sentence is from Q. XVII. 88:— "لَا يَأْتُونَ بِعِيلَهِ وَ لَا كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا They could not bring the like of it (i.e., the Qurān) though some of them (i.e., men and jinns) were aiders of others."

Page	Line	
388	6	— خراطیم ایشان به زره گرفته put their trunks in chain armour.
		سفید مهره — a conch shell.
389	2 and 467	آلیس لی ملک مصر Q. XLIII. 51.
388	15	علی که آنرا بشکل پیکان تراشیده باشد و زنان از آن گوشواره - لعل پیکانی مازنند (Ghiyāṣ).
389	3	Q. CV. آلم تر کیف فعل ریش باصحاب الغیل آلم یجعیل کیدهم فی تضییل 1, 2.
389	15	جلات تجیری من تختیها الانهار Q. II. 25, III. 15, and elsewhere.
390	7	— a species of dulcimer or harp, with strings resting on two bridges and struck by the hand. For a description of the instrument and its history see the article by H. G. Farmer in J.R.A.S., April, 1926.
390	8	بریط چو عذرًا میری کابستنی دارد همی — alluding to Q. XIX. 23. For Bārbad, the minstrel of Khusraw Parviz, see Browne, Vol. I, p. 14-18.
390	14	. کوینه از اقارب After these words B has a marginal note in a صبیغه مرتضی ممالک اسلام شاه نعمت الله بوردی :— را که از حالش خانم همشیره شاه جنت مکان بوجود آمد بود و انحضرت از غایبت اشاعف پدرانه :— اطعمانی بدین نهج ندیده اند مهد خسروی راست کرده برقامی در آمد page (exact place for insertion not clear) a long note saying that in this year Ḥaydar Ṣultān was born of a Georgian wife of Tahmāsp, and Ma'sūm Beg Ṣafawi was made his Lala ; and that a body of pretended Qalandars appeared, and tried to persuade Tahmāsp that he was the promised Mahdī. Tahmāsp, however, having vainly tried to convince them of their error, had forty of them clubbed to death.

Page Line

396 20 توبهٰ إلی الله توبهٰ نصوحاً . Q. LXVI. 8.

397 3 متصفات اولاد جانی بیگ . Either supply or similar word, or omit بود.

397 7 که چون . Something is omitted in this sentence.

398 11 در باب صدارت جمعی صدارت جمعی . Read I think.

398 19 — رسالهٰ لعینه . —a pamphlet dealing with curses on the first three Khalifas.

398 20 ظهر صاحب الامر —the appearance of the twelfth Imām, who disappeared at Sāmarra (Muhammadu'l-Muntazir, 260 A.H. See O'Leary, Fatimid Khalifate, p. 10).

400 6 قشلاق نمودند . After this the MSS. have the paragraph about Kāmrān Mīrzā, which I have placed later under deaths, to which it belongs.

402 18 کوفت ازداخته بودند —‘had thrown off their fatigue.’

403 22 از عقب کبته . I venture to read کبته—a felt tent (alāchuq); See Yate's Khurasan and Sistan, p. 214. The MSS. readings are various. The Ta'rīkh-i-'Ālam-ārāy-i-'Abbāsi says:— از عقب رکابخانه .

405 16 بهشت بوئن است و خیر المنازل 969 A.H. is yielded by both chronograms. Perhaps the new palace was not completed till that year.

406 20 شرح شافعیه . The MSS. are illegible.

406 21 شیخ شهید i.e., Shekh Shamsu'd-din Muhammad—killed 786 A.H.

407 5 سلطنت او و اقتدار . I should like to read اقتدار but there is no MS. authority.

407 13 انتفی اذ انتهي مدة لم ينتفع عده —a proverb. The MSS. read انتفی or some illegible word. Perhaps we should read:—

Page Line

اذا انقضت المدة لم تنفع العدة as suggested by Professor Margoliouth, on the authority of al-Watwāt's الخصائص الوضعية.

حمار — خيار the MSS. have .

411 1 علم الفرائض is the Law of Inheritance. شرح فرياض نصيرو در میراث

414 14 رَبَّنَا أَوْرُغْ عَلَيْنَا صِيرًا وَتَبَّتْ أَقْدَامَنَا وَأَنْصَرَنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ Q. II. 250.

415 5 كَانُوهُمْ رُوسُ الشَّيَاطِينِ Q. XXXVII. 65.

416 16 عجائبات و — . The Ghiyāṣu'l-lughāt explains thus: عجائبات کمیاب و در لغات ترکی به معنی نادرات جمع تنسوق است ، اشیای کمیاب و در لغات ترکی به معنی نادرات جمع تنسوق است adds that according to various authorities it may be an Arabicised form of تنسج ، a kind of fine raiment, and hence a gift; or of تنسخ ، the Persianised form of تنسکه ، which is an Indian word meaning a kind of fine garment coming from Bengal. Blochet states that tansūqāt, like bilakāt, is a Mongol plural (Gibb. Mem. Series, Vol. XII, p. 236, note).

417 7 يك شنبه هفدهم . Read روز شنبه هفدهم — if 14th and 21st are Thursdays, 17th must be a Sunday.

418 15 اخرنا . The MSS. read اقدار .

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنِ دِينِهِ فَيُمَتَّ وَهُوَ كَافِرٌ Q. II. 217.

419 1 بدو بدو The MSS. read بدو , but J has the mark of an erasure after the word.

419 4 بشكـل آب بود چون The verses are by Anwari.

422 20 لَقَدْ تَقْطَعَ بَيْنَكُمْ Q. VI. 95.

422 21 هَذَا فِرَاقٌ بَيْنِي وَبَيْنَكَ Q. XVIII. 78.

423 3 كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ Q. LV. 26.

Page Line

423 4 عَلَىٰ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهُهُ Q. XXVIII. 88.

423 6 إِنَّمَا يُوفِي الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ Q. XXXIX. 11.

423 8 أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّنْ رَبِّهِمْ Q. II. 157.

424 1 الْمَلِكُ يَبْقَى مَعَ الْكُفْرِ وَلَا يَبْقَى مَعَ الظُّلْمِ —a proverb.

425 14 زَمِينٌ ازْ خُونٌ مَرْدَانٌ مَوْجٌ زَنٌ شَدٌ This and the second misrā', being hazaj-i-musaddas-i-mahzūf, must be a separate verse from the second and succeeding lines, which are in the mutaqārib metre. At the end of these lines B comes to an end, the remainder of Mr. Ellis' MS. having been copied from J.

426 19 أَمَّا مِنْ ظَلَامٍ فَسُوقُهُ نَعْذِيْهُ Q. XVIII. 87.

426 21 آية انعقاد و انفراق —the verse (or sign) of formation and dissolution. I am not aware of any Quranic verse known as such.

427 8 از آپ گنگ عبور نمود . Probably the Krishna river. The name Ganga is applied to various large rivers in India. Thus the Godavari is commonly spoken of as 'Ganga' by the natives of Nasik and other districts through which it flows.

428 16 تمغواوات ... بخشید . Charmoy translates a similar passage in the Sharafnāma :—'Il abolit et fit biffer des registres des finances les droits de douane des ses états.' Hellert (translation of Hammer-Purgstall's History) defines tamghā as 'le droit du timbre'. Mrs. Beveridge (Bābur-nāma, p. 250, note) writes :—'Transit or customs duties are so-called because the dutiable articles are stamped with a tamgha, a wooden stamp.'

Page Line

430 7 — م Hutchinson عمرش بختام لعل مختارم گشت the allotted span of his life was sealed with the ruby seal.'

434 10 لا طاقة لنا اليوم بجالوت و جنوده Q. II. 249.

436 9 کوچسفنان. The name of this town means 'Little Isfahān' according to the Ta'rikh-i-Gilān (a history of Gilān up to 894 A.H. by Mir Zāhiru'd-dīn):—
و این کوچسفنان ولایت معمور—
و پر نعمت و شهری بنژاهت و طراوت مشهور و معروف است و از آن سبب او را کوچه اصفهان میگفتند یعنی کوچک اصفهان که بلفظ مردم بینه پس کوچک را کوچه میگویند چنانچه اگر کسی را کوچک محمد یا علی کوچک نام باشد ایشانوا باصطلاح کوچه علی و کوچه محمد و مثل هذا گویند و اکنون از کثثر استعمال کوچسفنان می نامند *

436 9 سوی کوچسفنان So the MSS. read, but I think it should be '، سوای except Kūchisfān'. Khān Ahmād wanted to keep Kūchisfān for himself (Sharafnāma).

437 14 لشتنشاه. The MSS. spell the name of this place variously. In the Bodleian MS. of the Ta'rikh-i-Gilān, just quoted, I find the word clearly written, and, in one place, carefully pointed as shown above.

438 9 بلوك بلوك صناديده ملوك — Dorn reads: . و بلوك بلوك صناديده ملوك و رعایا . و رعایا چون احرام سحاب و اجسام مروی و حباب The meaning is obscure, perhaps, "batches and crowds of chiefs and subjects fled like clouds or bubble shaped turquoises". The similes refer to the appearance of bodies of men fleeing across the plain. The Ghiyās has under —فیروزه حبابی فیروزه که به شکل حباب بر انگیخته و گندید وار .

438 16 طالقان. The name is given in Dorn alone, which seems to show that the Leningrad MS. is a copy of an independent original. Tāliqān must be the town near Qazwīn. There are two other Tāliqāns known to me—one near Isfahān and one in Tukhāristān.

Page Line

440 3 مار گرزا . The verses are not in J. A has بار گردا از حیرت . I have emended to مار گرزا , which occurs a little further on.

442 1 آتش . So in both MSS. Perhaps read misrā' . The first misrā' of the verses that follow is missing.

442 13 —مرغان تیز پر تیر پران 'the swift winged birds of flying arrows'. The MSS. vary, and I have adopted what seems to me the probable reading.

443 9 از سادات شرق . The MSS. appear to read شرفه . I take it that the meaning is 'a Khurāsān Sayyid'.

443 19 الکای گرمیسرات جرون . الکای , مردمان , or similar word, seems required before الکای , and at the end of the sentence گویندنده , or پنهان بردنده . Jirūn is the island of Ormuz, but it is probably here used for the mainland, i.e., the neighbourhood of Bandar 'Abbās.

444 2 چو آتش . There is no , after آتش in the MSS. but it is required.

446 18 و یتن حاکم حصار . Yatān (or Watān, for the reading is doubtful, may stand for 'Anton'. Marco Antonio Bragadino was the unfortunate Venetian commander.

447 12 ایوان بمکه and l. 22 ایوان بلبه . This name is doubtful in the MSS.

449 20 غربیلو . This is the reading of the MSS., and it appears also in the Sharafnāma ; Charmoy renders 'étranger' .

451 9 و آن جوانان را ..... فرستاد . The text is corrupt: some words have apparently fallen out.

451 9 فلی قلی . So the MSS. It should be, perhaps, (Phillip of Spain).

Page Line

451 22 مودم کامل و تنبیل — لوندان (Farhang-i-Nāṣiri); Hellert gives “levées, une horde méprisable”; also “milices, soldats de marine”. The last may be the meaning here.

452 1 ذوق هالایست — a kind of hollowed out skiff.

452 5 اصغا کرند. A negative seems required—نکردنده.

452 10 چو سنگ توب الخ. The first couplet is not in J. The couplets are not connected; they are indifferent metres (hazaj and mutaqārib).

452 13 و اذا البحار سجوت. Q. LXXXI. 6.

454 22 سورة إنا آنزلنَاهُ. The Sūratu'l-Qadr (Q. XCVII.).

455 8 نبش قبر او را کند—should dig up his grave.

456 21 اجامسرا—plural of جهوری, ‘roughs’. The word is not Arabic, though it has this Arabic plural.

460 17 در مجلدات سابق. See Introduction.

462 15 متوجه غرجستان کردستان, which is plainly an error.

465 20 مرجَ البحريين يلتقيان Q. LV. 19.

466 14 نزد خلفا i.e., Husayn Qulī Khulufā-i-Rūmlū.

466 18 (حسین مردود و آن بی دولت و آن بد اختر) also refers to Husayn Beg Yūzbāshī Ustājlū.

468 8 جوشان. I think this should be جوشش.

468 11 از جوشن. The reading is that of A.—apparently corrupt, but J. is worse. Perhaps: زمین معرکه از جوشن و زرۂ ننک حلقة—عوصۀ پولاد پوش گرفت.

469 14 کانهم چراه مُنتَشِر Q. LIV. 7.

470 19 نمیمه=نم. تغکها زنم آتش افروز تو calumny'.

Page Line

473 2 (Ghiyās). نمدی که مردمان بینوا در زمستان بر دوش گیرند—کپنگی لباسی است که مردم فرو مایه از نمد دوخته بر دوش میگیرند (Farhang-i-sanglakh).

473 17—اجزای صغار نار like little bodies of fire, i.e., sparks.

473 20—a proverb, which occurs several times in the Zafarnāma.

474 14 در کار چون نقره کوره A. has.

475 4 ایارج—an aperient.

475 17 قوبین چی. This is the MSS. reading, and the meaning is unknown to me. Could it be قوبین—a military class of the people of Kāshghar, a caste constantly mentioned in the Zafarnāma?

478 5 غفحج بمعنی سندان—غفحجال (Farhang-i-Nāsiri).

478 17 علم الجفر و الجامعه. واضح جفر الجامعه—the science of knowing what is written on the tablets of fate and destiny, whereon are recorded the past, present, and future. Various explanations are offered. The words جفر and جامعه are said to mean goat skins, on which something is written—the first being the tablets of قضا, the second of قدر. This something is generally said to be a series of letters; and the science is, in effect, the art of divination from those letters—an art said to have been invented by the Imām Ja'far. Others hold that جفر and جامعه are the names of two works on divination, one written by the Imām 'Ali and the other by an author known only to the Prophet. It is added that the Imām Ja'far also wrote a book of the same nature. See Charmoy's *Fastes de la nation Kurde*, Vol. II, Part II, p. 195, for a further and fuller discussion of the matter. See also Mawlāī Muḥammad A'tā's

—: جفر Kashshâf-i-istilâhât (Calcutta, 1862 A.D.) under قال السید السند في شرح المواقف جفر فى المقصد الثاني من نوع العلم الجفر و الجامعه كتابان لعلي كرم الله وجه قد ذكر فيها على طريقة علم العروض العروادث التي تحدث الى انقراض العالم *

Full knowledge of this science is believed by Shi'as to be reserved to the Mahdi, the last Imâm.

The description of Shekh Safiyyu'd-din as the وَاضِعْ, or author of the art, must be considered an inexactitude, and for that reason I think we should read وَاضِحْ, explainer, commentator.

479 10 ز. بيرحمي توفها صشك بار توب = توف (توفها) . These two lines are only in A, which reads توفها . I think we must read توفها .

482 6 and 499 قُوَّتِي الْمَلَكُ مَنْ تَشَاءُ 9. Q. III. 26.

483 22 شش دري —شستري . Possibly we should read شش دري —of six doors.

484 13 از جانب دريا پارس , i.e., the Persian Gulf.

490 15 اولاد انانش . The last of daughters is omitted in the MSS.

491 18 دواعي چون فواره دواعي After there is a word (forming a compound with میامن) which I cannot identify ; it reads in J. مقاومت or مقاومت .

493 18 قره . Possibly قریه .

495 14 الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ . Q. LXVII. 2.

495 14 إِنَّكَ مَيِّتٌ وَأَنْتُمْ مَيِّثُونَ . Q. XXXIX. 30.

495 19 مغز فيل . Malcolm says, "The Persian name of the preparation is Filaoon. It is chiefly opium, and very intoxicating."

495 21 در جله مفتمن . See Introduction.

Page Line

496 8 گل غنچہ The first two misrā's are mutaqārib, the rest hazaj. They should be separate.

497 11 25. Q. X. وَ اللَّهُ يَدْعُوكُمْ إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَ يَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

499 8 وَ نَرِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ Q. III. 26.

499 22 بـ توابع .وـ بـ توابع

505 10 يـلان اـرـزـه گـشـته I am not sure that this reading is correct ; اـبـازـزـوـ بـرـکـ both A. and J. have it ; the former following with اـرـزـهـ =clay. Perhaps, however, read, آـرـزـهـ (pierced).

1932

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

Critical editions of unprinted and original works of Oriental Literature, edited by competent scholars, and published by the Oriental Institute, Baroda

I. BOOKS PUBLISHED.

Rs. A.

1. Kāvyamīmāṁsā : a work on poetics, by Rājaśekhara (880-920 A.D.) : edited by C. D. Dalal and R. Anantakrishna Sastry, 1916. Reissued, 1924	2-4
--	-----

This book has been set as a text-book by several Universities including Benares, Bombay, and Patna.

2. Naranārāyaṇānanda : a poem on the Paurānic story of Arjuna and Kṛṣṇa's rambles on Mount Girnar, by Vastupāla, Minister of King Viradhabala of Dholka, composed between Samvat 1277 and 1287, i.e., A.D. 1221 and 1231 : edited by C. D. Dalal and R. Anantakrishna Sastry, 1916	<i>Out of print.</i>
3. Tarkasangraha : a work on Philosophy (refutation of Vaiśeṣika theory of atomic creation) by Ānandajñāna or Ānandagiri, the famous commentators on Saṅkarācārya's Bhāṣyas, who flourished in the latter half of the 13th century : edited by T. M. Tripathi, 1917.	<i>Out of print.</i>
4. Pārthaparākrama : a drama describing Arjuna's recovery of the cows of King Virāta, by Prahlādanadeva, the founder of Pālanpur and the younger brother of the Paramāra king of Chandrāvati (a state in Mārwār), and a feudatory of the kings of Guzerat, who was a Yuvarāja in Samvat 1220 or A.D. 1164 : edited by C. D. Dalal, 1917	0-6
5. Rāstraudhavarīśa : an historical poem (Mahākāvya) describing the history of the Bāgulas of Mayūragiri, from Rāstraudha, king of Kanauj and the originator of the dynasty, to Nārāyana Shāh of Mayūragiri by Rudra Kavi, composed in Śaka 1518 or A.D. 1596 : edited by Pandit Embar Krishnamacharya with Introduction by C. D. Dalal, 1917	1-12
6. Liṅgānuśāsana : on Grammar, by Vāmana, who lived between the last quarter of the 8th century and the first quarter of the 9th century : edited by C. D. Dalal, 1918	0-8
7. Vasantavilāsa : an historical poem (Mahākāvya) describing the life of Vastupāla and the history of	

Rs. A.

Guzerat, by Bālachandrasūri (from Moḍheraka or Modhera in Kādi Prant, Baroda State), contemporary of Vastupāla, composed after his death for his son in Samvat 1296 (A.D. 1240) : edited by C. D. Dalal, 1917	1-8
8. Rūpakaśatkam : six dramas by Vatsarāja, minister of Paramardideva of Kalinjara, who lived between the 2nd half of the 12th and the 1st quarter of 13th century : edited by C. D. Dalal, 1918	2-4
9. Mohaparājaya : an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation), or the conversion of Kumārapāla, the Chalukya King of Guzerat, to Jainism, by Yaśahpāla, an officer of King Ajayadeva, son of Kumārapāla, who reigned from A.D. 1229 to 1232 : edited by Muni Chaturvijayaji with Introduction and Appendices by C. D. Dalal, 1918 ..	2-0
10. Hammīramadamardana : a drama glorifying the two brothers, Vastupāla and Tejaḥpāla, and their King Vīradhavala of Dholka, by Jayasimhasūri, pupil of Vīrasūri, and an Ācārya of the temple of Munisuvrata at Broach, composed between Samvat 1276 and 1286 or A.D. 1220 and 1239 : edited by C. D. Dalal, 1920	2-0
11. Udayasundarikathā : a romance (Campū, in prose and poetry) by Sodghala, a contemporary of and patronised by the three brothers, Chchittarāja, Nāgārjuna, and Mummuṇirāja, successive rulers of Konkan, composed between A.D. 1026 and 1050 : edited by C. D. Dalal and Pandit Embar Krishnamacharya, 1920 ..	2-4
12. Mahāvidyāviḍambana : a work on Nyāya Philosophy, by Bhatta Vādindra who lived about A.D. 1210 to 1274 : edited by M. R. Telang, 1920	2-8
13. Prācīnagurjarakāvysaṅgraha : a collection of old Guzerati poems dating from 12th to 15th centuries A.D. : edited by C. D. Dalal, 1920	2-4
14. Kumārapālapratibodha : a biographical work in Prākṛta, by Somaprabhāchārya, composed in Samvat 1241 or A.D. 1195 : edited by Muni Jinavijayaji, 1920	7-8
15. Gaṇakārīkā : a work on Philosophy (Pāśupata School) by Bhāsarvajña who lived in the 2nd half of the 10th century : edited by C. D. Dalal, 1921	1-4
16. Saṅgītamakaranda : a work on Music by Nārada : edited by M. R. Telang, 1920	2-0
17. Kavīndrācārya List : list of Sanskrit works in the collection of Kavīndrācārya, a Benares Pandit (1656 A.D.) : edited by R. Anantakrishna Shastry, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921	0-12
18. Vārāhagṛhyasūtra : Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda : edited by Dr. R. Shamasastri, 1920 ..	0-10
19. Lekhapaddhati : a collection of models of state and private documents, dating from 8th to 15th centuries A.D. :	

	Rs. A.
edited by C. D. Dalal and G. K. Shrigondekar, 1925	2-0
20. Bhaviṣayattakahā or Pañcamikahā : a romance in Apabhraṃśa language by Dhanapāla (<i>circa</i> 12th cen- tury) : edited by C. D. Dalal and Dr. P. D. Gune, 1923	6-0
21. A Descriptive Catalogue of the Palm-leaf and Im- portant Paper MSS. in the Bhandars at Jessal- mere , compiled by C. D. Dalal and edited by Pandit L. B. Gandhi, 1923	3-4
22. Paraśurāmakalpasūtra : a work on Tantra, with com- mentary by Rāmeśvara : edited by A. Mahadeva Sastry, B.A., 1923 .. .. <i>Out of print.</i>	
23. Nityotsava : a supplement to the Paraśurāmakalpasūtra by Umānandanātha : edited by A. Mahadeva Sastry, B.A., 1923. Second revised edition by Swami Tirvik- rama Tirtha, 1930	5-0
24. Tantrarahasya : a work on the Prābhākara School of Pūrvamīmāṃsā by Rāmānujācārya : edited by Dr. R. Shamasastri, 1923	1-8
25. 32. Samarāṅgaṇa : a work on architecture, town- planning, and engineering, by king Bhoja of Dhara (11th century) : edited by Mahamahopadhyaya T. Gaṇapati Shastri, Ph.D. Illustrated. 2 vols., 1924-1925	10-0
26. 41. Sādhanamālā : a Buddhist Tāntric text of rituals, dated 1165 A.D., consisting of 312 small works, com- posed by distinguished writers : edited by Benoytosh Bhattacharyya, M.A., Ph.D. Illustrated. 2 vols., 1925- 1928	14-0
27. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Central Library, Baroda : Vol. I (Veda, Vedalaksana, and Upanisads), compiled by G. K. Shrigondekar, M.A., and K. S. Ramaswāmi Shastri, with a Preface by B. Bhattacharyya, Ph.D., 1925	6-0
28. Mānasollāsa or Abhilāṣītarthacintāmani : an ency- clopedic work treating of one hundred different topics connected with the Royal household and the Royal court by Someśvaradeva, a Chalukya king of the 12th century : edited by G. K. Shrigondekar, M.A., 3 vols., vol. I, 1925	2-12
29. Nalavilāsa : a drama by Rāmachandrasūri, pupil of Hemachandrasūri, describing the Paurāṇika story of Nala and Damayanti : edited by G. K. Shrigondekar, M.A., and L. B. Gandhi, 1926	2-4
30. 31. Tattvasaṅgraha : a Buddhist philosophical work of the 8th century by Śāntarakṣita, a Professor at Nālandā with Pañjikā (commentary) by his disciple Kamalaśīla, also a Professor at Nālandā : edited by Pandit Embar Krishnamāchārya with a Foreword in English by B. Bhattacharyya, M.A., Ph.D., 2 vols., 1926	24-0

	Rs. A.
33, 34. Mirat-i-Ahmadi : By Ali Muhammad Khan, the last Moghul Dewan of Gujarat: edited in the original Persian by Syed Nawabali, M.A., Professor of Persian, Baroda College, 2 vols., illustrated, 1926-1928 ..	19-8
35. Mānavagrhyasūtra : a work on Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda with the Bhāṣya of Aṣṭāvakra: edited with an introduction in Sanskrit by Pandit Rāmakrishna Harshaji Śāstri, with a Preface by Prof. B. C. Lele, 1926	5-0
36. Nātyāśāstra : of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir: edited by M. Ramakrishna Kavi, M.A., 4 vols., vol. I, illustrated, 1926 ..	6-0
37. Apabhraṁśakāvyatrayī : consisting of three works, the Carcarī, Upadeśarasāyana, and Kālasvarūpakulaka, by Jinadatta Sūri (12th century) with commentaries: edited with an elaborate introduction in Sanskrit by L. B. Gandhi, 1927	4-0
38. Nyāyapraveśa , Part I (Sanskrit Text): on Buddhist Logic of Diññāga, with commentaries of Haribhadra Sūri and Pārvadeva: edited by Principal A. B. Dhruva, M.A., LL.B., Pro-Vice-Chancellor, Hindu University, Benares, 1930	4-0
39. Nyāyapraveśa , Part II (Tibetan Text): edited with introduction, notes, appendices, etc., by Pandit Vidhushekha Bhattacharyya, Principal, Vidyabhavana, Visvabharati, 1927	1-8
40. Advayavajrasaṅgraha : consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayavajra, a Buddhist savant belonging to the 11th century A.D., edited by Mahāmahopādhyāya Dr. Haraprasad Sastri, M.A., C.I.E., Hon. D. Litt., 1927	2-0
42, 60. Kalpadrukośa : standard work on Sanskrit Lexicography by Kesiava: edited with an elaborate introduction by the late Pandit Ramavatara Sharma, Sahityacharya, M.A., of Patna and index by Pandit Shrikant Sharma, 2 vols., vol. I, 1928 .. .. vol. II <i>Shortly</i> .	10-0
43. Mirat-i-Ahmadi Supplement : by Ali Muhammad Khan. Translated into English from the original Persian by Mr. C. N. Seddon, I.C.S. (<i>retired</i>), and Prof. Syed Nawab Ali, M.A. Illustrated. Corrected reissue, 1928	6-8
44. Two Vajrayāna Works : comprising Prajñopāyaviniścayaśiddhi of Anaṅgavajra and Jñānasiddhi of Indrabhūti—two important works belonging to the little known Tantra school of Buddhism (8th century A.D.): edited by B. Bhattacharyya, Ph.D., 1929 ..	3-0
45. Bhāvaprakāśana : of Śāradātanaya, a comprehensive work on Dramaturgy and Rasa, belonging to A.D. 1175-1250; edited by His Holiness Yadugiri Yatiraja Swami, Melkot, and K. S. Ramaswami Sastri, Oriental Institute, Baroda, 1929	7-0

	Rs. A.
46. Rāmacarita : of Abhinanda, Court poet of Hāravarṣa probably the same as Devapāla of the Pala Dynasty of Bengal (cir. 9th century A.D.) : edited by K. S. Ramaswami Sastri, 1929	7-8
47. Nañjarājayaśobhūṣaṇa ; by Nṛsimhakavi alias Abhinava Kalidāsa, a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjarāja, son of Virabhūpa of Mysore : edited by Pandit E. Krishnamacharya, 1930	5-0
48. Nātyadarpaṇa : on dramaturgy by Rāmacandra Śūri with his own commentary : edited by Pandit L. B. Gandhi and G. K. Shrigondekar, M.A. 2 vols., vol. I, 1929	4-8
49. Pre-Diññāga Buddhist Texts on Logic from Chinese Sources : containing the English translation of <i>Śatāśāstra</i> of Āryadeva, Tibetan text and English translation of <i>Vigraha-vyāvartanī</i> of Nāgārjuna and the re-translation into Sanskrit from Chinese of <i>Upāyahrdaya</i> and <i>Tarkaśāstra</i> : edited by Prof. Giuseppe Tucci, 1930	9-0
50. Mirat-i-Ahmadi Supplement : Persian text giving an account of Guzerat by Ali Muhammad Khan : edited by Syed Nawab Ali, M.A., Principal, Bahaudin College, Junagadh, 1930	6-0
51. Triṣaṭīśalākāpuruṣacaritra : of Hemacandra, translated into English with copious notes by Dr. Helen M. Johnson of Osceola, Missouri, U.S.A. 4 vols., vol. I (<i>Ādiśvaracaritra</i>), illustrated, 1931	15-0
52. Daṇḍaviveka : a comprehensive Penal Code of the ancient Hindus by Vardhamāna of the 15th century A.D. : edited by Mahamahopadhyaya Kamala Kṛṣṇa Smṛtitirtha, 1931	8-8
53. Tathāgataguhyaka or Guhyasamāja : the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists (3rd century A.D.) : edited by B. Bhattacharyya, Ph.D., 1931	4-4
54. Jayākhyasamhitā : an authoritative Pāñcarātra work of the 5th century A.D. highly respected by the South Indian Vaisnavas : edited by Pandit E. Krishnamacharyya of Vādtal, with one illustration in nine colours and a Foreword in English by B. Bhattacharyya, Ph.D., 1931	12-0
55. Kāvyaśālaṇkārasārasaṅgraha : of Udbhaṭa with the commentary, probably the same as Udbhaṭaviveka of Rājānaka Tilaka (11th century A.D.) : edited by K. S. Ramaswami Sastri, 1931	2-0
56. Pārāṇanda Sūtra : an ancient Tāntric work of the Hindus in Sūtra form giving details of many practices and rites of a new School of Tantra : edited by Swami Trivikrama Tirtha with a Foreword by B. Bhattacharyya, Ph.D., 1931	3-8

Rs. A.

57. **Ahsan-ut-Tawarikh** : history of the Safawi Period of Persian History, 15th and 16th centuries, by Hasan-i-Rumlu : edited by C. N. Seddon, I.C.S. (*retired*), Reader in Persian and Marathi, University of Oxford, 2 vols. Vol. I (Text), 1932 11-0

58. **Padmānanda Mahākāvya** : giving the life history of Rśabhadēva, the first Tīrthaṅkara of the Jainas, by Āmarachandra Kavi of the 13th century : edited by H. R. Kapadia, M.A., 1932 14-0

59. **Sabdaratnasamanvaya** : an interesting lexicon of the Nānārtha class in Sanskrit compiled by the Maratha King Sahaji of Tanjore : edited by Pandit Vitthalā Sāstri, Sanskrit Pañchāśala, Baroda, with a foreword by B. Bhattacharyya, Ph.D. .. .. .. *Shortly.*

61. **Saktisāṅgama Tantra** : a voluminous compendium of the Hindu Tantra comprising four books on Kālī, Tārā, Sundari and Chhinnamastā : edited by B. Bhattacharyya, M.A., Ph.D., 4 vols., vol. I, Kālikhanda *Shortly.*

II. BOOKS IN THE PRESS.

1. **Nātyasāstra** : Vol. II, edited by M. Ramakrishna Kavi.
2. **Mānasollāsa** or Abhilasītārthacintāmaṇi, vol. II, edited by G. K. Shrigondekar, M.A.
3. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Oriental Institute, Baroda, vol. II (Śrauta, Dharma, and Grhya Sūtras) compiled by the Library staff.
4. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Jain Bhandars at Pattan : edited from the notes of the late Mr. C. D. Dalal, M.A., by L. B. Gandhi, 2 vols.
5. **Siddhāntabindu** : on Vedānta philosophy by Madhusūdana Sarasvatī with commentary of Purusottama : edited by P. C. Divanji, M.A., LL.M.
6. Portuguese Vocables in Asiatic Languages : translated into English from Portuguese by Prof. A. X. Soares, M.A., Baroda College, Baroda.
7. **Abhisamayālaṅkārāloka** : a lucid commentary on the Prajñāpāramitā, a Buddhist philosophical work, by Simhabhadra : edited by Prof. Giuseppe Tucci.
8. **Saktisāṅgama Tantra** : comprising four books on Tārā, Kālī, Sundari, and Chhinnamastā : edited by B. Bhattacharyya, Ph.D., 4 vols., vol. II.
9. **Nātyadarpaṇa**, Vol. II : introduction in Sanskrit giving an account of the antiquity and usefulness of the Indian drama, the different theories of Rasa, and an examination of the problems raised by the text : by L. B. Gandhi.
10. **Istasiddhi** : on Vedānta philosophy by Vimuktātmā, disciple of Avyayātmā, with the author's own commentary : edited by M. Hiriyanna, M.A., Retired Professor of Sanskrit, Maharaja's College, Mysore.

11. **Alamikāramahodadhi**: a famous work on Sanskrit Poetics composed by Narendraprabha Sūri at the request of Minister Vastupāla in 1226 A.D.: edited by Lalchandra B. Gandhi of the Oriental Institute, Baroda.
12. **Sanskrit Texts from Bali**: comprising a large number of Hindu and Buddhist ritualistic, religious and other texts recovered from the islands of Java and Bali with comparisons: edited by Professor Sylvain Levi.
13. **Sūktimuktāvalī**: a well-known Sanskrit work on Anthology, of Jalhana, a contemporary of King Kṛṣṇa of the Hoysala Yādava Dynasty (A.D. 1247): edited by Pandit E. Krishnamacharya, Sanskrit Pāṭhasālā, Vadta.
14. **Tarikh-i-Mubarakhshahi**: an authentic and contemporary account of the kings of the Saiyyid Dynasty of Delhi: translated into English from original Persian by Kamala Krishna Basu, M.A., Professor, T.N.J. College, Bhagalpur.
15. **Kāvyamīmāṃsā**: A Sanskrit work on Poetics of Rājasekhara: third revised edition by K. S. Ramaswami Shastri of the Oriental Institute, Baroda.
16. **Śabara-Bhāṣya**: on the Mimāṃsā Sūtras of Jaimini: Translated into English by Mahāmahopādhyāya Dr. Ganganath Jha, M.A., D.Litt., etc., Vice-Chancellor, University of Allahabad.
17. **Gandavyūha**: a Buddhist work describing the history of Sudhana in search of perfect knowledge, and the exploits of Mañjuśrī (3rd century A.D.): edited by B. Bhattacharyya, Ph.D.
18. **Ganitatilakavṛtti**: of Śīvati with the commentary of Simhatilaka, a non-Jain work on Arithmetic and Algebra with a Jain commentary: edited by H. R. Kapadia, M.A.
19. **Nārāyaṇa Śataka**: a devotional poem of high literary merit by Vidyākara with the commentary of Pītāmbara: edited by Pandit Shrikant Sharma.
20. **Dvādaśāraṇayacakra**: an ancient polemical treatise giving a résumé of the different philosophical systems with a refutation of the same from the Jain standpoint by Mallavādi Suri with a commentary by Simhasuri Gani: edited by Muni Caturvijayaji.
21. **Gurjararāsāvalī**: a collection of several old Gujarati Rasas: edited by Messrs. B. K. Thakore, M. D. Desai, and M. C. Modi.
22. **Nāyakaratna**: a commentary on the Nyāyaratnamālā of Pārthaśārathi Miśra by Rāmānuja of the Prābhākara School: edited by K. S. Ramaswami Sastri of the Oriental Institute, Baroda.
23. **Mādhvānala Kāmakandalā**: a romance in old western Rajasthani by Gaṇapati, a Kāyastha from Amod: edited by M. R. Majumdar, M.A., LLB.

Rs. A.

24. **Rājadharmā-Kaustubha** : an elaborate Smṛti work on Rājadharmā, Rājanīti and the requirements of kings by Ananta-deva : edited by Mahamahopadhyaya Kamala Krishna Smṛtitirtha.
25. **Paraśurāma-Kalpasūtra** : an important work on Tantra with the commentary of Rāmēsvara : second revised edition by Swami Trivikrama Tirtha.
26. **Tarkabhāṣā** : a work on Buddhist Logic by Mokṣākara Gupta of the Jagaddalā monastery : edited with a Sanskrit commentary by Pandit Embar Krishnamacharya of Vadtal.
27. **Triṣaṭīśalākāpuruṣacaritra** : of Hemacandra : translated into English by Dr. Helen M. Johnson, 4 vols., vol. II.
28. **Ahsan-ut-Tawarikh** : history of the Safvi period of Persian History : edited by C. N. Seddon, I.C.S. (retired), University of Oxford, Vol. II (English translation).

THE GAEKWAD'S STUDIES IN RELIGION AND PHILOSOPHY.

Agent in Germany:

OTTO HARRASSOWITZ,

BUCHHANDLUNG UND ANTIQUARIAT,

QUERSTRASSE 14,

LEIPZIG.

For further particulars please communicate
with—

THE DIRECTOR,

Oriental Institute, Baroda.

صفحة	سطر	خطا	صواب
٣٧٠	٤	ستين	ستين
وو	١٨	قلعة	قلعة
٣٧٦	١٨	ابا	ابا
٣٧٨	٢	خieme	خieme
٣٨١	١	غافر شعار	غافر شعار
٣٨٤	٣	فر خزاد	فر خزاد
٣٨٨	٤	جيش	جيش
٣٩٨	٢١	السلام	السلام
٤٠٤	١١	بيك	بيك
٤٢٠	٩	در	در
وو	١٢	نه	ز
٤٢٣	١	بـينـكـ	بـينـكـ
وو	١٤	خيالات	خيالات
٤٢٨	٤	شمار	شما
٤٤٨	١٣	فوجى	دوجى
٤٦٧	٢٠	امرأ	أمرا
٤٦٨	—	ج ندارد	شـحـ
٤٧٧	٢	دخ او	دخ و
٤٨٣	٢٠	موفور	صرفور
٤٩٠	١٩	نتائـيـهـ	بنـتـائـجـ
٤٩٥	٢٠	لـديـنـ	الـدـيـنـ

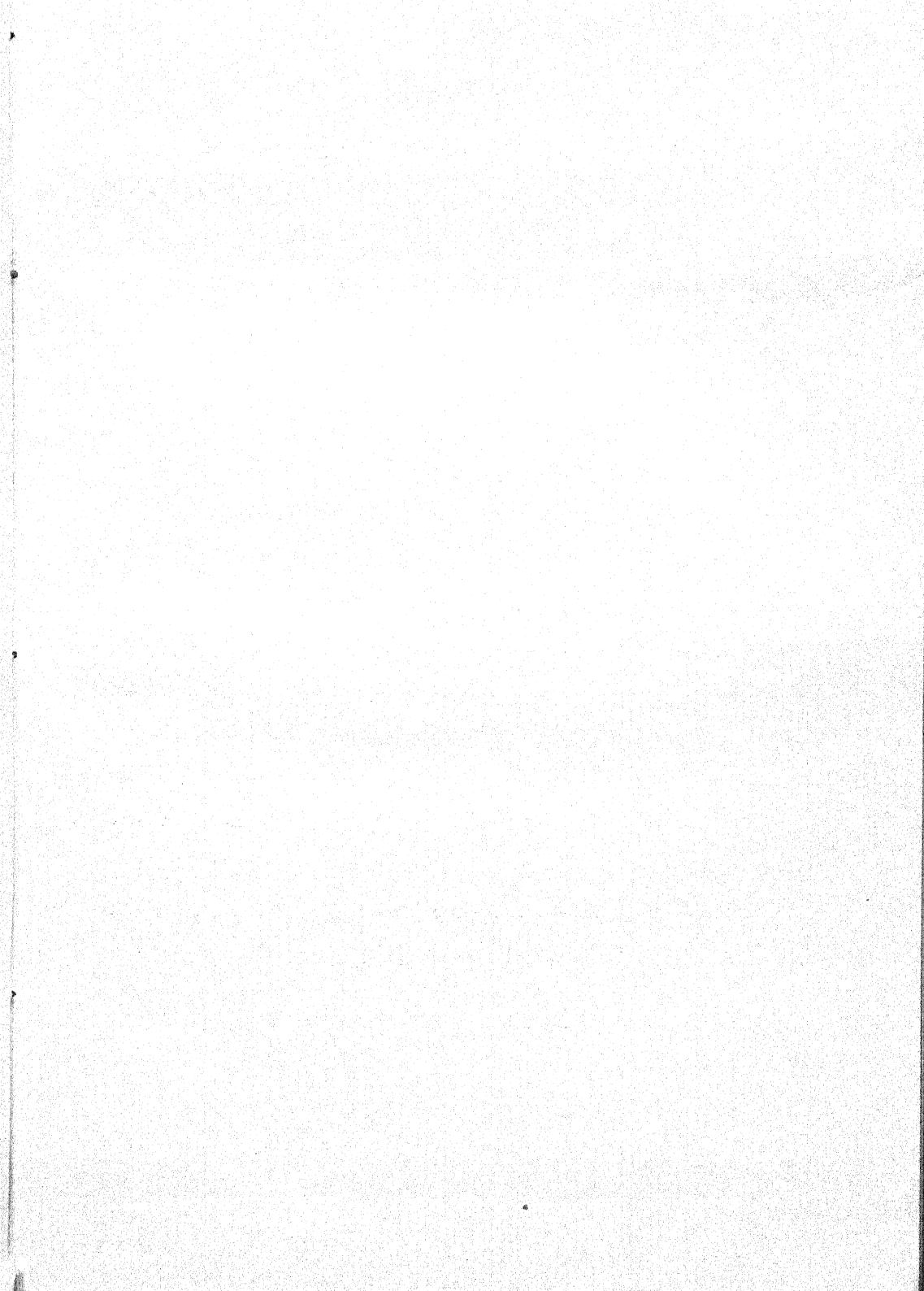

صفحه	سطر	خطا	صواب
۲۴۶	۱۴	به بیینند	بیینند
۹۴۹	۱۱	حوئی	خوئی
۲۵۸	۱	از قورچیان	قورچیان
۲۶۳	۱۹	خاف	خواف
۲۸۲	۱۶	قلندر	قلندر
۲۸۸	۴	نداختند	انداختند
۲۹۱	۹	(۳)	(۲)
۲۹۲	۴	جمله	حمله
۲۹۴	۷۴	نا گردید	تا گردید
۲۹۷	۲۴	فرق	خوف
۳۰۵	۱۳	ان	آن
۳۰۷	۱۸	کثُرَتُكُمْ	کثُرَتُكُمْ
۳۰۸	۱۵	مِنْ أَخِيَّهُ	مِنْ أَخِيَّهُ
۳۱۵	۲	درست	درشت
»	۳	باشتغاله	باشتغاله
»	۱۸	یکدلی	بکدلی
۳۱۸	۲	حسین خان	حسین خان
۳۲۰	۱۹	"	"
۳۲۲	۱۱	"	"
۳۳۰	۱۶	تفنگ	تفک
۳۳۱	۱۹	کاخ	کمال
۳۴۷	۹	بالجا	بالجای
۳۵۰	۹	علیهم	علیهم
۳۶۴	۱۸	ترپ	ترک
»	۲۱	قلب	قلعة
۳۶۸	۹	رققی	رفقی
»	۱۱	قردچنان	قدچیان

صفحة	سطر	خطا	صواب
۱۳۶	۲۳	سیردة	سیردة
۱۴۵	۱۱	درومش	دورمیش
۱۴۶	۲۱	علام	غلام
۱۴۶	۷	نا	با
۱۴۸	۱	ا	از
۱۴۹	۲۳	در جزین	در درجزین
۱۵۵	۱۳	سنا	سنان
۱۶۱	۱۱	مساوي	تساوي
۱۶۲	۶	باره	بارگ
۱۶۶	۱۲	و	"
۱۶۹	۱۱	گفار	گفتار
۱۷۵	شرح	قلعة بمغوط ب	در صفحه ۱۷۴ باید آمد
۱۸۲	۲۳	شگار	شکار
۱۸۵	۱۴	شبيك	شيبك
۱۹۶	۶	در	دو
۲۰۲	۲۳	گذاعته	گذاشته
۲۰۳	شرح	دموش	محوشود
۹۹	۷	اردال بان	واردال بان
۲۱۰	۷	شكنجه	شكنجه
۲۲۲	۸	نميديدند	نمیدیدند
۲۱۵	۸	كاشفر	كاشر
۲۲۴	۱۶	فته	عفته
۲۲۶	۱۲	ايات	ايالت
۲۳۲	۱۲	بغسانى	بكسانى
۲۳۵	۵	افران	افران
۲۳۹	۱۸	شرف	شرف
۲۴۰	۱۳	دوارة	دوازه
۲۴۳	۱۴	مدكور	مذكور

خاطرname

صفحه	سطر	خطا	صواب
٥	٣	(٢)	—
٥	٢١	المَدِينَةُ	الْمَدِينَةُ
٩	٣	لَهُ	لَهُ
١١	١٤	وَكَلَاهُ	وَكَلَاهُ
٢٩	٥	تَاجِيهُ	نَاجِيهُ
٣٢	١٤	صَقِيْدَةُ	صَقِيْدَةُ
٥٢	٦	كَشْتِيهَا	كَشْتِيهَا
٥٥	١٥	كَذَرَانِيدُ	كَذَرَانِيدُ
٥٦	١٧	بَا	تَا
٦٦	٢٠	تَوَاسِطُهُ	بِوَاسِطَهُ
٧٤	١١	حَلَاوَى	حَلَاوَى
٧٥	٥	نَرَادُ	نَرَادُ
٦٦	١٠	نَكَلا	نَاكَلا
٧٨	٩	تَنَكَّنَا	تَنَكَّنَا
٧٩	٨	كَوشُ	كُوشُ
٩٠	١٢	وَعَشْرُ	عَشْرُ
٩٣	٣	كَهْ يَادِشَالَّا	يَادِشَالَّا
٩٥	٢١	دُوبِسْتُ	دُوبِسْتُ
٩٩	٥	نَثَمَائِيمُ	نَثَمَائِيمُ
١١٢	٢٣	تَعَظِيْمًا	تَعَظِيْمًا
١١٦	١١	كَعبَةُ	كَعْبَةُ
١١٨	١٠	حَامِيَةُ	حَامِيَةُ
١٣٢	١٦	نَمَائِيدُ	نَمَائِيدُ
١٣٣	٢٢	بَارَةُ	بَارَةُ
١٣٦	١٠	بَا يَزِيدُ	بَا يَزِيدُ

ایشان غافل بدآن حوالی رسیدند فرا خان بیگ والی آن دیار با چهار هزار سوار که هریک خود را قرینه رستم و اسفندیار میدانستند - * ابیات *

همه همچو رستم بگاه نبود بصحت همه همچو صهبا (۱) ورد
چو دریا بایشار بگشاده کف بهیجا چو شیران دشت فجاف
د برابر رومیان صفت قتال و جدال آراسته نیزهای ازدها کردار بر گوش تگداران باد رفتار
گذاشته اجل کردار خود را بر آن لشکر بسیار زده قرب پنجگاه نفر را یک دفعه از
زین عزت بر خاک مذلت انداختند جمعی از رومیان تیغ خلاف از غلاف
بیرون آورده بغازیان جلو انداختند - * ابیات *

شد از تیغها بر بدنه شکاف شکاف بدن تیغها را غلاف
(۲) یلان ارزه گشته ابا ساز و برگ فو برو سر در گوییان مرگ
و جمعی از غازیان که بواسطه بریدن سر از اسب فرود آمد بودند رومیان ایشان را
کشته غازیان را از جای گفده تا بقیه رسانیدند و خیمه فرا خان بیگ که برپا بود
آن ش زند قرا خان بیگ مردم خود را استمالت داده بر محاربه توغیب نمود
اکثر مردمان کار و دلیوان روزگار رومیان کشته شده اند از حرکت المذبور ایشان
متوجه لشکر را دلیل کرده یکبار دیگر حمله بر آن سپاه بسیار کردند رومیان تاب
صد مت و صولت غازیان نیاورده روزی از میدان پیگار بواحی فرار آوردند سپاه قراباش از
دری پرخاش ایشان را تعاقب کرده قرب سیصد نفر را بقتل آوردند و ایشان از بیم
جان باطراف و اکناف پراکنده گشتند و قرب چهار صد نفر دیگر از کثرت برف
هلاک شدند میرزا علی بیگ پریشان و بد حال خود را بارض روم انداخت *

(۱) صهبا ورد ج صهبا ورد ا (۲) یلان ارزه گشته بی ساز و برگ ج

شد چون خبر انتقال اسماعیل میرزا را استماع نمود از مبارارت پشیمان گشته پایی از جاده و قدم از طریق ارشاد بیرون فهاده با جمعی کردان بر سبیل ایلغار بخوبی آمدۀ در آن اوان محمود بیگ روملو والی آن دیار بود با دویست سوار باستقبال شناخته در حوالی قریۀ ولدیان بکردان دو چار شده بی استعمال سیوف و رماح روی بگیریز آورد کردان خدمتش را با فرزندان^(۱) گذاشت و آن بلده را تاخته لوای استیلا بر افراد ختند در آن اوان جمعب کثیر از کردان با تفاوت فرزندان قاضی قران بر سر حسین جان سلطان خنسلو آمدند حسین جان سلطان در قویۀ متخصص گشته با قرب هزار و دویست سوار دل بر هلاک نهاده قرب یکمۀ با آن قوم گمراه مقابله نمودند در آن اوان سپاه وان و وسطان و قاضی بیگ ولد شاهقلی بليلان با غلبه تمام بمدد کودان آمدۀ آذورز صلاح تا رواح آتش قتال و جدال در غایت التهاب و عین اشتعال بود از طرفین جمع کثیری بر خاک هلاک افتادند چون سهم غرض ایشان به هدف مطلوب نرسید از روی مکر و تزویر رسولان سخن دان فرد حسین جان سلطان فرستادند و سلسلۀ دوستی و ارادت و محبت و موافقت جنبانیدند خنسلوان بعد از قواعد تأکید و پیمان و سوگند به قرآن نزد کردان رفتدند^(۲) ایشان اکثر غازیان را بقتل آورده فرزندان صغار و کبار ایشانرا پایمال و بال گردانیده هم در آن اوان پاشای ارض روم سپاه فراوان جمع آورده اراده نمود که بشوره گل آید میرزا علی بیگ ولد غلام علی که از امراء معتبر ایشان بود از روی غرور معروض داشت که آمدن شما احتیاجی نیست بمنه حاکم شوره گل را دست بسته بخدمت آورم بدلبر آن پاشا علی را با هفت هزار سوار جرّار نیزه گذار بتاخت شوره گل روانه ساخت رومیان با اساس و ابهت تمام و عجب و غرور بیرون از ادراک او هالم از راه غیر متعارف روی بقرا خان بیگ^(۳) پایی بر تلو آوردند تا گویی دولت را بچوگان خدمت از میدان سعادت بربایند چون

(۱) تا با تفاوت فرزندان اندارد

(۲) ایشان چون لشکر شیطان اند عهد و بیمانرا بر طاق نسیان نهاده اکثر الخیج

(۳) بعاهی لوز تلو ا

و استعمالت دهاتین و مزارعان غایت الامکان سعی بسیار نمود در وصول
 (۱) علوفات لشکریان و محصول ادراوات مستحقان دقیقهٔ نا مرعی نگذاشت شاه
 جهان پناه بر سربر زرین چون آفتاب که بر سمت الواس آمده درهم و دینار را
 چون اشعةٔ (۲) انوار بر سر خلق پاشیدن گرفت.

در گنج نعمت گشودن گرفت همهٔ خلق را دل زبودن گرفت
 هوا میقلي شد ز انفاس او سواد غم از دل زدودن گرفت
 خزاین شاه دین پناه که در قزوین بود از جواهر و نقود و اسباب و آلات حرب بر
 امرأ و صلحاء و سادات و فقراء و لشکری و سفری و حضوری قسمت نمود مواجب
 لشکر را که شاه دین پناه مدت چهارده سال بود که نداده بود و یکدینار نخواست
 داد و اسمعیل میرزا صد یک آنرا بصدق فلکت داده بود آن حضرت مجمع را
 شفقت فرمودند چنانچه مسد مجھولی درست تومان و صد تومان زر گرفت
 جهانیان کرم اوگنای قاآن را در طاق نسیان گذاشتند از زمان آدم تا این زمان
 که سال تأثیغ هجری به نهد و هشتاد و پنج رسیده است هیچ پادشاه
 ذوق القدر به لشکر اینقدر زر نداده است چون زمزمهٔ نفیر عالم گیر معدالت
 گسترشی و (۳) طنطنهٔ کوس اقبال اسکندری باطراف و اکناف رسید حکام بلاد
 اسلام رسولان خجسته دم و فرستاد گان فرخنده قدم بدراگاه پادشاه عرب و عجم
 فرستادند و اظهار بندگی و سرافندگی نمودند هم درین اوان حکومت بلدۀ
 تبیز را شاه جوان پناه بامیر خان ترکمان شفقت فرمود و ایالت اردبیل و توابع
 و لواحق به پیوه محمد خان استاجلو عنایت نمود و علیقلایی سلطان ترکمان را
 حکومت خوی ارزانی فرمود هم در آن اثنا خبر از آذریایجان آمد که کردان
 رو سیاه بلدۀ خود را تاخت کرده اند شرح مخالفت ایشان آنکه چون اسمعیل
 میرزا بسلطنت نشست قاضی بیگ ولد شاهقلی بليلان کوں سلسۀ محمدیت
 و مودت را در حرکت آورده رسیل و رسایل برای تهذیت بقویین فرستاد و اظهار
 بندگی و سرافندگی نمود و اینجاذب پروانچهٔ حکومت سلماس و تسوج فرستاده

فاسد ایشان از درجهٔ صلاح گذشته بود مانند ماهی در شبکه اضطراب میکردند از خوف خون در مباری عروق ایشان بسته شد و از هیبت پادشاهانه معز در تجاویف عظام کله سر ایشان گذاخته شد و از ترس راه نفس بیشان بسته گشت - * مصراع *

که هست دم زدن دشمت بدشواری

بعد از آن اردوبی گردون شکوه بجاذب قزوین در حرکت آمد چون ماهیچه طوق زنگار شهپر با داد و دین از افق باره قزوین طایع شد شمشال سلطان سایه وار تاب خوشید نیاورده ظلمت آسا از شعشه آفتاب رو گردان شده بر مثال شام بخت تیله خود در مغرب افول متواری و پنهان شده از روی اضطرار و اضطراب به ده سبزی کار رفت و دست در دامن امیر اصلاح بیگ اشار زده حضرتش سر پر شر او را که با رستم زمان و اسکندر دوران همسوی میکرد از مرکب بدن جدا ساخته بدرگاه عالم پناه آورده بر خاک مذلت انداخت و پریخان خانم با صد غم و الم خود را بحرم انداخته آنحضرت ویرا بخیل خان اشار سپرده خدمتش او را روانه عالم دیگر گردانید روز پنجشنبه پنجم ماه ذی الحجه آنحضرت بر کمیت دولت سوار شده بدولتخانه همایون نزول اجلال فرمود جوق جوق امرای درگاه و مقربان بارگاه و سادات و موالی و حکام و کلانتران و ارباب و اهالی بدرگاه آمده فراخور حال خود رعایت یافتد و منابر و دنانیر بنام مبارکش زیب و زینت یافت و منصب وزارت بمیرزا سلمان رجوع نموده وزیر نامدار عالی تبار از وفور کیاست و دانائی حراست ملک مینمود و از^(۱) دلها زنگ تأليف و زنگ بصیقل احسان میزدند و بلوازم این امر بزرگ و مهم نازک قیام و اقدام نموده از جمیع اوصرو نواهی خوف و خشیت حضرت الهی را نصب العین داشته عموم خلائق و کافه اقام^(۲) در اقامت قواعد حکمت و اجرای احکام معامله بر وجهی نمود که مزیدی بر آن متصور نبود و در تأدیب ظالمان و ترفیه مظلومان کوشیده و میل و محابا و اهمال^(۳) و اغفال جایز نداشت در توفیر مال دیوان

(۱) از دلها زنگ تأليف بصیقل احسان می دود ج

(۲) در قواعد اقامت حکمت ب

(۳) و اهمال غافل و ا

بارد و از خنجر آب دار آتش فنآ جهد رشته بعطف دامن و شری بزه پیرواهن
ایشان نرسد و از تند باد حوادث گرد بر طراز آستین و بطرف آستانش ننشینند زهی
تصور باطل زهی خیال متحال آنحضرت از غایت مهّوت کسان سخن دان نزد
ایشان فرستاده پیغام داد که بدانکه حضرت ذوالجلال [به] اعلام سعادت انجمام دولت
ما را رفیع الشان و راسخ البذیلان گردانید و اساس معدالت و لباس حشمتو ما
بر بساط بسیط غبراً گستردۀ و قهرمان غیرت ما بهره که رقم خذلان کشد نقاش قضاء
بکلک قدر نقش هستی اورا از اوراق بقاً ممحوسازد و خوشید دولت و اقبال
و اختیر عز و جلال ما پرتو قهر بر هر که اندزاد او را با اهل و عیال و خویش و تبار
نا بود سازد باید که ترک مخالفت کرده بدرگاه بشتابی و در سلک امرأ منظم
گردی و از بستن دروازه و در فایده برآن متربّ نمی شود - * ابیات *

بدر بستن اکنون نداریم دست اگر در به بندی راه بام هست
در خانه بندی چو بر آفتاب درون آید از روزنیت بی حجاب
ایشان بنا بر قلت عقل و کثرت جهل متنبّه نگشته چون زنگ غفلت بصیقل
نصیحت از لوح ضمیر نایاکشان زدوده نشد و لطف و عطف و تنبیه و تهدید
و کلمات وعد و عید مؤثر نیقنداد - *

بر آراست لب با سوان سپاه ز روی غصب شاه عالم پناه
نباشد بما در مقام صفا که آن سفله را فیست رسم وفا
نباشد کسی آگه از حال او فریبست و بس قول و کندار او
که ای درگهشت قبله مقبلان زبان بر گشادند روشن دلان
ز فیض تو عالم همه کامیاب توي بر سپهر فلک آفتاب
دلش باد صد پاره از قیغ مهر بصد دل نخواهد ترا گر سپهر
دلی کو نخواهد ترا چاک به (۱) لبی کونبوسد رهت خاک به
همه انتقامت ز دشمن کشیم ز حکم تو حاشا که گردن کشیم
امّا شمخال سلطان و پریخان خانم از کودار خود نادم بودند لیکن مفاسد اندیشه‌ای

انداخت حسین قلی سلطان شاملو بدرگاه عالم پنجه آمده و خیمه و خرگاه و سراپرده و بارگاه آورده در خانه همایون را بواجهی ضبط نموده در آن او ان نوید توجه رایات نصیر آیات شاهی و عبور مردۀ شهنشاهی بین دیار در السنه و افواه افتاد و آفتاب دولت ابدی الاتصال اطراف و اکناف آن بلاد را متور گردانید راقم این حروف احرام ملزومت شاه عالم پنجه درمیان جان بسته در بلده قم بشرف تقبیل قبله اقبال مشرف شده رعایت تمام یافت و در سلک مقربان منظم گردید چون رباط دانگ مستحیم سرادقات عز و جلال گردید امیر خان ترکمان و خلیل خان افشار و قلی بیگ قوزچی باشی و سایر امراء رفیع الشان بدرگاه عالم پنجه آمدند چون از رباط^(۱) صیحیب عبور نمودند پیغمبر محمد خان استاجلو و خلیفه انصار و جمعی کثیر از امراء عالی نبار باروی ظفر قریون ملحق شدند چون موکب همایون ارض بلده قزوین را^(۲) کواكب مواکب مواهب اقبال مزین ساخت سليمان پادشاه بن سلطان اویس بن سلطان محمود بن سلطان ابوسعید^(۳) بن میرزا سلطان شاه محمد بن میرزا میرانشاه بن صاحبقران امیر تیمور گران بدرگاه عالم پنجه آمد و این ایيات را ورد زبان ساخت - * ایيات * شاهها در تو قبله شاغل عالم است گردن ترا مستخر و گیتی مسلم است یکتا شدست رشته شاهی بعهد تو الحمد لله^(۴) که یکتاست محکم است رعایت تمام یافته بمنازل خود معاودت فرمود در آن اثنا خبر مخالفت پریخان خانم و شمخال سلطان رسید تفصیل این منجمل آنکه نقشبندان تصور امانی و آمال سلطنت ایران را در آینه خیال ایشان باسهول وجهی جلوه داده و خانه پریخان خانم را مضبوط کرده جمعی از زنود و اوباش و قلاش بدمعاش پیش ایشان آمده شمخال سلطان بوجود ایشان معigor شده پریخان خانم بااتفاق آن ابلهان قرار داده بودند که در روز جنگ و پیگار اگر از ابر تبع طوفان بل

(۱) حییجیب ج

(۲) کواكب مواکب مواهب ساخت ج کواكب مواهب افعال مزین ساخت ۱ (به کواكب مزین ساخت ؟)

(۳) نبیوه امیر تیمور گورگان ج

(۴) که چه یکتاست ۱

ریوو از پیش چرخ تیز رفتار بچوگان کرم گوی امنی
و چون خبر فوت شاه دین پناه بشیراز رسید داعیه سلطنت بخاطر عاطر آنحضرت
رسید اما ولی سلطان والی آن دیار پشت بر دولت کرده و از موكب ههای
تخلف نموده روانه قزوین گردید افواج حشم و طبقات لشکر هم طریق بیوفائی
مسلسلک داشته همه روانه بلده قزوین گشتند بنابرآن آنحضرت سلطنت که عرفان
و شرعاً بدو میرسید ترک کرده در خاطرش خطور نمود که اگر دعوای سلطنت
کند خونهای ناحق بخته شود بنابر آن در شهر متوطن گردید و انتظار لطیفة
غیبی میکشید چون بر طبق آیات و تنزع الملک ممّ تشاءُ ماه جاه اسمعیل
میرزا بمغرب فدا رسید بمقتضای کلمة تعریتی الملک ممّ تشاءُ آفتاب دولت
و اقبال شهریار عالی تبار از افق عز و جلال طالع گردید امرای درگاه و سواران
سپاه و وزرا و ائمه دین و ارباب دولت و اصحاب جاه و حشمت
روی بدرگاه آوردند بار اول اسکندر بیگ شاملو در شش روز از قزوین بشیراز
(۱) رفت و مژده پادشاهی رسانید و قبول این معنی نمی نمودند و بعد از آنکه
مشخص شد خان کردند و خوش خبر خان نام نهادند روز دیگر علی بیگ ولد
محمد خان سلطان ذوالقدر قبل از عساکر ظفر اثر بشهر در آمده خبر فوت سلطان
اسمعیل میرزا را بعرض رسانید آنحضرت بطائع سعد و بخت ارجمند بتخت
سلطنت جلوس نمود بعد از اجتماع سپاه و مکمل شدن بهادران رزمخواه علم
عزیمت بجانب قزوین بر افراحت - *

بر آمد ز کوس رو او غریبو غریبو کز آن شد سراسیمه دیو
دو صد کوه گرد از ثریا گذشت زمین را سر از عرش والا گذشت
(۲) بدست سواران سفان و تفك پراز نجم ثاقب زمین چون فلک
و حکومت شهر شهرو شیراز را بتوازع و لواحق بعلی بیگ ولد محمد^(۳) خان
سلطان ذوالقدر عذایت نمود و کسان بگرفتن ولی سلطان ذوالقدر و شاهقلی سلطان
ولد تخت آقا فرستاد چون چتر همایون فال سایه اقبال بر مفارق ساکنان اصفهان

(۱) روز دیگر علی بیگ ..... ج (۲) این ایت ج ندارد (۳) جان ج ۱

ساخت بعد از قتل قزاق بموجب امر شاه دین پناه بصوب بلده قزوین روانه گردید بعد از قطع منازل و طی مراحل با جنود نصرت قریون در بلده قزوین در آمد و بوضوح پیوست که امیر غیب بیگ استاجلو از عهد حکومت هرات بپرون نمی تواند آمد بنای آن شاه دین پناه بار دیگر زمام حکومت ولایات خراسان را در قبضه اقتدار آنحضرت نهاد و بصوب آنجانب روانه نمود و شاه قلی سلطان یکان در خدمت آنحضرت بود در آن اوان عبد الله خان بن اسکندر بن جانی بیگ سلطان و خسرو سلطان با سی هزار سوار جرّار ببلاد خراسان آمده بودند آنحضرت اصلًا از ایشان اندیشه نکرده با سیصد سوار متوجه آن لشکر بسیار گشته هر چند نیکخواهان بشاهزاده عالیان رسانیدند که چندان توقف باید نمود که امری خراسان با جنود فراوان روزی بردوی همایون آورده ملحق شوند نقد آن گفتار بر محکّ رای اصابت شعار آنحضرت تمام عیار ننموده متوجه روانه گردیده بقلعه تپت در آمد عبد الله خان و خسرو سلطان در آن نواحی نزول نمودند و هر روز جنود جرّار با ازیکان نامدار مجادله و مقاتله میکردند بعد از چند روز ازیکان خون سوز همچنان یأس و حوصله و شومندگی تمام علم عزیمت بلکه هزیمت بجانب بخارا بر افراد خنند چون رایات شوکت اقتدار عبد الله خان و سایر ازیکان که باوج استکبار افراشته بودند فگونسار شد و نقوش نخوت و غور که باستظهار اعون و انصار و جمعیت لشکر بیشمار بر لوح تصوّر و پندار نگاشته بودند زایل شد آن سور کوچ کرده از کوچه و خیابان خرامان بدولتخانه در آمده بعد از چند سال با امر شاه دین پناه علم عزیمت بجانب شیرواز بر افراد و حکومت هرات را بفرزند دلبد خود عباس میرزا عغایت نمود متوجه بلده خراسان بیکبار در تاب فرقت اقتادند^(۱) بسموم غموم مهاجرت گرفتار شده خواطر بر تجّرع ساغر فراق زهر مذاق در دادند آنحضرت با جنود دشمن^(۲) گداز در شهر شیرواز در آمد - *

(۳) خرامان شد بمیدان سعادت بفرّ دوات و زیب جوانی

(۱) بسموع غم ج

(۲) گذار ج

(۳) ج شعر را ندارد

علم بیام افلاک کشیده بود و باد نغییر از بکان بد نهاد مشعله بر مشعله آفتتاب می اذداخت با آب تدبیر او فرونشست و عبید خان از بک که دائم خراسانرا تاخت میکرد فوت شده در سنّه ثلث و سنتین و تسعماهی شاهدین پنجه آن حضرت را طلب فومنود بذلبر فرمان در روز جمعه چهارم شعبان از بلده فاخره هرات بیرون آمدہ بعد از قطع منازل و مراحل بتوفیق ذوالجلال در آخر شوال بدراگه عالم پنجه رسید و بالنوع نوازش خسروانه و عواطف پدرانه مخصوص شده در سنّه اربع و سنتین و تسعماهی بار دیگر حکومت هرات بآن حضرت عنایت شد در روز شنبه نهم صفر با عساکر ظفر اثر بد آنصوب توجه نمود چون حوالی مشهد محیم سرانقات عز و جلال گردید و پرتو آفتتاب عظمت و کامگاری و لمعات انوار ابهت و شهریاری باطوف و اکناف بلاد خراسان افتاد در آن اثنا حاتف غیب بلاشک و لاریب نوید تنزیل و مژده تأویل و اللہ یَدْعُو آیٰ دَلِیلَ السَّلَامِ وَیَهْدِی مَنْ یَشَاءُ إِلَی صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ بسمع آنحضرت رسانید متوجه زیارات روضه منوره اقدس انور امام علی ابن موسی الرضا شد - *

سپهوده عنان را بدسست قضا
روان شد بطرف علی رضا
امام بحق کعبه اهل دین
شهید غریب خراسان زمین
حریمش چو فردوس عنبر سرشت
ز هر جانبیش روزنی در بهشت
درش کعبه قدسیانرا مطاف
مسیح و خضر رو بدراگه او
درش رفتنه رضوان بمژگان حور
ز خورشید گستردۀ فرشی ز^(۱) نور
باندرون مزار متبرگ در آمده شرایط زیارت بجایی آورد بر نهنجی که در خاطر دریا
مقاطر قرار گرفته بود در آن روضه ایوار مشاهده انوار و مطالعه اسرار دست داد
سادات عظام و مجاوران کرام مشمول عنایت و رعایت گردانیده بایثار نذور
و صدقات به ارباب استحقاق و اصحاب حاجات اشارت نمود و در سه شنبه نهم
ربیع الثاني بعظمت و کامرانی نهرات در آمده بساط نصفت و معدلت مبسوط

(۱) حورج

فوت او امرأ و ارکان دولت بر در دولتخانه جمع شده قرعه مشاورت درمیان انداختند بعد از تأکید عهد و پیمان و سوگند بقرآن قرار بر سلطنت شاهزاده عالم و عالمیان سلطان محمد خدا بذده قرار دادند و فوج فوج روانه شیراز شدند *

ذکر احوال شاه عالم و عالمیان سلطان محمد خدا بندۀ پادشاه و حلات و وقایع ایام سلطنت او

در نهضت و سی و هشت قدم از کنم عدم بعالم وجود نهاد و روزی زمین را از فرط لمعت ماه سیما غیرت افزایی سپهرو کبود گردانید - * نظم *

گل غنچه از باغ دولت دمید کزینسان گلی چشم گیتی ندید
 گرامی دری از دریای شاهی چراف روشن از سور الهی
 مبارک طالعی فرخ سریوی بطاع تاج داری (۱) تخت گیری
 در اوان فشو و ذهنا علامات سلطنت و شهربادی و امارات جهانداری از چهرا
 همایونش ظاهر ولایح بود و خوارق عادات ازوی سر میزد شاه دین پناه حسین خان
 شاملو که امیر الامر بود لله آن جناب گردانید بعد از آن منتشر سلطان استاجلو که
 رکن زکین این دولت ابد پیوند بود لله گشت در اوخر سنه اثنی و اربعین
 و تسعمایه بسلطنت خراسان انتساب یافت محمد خان شرف الدین اوغلی تکلو
 بنابر فرمان واجب الاذعان برتر و فتق امور ملک نادره هرات و نگهبانی لشکر آنحضرت
 اختصاص یافت تا زمانی که نهال اقبالش در بستان جلال بآب زال بالا کشید و
 طفل رضیع دولتش از مهد امن و امان بمیامن توبیت احسان سینه‌خانی
 و حصانت لطف زبانی بر سریر بلوغ و رشد برآمد و بنای عقل و خلعت عدل
 و داد سر بلند و عزیز و ارجمند شد و در دارالملک سویزی و ابواب رعیت پروری
 مفتوح شد و بلاد خراسان که بهجوم فتن و عموم محن واژگون گشته بود بفر
 دولت آنحضرت آبادان شد و چهرا ملک و ملت که بغبار فتنه و آشوب تکدر
 یافته بود بداران معذلت آنحضرت پاک گشت و شراره آتش مملکت سوز که

دکن بجلدۀ قزوین آمدند بر سرم پیشکش فقوه بسیار و جواهر بیشمبار آوردند و از زبان پادشاه خویش گفتند - *

keh هستم بصدق و نیاز تمام
مقیمان این آستانرا غلام
ز مهربت گرم سر شود خاک راه
ذوید از غیر^(۱) مهربت گیا
فلک گر کند پیکرم را غبار
بدزمان لطف تو گیرم قرار
گلی کز گلم سرزند سال و صاه
در رو بر دهد بی احسان شاه

در روز سه شنبه سیم ماه شعبان شاه عالم پناه فرزند دل بند خود شجاع الدین محمد را به ولی سلطان والی شیواز داده خدمتش جشن عظیم ترتیب داده و در شب جمعه بیست و چهارم شعبان ذو فرایغ مهیب که طولش نصف قوس فلکی بود در برج قوس ظاهر شد شاه عالم پناه در شب یکشنبه سیزدهم رمضان بر کمیت خوش خرام سوار شده با حسن بیگ حلوا چی او غلی و چند نفر از مغربان در کوچه و بازار سیر نموده قویب سحر در خانه حسن بیگ فرو آمده است

استراحت نمود که فاگاه از دیوان قضای آسمانی نشان عزل حیوة فانی بطغرایی الّدّی حَلَقَ الْمَوْتَ وَ الْحَيَاةَ وَ مَضَمُونَ أَنَّكَ أَنْكَ مِيتٍ وَ أَنْهُمْ مَيْتُونَ بدست ایلچیان اجل بدرو سید حکومت عالم را به^(۲) نفس نامادی بیاد فنا داد - *

اگرچه پقین است این خانه رحلت و یکن نبود این کسی را گمانی جهان بی ثبات است^(۳) نابوده دائم چنین بود آری سوابست فانی از بعضی چنان استماع افتاد که حسن بیگ حلوا چی او غلی بادشمنان او هم داستان شده مغز فیل او را بخورد دادند و بعد از آن خفه کردند از نوادر اتفاقات آنکه اسمعیل بن حافظ الدین الله پادشاه مصر او نیز بدست جوان خود نصر نام باین طرز کشته شد احوال ایشان در جلد هفتمن به تفصیل مذکور گشته است اما اصح اینست که مقتول نگشته بیرا که وی توان میخورد با فراط و قولنجی عظیمی داشت هر چند روز یکفویت قولنج میشد چنانکه مردم مضطرب میشدند بعد از

(۱) نقش ۱

(۲) مهر گیا

(۳) نابوده ایم ۱ نابوده دائم ج

بقرزین رسید شاه عالم پنایه حکومت آن قلاع را به سولاق حسین رجوع نمود و جمهور سکنه و عموم متوجه آن دیار در مهد آرایش و بستره آرامش و صوفه الحال و فارغ البال غنومند و بدعاوی دولت آنحضرت که موجب آرامش بلاد و سبب آسایش عباد است مشغول شدند در آن اوان حسام بیگ ولد بهرام بیگ قرامانی بواسطه جهل و نادانی فقیری را بقتل آورده در شهر مستحفي گشت آخر دستگیر گشته مصلوب گردید درین اوقات فوخدنه ساعات اردوغذی خلیفه تکلو حاکم ری مقید گردید شاه عالم پنایه از قوچیان عظام چهل و چهار سولار که امیرزاده‌های اویماقات بودند بسیعت تمام بطوف طهران فرستاد که سلطان حسن میرزا را بقتل آورند آن قوچیان بیست و دو از یکطرف و بیست و دو از یکطرف طناب را در گردن آن شاهزاده مظلوم کردند و او را مقتول گردانیدند در آن اوان شاه عالم پنایه منصب حکومت و داد گستربی و مرتبت ایالت و عیّت پژوهی ولایت هرات را برکن الدّولة القاهره علیقلی خان شامسلو که از نواب دورمیش خان بود عذایت نموده وی را با جنود بسیار بصوب آذجانب روانه نمود در آن اوان منهیان دولت عرض کردند که ابوالخان با برادران که گمراهان راه ضلالت و سرگشتن دشت جهالت اند پائی از حد بیرون نهاده تا نواحی نیشاپور تاخته اند و فوجی از دوز بر گشتن را که در (۱)..... بودند قوت طامعه در حرکت (۲) آورده لوای استیلہ بر افرادند و حسین بیگ ولد سوندک بیگ افشار با قوب پنجاه نفر از غازیان جزار اجل کودار از عقب او ایلغار (۳) نمودند در حوالی ..... بآن مدیران ذایکار برگشته روزگار رسیدند و غازیان ظفر قرین که زبان تبع بیدریعشان مفسّر آیات قرآن و ظفر و لمعان سذان فتنه نشان شان نگاه بانان دین و دولت است بر سر مخالفان ریخته بعض عذایت ریانی قرب صد نفر از آن قوم بی هنر را محروم و بیروح کرده رؤوس نا مبارک ایشان را بدرگاه عالم پنایه فرستادند و در روز سه شنبه پنجم ماه رجب ایاچیان نظام الملک پادشاه

(۱) در هر دو نسخه انداخته

(۲) حرکت در آمدۀ ۱

(۳) نمودند و بآن ج

چون حوالی قلعه محل فرول چند قربانیش گردید هراس بیقياس در داهای متوطنه آنچه راه یافته امّا والی آن دیار امیر شعار اسکندر سپاه را با خود ختن آتش جدال و قتال مأمور گردانیده غازیان جوار بیکبار چون آتش از پستی روی بدلا نهادند اسکندر با دلورانی که بذوک ناک جوش گذار نقطه از دایره سها بردارند و بزم تفنگ قضا رفتار نور از چشم خواشید مستاند - *

چو طاق و جفت زند از طریق لعب کنند

(۱) به تیر تن‌ها جفت و به تیغ سرهای طاق

بعد مقابلة و مقابلة پیش آمد دست براندن تیغ و اندختن تیربرند - * ابیات *

کمان کج ایرو بمژگان تیر

(۲) به بُزدَه شمشیر تارک شکاف

و دست اسبان از دل کشته زنگ لعل پدخشان گفت و سنگ میدان از

(۳) خون جوانان با فرهنگ یاقوت رماني شد - *

ز خون خودها جام صهبا شده اجل ساقی باده پیمه شده

(۴) رسمهای تن چون بر آورده سر ز دریایی خون رسته مرجلان تر

واز بیم تفنگ اجل (۵) روی در هم میکشید و از زخم ناک دلدوز تن مرد

جنگی چون خار پشت پر خار پیکان میشد چون اعداد افداد آیه فتح چند

منصور برای العین مشاهده و ملاحظه نمودند و از مقدمات احوال خود ضعف

و قصور احساس کردند دست در دامن فرار زده بطرف قره که در حوالی قلعه

بود گردیدند غازیان بقایای آن مسخاذیل را بزم شمشیر آبدار بدار البوار فرستادند

و چون معراج بحثت بلند بر قوام قلعه برآمدند اسکندر بواسطه حرکت ذاجم

ابلق تومن ایام که مركب مرادش چون عذر لئیمان لنگ بود و عرصه جهان بر می

مانند حوصله بخیلان نزگ با دو سه نفر مغالیک از آن مملکت خلاص گشته

سولاق حسین این خبر را بدگاه اسلام پناه فرستاد قاصد از پلنگان در سه روز

(۱) زیر سرهای جفت

(۲) ببرید شمشیر

(۳) خوف

(۴) خون ج

(۵) اجل چون سنگ پشت پر خار پیکان میشد

اعلیٰ را بمولانا اعظم اقدم حافظ فنون الحكم شاه عذایت الله که از سادات و فیض
الدرجات اصفهان بود ارزانی داشت و حلّ و عقد و قبض و بسط و نظم و نسق
این امر خطیر بد تغويض نمود و مقرب شد که در رواج اقام دین و تمشیت امور
شرع سید المرسلین و تعمیم بقاع خیرات و ^(۱) توفیر زروع و زیوع و موقوفات
مسائی مشکور بظهور رساند *

گفتار در فتح قلعه پلنگان

در آن اوقات فرخنده سعادت بمسامع عز و جل رسید که اسکندر والی قلعه
پلنگان گوئی از چنبر اطاعت بیدرون نهاده زیرا که چند نوبت با حکم کوستنی در
مقام محاربه در آمدۀ سر پنجۀ شجاعت و اقتدار ایشان بر تافته اکنون نیز همان
داعیه در ضمیر دارد بنابر آن رای عالم آرای همایون بقلع و قمع او عازم و جازم شد
امارت مأب سولاق حسین نکلو را بصوب آنجانب روانه گردانید سولاق با جمعی
دلوران با یراق چون اوراق اشجار بیکران و از عدد بیگ بیابان و امطار بهار فراوان -
سپاهی که دریای چین را ز گرد کند چون بیابان بوز نبر
علم عزیمت بد آن جانب بر افراحت اسکندر از خوف عسکر ظفر اثر خايف و متوجه
شده طریق حزم و احتیاط مسلوک داشته خود را بقلمل جبال آنحدود [رسانید] که
نشیب و فرازش بشوی و ثیا رسیده و پایان خندق و سر گنگره اش بماهی و ماه
پیوسته تا غایت کمند انددار خسروان عالیمقدار بگذرگه حصار فتح آن فرسیده و باز
بنده پرواز همت سلطانی کامگار ^(۲) در هوای تسخیر آن طیران ننموده - * نظم *

ز پرهای گردنه کشان زمان چو طوطی بر آورده پر آسمان
پر فرقشان سودا بر ماه و مهر شده تنگ بر ^(۳) نسر طایر سپهر
نموده کمان ^(۴) گوشها پر شکوه بشکل همه نور بالای کوه
ز دیوار صد فندنه در کار او بتان همچو صورت بدیوار او

(۱) توقع ا توفیع ج

(۲) شه پر شکوه ج

(۳) برو طایر نه سپهر ج

برهان بود بر امارات نشانده و قبلی تقدّم و ریاست ببالی وی بزیده و (۱) صلاح و فساد سپاه در قبضه اختیارش نهادند خدمتمنش با ساز و آبیت تمام و غور بیرون از ادراک او هام روی بشابران نهاد و والی آن دیار اوس سلطان بوملو شصده نفر از بهادران را بدفع آن ابلهان نامزد نمود غازیان چو بالی ناگهان در دو فرستخی شابران مخالفان رسیدند و میرزا کاوس با جمعی از معتمدان که هر یک دعوی انا ولا غیر میکردند حمله کردند غازیان^(۲) اعتماد بر آیه کریمه کم من فتنه قلیله غلبت فتنه کثیره بادن اللہ کرده خود را به قلب مخالفان زدند ایشان طافت مقاومت و قدرت استقامت نیاورده نسبت الفوارم مما لا يطاق من سنن المرسلین عمل نموده روی بهزیمت نهادند میرزا کاوس مأیوس وی ناموس بوادی فوار شفاقت غازیان ویرا با چهارصد ذفور از آن قوم بی هنر بقتل آوردن و رؤوس ذا مبارک ایشانوا بدرگاه اسلام پناه فرستادند در روز چهار شنبه نیست و ششم زیع الاول میرزا شکر اللہ از وزارت معزول گشته شاه^(۳) عالم پناه منصب دیوان اعلی و وزارت گوی بمیرزا سلمان که وزیریست روشن ضمیر و صاحب کفایت و خردمند و (۴) صاحب تدبیر که بانوار عقل و بصارت متجلی و باثار غبط امور و حسن اعتقاد متحلی است عذایت نمود و زمام حل و عقد امور و اهتمام در مهمات و مصالح جمهور بکف اقتدار باز داده^(۵) آمد و ضبط ممالک و حفظ مسالک و مفاتیح ابواب ملک و دولت و مناظم اسباب دین و ملت بقیه سداد و رشد و افعال اهتمام و اجتهاد او مسکول گشت چون فواره دواعی^(۶) ..... میامن که قانون شفاف و امراض و حریق کلیات^(۷) اعراض است برتأسیس مبانی علوم شریعت اثر مصروف است و بواسعه ضمیر کیمیا تأثیر مجمع مجحمل و مفصل آیات^(۸) سعادت بر تربیت علمائی فضیلت گستر موقوف شاهد عدل این دعوی و معوکد صدق این معنی آنکه در روز چهار شنبه نیست و ششم زیع الاول منصب صدارت

(۱) صلاح فساد و سپاه ا

(۲) تا کرده ج ندارد

(۳) دین پلاه ا ج

(۴) صابب ا

(۵) اند ج

(۶) مفاؤت ج سعادت ا

(۷) اعراض ا ج

(۸) سعادت بر تربیت ج سعادت بر تربیت ا

بود در آن بلده در صغرسّ از عالم فانی بجهان جاودانی شناخت چهارم سلیمان میرزا که شاه دین پنجه او را خادم باشی حضورت امام رضا علیه السلام کرده بود درین سال بفرمان اسمعیل میرزا در بلده قزوین کشته شد پنجم سلطان حیدر میرزا شاه دین پنجه معصوم بیگ صفروی را که وکیل بود لله او ساخته بود و بعد از وفات شاه دین پنجه دعوای سلطنت کرده درین غوغای مقتول شد چنانچه منکور گشت ششم سلطان مصطفی میرزا درین سال فیزوی بفومان اسمعیل میرزا کشته شد هفتم سلطان محمود میرزا شاه دین پنجه حکومت شیروان را بلوی داده بود درین سال بفرمان اسمعیل علم عزیمت بعالم آخرت بر افراد هشتم سلطان علی میرزا شاه دین پنجه حکومت گنجه^(۱) را عنایت کرده بودند درین سال او فیزوی بفومان اسمعیل میرزا شویست فنا چشید^(۲) نهم امام قلی میرزا که از قید شاه دین پنجه حاکم لاهجان بود درین سال او نیز بفرمان اسمعیل میرزا اوراق بقا بیاد فنا داد دهم سلطان احمد میرزا او فیزوی درین سال بفرمان اسمعیل میرزا اوراق بقا را بیاد فنا داد یازدهم زین العابدین میرزا در صغرسّ در بلده قزوین فوت شد دوازدهم موسی میرزا او فیزوی در صغرسّ در بلده قزوین متوجه عالم بقا شد اولاد انانش ..... هم در این سال در شب دو شنبه نهم ذی قعده مولانا اعظم جامع الفضائل و الحکم حلال المشكلات الدقيق کشاف^(۳) مفصلات الحقائق امیر فخر الدین سماکی صیت زمین را از وجود خویش عاری و عاطل گذاشت خدمتاش از جمله تلامذه استاد بشر امیر غیاث الدین منصور شیرازی بوده از جمله بناییج قلم خجسته رقمش حاشیه بر الهیات و شرح تجوید *

گفتار در قضایائی که در سنّه خمس و ۳۷۸

و تسعمایة واقع گردیده

درین سال مردمان شیروان آغاز مخالفت کردند کاوس میرزا که خواهرزاده

(۱) بلوی عنایت فرموده بود درین سال بفرمان اسمعیل میرزا مکحول شد

(۲) تا بیاد فنا داد اندارد

(۳) همین در هو دو نسخه مفصلات؟

و در ایام کهولت از صباح تا روحانی دفتر را پیش گذاشتند درگاه ملکی میپرداخت بهمچون مهمات خود میرسید چنانکه وکلای وزرا بی اذن آنحضرت فلوس بکسی نمی توانستند داد و قاعده آنحضرت آن بود که یکموز فاخن میگرفتند و یک روز دیگر صبح تا شام در حمام میبودی اکثر اشیا را نجس میدانست و نیم خورده خود را بآب و آتش میریخت و در مجالس طعام نمی خورد و (۱) در نخوردن شراب غلوی عظیم داشت و قرب پانصد تومان تیاق فاروق بآب (۲) حل کرد و جمیع لذات را ترک کرده بود و قرب بیست سال سوار نشده بود از آثارش باروی طهران و باروی مشهد مقدس (ضویه) و دولتخانه که در بلده قزوین واقع است و حمامهای اعلی (۳) هم دین بلده ساخته است و مسجدی در بلده تبریز واقع است و رباطی در مابین زنجان و سلطانیه بنای کرده است و دیگر قیاده اش بلند بالا کشیده رو و دستها دراز و زرد چهره محاسن تمام سفید و در ایام آنحضرت رفاهیت رعایا بغایت رسیده بود آنحضرت داروغه نمیفرستاد و بنابر آن میان رعایای آذریجان پیوسته جنگ بود و لشکر چنان خواهان او بودند که مدت چهارده سال مواجب فدایه بود هیچ احدی شکوه نمیکرد و در خدمت مجدد بودند تلافي آذرا پادشاه عادل عالم اسکندر زمان حاتم دوران - * ایيات *

(۴) بعلم و عمل در زمانه علم سر سروران فتوون حکم

(۵) بحکمت رسد بند مشکل گشا دقیق النظر در علوم السما

سلطان محمد خدابند پادشاه چهارده ساله مواجب سپاه را بیکدفعه غایت نمود آنحضرت در ایام سلطنت دو جنگ کرده بود جنگ اول با امرای استاجلو در حوض کوثر جنگ دوم با عبید خان و سایر سلاطین ازبک در رود جام فرزندانش بدین تفصیل جهان پنایه سلطان محمد خدا بندۀ پادشاه دوم اسماعیل میرزا سیوم سلطان مراد میرزا که شاه دین پنایه او را همراه همایون پادشاه بقندھار فرستاده

(۱) در مرتبه بخوردن شراب بغایت غلو!

(۲) خلیع کرد ج

(۳) و چهار بازار هم در بلده مذکور ج

(۴) این شعر ج ندارد

(۵) تا جهان پنایه ا ندارد

قطب درگاه کبریا بی قید
بدر کعبه^(۱) وصال مقیم
داشت مرأت دل چو مهر^(۲) جلی
مسند شرع را امام و امین
دل او سر غیب را محکوم
جد او قطب ده قطب الدین
شاه فیروز کش نبود عوض
پس احوالقاسم آن ولی زمن
باز داود بن علی آمد
صاحب طور دل ز قلم سلیم
عرش شرع از قیام او قایم
صیح از نور مهر او فایق
گنج عالم^(۳) الاهی را ذا خر
علی ابن الحسین زین عباد
آن علی کش^(۴) خدای خواند ولی
جانشین بحق ز بعد رسول
شاه مردان علی بتو طالب
عارف شو که شاه شاه اینست
آنحضرت در اوایل شباب بخط نوشتن و نقاشی میلی تمام داشت و بعد از آن
بخرهای مصری سوار میشد و بهم سنان بازی میگرد بخایر آن خرها را با زینهای
طلا و جلهای زربفت میگردانیدند بواسطه آن بوق العشق این بیت را گفته *

بی نکف خوش ترقی کرد اذ کاتب و نقاش و قزینی و خر

(۱) کعبه وصال ج (۲) مهر علی ج (۳) مسند شرع و ائمین ج

(۴) صفائی دم ج صفائی و صفائی دین ا (۵) آله ا (۶) خداش بود ولی ج

(۷) شاه مردان و صادر غالب شیوه زدن علی ابو طالب نسب شاه دین پناه اینست عارف
شاه شو که شاه اینست ج

میزند شاه دین پناه بواسطه کم آزاری متعرض ایشان نمی گشت درین روز آن گروه بد روز داروغه بازار را زدند منهیان بعرض خسرو جهان رسانیدند که ایشان پا از دایره اطاعت و گردن از طوق متابعت بیرون فهاده اند و بمالبس عصیان و طغیان ملبس شده قلع و قمع ایشان در مذهب حمیت از قبیل واجباتست و در (۱) طریق سهولت از مقوله متعددات بذایر آن فرمان قضا جریان شرف نفاذ یافت که مسیب خان ولد محمد خان تکلو و مرتضی قلی سلطان پرناک با فوجی دلاوران بی باک بدفع آن قوم ناپاک (وند ملازمان امرای عالیشان تیغ در ایشان نهادند و شمشیر یمانی آغاز سو افسانی کرده دلال اجل صغیر و کبیر و برنا و پیر را بیک نوخ می فروخت و در نایره غصب غنی و فقیر بی تفاوت میسوخت قرب پانصد نفر از آن گروه بد اخته بقتل آمدند غایبان جمعی را دستگیر کرده بدرگاه اسلام پناه آوردند و بعد از آنکه صورت غصب شاه (۲) عالم پناه قسکین یافت بر ایشان ترحم فرموده حکم کرد که دیگر کس متعرض ایشان نشود در آن او ان منصب مهندسی را بشمخال سلطان که آثار حمیده و مساعی جمیله کالبدر فی الدجا و الشمس فی الصحا وضوح و اشتہار دارد عذایت نمود روز سه شنبه پانزدهم شهر ذی الحجه شاه علی خلیفه ذوالقدر حاکم شبانکاره بقزوین آمد و روز دیگر خلیل خان افسار والی کوه (۳) گیلویه حلقة عبودیت شاه عالی مفرزلت در گوش کرده روی نیاز باستان اقبال آشیان آورده در ایوان چهل ستون بشرف بساط بوسی مشوف گشت و سربر خط بندگی و قدم در دایره فرمان بوداری نهاد و قرب دو هزار تومن از نقد و جنس پیشکش نمودند هر روز فوجی بسایه چتر همای آسمی استظلال می جستند و هر زمان جو قبی روز بعده عالیه می نهادند *

صتوفیات شاه طهماسب بن شاه اسماعیل

شاه عالم پناه اسماعیل هادی دین ذوالجلال جلیل

(۱) دین پناه

(۲) در طریق سهیست ج

(۳) لیکویه

پناه را بر طاق نسیان نهاده طبیق مخالفت و عصیان مسلوک میدارد فرصت از دست نباید داد و خاطر از خبیث عقیدت و رجس مکیدت او پاک باید ساخت و عدم چنین شخص بی پاک را فوید^(۱) سنوح شادمانی و سرمایه فتوح زندگانی باید شمرد بذایر آن مسلح و مکمل گشته بدر خانه اش رفتند و ملازمتش بی استعمال^(۲) سيف و سنان چون روپا روبگریز آوردن غازیان دست والی حیاتش را از تصرف بدن کوتاه گردانیدند غبار فتنه و فساد او که در آن بلده بهیجان آمده بود با آب تیغ آتشبخار فرو نشاندند و جهت ایصال این خبر بهجت اثر قاء‌الدی هم‌عذان برق و باد بقزوین فرستادند و چون این خبر بسمع شاه والا گهر رسید حکومت بلده فاخره هرات را بارس سلطان که والی شیروان بود ارزانی داشت در آن او ان حسین قلی خلفاً که بکراوات علامات غدر و نفاق بوسیله احوالش ظاهر ولایح گشته بود کور گردید هم در آن او ان سید بیگ کمونه که در سلک هوا خواهان سلطان حیدر میرزا انتظام داشت بمختصت قید و حدس گرفتار شد در روز یک شنبه ششم ذی الحجه نور علی خلیفة ولد بلغار خلیفة گرفتار گردید شاه عالم پناه او را از پساولی و حقارت بمرتبه امارت رسانیده بود خدمتش بواسطه جهالت گمان بود که فلک را بیو خصت او دوران و باد را بی دستوری او در میدان هوا جریان نتواند بود بر حرکاتی اقدام مینمود که موافق مراج اشرف اعلی نبود هم در آن روز قلم تقدير نقش وجود سلطان مسحوم میرزا و سلطان احمد میرزا و محمد حسین میرزا بن سلطان حسین میرزا بن بهرام میرزا را از لوح هستی محو ساخت و مقارن این حال سلطان ابراهیم میرزا ولد بهرام میرزا که مشمول عاطفت و احسان گشته بود چون امارات غدو و حیله بکراوات از وی صدور یافت بجزای عمل خویش گرفتار آمده دست قضا سجل حیاتش در نوشته هم در آن روز فرمان قضای جریان بقتل صوفیان جریان یافت سبیش آنکه جمعی از اکران دیار بکرد فعات ببلده قزوین آمده بودند و در کنار شهر مقاصل ساخته بکثرت مغور شده در زمان شاه دین پناه آن گروه بی راه بهر کس که نزاع میکردند

(۲) ممیف و زماح ج

(۱) سنوح ج

موسیٰ الرضاً دفن کنند شاه عالم پناه نوچه و زاری بر سپهر زنگاری رسانیده جسد
شریفتش را در شاهزاده حسین گذاشتند آنحضرت^(۱) بترتیب آش عظیم فرمان
داد و بنفس نفیس بیارگاهی که در خارج شهر نصب کرده بودند تشریف بودند
شاه عالم پناه از صباح تا روح برسپای ایستاده بود و خدمت میکرد خوانساران
اطماعه لبکده زیاده از چند و چون و هرچه در حوصله خیال گنجد افزون
در آوردن - * ابیات *

هزار جای چو سفره‌ها گشادند
از کثیر^(۲) خوان رنگ در رنگ
آنچه شده صحنک نمکدان
اندر خور پایه^(۳) خوان فهادند
گردید فراخی جهان تنگ
این ذه طبق سپهر^(۴) گردان آنجا شده صحنک نمکدان
اصداف خلائق را از آن مایده پر فایده حظی وافر و نصیبی^(۵) وافی محفوظ
وبهره ور گردانیدند در آن اذنا میان سولاق حسین تکلو و موتضی قلی سلطان
تمکمان چنگی بوقوع انعامید و از سبب این ترک ادب عرق پادشاه عرب و عجم
در حکمت آمدۀ بركمیت خوش خواه سوار شده سه نفر از متعینان را به تیر زد
بنای آن آتش آن فتنه فرو نشست شاه گردون غلام بعد از اطعم طعام
و ختم کلام ذوالجلال و الاکرام روانه دولتخانه گردید در آخر ماه رمضان
از خواسل خیر آمد که شاهقلی سلطان استاجلو را که امیر الامرا خوانان
بود بقتل آورده اند سبب کشته شدن وی آنکه خدمتش داعیه سرکشی
و بیروشی داشته حسین سلطان افشار و خسرو سلطان کور اوغلی و امیر حسن
خطیب و سایر غازیان که در بلده جنت فشنان هرات بودند بیکجا نشسته قرعه
مشاورت درمیان انداختند و گفتند که مخالفت شاه دین پناه مغض جهالت
و شقاوتست زیرا که هر کس که به مراغی بخت نگو علم مخالفت و دشمنی
آنحضرت افراشته علامت روزگار حرف نگوئی و ادبار بر صحیفه کارو بار او نگاشته
و شاهقلی سلطان مرد فاحق شناس و بیوفاست و دفتر حقوق تربیت شاه دین

(۱) تربیت آش عظیم داده ج

(۲) متكافر ج

(۳) گردون ا

اتفاق بود گذرانید در آن اوان پیکر بیگ قاجار که از نشانی حنون بهرهٔ تمام داشت بی تقبیب در حمام بر سر یوسف خلیفه زیاد اوغلی که حاکم گنججه بود رفته آن بیچاره را بقتل آورده و بدین اتفاق نکرده مادر وی را نیز براه عدم فرستاد و چون این خبر بشاه والا گهر رسید بسیار بر رای عالم آرامی گران آمده فرمان همایون بگرفتن او صدور یافت خدمتش گنجشک وار اسیر قفس بلّ و بسته دام عذًّ گردید و کبوتروار در مضراب اخطاب افتاد روز سه شنبه هفتم شهر شعبان سلطان سليمان میرزا و سلطان مصطفی میرزا علم عزیمت عالم آخرت بر افراد ختند در آن ائمّه قاصدی او قندهار آمده چنان تقریب نمود که سلطان حسین میرزا واد بهرام میرزا نقد بقا را بقابض ارواح داد شاه عالم پناه بمنزل فرزندش حسین میرزا شتافت و پرسش نمود و حکومت قندهار را به فولاد خلیفه شاملو عنایت نمود هم در آن اوان قوچ خلیفه مهردار از منصب معزول گشته شاه عالم پناه شهر کلاندا بسلطان ابراهیم میرزا واد بهرام میرزا عنایت نمود در آن ائمّه ایلچیان ابراهیم خان والی^(۱) لار^(۲) از جانب دریا پار بدرگاه خسرو عالی تبار آمده برسم پیشکش اموال متکاف از نقود و جواهر و اسباب تازی باد رفتار با اسباب یز نگار گذرانیدند - *

دیو فزادان بصورت پوی در بسو در بحر بچوانگری
شاهد صحراي طلب خانگي بسته بزنجیر ز دیوانگي
چایك و قصنه روان فوج فوج مختلف الوان چو کبوتر بر اوج
و همچنین ایلچی میرزا محمد خان والی مازندران پیشکش فراوان گذرانید و همچنین رسول جهشید خان حاکم رشت و قاصد سید سجاد والی حربزه بقرزین آمدند و در ایوان چهل ستون باتفاق ایلچی لار بشوف زمین بوسی مشرف شدند و از زبان حکام خویش اظهار اطاعت نمودند در روز چهار شنبه بیست و هفتم ماه شعبان نعش شاه مغفرت پناه را که در باغچه حرم بر سبیل امانت مدفعون بود بیرون آورده باراده آنکه در جوار امام جمیع و انس سلطان علی این

در آن اوان حاجی اویس بیگ بیوای سلطان مظفر را گرفته بدرگاه عالم پناه آورد و بشرف دست بوس شهربیار کامنگار برادر بزرگوار مشرف شده بعین غایت و تربیت او ملحوظ گشت و رقم عفو و اغماض بر جواهیم او کشیده آمد کلمه ماضی ما ماضی بروزبان شاه عالم پناه گذشت و سلطان مصطفی میرزا در سلک دیگر شاهزادها انتظام یافت در آن اذنا مرتضی قلی سلطان پناک ولی سلطان حاکم شیراز با جمعی بهادران دشمن گذار بقزوین آمدند و منظور نظر شهربیار فریدون فر گردیدند همچنین اعیان دولت و ارکان حضرت و حکام و داروغان و سادات و قضاء و موالی و مشایخ و صدور و اهانی و کلافتران و سوداران و سر خیلان اعراب و احشام و مستحفظان حصون و قلاع و مقیمان صحاری و جبال و سایر سکنه و عموم متواتنه ممالک محروسه بدرگاه اسلام پناه آمدند درینولا خلافت حسین قلی خلفاً را به بلغار خلیفه شفقت فرمود و هم در روز چهار شنبه بیست و هفتم جمادی الاول^(۱) شاه عالم پناه بدولتخانه آمد و ایاچیان پادشاه فرنگ و آن سبستان که بپرتوکال اشتها ریافته و حکام گرجستان عیسی خان ولد لوند و سماون بیگ فرزند لواسان و حاکم کوستان شاه رسم را ببارگاه در آوردند ایشان شرایط عبودیت بجای آورند و بهشتی دیدند آراسته و اطباق زرین و سیمین و فرشهای ابریشمین گستوده شاه عالم پناه بگلams محبّت انگلیز و الفاظ مودّت آمیز زنگ^(۲) ازدواه از مرآت خاطر ایشان بزدود و بعد از فراغ مجلس طعام باعزاز و احترام به منزل خود معاودت نمودند در روز شنبه تخصّص سلطان ولد شاه قلی سلطان استاجلو که در زمان شاه دین پناه برسالت روم رفته بود و سلطان موارد تبرکات موفور و تنسوقات غیر مخصوص از غلامان پیووش با خیمهای^(۳) زنگار و اسبان تازی و باد پایان شامی و حجازی و خرگاه چهل سری و بارگاه ششتری و صندوقهای سیم و زی و کتب نفیسه و اقمشة شریفه بوی غنایت کوده بود با چاووش سلطان مراد بدرگاه عالم پناه آمده بوسیله امرأ به پایوس حضرت اعلیٰ مشرف گشت مكتوبی که مشتمل بر اظهار محبّت و وداد و ارتیاط قواعد مودّت و

(۱) دین پناه ا زنگ ج

(۲) زنگ اندوه ا زنگ

و انتقام از فیام بیرون فیاورند دست توّقّع از تصرّف نفس و مال و اهل و عیال
تابعان سلطان حیدر میرزا کوتاه سازند بعد از آن هر قوم از بین جان در خانها
و سوراخها مخفی بودند خود را بدرگاه عالم پناه وسایدند از تعرّض عساکر
قیامت اثر این گشتند چون سویور سلطنت و جهانگردی و تخت اقبال
و مسند گیتی ستانی و قبای مملکت و تاج شاهی از مکانی غیب
و خلوت خانه تُعْتِی الْمَلَكَ مَنْ تَشَاءُ بَأَنْ حَضْرَتْ ارْزَانِی فرمودند بلدهٔ قزوین
که مشرق آفتاب دولت این دودمان گرامی است مخیم سرادقات جلال گشت
و حق در مرکز خود فرار گفت سوداران سپاه و گردنهشان درگاه مثل قوچ خلیفه
مهرداد و قلی بیگ افشار و شمخال بیگ چرکس و میرزا علی بیگ قاجار
با سپاه بسیار در آن گل زمین باردوی ظفر قوین آمدند بعد از آن شهریار ظفر لوا
در خانه خلفاً نزول اجلال فرمود ترک و تاجیک از دور و نزدیک بمرامح عواطف
پادشاهانه روی بدرگاه جهان پناه آوردند و هر یک به پایه قدر بانعم وافر و اکرام
فاخر مفتخر و سرفراز شدند خاطر آفتاب تقویر و ضمیر منیر بر جیس تأثیر باذنظام
احوال طبقات سادات عظام و طوابیف قضاء اسلام و مشاهیر علمائی اعلام و جماهیر
شعرای ایام و ادبیات فضل و کمال متوجه داشت از رشحات فیض انعامش
غنجیه آمال این طایفه در گلزار اقبال بشکفت و از ترشح زال افضلش نهال
اماکن این طبقه در چمن مراد مذموم گشت آنحضرت با جنون بهرام قهرروانه شهر
گردید خرامان خرامان از کوچه خیابان در آمده در باغ سعادت آباد نزول اجلال
نمود آن باغ نمونه گلستان ارم است عمارت عالیاتش چون اطبق افلاک نمایان
و انسار حیات بخشش در کنجی روان آب حیات از زالش منفعل و چشم
خورشید از عیونش خجل - *

والله آبرو گشته زمین را فکرده بر زمین ماء معین را
و از نسیم روح بخشش دماغ معطر و از تماشای گلهای دلگشايش چشم
همگنان منور *

نسیمش جعد سنبل شانه کرده هوایش اشک شبغم دانه کرده

و نهی منکرات و رفع بدع و مذاهی و زجر و افع^(۱) ملاھی ید بیضاً نمود چه استقامت امور سملکت بی استحکام قواعد شریعت صورت نمی بدد و نظام اعمال دولت بی قوام اعمال ملت میسر نمیشود چنانکه کلام معجز نظام سید اذام علیه افضل التحیۃ و السلام مشعر است بدآن که الملک و الدین توأمان تاویل توأمان نبود غیر از آنکه ملک آنها دهد خدمای که دین را شعار کرد و تعظیم علمای اسلام که حافظان ممالک ملت احمدی و حارسان مسالک شریعت مهتمم‌دی اند بر موجب گفتار رسول مدنی من اکرم عالماً فقد اکرم‌منی اکرامشان موجب اکرام سید اذام است او اوازم شناخت و اشکریانرا که استقامت کارخانه سلطنت بوسیله جان سپاهی ایشان مقیم است مسحور نگاه داشت دست سخا گشاده عین المال که در نظر مردم چون مردیک عین نور چشم می افزود صرف جنود ظفر شعار کرد مرسوم قورچیان را که شاه دین پناه مدت چهارده سال نداده بود شفقت فرمود چنانچه مرد مجھوئی صد تومان و دویست تومان گرفت جهانیان کرم حاتم و عدل نوشیروان را بر طاق نسیان نهادند و ریاض دین مهتمم‌دی از نسایم عدل احمدی یوماً فیوماً تازه تم و خرم تر گشت زعایا از ظلمات ظلم بسر چشمِ حیات رسیدند و خلائق آرمیدند -

* ایيات *

آرام یافت^(۲) در حرم انس وحش و طیر

آسوده گشت در^(۳) کلف عدل انس و جان

^(۴) گردون فرو گشاد کند از میان تیغ

ایام بر گرفت زه از گردن کمان

در آن مقام حسین مردود را گرفته بدرگاه عالم پناه آوردند باوجود آنکه مستوجب انواع غصب و سیاست بود آنحضرت از کمال عاطفت متوجه ایدامی او نشده بمالزمان سپرد بعضی روز بر گشتنگان او را بیحرخصت آنحضرت یقتل آوردند بنابر آن فرمان قضا جریان شرف نفاذ یافت که هیچ آفریده از خواص و عوام تیغ نعرض

(۱) در کلف انسی وحش و طیر

(۲) گردن فرو گشاد کمر ا

(۳) کماهی ج

(۴) در حرم عدل ج

به تقبیل افامل فیاض مفتخر و سرافراز گردید و فاختهه وار گردن بطوق عدویت
در آورد بلیل صفت بر گلین خدمت سرانیدن گرفت - * نظم *

که از جان ترا بذده و چاکرم ز خاک درت کرد بخت افسر
بکوی تو از دولت آگاهیم گدائی کویت به از شاهیم
ز تصریر خدمت سرافنه ام وزین جرم تا زنده شرمذه ام
بچای بدی نیکی آوز به بیش که آخر ذکوئی کند کار خویش
روز شنبه خسرو عالیجه در چمن میانه قبه خیمه و خرگاه و سراپدہ و بارگاه باوج
مهر و ماه بو افراحت روز پنج شنبه حوالی پرچم متحیم سوداقات عز و جلال
گردید موکب اعلی پس از قطع کوه و صحرا بحوالی نیک پی فرود آمد روز
شنبه عساکر ظفر و زود در زنجانه رود نزول اجلال نمود در اثنای راه سولاق حسین
تکلو با پیره محمد استاجلو با تعاق امرای طالش همراه امام قلی میرزا بقشون
همایون ملحق گشتند روز دیگر بله سلطانیه از فوج طلعت آن خورشید اوج
کشور ستافی غیرت افزای بروج آسمانی گشت بعد از قطع مسافت حوالی صاین
قلعه محل فرزول سپاه بحر جوش رعد خوش گردید و چون بیلاق جکی جکی
از غبار موکب شهریار بلند قدر رایت تفاخر بزین گندید دوار بر افراحت اکابر
و اهالی قزوین باردوی همایون ملحق شدند صباح روز چهار شنبه کوچ کرده
عند الظهر به پایان آق ساق^(۱) ارزن فرود آمدند و روز پنج شنبه حوالی بله
قوزین از فوج طلعت همایون غیرت افزای گردون شده آفتاب عاطفت آنحضرت
^(۲) از اوج برج مرحمت پر تو امن و امان بر اهالی آن دیبار انداخت و در
سایه غاییت و حمایت آن شهریار گردون غلام باز در^(۳) هوا داری کبوتر در پرواز
آمد و از ترس سیاست پادشاهانه سیمیرغ فتنه در پس کوه قاف اعتکاف عزلت
و انزوا اختیار کرد و شیر بسان چند از معموره عالم رو بخراها نهاد آنحضرت در
اقامت جمعه و جماعات و امضای احکام صیام و صلوة و استدامت امر معروف

(۱) اویز ا

(۲) از اوج برج مرحمت امن از اوج رحمت پر تو امن ج

(۳) سودای ج

چو کرد آسمان قدر عالی مقام طواف چنان کعبه را تهم
برون آمد آن ماه نا کاسته لب از آستان بوسی آراسته
و بایثار ذخیر و صدقات باصحاب استحقاق و ارباب حاجات اشارت نمود - * بیت *

بداد آنقدر نقد و جنس و برات که شد فرض بر صدقه خواران^(۱) زکوٰۃ
در یوم الجمعة سیم ماه خسرو صالحقران بطاع سعد و کامرانی بساعت فیروز
و بختیاری از اردبیل روانه گردید *

* نظم *

برآمد ز کوس روا رو غریبو
غرسیوی کز آن شد سراسیمه دیو
زبانگ دهل گوش بشکفت ماه
ز گرد سپه مهر گم کرد راه
مه نعل اسبان کواکب فشان
زمین داده از چرخ گردان نشان
(۲) ز بیرحمی توفها مشک بار
چو مجذون ژولیده هوشیار
و قریه خانه شیر را از فرنزول موکب ظفر^(۳) عطیه غیرت افزای گلستان ارم ساخت
در آن مقام امیر سیاوش ولد امیره ساسان حاکم کسکر بارادوی گردون شکوه ملحاق
شد و در آنجا خبر گرفتاری سلطان مصطفی میرزا و برادران حسین رو سیلاه از
ملحصان حاجی اویس بیگ بیات رسید مشاریه بجادوی آن خدمت همایان
بمرتبه امارت سرافراز گردید^(۴) و صباح از آن یورت نهضت فرموده از تو تو نسر
گذشته نزول فرمود روز دیگر عساکر ظفر اثر روانه شده چمن سارو قمش متحیم
سرادقات عز و جلال گردید در آن مقام حاکم همدان فولاد خلیفه شاملو بعسکر ظفر
اثر پیوسته در سلک امرای عظام منقطع گشت شهیار گردون غلام یک روز در آن
مقام توقف نمود در آنوقت حکم قضا چریان شرف نفاذ یافت که مراد خان
نبیره منتشا سلطان استاجلو چون حق را ندیده و دیده بر باطل گماشته بود
چشمهاش را از کاسه سر بیرون آوردند بنا بر آن پیوشه محمد خان استاجلو که رفیق
او بود ویرا کور ساخته روانه اردبیل گردانید در هفتم ماه مذکور خسرو مؤید
منصور کوچ نمود در اثنای راه سلطان ابراهیم میرزا بقشون همایون ملحاق گشته

(۱) برات ا

(۲) تا روز دیگر اندارد

(۳) عطیه ا

(۴) عطیه ا

در آن اثناً حیدر سلطان ترکمان با قورچیان تیرو کمان و فوجی بهادران باردوی همایون ملحق گشته بفر بساط بوسی استسعاد یافتد و هر روز از طرف صحراء فوجی و از جانب دیبا موجی ضمیمه باقی افواج و علاوهٔ سایر امواج میشد در دو روز آن جنود عالم سوز بسی هزار رسیده آنحضرت^(۱) برکمیت کوه پیکر پلنگ^(۲) هیأت و غفچایال گور سرین عقاب طلعت عنقا شکوه طوطی پرسوار شده روانه قزوین گردید - * بیت *

^(۳) دو صد کوه گرد از شریا گذشت زمین را سراز عرش والا گذشت
در روز پنج شنبه موضع یافت محل عساکر گردون مآثر گردید از کثربت سپاه عرصه آن زمین فراخ تنگ تراز حلقة^(۴) میم و نقیب سوزن نمود مصادقت جنود بیشمار صحنه آن^(۵) صحرای بزرگ خورد تر از چشم موز و حدقه مبارز در نظر آمد و روز جمعه در ارشق فرود آمد روز چهار شنبه چتر همایون فال سایه اقبال بر فرق ساکنان بدله اردبیل انداخت چون آیه رحمت بر ایشان نازل و لطف عاشش آن جمع پوشان را کامل گشت بعد از چند روز متوجه زیارت حضرت ولایت پناه فردوس دستگاه نعمه سرای توحید خلوت نشین انجمان تفرید - * نظم *

سرازی خانقاہ ترک و تجرید امیر بارگاه عدل و توحید
تصورت سررو بستان طریقت بمعنی شمع ایوان حقیقت
مورد انوار الامعه واضح جفر الجامعه سپهسالار جیش ملک قطب دایرهٔ فلك
خلیل زمرة اولین و دلیل فرقه آخرین خورشید درخشان سپهر ولایت بدر درخشان سپهر هدایت - * نظم *

ای روسته جان پور تو منطق شاهی وی مشعله روسته تو نور اگهی
حق ساخت ترا قاسم^(۶) ارزاق و تو قادر بر هر که بیفرانی و از هر که بکاهی
رافع لوای شرع مبین وارث علوم سید المرسلین شیخ صفوی الدین گردید * نظم *
در آمد بآن روسته جان سرشنست قیامت ندیده شد ازدر بهشت

(۱) حمیت ا

(۲) چندار بعد از هیأت تا طلعت ج ندارد

(۳) حاتم ا

(۴) قادر ارزاق تو قادر ا

(۵) سرآ ا

آمدند و بملازمت مشرّف میشدند خلیفه انصار با خویش و تبار از خوف آن سپاه
بسیار خایف و هراسان گشته روز بخت او نیره و روز سیاه شد و از خوف رخ و زنگ
یرقان گرفت و از تف غصب پادشاهانه پوست بر اعصابی او چون نار بشکافت
از کرد از ناصواب خود نادم شده رسالتی مشتمل بر عجز و انكسار و مشعر بر
استغفار^(۱) ..... بدرگاه عالم پناه بدرخواست فرستاد وی
معروض رای منیر گردانید که خلیفه^(۲) انصار بر جرایمی که تا غایت ازو صدور یافته
تاب نظر آفتاب سپهر دولت و اقبال ندارد اگر مرحمت و عاطفت شهر یاری اورا
بجهان امنان دهد از مکارم خسروی بعيد نمی نماید آنحضرت پیغام محیّت آمیز
بوی فرستاد خلیفه انصار با تبیغ و کفن بدرگاه خسرو صفت شکن تافت - * نظم *

بامید لطف شه کامگار امان خواه آمد درون حصار

کفس را بگردن در آویخته شرشک ندامت فرو ریخته

روی نیاز بخاک راه سود و گرد انفعال بر جمال حالش نشسته و با لطف
و مرحمت آن مهر سپهر سروی دل بسته از حرکات ناپسند خود شرمسار
و بعدیت خسروانه امیدوار از غایت کرم و عاطفت از جامه خانه ترحم
و بخشایش خلعت انعام و احسان در قامت قابلیتش پوشانید - * بیت *

شه از تاج عقت سر افراختش کرم کرد و بسیار بخواختش

آنحضرت در روز سه شنبه بیست و دوم صفر با عساکر ظفر اثر از قلعه بیرون آمده
در آن حوالی نزول اجلال فرمود - * بیت *

آفتابی روی بندود از سپهر جسم و جان

کز فروغ ماه رخسارش منور شد جهان

صبح عیسی دم جهان مرده دل را زنده کرد

گوئیا روح الله آمد بر زمین از آسمان

مهدي آخر زمان آمد بیرون یا رب که شد

گنج شادی آشکار و ازدهاي غم نهان

(۱) بصعبت بدرگاه

(۲) گذا فی النسخ (نظر بر؟)

گفتار در جلوس شاه عالم پناه بر سریو سلطنت و جهان بانی شاه اسمعیل ثانی

چون قلم تقدیر ملک قدیر سلطنت ایرانرا بلکه^(۱) جهانرا بنام نامی شاه عالم پناه رقم زده بود قریب بیست سال در مباری احوال بمقتضای حکمت کویم ذوالجلال در قلعه قهقهه بود در آن اوان که شاه دین پناه بجهت اعلی انتقال نمود اشار آقا این خبر را رسانید در آن اوان زیاده از هفت نفر از هوا خوهان در نزد آن شهریار گردون غلام کس حاضر نبود بیست و پنج نفر از قراچه داغیان در قلعه بودند آنحضرت هریک از ایشان را بهمی نزد خود طلب کرده گرفت و محمد بیگ اوتک اوغلی قورچی^(۲) روملو که خلافاً در همان شب که بر سپاه استاجلو شکست داده با عرضه داشت ارسال نموده بود درین محل پیای بوس نواب اشرف اعلیٰ مشرف گردید و عرضه داشت خلافاً را معروض داشت و بعد ازو جلال علی شاه وردی بیگ قورچی چپنی که اورا نیز خلافاً فرستاده بود با عرضه رسید و آنحضرت از اطاعت خلافاً و امرأ بغايت خوشحال گردید چند نفر از محبابان که در بیرون قلعه بودند بدرور آورده لوای استیا بر افراحت خلیفة انصار با لشکر بسیار در حوالی قلعه مسکن داشت و نقش مخالفت آنحضرت بر لوح خیال می نگاشت نوکران خود را یکیک و دو دو در درون قلعه فرستادن گرفت تا جمعیت ساخته بیکبار هجوم کنند او با سایر بدبختان بحرکت آمده در قلعه آید آنحضرت ازین مکر اطلاع یافته ایشانرا گرفته بجانی محبوس ساخته خلیفة انصار چون دید که از رفگان مانند مسافران عرصه عقبی مطلقاً خبر نمی آید دیگر کس بقلعه نفرساد امرای عالی تبار مثل سلیمان خلیفة شاملو و فرخزاد بیگ کنکرلو و احمد بیگ اشک آقاسی و دیگر غازیان جرار و قورچیان نامدار از هر دیار بخدمت شهریار عالی تبار می

(۱) فی النسخ روملورا

(۲) جمیع جهان راج

مسلسل خواهی داشت^(۱) و نفس ایلی از دیباچه یکدیگر که شرعاً و عرفاً مذموم است می‌سپری فرمان فرمائیم تا فوجی از دریایی محیط یعنی فوجی از لشکر نصرت اثر از روز قهر شهر زند و ترا با آمنان دست بسته بدرگاه خلائق پناه بیند او بغور سروی ذه چنان فاسد شده بود که بایارج پند و معجون نصیحت علاج پذیرد و نصایح نافع ترا از آب زلال و سحر حلال نزد او بسان خاک و خار بیمقدار شد و مواعظ روشنتر از نور و نار پیش او چون باد بی وزن و بی اعتبار گشت جواب داد که چون چهره مروت بواسطه مخالفت خواشیده شد آمدن من درین مقام متعدد است بار دیگر کس فرستاده پیغام دادند که جماعتی که داغ عداوت این خاندان سلطنت آشیان بر ناصیه احوال شلن کشیده در کذف رعایت و حمایت گوتن کمال بیخریدیست و پوشیده نیست که این^(۲) طایفة مطرود راند حضرت پروردگارند بعواصف حوادث بنیان دولت ایشان با خاک برابر گشته و از صرور آیام نهال اقبالشان از پای در آمده صلاح دولت در آنست که انها را گرفته تسليم ما کنی و خود متوجه درگاه عالم پناه گردی چون کشتب رای خطا گرای او شکسته بود در گرداب اضطراب و دجله اندیشهای ذاصواب افتاده بنا بر این ابواب اجابت بر روحی دولت جهانگشاپی مسدود و مردود ساخت و متوجه درگاه اسلام پناه نگشته از سعادت دو جهانی محروم ماند اما محمد بیگ قوبین چی او غلی را گرفته تسليم امر نمود بنا بر این امرای عظام با سپاه بهرام انتقام بر سریش آمده بضرب شمشیر آب دار و سلطان آتشبار دمار از خویش و تبار آن نابکار برآورده قرب بیست نفر از اقوام آن بد اخترا برآ عدم فرستادند و چند نفر دیگر را دستگیر کرده بدرگاه عالم پناه روانه نمودند پیری بیگ مانند ماهی در شبکه اضطراب میگردید تا دو سه نفر از غازیان را بقتل آورند^(۳) و هم در بیست و هفتم شهر صفر سولاق حسین تکلو الله قلی بیگ استاجلو را در قزوین بقتل آورد *

(۱) تا فوجی از اندارد

(۲) مردود را حضرت پروردگار بعواطف حوادث ... برابر ساخته ج

(۳) این جمله را اندارد

و مؤلفات متاخرین چنین حادثه غریب و واقعه عجیب مروی و مسطور نیست زیروا که شاه عالم پناه با معدودی چند در قلعه قهقهه بود و جمیع اشکر هوا خواه سلطان حیدر و خزانه در دست وی و چون خبر انتقال شاه دین پناه به پیروی بیگ که در آن اوان در ری بود رسید از روی خشم و کین متوجه قزوین شد در اثنای راه بعضی از گریختگان بدرویه خبرهای هایل چون زهر هلاحل بدروسانیدند دانست که سلطان حیدر میرزا از جام فاگوار زمانه شربت (۱) نامهادی چشیده است و رخت هستی بداریقاً کشیده فریاد و فغان از نهاد آن بنهاد برآمد از بیم جان با فوجی معتمدان مراجعت کرد چون گور از صولت شیرزیان و ببر دمان میومید و از هراس لشکر مور شمار چون مار سوراخ میجست و از شکوه شمشیر سیم سیماب وار میلرزید و از غایت سرعت بوسایه خود سبقت میکرد - * بیت *

نادیده ز دور برق شمشیر بگریخت چنانکه روبه از شیر

با جنود سنگین خود را بورامین انداخت با تفاوت ابلهی چند کوچه بند کرد در آن اثناً امیر خان ترکمان و حسین جان بیگ خنسلو بالشکری که از شکوه ایشان دل در بره حمل بر اوج فلک محترق شدی و مغز در سر چون نقره در (۲) کوره بگداختی و جان در (۳) پیکرتون بسان کبوتر در اضطراب آمدی - * بیت *

زمانه سیرت و دریا نهی و چرخ توان

سهیل رایت و مه چتر و مشتری فرهنگ

در حوالی درامین نزول نمودند رسولان کارдан نزد آن جاهل نادان فرستاده گفتند که باید که ترک خصومت کرده متوجه درگاه عالم پناه گردد - * ابیات *

که آمد بدین در ز (۵) روی نیاز که (۶) در هر دو عالم نشد سرفراز

بدین آستان هر که ساید جبین باقبال و دولت شود هم نشین

و اصرار نمودن بر مخالفت پادشاه مشعر بعداً و وبال بود که حکماً گفته اند

مخالفة الملوك عار في العاجل و نار في الأجل عيادةً بالله طريق مخالفت

(۱) نامهادی ۱

(۲) در کار ۱

(۳) در قرن دو پیکر ۱

(۴) برا ۱

(۵) بروی ۱

ماه برد از هول جان از سلطان مصطفی میرزا و ملازمان و معتمدان جدا شده کپنک پوش و ردائی بردوش روانه گردید در اثنای راه بدست خواجه فرخ دستگیر گشت خلفاً و غازیان بعد از قتل سلطان حیدر میرزا هراسان شدند بی استعمال سیوف و سنان و آمد شد سهام جان ستان مضمون الغرار فی وقت ظفر را غنیمت دانسته با خیل و حشم از باغچه حرم بیرون آمدند و رای خلفاً بیگ بر آن قوار گرفت که بجانب آسیابها عنان عزیمت معطوف سازد اما بعضی از قورچیان گفتند که بهر طریق توقف باید نمود تا معلوم شود که حال مردمان استاجلو چیست درین اثناء سواری رسیده تقریر کرد که اینشان درین دیار دیگر نماند بنابر آن خلفاً و سلطان محمود میرزا به منازل خویش فرو آمدند چون سیّاف گردون آینه گون شمشیر خون آسوده از (۱) قراب قیر اندرده بر کشید -

درین گلش تازه شد درفشن	که چون ابر صیغه سعادت نشان
تفک ریز از مهرهای نجوم	شد از روزی کیم شاه مشرق هجوم
ز تندی براهش عرق ریز کرد	فلک ابلق صبح را تیز کرد
کمان ستم چله کرد آسمان	(۲) ز خط شعاعی خور در زمان
فرو ریخت پیکان بچای خندگ	(۳) ولی زان کمان ستم بیدرنگ

حمزه بیگ طالش وزال و برادرش فرخ دستگیر گشته بقتل در آمدند علیخان گرجی و بعضی از روز برگشتنگان از بیم حديد غازیان قهله چون اجزای صغار نار در سنگ آهن کاهن گشتدند و بقیه آن مخدولان خراب حال و پریشان روزگار بهر گوشه آواهه شدند بعضی اسیر و فوجی طعمه شمشیر گشتدند و معدودی چند که (۳) من نجا برآسه نقد ربح را همه حال خود تصور کرده فرار نمودند در چول و بیابان گرفتار شدند و اموال و اعمال از صامت و ناطق مفسدان در تحت تصرف غازیان در آمد گلبن مملکت از خار مفسدت آن بی باکان پیراسته گشت در چهن مملکت گل معدالت آراسته شد حیدر سلطان ترکمان و سایر غازیان و اهل مناصب متواتر و متعاقب روانه قلعه قهقهه شدند در مصنفات متقدّمین

(۱) عذاب ج (۲) این بیت ج ندارد (۳) ج این جمله را ندارد

(۱) عذاب ج

خوف عساکر ظفر قربی خود را در میان خواتین انداخت غازیان وی را از میان زنان بیرون آوردند و نهال آمالش که در جویبار خلاف بالا کشیده بود از تنده باد حادثه ایام منحنی شد و آتش اقبالش که بر اوچ فلک الاثير رسیده بود با آب تیغ زمرد فام منطفی گشت - * نظم *

فلک را سر انداختن شد سرشت نشاید کشیدن سر از سر نوشت نپرورد کس را که آخر نکشت که در مهر فوم است و در کین درشت و غازیان سر پر نخوت او را از بدن جدا ساخته به لشکر مخالفان نمودند بالضوره ایشان دست عجز در دامن فوار زده اکثر آن فرقه عذاد که بر شاه راه متابعت شاه عالم پناه کج میرفتند از اسب پیل پیکر پیاده گشته رخ بر بساط شکست نهاده از دستبرد (۱) منصوبها مات شدند و مانند راسو بهر سو گردیزان گشتد - * نظم *

سپاه مخالف پوشان همه پوشان ترا از زلف خوبان همه همه کشته و خسته و دستگیر گرفتار تاراج و قتل و اسیر نمیداشت در عرصه گاه جدل کسی ماتم کشتنگان جز اجل زبس جان بهر گوشه بر باد شد فضای عدم جمله آباد شد زمین بس که از سر شده بهره ماند رسانیده سر را به پرخ بلند

چون سیدمرغ آفتاب در پس کوه قاف مغرب متواری گشت و باز اشتبه روز در آشیان ظلمت ذهان و زاغ شبه رنگ شب بیضه زرین چرخ در زیر بال گرفت و هوا از فراق خورشید بر فنگ پر غراب جامه سوگوار پوشید *

چو دریای قیر از زمین بر دمید درو چشممه روز شد نا پدید حسین بیگ سلطان مصطفی را برداشته افتان و خیزان راه لرستان پیش گرفت از بیم بهادران بکدار تیر از کمان بیرون شد و از ترس تیر غازیان صدر مانند کبوتر از صولت عقاب رمیدن گرفت جنگل و دره را باغ و بستان دانست شوره و خار مغیدان را گل و ریحان شمرد گفتی آن لعین از بیم دلاوران کین یک روز بساط خاکی را طی خواهد کرد از بیم شمشیر غازیان هریمت از زمین آورده گاه بغلک

ز بس خسته هرسو در آن دار و گیر ز بیکان شده آبله پای تیر
شفق گون شد از خون کنار سپهر برخ پرد لاله گون بسته مهر
خوش بهادران پر جوش و مبارزان آهن پوش مثل صیحه سروش بگوش
کوّییان افتاد - *

خوش سواران بیداد کوش چو صحرای محشر جهان پر خوش
و از دود تفگ مرگ آهندگ روی هوا چون مار پیچان و جهان کسوت علیسیان
و لباس سوگواران پوشید و زمانه زدای رهبانان و طیلسان پرهمن بر دوش افکند
و خانه آبگینه گردون از خون لاله گون گشت و گند شیشه فام چون شیشه
حجم بخون مشحون شد - *

بخون لاله گون گلرخان را لباس چون زیر شفق مهر گردون اساس
آن قوم بی هنر قرب یک شبر در را شکافتند و قورچیان ستونهای که در آتش
نگنجد در پس در انداختند و از آن سوراخ آن گروه بی راه را به تیر و تفگ
محروم و بیروح گردانیدند مخالفان از هول جان کوششهای مردانه نمودند
چنانچه پیران سال دیده انگشت تعجب بدندان گرفند چون سعادت نبرد
کوشش بسیار چه سود در آن اثناً خلفاً جماعتی از صوبیان تفکیکی و کماندار از
بالی دیوار میدان بیانچه حرم فرستاد که بکومک قورچیان رسیده اعداً را مقهور
گردانند قورچیان ذوالقدر و سایر بهادران ظفر اثر بمدد رسیدند چون آن گروه بی
اقبال جهد بسیار در آن کارزار نمودند اما از آثار سیاه بختی ایشان بغیر از
رو سیاهی چیزی دیگر روی ننمود همعنان یأس و حرمان بشرمذگی تمام بدروازه
دیگر شناقتند آنرا نیز مانند ابواب دولت بر روی خود بسته دیدند از روی اضطرار
از سفره خانه (۱) خود را بدیوانخانه انداختند و هفده نفر ایشان از فور جلدت
و بی باکی و از غایت تهور و چالاکی خود را بیانچه حرم رسانیدند و یک نفر از
قورچیان شاملو را بقتل رسانیدند در آن اوان خلفاً و شمخال سلطان و غازیان
و امرأ که در میدان طویله بودند خود را بیانچه حرم انداختند سلطان حیدر از

(۱) خود در آمد بدیوانخانه ا

و نصیحت سلطان ابراهیم میرزا را بسمع رضا اصغر ننموده روانه شدند آن بی سعادت از لی چون بدروازه پنجه علی رسید بعضی از دلاوران مجده و بهادران متجلد آغاز قتال و جدال نمودند و با تیر مرد انکن و سنجک دشمن شکن آن گروه بی شکوه را کاٹعهمِ المتفوّش ساختند - * نظم *

تفک رخنه در تن چو پیکان زده
 هزاران گرمه بر رگ جان زده
 (۱) تفک آتش ایشان چون خل کلیم
 ز آتش یلان در عذاب الیم
 گویزان شد از اژدها تیر مسار
 برون جست تیغ از میان برق وار
 کشیده کمان تیر باران رسید
 مه از هالة ننمود و باران رسید
 ز گردی که بر چشم افلاک شد خلا و مه عالم خاک شد
 ایشان از بیم جان متوجه درب اعلی شدند محافظان آن باب با مخالفان
 همداستان گشته دروازه را بروی ایشان گشودند حیدریان بالم فراوان روانه دروازه که
 معروفست بقرا داغیان شدند حسین بداخلتر بر شکستن در فرمان داد بعضی از
 قورچیان جرار و دلاوران شیر شکار دست تهور از آستین جلادت بیرون آورده مخالفان
 را به تیر و تفنگ گرفتند و مهرهای تفنگ مرگ آهنه ک بعد قطرات امطار
 باریدن گرفت * نظم *

پلانرا تفک غنچه باع دل
 وز آن غنچه حاصل همان داغ دل
 (۲) نبی نیزها از تفک یک بیک
 تهی کرده قالب بسان تفک
 خدنگ بلگ در کمان فبرد
 نشسته اجل در کمینه گاه مرد
 تفکه ها ز نم آتش افروز تر
 ز احسان مدخل جگر دوز تر
 سپر در نظر نارک کینه را
 غبار غم از جان بربنا و پیسر
 (۳) زره زلف پر حلقه انگیخته
 ز پیکان درو صد دل آویخته
 لبالب شده خون ز مستان جنگ

(۱) چهار بیت درج نیست

(۲) از اینجا تا انتها شعر ج ندراد

بر چشم او تنگتر از حلقه میم شد و از قهر مرغ روحش بسان کبوتر در چنگال باز طپیدن گرفت رخسارش زردی زندیخ و زعفران پذیرفت و خون در عروقش بسان شیره از آتش بجوش آمد اماً جهت رعایت ناموس رخسار خود را بسیلی روزگار سرخ میداشت بیک بار عنان اختیار بدست تومن افکار و اندوه فمیگذاشت و سایر دلاوران گفتند که مسد ثابت رای آنست که چون برگ بید نباشد که بوزیدن هر بادی ترک سکون و قوار گیرد که بزرگان گفته اند - * بیت *

اگر خواهی چو هشیاران طریق حزم وزیدن

نمی باید بهر بادی چو برگ بید لرزیدن

اولی آنست که ما با جمعی از اهل جلالت متوجه دولتخانه گردیم و بضرب شمشیر آبدار و سنان آتشبار دمار از دشمنان بر آزم و سلطان حیدر میرزا را بیرون آوردۀ بر تخت سلطنت نشانیم بنابر آن سلطان مصطفی میرزا و حسین بیگ با لشکر گران بدفع قورچیان و قلع و قمع ایشان تیغ رخshan از میان بر آورده و سنان فقط نشان بر گوش تکاور راست کرده با جمعی مانند صوارم هندی باهن مستغرق بجانب دولتخانه به جنبش و روش آمدند (۱) کاژهم جراد منتشر در آن اثنا سلطان ابراهیم میرزا نزد حسین بیگ آمده گفت که صلاح دولت در آنست که ترک قتال و جدال کرده در خانه خود مقیم شوی که درخت دشمنی میوۀ پشیمانی بار آورد و تخم نزاع ثمرۀ اذقطاع دهد - * بیت *

بود دشمنی شمع مجلس فروز خصومت بود آتش خانه سوز

فروزان مکن آتش رستخیز مبادا شرایی فتد در تو نیز

آمدن من بفرز شما بنابر صلاح حال مسلمانانست مرا بسلطنت کاری نیست همگی همت بر تحصیل فضایل نفسانی مقصوس است و بر تربیت مقدمات منتج مخصوص در ظاهر اینچیں سخنان میگفت اماً در باطن چنان شیفته جمال عروس ملک بود که هیچ گونه چشم از مطالعه غنج و دلال او بر نمیداشت چون نهال خلاف بر جویبار خواطر ارباب نفاق بالا کشیده از مقام عناد نگذشتند

* ابیات *

زیاده ز امواج بحر محیط فرون تر ز باران فصل بهار
 چو بُرگ درختان فرون از عدد چو ریگ بیابان برون از شمار
 بعضی بسان مبار زده پوش و گروهی مانند ماهی جوش و همه بشکل ازدها
 در زمین هیجا و بسان سمندر بر آتش وغا و غلطان بصفت نهنگ زود آهنگ
 و تیز حرکت و همتای بلنگ شکار دوست و بلند همت و شبیه شیر شور انگیز
 و رزمخواه بر مثال ببر خونریز و تند خوی و مانند کمکدن با سطوت و آتش
 (۱) جوش بگردار بیل برق زخم و بعد خروش علم عزیمت بجانب دولتخانه
 بر افراشتند غازیان جرّار با خلفاً بیکبار با تفاق امرای نامدار خود را بمیدان طویله
 انداختند و فضای میدان از سواران کچیم پوش حصار آهنهای شد و زمین معركة
 (۲) از جوش عرصه زده تنگ حلقه پولاد پوش گشت - * ابیات *

گره بر گره دست پیکان (۳) زنان چو مژگان خوبان سفن بر سفن
 کمر بسته گردان بعزم ستیز چو کوهی ولی بر کمر تیغ تیز
 (۴) زمین شد غبار و فلک گرد ذاک زمین در هوا آدمی زیر خاک
 علم عزیمت بجانب دولتخانه بر افراشتند آن بد اختر بر اجماع لشکر فرمان داد
 و از وحامت عاقبت و شومی کفران نعمت نه اندیشیده و ثمرة شجره
 بدکرداری و ریع زرع جفاکاری از دی پوشیده ماند - * بیت *

بهنگام شادی درختی مکار که زهر آورد بار او روزگار
 که هرگس که تخم جفا را یکشت نه خوش روز یابد نه خرم بهشت
 و بعضی از بد بختان بی حمیقت و کوتاه نظران بی بصیرت مثل حمزه بیگ
 طالش و علیخان گرجی و زال بنزد آن بیدولت آمدند و قرعه مشاورت درمیان
 انداختند در آن اثنا که غازیان عظام سلطان حیدر میرزا را در دولتخانه نگاه داشته
 و راه خروج او را مسدود ساخته حسین مردود این خبر متالم گشته جهان فراخ

(۱) کذافی ا ج (؟ جوشان)

(۲) چو عرصه شک قلعه پولاد پوش ج

(۳) زمان ج

نمود حضرت معبدود ابواب فتح بر چهراً اقبالش گشود جنگ برهان پادشاه شیروان و علی پاشا و احمد پاشا و اسکندر پاشا بر بهادری آنحضرت چار شاهد عادلند از شایدهٔ چرخ مصون عیاداً بالله اگر آنحضرت بر سر زیر سلطنت نذشیند سپاه قرباش ضایع تر باشدند از رمهٔ بی شبان و کشت بی باران و حاسدان وقاددان سالها در آرزوی چنین روزی بوده اند که قصد بلاد ایران گفند بواسطهٔ جهالت و غرور گفتند ازین دیار تا قلعهٔ قهقهه مسافت بعيد است سلطان حیدر با سپاه بلا اثر در پای تخت است بتوهُم نسیهٔ نقد حاضر را گذاشت و موجود ذهنی را بر موجود خارجی موجّح شمردن کمال بیخبردیست رسولان گفند که قوتِ مراعات احیاً و قدرتِ مكافات اعداً حاصل است اگر چهراً مخالفت بناخن مقاعت خواشیده شود امواج بحر غصب آنحضرت چنان متلاطم گردد که سفاین امن و سلامت در جهان نیاب شود - *

دو شعله ز یک شمع دارد بچنگ یکی نور صلح و دگر نار جنگ
 بود نور صلحش شبستان فروز ولی نار جنگش بود خانه سوز
 اماً فایدهٔ بر آن مترتب نشد زیرا که از نشای شراب جاه چنان مست شده
 بودند که راه از چاه نمیدانستند و خیر از شر و نفع از ضرّ تمیز نمیکردند باد غرور بکاخ دماغ راه داده رقم نسیان و کفران بر صحابهٔ نعمت و احسان شهربار عالمیان کشیده فرعون وارَالیس لَیْ مُلْکُ مِصْرَ (۱) گفته طبل عصیان و طغیان کوقته روانه شدند امید صلح و صلاح چون دامن از پای در افتاد و تدارک کار مانند آستین از فست در گذشت رسولان بیمراد و مقصود از پیش ایشان مراجعت کرده نزد آمرأً آمدند ایشان دانستند که حلّ این مشکل جز به بیان قاطع شمشیر بفیصل نرسد و دفع این حادثه بی برهان خنجر تیز سرانجام نیابد بنابر آن مستعدّ قتال و جدال گشتد بعد از آراستن سپاه و مکمل شدن بهادران رزمخواه با لشکری که کوه و صحراء را گرفته بود و نفس صبا در سینهٔ فضأً شکسته زیاده از صفوّف یاجوچ و ماجوچ و کوکب بروج -

(۱) وهذه الانهار تجري من تحتى ا

چادر عروس مملکت بنوعی خواهد بست که رجعت ممکن نباشد خواست که بشعبدة و نیرنگ افسر پادشاهی بسر فهاده بر او زنگ خسروی نشیند و کاغذ (۱) تزویری که نوشته بود بمود نمود مضمون آنکه شاه دین پناه مرا ولی عهد خود ساخته بعضی از مردمان کوتاه نظر تابع او گشته اظهار مخالفت کردند منتظر آنکه زمان تا زمان از دست ساقیان سیمین ساق توکان جام می ارغوانی بر کف گرفته پائی در خطه سرور و شادمانی فهند و از آن غافل که مژگان بتان مجلس افروز بهم دلوزان جنگ دوز مبدل خواهد شد و نیل آمال و آمانی به تبع مصوب و یمانی موضع خواهد گشت بجالی شراب ارغوانی و لعل رمانی سه قاتل و زهر هلاهل در کام جان ایشان خواهند ریخت اما قورچیان روملو و افشار و قاجار و بیات و ورساق که در کشیک بودند در دولتخانه را مضبوط ساخته کسان نزد امرا فرستادند و ایشان را ازین قضیه آگاه گردانیدند در آن اثنا حیدر سلطان ترکمان و امیر اصلان بیگ افشار و محمود بیگ افشار و سلیمان بیگ ولد سه راپ خلیفه ترکمان و دلو بداق روملو و خان ولی بیگ بهارلو با سپاه فراوان و سایر امراء عالی شان متواتر و متعاقب نزد خلفاً آمدند در آن اثنا خبر رسید که امراء استاجلو داعیه دارند که سلطان حیدر میرزا را بیرون آورده بسلطنت نشانند امراء عالیشان رسولان سخن دان که بسحر بیان عقد وحشت از ضمایر بگشایند و بلطایف العجیل مرغ رضا را از هوا بزیر شست آورند نزد تابعان سلطان حیدر و حسین بد اختر فرستاده گفتند بدانید که صنایع لطف آفریدگار و بدایع فضل کردگار نسبت بشاهزاده عالمیان اسماعیل میرزا زیاده از آنست که ذاق نطق محیط شرح آن تواند شد و قوّت فهم و ادراک بکیفیت و کمیّت آن تواند رسید و نفس ذیفیس چون ترکیب آسمان از عیب مصوب و مانند چهراً آفات از کلف مأمون موکب همایون آنحضرت بهر صوب که توجه فرموده جنود فتح و ظفر از یمین و پیسار بر عنان همراهی نموده عذایت ازلی اعلام نصرت انجام او را در معركة افراخته عنقلای سعادت و اقبال و همایی فیروزی و اجلال در ظل ظلیلش آشیان ساخته با جنود نا محدود لوای بهر طرف که روی

زمان بهرام گور تا تاریخ هجری که نهصد و هشتاد و پنج میشود قرب هزار و دویست سال است کسی اینقدر سلطنت نکرده است شهری که بعیش و طرب چون صحنه ام خرم و خندان بود بیک عدمه صور صفت چون عرصه قیامت در جوش و خروش آمد فرع روز اکبر و علامات دشت محشر در میان طوایف بشر مشاهده شد خروش و زلزل در آن منازل افتاد و دیده خلائق از فراق او خون ناب می پاشید و روزگار بناخن حسرت چهراً آمال میخراشید و مردمان در بحر حیرت افتادند قول غم و الم در^(۱) فضای ضمیر برنا و پیربار بگشاد و سادات و قضاء و علماء و عامّه رعایا و کافه برایا چون زبانه شمع بر حیات خویش لرزان بودند که تا روز رشته زندگانی از مقطع مقواض سیاست رفود و اوپاش چگونه خلاص^(۲) یابد اما شمخال سلطان چوکس و بسیار کس باراده آنکه دستبردی نمایند بمیدان طویله در آمدند و امراء و ارکان دولت و اعیان حضرت منازل خود را محکم گردانیدند تا زمانی که تیغ شیر لعل پیکر از نیام بر کشید و سپر شنگرفی از روی سپهر^(۳) زندگانی بروید و به نیزه زرین از میدان فلک حقه سیمین ملا بروید -

دم صحیح کین شاه چاپک عفان گرفت آسمان را بتیغ و سفل روان شد ز^(۴) بیدردی تیغ مهر دو صد جوی خون از کفار سپهر دهل زن زد از هر طرف ساز جنگ^(۵) بچرخ آمد این گنبد نیل رنگ باسباب قتال و جدال اشتغال نمودند و منتظر ایستادند تا از غیب چه ظاهر شود در آن اوان سلطان حیدر باستصواب مادر در بالین پدر جا گرفته بود بواسطه تخیلات نفسانی و تسویلات شیطانی دعوای سلطنت کرد گمان آنکه لشکر استاجلو و گرجیان که مرّج البحرين یلتقیان فراهم آمده اند هنگام کارزار معارن و جانسپار خواهند بود بنابر آن زره چند که در دولتخانه بود بقوچیان که هوا خواه او بود بخشیده انتظار آن میکشید که عروس ملک را در کفار کشد ازین غافل که چهار تکبیر فنا بر سلطنت خواهد خواند و سه طلاق بر گوشة

(۱) یابند اباشد ج

(۲) در کانون سینه برنا پیر بگشاد ج

(۳) زنگاری ا

(۴) زنگ روی ج

اصل نبض چو شد منحرف ز جفبش

به لای عجز فرو رفت پای افلاطون

صلاح طبع چو سوی فساد روی نهاد

بماند بیهوده در چنگ بوعلی قانون

از صدای فلکی و ندای ملکی بگوش هوش او میرسید - * ایيات *

زین ششدر بی ثبات فانی (و آر بملک جاردانی

بر طام آسمان علم زن در وادی لا مکان قدم زن

در مملکت قدم قدم نه هوش^(۱) او دل و جان در آن حرم نه

ل مجرم صاحب تاج و سریر دل بر واقعه ناگزیر که لازمه برقا و پیرست نهاد در

شب سه شنبه پانزدهم شهر صفر^(۲) شاهباز روح پر فتوحش از آن تذکنای قفس

بی نیاز بعال قدس پرواز نمود - * بیت *

رفت ز دنیای دون شاه سليمان مکان

گشت دلیل رهش رحمت پروردگار

با خلف خود گذاشت رحمت شاهنشهی

کرد رها تخت و تاج ماه صفر^(۳) در بهار

کرد از اندیشه من پرسش تاریخ سال

گفت بگو سال بود نهصد و هشتاد و چار

چون ابو نصر در معالجه خیانت کرده بود اوراق بقا را بیاد فدا داد آیام زندگانی

آنحضرت شصت و چهار سال و یکماه و بیست و پنج روز سلطنتش پنجاه و سه

سال و شش ماه و بیست و شش روز دیگر به نیابت شاه اسماعیل هشت سال

سلطنت خراسان کرده بود - * نظم *

اگر صد سال مانی وریکی روز بباید رفت ازین کاخ دلخور

در اسلام غیر از مستنصر بالله علوی کسی اینقدر سلطنت نکرده است در ایران از

(۱) باز روحش از تنهای قفس ب

(۲) هوش و دل جان ا

(۳) نهار ا

* بیت *

ذو دیده وادی بوادی جهان پری وار از دیدها شد فهان
 بابا سلطان بنابر نفاق برادرش درویش خان بدیار خود معاودت نمود باستصواب
 امرأ و ارکان دولت درویش خان را گفته ولایت تاشکند را متصرف شد *

وقایع متنوعه

درین سال حاجم خان والی خوارزم که بزیور حسب و حایله نسب و قدم
 خاندان و شرف دویمان آراسته بود فرزند خود محمد قلی سلطان را بپایه سریر
 اعلیٰ فوستاد شاهزاده عالی مدنیت و امرأ و ارکان دولت باستقبال استعجال
 نموده ویرا باعزا و احترام بدراگاه شهریار گردون غلام آوردند شاه دین پناه خلعتهای
 طلا دوخته و ثیاب زر بافته و تاج و کمر و شمشیرهای بند زر و اسب و استر و دیگار
 و درهم بوسی کرم کرد *

گفتار در قضایائی که در سنّه اربع و یهـ ایین و
 تسعماهیة واقع گردیده انتقال شاه دین پناه
 از عالم فانی بجهان جاودانی

درین سال عرض مرض بر جوهر ذات شاه دین پناه مستولی گشت قهرمان
 طبیعت که مدبر مملکت قالب بود از صلاح مواد و تعدیل مزاج عاجز گشت
 و روح حیوانی که حامل قوای جسمانیست فتوپ یافت هرچند حکمای مسیحادم
 و اطبای حداقت شیم مثل مولانا غیاث الدین علی کاشی و ابو نصر ولد صدر
 الشّریعة گیلانی در معالجه کوشیدند فایده برآن مترتب نشد مرض یوماً فیوماً
 چون اندوه مسلمانان زیاده میگشت و قوت روز بروز سمت تناقص می
 پذیرفت - *

درین دقیقه به‌اندند جمله حکمـ

که آدمی چند با قضای کن فیکون

گرجستانرا بموی عذایت نمود میرزا قاسم گوزنیادی از مشاهیر زمان خود بود
درین سال صراغ روحش قفس (۱) قالب شکسته بپیاس قدس پرواز کرد چون
جایزه شهنشامه (۲) نداده بودند این چند بیت در شکوهه گوید که - * نظم *

(۳) بردم زبان طمع خامه را که خاصیت اینست شهنشامه را
ز دونان طمع عین بی دولتیست کمال زبده (۴) و دون همتی است
درین باع دوران که بی برگ نیست عطای لدیمان کم از مرگ نیست

گفتار در قضایائی که در سنّه ثلث و ٹمانیین و تسعماهیة واقع گردیده

چون خسرو انجم به نقطه اعتدال ریبعی رسید گل و لاله و سبزه در باع
* نظم *

زد از زیر لاله برون سبزه سر چو ساک بریشم ز عقد گهر

عیان صورت گل در آب (۵) زلال چو دیباي هندی و تمغای آل

شده آب را عکس غنچه حباب ولیکن (۶) حبابی نگون زیر آب

در اوایل این سال عبد الله خان از یک عساکر باخ و بخارا و حصار شادمان را جمع
آورده کوچ برق متوّجه (۷) غرجستان گردیده در کنار آب کوهک نزول نمود و از
آنچنان بابا سلطان ولد براق خان با تلاق برادران با جنود (۸) اله جیان زیاده از
ریگ روان و صور بیابان بصوب اعادی نهضت نمود چون کنار آب کوهک محل
نزول سپاه نصرف یزک گردید از بکان با مر بابا سلطان جسر بسته عبور نمودند چون
این خبر محنث اثر بعد الله خان رسید استقامتش لغزان گشته راه فرار پیش
گرفت و از ترس سپاه مار سطوط در دیده صور راه میجست و از هراس لشکر مار
شمار بکرد از صور یه به آورده -

(۱) غالب ا (۲) نگفته بود

(۳) بردم من ازان طمع خامه راج

(۴) خانی مکنون ا (۵) ضلال ا

(۶) جنود الله چویان ج (۷) کردستان ا

که فتح کرده شام علیا و سفلی که آن هفده شهرست ولایت مصر که بیست و هفت شهرست ولایت دیار بکر که هشت شهرست ولایت مرعش و بعضی از آذربایجان تا اخلات و در حرمین شرفین زاده‌ها الله تعظیمًا و تکریماً خطبه بنام او خواندند سلطان سلیمان اول سلطنتش در نهصد و بیست و شش وفاتش در نهصد و هفتاد و چهار آیام سلطنتش چهل و هشت سال ولایتی که گرفته عراق عرب بصره شهر روز قطیف بلاد الحصا و بعضی از بلاد یمن و ولایت سواکن از گرجستان داویلی از آذربایجان قلعه وان و اخلات با توابع و لواحق از کردستان پتیاس و از دیار فونگ بلغراط^(۱) ردوس بودن که پایی تخت پادشاه انگروس بوده جزیره^(۲) سقز از مغرب زمین بلده طرابلس و بلده جزیره و بعضی از جزایر عرب سلطان سلیمان اول دولتش در نهصد و هفتاد و چهار فوتش در نهصد و هشتاد و دو و مدت سلطنتش هشت سال ولایتی که فتح کرده جزیره قبرس و حصار^(۳) عاقل بند و از اتفاقات آنکه سلیمان نام بوده هشت سال سلطنت کرده و مراد نام سی سال و بایزید نام دستگیر شده ایلکرم بایزید بدست امیر تیمور سلطان با بایزید بدست سلطان سلیمان و بایزید ثالث که پادشاه فیروز در قزوین گرفتار شده هم درین سال لوفد بن کرکین والی گرجستان که مددتها در بادیه کفو و ضلالت سر گردان بود وفات یافت کیخسرو ولد کرکین بن لوفد بر قالیچه امارت نشست آل اسکندر پناه بموضع^(۴) قرق برد کیخسرو با سایر ازناواران متوجه قرق^(۵) گردید آل اسکندر با جنود جوشن ور در برابر آن قوم بداخلتر در حرکت آمد آن دو سپاه کینه خواه بهم رسیده تیغ جلادت از میان کشیده قتل فاحش میانشان واقع شده کیخسرو در آن معرکه بقتل آمد آل اسکندر بجای پدر بر مسند حکومت قرار گرفت ملازمان خود را بدرگاه شهریار بحر و بر فرستاده شاه دین پناه معصوم بیگ صفوی را با^(۶) تاج و خلمعت و کمر و اسب با زین زر ارسال نموده حکومت

(۱) ارده دوس ج اردوس ۱

(۲) در نسخها سفر

(۳) عاقل بند ج

(۴) قرق ۱

(۵) کوئند ۱

(۶) تاج و بخلعت ۱

بلدۀ انگوریه سلطان کوئی (۱) دمه توکه ابصلة بلدۀ ادرنه ولایت کاشان (۲) کوملچنۀ
 (۳) بغا ولایت حمید کرمیان سرز قره فویه ناصره ولایت (۴) سلنک ایلدرم بازیزید
 جلوسش در هفت‌صد و نود و یک وفاتش در هشت‌صد و پنج مدت سلطنتش
 چهارده سال ولایتی که فتح کرده قرات او که معدن نقره است ذی آله شهر
 سرخان ایلی ایدین ایلی نیکی بوای سلی شهر سیواس بلدۀ ملاطیه
 نصف ولایت قرامان طراقلی دره امیر سلیمان اول دولتش در هشت‌صد و پنج
 قتلش در هشت‌صد و دوازده مدت سلطنتش هفت سال موسی چلبی سلطنتش
 با شرکت سلطان محمد سه سال سلطان محمد سلطنتش سیزده سال فوتش در
 (۵) هشت‌صد و بیست و پنج سلطان مراد جلوسش در هشت‌صد و بیست و پنج
 فوتش در هشت‌صد و پنجاه و پنج آیام سلطنتش سی سال ولایتی که گرفته منتشا
 ایلی سرخان ایلی حمید ایدین ایلی ستوریه حصار بروج سخن ده نوابی
 قوچ حصار سلطان محمد جلوسش در هشت‌صد و پنجاه و پنج فوتش در هشت‌صد
 و هشتاد و شش ولایتی که مسخر کرده بلدۀ استنبول ولایت (۶) سنه ازناوت بلاد
 قرامان که هفت شهر است ولایت اسفندیار قسطمونیه و سنوپ و جزیره عشق
 است ولایت خرسک (۷) بلدۀ کفه و موره آغربوزه جزیره مدلی قرا حصار چانک
 اعلی و چانک سفلی بلدۀ علانیه قطعه طرول قوینلو حصار ولایت اینوس ولایت
 زنوق ولایت اناجره ولایت غزنو اعلی ولایت (۸) منکوب تفصیل ولایات در مجلّدات
 سابق نوشته شده سلطان بازیزید جلوسش در هشت‌صد و هشتاد و شش وفاتش در
 نهصد و هیجده مدت سلطنتش سی و دو سال ولایتی که فتح کرده آق کرمان
 (۹) جزیره عینه بختی قرون و مطعون قلعه کلی سلطان سلیم جلوسش در نهصد
 و هیجده فوتش در نهصد و بیست و شش آیام سلطنتش هشت سال ولایتی

(۱) در تولی ۱

(۲) کوملچه در نسخها

(۳) سلنک در نسخها

(۴) هشت‌صد و هشت و پنج ب هفتادا

(۵) بغا در نسخها

(۶) ولایت نسمه ولایت ازناوت ج ازناوت ۱

(۷) بلدۀ کنجه و نوره آغز نوره ج

(۸) منکوب ۱

(۹) علیه بختی وزن ج

این تکلّفها چه حاجت چون باو بخشیده اند
 قالبی چون جان عیسی مدتی چون عمر نوح
 خلائق چون جان تازه یافته ندور و صدقات بارباب حاجات رسائیدند هم درین سال
 پادشاه فرنگ دان (۱) سبستان که بپرتوکال اشتهر دارد ایلچیان با بیلکات و تیکات
 که دیده اهل بصارت از رویت آن خیره میشد بدرگاه عالم پناه فرستاده قبل ازین
 چون بی ادبی چند ایشان سرزده بود مثل انهدام مسجد و احراق کلام مجید
 بنابر آن ایلچیان منظور نظر التفات نگشته جمعی از امراء بتأدیب آن قوم
 بیدولت نامزد کرد *

متوفیات

سلطان سلیم بن سلطان سلیمان بن سلطان سلیم بن سلطان بايزید بن سلطان محمد
 بن سلطان مراد بن سلطان محمد بن ایلدرم بايزید بن سلطان مراد بن اورخان بن
 سلطان عثمان بن ارطغرل بن سلیمان بن قیا الیپ بن قزل بوقا بن بایغدر بن اجولجع
 آقا بن طغیان بن قید سون بن نویقور بن باقی اقا ایوب بن صونجق اقا بن تختمور
 بن یوساتی بن کمک علی بن اغوز بن قراخان درین سال در ششم رمضان در بلده
 استنبول متوجه عالم بقاً گردید وزیر اعظم محمد پاشا فوت او را از امراء و ارکان دولت
 پنهان کرده سلطان مراد را غافل بشهر در آورده برتحت سلطنت نشاند و جمیع برادران
 را هلاک کرد ازین طبقه چهارده نفر سلطنت کرده اند سلطان عثمان اول دولتش
 ششصد و هشتاد و نه فوتش در هفتصد و بیست و هفت آیام سلطنتش سی
 و هشت سال ولایتی که مستخر کرده قرا حصار (۲) بلده اذنک شهر بورسا اورخان
 سلطنتش در هفتصد و بیست و هفت فوتش در هفتصد و پنجاه و نه مدت سلطنت
 سی و دو سال ولایتی که مستخر کرده بازی بولی مدرنی تور کریه اونک مدنی
 طراقلی بالی کسری اولوباط گلی پوای سلطان مراد جلوشش در هفتصد و پنجاه
 و نه فوتش در هفتصد و نواد و یک آیام سلطنتش سی سال ولایتی که فتح کرده

(۲) ازانجا تا تور کریه ج ندارد

(۱) شبستا

درهم و دینار و جواهر بیشمار در دست جیش ظفر شعار افتاد پادشاه حکومت آن دیار را بمیرزا عزیز کوکه رجوع نموده به آگرہ مراجعت کرد و منشیان بالغت شعار بموجب فرمان فتح نامها نوشته باطراف هندوستان فرستادند *

وقایع متنوّعه

هم درین سال در دارالارشاد اردبیل علت طاعون واقع شده قرب سی هزار کس از شهر و نواحی نقاب تراب بر روی گرفتند هم درین سال شاه دین پناه وزارت دیوان اعلیٰ بسید حسن فراهانی و خواجه جمال الدین علی تبریزی رجوع نموده واستیفای دیوان اعلیٰ بمیرزا شکر الله اصفهانی قرارداد و مبلغ پانصد تومان تبریزی بواسطه مرسوم هر یک مقرر شد *

متوفیات

درین سال قدوة المحققین و افضل المتأخرین مولانا عبد الله یزدی در عربستان از عالم انتقال نمود جناب مولوی نزد خواجه جمال الدین محمود شرط تلمذ بجای آورده بود از جمله نتایج خجسته رقمش حاشیه بر حاشیه قدیم مولانا جلال الدین محمد درانی و شرح بر تهدیب منطق *

گفتار در قضایائی که هر سنه اثنی و ثمانی

و تسعماية واقع گودیده

درین سال مزاج شاه دین پناه از جاده اعتدال بسرحد اعتدال انتقال نمود و تبا محرق بر ذات پسندیده صفات عارض شده دلها هراسان و خاطرهای پوشان گشت میان امراء و ارکان دولت خصومت و نزاع چند نوبت واقع شد مولانا غیاث الدین علی که بكمال علم و معرفت از چهاره ملا موص میزدود و بوفور تجویه و ممارست از پیکر خورشید یرقان میبرد پسریت ملایم و موافق رفع مرض میکرد - شاه شرق از بهر آن خوردست میمون شرتی تا شود صافی دماغ قالبش مانند روح

و نشمي و شرف و شذجي گازر و حسن چکمه دوز و حاجي دراز و شاه علي
چرتک و ميرزاي بابا قلي و حسين سبزي فروش سواي اينها موازي صد و پنجاه
نفر بقتل رسانيدند و ياري و پهلوان عوض و عالي حسن جان در خانه سهراب
بيگ محبوس بودند ايشان سهراب بيگ را تطميم كرده حمایت ايشان ميکرد
آخر یوسف بيگ بدلايل عقلی و نقلي سهراب بيگ را ملزم ساخته ايشانرا تسليم
ملزمان یوسف بيگ نمودند بعد از کشن سرهای ايشان را در ميدان تبريز بردار
زندند بقابر آن آتش فتنه آن قوم فرونشست از نواور اتفاقات آن که پهلوان عوض
قلابي مدت سه سال نگاه داشته بود وقتی که چوب دار را میساختند آن قلاب را
آورده در دار نصب کرد روزی که سر او را بر دار زندند بهمان قلاب بند شد *

گفتار در گرفتن جلال الدین اکبر پادشاه گاجوات را

در اوایل اين سال جلال الدین اکبر پادشاه عزیمت ديار گجرات و گوشمال
حکم آن بلاد بابلغ وجهی تصمیم داد با امرای عالیقدر و طیفه از بهادران شمشیر
زن و نیزه گدار ايلغار فرمود در اثنای راه محمد ابراهیم که از نبایر سلطان حسين
ميرزا بايقرا بود دو چار خوره جنگی عظیم بوقوع انجام يید محمد ابراهیم از بیم
دلی بدو نیم راه فرار پیش گرفت پادشاه ظفر معتمد در بلده احمد اباد نزول نمود
حکومت آن ديار را بميرزا عزيز کوکه رجوع کرده شهر آگوہ علم مراجعت بر
افراشت در غیبت پادشاه ستوده صفات محمد حسين ميرزا والي گجرات با سپاه
بسیار همه پیل افکن و شیر شکار بعزم قدر و جدال بحوالی احمد اباد آمدند
چون اين خبر به پادشاه والا گهر رسید از آگرہ بیرون آمده ايلغار نمود چنانچه در
نه روز شهر احمد اباد رسید در آن اوان ميرزا عزيز کوکه با محمد حسین ميرزا در
زد و خورد بود^(۱) بيكدم تار و مار در آن سپاه نابکار ازداخت و صاعقه شمشیر
آتشبارش لشکر او را نیستان واژ در هم سوخت و محمد حسین ميرزا بقيید بی
خلاص و قهر با مناص گرفتار شد درین فتح غفيتمت فراوان و فعمت بی پایان از

(۱) در زد و خورد بود رسید

بسخن ایشان ذکرده بازدیشه آنکه شاید که ترک فتنه و فساد کنند تا رعایا مستحق قتل نگردند و ملک چنان را ویران نگرده آن روز برگشتنگان مطلقاً متنه نشدند و از کمال شغلات و جهالت بر طغیان و عصیان اصرار نمودند تا آنکه شاه دین پذیر یوسف بیگ استاجلو را که بعقل و کیاست و فهم و فرواست از اقران ممتاز بود -

چو فکر اهل حکمت دور بپذیری چو طبع آخر اندیشان امینی
چورای خورده دان درکار بستی بیک تدبیر صد لشکر شکستی
بدیمه او در نظم لطیف چون در خوشاب و نظر او در حل دقایق آتشی بود در عین التهاب بحکومت تبییز فرستاد و حضرتش اجلاف را قسم داد که دیگر مخالفت نکنند و ایشان را بکددخایان ضامن داد بعد از چند ماه پهلوان یاری آغاز مخالفت کرده دو نفر از ملازمان حاکم بقتل در آورد بنابر آن اجلاف بنیاد فتنه و فساد نمودند - *

ز یک فتنه انگیز شوریده کار بسی فتنه برخاست از هر کنار هزاران فدائی بجهوش آمدند چو پیل دمان در خروش آمدند بنابر آن عرضه داشت بهای سریر اعلی فرستاد که عدد آن قوم زیاده از چهار صد نفر نیستند و نیز اکبر و اهالی آن بلده جنت نشان ازیشان کمال شکوه کردند و گفتند -

که ای عالم آرای اقلیم گیر ز بیداد اینها بر آمد نغیر ایشان جهانی پریشان بود خرابی این ملک ایشان بود علمای نیز بقتل ایشان فتوی دادند بنابر آن فرمان همایون شرف فقاد یافت که سه را بیگ ولد خلیفه انصار با جنود بسیار بمدد یوسف بیگ روند و از صلاح او تجاوز دکنند چون آن سپاه پیوست دود حیرت و دهشت بر دماغ اجلاف راه یافته اجاء و سردار شان یاری چون وحوش شکاری به رجانب که رو آوردند راه خلاص و مناص مسدود دیدند از بیم جان در سوراخها و نقبها خریدند یوسف بیگ ضامن را گرفته آغاز تشدید نمود ایشان تفحص نموده اکثر را بدست آرده بقتل آوردند و سرداران رنود و اویاش قلاش بدمعاشر را از دار عبرت آویختند مثل کوکجه

گفتار در قضایائی که در سنّه احدی و ثمانیین و تسعماهیّة واقع گوهدیده قتل اجلاف تبریز

درین سال قتل اجلاف تبریز واقع شد سبب آنکه شاه دین پناه حکومت تبریز را بالله قلی بیگ استاجلو رجوع نمود مردمان درب درجویه ملازم او را گرفته ایدلی بسیار کردند خدمتش باوسطه قلت اعوان و انصار تنزل نموده به تصرّع و زاری ملازم خود را خلاص نمود بعد از چند روز مجرمی را بقتل آورده افریانی مقتول ویوا در مزارات کچل دفن کردند جناب حاکم مذکور^(۱) اراده کرده که نبیش قبر او را کند جمعی از زنود و اوباش بمنع آن بدمعاش مشغول شدند حضرتش^(۲) بعد از استعمال سیوف و رماح راه فرار پیش گرفت در خانه خود متحصّن شد اجلاف شمشیر کین از غلاف بیرون آورده بعضی از ملازمان او را مسحروح و بیروح ساختند چون شیاطین اجلاف از شیشه ضبط بیرون آمدند دست بنهب و غارت دراز کردند زنان را در پیش شوهران و اقرباً و غلمان را در پیش امهات و آباء آلوهه زنا و لواطه و رو سیاه میساختند و سادات و قضاة و اعيان و اشراف و وضعیع و شریف و قوی و ضعیف و توانگر و درویش و غریب و شهری چنان از بیم ایشان سراسیمه گشتند که شرح آن بذوشن و گفتن راست نیاید مواسا و مدارا درمیان مردم نمادند و در هر کوچه یکی از آن اجلاف لوای استیل بر افراحت پهلوان یاری در درب سنگبار و نشمی در درب درجویه و شرف پسرو مصطفی لنگ در درب سرو و پسرشان دوز در مهاد مهن و اقا محمد در درب^(۳) نوبر و پهلوان عوض در میدان و اصلان در درب اعلیٰ و میرزا ملکانی با کوکجه در محله شتربانان و علامی حسن جان در شش کیلان قرب دو سال درمیان این قوم بداخل رجدال و قتال بود با آنکه چند نوبت امرأ و ارکان دولت بعرض رسائیدند که دفع این طایفة بی دولت از واجبات است شاه دین پناه گوش

(۱) اراده نمود که نبیش قبر او کرده جمعی از ... ج

(۲) بعد در نسخه نیست؟ قبل از (۳) تقویو ا

بیگ نایمان رجوع ذموده با سپاه زیاده از قدرات باران متوجه اندخود و شبرغان گردید از بک سلطان والی آن پیار چون از توجه آن پادشاه عالی پیار خبردار شد بی استعمال سيف و سنان عروس آن مملكت را طلاق داده بخدمت خان شنافت ایالت آن قصبه را بیکی از ملازمان رجوع کرده روانه بخرا گردید *

وقایع متنوّعه

دزین سال آتشی در آسمان در جنوب قطب شمالی ظاهر شده تا مدت نه ماه امتداد یافته از نظرها غایب شد قبل ازین در زمان انس پادشاه روم که معاصر قباد پدر فوشیروان بود این نوع عالمتی در قطب شمالی واقع شد مدت هفت ماه امتداد یافته آخر بطريق خاکستر فرو ریخته بعد از آن علت طاعون در بلاد روم واقع شد هم درین سال در بلده قبیل شبهیه بگندم چیزی باریده که مردم از آن نان پختند *

متوفیات

هم درین سال جذاب افادت مآب قدرة العلماء المتبحرین مولانا مصلح الدین لاری از عالم فانی رحلت نمود ایام حیاتش قرب نو سال بوده جذاب مولوی در خدمت امیر غیاث الدین منصور شیرازی شرط تلمذ بجای آورد بعد از آن ببلاد هند شناخته صدر همایون پادشاه گشت بعد از فوت آن پادشاه عالیجاه بزیارت حرمین شریفین متوجه گردید در ائمای راه کشتی شکسته قرب چهار صد مجلد کتابش تلف گشت مولانا بهمشقت تمام از تلاطم دریایی (۱) رخار بساحل نجات رسیده به بلده استنبول شناخت و سلطان سلیم پادشاه روم ویرا رعایت کرده آخر ببلده (۲) آمدش فرستاد از جمله تصانیفش حاشیه بر شرح موافق و حاشیه بر حاشیه قدیم مولانا جلال الدین محمد درانی و حاشیه بر شرح جامی و حاشیه بر انوار فقه شافعی و شرح شمایل ترمذی بر حدیث و تفسیر سوره انا از لغایه و تاریخ آل عثمان که الان پادشاه رومند و رساله در شترنج و رساله در بیطاری *

محاربہ نمودن عسکری خان با کنّاز ایوان

درین سال عسکری خان والی قرم با تفاق فرزندش دولت گرای خان با طبل و کوس بتسخیر روس در حرکت آمد والی روس کنّاز ایوان که بالغ بیگ اشتہار یافته بود جنود آن دیار را جمع کرده بجانب ایشان توجه نمود از آب (۱) آقد عبور نمود در بلده سکه که سوحد (۲) سیتنا بود نزول کرده خاطر برزم و پیکار نهاد چون خانان بدآن حوالی رسیدند دوقول آراسته از دو جانب حمله نمودند آتش حرب افروخته گشت عسکری خان با جمعی قادر اندازان فرود آمده آغاز شیشه نمودند تیر جگر دوز چون نور بصور در دیده و چون عقل در دماغ جای میگرفت فرزین صفت سوار را بزمین و پیاده را بر زین میدوخت .

خدنگ رže دوز نا اعتمید ز خون دایران شده سرخ بید

تفنگ موگ آهندگ آتش زخم شوار از زمین ناورد به پریان میسانید در اثنای ستیز و آویز دولت گرای خان نیز کوششهای مودانه و حملهای دلاورانه نمود روسيان هجوم کرده ویرا دستگیر کردند بنابر آن عسکری خان فرار نموده کفار ایشان را تعاقب کرده جمع کثیر را بقتل آوردند *

گفتار در قضایائی که در میان ازبکان واقع شده

درین سال میرزا علی بیگ نایمان از تنم خان رو گردان شده ببخلا نزد عبد الله خان رفته تسخیر بلخ بنظر او آسان نمود بنابر آن خان با سپاه فراوان از آب آمویه عبور کرده در حوالی بلخ شادروان عظمت و اقتدار پر فلک و قدر بر افراد تنم خان در دیوار بست متخصص شده قرب هشتماه آن طایفه گمه‌اه بایکدیگر محاربہ نمودند آخر الامر تنم بعد از عهد و پیمان و سوگند قران از قلعه هندوان بیرون آمده با خان ملاقات کرد خان حکومت بلخ را بمیرزا علی

شد قادرگهای ما در جذب مأونه فرنگان چون زور هلاکیست در پیش دایرگ افق
علی پاشا قبول نموده گفت -

که ای شیر مردان و ستم شعار مدارید اندیشه از کارزار
چرا پا کشیم از راه کینه پس نخسپد شب کور در خانه کس
رومیان سخن ویرا بسمع رضا اعغا کردند و در گرداب بلا و لجه فنا افتادند و کشتیها
را بحرکت آورده بطرف میخالقان روانه شدند بار اول علی پاشا بفرنگان حمله نمود
و آن جوان با کشتیهای کوه ارakan از عقب رومیان در آمد آغاز قتال و جدال نمود
و از جانبین چون سحاب باران بجالی قطرهای باران سنگ قزغان و فرنگی
و تفنگ ریزان شد -

چو سنگ توب از کشتی جهان گشت هزاران کوه در دریا روان گشت

تفک شد ز خون ساقی بزم جنگ که در آستین داشت نقل فرنگ
از آتش قرغانهای سطبر و هموار و از صدای توبهای صاعقه کرد ار حالت موعود
اذا البحار سُجَّرْت بظهور آمد و از تصاعد بخارات ضرب زن و توبهای گوناگون بحر
نیلگون در زیرفلک بوقلمون نمایان شد -

ز دود تفنگ اندر آن رزمگاه مه نو چو ابروی خوبان (۱) سپاه
و سرداران مشترکین و دلاوران کفار لعین بضریبهای توبهای سفگین سفایان رومیان
را پاره پاره گردانیدند در اثنای داروگیر جمعی از فرنگان بی دین که در کشتی
علی پاشا محبوس بودند خلاص گشته سر علی پاشا را از بدن جدا کرده بوسزند
اویختند بنابر آن سپاه روم راه انہرام پیش گرفته فرنگان کشتی پرتو پاشا را
شکستند پاشا مذکور در آب افتاد رئیس خاکی از غایت چستی و چالاکی
بچنگال وی را به کشتی خود در آورده و قلیچ علی سه عدد کشتی فرنگان را گرفته
ساماً غانماً از آن معرکه بیرون رفت کافران رومیان را تعاقب کرده قرب صد و هفتاد
کشتی را گرفتند قرا خواجه و رئیس قاسم و رئیس صالح و رئیس قرامان را با
جمعی کثیر از رومیان بقتل آوردند پرتو پاشا پریشان و بد حال باستنبول آمد *

(۱) سپاه

گفتار در قضایائی که در سنه ثمانین و تسعماهی واقع گردیده

درین سال سلطان سلیم پادشاه روم پرتو پاشا و علی پاشا را با کشتیهای بسیار و توب و تغذگ بیشمار بتسبیح جزیره کرفوس ارسال نمود ایشان با قرب سیصد کشتی روانه قلعه مذکور شدند و اطراف آن بلاد را تاخته لوای استیلا بر افراحتند بعد از نهض آن دیبار با سپاه زیاده از قطرات امطار متوجه کردند شدند بعد از خرابی آن دیبار در جزیره انجیل لنگر اقامت انداختند و از آنجا فوج والی وندیک و حاکم اسغانیه واری قلی^(۱) که از جمیع سلاطین کفره و حکام فجره بواسطه وسعت ولایت و کثیر سپاه امتیاز داشت و آن^(۲) جوانان را با صد و هشتاد قادره و شش مأونه و هزار توب و بادلیج و در دایرهای دهان هر قرغانی تویی پنداری که انداره دایره عظیمه افق است که کوه زمین را بچای سنگ عمارت در دهن^(۳) میدارد یا آنکه ثقبه وثیق وسیع صحیح است که حجر المنجنهیق آفتاب را بدولاپ چرخ گردون بآن ممر از درون چاه مغرب بیرون می آرد و قادر اندازان در آن سفایین سوار بودند در توب اندازی چنان ماهر که در یک میل راه کشته حباب را در روی دریا سنگ قرغان زند و کوه البرز را بضرب بادلیج قطعه سازند بجهنگ رومیان فرستاد^(۴) ایشان در حوالی جزیره انجیل لنگر انداختند چون پرتو پاشا و علی پاشا (روزی در آن جزیره مکث نمودند قرا خواجه را با چند قادر غه بقراروی فرستادند تا از گردش هفت اخته و نه سپهر حادثه که از خیر و شر و نفع و ضر پدید آید خبر دهند قرا خواجه از دور سفایین سپاه وندیک را دید و جنود اسغانیه را معلوم نکرد که همراه ایشان است معادوت کرده بعرض پاشا رسانید که صلاح دولت در آنست که متعرض ایشان نشویم زیرا که لوندان باوطان خود رفته اند و براق جنگ و توب و تغذگ کم

(۱) می شد که ا

(۲) جوان ا انداره دایره عظیمه افق است ج

(۳) تا انداختند ج ندارد

(۴) می آرد ج

پیش باید برد و اگر ما خود را زودتر بایشان رسانیم اکثر را دستگیر خواهیم کرد و آثار شجاعت و جلاالت ما بر صفحه روزگار خواهد ماند بلین اندیشه باطل متوجه غایبان شدند قورچیان دست توکل در دامن عذایت پروارگار استوار داشته بمضمنون کریمه کم من فُلَّةٌ قَلِيلَةٌ غَابِتْ فَئَةً كَثِيرَةً بِأَذْنِ اللَّهِ بِخاطِرِ كَذِيرَةٍ مانند بحر اخضر جوشان و خروشان رو بشمنان نهادند لشکر گیل فوج فوج در پی بهم رسیده حمله کردند سپاه قزلباش را که ^(۱) بتیر انداختن مشغول بودند از جای بر نتوانستند داشت جویهای خون در آن معوکه جویان یافته سرهای مبارزان چون گوی غلطان شده -

زبس خون که گرد آمد ازدر مغایک چو گوگرد سرخ آتشین گشت خاک
ز تنهایی صد پاره شاخ شاخ شده طعمه گرگ و رویه فراخ
غازیان بضرب تفنگ برق افزو گیلان بد روز را بخاک هلاک انداختند در
اثنای آمد شد تیر دلدوز و سهام آتش افزو تفنگی بر دیگر بد روز خورده
حضرتش از زین عزت بر زمین مذلت افتاد قورچیان خیره شده بیکبار بر اهل
ادبار حمله نموده تیغ بیدریغ در ایشان نهادند شمشیر رخشندۀ در ظلمت گرد بسان
چراغ میدرخشید و مانند شعاع آتش در غبار دخلان می تافت -

درخشیدن تیغ در تیغه گرد چو آتش پس پرده لجورد

* سرسفرهاز دهرو گردن زنان عصر را از تن می درود - * نظم *

پرنیان وار است و آهن را گندچون پرنیان گندزاره اگ است و تنهها را گندچون گندنا
گوهوش پیدا بسان ذره اند آفتاب پیکرش تابنده همچون آفتاب ازدر سما
عاقبت قورچیان به نیروی دولت روز افزون دشمنان را منکوب و زبون گردانیده
قرب هزار نفر از آن قوم بد اختبر بقتل آوردند لشکر مخالف که عدد شان زیاده از
بیست هزار بود از پیش اندک نفری فرار اختیار نمودند و غایبان مظفر و منصور
با غذایم نا منحصر در لاهجان فرول اجلال فرموده سرهای ایشان را بدرگاه عالم
پنهان فرستادند *

(۱) بسرانداختن ج ۱

بآتش دنیا سوختند دولت گرای خان بعد از فتح چنان مظفر و متصور با غذایم
نا متصور که از آنجمله نود هزار اسیر بود بدیار خود مراجعت نمودند *

گفتار هر مکار به نمودن قورچیان استاجلو و غریبلو با گیلکان

چون شاه دین پنجه حکومت گیلانرا بالله قلی سلطان استاجلو رجوع کرده
بود خدمتش معدوی چند در لاهجان گذاشته متوجه بیلاق گردید و سپاهیان
گیلان آغاز مخالفت کرده سید حسین نامی را بر خود حاکم ساختند وی دبّاج
را سپهسالار گردانید حضرتش با وجود اشکر بسیار وعدت و ابهت بیشمار مغور
گشته در کمینگاه غدر و مکر نشست و دست جفا بر گشاد و نایره فتنه و شرّ را
اشتعال داد و بینغ نفی و عناد در ساحت ضمیر او راسخ شد و نهال ظلم در صحن سیده
او شاخ زد با لشکر بسیار و گیلانیان دیو سار بر سر صوفیانی که در قلعه لاهجان بودند
آمدند بعد از جدال و قتال بر ایشان غالب آمده نسا و رجال و اطفال ایشان را بقتل
آوردند بعد از آن بر سر بکش بیگ ولد الله قلی بیگ مذکور ریختند وی جنگ
نا کرده گریخت گیلکان ایشان را بضرب شمشیر دو دم برآ عدم فرستادند در آن اوان
امیره ساسان با سپاه فراوان از کسکر بدفع آن قوم بداخل آمده بعد از قتال و جدال
فراوان منهزم گردیده گیلکان اکثر ملازمان او را بقتل آوردند خدمتش بمشقت
بسیار از تلاطم دریای زخّار بساحل نجات رسید شاه دین پنجه درین باب با خواص
و مقربان مشورت فرمود راهها بر آن قرار گرفت که جمعی از امراء بدفع ایشان
فرستند آنحضرت قوچ خلیفه مهردار و امیر غیب بیگ را با دیگرسرداران بر سر
مخالفان ارسال نمود و قورچیان استاجلو و غریبلو نیز با ایشان رفاقت نمودند در
آن زمان در میان قورچیان سخن بهادری واقع شده صدو سی نفر از ایشان بی اذن
امراً متوجه گیلان شده در کیسم ..... نزول نمودند چون^(۱) گیلانیان از قلت غازیان خبردار شدند با یکدیگر گفتند که فرصت غنیمت شمرده کار از

(۱) گیلان ۱

بسلطان سلیم فرستاد مضمون آنکه اگر آب اتل به نهرتین ملححق شود آن آب بقرا
دنگیز متصل است بیم طغیان دارد و خوابی بتمامی استندبول راه می یابد بنابر
آن بترك کندن فهر مذکور فرمان داد و خان و پاشا بدیار خود مراجعت نمودند *

گفتار در قضایائی که در سنّه تسع و سبعیین و تسعماية واقع گشیده

درین سال سلطان سلیم پادشاه روم سفان پاشا را با جنود مصر و یونان درگاه
و امرای عالیجاه بتسخیر بلاد یمن فرستاد بنابر آن که (۱) مظہر لذگ بر آن بلاد
بعد از فوت سلطان سلیمان مستولی شده بود پاشای مذکور با عساکر منصور در آن
دیار نزول نمودند بعد از جنگ فران و بر قلعه کوبان مستولی گشته قرب چهل
حصارچه را مستخر کرد هم درین سال دولت گرای خان تاتار والی ولایت کفه
باصر سلطان سلیم علم عزیمت بطرف روس بر اواخت والی آن دیار الخ بیگ
از توجه جیش ظفر شعار خبردار گردید ایوان بلبله که امیر الامرا بش بود با
دوچی کفار فجبار باستقبال ارسال نمود ایشان کنار آب (۲) قلعه موله را گرفتند و مانع
عبدور تاتار شدند مدت نوزده روز جنگ و جدال و حرب و قتال بود و میدان
دلاوران برینهنوال گذران بود روز بیستم دولت گرای خان مانند برق و باد در
حرکت آمده کوششهای مردانه نمودند ایشان بعد از قتال و جدال راه فرار پیش
گرفتند چون غلبه لشکر تاتار بالغ بیگ نایکار رسید بارگاه و خیمه و خرکاه را انداخته
همعنان یاس و حومان از بیم جان فرار نموده سپاه تاتار بیکبار بشهر مسکو
ریختند اهل آن شهر را از پیرو جوان و قوی و ناتوان و شیوخ و اطفال و نسای
و رجال باسیزی گرفتند و کافران آنچه سالها اندوخته بودند از در و جوهر و زر و زیور
بناد فدا داده لشکر تاتار آتش در شهر زدند چون خانهای آن بدیشان از چوب بود
بسوخت و ایوان بمکه با قرب دویست هزار کفار بد اختراقی از آتش دوز خ

(۱) مظہر راج

(۲) قلعه آب موله راج

برای شهربیان ارسال نمود قلیچ علی کشتهای را گرفته فرنگیان را بقتل آورده بضرب قزاقهای سنتگین بر ج آن حصن حصین را فرود آوردند اماً فایده بر آن مترتب نشد کفار لعین نقیب عظیم در زیر خیام جنود اذکولی زدند و اندرون آنرا پر از باروت کرده آتش زدند بنابر آن جمعی رومنیان بر خاک هلاک افتادند چون ایام محاصره بیک سال کشیده باروت کافران تمام شد و علامات عجز و انكسار در احوال خود مشاهده کرده یقین داشتند که مقاومت با جنود روم فیتوانند کرد بعد از عهد و پیمان و سوگند بقران قلعه را تسلیم کرده بدرگاه پادشاه آمدند و چنان قرارداد که اموال و اثقال خود را در کشتهای گذاشته متوجه وندیک گردند در آن ائمّا شخصی از اسیران رومنیان فرار کرده آمد معوض گردانید که کفار لعین از غایت خشم و کین قرب سیصد نفر از مسلمانان را بقتل آورده اند بنابر آن آتش غصب مصطفی پاشا اشتعال یافته^(۱) پوست یعنی را کنده باقی کفار را بقتل آورد بعد از فتح آن دیار سلطان سلیم پرتو پاشا و علی پاشا را با لشکر آراسته^(۲) و سپاه بحلیله جلادت پیراسته با طبل و کوس بتسخیر کروفوس ارسال نمود رومنیان جزیره کروفوس واکیه و کفالیه و^(۳) کنیف را تاخته چهار قادره و سه بارجه از فرنگان گرفته مظفر و منصور با غایم نا مخصوص باستنبول مراجعت نمودند *

وقایع متنوعه

درین سال عسکری خان تاتار با تفاوت پاشای کفه با مر سلطان سلیم پادشاه روم با لشکر بسیار و ده هزار بیلدار بقویان بازی آمدند و شروع بکندن نهر کردند تا آب اتل را با آب تین منضم سازند بعد از اتمام آن بکشته نشسته روانه حاجی ترخان شده تاتار آن بلده را مستخر کنند چون این خبر بوالی آن دیار ..... که از قبل کنار ایوان پادشاه روس والی آن بلده بود رسید مضطرب گشته تحفهای خوب بخان فرستاد چون خانرا گرفتن حاجی ترخان مرضی طبع نبود عرضه داشت

(۱) پوست و تین را ۱ پوست کنده ج (۲) تا و کوس ج ندارد

(۳) کیفیت را ۱

مروعش و قاسم پاشا فرمان فرمای اندولی و بهرام پاشا والی سیواس با سپاه بیقیاس بتسخیر قلاع سپهر اساس ارسال نمود پاشایان با جنود نصرت نشان با کشتیهای کوه ارکان علم عزیمت بطرف قبرس بر افراد تند بعد از وصول بدآن حوالی متوجه تسخیر نواحی آن دیار شدند قرب هفتاد حصارچه مستخر گردانیدند بعد از تسخیر آن سرزمین با سپاه سنگین با اسباب تسخیر حصار با توب و تفنگ بیشمار در حوالی قلعه^(۱) لعوته نزول نمودند سرداران فرنگ آغاز انداختن توب و تفنگ کردند عساکر ظفر قریون آن حصار را چون نگین درمیان گرفتند و بضرب توب و بادلیج بروج قلعه را ویران ساختند اما دلوران فرنگ بواسطه نام و ننگ کوششهای بهادرانه می کردند و حملهای دیوانه مینمودند قرب دو سال کفار بر گشته روزگار حصار را نگاه داشتند و مبارزان روزگار متوجه کارزار شدند افواج و امواج مصاف در تلاطم آمده و سپاه روم بضرب توب و تفنگ و ضریز بروج حصار را از هم متلاشی کردند و بیکبار بالای برج حصار آمدند و سپاه کفار از بیم حسام آبدار راه فرار پیش گرفتند رومیان اهل و عیال ایشانرا اسیر گرفتند و غایم بسیار بدست آن سپاه^(۲) خونخوار افتاد پاشایان بعد از نهض و غارت آن دیار از روی خشم و کین با سپاه سنگین متوجه قلعه ماغوسه شدند و آن حصار سر بر فلک دوار کشیده و مثل او چشم روزگار ندیده و دست تصرف ابر رعد انداز از سردادات آن کوتاه و^(۳) حبوب ذخایر سکان اوج بروج رفیعش از خوش پروین و^(۴) خرم من ماه و یتن حاکم حصار پای ثبات فشرده بذایر عقیده که بر شوکت و قوت خویش داشت ابواب حصار را بمد مان هوشیار سپرده بازداختن توب و تفنگ شروع نمودند از سهم تفنگ برق افروز و قارورهای نفط عالم سوز و ضریزهای پر آشوب و توهای دشمن کوب هیچ کس را میگال نمیدادند که پیرامون قلعه گردند و سپاه روم نیز مرکز ادار در گرد آن حصار در آمدند و نقطه وار درمیان گرفتند در آن اوان والی وندیک هیچ چه کشتهی پر از باروت و بسیار قوت

(۱) یعقونه ا

(۲) تا با سپاه اندارد

(۳) جنوب

ج

ازبک سلطان ایلغار نمود هر چند امیر حسین و حاجی کوتوال گفتند صلاح دولت در آنست که در همین مقام توّقف کرده محافظت دیار خود کنیم زینل بیگ بواسطه عجب و غور گفت وهم تمام بر خمیر شما مستوای گشته است بندۀ ایشان را دست بسته بخدمت آرم بذایر آن غازیان بسخن آن جاهل نادان فریغته شده روانه گشتند در پل خاتون به ازبکان دون رسیدند ازبک سلطان با هفت هزار جوان در کمین رفته معدودی را باستقبال فرستاد غازیان بایشان حمله کرده ازبکان بطريق فریب راه گردیز پیش گرفتند ازبک سلطان بیگ ناگاه از کمینگاه بیرون آمدۀ غازیان را در میان گرفت بعد از قتال و جدال ازبکان نابکار بر امرای عالی تبار غالب آمده زینل بیگ و امیر حسین با هزار نفر از دلاوران جلالت اثر شربت فدا خشیدند *

بمردمی نایاب شدن در کمان که بر تو دراز است دست زمان
حاجی کوتوال خود را از تلاطم دریایی^(۱) زخار بساحل نجات رسانید و ازبک سلطان سرهای مقتولان را از بدن جدا کرده روانه اندخود و شپرغان شد *

**گفتار در قضایائی که در سنۀ ۳۸ و سبعین
و تسعیمۀ واقع گردیده لشکر فوستادن سلطان**

سلیم بجزیرۀ قبرس

چون کفار جزیرۀ قبرس که سالها خراج گذار پادشاه روم بودند بذایر شراب قوّت دولت و مستی قدرت حکومت دماغ ایشان محبّط گشته سر از رقه اطاعت و روی از قبله مطاوعت برآتند و قطع طریق بلاد و تعذیب عباد میکردند بذایر آن سلطان سلیم پادشاه روم یا ارکان دولت و اعیان حضرت قرעה مشاورت در میان انداخت امرأ بدلایل معقول تسخیر آن قلعه را بنظر سلطان آسان نمودند بذایر آن سلطان سلیم پتو پاشا وزیر ثانی و احمد پاشا وزیر ثالث و حسین پاشا امیر الامرای روم ایلی و مصطفی پاشا لله و علی پاشا حاکم

(۱) ذخار

گرمائش چون حرارت همچو در تموز سومائش چون رطوبت مرطوب در شتا
ریگ ازدرو چو آتش گرد ازدرو چو دود مردم چو مرغ و باد مخالف چو گرد باد
در غارهایش یافته هایوت مستقر از پشتہایش ساخته عفریت متکا
غازیان ظفر شعار آن قلعه را مرکوزار در میان گرفتند و پیش از ترتیب اسباب تسخیر
حصون حصار چون اعداً و اعداد رایت فتح لشکر منصور را ملاحظه نمودند از
مقامات احوال خود غرف و قصور احساس کردند و از میادی کاروبار خویش
دلایل عجز و فتوح دیدند دست در دامن اضطرار زند و سپر مقاومت بیانداختند
باتیغ و کفن از بالا بزیر آمدند سرهنگان درگاه گیتی پناه بر آن قلاع مستولی شدند *

وقایع متنوّعه

درین سال پادشاه وذیک فوجی از جنود کفار بتاخت الکای روم فرستاد
حاکم دیار خرسک قاسم بیگ با تفاوت فرهاد بیگ باستقبال شتفته با آن ملاعین
خاسین و گروه مشترکین مقابله نمودند کفار بد کردار بعد از قتال و جدال مغلوب
شدند رومیان ایشانرا تعاقب نموده پنج قادغه و بیست قالیان و دو بارجه را گرفتند
در آن (اثنا) (۱) سرداران فرنگ بی نام با چسنه نام لعین بی دین با سه هزار نفر
کفار ضلالت آیین بجنگ مجاھدان دین سید المرسلین آمدۀ سپاه روم بدیشان
هجموم آورده بضرب توب آسمان کوب ایشانرا مغلوب گردانیدند درین سال ازیک
سلطان بن رستم سلطان بن جانی بیگ سلطان با جنود فراوان بتاخت بلاد خراسان
آمدۀ در قصبه جام نزول فرمودند والی آن دیار زینل بیگ ولد ابراهیم خان ذوالقدر
فوجی بهادران جوشن ور بجنگ ایشان فرستاد غازیان (۲) به امکان جنگ نمایان
کرده اما حمزه بیگ سنجر اوغلی که وکیل زینل بیگ بود بقتل آمد ازیکان با
موال فراوان باوطان معاودت نمودند زینل بیگ مردمان سخن دان بحکام خراسان
فرستاده استمداد نمود در آن او ان امیر حسین و حاجی سلطان کوتول با قرب هزار
و نهصد سوار جرار بمدد آمدند زینل بیگ بوجود ایشان مستظر گشته از عقب

(۱) ج به امکان را ندارد

(۲) با خسته نام لعین ج

بصیقل عنایت باجمل اشکال زدوده آمد امرای عالی شان از غزای گرجستان مراجعت کرده سماون بیگ را بدرگاه عرش اشتباها فرستادند *

وقایع متنوّعه

درین سال معصوم بیگ صفوی وکیل شاه دین پنلا متوّجه حرمین شریفین شده در راه رومیان غافل برسری ریخته خدمتش را با چهل و هشت نفر از ملازمان و رفقاً بقتل آوردند و آوازه انداختند که قطاع الطريق عرب این کار کرده اند بواسطهٔ معذرت سلطان سلیم علی آقاسی و چاوش باشی را بدرگاه عالم پناه فرستاد آنحضرت از کمال محبت ویرا نواخته روانهٔ دیار روم گردانید هم درین سال مولانا اعلم افهم جامع العلوم و الحكم امیر ابو الفتح که از سادات شرق بود در دارالارشاد از بیبل بفتحاء متوّجه عالم بقاً گردید جذاب مولوی از جملهٔ تلامذهٔ مولانا عصام الدین است در موارد النهر تحصیل نمود در آخر در شهر منکور متوطّن گردید از جملهٔ نتایج قلم خجستهٔ رقمش حاشیهٔ برکبری حاشیهٔ برآداب بحث حاشیهٔ بر تهذیب منطق حاشیهٔ بر کنز العرفان حاشیهٔ بر تهذیب اصول فقه حاشیهٔ بر بحث مجھول مطلق حاشیهٔ مطالع رسالهٔ در اصول فقه شرح در باب حادی عشر فارسی بر آیات احکام *

گفتار در قضایائی که در سنّهٔ سبع و سبعین و تسعماهی واقع شد لشکر فرستادن شاه دین پناه

بگروسیرات جرون

درین سال بمسامع عز و جلال رسید که الکای گروسیرات جرون بواسطهٔ ظلم والیان آنجا از آزار و ایدمی ایشان متضرر اند بنابر آن رای عالم آرای بتغییر الکای آنجهماعت عازم و جازم شد والی کرمان یعقوب بیگ اشار را با لشکر بسیار بصوب آنج جانب روانه گردانید ایشان بواسطهٔ شناعت اعمال و فیاحت افعال خایف و متوجه شده به قلعهٔ بنیاد بزرگ و شمول که تا غایت بواسطهٔ حرارت هوا دست تصرف هیچ احدی از سلاطین کامگار بدآنجا ذرسيده بود *

که خطّ نظری چند جا درنگ کردی تا بذرهٔ آتش رسیدی و دیده‌بان وهم و خود بندوبان خیال پائی بر بالای قطعهٔ سندکنیش نهادی - * بیت *

کشیده بسر چرخ بیرون تیغ	...	...	...	...
بدامانش و لیکن نارسیده	فلک دست از ید جوزا کشیده			
دریده چرخ سرکش را کمرگاه	ز تیغ آبدارش هر سحرگاه			
همه بر دامن او بر دمیده	جوانسان فدات نو رسیده			
روان از چشمها سیلش بدامان	بسان عاشقان از هجر جانان			
پلنگان بر فرازش گشته تازان	گزاران در نشیب او گذاران			
نهان در غارهایش شیر شرزة	عیان در بیشهایش شیر شرزا			
ز سوی دیگرش غولان غریوان	ز یکسوسیش خوشان زنده دیوان			

متخصص (۱) گردید غازیان عظام چون قضای مبرم متوجه آن کوه محکم گردیدند
گبران نیز آغاز جدال و قتال نموده غازیان دست به تیر و کمان برده آتش قتال را
مشتعل گردانیدند (۲) مرغان تیز پر تیر پرآن که از تشکی چون اعادی دهان باز
مانده بودند جز از عین ابصار مخالفان آب فمیخوردند و زاغان کمان که در کوششها
منتظر چنین فرصتی می بودند غیر از اجسام مردار گبران طعمه باشیان
نمی بردند - * بیت *

کلاغان ز آواز زاغ کمانها شتابان بمهمازی استخوانها
در آن اثنا سماون از غایت غور با معبدی چند بر سپاه منصور حمله نمود یکی
از غازیان را بقتل آورد متهوی خدمتش را از مرکب عزت بخاک مذلت
انداخته دستگیر نمود گبران راه انزواز پیش گرفتند اهل حشم و خدم بر گرد او
بعضی کشته و بعضی دستکیر شده (۳) طعمه شمشیر و تیر شدند چون بیامن
توفیقات آهی و محسان تأییدات نامتناهی غبار ظلمات از صفحات روزگار بدست
قدرت ید الله باحسن وجوه سترده شد و زنگار کدررت ضلال از مرایای قلوب کایدات

(۱) کذا فی النسخ (گردانید ۴)

(۲) مرغزار تیر پر تیرپران ا مرغان تیر پر تیر سران ج

(۳) بعضی را دستگیر کردند و چون بیامن ج

ملازمان با پیراق تمام با خیل و حشم و طبیل و علم زوانه گردید در بلده ادرنه با سلطان سلیمان ملاقات نمود تحف را گذرانیده بعد از چند ماه بدرگاه عالم پناه آمد *

گفتار هر قضایائی که هر سنّه سنت و سبعین و تسعماهی واقع گردیده لشکر فوستادن شاه دیں پناہ بگرجستان و گرفتار شدن سماون بیگ

چون سماون والی گرجستان پا از جاده سداد و قدم از طریق ارشاد بیرون نهاد و دست بسرحد ممالک و مسالک دراز کرد و در بلده تغذیس - * نظم *
که در بستانش همیشه گل است بکوه اندرون لاله و سفیل است
هوای آن معتمد و خوش و مرغزارش دل کش هیچ تشویشی در نا بوده جز
در زلف دوست هیچ (۱) بیماری در ناخفته الا در چشم یار و نسیم صبا و شمال در
صحاری او وزان در فصل زیبیع لاله در قلال جبال و بقاع او چون فنادیل عقیق از
معابد کنایس زهاد دوریین تابان *

درخشان لاله از وی چون چرانی ولی از درد او بر جانش داغی
آبهای قنوات و عيون او چون آب کوثر و زمزم لطیف و خوشگوار باد او چون باد
عیسیٰ جانفرزا و روح بخش آب او چون آب کوثر غمندا و کارساز خرابی بسیار کرد
اهالی آن دیار را صغار و کبار پایمال و بال گردانید بنابر آن فرمان عالم متاع صدور
یافت که شمیخال بیگ چرکس و ابراهیم بیگ الپاوت و علی قلی بیگ قاجار
باتفاق داود بیگ متوجه گرجستان گردند و سماون بیگ را گرفته بدرگاه عالم پناه
ارسال گرداند امرای عالیشان با چندو بیدران و سپاهی پایان علم عزیمت بجانب
گرجستان بر افراحتند بعد از طی مسافت نزول نمودند سماون بیگ طریق حزم
و احتیاط را مسلوک داشته خود را بجهانی که در ارتفاع با چرخ اخضر طریق
همسری میکرد و در متأذت با کوه دماوند لاف برای بیز کمرش با سطح
منطقه البروج رکاب در رکاب و عیونش بالاتر از چشمگاه آفتاب و در بلندی بمثالی

(۱) همادی ب

(۱) چو بیشه بیشه دزو درزهای خار و خسک

چو باره باره دزو خامه‌ای ریگ روان

بغارهاش دزون (۲) مار گرزا لز حشرات

بنداوهاش درون شیر شروزه از حیوان

ز تذگ عیشی (۳) بر ذروههای بوده همای

ز استخوان مسافر ذخیرهای گران

حسام بیگ ولد بیرام بیگ قراصلو با هبجده نفر از جوانان کار آمدنی قریب
 فقاره سحر بیخبر برسو خان آمده خدمتش از بیم جان در طویله ذهان گردید بعد
 از تفحص بسیار او را دستگیر کرده فرزند الله قلی سلطان آوردند امرای عظام که
 بفتح گیلان مأمور بودند خان احمد را با اموال و اسباب و دفاین و خزانی در روز
 سه شنبه ششم ماه رجب بدراگاه عالم پناه آوردند شاه دین پناه بعد از چند ماه
 او را روانه قلعه قبهه گردانید و حکومت بلاد گیلان را به الله قلی سلطان استاجلو
 و اسکندر بیگ افسار و حمزه بیگ طالش و زینل بیگ ذوالقدر و شرف خان کرد
 ارزانی داشت مولانا عبد الرزاق صدر که در قزوین مقید بود روانه قلعه خرسک
 گردید مدت سلطنت خان احمد سی و دو سال بود ازین طبقه یازده کس سلطنت
 کرده اند بدین تفصیل سید علی کارکیا رضا کارکیا میر سید کارکیا ناصر کارکیا
 سلطان محمد کارکیا میرزا علی کارکیا سلطان حسن کارکیا سلطان احمد کارکیا سید
 علی کارکیا سلطان حسن کارکیا خان احمد مدت سلطنتشان دویست و پنج سال *

وقایع متنوعه

هم درین سال شاه دین پناه شاه قلی سلطان استاجلو را با تحف و تبرکات
 و مکتوب بالاغت آیات که طول آن هفتاد گز بود در باب مصادقت و موافق
 و تهنیت جلوس و فتح ولایت بروم ارسال نمود شاه قلی سلطان با جمعی از

(۱) چ این بیت را ندارد در و در رازهای خار و خسک ۱

(۲) بار کرده از حیرت چ مار کرده از حشرات ۱ (۳) بر روزهای ۱ این بیت را چ ندارد

زهی همچو سودای عاشق دراز   چو دور فلک پر نشیب و فراز
 گذرهای تندگ و کمرهای سخت   دل سنگ خارا ازو لخت لخت
 سوموش چو صور قیامت بکار   هوا چون دم اغیش زهر دار
 عبور کده در اثنای راه ملک اویس رستمداری را که داماد خان احمد بود
 گفته بملک سلطان ابو سعید که بود مرشار الیه بود دادند و تمام اموال
 و اسباب ملک اویس را که در قلاع بود جهت خاصه شریقه ضبط نمودند
 و در تذکرین نزول نمودند خان احمد قرب سه ماه در جبال گیلان حیوان
 و سر گردان بوده بهر جانب که توجه مینمود خود را پا بسته بند و بلاؤ خسته
 رنج و عناء می یافت درین اثنا شاه دین پناه الله قلی بیگ ایچک اوغلی
 و شاه قلی بیگ روملو و میرزا علی بیگ قاجار را با هشت صد نفر قورچی
 جرار از راه اشکور بجانب گیلان ارسال فرمود در آن اوان آفتاب عالم تاب در سیوم
 درجه جدی رسیده بود و شدت سرما و غلبه بودت بموقیه استیله داشت که
 (۱) تمامی اجرام کوهها همواره ابره سنجاب سحاب بر دوش و سطح زمین از برف
 قاقم پوش بود *

(۲) کوه قاقم زمین حوصل پوش   چرخ سنجاب در کشیده بدوش
 داده نقاش باد شبکیه‌ی   موج موج آب را گره گیری
 و آن وادی دور و دراز پر از نشیب و فراز بود و جذگهای بی عدد منحوف
 و پشتهای بیحد که زمین آن چون چشم نایدنا نه در روز از نور آفتاب بهرگا داشت
 و نه در شب از شعاع قمر حظی *

کسی ندید فرازش مگر بچشم ضمیر
 کسی نرفته نشیمش مگر بپائی گمان
 ز بیم دیو بدل در همیگداخت غمیر
 ز باد سرد بتمن در همی فسیرد اوان

---

(۱) کوهها که همواره ابره سحاب بر دوش (دورن) که همواره سنجاب سحاب
 بر دوش سطح زمین از برف قاقم پوش ا

(۲) همین طور است در ا هوا حوصل پوش (دورن)

(۱) تیوش که چون باز بقصد کبوتر جان دشمن پرواز میکرد چون صعوه باشیان
 (۲) چخد پنهان شد و کمانش که در کمین اعدا دهن باز میبود از وهم خویش
 در کیش فرو رفت و نیزه اش که روز جمال بسرپرازی علم ثابت قدم بود سر در
 لحاف غلاف کشید شمشیرش که بر سر عدو مایل بود چون حرز یمانی حمایل
 گردید سپریش که در (۳) پیش کرو فر دشمن حایل بود چون توشه دان کاروان به
 پشت حامل گردید صدر الدین خان و ضیا احمد سلطان و بایندر خان طالش
 و امیره ساسان و حمزه بیگ طالش و میرزا کامران با جمعی بهادران بر سر
 مخالفان که در راههای آن کوه پر ازدوه بودند رفته امیره بهادر را با چند امیر
 دیگر بقتل آوردند و مظفر و منصور بارزوی معصوم بیگ معاوتد کردند (۴) و بلوک
 بلوک صدای پد ملوک و رعایا چون اجرام سحاب و اجسام فیروزی و حباب در قلل
 جبال و جنگلهای اشکور متخصص شدند چنانکه طریق مداخلت در آن مسماکن
 متخصص در یک راهی بود ولیک آن هم چون کمر خودان (۵) مو میان باریک
 امراهی عالی تبار بی مشقت اغیار عروس مملکت گیلان را در آغوش گرفتند
 و نظر بیگ استاجلو و امیر غیب بیگ استاجلو و قوچ خلیفه مهردار و پیر محمد
 خان استاجلو و امیر اصلان بیگ افشار و حیدر بیگ ترکمان با جمعی سواران رزم
 ساز و پیادگان تفنگ انداز از طریق (۶) طالقان روانه شدند آن راه چون طریق
 (۷) هزار خم خم در خم بود از راه صراط المستقیم باریکتر و از راه دورخ تاریکتر
 و (۸) آب ولای و جنگل و تنگنای بمربیه بود که در مضيق آن یک سور را
 (۹) گذار دشوار میشد و بغیر از جاده مستقیم بهر طرف که میل میکردند اسب
 و مرد هلاک میگشت *

(۱) بیرون ۱

(۲) گرز دشمن (دورن)

(۳) بلوک صناید ملوک و رعایا چون ... و حساب ج بلوک صناید ملوک ... اجسام مروی
 و حباب (دورن) ج

(۴) خوبان باریک ب

(۵) چون هزار چم و خم داشت (دورن)

(۶) آب ولای ج (دورن)

(۷) گذر (دورن)

غاییان از دو جانب متوجه گیلان شوند سلطان مصطفی میرزا و امیر خان ترکمان و قوچ خلیفه شهردار و نظر بیگ استاجلو و حیدر بیگ توکمان حاکم ساوه و احمد خلیفه وفادار شاملو و حمزه بیگ طالش و از امرای آذربایجان ابراهیم بیگ زید اوغلی و خلیفه انصار حاکم قراچه داغ و ابراهیم خلیفه الپاوت و زینل بیگ ولد ابراهیم خان ذوالقدر و امیره ساسان حاکم کسکر و احمد سلطان^(۱) بیه پس و کامران میرزا حاکم کوتوم با پیاده‌های آذربایجان از راه کوچسفن بلاهجان روند قبل از اجتماع امرای عالیشان امیر خان و نظر بیگ و حمزه بیگ طالش از بلده قزوین با جنود ظفر قریون بیرون آمدند در چهار فرسنگی شهر فروت آمدند استماع نمودند که خان احمد با سپاه باران عدد در دیلمان نزول کردند است امرای مذکور با عساکر مخصوص بر سر آن قوم مشهور ایاغار کردند خان احمد در گرداب تفکر و غرقاب تحییر افتاده از بیم جان خود را بلاهجان انداد خت غاییان خواه و سرایرده و بارگاه او را متصروف شدند و بدیلمان و خرام در آمدند معصوم بیگ صفوی نیز با سپاه خونبیز علم عزیمت بطرف لاهجان پراجراخت خان احمد جهانگیر سپهسالار لاهجان و شاه مخصوص سپهسالار دیلمان و^(۲) لشتنشاه را با ده هزار سوار و پیاده باستقبال ارسال نمود ایشان در جای تفکر تخته بند پیدا کردند مستعد قتال و جدال شدند معصوم بیگ با سپاه زیاده از چون و چند بآن تخته بند رسیده مخالفان بی استعمال سیف و سفان راه فرار پیش گرفتند همعنان یأس و حرمان به لاهجان رفتند غاییان یک صد و پنجاه نفر از آن قوم بداجتر بقتل آوردند و سیصد و پنجاه کس را دستگیر کردند و در لاهجان متمکن شدند و ولایت گیلان و کوکه و لشتنشاه و کیسم بتصروف در آوردند خان احمد چون از توجه سپاه باران عدد آگاه شد در مضيق تفکر و طریق تحییر سرگردان گردید امارت بخت منحوس و طالع منکوس مشاهده نموده دانست که طاقت مقاومت فدارد و موکب فرار^(۳) در پیش کشیده راه جبال اشکور را پیش گرفت

(۲) لشنهای لشتنشاه

(۱) بیه بستی

(۳) بزیران کشیده ب

اوan کیا رستم که از قبیل خان احمد والی آن دیار بود غیر خود کسی را بمنظر در نمی آورد مشتری الیه غافل بر سروی ریخته کیا رستم را با جمعی از سواران دستگیر کرد و روانه درگاه عالم پناه گردانید در آن اوan شاه دین پناه خواهرزاده خود جمشید خان را توبیت نموده طبل و علم و خیل و حشم شفقت نمود *

بطبل و علم سرفرازیش داد ز خلق جهان بی فیاریش داد
می سلطنت ریخت د جام او بر آمد بچرخ بربین نام او رسید از شرف تا بجای سرش که شد نسر طایر پر افسوش

وپرا با جنود بسیار بحکومت گیلان (۱) فرستاد و خان احمد جمیع ولایت بید پس (۲) سوی کوچسفنان را به جمشید خان تسليم نمود درین اثناء شاه دین پناه یولقلی بیگ ذوالقدر را فرستاد که کوچسفنان را از وی گرفته بجمشید خان دهد خان احمد بواسطه جهل و جنون بسخنان مردمان دون امیر شاه منصور را با جنود بسیار و گیلانیان دیو سار بدفع وی نامزد فرمود ایشان بیخبر برسر یولقلی بیگ ریخته بعد از جنگ بسیار وی را بقتل آوردند و ندانستند که پستان شیر دوشیدن و بخیال باطل زهر قاتل نوشیدن در هلاک خود کوشیدندست چون این خبر بپادشاه والا گهر رسید آتش کینه و انتقام گذاری از سینه آنحضرت زبانه زدن گرفت و علامات غصب بر چهره مبارکش مشاهده افتاد فرمان عالم متاع شرف ذغاف یافت که پیاده بسیار از بلاد آدر بیجان و عراق با پر متوّجه پایه سریر اعلی گردند تا با تفاوت امرأ متوّجه گیلان گشته آن بلاد را مستخر گردانند خان احمد از آوازه وصول جنود قزلباش متوجه از کرده پشیمان و از انگیخته نادم گردید رسولان بدرگاه عالم پناه فرستاده از طوفان طغیان به زور خلاص پناه جست ایلچیان پایه سریر اعلی رسیدند هر چند در استرضای خاطر آنحضرت کوشیدند فایدۀ متربّ نشد زیرا که صورت فریب و خداع او در ضمیر منیر شاه دین پناه انتبهان یافته پرتو حیله و مکریش بر آینه خاطر معاینه یافته بود بنابر آن ایلچیان را بی مراد و مقصد رخصت انصراف ارزانی داشت امر عالی صدور یافت که

(۱) تا ولایت ا ندارد

(۲) کذا فی النسخ (سوای ۹)

بناخن مخالفت خواشیدیم اکنون از اعمال ناپسند خود ذالم و پشیمان ایم اگر پادشاه گذاه ما را بخشد بعد ازین با از جاده عدویت بیرون نهاده هر سال مبلغ پانزده هزار فلوری بخزانه عاصمه سپاریم بناابر این اسکندر پاشا به بغداد مراجعت نمود *

گفتار هر فتیر گیلان بدست امرای عظام و غازیان ظفر فرجام

دزین سال خان احمد والی گیلان برهنمونی قاید^(۱) اضلال قدم جرأت و جسارت^(۲) در وادی مخالفت و طغیان نهاد و سر از گویبان معاذت بیرون نهاده سپری از روی مخالفت در روی موافقت کشید با وجود آنکه مشار اليه آباء و اجداد او باج گذار و فرمان بردار این دولت بودند هر چند او را بامثله و احکام مشحون بتصایح مقوی و اصناف مواضع تنبیه نمودند ناقع نیامد بعدراهی معلول و سخنان نا معقول تمیک نمود *

بنداد ای بود پند بس نا صواب نشاید نصیحت نوشتن بر آب

بود که ز آواز خوش بی نصیب چه حظ مرده را از علاج طبیب

چون^(۳) حسن بیگ باستهالت آن بیدولت از سیر اعلی وقته بود و مخالفت او را که مشاهده نمود معروض گردانید بغاير آن آتش خشم جهانسوز زبانه زدن گرفت امیره ساسانرا با فوجی از عسکر به کسکر فوستاد زیرا که خان احمد ویرا از آن دیار اخراج کرده بود با فوجی شجاعان ناگهان به کسکر در آمدند در آن اوان سپهسالار سعید که از قبل خان احمد والی آن دیار بود بقدم مقابله و مقاتله پیش آمدۀ چنگ صعب نمود امیره به نیروی دولت قاهره بر وی غالب آمد سپهسالار سعید را با فوجی از ملازمان برآ عدم فوستاد چون این خبر بشاه دین پیذا رسید صدر الدین خان صفوی را با جمعی سواران بجانب رشت روانه گردانید در آن

(۱) اضلال ا

(۲) چون کمور حسن ا

گفتار در قضایائی که در سنّه خمس و سبعین و تسعیمیه واقع گردیده

درین سال سماون بیگ ولد لواسان سوار بسیار و پیاده بیشمار جمع آورده متوجه تغليس شد چون این خبر در آن دیار شایع گردید داد بیگ ولد لواسان که از قبل شاه دین پناه حاکم آن قلعه بود با فوجی از بهادران جوشنور بدفع برادر از شهر بیرون خرامیده مستعد قتال و جدال گردید چون تقارب صقین دست داد ابراهیم خلیفه قرامانی از غایت جهل و نادانی با مردم اندک عازم جنگ سملون گشت و سایر ازناران هر چند او را منع کردند که مصلحت نیست که با اندک سپاه با این طایفه گمراه مقابله کنی قبول نکرده بر ایشان حمله نمود بضرب ازناران کشته گردید ملازمان داد فریاد لا طاقتة لَمَا الْيَوْمَ بِجَاهِكُوْنْ وَجُنُوْدِهِ بر آورده اکثر ازوی تخلّف نمودند خدمتش راه گرویز پیش گرفت و به تغليس آمد بار دیگر سپاه بسیار جمع آورده با تلاقی حسام بیگ قرامانی متوجه میدان قتال گردید و بعد از کشش و کوشش بسیار مذهب گشته پناه بقلعه تغليس بود سماران حصار را احاطه نمود بعد از چند روز طبل مراجعت کوفته روانه دیار خود گردید *

وقایع متینو^۱

درین سال رسول سلطان سلیمان پادشاه روم محمد نام با شوکت تمام بقرزین آمد و مکتوب مشتمل بر اظهار اخلاص و استقامت بر جاده سداد و رسوخ عهد میثاق آورد و درا بعد از اقامات مراسم تعظیم و تکریم و انعام باز گردانیدند و درین سال سلطان سلیمان پادشاه روم اسکندر پاشا را با لشکر بسیار بتسبیح جزایر ارسال نمود زیرا که ایشان نواحی بصیره را تاخته بودند پاشای مذکور با جنود منصور در حوالی جزایر نزول نمود حکام ایشان رسولان کارдан نزد پاشای بسیار دان فرستادند ما حصل سخن آنکه والیان ما میگویند که ما بندۀ و چاکر سلطان سلیمان ایم اگرچه پیش ازین برهمنوی بخت بد پایی از دایروه متابعت بیرون نهاده چهره وفا را

مراد^(۱) بن سلطان محمد بن بايزيد بن سلطان مراد بن اورخان بن سلطان عثمان بن ارطغرل بن سليمان بن قیا الیب که بچند واسطه به اغوز خان میرسد در آن اوان که در حوالی قلعه سکت وار بودند عرض مرض بر جواهر ذات او مستولی گشته زمان زمان مرض زیاده شد ساعت پساعت شدت آن حالت می افزود لاجرم آن پادشاه خجسته شیم دل بر آن واقعه ناگزیر که لازمه ذات صغیر و کبیر است نهاده محمد پاشا را که وزیر اعظم بود طلبیده سفارش بلاد روم را نمود و سلطان سلیم را ولی عهد گردانیده متوجه عالم آخر گردید مدت زندگانیش هفتاد و چهار سال بوده و زمان سلطنتش چهل و هشت سال بود ملکش عراق عرب و بصره و دیار بکر بود و از گرجستان و^(۲) داوایلی و دیار فو القدر و حلب و شام و مصر و قرامان و تکه ایلی و اندولی و از مغرب طرابلس و جزیره و حجاز و یمن و عدن و خطیف و کفه و از استنبول تا قلعه بیح در تصرفش بود چون این حادثه عظیمی بوقوع انجامید محمد پاشا فوت شد را پنهان کرده مردمان کاردان بکوتاهیه فرستاده سلطان سلیم را طاب نمود و نعش او را منحصی روانه استنبول گردانید تا طریق سنت در گذیدی که جهت همین کار ساخته بودند دفن نمودند سلطان سلیم مانند برق و باد روانه ادرنة گردید چون باستنبول رسید خطبه بنام خود خوانده روانه ارد و گردید چون بحوالی اردو رسید اکثر سپاه باستقبال استعمال نمودند چون سلطان سلیم بسپاه ملحق گردید وفات سلطان سلیمان را اشکارا کردند و سلطان سلیم بطرف ادرنه مراجعت نمود ازین قوم سیزده نفر سلطنت کرده اند سلطان عثمان اورخان مراد غازی ایلدمیر بايزید امیر سلیمان موسی چلبی سلطان محمد سلطان مراد سلطان محمد سلطان بايزید سلطان سلیمان سلطان سلیمان سلطان سلیم مدت سلطنتشان تا درین سال که تاریخ هجری به نهصد و هشتاد رسیده است دویست و نوو و یکسال عبد الله خان بن قرا خان استاجلو که بخواهر داماد شاه دین پناه بود درین سال در شیروان علم عزیمت بجانب آخرت بر افراخت *

(۲) داولی ج

(۱) تا سلطان مراد ا ندارد

سلطان سلیمان پادشاه روم سپاه فراوان و گروه بی پایان جمع آورده بطرف دیار کفار
و افانه گردید در اثنای راه پرتو پاشا را با جمیع جنود جرار بتسخیر قلعه کوله
ارسال نمود پاشای مذکور آن قلعه را گرفته باردو مراجعت نمود سلطان سلیمان
در حوالی قلعه سکتوار شادروان عظمت و اقتدار بر اوج فلک دوار بر افراد
چون عساکر جرار قلعه را سوکز وار در میان گرفتند و آن قلعه بود در بالای کوه رفیع
واقع و در متناسق و استحکام در آفاق شایع و در استوازی آبروی سد سکندر بربده در
ارتفاع دست در بدده کمر فاهید زده -

* نظم *

چه کوه پر شکوه عوش پایه که بر بام فلک افکند سایه
عقابش با همای مهر هم پر پلنگش با نهضگ چرخ همسر
فلک چون پشتنه پیرامن او که گرد آمد ز گرد دامن او
مبازان جنود روم از جوانب هجوم کرده بازداشت توب و تغذگ شروع نمودند -
تغذگ آتش افسان درین کهنه طاق ز دوش فلک تیره مه در مهاجم
و رومیان هر چند کوشش نمودند امارات فتح الباب و دلایمات ظفر به هیچ باب ظاهر
نشد امرای درگاه و پاشایان رفیع جاه از عدم تسخیر قلعه مضطرب شدند آخر نقب
بر زیو آن سد حديد زند و اندرون آن را پر از باروت کرده آتش الداختند
و اجزای برج از هم متلاشی گردید *

از آن آتش فتنه برج حصار بر افروخته همچو گلهای نار
در آن قلعه یکسر مشوش همه چو اهل جهنم در آتش همه
(۱) حصار چنان کرد از آتش قصور زتاب تجلی فرو ریخت طور
رومیان بزم شمشیر آبدار بسیار از کفار را بدار البوار فرستادند و اموال بسیار
بدست ایشان افتاد و قبل از فتح سلطان سلیمان فوت شده بود جنود نا دانسته
قلعه را گرفتند *

متوجهیات

سلطان سلیمان بن سلطان سلیمان بن سلطان بایزید بن سلطان محمد بن سلطان

(۱) حصار چنان کرد آتش فصور شکوه زتاب تجلی فرو ریخت کوه ج

عبور نموده ببلاد خراسان در آمد چون خبر توجه آن سپاه بشاهزاده عالیجاه رسید
بدایابر آنکه اکثر ملازمانش متفق بودند پناه بحصار تریت برد جنود ازبک در
حوالی قلعه فروز آمدند و مداخل و مخارج حصار را مسدود ساختند بعد از چند
روز امرای خراسان با جنود بیکران^(۱) متوجه میدان قتال و جدال شدند تا
بدستیاری تیغ آبدار باد غور از دماغ عبد الله خان بیرون کنند در آن اثنا شجاع
بیگ پسونصفی بیگ و ساق و ملازمش مواد بیگ با بیست نفر از دلوران
در روز جنگ جنگ کنان خود را در قلعه انداختند ازبکان خایف و هراسان
گشته از تسخیر حصار مایوس گردیدند بار اول خسرو سلطان کوچ کرده روانه دیار
خود گردید و روز دیگر عبد الله خان طبل مراجعت کوفته علم عزیمت بلکه
هزیمت بطرف بخرا بر افراحت چون در آب مرغاب نزول نمود بند را خراب
کرده کوچ بر کوچ روانه بخرا گردید حضرت میرزا ای از تذکرای محاصره خلاص
گشته روانه هرات گردید *

گفتار هر لشکر کشیدن سلطان سلیمان پادشاه روم با جانب فرنگستان

چون در نو روز خورشید جهان افروز در برج حمل منزل گزید و باد نو بهار
در صوغزار وزید و از پرتو آفتاب حمل سبزه و ریاحین دمید *

که چون فصل دی رفت و نو روز شد	هوای چمن خاطر افسوز شد
فرو کوشت رعد از افق کوس جنگ	بجنیش در آمد سپهر دو رنگ
فرو ریخت تیر تگرگ آسمان	ز قوس قزح کرده زه بر کمان
بجنگ سپهر از پی توکنای	شد از نجم ثاقب فلک نیزه باز
ز اوج فلک تیر باران حساب	ز بیمش سپر وار برف از حباب
ریاحین بر آراسته لشکریش	سپر شد گل و قبه نیلوفرش

(۱) که افهام حساب باوهام کتاب از شمار آن عاجز آید

(۲) ز قوس و قزح کرده ره در کمان ج

(۳)

شد از نجم ثاقب قیوه باز

(۴) زبیمش سپر و از بعده از حباب ج

(۵)

حاصبی (۱) سقاک و بی باک و بی انصاف و حرامی نه سیرتی که ازو خاطری
بیاسوشهی نه صورتی که کسی دوست دار او بودی و دوز بوز طغیان ظلم او بر
صفحات روزگار ظاهر ترمیشد و ذکر مطابق نا مقدور و مصادرات و تحفیلات غیر
محصور در اطراف ولایات خوارزم اشتها رسی یافت و دود دلهای سوخته و سوز
سینهای افروخته آتش بلطف در خوم حیانش ازداخت درین سال باراده تاخت
استراباد و تخریب بلاد و تعذیب عباد از خوارزم بیرون آمد (۲) در موضع..... نزول نمود
نگاه (۳) مختوم عمرش بخدمتم لعل مختوم گشت مرکب زندگانیش از صدمات
حوادث آیام بسر در آمد و از وزیدن نسیم بهجت اثر آن شهر بر آشته چون
جنات نعیم شکفته شد بعد از فوت او حاجم خان بر بلاد او مستولی گشت *

گفتار در قضایائی که در سنّه اربع و سبعین و تسعماهیّ واقع گردیده فوستادن شاه دین پناه

سلطان محمد میرزا را بحکومت هرات

درین سال شاه دین پناه حکومت هرات را بسلطان محمد میرزا عنایت
نمود و یکان شاه قلی را لله آنجذاب گردانید و ایشان از قزوین بیرون آمده بجانب
خراسان روان شدند چون این خبر بمنورا التهر رسید اسکندر خان که پادشاه بخارا
بود فرزندان و امراء خود را جمع ساخته در باب تاخت و لایت خراسان با ایشان
مشورت نمود امرأ و ارکان دولت آن بیدولت بعرض رسانیدند که مشقت سفر
اختیار کنیم و بسلطان محمد میرزا دستبردی نهائیم عبد الله خان که ارشد
ولادش بود *

به پیش پدر شد گشاده میان دل آکنده از گین کمر بر میان
که شایسته جنگ شیران منم هم آورد سالار ایوان منم
بنابو فرمان اسکندر خان با سپاه انبوه (۴) سیل نهیب دریا شکوه از آب آمویه

(۱) سردار و دره و حرامی ۱ (۲) ب در موضع نزول نمود را ندارد

(۳) حیات عمرش بخیام لعل مختوم مبدل ب مختوم عمرش بخدمتم لعل مختوم ۱

(۴) سیل نهیب ۱

و قبادت جای دارند در جنبش آورد خیام رنگ شکوفه و زیاهین و سرایپردهای تو بر توى لاله و نسیون فرانشان باد بهاری در بستانی صهاری برستونهای (۱) درختن بر طنابهای آب بصد گونه نشو و نمای داد *

سلطان ریبع چون دگر بار زد خیمه بطرف دشت و کوهسار از سبزه و گل سپه (۲) عیان کرد آهنگ حوم بوسنان کرد از سو سهی علم (۳) بر افراد از غوش بعد صورن انداخت امرای قزلباش غیب بیگ را در هرات گذاشتند علم عزیمت بجانب فسا و ابیورد بر افراد خان از قرب چند طفر نشان خبر یافت و دانست که طاقت مقاومت ندارد لاجرم آب روی خویش نگاه داشته از گذرگاه سیل برخاست و در قلعه ابیورد متخصص گردید امرای عالیجهاه کمند همت بر تسخیر گذگره قلعه انداختند پس از وصول بظاهر حصار آغاز محاصره و محاصره کوه سپاه ایک نیز روی بمقاتله و مقابله آوردند ابوالخان آغاز عجز و انكسار بر صفحات احوال خود مشاهده نمود خوف عظیم و رعب تمام بر ضمیرش مستولی گشت از تاخت خراسان پشیمان گردیده رسولان سخن دان که بسحر بیان عقد و حشت از ضمایر بگشایند و بلطایف التحیل سرغ رضا را از هوا بزیر شست آورند بنزد امر فرستاده امیان طلبید و قسم یاد نمود که من بعد توک (۴) پرتاولی کرد هرسال پیشکش بدرگاه عالم پناه فرستد بذایر آن امری از بالای قلعه کوچ کرده متوجه درگاه عالم پناه شدند *

متوقیات

علی سلطان بن (۵) الوس خان بن محمد امین بن یادگار بن تمر شیخ اوغلن بن حاجی تویی بن عرب اوغلن بن فولاد اوغلن بن ایده خواجه بن تغلی بن بلغان بن شیبان بن جوجی بن چنگیز خان علی سلطان پادشاهی بود اویاش را

(۱) درخت آن بر طنابهای ..... نشو و نمایش داد

(۲) عنان ب پرداخت از عوش بعد صورن انداخت ب

(۳) ابوسی ب

(۴) پرتاولی ا

نیاورده از میدان ستیز روزی به بیابان گویز آوردند لشکر اسلام قرب پنجاه هزار نفر ازیشان بقتل آورده چند رای دستکثیر کرد بذیر نظام شاه رسانیدند هر چند گفتند که کلمه عرض کن نکود از کمال شقاوت و جهالتی که داشت قبول عرض کودن کلمه نکود بذایر آن بفرمان نظام شاه کشته گشت اموال بسیار زیاده از حصر و شما بدست عساکر جوار در آمد حکام اسلام روانه بلده بیچانگر شدند و نهب و غارت و خرابی ولایت شروع نمودند چندان یاقوت رسانی و لعل بدخشانی و زمزد های آب دار بدست آن سپاه جوار افتاد که مناسب وهم از تعداد آن بعجز و قصور اعتراف مینمود در آن دیار دیگر نگداشته بجانب ولایت خود معاودت نمودند *

وقایع متندوّعه

درین سال پهلوان قمری قلعه خبوشانرا بدست غازیان عظام داد مفصل این مجمل آنکه قبل ازون علی سلطان در آن بلده مستوی گشته بود درین سال میر شهر جمعی مردمان نامی را در آنجا گذاشته متوجه درگاه علی سلطان گردید در غیبت او پهلوان دروازه را بسته و بعضی مردمان او را بقتل آورده فوجی را اخراج نمود و مفاتیح قلعه را بدراگاه عالم پناه فرستاد و علی سلطان با جمعی از ایکان بحوالی قلعه آمد بی آنکه جنگ کند بدیار خود مراجعت نمود شاه دین پناه (۱) تمغوات ممالک الک و کلید را بروی غاییت فرمود هم درین سال شاه دین پناه (۱) تمغوات ممالک محسوسه را که در کل قرب سی هزار تومنان میشد بخشید * بیت *

نشان نمایند ز تمغا بغیر از آن داغی   که در درون تمغایی از غم تغماست

گفتار در قضایائی که دو سنّه ثلث و سبعین و تسعماية واقع گردیده گفتار در محاصره نمودن
اصرأ قلعه ابیورد را

چون سلطان ربیع (۲) قشلاقیان قوای نامیه را که در بطون و شعاب عرق اشجار

(۲) قشلاق قیان ۱

(۱) تمغا ج

گفتار در قضایایی که در دکن واقع شده

درین سال چند رای پادشاه بیجانگر رسولان کاردان نزد حکم دکن فرستاد و بعضی از ولایتشان طلب نمود بنابر آن والیان آن دیار رسمل و رسایل بهم فوستادند و باهم موافقت کردند نظام شاه از باده احمدگر با سپاه جوشنور و افیال بیجند و مس بیرون آمده با تفاوت عادل شاه و قطب شاه بطرف کفار رو سپاه بحرکت در آمدند چون این خبر مخففت اثر بر رای بیجانگر رسید با جذبی زیاده از ریگ روان و سور بیابان باستقبال مجاهدان شناخت چون سپاه اسلام از توجه کفار لئام خوددار شدند از آب گندگ عبور نموده در برابر ایشان نزول کردند *

نم صبح کین شاه چاپک عنان گرفت آسمان را به تیغ و سفنا
دهل زن زد از هر طرف ساز جنگ بچرخ آمد این گندگ نیل رنگ

سوداران سپاه و گردنهشان درگاه از طوفین مکمل گشته صف سپاه بیاراستند چند رای با صد هزار سوار و دویست هزار پیاده جوار و پنج هزار فیل روی بحکم دکن آورد و نظام شاه در قلب قرار گرفته میمنه میمون فال را بوجود عادلشاه آرایش داد و در میسره قطب شاه قرار گرفت بار اول پیادهای طوفین بیکدیگر مخلوط گشتند و جنگ نمایان کردند در آن اوان فیل عظیم (۱) چشم روی به سپاه اسلام نهاد و فیل قطب شاه رفته با مقاومت نمود بیکبار جنود اسلام صور ازداختند و بکفار حمله کردند و جنگی عظیم بوقوع انجامید از هول آن کارزار روی سپهر نیلوفری بزرگ شنبه گشته گرد نبود بر گندگ لاجورد رسید *

ز بس بر فلک رفت گرد سپاه شده کوکب بخت هندی سیاه در اثنای جدال و قتال فیل نظام شاه بمدد فیل قطب شاه رفته وهم تمام بر فیل چند رای مستولی گشته روی بگریز آورد و دندانش بر چند رای خورد * آن کافر از مرکب عزت بر خاک مذلت افتاد بنابر آن لشکر اسلام چیره گشته (۲) باواز تکبیر و تهلیل که بر فلک الائیر رسانیده بودند تیغ بر ایشان فهادند لشکر هندیان تاب آن

(۱) تا جنگ عظیم انداره

(۲) باواز اغلله چ خیره گشته

نمودند بقیه السیف لشکر قراق خود را از آن معورکه بیرون ازداخته بعضی
بمشقت بسیار بشهر رسیدند و فوجی باطراف جهان متفرق گشتند فرزندش جعفر
بیگ حیوان و پریشان پدر را گذاشته با جمع بقیه السیف بجانب بلخ گردید
بنزد پیر محمد خان رفت خدمتش دست رد بر سینه امید او نهاده ناچار روانه
هند گردید چون خبر شکست لشکر بقراق رسید لشکر اندوه و غم بر خاطر او استیلاً
یافته آثار عجز و ضعف بر صفحات احوال خود مشاهده نمود خواست که لشکر
خود را جمع آورده شهر را محفظت کند میسر نشد - *

چو لشکر پراکنده شد در نبیر دگر مشکلش میتوان جمع کرد
شکوفه چو زیز ز باد بهار نگردد دگر جمیع بر شاخصار
ز خارا چو بشکست میدنای سست باستانی کس نگردد درست
از روی اضطرار و اضطراب در خدمت شاهزاده‌ای عالی تبار سلطان محمد میرزا
و سلطان حسین میرزا بقلعه اختیار الدین رفته کشف وار سر در درون نارین قلعه
کشید و از نهیب لشکر بحر جوش رعد خوش غریق دریایی حیرت گشته راه
بساحل سلامت نمی برد عاقبت معصوم بیگ صفوی تنها در آن قلعه رفته
سلطان محمد میرزا را بیرون آورد و آخر قراق از روی عجز و بیچارگی ترک
فضولی کرده در عصر جمعه شانزدهم ربیع الآخر از حصار بیرون آمد امرأ او را در
محلى مضبوط کرده این خبر را پیایه سپر اعلیٰ معروض داشتند از شامست
ستمکاری و بیدادی که باهل هرات کرده بود با آفات گوناگون و بليات روز افزون
گرفتار شده و بمقتضای عید شدید و (۱) آما من ظلم فسوف نعذیه عذاباً شدیداً
در اثنای این حال بحکم اتفاقات آسمانی مرغ روح آن مخدول بدام اجل در
افتاد و دست ایام بر صفحه حیات او آیه انعقاد و انفرض نوشته و کشتبی
عمرش که روزی چند بمسامیر (۲) قضا دوخته بودند بساحل فنا رسید امرأ سر پر شرّ
او را پر کاه کرده بدرگاه عالم پناه فرستادند و در آن بلده جنت نشان قشلاق نمودند *

(۱) تا عذاباً شدیداً ج ندارد

(۲) بقا

ابن خبر را شنیدید با فوجی از بهادران خفیجیر گذار بر سر ایشان ایلغار نمود^(۱) صباح روز دو شنبه امرأا بالشکر چون کوه آهن و دریایی موج افکن بمخالفان رسیدند تا آن غایت که نزد حسین قلی و لشکر قزاق خبر توجه امرأا بطرف ایشان به صحبت نه پیوسته بود پس از وصول ایشان مضطرب گشته عزیمت هزیمت داشتند بسان مرغ آبی از شکوه عقاب قهر در گرداب تحقیر مانده صورت فرار بر لوح ازدیشه می نگاشتند اما جمعی را که از جام حسام موگ جرعه تلخی می بایست چشید و از صفير تیر پیغام جان ستان دلپذیر می بایست شنید بخیال میحال داعیه جنگ و جدال بخود راست آورده میدان جنگ تعیین میکردند صباح شنبه دهم زیع الآخر متفقانی عساکر ظفر شعار بمخالفان رسیده هم از گرد راه حمله نمودند در صدمه اول دستبرد بهادرانه بهم نمودند و کوشش مردانه کردند و شرلو حرب زبانه اکشید و نایره حرب آتش فدا در خرم^(۲) خانها می افکند و تند باد اجل نهال بقا را از دیاص وجود برو میکند و از امواج دریایی مصاف بافواج کشتگان اطراف صورت فزع اکبر نمودار دشت محتشر مشاهده شد - * نظم *

زمین از خون مردان موج زن شد سپرها خشت و جوشنه کفن شد
ز خون بر زمین رفت سیل ستیز ز میدان گریزندۀ را برد نیز
پلان از تبرزین فتاده نگون چو از تیشهه کوهکن بیستون
سپرها فتاد از تفک لخت لخت بدانسان که از ژاله برگ درخت
بهادران لشکر منصور چرخچیان آن گروه مغورو را از جای کنده بقلب رسانیدند
و ایشان غازیان را بضرب تندگ باز گردانیدند در آن اثنا و لی خلیفه شاملو
با جمعی بهادران شیر خوی و با فوجی پلزنگ جنگ جوی بمدد متفقانی
رسیده بیک حمله ایشانرا مفهم گردانیده لشکر قزاق مانند تیر پرتاب اتش پای
و همچو خاک باد پیمانی رو بسوی فرار آوردند لشکر منصور هزار و هشتصد کس
ازیشان بقتل آوردند بعد از فرار ایشان قلب لشکر که بوجود امرای نام دار مثل
سلطان ابراهیم میرزا و معصوم بیگ صفوی مستحکم بود بروزگاه رسیدند و نزل

(۱) صباح روز امرا ب

(۲) کذا فی النسخ (جانها^۹)

بر روزی خیل و حشم وغیره بگشود و از مضمون این حدیث غافل گردید که الملک یدیقی مع الکفر و لا یبقی مع الظالم و ندانست که سکینی که از دست مسکینی ریایند صمصم پیغمبری نشاید کردن و پکنی که از وجه مال فقیران سازند مانع تفکر قضایا نشود و جوشی که از وجه مظلومان ترتیب کنند دافع به ذمیرد -

* بیت *

برون کن ز انگشت قیچو نگین   نه از دست بیوه زن انگشتربی
 ز گنجی شود خسروی کامگار   نه از کیسه کاسب وام دار
 چون خبر طغیان قراق بسمع شاه دین پناه رسید آتش غضبش اشتعال یافت
 و شرار خشم او چون آتش سوزان زبانه کشید و سیلاط قهرش چون دریا از
 شدت باد در تموج زدن آمد فرمود که سلطان ابراهیم میرزا و معصوم بیگ
 صفوی و امیر خان ترکمان و ولی خلیفه شاملو و شاهقلی سلطان افشار و نظر بیگ
 استاجلو و صدرالدین خان صفوی و ارس بیگ روملو و حیدر بیگ ترکمان و امیر
 اصلان افشار و خلیل بیگ کرد متوجه هرات گردند و نخست او را باقیاد و تسليم
 و سلوک طریق مستقیم دلالت کنند اگر (۱) طوق طوع و حلقة اخلاص زیب
 و زین گردن و گوش گرداند و بر تقبیل درگاه عالم پناه که موضوع دولت و اقبال
 است اقبال نماید و پنجهزار سوار بمدد فرستد که امرأ متوجه اردو شوند و شرایط
 اعزام و احترام او بجالی آورند و اگر برعناد و تمود اصرار نماید (۲) بدفع او شروع
 کنند در آن اثنا برادران قراق مصطفی بیگ و مصیب بیگ قصد او گردند
 کاری از پیش نبرند و بنابر آن فوجی از دولتخواهان از شهر بیرون آمده در
 غربیان با صافی ولد خلیفه روملو که ولی آن دیار بود ملحق شدند در آن
 اثنا قراق برادر خود حسین قلی را با جمعی پرشیان و اتباع شیطان بجنگ
 برادران و صافی ولی خلیفه ارسال نمود و صافی ولی خلیفه قاصدی از برق
 و باد تیز تر باصرأ فوستاده از آمدن لشکر قراق خبردار کرد چون معصوم بیگ

(۱) طوع طوق حلقة اخلاص ۱ طوع اخلاص و حلقة اخلاص ب

(۲) کاری از پیش بزند و بنابر آن فوجی از دولتخواهان ۱

بینی و بینلک بگوش حضار آن مجلس فرسانیده اند و کدام قصر مشید و بنیاد
مهد است که بوم هلاک بر سر دیوار او ذمتشته کدام سرو آزاد در جویبار
نشو و نمایافته که باز ممات منقطع نه گشته اما چون نص کل من علیها فان
داغ فنا بر چهره زمرة اولاد بني آدم نهاده اند و فحولی کل شعی هالک الا وجهه
ابواب فوات و ممات بر چهره متقطنان عصمه^(۱) حدوث گشاده اند و بس م Saras است که
بجان ماتم زدگان میرساند دوامش از شربتخانه اینما یوفی الصابرین اجرهم بغير
حساب چشم باید داشت و حرارتی که در دل مصیبت زدگان پدید آید اطفای
آن از زلال فوال أولیک علیهم صلوات من زیرم توان کرد *

گفتار در قضایائی که در سنه اثنی و سبعیین و تسعیمایه واقع گردیده گرفتار شدن قزاق

درین سال قزاق که از^(۲) خاک گرفتگان این بارگاه و تربیت یافتنگان این
درگاه بود کفران فعمت کره چون جهودان خیبر سر از^(۳) اطاعت بیرون آورده
پای از دایره متابعت بیرون نهاد و^(۴) بکفران عصیان راسخ ایستاد و سر بیغمز او
خیلاق فاسد بدمناخ راه داده و سودای سلطنت هرات در خاطر شوم او رسونخ یافت
و از باد پیمای آب هوا و هوس بغریال پیمود و بافروختن ذایر پیگار آب از روی
کاربرد و از وحامت عاقبت امور و ارادت احوال جمهور اعدامی دولت عدالت
نگرفت گمان او آنکه بغير از شاه دین پناه کسی نیست که با او مقاومت نواند
و تاب حمله اش نواند آورد بنابر آن بتخریب هرات و تعذیب عباد مشغول
گشته اکثر رعایا را از شهر و بلوکات اخراج گردانید و اموال و اسیاب ایشان را
متصرف گشت و بنای جمعیت اهالی بصرصر تعدی ویران گردیده ابواب ستم

(۲) خاک بورگفتگان ا

(۱) وحدت ب

(۳) در کفران ب

(۴) چنبر اطاعت ب

وقایع متنوعه

درین سال شاه دین پناه معصوم بیگ صفوی را با سپاه بسیار بتسخییر مازندران فرستاد خوف بسیار بر امیر مراد خان مستولی گشته عرضه داشت بدراگاه عرش اشتباه فرستاده پیغام ذهود که صراچه زهرا و یارا که در برابر فوجی از جندو مذصور آیم اگر مقصود ولایت است بهر که غاییت کنند می سپارم - * ذنم
 چو شد فهم از آن انقیاد تمام بپاداش آن شاه گردون غلام قوی پایه کردش بطیل و علم باو کرد تاج سعادت کرم
 بنابر آن حکومت مازندران بوی شفقت فرمود و درین سال ملوک آفاق رسول و هدایا بدراگاه شاه عالم پناه فرستادند از آنجمله سلطان محمود خان والی بکر ابو المکارم ذامی را بانواع هدایا و اصناف^(۱) بیلاکات ارسال نمود و همچین ابوالخلیل پیشکشها ارسال نمود شاه دین پناه رسولان را خلعتهای گوان بخشید و رخصت انصراف داد *

متوقفیات

درین سال خانش خانم همشیره شاه دین پناه از عالم فانی بجهان جادوانی انتقال نمود نعش او را بموجب وصیتش بحایر کوبلا ببرده دفن نمودند هم درین سال عالیجاه ولایت پناه ارشاد مآب هدایت ایاب اسلام ملاذ خلائق معاد واقف اسرار جبروتی کاشف اطوار الملکوتی محروم حرم لی مع الله مرتضی ممالک اسلام شاه نعمت الله کرمانی پهلو بر بستر ذاتواني فهاده غنچه صفت از هبوط صرصدماری پژمرده گشته شاخ عرش از تند باد فدا شکست آنحضرت بخواهر داماد شاه دین پناه بود هیچ منتفسی نیست که به مقتضای لقد تقطع بینکم رقم انقطاع بر آن نه کشیده اند و هیچ مجمعی نتوان یافت که نوای هدا فراق

(۱) بیلاکات ۱

محمد ملک ذات قدسی شهادیل
 میان حیات و اجل بود حاصل
 بهت فکند از جنان درجهان ظل
^(۳) .....
 فضایل پناها پناه افاضل
 حکیمان رقم سور اهل عالم

(۱) سمی نبی نور دین ماه ملت
 حکیمی که سد متین علاجش
 چو (۲) شباز روح بلند آشیانش
 نمودند از بهر تاریخ فوتش

گفتار در قضایائی که در سنّه احدی و سبعین و تسعماية واقع گودیده آمدن پیر محمد خان ازیک بخراسان

درین سال پیر محمد خان بن جانی بیگ سلطان حاکم بلخ با سپاه زیاده از
 صور و مانع بخواهی مشهد مقدسه آمدہ بی آنکه خواهی کند بدیار خود معادوت
 نمود خال خود توک بهادر را بعد خواهی بدرگاه عالم پناه فرستاد شاه دین پناه
 حسین بیگ یساول باشی را همراه وی به بلخ فرستاد بعد از مراجعت پیر محمد
 خان علی سلطان ازیک با تفاوت برادرزاده اش ابوالخان بتاخت خراسان آمدند
 و در طوق نزول نمودند هم از گرد راه بتعیین یوزت و مقام مشغول شدند امرای
 قزباش صافی ولی خلیفه روملو و قنبر سلطان استاجلو و ملازمان سلطان ابراهیم
 میرزا از شهر بیرون آمدہ بر مخالفان حمله نمودند آتش پیگاز زبانه زدن گرفت
 و شوار کارزار خرومن هستی ایشانرا سوخت گروه اندوه را بقتل آوردند چون شاه
 انجم سپاه از بیم رزمکا بهصار مغرب در آمد هردو گروه بستوه آمدند عنان
 بر تائفه بسوی منازل خود شتافتند وهم تمام بر ضمیر علی سلطان استیلا یافته طبل
 مراجعت کوفته روانه دیار خود گردید چون باسفراین رسید جنگ انداخت
 و جمعی کثیر از ملازمانش کشته گردیدند بذایر آن خایب و خاسر متوجه دیار
 خود گشت *

(۱) سمی و نبی ۱

(۲) این مصراع در هر سه نسخه افتاده است

متنوّیات

مولانا قطب الدین بعدادی در جامعیت علوم عقلی و فقی (۱) از اقران روحانی بسیار و تفوق بیشمار داشت ذهن (۲) در اکش کشاف غواص معارف یقینی و فهم با ادراکش حلال مشکلات مسائل دینی با وجود استجمام فضایل و داشت در فن انشا و سخن پردازی سرآمد مدنیان بالغت شعار و در شیوه عبارت آرام مقتدای سخن وزان فصاحت آثار وی از جمله تلامذه استاد البشر امیر غیاث الدین منصور بود به پیش شاه دین پناه تقویت بسیار داشت درین سال در قزوین متوجه عالم بقا گردید مولانا نور الدین ولد مولانا کمال الدین حسین که از علوم عقلیه فرید عصر بود و (۳) در هیچ مسئله از مسائل دقيقه در معرض مطارده و مباحثه نیافتاد که از درج ضمیر اصابت تأثیوش بجواهر زواهر تصرفات دل پدیر متخلّی نگشت و هیچ نکته از نکات درمیان نیامد که چون کمر خوبان به در لائی ذهن وقادش ترصیع نیافت حدت فهم و فطانت عالیه اش ز درآن مرتبه بود که قلم دو زبان شمه از آن در سلک بیان تواند آورد و ممارست او در علم کلام خصوصاً تجرید و حاشیه آن زیاده از دیگر علوم بود بعد از والد ماجد خود طبایعت شاه دین پناه بدو قرار گرفت آخر الامر آن حضرت مذنب وکالت را بروری تکلیف کرد قبول نکرد درین سال در روز دوشنبه بیست و هفتم رجب از عالم انتقال نمود مولانا محتشم کاشی در آن واقعه گوید *

* نظم
دلا بذکر این نا محابا فلک را
که شد تاچه غایت به بیداد مایل
ز روی زمین شوی انگیخت آنسان
که کار زمین در زمان ساخت مشکل
اجل شد دلیل اینچنین هم که ریزد
بلکم مسیح زمان زهر قاتل
امین سلطانیں جلیس خواقین
سپه رمارات جهان فضایل
مسیحها دمی کردمش روح رفتہ
شدی باز در پیکر مسرغ بسمل

(۱) از اقران تفوق داشت ب

(۲) در اکش ا در کش ب
(۳) در هیچ مسائله ا دقیقه که ب

هزار تومن باشد و چهل اسب^(۱) بدومی و جلهای مستحمل و زربفت و زینهای موضع درمیان ایشان اسب کمیتی بود باد پائی که بگاه سوخت آتش وار از پستی بالا گیرد و اب کودار از بالا بشیب آید *

(۲) به شکل آب بود چون فرورد بنشیب به سیر باد بود چون برآور از بالا زمزدین سمش اندر وغا بقوت^(۳) جذب ز دیده مهره افعی برون کشد^(۴) از قفا مگر بسایه او بر نشاندش تقدیر و گزنه کی بعبارش رس سوار^(۵) ذگا زمانه سیری کامروزش^(۶) از بر اندیزی بود کادردرو بود فرد ایلچیان در نوردهم صفر بقزوین رسیدند امرا خبر وصول ایشان را بعرض رسانیدند شاه دین پناه در بارگاه قوار گرفته ایلچیان تحف گذرانیدند شاه دین پناه مجموع شاهزادگان و حضرات و کافه انان و طبقات و اکابر و اشراف قورچیان را علی اختلاف درجاتهم از نفایس تفسقات و اشرفی وغیره عذایت فرموده و سلطان ازبکیه را که در معاواه التهربوند مثل پیر محمد خان حاکم بلخ و عبد الله خان والی بخارا و سلطان سعید حاکم سمرقند اذواع ارمغان ارسال نمود *

وقایع متنوّعه

درین سال امیر تقی الدین محمد از صدارت معاف گشته در ذی قعده صدارت عراق و فارس و خوزستان بامیر محمد یوسف که از افضل سادات استراباد بود مفوض شد و در اواسط ذی حجه صدارت شیروان و خراسان و آذربایجان بامیر زین الدین علی ولد امیر اسد الله موعشی عذایت نمود هم درین سال قشلاق و بیلاق در قزوین واقع شد *

(۱) بدو در هر سه نسخه

(۲) نه شکل ... نه سیرا

(۳) حرم ۱

(۴) از ۱

(۵) زکا

(۶) قوا ۱

را بموی عذایت نمودند اندیین سال علی بیگ از بک بعضی از الکای خراسان را تاخته بجالب خوارزم معاوتد نمود اندیین سال قزاق برادر خود حسین قلیبا
بناخت ولایت هزارا فرستاد ایشان آن دیار را تاخته گوسفند و اصول بسیار گرفته بهرات معاوتد نمودند و قرب سه هزار اسب در اردوبی ایشان تلف شد *

متوفیات

درین سال شاهزاده سلطانم بفت شاه اسماعیل که همشیره اعیانی شاه دین
پناه بود در شب چهار شنبه چهاردهم جمادی الاول عالم آخرت انتقال نمود
ولادتش در سنّة خمس و عشرين و تسعمائیه بود *

گفتار در قضایائی که در سنّة سبعين و تسعمائیه
واقع گردیده گرفتار شدن عیسی خان .

ولد لوند بیگ

چون عیسی خان بن لوند بمرتیه ارجمند رسید مقدم بر امرأ و ارکان دولت
می نشست و هرسانه مبلغ شش هزار تومان الکا و انعامات در وجه او مقرر
گشته بود اتفاقاً باغوا و اضلal بعضی از مشرکان مسکار و خدعا و تلبیس مفسدان
کفار رقم خذلان و (۱) اخزا از ادیم اسلام بر ناصیه اعتقاد خود کشیده و من پرورد
منکم عن دینه فیمت و هو کافر مصدق حال او گردیده داعیه فوار نمود
یکی از ملازمین محروم او این قضیه را بشاه دین پناه معوض داشت بنابر آن
آخر چهارشنبه بیست و ششم ربیع الثانی او را دستگیر کرده بقلعه الموت فرستادند
هم دین سال سلطان سلیمان پادشاه روم الیاس بیگ را که از حمله ملازمانش
بود با تحفهای خوب و تبرکات مرغوب از آنجمله پانصد هزار اشرفی که سی

(۱) در هرمه نسخه اقدار در از ادیم اسلام در ب از ادیم اسلام در ج از ادیم

اعظم سلطان سلیمان پادشاه روم که بدخلتر دامادش بود در پیازدهم شوال باجل طبیعی در گذشت و مال بیوقیاس گذاشت علی پاشا بجای رستم پاشا و نزیر اعظم گشت *

گفتار هر وقایعی که هر سنه تسع و سنتین و تسعماية واقع گردیده

درین سال ولی بیگ یساول باشی استاجلو که برسالت روم رفته بود همراه ایلچیان خواندگار خسرو پاشا حاکم وان و علی آفانی (۱) اقاپوچی باشی با دوست فتو در روز پنج شنبه چهاردهم ذی قعده بقرزین در آمدند روز شنبه هفدهم ماه مذکور در رایخ سعادت آباد بسعادت بسطاطبوسی سرافراز شدند و کتابتی که بخده خواندگار آورده بودند گذرانیدند ازوار عاطفت شاهی بر ایشان تافت و چون قبل ازین فرخزاد بیگ را فرستاده بودند و بخواندگار پیمان کرده بودند که هر کس از جانبین ملتجمی شود او را بسیارند بذایر آن در روز پنج شنبه بیست و یکم فی قعده سلطان بایزید را با اولاد بخسب استدعای خواندگار تسلیم ایشان کرد همه را ۵ للاک کردند در تأییخ آن وافعه گفته اند - *

پنج کم از زمرة عثمانیان

در سلیخ شهر مذکور با احباء و مقتولان بروم معاوحت نمودند -

شاها چه سان آید کسی از عهدۀ شکرت برون

کز عدل و (۲) عقلت خلق را زینسان بود آسودگی

اعدای دین را سربسری تیغ کین کردی ز سر

نی دست تو دارد خبرنی تیغ تو آلدگی

وقایع متنوّعه

درین سال در هفدهم شهر ربیع الثانی داود بیگ ولد لواسان با جمعی از اذناواران از گرجستان بقرزین آمده مسلمانی گردید شاه دین پناه حکومت تفلیس

(۲) خلقت ب

(۱) قالچی باشی ب ا

(۱) نبرد آز مصایل گردن فراز سر افکنده پیش از طریق نیاز
ندیمان سنجیده خوش کلام فرو بسته لب از سر احترام
یلان مرصع کمر سر بسر بخدمت همه دستها در کمر

علی پاشا و حسن آقا را باعزاز و احترام تمام در آوردند شاه دین پناه ایلچیان
با آین پادشاهان ذو الاقتدار و خسروان عالی تبار ملاقات نموده بصیقل کلمات
محبّت آمیز و الفاظ مودت انگیز زنگ ازدواه از مرآت خاطر ایشان بزدود بعد از
فراغ مجلس طعام باعزاز و احترام بوثاق خود معاوتد نمودند بعد از چند ماه
خسرو عالیجاه اسبان تازی باد رفتار با زینهای زنگار و خلعتهای فاخر و انعامهای
وافر ارزانی داشت جعفر بیگ استجلو را که در سلک امرأ منظم بود بایلچی
گردی همراه ایشان بروم فوستاد *

متوفیات

میرزا شرف ولد قاضی جهان قزوینی وکیل شاه دین پناه بود جامع
افسام علوم و مستجمع انواع فضایل و کمالات بود فی الواقع بهر نوع فضیلت
و استعدادی که والد ماجد ولی اتصف داشت اورا زیاده از آن حیثیات و فضایل
بود با دیگر کمالات بلکه انسانی او نسبت به پدر زیاده تو و فطرتش عالیتر افتاده بود
سلیقه اش بشعر بسیار موافق بوده در شاعری و سخنوری یکانه آفاق در زمانی که
والد ماجد ولی متقلّد منصب وزارت بود به نیابت آنحضرت به انتظام مهمام
جمهور اقام انتظام داشت و صاحب رقم بود و بملزمت شاه دین پناه کمتر تردید
مینمود و والد ولی همیشه ازین رهگذر ازوی آزده خاطر بودی مجملًا نقصی
که ذات فایض البرکات میرزا شرف جهانرا بود خلطت و مصاحب مولانا
فضیل خلخلای بود که خبائث ذات او بر جهانیان ظاهرست (ستم پاشا و زیر

وئی عاقبت چرخ عالی نبرد ز خیل مخالف برآورد گرد
در افتاد گیلان چاک عنان یکی از خدنگ و دگر از سنان
یکیرا دل از زخم پیکان فگار بخون غرفه چون غنچه از نوک خار
کوکین چون رویاه که از شیر غرّین گویزد بوادی فوار شناخت هزاران لشکر قاجار آن
سگ صفتان نابکار را ابتر ساختند یکیک را کانهم رؤس الشیاطین بر خاک مذلت
انداختند کوکین را با هزار نفر از کفار بقتل آورده و ضمّنه بیگ را که از امرای
معتبر گرجستان بود با جمعی از ازناوران دستگیر گرده بر شاه دین پناه
فروستادند سماون با اندک از گرجیان از آن معركه خلاص شده بطرف گوزی رفت
و شاهزادی سلطان زیاد اوغلی با غایم بسیار بجانب گنججه معاودت نمود چون
لوند این خبر را شنید از تغور سیفه شعله آتش بفلک اثیر رسانید و از فواره دیده
آب خونین بر خاک ریخت و مجموع گرجیان پلاسها بوشیدند *

وقایع متنوعه

اندرین سال قشلاق و بیلاق در قزوین واقع شد اندرین سال ایلچیان سلطان
سلیمان مقدم ایشان علی پاشا حاکم مرعش و حسن آقا^(۱) قاپوچی باشی که از
جمله محروم و معتمدان او بود با هفتند و شش نفر در سه شنبه بیست و دوم
رجب بقزوین آمدند و تحف و تنسقات مرصع آلات چون کمر شمشیر و کمر
خنجر و اقمشه نفیس فرنگ و بسیاری از نفایس آورده اند امرای کبار و مقربان
فامدار بدیدن او رفند و تهنیت قدم گفتند بعد از چند روز شاه دین پناه
(۲) در بارگاه همایون که غیرت افزای طارم گردون بود نشسته و درگاه جهان پناه بفروغ
طلعت پادشاه زادگان خورشید دیدار مشتری آثار آراسته بود امرای حضرت
وارکان دولت در محل خود آرام گرفته - *

نشستند شهزادگان گرد شاه چو عقد ثریا بر اطراف ماه

ستادند چون بندگان در کمین امیر و وزیر از پیسار و پیمیں

(۱) تا جهان پناه اندارد

(۲) فالچی باشی ب ۱ قاپوچی ج

گفتار هر قضایائی که در سنّه ثمان و سنتین و تسعماية واقع گردیده جنگ کردن شاهوری سلطان زیاد اوغلی با حکم گوجستان و کشته شدن کوکین

درین سال سماون حاکم گوجستان با تغافق کرکین ولد لوند بیگ بداعیه یورش
تغییس بحواری (۱) قلعه کوچ آمدند و باطراف ولایت گوجستان کس فرستاده
عساکر آن دیار را طلب نمودند چندان مردان آراسته و جوانان نوخواسته در آنجا
مجتمع شدند که دیده گردیون پیر در این موضع سابقه و قرون ماضیه در آن دیار بمنظور در
نیلورده بود چون خبر ایشان بسمع شاهوری سلطان رسید از گنجه بیرون آمده
بالشکر قرایاغ متوجه قلع و قمع دشمنان بی ایمان شد و فوجی را منقلابی
گردانید و ایشان خندقی را که گرجیان در درین دند بودند پرکرده خبر را
بسلطان فرستادند رسی نیز از خندق گذشته بسعت تمام بجانب ایشان فهشت
فرمود در موضع (۲) ..... بایشان رسیدند و غازیان نیاز خویش بحضورت واجب
الوجود مرجوع گردانیده گفتند *رَبَّنَا أَفْرِعُ عَلَيْنَا صَبِرًا وَ ثَبَّتْ أَنْدَامَنَا وَ اَنْصُرْنَا*
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ چرخچیان بایشان جلو انداختند و از جافب سماون و کرکین
ازنازان معروکه کین و سرهنگان شجاعت آیین دست به تیر و کمان و سیف
و سنان برداشت - *

زهر گوشه رستم دلان زمان کشیده گشادند تیر از کمان

آخر غازیان ظفر صولت و نهنگان دریایی جلادت مجموع آن گبران بی ایمان را
از پشت زین بروی زمین انداختند درین اثنا شاهوری سلطانی بالشکر قلب اسب
بایشان تاختند گبران بی آنکه جنگ کنند فرار نمودند -

(۱) در هیچ نسخه نیست

(۲) کوچ اب کوچ ج

گفتار در جنگ کوهدن بداق سلطان قاجار و غازیان با ازبکان و شکست یافتن ایشان

درین سال (۱) سارو قورغان با جمعی از ازبکان بفولان علی سلطان بنیشاپور آمدند تا آن دیار را غارت کنند بداق سلطان قاجار و (۲) ملکن اوغلی ذوققدر با فوجی از غازیان جوشنور بدفع آن قوم بد اختر از شهر بدر رفتند دلاوران جنگجوی و امرایی تند خوی بآن جمع چون رسیدند آغاز جنگ کردند بعد از کوشش طرفین و اشتعال نایره حرب و شیخ سپاه قزلباش بر ازبکان بدمعاش غالب آمده سارو قورغان را با جمع کثیر از ازبکان بقتل آوردند بعضی از ایشان از آنجا پیرون آوردند برآ عدم فرستادند *

وقایع متنوعه

درین سال در اوایل رمضان مزاج اندس اشرف شاه دین پناه انحراف پیدا کرده بعد از دو ماه بصحت مبدل گشت و مؤمنانها حیات تازه و سرور بی اندازه دست داد و رنگ غم و وحشت از روی آینه دلهای زدوده گشت و رفیع فاتوانی باعذای دین و دولت انتقال کرد و عرض همایون از عارضه که نصیب دشمنان باد شفایافت - * بیت

مراه ملک از محاق بیرون شد	روزگار جهان همایون شد
خرمی هم رکاب عیسی گشت	پر غمی هم عنان قارون شد
یوسف از قعر چه خلاصی یافت	یونس از بطی حوت بیرون شد
اختر سعد بخت کرد طلوع	طالع روزگار میمیون شد

هم درین سال عیسی خان پسر لوند بیگ حاکم گرجستان بسعادت اسلام رسیده منظور نظر کیمیا اثر آنحضرت گردید *

و بقیاد مصادقت تأکید یابد و آینه ضمایر جانبیان از زنگ مخاصمت زدوده آید در اثنی این حال سلطان بازیزد بسبب بخت تیره روز بافساد مردمان شریف بد آموز از طریق عواب بدر رفته خواست بدست دوستی ریاض دشمنی را سیرواب گرداند و در شریعت اخلاص زهر نفاق بمذاق رساند قرا اغلو و محمد چرکس که از مکومان آن فاکس بودند غدر آن غدار را بعض شاه دین پناه رسانیدند سلطان بازیزد بر آن اطلاع یافته در شب ایشان را بقتل آورده بواسطه آن زمان شعله وحشت می افروخت و آتش ضدیت اسباب محبت و الفت را می سوخت تا آنکه محمد طرابزونی که در خدمت سلطان بازیزد میبود نزی (۱) شاه دین پناه با سلطان بازیزد در باغ میگردید خود را بشاه دین پناه رسانیده آهسته گفت دو کلمه واجب العرض دارم نواب اعلی او را بدیوانخانه و عده نمود سلطان بازیزد ازین خبردار گردید آن فقیر را بقتل آورد چون شاه دین پناه از قتل او اطلاع یافت بالضوره بغير دفع ایشان افتاد چون اثر ملال آنحضرت برهمنان ظاهر گشت نماز شام جمعه عوام بدر خانه هجوم آورده آغاز طعن و لعن کرده سنگ بر در و بام او انداختند هرچند این معنی موافق مزاج اشرف نبود چون امری اختری واقع شده بود دیگر بر آن جماعت اعتماد نماند بنابر این صباح جمعه بعضی امرا بمنزل او رفته ویرا با فرزندان بدولت مقرر بدولت خانه آورده و در عصر آنروز مسلوب الاختیار ساخته ملازمان مفسد او را چون لله پاشا فرخ بیگ و سنان میراخور و عیسی چاشنیگیر و خواجه عنبر وغیرهم را بقتل آورده و اور خان پسر بزرگ او را بحسن بیگ و سلطان محمد را بمعصوم بیگ و سلطان محمد را بقولچی باشی و سلطان عبد الله را بمیر سید شریف سپردند و خودش را در اندرون دولتخانه حفظ کردند و قولچیان برو گماشند *

(۱) تاخود را ا ندارد

حکمت رساله مذکوق شرح فرایض^(۱) انصیر در میراث متن شوارق در کلام حاشیه
در کلام راقم حروف ذرّه بیمقدار نزد آن بزرگوار مطالعه شرح تجزیه نمود *

گفتار در قضایائی که در سنّه سبع و سُتّین و تسعمایة واقع گردید

چون سلطان بايزيد بحوالی قزوین رسید معصوم بیگ صفوی که وکالت
شاه دین پناه داشت با اعظم امرأ مثل سید بیگ کمنه و سوندک بیگ قورچی
باشی و علیقی خلیفه مهردار باستقبال مباردت نمودند سلطان بايزيد با جنود چون
^(۲) سد حديد همه با اسلحه جنگ و تیر و شمشیر و تفنگ با اسبان تازی بمیدان
قزوین در آمدند^(۳) شاه دین پناه سپاه را در جایگاه گذاشته با قورچی باشی
و حسین بیگ قورچی تیر و کمان و دو دیگر از مقربان اصلًا از غله ایشان اندیشه
نمود سلطان بايزيد از سمند خوش رفتار بزیور آمده با شاه دین پناه مصافحه نمود
آنگاه با تفاوت بدرگاه در آمدند و در جذب یک دیگر نشستند بعد از چند روز شاه
دین پناه جشن عظیم در همان میدان ترتیب داده سلطان بايزيد را طلب نموده
و اعزاز و احترام او بجهای آورد و امرأ و مقربانش را در محل مناسب جای
داد بعد از اکل و شرب قرب ده هزار تومن از نقد و جنس بدو مکرمت نمود شاه
دین پناه در صدد در خواه گذاه او^(۴) گشته آقچه سقال علی قاجار را همراه سنان
بیگ که از نزد خواندگار آمده بود روانه خدمت سلطان سلیمان گردانید ماحصل
پیغام سخن آنکه بعد از این میار شما و سلطان بايزيد موافقت مسلوک افتد

(۱) نصر در صراحت منافق ب نصیر در صراحت متن شدارق ج انصورا

(۲) سد سکندر ج سد سدیدا

(۳) شاه دین پناه مصافعه نمود آنگاه با تفاوت بدرگاه عرش اشتباه در آمدند و در جنب
یکدیگر نشستند ج

(۴) گذشته آنکه شفال اوغلی قاجار را ب

گردون بر آوردند سلطان بایزید بقیصریه در آمد بهیچ طرف نکرده متوجه میان دو گوش اسب خود بود بعد از آن در جونداب نزول نمود بعد از چند روز
طرف مطلب توجه نمود *

وقایع متنوّعه

درین سال سلطان سلیمان پادشاه روم سنان بیگ را که در قائلوچمنی دستگیر شده بود طلب کرد شاه دین پناه ویرا آزاد کرده تبرکات^(۲) خوب و بیلاکت مرغوب^(۳) ارسال نمود و سخنان محبت انجیز موّدّت آمیز بیغام داد *

متوفیات

مولانا ابو الحسن ولد مولانا احمد باوردی که در فضیلت جامع علوم و اقسام حکمیات و مجتمع انواع فضایل و کمالات بود و از علوّ فطرت خوش طبیعی بود بی نظیر و در مسؤولیت و حسن عبارت بی عدیل و گوش و گردن ایام بجواهر فضایلش مزین - بیت *

ز درک عالی علمش عيون مدرکه قاصر ز کنه آیه فضلش نفوس ناطقه مضطرب حدت فهم و سرعت انتقالش بمثابه بود که کس از علمای اعلام را باو مجال مباحثه نبود^(۴) گاهی تشکیل خاطرش بوده مدرکه موافق الزام گاهی اشکال مقطفتش گشته ناطقه در مذاق افهام *

درین سال در روز یکشنبه بیست و ششم رمضان اعلم علمای دوران از سرای غرور بموای سرور خرامید از جمله تصانیفش اثبات واجب روضة الجنان در

(۲) بیلاکات ۱

(۱) بود طلب کرد در ا نیست

(۳) مصبعوب او بدرگاه شاه دین پناه ارسال نمود

(۴) ج ندارد در ۱ تشکیک مذاق

و غرور بود از آن پیشیمان گشته اندگشت ندامت بدندان گزیدم اگر عاطفت آنحضرت شامل احوال این فقیر گشته نقوش این جواه را بزلال عفو بشوید قدم از سر ساخته متوجه درگاه میگردم سلطان سلیمان عریشه او را قبول نه کرده بار دیگر سپاه (۱) سنگین از روی خشم و کین بدفعه وی ارسال نمود سلطان بایزید از توجه آن سپاه آگاه گردید راه فرار پیش گرفته کوچ بر کوچ بارض روم آمد ایاز پاشا که حاکم آن دیار بود یکی از مشخصه امن خود را با تحفه بسیار باستقبال آن پادشاه زاده عالی تبار روان گردانید سلطان بایزید در آن حوالی نزول نموده بعد از چند روز اسکندر پاشا با چهل هزار سوار جوار با مردم بسیار بامر خواندگار بایلغار رسید پاسپروزة سلطان بایزید احتمال و انتقال در آن نواحی گذاشته از بیم جان با ده هزار کس از محتمدان راه فرار پیش گرفت (۲) قودوز فرهاد و آق ساق سیف الدین و سایر شجاعان جنگ کذان ویرا از آن معركة سالم بیرون آوردند اسکندر پاشا تا (۳) قریمان ایشان را تعاقب نمود سلطان بایزید بعد از طی مسالک بایران رسید حاکم آن ولایت شاهقلی سلطان استاجلو از قدم او آگاه گردید قاصد بدراگاه شاه دین پناه فرستاد و حامل این عرضه چون بقرزین آمد و هضمون بعرض گردیده ریات نصرت بصوب عراق بر افراد خود و غیره بیک یوزباشی را با تحفه ای بسیار پنزد شاه زاده عالی تبار ارسال نمود سلطان بایزید متوجه درگاه شاه دین پناه گردیده ریات نصرت بصوب عراق بر افراد خود و غیره بیک تبریز رسید سید امیر غیب بیگ استاجلو که حاکم آن دیار بود با تفاوت سادات عظام و نقیابی کرام و اشرف و اکابر و (۴) صوفیه و اصناف از پی استقبال بیرون آمد از غلبه و انبوه تمام داشت و کوه فرو گرفت در مضائق طریق اجتماع چندان بود که در هیچ عید و نوروز مانند آن روز کس مشاهده ننموده بود و قیصریه و بازارها را آیین بسته بودند و مغذیان و مطربان بلطافت آواز و نغمات دلنوواز (۵) فقرات موزون تا اوج

(۱) تاریخ آن سپاه اندارد

(۲) قریان ا قرنان ب

(۳) قرأت ا

(۴) صوقیه ب ج

فوجی از رومیان جلادت شعار از طرف سلطان بایزید بر سپاه سلطان سلیم تاختند و صدای گیرو دار در گنبد دوار انداختند ایشان نیز بمدافعته در آمدۀ آغاز مقاتله نمودند و از^(۱) بوارق سیوف و صواعق سهام جویه‌های خون میان معركة روان گردید ز خون هفت دریا بر آمد بهم زمین از دگرسو برون داد نم آنتاب جهانتاب از سهم تیرپرتاب جوش سحاب پوشیده و مرینخ خونخوار از خوف دلوران میدان رزمگاه سپر در سرکشیده همان روز از صباح تا رواح آتش جدال و قتال اشتعال داشت اما قام تقدیر بر لوح قضا رقم خلاف رضای سلطان بایزید می‌ذکشت و هشت هزار سوار و پیاده از طرفین بقتل آمدند بعد از آنکه خورشید خنجر گذار بخانهٔ مغرب رایت عزیمت بر افراشت .

شب تیره چون شاه خورشید چهر	فروید آمد از سبز خنگ سپهر
ندیدند در شب صلاح نبرد	که نتوان بهم نیک و بد فرق کرد
چو شیر زیان سر سرکینه خواه	فروید آمدند از دو جاپ سپاه
سرقتنه جویان در آمد ز خواب	چو از کوه سر زد بلند آفتاب
(۲) تفک جامهٔ چرخ را نیل زد	سنان چشم خورشید را میل زد

علی‌الصبح مردان هر دو لشکر و گردان هر دو کشور دست بگرز و خنجر بردند آنروز سلطان بایزید به تیغ خون افشار و سنان ثعبان نشان جنگی نمود که داستان رستم و اسفندیار در طاق نسیان ماند میمنه و میسره سلطان سلیم را مغلوب گردانید چنانکه تا استنبول هیچ‌جا قرار نگرفتند اما سلطان سلیم با لشکر قلب بر قول سلطان بایزید حمله آورد و سنگ تفرقه در شیشه خانه جمعیت ایشان انداخت باد نکبت بر پرچم سلطان بایزید وزید سر خویش گرفت و بطوف آماسیه گریخت چون بمقصد رسیده نفر از ملازمان معتبر خود را کشته سرهای ایشان را با عرضه داشت نزد سلطان سلیمان فرستاد مضمون آنکه این‌جماعت مرا بر مخالفت تحربک نمودند و از دشمنی نا پسندیده که باعث بر آن جهل

(۱) بوارق ۱

(۲) تفک جامهٔ چرخ را نیل زد

گفتار در قضایائی که در سنّه ست و سنتین و تسعمایه واقع گردیده

درین سال سلطان سلیمان پادشاه روم سلطان بايزيد را از حکومت کوتاهیه معزول ساخته ایالت آن دیار را بفرزند بزرگش سلطان سلیم که در قونیه بود رجوع نمود چون سلطان بايزيد اخبار^(۱) سلطنت و اقتدار و عنایت و شفقت پدر نام دار درباره بروز استماع نمود نقد اخوت را بشوایب بعض و حسد^(۲) مغشوش ساخت و صوره صفائی^(۳) عقیدت را بخشاشک خداع و مکیدت مکرر گردانید خیالات فاسد و تصوّرات باطل در عصمه دماغ او جای گرفت و شعار خلاف برادر در اطراف برو بحیره ظاهر گرد اموال بسیار بر عامه^(۴) و رجال تفرقه کرده در اندک زمانی جذب عظیم ترتیب داده همه چون شیر درنده و مانند شمشیر برنده بعد از اجتماع سپاه بجهت دفع سلطان سلیم بطرف قونیه در حرکت آمد و غافل از آنکه هر کرا اقبال بادبار مبدل شود و سعادت بمحضت معوض گردید بسیاری مال و انبوهی رجال نافع نیاید سخن مدنی^(۵) خیار است اذا انتهى مدة لم ينفع عده و چون این خبر در آن دیار شایع شد سلطان سلیم از استماع این واقعه متاثر گردید مردمان سخن دان نزد سلطان سلیمان فرستاد و این واقعه مذکور را معوض داشت از استماع این ترک ادب عرق پادشاه عالی حسب در حرکت آمده حکم گرد که احمد پاشا امیر الامرای انا دولی و فرهاد پاشا فرمان فرمای قرامان و علی پاشای ذو القدر با لشکر کوه پیکر گردون اثر غربت منظر اهرمن دیدار برسیل ایلغار بدآن دیار روند و سلطان بايزيد را گرفته در زاویه عدم ساکن سازند چون ایشان بحوالی قونیه رسیدند سلطان سلیم از قلعه بیرون آمده به ایشان پیوست در کفار شهر در برابر سلطان بايزيد صفت سپاه بیمار است آنگاه

(۱) سلطنت و عنایت ج اقتدار عنایت ا

(۲) مشوش ج

(۳) در حال ب

(۴) عقیدت را بخداع خاشک مکیدت مکرر گردانید ج

(۵) فی النسخ حمار

آن شیر زن گفت که باید که در فلان محل اسب چند حاضر ساخته بدر خیمه ابا روند و پاسبانان از بیم باران نمدها برسر خود انداخته بخواب رفته بودند ایشان باهم گفتند که کدام یک بدفع این مردک^(۱) میروی محبّ علی از غایبت پردازی و پهلوانی بخرگاه در آمد ابا را در خواب یافت بیک ضرب شمشیر سوش از بدن جدا ساخت آن سر را بوداشته باتفاق زن از خیمه بیرون آمده خود را باسان رسانیدند و مانند بوق و باد روانه استراپاد گردانیدند و آن سر را در قزوین بدرگاه شاه ظفر قریب آوردند *

متوقیات

^(۲) شیخ زین الدین جبل عاملی حاوی المنشول و المعقول جامع الغروع و الاصول بود دیرین سال شهید گشت سبب شهادت آنحضرت آنکه جمعی از اهل سنت برستم پاشا وزیر اعظم خواندگار گفتند که شیخ زین الدین دعوای اجتهاد کردۀ و بسیاری از علمای اهل شیعه نزد او آمده مطالعه کتب امامیّه میگذند غرضشان رفض است چون نیک در نگری کفر مبحض است رستم پاشا کس بطلب آنحضرت فرستاد و در آن اوان افضل فقهای دوران در مکّه بود او را گرفته باسلام بول آوردند بی آنکه بعض سلطان سلیمان رسانند ویرا شهید گردانیدند * نظم او کوه علم بود که برخاست از جهان

بی کوه کی قرار پذیرد بنای خاک

تب لوزه یافت پیکر خاک از فراق او

هم مرقد مقدس او شد شفای خاک

و از جمله تصانیفش شرح شرایع شرح لمعه شرح الفیه شرح شافیه قواعد بطريق فواعد شیخ شهید رسالت اسرار الصلوٰۃ رسالت مذاکر حج رسالت در حرمت غیبت *

(۱) میرویه ب

(۲) دیرین سال جانب فضایل اباب حاوی المنشول و المعقول شیخ جبل عاملی شهید گشت ب حیل عاملی ا

الدین اکبر قایم مقام گردید بذیر آن حکم شد که سلطان حسین میرزا ولد بهرام میرزا و علی سلطان والی شیراز با جمعی از دلاوران دشمن گذار فتح قلعه قندھار را پیش نهاد همت سازند همگذان اطاعت حکم واجب الاذعان کرده بصوب آن دیار توجه نمودند چون حوالی قلعه قندھار محل نزول شاهزاده عائی تبار و امراء نامدار گردید و غازیان مرد آزمای و سرهنگان قلعه گشای آغاز محاربه کردند شاه محمد قلاتی که از قبیل جلال الدین اکبر کوتول حصار بود آغاز شجاعت و دلاوری کرده بدفع و منع مشغول گردیده کوشش بسیار نمود و چون مدت مديدة حال بدینه نوال بود آخر عاجز گشته از قلعه فرود آمد و مفاتیح حصار را سپرده روانه درگاه اکبر گردید سلطان حسین میرزا در آن دیار ساکن گشته دیگر امرأ بالکای خود متوجه گشتند *

وقایع متنوعه

در شب بیست و دوم جمادی الاول سیل بقرزین آمده دروازه ایهرا آب برده قرب دو هزار خانه خواب کرد هم درین سال شاه دین پناه از دولتخانه کهند بدولتخانه نو انتقال نمود مولانا محتشم در تاریخ تمام دولتخانه نو گفته در یک مصراج دو تاریخ - *

بپشت بروی است و خیر المنازل

گفتار در قتل ایلی ترکمان

چون ایلی ترکمان با غازیان غالب آمد دختر خواجه محمد ولد خواجه مظفر بتکی را در حبالة خود در آورده ملازمان خواجه محمد پیش وی رفته نوکر شدند در آن آثنا اتفاق با خاتون نمودند که ویرا بقتل آورند ایا بروین خیر اطلاع یافته محب علی و رفقای او را طلبیده بایشان گفته که شما بنشتن من اتفاق نموده اید زود باشد که بغضب من گرفتار خواهید شد ایشان از بیم جان قسم یاد نمودند که این خبر که شما شنیده اید غیر واقع است بعد از آن ترسان و لرزان از پیش وی بیرون آمدند و با مفکوحه وی گفتند که وی چنین گفت

ز پیکان خونین که رخشان شده (۱) بدين گونه لعل بدخشان شده
 برون جست مرغ خندگ از کمان عقاب شکاری گرفت آسمان
 فلچیان از ضرب تیر و کمان بر سر سواران ریختند و قلب را متفقلب ساختند
 در آن اثنا رستم خان با جمعی غازیان جوار از خندق گذشته بمیان اردوی ازیکان
 در آمده علی سلطان مضطرب گشته داعیه نمود که فرار نماید قضا را تغذگ بر رستم
 خان خورده کشته گردید ازیکان خیره شدند و بیکبار تغذگ و تیر بر سر غازیان
 بی تدبیر ریختند امراً چون بی (۲) موجی و چرخچی رفته دوند شکست
 خورده خود را بآب گران انداختند و جمع کثیر غریق گرداب فنا شدند آب که
 سبب حیات است موجب هلاک ایشان شد و زلال که ذهال از فیض او سبز شود
 درخت عمر ایشان را از پای در آورد و قرب هزار جوان چون سو روan و گل
 خندان بیک وزیدن باد خزان بخاک و خون غلطان شدند و بسیار از اسبان کشته
 رفتار و نهنگان پیگار با زینهای زین و جلهای رنگین از دست صاحب رها و
 رکاب از پای راکب جدا افتاده سر در صحراء نهاده میچریدند ابراهیم خان و بعضی
 سواران کشته شدند بدرخان و یادگار محمد ترکمان دستگیر شدند و حسن بیگ
 (۳) فتح اوغلی و احمد بیگ قیا اوغلی با جمعی غازیان سلامت بیرون رفته بدامغان
 آمدند و علی سلطان از همان مقام بطرف خوارزم معاودت نمود *

گفتار در فتح قلعه قندهار بدست امرای نامدار و شاهزاده عالی تبار

در آن اوان که همایون پادشاه بدرگاه شاه دین پناه آمده بود قرار داد که
 چون ولایت هندوستان بار دیگر بتصرف وی در آید قندهار را بمالزمان شاه دین
 پناه تسليم نماید چون همایون پادشاه بعد از چند گاه بر آن دیار مستولی شد هم
 در آن اوقات شاه ستوده صفات از دار غرور بدار سور انتقال نمود و فردیش جلال

(۱) بی موجه

(۲) زمین کوه لعل بدخشان آمده ب

(۳) فتح افجه ب فهم ج

* بیت *

هوايش چو آه ستم دیده گرم ز بس گرمیش سنگ چون موم نم
 چو تابه زمین آتش افshan درو چو ماهی شده مار بریان درو
 اگر بر درم مشت بستی لدیم فرو ریختی همچو سیماپ سیم
 در اندی ایلغار شاه قلی خلیفه مهردار را که سیدار سپاه بود قولنجهی دست
 داده در شب شنبه هیجدهم رمضان در گذشت امراً سخن بدر خان قبول
 نکرده هوکدام برای خود عمل مینمودند بعد از چند روز سپاه عالم سوز در آن
 بیابان بواسطه تاخت الوس ترکمانان اسبان خود را مانده کردند خبر آمد که
 علی سلطان برادر دین محمد حقوق انعام و احسان شاه دین پناه را فراموش
 کرده بالشکر گران از خوارزم بداعیه رزم بمدد ابای ترکمن بدین حوالی آمده
 بدر خان چون بدینحال اطلاع یافت بعزم آنکه دستبردی نماید بر ایشان روان
 شد علی سلطان از غایت عجز خندقی در کفار اردوی خود کنده بود (۱) جوالها
 پر از ریگ کرده و گذاشته و شتران را خوابانیده و تفنگچیان را نشانده قلعه
 مستحکم ساخته بود امراً آغاز جنگ کردند جوانان تیز چنگ و شجاعان بازام
 و ننگ حمله کردند آتش جنگ بالا گرفت چون غازیان بر کفار خندق رسیدند
 از بکان ایشان را به تیر و تفنگ گرفتند - * بیت *

ز ابر تفک برق جستن گرفت از آن برق زاله گستن گرفت
 ز ابروی خوبان کمان یاد کرد ز هر گوشه فتنه بنیاد کرد
 ز پیکان سفان رنج بسیار داشت چو خاری که از غنچه آزار داشت
 در آن اثنا ابای ترکمن با دو یست نفر از دلاوران از قفای لشکر در آمده هرچند
 امراً به بدر خان گفتند که جمعیتی را بدفع او ارسال فرما قبول نکرد ابای ترکمن
 از عقب (۲) کنکه در آمده آغاز شیوه نمود - * نظم *

کشیده گشادند (۳) تیر از کمان بر آمد فغان از زمین و زمان

(۱) حواله ج

(۲) کتله ا کتله ب کوله

(۳) و کمان ب

آمدند و بعارت ولایت فرمان داد و جنود آن مسدود آتش آشوب افروختند و توب خوف و هراس برباره و اساس قلعه ثبات ابراهیم خان ذو القدر کارگر آمد و تیر بازان رعب سپهر صبر و تحمل او را پاره پاره ساخت و بعجز و انکسار احوال خود را بدراگاه شاه دین پناه معروض داشت بذایر آن فرمان قضای جریان صدور یافت که شاه قلی خلیفه مهرداد و بدر خان استاجلو بایلغار باستراباد روند و دفع ابا کنند ایشان حسب التحکم در شب دوم ماه شعبان با سپاه فراوان از قزوین بیرون رفتند و سایر امراء چون یادگار محمد بیگ توکمان^(۱) و حسن بیگ اوغلی^(۲) و قاسم بیگ دورغود اوغلی و احمد بیگ قیا اوغلی بایشان ملحق گشته روانه آن دیار شدند و ابایی توکمان چون توجه ایشان را استماع نمود خانه کوچ را انداخته فرار اختیار نمود غازیان الوس ویرا غارت کرده در آنجا نزول نمودند در آن اثنا ابایی توکمان با فوجی جاهلان نکبت انجام نمایان شدند دست بجنگ برند چون عساکر بهرام انتقام بایلغار تمام آمده بودند اسباب ایشان مانده بودند -

* بیت *

فرومنافده اسباب ز چولان همه چو اسباب شطونچ بیجان همه
بنابر آنکه التهاب نیران مقاتله تا شب هنگام امداد یافت چو ابا معلوم کرد که کاری نخواهد کرد بقعا ایلغار کرد قطار استوی که در راه بود گرفته روانه قیتوں خود گویدید روز دیگر لشکر خود را با مسدوم آن نواحی جمع کرده بجنگ آمد چون غازیان اسبابشان کوفت انداخته بودند بیک بار سوار شده بروی حمله نمودند وی بزحمت تمام از نوک فیزه افعی اندام خلاص شده راه فرار پیش گرفت توکمان ازین جنگ متوهّم گشته راه خوارزم پیش گرفتند نزد علی سلطان رفته از وی مدد طلب کرد امرای عالی تبار بطرف اتراک ایلغار کردند در آن بیابان از تف آفتاب جهانتاب گندم در خوشة مانند سپند در آتش میسوخت و نیش کردم مانند عقیق^(۳) می افروخت -

(۲) دورعوه ب ج دروغه

(۱) حسن بیگ بیگ اوغلی ب

(۳) میشد

واقع متنوعه

درین سال شاه وردی سلطان زیاد اوغلی و سلیمان بیات با سپاه قرا باخ عازم گرجستان شدند سملون از خوف جنود عالم سوز پناه بکوههای بلند برد غازیان تمام ولایت گویی و (۱) سوزی و براثت علی را غارت کردند و مواضع و مسکن ایشان را ویران ساختند و اشجار و غلات با میوه‌های رسیده از بین برکنده و مظفر و منصور با غذای نامحصور بگنجه معاودت کردند و در آن اوان شاه دین پناه در تبریز بود تبیت آقای ذوق القدر که برسالت روم رفته بود بدراگاه عالم پناه آمد و تحف و تبرکات بیشمار که خواندگار فرستاده بود گذرانید *

متوفیات

کامران میرزا بن پابر پادشاه بن میرزا عمر شیخ بن سلطان ابو سعید بن میرزا میرانشاه بن امیر تیمور بعد از شکست برادر سالی چند در دیار کابل و غزنیان سلطنت کرده آخر بdst همایون پادشاه گرفتار گشته مکحول گشت و در مکه معظمه ساکن شده در ذی حجه سال مذکور متوجه عالم آخرت گردید محمد خان شرف اوغلی تکلو والی هرات درین سال از عالم انتقال نمود شاه دین پناه امارات او را به پرسش قراق عنایت نمود درین سال دوست خان با یونس خان جنگ کرده غالب آمد و بخوارزم مستولی گردید و یونس خان با تفاق برادر خود پهلوان قلی سلطان به قزوین آمد روز شنبه یازدهم رجب بعثته بوسی رسیدند آمدن خوارزمیه تاریخ واقع شد *

گفتار در قضایائی که در سنّه خمس و سنتین
و تسعماية واقع گردیده محاربه نمودن .
غازیان با ابای توکمان

درین سال ابای ترکمان با جمعی مردمان بی ایمان بحوالی استراباد

(۱) صورم ب

انیس که حامی آن خبیث بود گرفتار گشته با تفاوت قاضی محمد در قلعه الموت محبوس شدند بعد از آن شاه عالم پناه با خیل و سپاه متوجه دولت خانه شدند سادات و قضاء و موالی و اهالی باستقبال استعجال نمودند به تقییل انامل فیاض مفتخر و سرافراز گردیدند و از کوچه خیابان خرامان در آمده در مستقر سریر سلطنت و مرکز دایره خلافت بدولت و سعادت نزول اجلال فرمودند بعد از چند روز روانه قزوین گردیدند و در آن بلده قشلاق نمودند *

گفتار هر قضایائی که هر ماوراءالنهر واقع شده

جنگ از بکان بایکدیگر

درین سال سلطان سعید بن ابو سعید خان بن کوچم خان با تفاوت عبد الله خان بن جانی بیگ سلطان با سپاه زیاده از چون و چند متوجه تسخیر سمرقند شد و آن بلده را قبل گردند در آن اثنان درویش خان ولد براق خان که بوفور تجمل و حشمت و کثرت لشکر و بسطت مملکت از سلاطین از بک امتیاز داشت با سپاه بسیار و عدّت و ابهت بیشمار از تاشکند بیرون آمده همت بمحاره سلطان سعید و عبد الله خان گماشت در موضع..... (۱) رسیدند با یکدیگر مقاتله نمودند بعد از کشش و کوشش درویش خان مغلوب گشته بجانب تاشکند گریخت سلطان سعید بر سمرقند مستولی گردید و عبد الله خان با سپاه فراوان روانه بخارا شد در آن اوان برهان سعید فبیره عبید خان که حاکم آن دیار بود با جوانی تعشق میورزید شبی پنهان بخانه جوان رفت و آن فامرسد ویرا بقتل آورده سرش را نزد عبد الله خان فرستاد صباح سپاه بخارا مستعد شده خواستند که بعد الله خان جنگ کنند چون قتل برهان سعید را معلوم گردند مجموع شهر را تسليم کرد ملزم گردیدند *

(۱) نام موضع در هیچ نسخه نیست

گفتار در قضایائی که در سنّه اربع و سنتین و تسعماية واقع گردیده رفتن شاه دین پنا به تبریز و گوفتار شدن قاضی محمد و حیدر بیگ^(۱) آنیس

چون لشکر سرما از طلیعه سپاه بهار رو با نهضام آورد روز از قدرم آن فصل
طبعیعت حیات گرفت - *

چو دی رفت و شد فصل اردی بهشت

^(۲) سمن طعنه زد بر ریاض بهشت

فلک سامی شد ساییان سحاب

شہابش ز هر گوشه زین طفاب

در اوایل فصل بهار شاه کامگار از قزوین بیرون آمده متوجه بیلاق سهند شد چون
قاضی محمد ولد قاضی مسافر علن اختیار بدست نفس نا پرهیزگار داده
بر مسند غلطت تکیه زد و مرکب شهوت را به رطرف در جولان آورد درشتی را
شعار خود ساخته ترک و تاجیک را رنجانید و رمانید - *

درشتی همه نیش چون خار بن سر و پاش فاسد چوریش کهن

چو بخل و حسد مایه دشمنی چو حرص و طمع نا پسندیدنی

فرمان همایون بگوتن او صدور یافت مولانا صیرفی در تاریخ آن واقعه گوید -

* نظم *

سر فرعونیان قاضی محمد که مصر ظلم را او بود باقی

اگر ماندی دو سال دیگر آن شوم شدی تاریخ او فرعون ثانی

آنحضرت از سهند کوچ کرده بجنوب نزول کرد و در آن اوان حیدر بیگ

(۱) ب اینیس را ندارد

(۲) بله :

بر جانی خود ثابت می بود پیادشاهی برده استند پیر محمد خان ناچار سکه
بنام (۱) او زد *

میر اسد اللہ ششتري از فضلى سادات نام دار و اعاظم نقباً و نجباً و علماني
عاليمقدار جامع علوم عقلی و نقلی و مستجمع فضائل و کمالات نفساني بود
مسقط الرؤس آنحضرت از ششتريست فاماً اکثراً وقت (۲) در مشهد مقدسه بافاده
علوم ديني و استفاده معارف يقيني اشتغال داشته و در جمعی که در خدمت
مجتهد الزمانی در عنیات عاليات افاده علوم نقلیه مینمودند و ترقيات (۳) کلیه
ایشان را حاصل شد افضل و اعلم ايشان صدارت پناه موصی اليه بود لهذا حضرت
مجتهد الزمانی پیوسته در مجلس بهشت آیین اظهار متفاوت و فضائل
و کمالات ايشان مینمودند و چون عزل میر معز الدين محمد محقق شد نواب
سپهور رکاب [در باب] صدارت جمعی که لیاقت تصدی آن داشتند قرعه مشاورت با
افاضل و اركان دولت قاهره در میان انداخت هر کس بروفق مدعای خود کسی را
تعیین میفرمودند بغاير آنکه اوصاف او بموجب توصیف مجتهد الزمانی قرع
سمع اشرف شده بود قرار بر آنحضرت داد و کس باحضور وی به ششتر فرستاد
و بدرگاه معلّى طلب نمود و منصب صدارت را بموی تفویض فرمود في
الواقع کمالات صوري و معنوی ايشان لا يبعد و لا يحصى بود و حسن عبارت
و لطف انشا را علاوه سایر فضائل ساخته اند و در اکثر علوم تأليفات و تصنيفات
دارند از جمله در زمانی که در عنیات عاليات در ملازمت حضرت مجتهد
الزمانی بوده اند بموجب اشاره عالي آنحضرت رساله لعینه که مولّقات
ایشان است بافصح عبارات و الطف استعارات ترجمه کردند در علامات ظهور
صاحب الامر عليه التحکیمة والسلام رساله تأليف فرموده بجهان العیون مسمی
ساخته اند و ادله (۴) سمعیه و عقلیه بوجود آنحضرت احراً فرموده درین سال از
عالم انتقال نمود *

(۱) اورد ۱ مشاهد ب ۱

(۲) شمعیه ب بود آنحضرت ب

(۳) کلیات ب

جوچی بن چنگیز خان چون سمرقند را از اولاد ابوسعید خان گرفت و ولایت بیرون بخارا را از برهان سعید پسرزاده عبید خان انتزاع نموده بود ولایت میانکال را که حالا بشاهرخیه اشتهر دارد از اولاد جانی بیگ سلطان بود متصرف گشته و شهر سبزو و قرشی را که^(۱) باولاد فولاد سلطان تعلق داشت از دست ایشان بیرون آورده داعیه نمود که نهی از آب شاهرخیه که میان تاشکند و سمرقند است برد اشته بوادی وسیع پر علف که بجانب سمرقند واقع شده جاری سازد که چون در زمستان میانه تاشکند و سمرقند بواسطه برف مسدود میشد و بیست هزار کس از مردم الوس او در صحراهی مذکور قشلاق کرده با نزدیک باشند اتفاقاً بواسطه همین رجوع بجانب صحراهی مذکور رفت و شب شراب عسل خورده طمع به پسر اتالیق خود کرده پسر پنج کاره بروی زده در همان شب فرار کرده نزد سلاطین حصار رفت بواق خان با آن زخم در گذشت مدّت عمرش پنجه و شش سال بود و مملکتش تاشکند و فرغانه و سمرقند و چهار دانگ بخارا بعد از موت او درویش سلطان که^(۲) پسر بزرگترش بود خان شد بابا سلطان^(۳) او امین سلطان و خوارزم شاه سلطان و سایر برادران تابع وی شدند چون خبر فوت براق خان بکاشغر رسید^(۴) رشید خان حاکم آن دیار سپاه خود را جمع آورده متوجه اندجان گردید زیرا که پدر براق خان سونچک سلطان از پدر رشید خان گرفته بود و برهان سعید نیز^(۵) با جمعی جمیع نواحی بخارا را متصرف شده و حق نظر خان^(۶) قازاق از ولایت قرق و قرباً بطبع تاشکند بحرکت آمد بعد از براق خان سکه و خطبه بنام پیر محمد خان بن جانی بیگ سلطان گردند بعد از اندک وقتی پسراون اسکندر خان عبد الله خان و عباد الله خان رشد تمام کرده پدر را که در کنج خمول آرامیده پایی از دایره ایزوآ بیرون نمی نهاد و مرکوزار

(۱) باولاد سلطان ب

(۲) اندارد

(۳) قاران ج

(۴) با جمعی را ب ندارد

(۵) این ج

قلی بیگ ولد دانه بیگ افشار با سپاه بسیار روانه قندهار شدند در آن اوان شاهوردی بیگ ولد خلیفه شاملو با جمعی بهادران نامی غافل بر سرمهادر سلطان ریخته بعد از ستیز و آویز بهادر سلطان رو بگریز آورده راه دیار هند در پیش گرفت اما شاه محمد قلاطی آغاز مخالفت کردۀ دروازه‌های حصار را بر روى غازیان عالی تبار بست جنواد ظفر قرین قندهار را چون نگین درمیان گرفتند قرب سه ماه غازیان عالیجاه با آن طائفة گمراه مجادله میکردند روزی شاه محمد با سپاه باران عدد از قلعه بر سروی خلیفه ریخته در آن اوان ملازمان آن امیر عالیشان متفرق بودند اما جمعی از اهل جلادت ثبات قدم نموده کوشش‌های مردانه کردند و از جانبین جمع کثیر کشته شدند چون آن گروه بی اقبال کاری از پیش نبردند بقلعه معاودت نمودند باستصواب حسین بیگ ایچک اوغلی^(۱) عساکر ظفر شعار از ظاهر قندهار کوچ کرده روانه خراسان شدند اما خلیفه ولی شاملو با سپاه بلأ اثر بزمیان داور آمده بعد از جنگ بسیار بر آن حصار مستوی گشت *

وقایع متنوعه

درین سال شاه دین پناه دارائی هرات را بشاهزاده عالمیان اسماعیل میرزا شفقت فرمودند و سلطان محمد میرزا را طلب نمودند در بیلاق دریاک فزول فرمودند هم درین سال امرأ و اعیان از کل مقاومی توبه فرمودند این قطعه در تاریخ این مقدمه وارد گشت - *

سلطان کشور دین طهماسب شاه عادل سوگند داد توبه خیل و سپاه دین را تاریخ توبه دادن شد توبه نصوحأ سرّهیست این منکر مباش این را

متوفیات

براق خان بن سونجک سلطان بن ابوالخیر خان بن دولت شیخ اوغلی بن ایلتی^(۲) بن فولاد اوغلان بن ایمه خواجه بن تغتی بن بلغان بن شیبان بن

(۱) عساکر ظفر شعار بظاهر کوچ کردۀ ۱

(۲) قلادب

و بهادر سلطان بر کافران حمله نمودند و دست به تیر و کمان و سیف و سنان
بردند - *

ز هرسو ز آواز زاغ کمان شتابان شده کرگسان ز آسمان
ز بس جستن تیر آتش فشان شده آبله دست پیکان کشان
مشبک شده سیپه‌ها از سنان یلان از مشبک تماسا کنان

تیغ آیگون بر چهرا قیرگون هندوان نقاب احمری بست و از چشم نیلگون پیلان
چشم خون میگشاد بهادران سپاه چغتای بر صفت ایشان زده^(۱) پیلهان را از
قلل آن جبال باد وقتار نگونسار ساختند در اثنای جبال و قتال تیری بر هیمو
غا بکار خورده بصد غم و الم روانه جهنم گردید بنا بر آن هندوان رو بودی فوار
نهاده جمعی از جذو طفر قرین آن کافران بی دین را تعاقب نموده تیغ کین
و انتقام بر اهل انجام نهادند زمانه بر اهل ضلال و شرک روز روشن شب تار کرد
گردنشان و دلوران هند با خاک برابر گشتند تو گفتی که شمشیر فدا بر چهرا شبه
رنگ هندوان زر ریخته و دست اجل بر تن قیرگون زعفران بیخته - * ایيات *

ز بس کشته هندو زمین شد سیاه چو زاغان فکندند بر روی راه
درخشان زتن^(۲) خونش افروخته چنان کاتش از هیزم سوخته
حال الدین اکبر پادشاه مظفر و منصور در آن رزمگاه نزول اجلال فرمود *

گفتار در محاصره کوهن اصواتی عالیشان قندهار را

چون همایون پادشاه بر بلاد هند مستولی شد بیرام خان بهار لو که رکن
رکن پادشاه بود قندهار را بشاه محمد قلاطی داده با تفاوت پادشاه روانه هند
گردید بنا بر آن بهادر سلطان ولد حیدر خان ازیک که از قبل پادشاه والا گهر حاکم
زمین داور بود با جنود جرار قندهار را مرکوزار در میان گرفت شاه محمد قلاطی
رسولان سخن دان فرز شاه دین پناه فرستاده استمداد نمود بنا بر آن فرمان همایون
بنفاذ پیوست که سلطان حسین میرزا ولد بهرام میرزا ولی خلیفه شاملو والله

(۱) پیل یلان را

(۲) خشت ا

عزیمت بجانب دهلهی بر افراحت تردی بیگ که از قبل جلال الدین اکبر پادشاه والی آن بلده بود طاقت مقاومت فیاورده راه فوار پیش گرفت چون این خبر محنث اثر پادشاه والا گهر رسید فرمان داد که افواج لشکر مانند بحر اخضر بحرکت آمده متعاقب یکدیگر روانه شدند از امرای نامدار علی قلیخان ازبک و بهادر سلطان^(۱) با دیگر سرداران بوسم متفقانی لوای جلادت بر افراخته متوجه مخالفان شدند و شهربار کامگار با جنود ظفر شعار از عقب امرا روانه گردید * بیت *

شتاپان ز پی شاه مسند سپهر چو دنبال صبح فروزنده مهر
مقارن این حال قراولان بمسامع علیه رسانیدند که هیمو بسر هند رسیده است آنحضرت میمه و میسره راست کرده روانه گردید چون مسافت میان دو گروه سمت تقاب پذیرفت آن دو سردار در برابر یکدیگر فرو آمدند چون خاقان شرقی انتساب آفتاب یکسواره بر لشکر حبس تاخته بضرب مشیر مصری ایشان را منهدم ساخت -

* نظم *

د گر^(۲) روز کاشقر برون تاخت مهر دو اسبه روان شد بروی سپهر جلال الدین اکبر پادشاه با آرایش سپاه مشغول شده میمه و میسره سپاه را با امرای نام دار مثل بیرام خان بهارلو و تردی بیگ و محمد قاسم نیشاپوری و حسین قلی ذوالقدر سپرده علیقلی خان و بهادر سلطان را چرخی ساخته از آن سو هیمو نیز با اسباب و آلات حرب و ادوات طعن و ضرب و با چهار صد زنجیر فیل روی بمیدان نهاد و افیال در صحراei معركة چون دریا از باد بجوش آمده خراطیم ثعبان شکل ایشان قلاصد شیر فلک گشته و منظمه جوزا و حلقة شوشا شده -

صف ژنده پیلان گروها گروهه چو گرد گریوه کمرهای کوه
مزه چون سنان چشمها چون عقیق ز خرطوم تا دم در آهن غریق
به پشت ایشان تختها محکم ساخته هیمو بریکی از آنها نشسته هندوان در پهلوی صف پیلان پای در مرکب جلادت استوار کرده بار اول علیقلی خان

(۱) بار دیگر بوسم ۱ بار دیگر سرداران بوسم ب

(۲) کار شق، ۱ کار شغب

نموده است غازیان بیکبار از پی دشمنان تاختند چنانچه نزد شاه وردی سلطان زیاده از پنجه کس نماید از آنجاذب لواسان به خلاف تصور غازیان با جمع کثیر از ازناوران برپشته صعود کرده انتظار جنگ میکشید و ازین جانب دلاوران بغور و عجب تمام بدآن مقام رسیدند و لواسان را قاید تقدیر بصوب معركة داروگیر در حرکت آورد و عنان توجه بصوب غازیان بی سرتافت و دلاوران بعد از ظاهر ساختن مردمی و مردانگی شکست یافتد و شاه وردی نیز راه افهزام پیش گرفت سپاه کفار سیصد نفر از ملازمان و بهادران نامدار بقتل آوردند و اکثر ایشان از دنبال غازیان روان شدند الواسان با کشیشی دران مقام توقف نمود در آن اثناء محمد بیک چپنی با معدومی چند غافل بلواسان دو چار گردید بی تحاشی حمله نمود دولت شاهی مدد کرده اسب لواسان برو در آمد لواسان از مرکب افتاده یکی از ملازمان محمد بیک ذاکر نام پائین آمده زخمی چند بروی زده در آن اثناء گبران هجوم آوردند محمد بیک بر اسب لواسان سوار شده بدر رفت گبران ذاکر را با چند نفر از چپنیان شهید گردانیدند لواسان که سرمایه شروع فساد و اصل کفر و عناد بود هم نشین غم و ندیم ندم شد اعلام شرک و راه ضلال او بدست قهر نگون گشت در گرداب وغا و آتش هیجا چون باد خاکسار شده

جان (۱) بمالک سپرد - *

مالک نهد در انجمن روز رستخیز بر مجامعت جهنم از اعدامی شه سپند
و گبران نعش لواسان برداشته متوجه دیار خود شدند *

گفتار در قضایائی که در بلاد هند واقع شده مکاریه نمودن جلال الدین اکبر با هیموی هندو

چون خبر وفات همایون پادشاه باگره رسیده هیمو نام کافری بیدولت خیال سلطنت هندوستان در دماغ جای داده مردم بسیار از هر دیار جمع آورده علم

(۱) ملک المؤت ب

نیفکند بر بینوائی نظر مگر آنکه کردش غنی از گهر
 ز اهل هنر هر که آمد برش بگسترد ظلّ کرم بر سوش
 ایام سلطنتش بیست و شش سال مملکتش از قندهار تا وسط هندوستان مولانا
 قلس کاهی در تاریخ واقعه او گفته -

همایون پادشاه ملک معذی ندارد کس چو او شاهنشهی یاد
 ز بام قصر خود افتاد ناگاه و ز عمر گرامی رفت بر باد
 پی تاریخ او گاهی رقم زد همایون پادشاه از بام افتاد
 بعد از فوت او فرزند بزرگش جلال الدین اکبر در آگرا بسلطنت نشست فرزند
 دیگرش محمد حکیم میرزا در کابل ممکن گشته بیرام خان بهارلو جمیع مهمات
 را پیش خود گرفت جلال الدین اکبر را غیر از اسم چینی دیگر نبود خواجه
 جمال الدین محمود سرآمد علمای زمان و افسح بلغای دوران بوده با وجود
 انواع فضایل و کمالات آن عالم فرخنده صفات اندیشه عجب و نجوت پیرامون
 خاطرش^(۱) نمیگشت آنجذاب فرزد مولانا جلال الدین محمد^(۲) دواني
 تحصیل کرده بود درین سال از محنت سرای جهان بروضه رضوان خرامید از
 جمله تصانیفش اثبات واجب در مقابل مولانا جلال الدین نوشته *

گفتار در قضایائی که در سنه ثلث و ستیس
 و تسعماية واقع گردیده گفتار در جنگ کردن
 سلطان زیاد اوغلی با لواسان گرجی

درین سال لواسان گرجی از گوری بیرون آمده بحوالی^(۳) قلعه کوش آمد
 چون این خبر بشاه وردی سلطان زیاد اوغلی رسید سپاه قراباغ را جمع آورد
 متوجه ایشان گردید چون نزدیک بمساکن کفار رسید خبر آمد که لواسان فرار

(۱) می نگذشت ب نمیگذشت ا نمیگشت ج در نسخه ها از اندیشه

(۲) کوش ا

(۳) دانی ا تلمذ کرده ج

برافتاد گل از فهال صراد شدش خرمون زندگانی بیاد
بفضل چنین شاه اقلیم بخش باهنگ قزوین بروون راند رخش
هم درین سال ابراهیم خان دوالقدر در چهاردهم ربیع الاول مغضوب شده
حکومت شیراز را بعلی سلطان طاتی اوغلی شفقت نمودند *

متوفیات

همایون پادشاه بن بابر پادشاه بن عمر شیخ بن سلطان ابوسعید بن میرزا
سلطان محمد بن میران شاه بن صاحبقران امیر تیمور گورگان درین سال از عالم
انقال نمود سبب فوت او آنکه خواب بی جایگاه بآن پادشاه عالیجاه غلبه کرد
عسا شکست و بضرب تمام از بام بزرگ افتاد و در حال روانه عالم آخرت گردید -
دریغا که خوشید روز جوانی

ز بالا فتداد این بلأ ذاگهانی
بحسرت برفت از جهان (۱)زاد مردی
که بودش بر اقلیم جان قهرمانی
دریغا چنین کامرانی که ناگه
که بشکست در کام او کامرانی
زتابوت کوش اجل تخت بندی

چو سرو سهی قامت پهلوانی

آنحضرت پادشاهی بود صاحب شکوه و شهربار حکمت پژوه بنا بر اقتضای عادت
جبلى بلکه بمقتضای سعادت لم یزلى همیشه ارباب فضل و هنر و هنروران
فضیلت گستر را مشمول عواطف بیکران ساختی و بتدارک ارباب فطانت
بروجه اتم و اکمل پرداختی و عطای دی از یک لک که عبارت از دویست
تومان باشد کمتر نبودی - * نظم

بدگار او کس نکرد التجا مگر آنکه حاجات او شد روا

(۱) زاد ازاد ب چ این بیت را ندارد

(۱) ببر آورده چون بلبلانش نوا کبوتر بچرخ آمدۀ در هوا
در آنجا جشن پادشاهانه و بزم خسروانه ترتیب کنند بنا بر آن فراشان چابک
دست قبّه بارگاه را باوج مهر و ماه برافراختند -

یکی بارگاهی چو مینسو سپهر کشیدند تا ذرۀ ماه و مهر
شاۀ دین پناه در بارگاه فرار گرفته مطربان خوش آواز و خنیا گران چنگ نواز
در آن بزمگاه نوای خسروانی و صوت داوی و لحن باربدی ادا کرده و از
صدای قانون (۲) ملک در فلک برقص آمدۀ -

بریط چو عذرًا مریمی (۳) کاپستنی دارد همی .

از درد زدن هردسی در ناله زار آمدۀ

آن آب نوشین شاخ بین ملار شکم سوراخ بین

افسونگر گستاخ بین لب بر لب یار آمدۀ

فالن رباب از عشق می در سینه بسته دست وی

بر ساعدهش بالای بی رگهای بسیار آمدۀ

و کریمه از اقارب ارحام در عقد ازدواج شاهزادۀ عالمیان اسمعیل میرزا در آوردهند
و زفافی کردند که تا میزانان قضاً قرص ماه و مهر را بر اطباق افلاک جهت
مجلس شعبستان حضیض خاک نهاده اند اجلس بدآن خوبی و اطعمی
بدین نهج ندیده اند و در تاریخ این زفاف واقع شده این دو مصraع -

وصلت مهر و ماه داد فلک داده پیوند شمس و قمر

چون طلیعه شنأ دستبرو لشکر سرما بر صحرا نشینان صیف و خریف دست
یافت و باد وزان اوراق خزانها متاثر و ریزان ساخت -

خزان چون در آمد بتراج باغ ز باد خزان مرد گلزار باغ
بنفسه قد خویش در هم کشید ز سرما برخ نیل ماتم کشید
خزان بس که بر لاله بیداد کرد فکند از سریش افسر و داد گرد

(۱) این دو بیت را ب ندارد (۲) ملک را در فلک برقص در آورده ب

(۳) چو عذرًا برمی ا چو عذرا مریمی ب

ز تو رفته خون با گل آمیخته چو خیکی سیه باده زو دینخنه
سلطان اسکندر بوجود نشکر انبوه و زنده بیلان با شکوه مغور بود و فاختوت الیسَنَ
لی مُلکُ مصَرَ بدماغ راه داده و از مضمون آلم تَرْکِیفَ فعلِ رُلکَ بِاصحَابِ
الْفَیْلِ (۱) آلم یَجْعَلُ کَیدُهُمْ فِی تَضْلِیلٍ غافل مانده از بیم چه رشان کهریانی
شده چون کاه از صدمه تند باد وزان متفرق و گریزان شدند - * نظم *

همه هندوان سینه ریشان شدند چو زلف معنیر پوشان شدند
(۲) بیرون رفته سک رای برگشته بخت ولی خون بهاماند ازو تاج و تخت
نشکر چغتائی ایشان را تکامیشی کرده جمعی کثیر را برآ عدم فرستادند و بعضی
را دستکیر کرده بدراگاه همایون آوردند -

همه هندوان شد اسیر مغل بگردن نهادندشان بار غل
روز دیگر همایون پادشاه از رزمگاه کوچ کرده متوجه دهلي شده و بلاد هند را
متصرف گردید *

وقایع متنوعه

دیگر سال شاه دین پناه از قرا باغ کرده در دار السلطنتة تبریز فرزل اجلال
فرمود آنحضرت فرمود تا در باغ شمال که اعتدال هوا و فضای جانفزا و لطافت
اشجار و طراوت گلزار و آبهای روان که جنات تَجْرِی مِنْ تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ که در
غاایت اشتہار است - *

گل آتشینش چراغ ارم	چه باغی که شد رشك باغ ارم
زده پنجه بر ساق عرش بیان	چنارش قد افراخته از زمین
بحمنا همه ناخنان کرد رنگ	نهال گلش همچو خوبان شنگ
ز سر گشتگانش نسیم صبا	چو خطّ بنان سبزه اش دلگشا
زبان در دهان از پی کام دل	بهم سوسن و غنچه اش متصل
چو سبزان سروش همه دلپسند	درختان سروش همه بالا بلند

(۱) ب ندارد (۲) ج این بیت را ندارد ولی خون بهاماند از تاج و تخت ا

دهلی شد چون سلطان اسکندر از توجّه چیش ظفر اثر مطلع شد با سپاه بی پایان و شوکت تمام متوجه سر هند گردید گردآگرد اردوی خود را خندق پرید همایون پادشاه با خیل و سپاه نزدیک ایشان فرود آمد چنانچه ضریزن میروسید و از آنجا زب سلطان اسکندر از توجّه چیش ظفر اثر مطلع گردید سپاه را آراسته خاطر از جبن و بیدلی پیراسته بود پیلان کوه بنیاد (۱) ابر نهاد سپه پیکر صاعقه هیبت برق صولت را کچیم پوشانیده و خراطیم ایشان را بزرگ گرفته هندوان زاغ چهر سوار گشته سفید مهروه میزدند -

(۲) به پشت ژنده پیلان بر نشسته ذاک اندازان

چو عفریتان آتشدار بر تلهای خاکستر

آسمان از غبار لباس اغیرپوشیده و زمین از پولاد پوش بسان سحاب جوشن ور شد -
ز گرد آسمان در سیاهی شده ز جوشن زمین پشت ماهی شده
و اعلام همایون افراخته شد و شکل مصفّ و پیکر پیگار پدید گشت بار اول فرزند پاشاه جلال الدین اکبر و بیرام خان و شاه ابوالمعالی و (۳) قردی بیگ و بهادر سلطان با فوجی شجاعان بر مخالفان حمله کردند آتش پیگار را مشعل گردانیدند سرپیکان از تن خون آلوده خسته رنگ لعل پیکانی گرفت و نوک سنان از عکس چهره زر اندوده گشته (۴) زردی کهربا پذیرفت *

ز گشته ندیدند بر دشت راه هوا گشته چو روی زنگی سیاه دلیران لشکر و بهادران صفّ در و مودان دلاور از خندق (۵) و از جسری که اسکندر بسته بود عبور کردند و بزم تیغ آب دار و خدنگ جانگذار دمار از روزگار آن باد پیمایان خاکسار بر آوردند -

پذیرفته از روز نیمی فرزون که شد زآن سپاهان سه بهره نگون ز هر سو نگون هندوی بود پست چه بی سرفکنده چه بی پا و دست

(۲) تا جوشنور شد ب ندارد

(۱) کوه بنیاد را بر نهاد

(۳) پردی بیگ اج

(۵) جسری ب حسری ج چری ا

را گرفته رایت استیلَّا بر افراحتند و بعد از چند روز ابایی ترکمان با غلبه تمام بکنار اردوبی جو زداب سلطان شاملو و مصطفی ورستق آمده صورن انداخت غازیان ورساق و دلاوران باستحقاق اصلًا تغییر بحال خود راه ندادند و معاذدان را بضرب تیر و تندگ مغلوب ساختند درین اثنا سیف بیک بیات برسم قراولی از اردوبی کوکجه سلطان بیرون رفته ابایی ترکمان با سپاه فراوان بوی رسیده بعد از جنگ بسیار ویرا دستگیر^(۱) گردانید و کوکجه سلطان و سایر امراء عظام برسم ایغار از قفای آن ذاکار بیرون رفتدند ابایی ترکمان از بیم شمشیر غازیان آتش پایی گشته بساط خاک را باد کرد ارمی پیمود تا نزد والی خوارزم علی سلطان ازبک رفت و از وی مدد طلب نمود علی سلطان با جنود فراوان متوجه امرأ شد چون آن دو سپاه رزم خواه دست و گریدان نزدیک رسیدند علی سلطان ترک خصومت کوده اسب چند نزد امرأ فرستاد ایشان نیز ملازم او را خلعت داده نزد علی سلطان روانه گردانیدند بعد از صلح کوکجه سلطان قاجار علم عزیمت بجانب عالم آخرت بر افراحت و سایر امرأ متوجه دیار خود شدند *

گفتار در محاربه نمودن همایون پادشاه با سلطان اسکندر

چون انقلاب ولایت هندوستان و پریشانی مردمان افغان به همایون پادشاه رسید با سپاه زیاده از قطرات امطار و بیرون از حصر و شمار از روی مکنت و اقتدار متوجه آن دیار شد سپاه جغتمی در کنار آب ملخوره با حسین خان^(۲) و فتح خان جنگ عظیم کردند افغان مغلوب شده سلک جمعیت ایشان از هم گسیخته بعضی پناه سلطان اسکندر که حاکم دهلي بود [برند و] بعضی بکوهها رفته در مقام جمع کردن^(۳) لشکر شدند همایون پادشاه با جمع امراء دولتخواه پیش بسته روانه

(۱) گردانیدند ا

(۲) اندارد

(۳) جمع آوردن شدند لشکر همایون ا جمع آوردن لشکر شده همایون ب

در زمان چون تو شاهی دست بستن در نماز
 هست کاری دست بسته ای شه عالی تبار
 قاضی این ملک نسل خالد ابن الولید
 مفتی این شهر فرزند سعید نابکار
 کشته گردیده ز تیغ شاه غازی هردو را
 هم برادر هم پدر هم بیار و هم خویش و تبار
 خود بفرمایی شه دانی که اکنون این گروه
 داعی خصم اند یا مولای شاه کامگار
 قتل عامی گر نباشد قتل خاصی میتوان
 خاصه از بهر رضای حضرت پروردگار
 نیستند اینها رعایایی که باشد قتلشان
 موجب تخفیف مال و مانع خرج^(۱) دیار
 بلکه هریک مبلغی از مال دیوان میخورند
 سر بسر صاحب سیورغالند و هم ادرار دار

گفتار در قضایائی که در سنّه اثنی و سنتین و تسعیة واقع گردیده گفتار در فروستادن شاه دین پناه سپاه بسرو ابای رو سیاه

درین سال خبر آمد که ابایی ترکمان بر باره طغیان سوار گشته فکر خونریزی
 و داعیه اتفکه انگیزی دارد و صورت محال بر لوح خیال می نگارد بنابر آن شاه
 دین پناه کوکجه سلطان قلاچار و علی سلطان طاتی اوغلی ذوققدر با فوجی از
 بهادران جوشن و روانه استراباد گردانید و ایشان با جرنداب سلطان شاملو
 و مصطفی بیگ ورساق بجانب حشم ترکمان یقه ایلغار گردند و خانه کوچ ایشان

(۱) دیار ا

افلاک را پلاس مصیبیت (۱) لباس گشت

اجرام را وقاریه ظلمت حجج اباب شد

هم درین سال سلطان محمود والی گجرات متوجه عالم آخرت گردید و درین سال نظام الملک که فرمان فرمای ولایت دکن بود روانه آن جهان شد مولانا قاسم گاهی در آن واقعه گوید -

سه خسرو را قران آمد به یکسال

یکی محمود شاهنشاه گجرات

دویم اسلام شه سلطان دلی

سیوم آمد نظام الملک بھری

ز من تاریخ فوت آن سه خسرو

مولانا حیرتی عمدة الشعرا زمان خود بود و در منقبت (۲) گوی گوی مسابقت از امثال و اقران می زبود درین سال در کاشان از کوشک افتاده دفتر اوراق عمرابه باد فنا داد از منظوماتش قصاید و دیوان غزلیات و بهجه المباھج و قصیده که در جواب قصیده خواجه سلمان ساوجی گفته و از قزوینیان شکوه نموده چند بیت نوشته شد -

* نظم وقت آن آمد که آساید سپهوری بی مدار

چون زمین در سایه ات ای سایه پروردگار

پادشاهها مدت نه ماه شد کین ناتوان

مانده در قزوین خراب و خسته و محروم و زار

یافتم وضع تستن در وضیع و در شریف

دیدم آثار تخرّج در صغار و در کبار

در مقابر پای شسته از فقیر و از غنی

در مساجد دست بسته از یمین و از یسار

(۱) بساطا

(۲) منقبت گوی گوی مسابقت امنقبت گوی متابقت ب

وقایع متنوّعه

درین سال شاه دین پناه مراعات همسایگی و اظهار ملایمت و وفاداری فرخزاد بیگ ایشیک افاسی را با مکتوب محبت اسلوب و رسالتی بغایت لغفریب و مرغوب بسلطان سلیمان^(۱) پادشاه روم فرستاد و آغاز تأکید مصادقت و موافقت درمیان فهاد هم درین سال عثمان پاشا بشهر زور آمده قصد سرخاب کرد بی آنکه جنگ کند ولایت را ازداخته بمیریان آمد رومیان بر آن دیار مستولی شدند *

متوفیات

سلیمان شاه بن شیرخان افغان که والی بلاد هند بود درین سال از خم آباد فانی به نعیم جاودانی رحلت نمود و هرج و مرج در اطراف هندوستان شایع گردید و از انعدام پادشاه ناقد الفرمان که بدفع مضرت جهال قیام تواند نمود سر فرموده لولا السلطان لاهل ^{الناس} بعض ^{بعضهم} ظهیراً ظاهر شد درهای عیش و عشرت بر روی رعیت آنولایت بسته گشت امواج دریای فنا تا بحر اخضر رسید افواج فتنه و بلا در اطراف و اکناف ظاهر گردید در هیچ گلدنی گلی و بر هیچ شاخی بلبلی و در هیچ جای^(۲) پای نماد عافیت چون زه کمان گوشة گرفت و فتنه و آشوب چون نقطه مرکز درمیان آمد - عائل کجا رود که جهان دار ظلم گشت

فعل از کجا چرد که گیا زهر فاب شد

از سیل اشک بر سر طوفان واقعه

خوناب^(۳) رفته رفته بشکل حباب شد

(۱) فرستاد پادشاه روم بشهر زور آمده سرخاب کرد بی آنکه جنگ کند ولایت را ازداخته بمیریان آمده رومیان بر آن دیار مستولی شدند ب

(۲) رفته قبه ا

(۳) ملی ب

مردمان شیروان فوج فوج از عبد الله خان رو گردان شده بموی ملحق گردیدند و جناب خانی بتائید حضرت ربانی بمدافعه و مقابلة ایشان زوان گشت در موضع تفکه بدیشان رسید سمند خوش رفتار را بجهولان در آورده بایشان حمله نمودند و اهل خلاف نیز تیغ از غلاف بیرون آوردند و بمدافعه مشغول شدند و جمعی غازیان را مجروح گردانیدند عبد الله خان بواسطه استحکام مکان کاری از پیش نبرده بشماخی معاویت نمود قاسم بیگ بقلعه بیقد آمد و چهل روز در آن مقام توقف نمود بعد از آن با جمعی مردمان کوتاه اذیش از مقر خوش بیرون آمدۀ متوجه قلعه گلستان شد زیراکه عبد الله خان در آنجا بوده و عبد الله خان روی توکل ببارگاه خیر النّاصرین آورده توسل بخاتم الغبیّین محکم کرده روی بدآن دریایی اشکن آورد چون تقارب الفرقین بتلافي انجامید بترتیب میمهنه و میسرا مشغول شدند قاسم بیگ با دو هزار سوار جرار و ینگیچریان نام دار مستعد قتال و جدال گردید و عبد الله خان که دو هزار سوار همراه داشت بایشان حمله نمود از ابتدای چاشت که آفتاب دولت غازیان اتفاق داشت تا بین الصلوٰتین که وقت افول کوک طالع منحوس آن (۱) ظلمه بذكردار بود توالي صدمات و تعاقب صولات انقطاع نیافت هزار و پانصد نفر از دلیران روزگار آن زمرة اشرار در عرصه معرکه بر خاک هلاک افتادند در اندی آمد شد تیر دل دوز و مهره تفک برق افروز متعلقان مردم اردوبی خان باسبان باد رفتار سوار شده يسال بسته بمدد آمدند چون چشم شیروانیان بدیشان افتاد تصور نمودند که از جانب شاه کمک رسید از هم فرو ریختند - *

اگرچه بود کوه ثابت قدم چو آید قیامت بریزد ز هم

و با رنگ از بیم زرد و روی از نکبت سیاه بحال تباہ بطرف تبرسراں گریختند و غازیان ایشان را تعاقب نموده جمعی را بقتل آورده از رؤس ایشان منارها ساختند *

(۱) ظلمت کردار ب

و گرجیان بازدحام تمام بدفع غازیان زوی آوردند و یکساعت نجومی از اطراف بروج در عین دخول و خروج میان مبارزان قلعه گشا و آن مشرکان^(۱) دشمن خدا جنگی در پیوست که دیدهای تیز بین آسمان در نظاره آن حیران ماند از بالای برج و باره مغزهای بی سرو سرهای بی مغز چون آثار اشجار از تند باد خردی ریزان شد و بزم تیغ آتشبار آبدار بسیار از آن گرجیان بدکردار را وَمَا وَيَهُمْ جَهَنَّمْ وَيَنْسَسُ الْمِهَادُ فَرِسْتَادَند وَمَادِرَ لَوَاسَانَرَا با اکثر از ناواران اسیر کردند و بدرگاه اسلام پناه آوردند در آن اتفاق مذهبیان بعض خسرو جهان رسانیدند که درین حوالی قلعه ایست * * * ^(۲) اقام جمعی از گرجیان آن حصار را پناه ساخته و لوای مخالفت افراد شاه دین پناه شاهوری سلطان زیاد اوغلی را بفتح آن قلعه نامزد نمود امیر مشار الیه بجنگ آن قلعه را بچندگ آورده باردوی همایون ملحق گردید و جنود ظفر شعار بیاری حضرت پورده گار قلعه بسیار که در آن دیار در تصرف کفار فجّار نابکار بود بقوّت بازی کامگار مستخر گردانیدند و اسیر بسیار که از سی هزار متّجاوز بود گرفتند با اموال نا مخصوص^(۳) ببرد ع آمدند و بپیران لطایف نگار و منشیان فصاحت شعار بلاغت آثار ذکر فتوحات آن دیار بقلم مشکبار در آورده خبر بشارت بمسامع اهالی بلاد آذربایجان و شیراز و شکی و عراق و فارس و کرمان و سواحل عمان و خراسان رسانیدند *

محااربه نمودن عبد الله استاجلو با قاسم

بیگ شیروانی

در آن اوان که سلطان سلیمان بآذربایجان آمد قاسم بیگ شیروانی را با لشکر گران از راه کفه بشیروان فرستاد و ایشان از دربند گذشتہ با آن بلاد در آمدند

(۱) و یکساعت راه خروج و دخول آن مبارزان گشادند مشرکان دشمن خدا جنگی در پیوستند که ج مشرکان خدا

(۲) در هر سه نسخه خالی ج لفظ نام را هم ندارد (۳) سروع ج بروع

ایمان صبح سعادتی بر غرّه نواحی آن قلعه ندمیده جنود ظفر شعاع بخسی
فریمان آن حصار را دایره وار درمیان گرفته بترتیب قلعه کیری اشتغال نمودند
گرجیان کافرکیش باستواری حصار خویش مغور گشته آغاز مخالفت کردند
امراًی کامگار و غازیان نام دار از اطراف و جوانب جنگ انداختند آخر الامر
۱۱) هاتف غیب ندای ایا فتحنا لک فتحاً میئنا بگوش آنحضرت رسانید
و مبشر اقبال این ندای داد - * بیت *

بلغه که رسی گر حصار گردون است بدولتت بگشاید مفتح الباب
کوتوال قلعه پار ساتان از نهیب صولت دلیلان گردون سطوت مضطرب گشته از در
عجز و مسکنت در آمده باقدام عبودیت از قلعه بیرون آمد و حصار را تسليم نمود
شاه دین پنهان بعد از فتح آن قلعه روانه حصار^(۱) ایدین گردید و آن قلعه ایست
در کمال متانت و استحکام و بال طایر وهم و خیال از پرواز بر فراز برج آن منکر
و دست حوادث روزگار از دامن خاک ریخت کوتاه و قاصر - * نظم *

طیور وهم عمری بر بردیده بدیوار فضیلش نا رسیده
ز برج او کمند وهم کوتاه بود یک روزن از دیوار او ماه
سحاب او فلک بی اعتباری بجنوب او غباری
فلک بر خندقش کمتر حبابی جهان در عرصه بومش خرابی
سر از یک برج او بر کرده^(۲) بیرون درو کنجی گرفته ربع مسکون
اما محافظان آن حصار در آن روزگار از تاران بودند لواسان مادر خود را در
آنجا گذاشتند بود سپاه منصور جنگ انداخته بضرب توب و نقب فصلی آن
قلعه را خراب کردند و دلاوران چست و چالاک و جوانان بی باک بیک بار
هجمون کرده به قلعه در آمدند - * نظم *

دویدند شیوان بدیوار دلیر شد آن قلعه سهمگین برج شیر
فلک با زمین هم سر جنگ داشت ز سیاره دامن پر از سنگ داشت

(۱) در ا بعد از آخر الامر چنین است اولیائی که وعده دین موعد بود هاتف عیب الخ

(۲) گردون ب

سید المرسلین و از کمال حمیت پادشاهانه بهقصد تخریب دیار کفار گرچ بدولت و سعادت علم عزیمت بر افراحت و دربرات علی نزول اجلال نمود مجموع آن دیار جنگل بود بحیثیتی که از تشابک اشجار فسیم را بدشوابی گذار میسر میشد چون خبر توجه جنود ظفر شعار بکفار فجّار رسید از غایت وهم هریک بگوشش متفق و آوازه شدند لواسان ولد داود که والی آن بلاد بود قطع نظر از قلاع و محال و اهل و عیال کمده نیم جانی بهزار حیله از میان بروان برد و خود را بهمنی رسانید و سایر گنجیان از استماع صوت کوس و نقارة زهره‌ها چاک چاک و جکرها پاره شده از بیم سپاه بحر جوش رعد خروش آتش خوف و خطر بر خرمی ثبات و قرارشان افتاد دست عجز در دامن فرار زده بکوهها و مغارها و جنگلها گریختند و گروهی بحصارهای حصین متخصص شدند غایبان درمیان درختان رفته اکثر آن بی دیگن را بمقتضای وَقَاتُلُوا الْمُشْرِكِينَ کافه عمل کرده به تیغ بیدریغ جهاد گذرانیدند و زنان و فرزندان ایشان را اسیر نمودند و بسیاری از گاو و گوسفند غنیمت یافتند بعد از آن لوای عالم آرای عزیمت گویی که پای تخت لواسان بود تصمیم فرسود و از راههای سخت و بیشهای پر درخت عبور نمودند سپاه نصرت پناه آن دیار را نیز تاخته غنیمت بسیار از دختران گلعدار و پسران خورشید رخسار گرفتند چون رایات فتح آیات سایه وصول بقلعه مژروت انداخت حصاری بود که رفت باره آن چون قدر شاهجهان از اوج کیوان گذشته و اساس آن چون قاعدة دولت قاهره رسون پذیوفته^(۱) فراز آن از کیفیت عقد پروین از حقه سپهر بربن مینمود و حقیقت اشکال مهرهای کواكب بر بساط سمای معاینه میگشت - *

حسن حجرش جواهر پاک شد میخ زمین ستون افلاک
بیخش بنشیب بردہ آهنگ ز آن سوی سمک هزار فرسنگ
تیغش بفراز بردہ خرگاه ز آن سوی سماک سالهارا
و هرگز شعشعه رایت متحمّسی بر آفاق آن کهسار نتابیده و مطلقاً از تابش مصباح

(۱) کذا فی النسخ

آمده بودند دو چار شده اکثر ایشان را بضرب شمشیر آب دار برخاک هلاک
انداختند و سنان بیگ را دستگیر کرده باربودی همایون آوردند و چون از جانب
خواندگار ایمای صلح شده بود شاه دین پناه از در صلح در آمده از سرخون سنان
بیگ گذشت او را همراه شاه قلی بیگ قلچار نزد خواندگار فرستاد ایشان
معروض سلطان سلیمان گردانیدند که خصوصت موجب ویرانی مملکت است
و صلح رفاهیت رعایا - *

چو سلطان گشایید در مستحبیز
دهد عالمی را بیاد ستیز
خصومت بود در جهان آن سحاب
که سیاش کفده عالمی را خواب
(۱) چو شاهن دم از صلح و یاری زند
دم از یاری و دوستداری زند
جهانی شود فارغ از انقلاب
عمارت پذیرد جهان خراب
سلطان سلیمان بصلح مایل شده شاه قلی بیگ را بحصول مرام و شمول انعام
رخصت انصراف ارزانی داشت و از جانبین کدورت بصفاً تبدیل یافته قضیّه
عهد و پیمان بایمان مؤگد گشت *

گفتار در رفتن شاه دین پناه نوبت چهارم

بگر جستان

در آن اوان منهیان بعرض خسرو جهان رسانیدند که گیران بکثرت عدّت
و فور استقلال و شوامخ جبال و شواهق تلال^(۲) مستحضر اند پای از دائره عناد
و سراز گریبان فساد بر آورده اند و بنیان ایمان از ساحت سینه نپاک ایشان
منقلع و سیل بلاد و دیار مسلمانان از شومی تعزّز آن بی دینی مقطع گویی
فحوای ان یاجوج و ماجوج مفسدون فی الارض در شان ایشان نازل شده
و موئّد ای و هم میں حدب ینسلون از نسل بد اصل ایشان حاصل آمد چون خبر
مذکوره بمسامع عالیه رسیده شاه دین پناه با خیل و سپاه برای تقویت دین

(۱) این دو بیت در ب نیست صلح یاری ا

(۲) کذا فی اب (?)

روز حمره از چهاره خورشید و در شب سواد از چهاره ماه میزد و دند - * بیت *

ز بس پرده و خیمه رنگ رنگ شده روی هامون چو پشت پلنگ
در آن اندام ملازمان حسن بیگ یوز باشی که بزبان گیری رفته بودند بقراولان
جنگ کرده سی نفر از ایشان دستگیر نموده سی نفر دیگر را بقتل آورده بدرگاه
معلی آوردند و ایشان را در پای^(۱) مشعل گردان زدند بار دیگر^(۲) الوفد خان
سعدلو که از عقب اردوی خواندگار رفتہ بود وکیل احمد پاشا که وزیر اعظم بود
با ذخیره بسیار از عقب اردو می آمد دویست و پنجاه نفر ایشان را بقتل آورده
باردو مراجعت نمود سلطان سلیمان نخچوان را سوزانیده بجانب ارض روم
معاودت نمود روز بروز دلاوران جنود نصرت اثر بر اکراد دست یافته بعضی را
کشته و جمعی را دستگیر کرده باستقبال موکب همایون می آوردند چنانچه
هر روز بیست نفر و پنجاه نفر بدرگاه معلی میرسید شاه دین پناه شاهوردی
سلطان زیاد اوغلی را به پاسین روانه ساخت مشاریه آن دیوار را قفل از رسیدن
خواندگار تاخته و سوخته باردوی گردان شکوه پیوست چون رایت شوکت
و اقتدار مخالفان که با وج استکبار بر افراشته بودند نگونسار شد و نقوش نخوت
و غور که باستظهار اعوان و انصار و لشکر بیشمار بر لوح تصوّر و پندار نگاشته بودند
زایل گشت شاه دین پناه از بازار چای کوچ کرده بسعادت و اقبال بطوف دبار
* ابیات * روم روان شد -

بغیل و سپاه قیامت هجوم عذان تاب شد جانب ملک روم
ز نعل ستوران صرص شتاب روان بر زمین صد هزار آفتاب
شترهای جنگی روان پر شکوه بجنیش در آمد چو البرز کوه
و غازیان ولایت داوایلیرا تاختند و غذایم بسیار گرفتند شاه دین پناه از موضع قاذفو
چمنی شاه خلیفه مهردار را با جمعی امرای نامدار^(۳) بطوف اولتی ارسال نمود
امرای عالی تبار با سنان بیگ که با جمعی رومیان بفرومان خواندگار به قعمیر راه

(۱) ایشانوا نبر در پای اسفل گردان زدند ج (۲) لونه اب ج

(۳) لطف اول تی ارسال ج اول تی اول لق ب در جهان آرا الطی

گفتار در لشکرکشیدن سلطان سلیمان نوبت چهارم با آذربایجان

چون در بهار ابر آزار در کنار جویبار و دامن کوهسار بجلو گردی در آمد
مرغان خوش الحال از اطراف بستان و گلستان نغمه سرائی آغاز نمودند -

ترفه‌ای مرغان خوش آواز بدلها داده شوق رفته را باز

صبا چون مطربان در پرده سازی ز فرگس بر سر چینی نوازی

بدست آورده شاخ از خار گلبن برای گویه‌ای بید ناخن

بیرون آورده از هر گوشه گلزار (۱) بکبریت بذفسه آتش از خار

ز اطلس‌های خارة کوده خاره ملعم چون فرنگی پاره پاره

سلطان سلیمان پادشاه روم با سپاه از حیز شمار بیرون و از قطرات امطار و اوزاق اشجار
افزون و از رومیان زحل طلعت مرینخ پیکر تفنگ انکن تیغ گذار با عربهای چون
چرخ فلک کج رفتار از حلب بیرون آمده کوچ بر کوچ متوجه آذربایجان گشت
چون شاه دین پناه بربین حال اطلاع یافت با دلیران که (۲) برصاص گهریار نوک
کوہ را بسان کاه از خرم خاک برپایند و بیاد حمله مثل کاه کوه گران سنگ را
شمارند و نوک پیکان کوه گذار از سنگ خارا بگذرانند از نخجوان بیرون آمده
(۳) بیلاق بازار چای را مخیم نزول همایون ساخت در آن اثنا (۴) الوند خان
بیگ سعدلو بقرالی روان گردید در حجاب ظلام لیل بغازان بیگ که قراول سپاه
روم بود رسیده حمله نمود به نیروی دولت قاهره بر ایشان غالب آمده بیست
و پنج نفر بقتل آورد و روس ایشان را بدراگاه همایون فرستاد در آن اثنا سلطان
سلیمان در حوالی نخچوان فرود آمده چند او چون ریگ روان و مور بیابان
افزون طریق اجتماع بنوعی گرفت که بیاض خیمه و خرگاه و سراپرده و بارگاه در

(۱) این سه مصراح را چندار

(۲) که بر تاج کهر با زیک کوه را بسان کاه چ نک را

(۳) بیلاق بازار جای مخیم نزول ب

(۴) ا ب الوند الخ

طی فرمود و مبلغی نیز برسم سیورخال بدو ارزانی داشت و رخصت یافته متوجه قزوین گشت درین سال در زنجان رود متوفی شد جسدش را در شاهزاده حسین دفن نمودند در تاریخ فوتش گفته اند -

بکاهی چو آحاد قاضی جهان بیانی ز تاریخ مرگش نشان

گفتار در قضایائی که در سنّه احدی و ستین و تسعماهی واقع گردیده مستولی شدن

رومیان بر شهر زور^(۱)

درین سال عثمان پاشا بفرمان سلطان سلیمان بشهر^(۲) زور آمد سرخاب کرد که^(۳) بعد از بگه ارداون حاکم آن دیار شده بود در قلعه ظلم متخصص گردید و کس بدرگاه عالم فرستاده استمداد نمود شاه دین پناه ابراهیم میرزا و بدر خان و امیر غیب بیگ را با جمعی کثیر از بهادران بمدد سرخاب ارداون فرستاد عساکر ظفر فشن چند کس از متعینان سپاه روم را دستگیر کرده بفرزد امرأ آوردند بنابر آن خوف تمام بر ضمیر عثمان پاشا استیلاً یافته از بالای قلعه کوچ کرده روانه دیار خود شدند در آن اوان اردوی گردون شکوه در موضع ارایق بود سید شمس الدین دیلجانی که بروم رفته بود باردوی ظفر شعار رسید و کتابتی که خواندگار فرستاده بود گذرانید و در آن مكتوب تعظیم پادشاه مشرق و مغرب زیاده فکرده بودند بنابر آن آنحضرت شاهزاده عالمیان و معصوم بیگ صفوی و شاه قلی خلیفه مهردار ابا جمعی غازیان جرار بتاخت ولایت پادشاه روم روانه گردانید و سلطان حسین میرزا و شاهوردی سلطان زیاد اوغلی را بتاخت کردستان ارسال نمود شاهزاده عالمیان وان و سلطان و ارجیش و عادل‌جواز را غارت کرده سالماً غانماً باردو مراجعت نمود سلطان حسین میرزا و شاهوردی سلطان زیاد اوغلی نیز کور را تاخته و سوخته مظفرو منصور بغذایم نا محصور در نخچوان باردوی ظفر نشان ملحق شدند *

(۱) زول ا ب

(۲) زور ا زول ب

(۳) بعد از انکه ارداون ب

مرید آن سلسله میدانست از آنجاچه نیز تحریر یکات میشد و علاوهً ایداً و اهافت او میگشت و چون از هبوط ذکبت روزن حیات مظفر سلطان در گوتاب و غرقاب عقاب افتاده دستگیر ینجعه تقدير شد قاضی جهان در آن قضیه از گیلان بیرون آمده مجدداً منصب وزارت شاهزادین پناه بمشاركة امیر سعد الدین عفایت الله خوزانی بدو تفویض رفت و موسمی الیه پیوسته در مقام کسر حرمت و اهانت قاضی جهان مشار الیه بود تا آنکه^(۱) از دست و زبان متكلقات امان یافت بعد از آن سیادت پناه موسمی الیه در آن منصب مستقل گشته مدت پانزده سال بروفق اراده خاطر اوقات گذرانده داد عیش و حضور داد و چون در اواخر عمر که سنتین از سنتین در گذشته در حدود سبعین و ثمانین قرار گرفته بود ضعف پیری صورت الشیب مقدمه^(۲) الغیب و نمودار ساخت و عصای نومیدی^(۳) الکهل یاس الاهل بدست او داد آن استقلال در وزارت نداشت ترک عهّمات دیوانی کرده رخصت گرفت که پایی عزلت در دامن خمول کشیده در گوشته بدعای گوئی دوام دولت روز افزون و وظایف طاعات و عبادات اقدام نماید بعد از آن ازین معنی فلام و پیشمان شد فاماً ندامست سودی نداشت و در قزوین رحل اقامست انداخت روزی چند که در قزوین توطّن نموده بود بمسامع عز و جلال رسید که بعضی از قری و قفقی مدت مدد است که در تصرف اوست بملکیت بتحت تصرف در آورده رای گیتی فملی شاهزادین پناه اقتضای آن فرمود که باقی وجوه آن محل را از تصرف او انزواج نمایند و اجرة المثل ایام گذشته را که^(۴) مبلغها میشد باز یافت نمایند قبل از آن که این قضیه بوقوع انجامد خود را بدراگاه معلی رسانید فواب کامیاب همایون نظر بر عجز و بیچارگی و پیری وضع حال و پریشانی احوال او نموده^(۵) آن مقدمات را

(۱) از دست زمان مخلفات یافت از دست زبان متكلفات یافت ب

(۲) العیب ب اکلیل یاس الاهل ج

(۳) مبلغه کلی ب

(۴) او واوان استقلال ب

(۵) آن نموده آن مقدمات را

مدعیات مشکله را با حضور عبارات و (۱) اوجز بیان و لطف استعارات بلا تأمل و تفکر با سرع زمان در سلک بیان در می آورد و درین وادی هیچ یک از منشیان فصاحت شاعر و سخن وزان بالغت آثار که در عرصه فضیلت گسترشی گویی تفوق و رجحان از اکف او اقرا ریوده اند رتبه او نداشتند چنانچه مسندات احکام مطاعة لازم الاطاعة که در هر باب نموده مردم در دست دارند شاهد این معنی است و همگی او را مسلم میداشتند و پیوسته در امضای مهتم سرمایه عدالت و رعیت پیوایه خوف (۲) و خشیت الهی ساخته دقیقه از دقایق حسن سلوک و نیکو معاشری نداشته با وجود رععت شان با جمیع خلائق در مقام تواضع و فروتنی بوده در تقریر و تحریر کمال ادب ملاحظه کردی و نهایت فروتنی بجهانی آورده و حسن ادب و تواضع بروجھی (۳) مرکوز فطرت و مکنون جبلت او گشته بودند که مدلول آیه (۴) .....
..... بد و صدق می آمد و همیشه در مجلس اشرف فرصت مقتضای عرض کردن مهتم نبود آنحضرت وعدهای خلاف بمقدم میداد از آن رهگذر مردم متضرر و آزاره خاطر بودند در اوایل حال مومی الهی ملازم قاضی محمد کاشی بود بعد از آن در آیام وکالت میرزا شاه حسین (۵) با تلقی خواجه جلال الدین محمد تبریزی وزیر میرزا شاه حسین بود بعد از احرق خواجه جلال الدین محمد منصب وزارت باستقلال بسیادت پناه مومی الهی تغیریض یافت و در حینی که نزاع طایفة تکلو و استاجلو پیدا شد و بقتل انجامید مشار الهی بگیلان افتاد مدتیهای مديدة محبوس و مقید بود نزد مظفر سلطان ولد امیر حسام الدین بنابر عداوت قدیمی که او بآن سیادت پناه داشت از اقسام آزارها و اهانت چیزی فرو نگذاشت و چون میانه قاضی جهان مومی الهی و سلسله نور بخشیه خصومت موروی تصمیم یافته بود مظفر سلطان خود را

(۱) اواجر ب

(۲) در هر سه نسخه خالی

(۳) مذکور ب

(۴) تا میرزا شاه حسین اندارد

باشی و محمدی بیگ توکمان و سایر امرای رفع المکان بتاخت کور فوستاد چون در عقبه کور یک نیزهوار برف بود بنابر آن میرزا و امراء ذتوانستند از آنجا عبور نمود باردو معاودت نمودند چون خاطر خطیر شاه دین پذرا از اعدا فراغت یافت بجانب دیار خود معاودت نمود در ماه ربیع الثانی در غایت عظمت و کامرانی در بلده فتحپوان نزول اجلال فرمود *

وقایع متنوعه

درین سال شاه دین پناه امیر شمس الدین دیلجانی را برسم رسالت بروم فوستاد و هم درین سال سلطان سلیمان در حلب قتل شد نمود *

متوفیات

سلطان مصطفی بن سلطان سلیمان پادشاه روم درین سال (۱) رسم پاشا که وزیر اعظم بود از روی مکروه تزویر بعرض خواندگار رسانید که سلطان مصطفی داعیه سرکشی دارد بنابر آن سلطان سلیمان ویرا بقتل آورد و تاریخ آن واقعه را مکرر رسم یافتد بعد از چند روز ولدش سلطان محمد نیز کشته شد و ستم مکرر تاریخ آن گردید قاضی جهان وکیل از سادات سیفی قزوین بود فی الواقع درین دولت عظیم وزیری که جامع اسباب قبلیت و استعداد باشد مثل او نبوده رفعت شان او از بیان مستغنى است صرأت طبع لطیفش عکس پذیر صور خیر خواهی و مصباح رای عقدة گشایش مظهر فضایل نامتناهی فطافت و کیاست وجودت و فهم و حدّت ذکاً و علوّ فطرت آنحضرت بمثابة بود که هر علمی از علمون که در مجلس اشرف اعلی در موضوع مطارحة و مباحثه می افتاد دخلهای موجّه در آن مباحثه مینمود و نکات مستحسن بیان میکرد لطف انشاً و تحریر و حسن خطّ و تهدیب عبارت و اطافت تقریر بحدّی رسیده بود که مضامین متعلّقة و

(۱) ا رسم پاشا ندارد ب این طور دارد و سلطان مصطفی بن پادشاه روم درین سال رسم پاشا که .....

ایشان در آمده بر سر برجها آمده امن خواستند شاه دین پناه از جرایم ایشان
گذشتند بعثایت استمالت این گردانید محمد بیگ از قلعه بیرون آمده امن
خواسته حصار را تسليم نمود - * نظم *

برون آمد از قلعه زار و زیون
بدآن سان که جان آید از تن بیرون
چو دیدش شهنشاه فیروزمند
سر قدر سودش بچرخ بلند
در مرحمت بر رخش باز کرد
و نسیم عذایت خسروانی از غایت مهربانی براحتیش وزید و بادنوع احسان
بیدریغ از زر و خلعت و اسب گرامی و بلند پایه گردید بعد از آن پادشاه
بیهمال بسعادت و اقبال از بارگیری کوچ کرده از عقب دیو جامه عبور نمود
و شاهزاده عالمیان را بتاختت ولایت کردستان فرستاد غازیان چون مرغی که قلع
حیات گفند اکثر کردانها در آن صحراء بمقارنقار بر چیدند شاه قلی سلطان بليلان
که حاکم آن دیار بود با تلاق سرداران کردستان بر مثال اختوان که از تیغ آفتاب
گریزند راه فرار پیش گرفتند چون بنادن اللعش از خوش و دیار خویش
مهجور ماندند هُوَ الَّذِي أَهْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِيَارِهِمْ و بعضی منکوب و
منکدول و بسلام نکبت و اغلال شقاوت مغلول گشتند و تمامی جهات و
اموال و انتقال از خیول و بغال^(۱) و حواشی و حشم و مواشی و خدم و قاعده
و قائم و صامت و صایم بتصرف شاه ظفر پناه در آمد و استیصال آن طایفه بر
وجهی دست داد که ساکنان دیار و بلاد از آفت آن سکان بی ایمان این گشتند
و غذایم فراوان از اسب و گله و رمه ضمیمه دیگر فتوحات عساکر گردون ماثر
گشت چون شاه دین پناه جمعی از امراء بتاختت حشم محمودی روانه ساخت
حسن بیگ که سردار ایشان بود بوسیله از دست غازیان ظفر شعار خلاص گشت
برادرش روحی اخلاص بدگاه اسلام پناه آورده بشرف بساط بوسی استیصال یافت
بتریخت پادشاه و عوطف خسروانه از امثال و اقران ممتاز و مستثنی گردید
شاه دین پناه اسماعیل میرزا را با تفاوت امرای نام دار مثل سوندک بیگ قوچی

(۱) بقال اج بقال ب

* شعر *

دگرباره گردان سپرها بکف   کشیدند بر گود آن قلعه صف
 و آن (۱) حصنی است که باره آن در رفت از ایوان کیوان گذشته دیده انجم
 و افلک از مشاهده آن خیره و حیران شده و کوه راسخ در کمال رفت و سپهر
 شامخی در غایت حصنیت - * نظم *

عجب قلعه بردۀ دست از فلک   فرازش سماک و نشیش سمک
 سر کذگرش خنجر فرق مهر   زده رخنهای در حصار سپهر
 زبس کز فلک تا باز راه بود   از و فتنه را دست کوتاه بود
 ؛ فظایه آن هراسان سیاه   چو ندار از دیدن قرض خواه
 محمد بیگ ذاکر او غلی که از قبل سلطان سلیمان پادشاه روم کوتوال آن حصار
 بود در این قلعه را بسته بازداشتیں تیر و تندگ شروع نمود * بیت *

به بستند درها باهندگ کیس   در فتنه بست آسمان بر زمین
 فرمان قضا جریان بجمعیع لشکریان نافذ شد که از هر طرف جنگ اندازند دلاوران
 بنا بفرمان توب و قزانها در برابر دیوار حصار نصب نمودند و هر کدام از امراء
 در مقابل برج سپرساختند توهملا آتش زدند و گوش طیور و حوش از صدمه
 فریاد و خوش سنج قزغان آوازه ادا و قععت الواقعه بهابست و حدت ملا
 کلام استماع مینمودند و گوش مهرو و ماه از صدمات قوارع سنج توب بقوت
 سامعه صدای آلقارعه ما القارعه و ما آدریک ما آلقارعه می شنودند بروج و
 بارو را چنان درهم شکستند که مصدقه فوجعلنا عالیهای ساقلها مشاهده افتاد و جنود
 قزلباش چند روز از وقت طموع رایات زنگار خورشید خنجر گذار بر بام این نیلی
 حصار تا هنگام اشتعال مشاعل ثوابت و سیار ببروج سپهر دوار باستعمال آلات
 جنگ و پیکار میپرداختند مردمان قلعه نیز از سر جان که متاعیست بس گران
 گذشته بالای بروج و باره آمده تندگ می اندادند و ذاکر او غلی و سایر
 دومنیان از خوف غازیان آتش دهشت در فهاد ایشان افتاد و دود حیرت از سر

هم درین سال پهلوان قلی سلطان و حاجم سلطان ازبک ناگهان از جانب خوارزم بحوالی اسفراین آمدند میگفون سلطان شاهملو که حاکم آن دیار بود بایشان محاربه کردند بقتل آمد ازبک آن دیار را تاخته ببلاد خود معاودت نمودند *.

گفتار در قضایائی که در سنّه ستیین و تسعمایة واقع گردیده گرفتن شاه دین پناه قلعه ارجیش را

چون شاهزاده عالمیان اسماعیل میرزا مظفر و منصور از ارض روم مراجعت نمود از ظاهر ارجیش باردوی همایون بیوست و مخالفان را که در جنگ اسکندر پاشا سر از تن جدا کرده بودند در برابر قلعه آویختند اهل حصار چون دانستند که مقاومت با جنود قزلباش در حییز قوت و قدرت ایشان نیست با یکدیگر مشورت کردند گفتهند که مخالفت شاه دین پناه مخصوص جهالت و عین شقاوی است بنابر آن ابراهیم بیگ بختی را که حاکم قلعه بود بقتل آوردند و غازیان را از باروی که خراب شده بود بالا کشیدند - (۱) *

د گر باره گردان آیین مصاف چو عنقاً دویدند بر کوه قاف
دویدند بر باره موردان جنگ گرفتند آن قلعه را بیدرنگ
و اکثر کردانها دستگیر کرده بپایین آوردند و پوست سر ایشان کنند و فرمان
قصاص جریان شرف نفاد یافت که قلعه را ویران کرده از بنیاد برآذاند و قصر
آرزوی دشمنانرا ویران سازند فرمان بران آن حصار را خراب کردند *

فتح قلعه بارگیری

بعد از آن رایات نصرت شعار در حفظ پورده کار بجانب قلعه بارگیری روان شدند چون هوای آن دیار از غبار سم سند پادشاه کامگار مشک آسا گشت عساکر منصورة رایات اقتدار بر افراد ختند و روی همت بتسخیر حصار آوردند *

(۱) ازین جاتا بتسخیر حصار آوردند اندارد

بیگ قورچی قرکمان و سایر قورچیان حواله‌ها ساختند و تویچیان بضرب سنگ و توب (۱) پنجاه گز حصار دیوار را انداختند و در آن اوان ده دلار از سو جان بر خاسته پایی تهور از دروازه قلعه بیرون نهادند و تیغ کین از نیام کشیده (۲) بسیمه که محل توب بود شناختند و غازیان قرب پنج نفر از ایشان به تیغ و زخم تنگ انداختند و بعد از آن کس را یارا فبود که بیرون آید *

مدت سه ماه هر چند عساکر جزار را در اقدام بمراسم جنگ و کارزار بیچ نوع تصریبی نبود اماً جهت استواری حصار و از عمق فا مرغوب خندق درک کردار از هرجهت مجال هجوم و عروج بر بروج آن محل مینمود اهل قلعه را از غایت داشت و هراس دیده عقل تیره گشته بود و چشم بصیرت خیره مانده و از بیم جان قلعه را نگاه میداشتند درویش بیگ تویچی تویی بجهت دفع و استیصال معاذدان دین و دولت ترتیب داده در وقت گشاد صورت یَجْعَلُونَ اَصَا بِعَهْمٍ فِي اَذَانِهِمْ حَدَّ الْمَوْتِ خوددار شد و بجهت (۳) رفع خوف اهل قلعه ..... را بعمل می آوردند *

گفتار در فرستادن شاه هیین پناه بکتابش اوغلی را با فوجی از قور چیان بجانب اخلاق

در آن اوان که شاه دین پناه شاهزاده عالمیان اسماعیل میرزا را بجنگ اسکندر پاشا فرستاد خبر آمد که ده خروار زر برای مرسوم ساکنان قلعه عادل‌جواز می آوردند چون خبر مذکوره بمسامع عالیه رسید آنحضرت بکتابش اوغلی را با صد و پنجاه قورچی فرستاد که آن زر را بجنگ آرند چون بحوالی اخلاق رسیدند مصطفی بیگ ولد یوللر قسطی پاشا که حاکم عادل‌جواز بود قرب سیصد کس را بدفع غازیان نامزد نموده قورچیان ایشان را مغلوب ساخته چهل و هفت خفر را بقتل آوردند و سرها (۴) و اخترمهای ایشان را بدرگاه عالم پغاه آوردند و

(۱) پنجاه گز را ج ندارد (۲) سپه ا به سیمه ب بوسیمه ج

(۳) بجهة دفع اهل قلعه ج در هر سه نسخه جای حالی است بعد از قلعه

(۴) ب ندارد

بهر گونه تدبیر خلل پذیر نشود چنان راسخ و شامخ که بهر دستبرد از پا در نماید اساس آن در استواری باگذید هرمان دعوای برابر میکرد و بلندی بروج او از اوج کیوان میگذشت و پائین خندقش به پشت سماک رسیده از قعر دریای عمان خبر میداد و سرکنجه اش بروی سماک برآمده از ذره فلک الافلاک خبر می آورد *

بسختی گزو بردا از دوزگار چو دریای احسان درش استوار
 (۱) چو خور خنجر کنگرش خشنناک زده پیرهن بر تن صبح چاک
 بگوش یکسی خندق با شکوه چو دریای عمان بر اطراف کوه
 به پایان قلعه یکسی خاک ریز که رقتی (۲) برو مهر و مه سندیه خیز
 چنان حصار از اکرا بسیار و ینگچربان جرار مملو بود ایشان آلت قلعه داری
 مهیا ساخته مستعد قتال و جدال بودند امرای فام دار و قورچنان ظفر شعار داری
 کرد از در گرد حصار در آمدند *

باطراف آن قلعه صفها چو کوه کشیدند خیل قیامت شکوه
 یلان از دو سواز نشیب و فراز چو مرگان خوبان دو صف کرده ساز
 غازیان بانداختن توب و تفندگ شروع نمودند و مردم قلعه را از بالای برج بینیاد
 انداختن تیر و تفندگ ازینجا نسب توب چون دعای مستجاب میلی بعالی بالا
 نمود و از آنجا نسب تفندگ مهره تفندگ مرگ آهندگ بسان کار مخالفان پادشاه فیروز
 چنگ روی بنشیب آورد *

تفک همچو بق آتش افروز بود ولی ژاله اش گرم و جانسوز بود
 و بعضی غازیان بضرب تفندگ پایمال حریف اجل گشتند طایفه از مردم حصار
 صندوق سینه هدف تیر تقدیر کرده از سو جان گذشتند حکم لزم الاتباع نفذ
 یافت که لشکریان از هر جانب حواله ها (۳) بنا کنند بنابر فرمان بار اول سوندک
 بیگ قورچی باشی کلیسیای که در نزدیک قلعه بود اورا حواله ساخت و حسن

(۲) روز ا

(۱) این مه بیت راج ندارد

(۳) بپا ب از مر جانب حواله کشند چ

و حیدر بیگ هیرپاسین و علی آقا قولر آفاسی^(۱) بای بود و محمد بیگ قولر آفاسی غلامان خواندگار و علی بیگ بولازن اسکندر پاشا و قاضی ارض روم دستگیر شدند و دیگر امرأ و معتبران و جوانان فامدار و گزیدگان یکه سوار از حد و شمار افزون بود که رخت بقا بداد فنا دادند در آن اثنا عثمان پاشا حاکم فراموش و خضر پاشای ذوالقدر^(۲) در ارزنجان بودند که ذاگاه آوازه ایلغار و کسر و انكسار در اردبیل ایشان انتشار یافت هنگ در وقت هیچان آن ماده خوفزی و اشتعال نایره^(۳) ستیز گروه خود را باردو رسانیدند و خبر هایل چون زهر هلاحل بدرو رسانیدند ایشان از بیم جان ارزنجان را ازداخته فرار نمودند شاهزاده عالمیان در برابر قلعه نزول نموده^{*} بعد از چند روز روانه اردبیل اعظم گردید *

محاسمه نمودن شاه دین پناه قلعه ارجیش را

شاه دین پناه بعد از فتح اخلاق عالم عزیمت بطرف ارجیش بو افراخت فرمان واجب الاذعان شرف نفاذ یافت که بدر خان استاجلو با جمعی از امراء برسم مدقایی بایلغار از پیش روان شوند و بنفس مبارک کوچ کرده در حوالی قلعه عادل‌جواز نزول فرموده بالای پشتگاه برآمدۀ سواد قلعه بدنظر احتیاط در آورد در قلعه از قبل سلطان سليمان مصطفی بیگ ولد^(۴) یولر قسطی پاشا متصدی ضبط و محافظت آن مقام بود دیو غوریش از راه بردۀ وبصاصات و محکمی حصار فریغتۀ فوجی را از قلعه بیرون فرستاد دايران بهرام انتقام به شمشیرخون آشام بسیار ایشان را بقتل آوردند و از آنجا کوچ کرده روانه گردیدند فرمان عالم مطیع صادر شد که جنود عالم گیر مکمل و آراسته روان شوند غازیان صفها بسته نقله فرو کوتفند و صورن ازداختند و در مقابل حصار ارجیش قبیله بارگاه گرد و ن اشتباه محاذی منزل ماه گشت و آن حصاری بود در محکمی بموقنه که

(۱) این نام را ندارد و بای برو محمد ب با بود محمد ج

(۲) نایره دستخیز کرده ب

(۳) ازا

(۴) یولوقسیطی ا

* نظم *

فتاده تفک رومیان را ز دست ز آتش جدا مازده آتش پرست
 عربه در افتاد همچیون درخت ز جور تبرزین شده لخت لخت
 غازیان مسجتمع ایشان را بقتل آوردند^(۱) ایشان زیاده از پانصد نفر بودند اسکندر
 پاشا با جمعی رومیان رو بطیف شهر آورد جنود قزبادش از عقب ایشان^(۲) لجام روز
 روان شدند و بهر که میوسمیدند بقتل صیارند و سلن برق آسا در آن روز
 قیامت نما او شعله غصب جبار مخبر و تبع سر افسان بر فرق رومیان از نزول
 بلای آسمان ظهر لاجرم از خایت اغطرار چذان خلق در خندق افتاده بودند
 که از اسب و صور ملا مال شده بود بستن دروازه را فراموش کرده بودند چنانچه
 سه نفر از غازیان بدرون قلعه در آمدند آنحضرت خواست که بذفس نفیس بعزم
 دفع رومیان در میدان رود - * نظم *

به تندی بیرون جست کارد شتاب بر آن موج آتش چو دریای آب
 سران سپه پوزش انگیختند همه در عذاش در آویختند
 بصد عذر گفتند کای تاج بخش تو خورشید ملکی مجده چون درخش
 بدراخان و شاهقلی سلطان عذان اسب شاهزاده عالمیان را گرفته نمیگذاشتند که
 پیشتر رود آن حضرت نایره غصب افروخته ایشان را دشنام داده شمشیر کشیده
 حمله نمود ایشان عذاش را گذاشتند قورچیان نگذاشتند که خود را بمعركه رساند
 اگر آنحضرت را میگذاشتند غازیان بقلعه در آمده آن حصار را میگرفتند در آن
 رزمگاه از رومیان کینه خواه دو هزار و پانصد و هفتاد و شش نفر بقتل آمدند
 سوای انکسانی که در خندق وغیره کشته شده بودند و از امرای^(۳) معتبر کبیر
 عیسی حاکم مرعش و محمود بیگ برادرزاده خیر بیگ که در زمان سلطان قانصو
 پادشاه مصر حاکم حلب بود و رمضان بیگ برادر اسکندر پاشا و پیر حسین بیگ
 حاکم چمشگرک و خیر الدین بیگ حاکم ملاطیه و مصطفی بیگ والی طرابزون

(۱) تا نقوب ندارد (۲) از عقب ایشان روان شدند

(۳) کبر ا

بار ده میار از روزگار آن باد پیمایان خاکسار بور آوردند و شمشیر زیان تیز کشیده بمضمون آیه کل نفسِ ذاتِ الموت ثم الیتنا ترجعون رومیان سراسیمه را سر زدنش میفرمود و سنان خونویز بمقتضای غصب قهار شدید الانتقام را اعلام کرده افعی وار در جدران ابدان معادن ابدان بد روزگار جای نمود -

چنان نیزه را در زرگ رفت فیش	زده را زخم سنانهای تیز
درون غرق خون دیدها اشک ریز	شکاف تن از تیغ الماس گشون
چو جوی ولی آب او سیل خون	ز خون هزبران تبر زین جنگ
چو غازه ز روی بتان لاله زنگ	ز تیغ ستم گرز کین چاک چاک
ازین جانب چند قرباش مانند شتران مست کف اندازان و رجز زنان در	به پیوست رزمی گوان کز سپهر
میدان مقاتله در آمدۀ و فارس روح عدو را از مرکب بدن پیاده میگردانیدند	(۱) بدربید هوش زمانه ز جوش
و از اطراف دیگر فُله یاغیه رومیان بسان عقابان مذقار مهلاک بر اجسام مبارزان	(۲) بدربید گوش سپهر از خروش
فو بوده ایشان را از مسند زندگانی بورخاک هلاک می انداختند - *	ز خون چشم گیتی همه نم گرفت
روان کشته از تن چون بخار از پستی بدلار رفت و از حضیض خاک مانند باد	زبس کشته پشت زمین خم گرفت
و آتش بمکز اصلی و حیز حقیقی شناخت و زیر این نیلگون قفس از پرواز مرغ	روح عالم ارواح پیدا شد - *
روح عالم ارواح پیدا شد - *	روان روح چنان بسوی سپهر

در آن ائنا شاهزاده عالمیان چون ببردمان و شیر زیان با فوجی از قورچیان بر پشتۀ که مشرف برزمگاه بود در آمد چون چشم رومیان بر لواح آنحضرت افتاد (۲) ارکان ثبات ایشان تزلزل پذیرفت عنان ادبان بجانب فرار آوردند ینگچه ریان از بیم شمشیر غازیان تغنه‌ها را گذاشته بطرف حصار گریختند -

(۱) ببوده ابوریه ... بدربید

(۲) ارکان دولت ا

سوار شده متوجه میدان قتال و جدال گردیده سپاه را فوج بدفع او ارسال نمود
بار اول از امراء متحمّدی بیگ ترکمان و ادهم بیگ روملو و امیر غیب بیگ
استاجلو بمعركة رسیدند بتاختن و سر ازداختن مشغول شدند اغ خان بیگ
سعدلو و ابراهیم خلیفه^(۱) (الپاوت و سایر غازیان در میدان مبارزت راندند و در
تمامی میمنه و میسره جنگ در پیوست افواج لشکر و طبقات حشم از جانبین
برهم مخلوط گشتند -

پر دلان خندان چو دندان رفته در کام بلأ
وز همه سو ازدهای فتده بشاده ظفر
رحم بازان کرده کوته بر اجل راه دراز
ذای رویین^(۲) گشته بر بالای ژوین نوحه گر
جنگیان گرد بلأ صد حلقة کرده چون زره
پر دلان در روی خنجر رو نهاده چون سپر
این چو حرف تا نهاده چشم بر دنبال تیر
و آن فگنده نیزها چون لام الف در یکدیگر

گرز و سفان و شمشیر و خنجر در یکدیگر نهادند و خون از تیغ بسان باران
از میغ باریدن گرفت و از هیاکل دلاوران و اجسام مبارزان هامون با گردن
تساوی پذیرفت و برق خنجر بر جان بهادران خندان و سرشک تیغ مصری
بر کشتگان گریان چون اسکندر پاشا جلالت عساکر قزلباش را مشاهده نمود ترب
تاز غم و الم بر شهرستان ضمیرش ناخت و از بیم مغز در سر و زهره در برش
بچوش آمد پوست او چون چشم نرگس زردی یرقان گرفت و خون در عروق او
بسان آب در^(۳) دل الله افسوده شد از بیم جان با جمعی از رومیان از قلب
بیرون آمده بر غازیان حمله کرده ایشان را پس راند درین اثناً امراً و سایر غازیان
اطراف و جوانب اسکندر پاشا را فرو گرفتند بزخم شمشیر آبدار و سفن آتش

(۲) رویین ... بالای رویین اب

(۱) بیات ج

(۳) ذلال للله ا

باز باید داد و قلعه را بضرب توب و تغذگ از تعریض لشکر قویجانش نموده باید داشت
اماً اسکندر پاشا بواسطه کثوت اتراک و اکراو از ولایت ارزنجان و ترجان و بایی
برد و کماخ و مرعش و طرابزون و کویستان و گرجستان که (۱) در آن اوان جمع شده
بودند طیور نخوت و غور در آشیانه دماغ پریشان او بیضه خیال (۲) امکان نهاده
بود سخن امرأ را قبول نکرد و گفت بترتیب حرب و باسباب طعن و ضرب قیام
باید فمود - * نظم *

درین قلعه بون ملال منست همانا که برج ویل من است
بود مرد را تیغ و بازو حصار حصار گل و خاک ناید بکار
فلک دارد از نام آن صود ذنگ که باشد گنیزان ز میدان جنگ
امراى روم آن سخوات نا معقول او را بسمع رضا اصغا کردند و در چاه بد
و مغاک افتدند و اسکندر پاشا روز دیگر با جمع کثیری از اعوان و انصار و با حشر
بسیار از پیاده و سوار بعزم جنگ و پیگار از حصار بیرون آمد و در نیم فرسنخی
شهر صف قتال و جدال بیماراست ینگچه میان بیست عربه پیش صف سپاه باز
داشته ازین جانب شاهزاده عالمیان کوچ بر کوچ متوجه ارض روم گردید چون در
موقع پاسین نزول اجلال فرمود ادهم بیگ روملو را بقر اولی ارسال نمود و ایشان
بملازمان اسکندر پاشا رسیدند باوجود آنکه بغايت غلبه بودند بهی اندیشه پریشان
تاختند و یکی را گفته پیش شاهزاده عالمیان فرستادند آن اسیر تقریر کرد که
اسکندر پاشا از قلعه بیرون آمده مستعد قتال و جدال است اسمعیل میرزا بر
کمیتی که از صبا و شمال سبقت می برد و بتار پرنیان مانند کوه بر جا می
ایستاد و باشارت تازیانه بکرد از مرغ پر می آورد - * نظم *

تند رو همچون سپهر و بارکش همچون زمین
راه دان همچون قضا و دور بین همچون کمان
در میان نقش خاتم راه بود مانند سور
بگذرد بر چشم سوزن همچو تار پژیان

و از امرای فاء‌دار شاه وردی سلطان زیاد اوغلی و بدر خان استاجلو و شاهقلی
سلطان استاجلو و محمدی بیگ ترکمان و ادهم بیگ روملو و امیر غیب بیگ
استاجلو و الله قلی بیگ ایچک اوغلی و حمزه بیگ طالش و خلیفه انصار
والغ بیگ سعدلو و ابواباهم خلیفه^(۱) الپاوت و ذوالفقار بیگ پازوکی و^(۲) قدقرا
سلطان روملو و هزار قورچی طهران و ششصد قورچی نجفیان در ملازمت
شاهزاده عالمیان مامور گشند و غازیان بایله‌غار روان شدند و شاهزاده عالمیان
شاهوردی سلطان زیاد اوغلی و محمدی بیگ ترکمان و ادهم بیگ روملو را
منقلبی گردانیده بپاسین ارسال نمود و خود بنفس فیض با فوجی عساکر جرار
کینه گذار و دلیران روزگار و جانبداران کارزار که به باد حمله کوه گران سنگ را
بردارند و^(۳) بسوفار تیر کلک از بنان تیر و به رمح خطی نگین از انگشتون
مشتری برپایند - *

اگرسوی فلک بازو گشایند بناورک خوشانه پروردین ریایند
و گاهی که آتش وغا بر افروزند بنوک ناوک قبیله زرنگار خورشید را بر سپر
لاجوردی افلاک دوزند در عقب ایشان بطرف پاسین در حرکت آمده چون
جنود روم که در پاسین بودند از سپاه قزلباش شکست خورده سیصد نفر بقتل
آمده بودند بقیه السیف ایشان بارض روم رفتند چون اسکندر پاشا این خبر را
استماع نموده قوللر افاسی ارض روم را با دویست و پنجاه سوار بقراروی فرستاد
ایشان و ملازمان امرأ که پنجاه نفر بودند جنگ کردند و مغلوب شدند چون
اسکندر پاشا از توجه شاهزاده عالمیان خبردار گردید امرأ را طلب کرده با ایشان
مشورت نمود اکثر ایشان گفتند -

فداریم ما تاب میدان او بود آیت فتح در شان او
درین بیشه شیر ظفر پیشه اوست اگر هست شیری درین بیشه اوست
صلاح در آنست که از شهر فاید بیرون رفت و پشت استظهار بحصانیت حصار

(١) ابراهیم خلیفہ بیات ج (٢) قونق ارسلان دومنلو ب

(۳) بسوفار تیر فلک از بدنان تیر و بر دمی خطا نگین ... ۱ ب

را بقتل آوردهند و فوجی از مردمان جهار از حصار بعزم کارزار بیرون آمدند و اکثر ایشان طعمه شمشیر داران شیر شکار گشتند غازیان الکای مزبور را سوخته روانه بتلیس گردیدند مصطفی بیگ حاکم و ناصر بیگ زرقی و ابدال بیگ با سیصد سوار باراده قتال و جدال از حصار بیرون آمدند غایبان خلقی انبوه از آن گروه با شکوه بقتل آوردهند بقیه السیف از چنگال مرگ خلاص شده بقلعه گریختند امرأ آن دیار را تاخته و سوخته در اخلاق باردوی اعلیٰ ملاحق شدند در آن اثنا(۱) خبر از گوجستان رسید که اسکندر پاشا به بیرام بیگ قاجار غالب آمده صورت چنان بود که بیرام باتفاق کیمسرو گرجی بدایلی رفتہ بودند و دو سه قلعه تسخیر کرده در آن اثنا اسکندر پاشا از ارض روم با سپاه بسیار بجانب ایشان بایلغار روان شده ناگاه برسر ارد وی امرأ ریخت در آن آیام بیرام بیگ و کیمسرو بتاخت رفتہ بودند طویقون بیگ قاجار و بدر بیگ یوز باشی در اردو بودند ایشان بنناچار باستقبال رفند و کوششهای مردانه نمودند کثرت رومیان و افزایی دشمنان بیش از حد و حصر بود غازیان عنان را از جنگ بر تاخته فرار نمودند اسکندر پاشا قوب سیصد نفر از غازیان و گرجیان بقتل آورده از همان مقام بارض روم معاودت نمود *

گفتار در فرستادن شاه دین پناه شاهزاده عالمیان اسمعیل میرزا را بارض روم و شکست یافتن اسکندر پاشا در آن صرزو بوم

چون خبر مذکور بمسامع عالیه رسید فرمان قضای جریان شرف نفاذ یافت که شاهزاده عالمیان (۲) شجاعاً للملک اسمعیل میرزا که سرآمد آن لشکر و جهان پهلوان آن حشر بود با فوجی از بهادران بدفع اسکندر پاشا بارض روم روان شوند

(۱) تا تسخیر کرده در آن اثنا ندارد

(۲) شجاعاً للملک الدوله ا شجاعاً الدوله ب

بروج حصار را خراب کردند و از نوادر آن اتفاقات آنکه از بروج حصار تا بود خانه که از پهلوی قلعه میگذرد قرب سیصد فرع بوده باشد شخصی همراه برج افتاده مضرتی بموی فرسید کوتولال قلاعه مضطرب گشته از در مسکنت و عجز در آمدۀ حصار را تسليم نمودند و از عدمه قهر عساکر منصور آن حصار بزمین هموار گردید و قبل از آنکه شاه دین پناه باخلط توجه فرماید اکثر امرا بطرف وان ارسال نموده بود چون ایشان بحوالی قلعه وان رسیدند و به لحظه آنکه مردم قلعه دلیو شده بجنگ و مقاتله مبارکت نمایند هزار سوار را پیشتر فرستادند و خود با هستگی و نادی متعاقب ایشان در حرکت آمدند^(۱) فرهاد پاشا و بدر بیگ بختی با دو نفر از امرای کردستان از قلعه وان بیرون آمدند و غازیان چنگ کنان خود را بجانب امرأ کشیدند در آن اثناً امرای فامور با سپاه بلا اثر نمایان شدند و سپاه روم و اکراد تاب ستیز نیاورده بطرف قلعه گردیدند دلاوران قزلباش ایشان را تکامیشی کرده شصت نفر از اکراد بختی و طائفه رومی برآ عدم فرستادند و تمامی غلات و مغازل وان و وسطان و اموک و کواش و الباق و خوشاب سوخته و خراب کرده از راه گزل دره و کواش از آن سوی دریا در اخلط باردوی اعظم ملحق شدند در آن اوان قورچیان طهران و محمدی بیگ ترکمان و امیر شان بیگ بیات بر حسب فرمان قضای جریان بدرگاه عالم پناه می آمدند بهر جا که بمتمردان و مفسدان کرد میسریدند غارت میگردند چون به الباق رسیدند حکام کردستان زینل بیگ و شاهقلی بلیلان حشری^(۲) بی طایل باندیشه باطل فراهم آورده و مقاومت و جدال را آماده گشته بودند بمجرد اوازه وصول جنود ظفر شعار راه فرار پیش گرفتند غازیان آن ولایت را تاخته در وسطان باردوی امرأ ملحق شدند و شاه دین پناه شاهوردی سلطان زیاد اوغلی و ادهم بیگ روملو را بعد از تاخت پاسین روانه بتلیس گردانید ایشان چون بقلعه موش رسیدند بر سر سپاهیان آن دیار گردیدند و جمعی

(۱) تا بیرون آمدند چنداره فرهاد پاشا و بدر بیگ؟

(۲) حشری بی باندیشه ب اندارد

ایست که از روی متنافت جبال شامختات در جذب او توده^(۱) ارمال نماید و از غاییت ارتقای با سپهر بین بربری کند متوطنان آن قلعه با سکان سمات را ز گویند و کمر وار بمنطقة البووج پهلو زند و نسر طایر با کمال بلند پروازی بحضوریض او ذرسد - *

یکی خاره سنگی برو آمد براج چو خارای سنگین برو^(۲) آورد صوج
 چو الیوز هر پاره سنگی برو سپهر منقش پلندگی برو
 مثل گر کسی را بدروا بدی اجل را ازو دست کونه بدی
 متوطنان اخلاق را بواسطه^(۳) عفو دست اخلاق دماغشان محبط گشته بود
 بمحصانت و متنافت آن بروج متھو شده در مقام مقابلة و مقابله در آمدند و از سر کلام ربادی که اینما تکونوا یدِ کم الموت فی بروج مشیده غافل و^(۴) داھل و بهادران عساکر منصور که جز اقام بر مخاطرات شیوه نمی دانستند و جز تقدیم بر محابیات کاری نمی وزیدند چون دایره حصار را در میان گرفتند - *

نظم *

باتراف آن قلعه با صد شکوه کشیدند صف همچو البرز کوه

سپر بسر کشیده مانند پلندگ آهندگ عروج بر بروج کردند -

یکی رفتاره بالا بزور کمند چو خورشید بر آسمان بلند
 د گر یک درو کار^(۵) فرهاد کرد ز بازوی خود کار پولاد کرد
 چند روز بربنمیوال از عباخ تا رواح و از رواح تا صباح پر دلان شیر دل
 و بهادران دشمن گسل مردانگیها نمودند آخر ادو بازاریان کوچه بند شهر را مستخر کردند و رومیان از بیم جان بدرون قلعه گریختند و نقابان خیره دست
 نقب زند - *

چو دیدند جنگ آوران زمان که نتوان گرفتن بچنگ آسمان

به تدبیر فتحش عنان تافتند زمین را پی نقب بشکافتند

تهی ساختند از یمین و یسار بیکدم تهی بوجه ای حصار

(۱) توده رمال ب (۲) براورد اوج ج (۳) عقوبت ب

(۴) درو کار پولاد ... خود کار فرهاد ب

(۵) زاھل ب

بعحصار انداخت و هم در آن روز خلیفه انصار و حمزه طالش با محمد بیگ و خرم آقا که از امرای معتبر خواندگار بودند جنگ کرده خرم آقا و محمد بیگ را دستگیر کرده قرب یکصد و شصت نفر از آن قوم کریه منظور را برآ عدم فرستادند و در روز جمعه بیست و هفتم شهر مذکور^(۱) ایشان را با سرها و اختبرهای بدراگاه عالمپیغاه آوردند چون شمس الدین خان باخلط رسید قرب صد نفر از رومیان که در آنجا بودند بقتل در آورده قرب سی هزار گوسفند و ده هزار گاو و جاومیش و سه هزار اسب گرفته آن دیبار را تاخته روانه اردبیل اعظم گردید و چون قایتمس سلطان و الله قلی سلطان با فوجی شجاعان بدیار مخالفان رسیدند سواران روم از قلعه عاد بجواز بیرون آمدند آغاز قتال و جدال نموده سپاه منصور آن گروه مغول را مغلوب ساخته قریب یکصد نفر از ایشان بقتل آوردند در آن اثناً ابراهیم بیگ بختی متوجه درگاه خواندگار بود بغازانیان دو چار گشته دلاوران جوشنور شصت نفر از آن قوم کریه منظور برآ عدم فرستادند و دو خروار زر و یک خروار اقمشه نفیسه با چند پیاله و صراحی نقره بدسست ایشان در آمد چون شاه وردی سلطان زیاد اوغلی و ادهم بیگ روملو بتاخت پاسین و آونیک رفتہ بودند میان ایشان و مراد بیگ حاکم آنجا جنگ شده غازیان وی را از اسب انداخته جمعی کثیر از ملأزمائش بقتل آوردند مراد بیگ خود را بقلعه انداخت امرای نام دار آن دیبار را سوخته باردی گردیدن شکوه ملحق گشتند و شاه دین پناه بعد از فرستادن امرأ بجانب ولایت مخالفان در حرکت آمد.

بخیل و حشم شاه گردن فراز	روان شد ز جا همچو عمر دراز
چو فتح و ظفر از یمین و یسار	روان در رکابش شه و شهریار
ستوران رعنای بوده جله و گر	ز عمر گرامی شتابنده تر
ز نعل ستوران هیجای شتاب	روان بر زمین صد هزار آفتاب
واز آق منغان کوچ کرده در روز سه شنبه بیست و چهارم ماه مذکور بکنار	
آب ارس نزول نمودند و از آنجا کوچ بر کوچ بپای قلعه اخلاق آمد و آن قلعه	

(۱) دیدم ایش کرد ایشان را در موضع دیدم ایش کرد ب شهر مذکور ایشنا را

یلان دلاور که در زمگاه به نیزه ستادند از چون خ ماه آنحضرت فرمان داد که چهار فوج از عساکر نصرت شعار بر سبیل ایلغار هریک براهی روان شوند از آنجمله معصوم بیگ عفوی والله قلی بیگ ایچک اوغلی سلطان تکلو و شمس الدین خان ولد شرف خلن کرد و خلیفه انصار و حمزه بیگ طالش والغ خان بیگ سعدلو و دیگر اصراء متوجه ارجیش و بارگیری شوند و شاهوردی سلطان زیاد اوغلی و ادهم بیگ روملو بصوب پاسین روان شوند و ابراهیم خان ذوالقدر و شاهقلی سلطان افشار و چراخ سلطان که در آن اوان در فارس بودند بتاخت ولایت عراق عرب مقور شدند و بپام بیگ قاجار و طویقون بیگ قاجار و کیخسرو والی گرجستان بتسریخ داایلی و قلع و قمع آن نواحی نامزد گشتند امرای ذامدار با منثال امر عالی مباردت نمودند هر فوجی که بصوبی اشارت شده بود بی توقف^(۱) روانه شدند و ایشان نیز چهار گروه گشته روانه شدند معصوم بیگ با تفاوت علی سلطان تکلو متوجه ارجیش گشت و شمس الدین خان متوجه صحرا موش و اخلط گردید و قایتمس سلطان خنسلو والله قلی بیگ ایچک اوغلی با جمعی از فارسان میدان دلاوری علم عزیمت بطرف علاءجواز بر افراختند حمزه بیگ طالش و خلیفه انصار با غازیان جرار بجانب بارگیری و بند ماهی روان شدند چون معصوم بیگ بارجیش رسید قرا پیری که از قبل خواندگار والی و منتصدی حکومت آن دیار بود روی تھور بجنگ و پیگار آورده از قلعه بیرون آمد از طرف معصوم بیگ علی سلطان با فوجی از دلاوران بدفع او روان گردید و از طرفین در هم آویختند علی سلطان نیزه بر حلق او زده رومیان زور آورده علی سلطان را گردانیدند در آن اثناً الغ خان بیگ سعدلو بدآن معرکه رسیده ایشان را مغلوب ساخت و قرب سی نفر از آن قوم بد اختراق قتل آورند قرا پیری زخمدار خود را

(۱) بی توقف روانه شدند و معصوم بیگ با دو هزار سوار در روز سه شنبه هفدهم شعبان از بیلاق آق منغان روان گردید و ایشان نیز چهار گروه گشته روانه شدند معصوم بیگ با تفاوت علی

باراًدۀ آنکه شاه دین پنجه را تابع خود ساخت (۱) کسانی که این مشاهده نموده بودند مثل پروردگران گوساله زردی بر سطح مرتفع و در برابر آفتاب داشتن و روی خود را آلوهۀ رعفران ساختن و اباس رعفرانی پوشیدن مذکور به مجلس بهشت آیین کردند بدایبر آن فرمان قضای جریان شرف نفاذ یافت که او را در صندوقی نهاده دستهای او را که در آن صندوق کوته بودند بروان آوردند و به بندند تابعی از مقدمات سخن که مسوقوف بر عقوب اذگشتن باشد در آن حالت بعمل در نیاورد و آخر در قلعهٔ قبهٔ مقید گردید و بعد از چند سال بقلعهٔ الموت نقل کردند و حالاً
که ^{۹۸۰} تاریخ شجاعی به سنهٔ رسیده است در قید حیات است *

گفتار در قضایائی در سنۀ تسع و خمسین و تسعماهیة واقع گردیده رفتی شاه دین پنجه بدایار روم و خواب شدن آن مرزو بوم

چون اسکندر پاشا که از قبل سلطان سلیمان پادشاه روم حاکم ارض روم بود در خوی حاجی بیگ دنبی را بقتل آورده به چخور سعد آمده بازار آن بلده را سوزانیده بی آنکه کسی با او مقتله نماید روی بدایار خود آورد لا جرم بواسطه این امور نخوت و غرور در دماغ او تصاعد نموده کتابتی چند که زیاد از حد او بود بامسرای نامدار نوشت بدایبر آن شعلهٔ خشم پادشاهانه برگوخته فرمان همایون نافذ شد که لشکرهای جهان در ظلّ رایات فتح آیات که مطلع بافتاب فتح و ظفر است حاضر شوند بر حسب فرمان قضای جریان سپاه بدرگاه عالمپناه جمع آمد که از غبار مراکب ایشان آینهٔ لطیف افلاک بسان سطح کثیف خاک تیهۀ گشته و مردمک چشم از سواد آن سپاه خیرهٔ مازندهٔ زیاده از ذراًت نور بخش خسرو سیارگان و بیشتر از اعداد اختیر بر روی آینهٔ پهناور آسمان * ابیات سپاه چو سور و ملغ بیشممار دلیوان جنگی و مردان کار

(۱) کسانی را که ... گشت ا

و زیاحین باغ و بوستان بردنگ کهربا گشت و از انهزام جنود گرما هوا اعتدال پذیرفت و عنان عزایم خسروانه بصوب ولایت لواسان بن دارد معطوف داشت سپاه ظفر شعار اطراف بلاد برات آلی را تاخته اعلام اسلام بر افراحتند و غذایم بسیار از اموال و بدهه و مواشی و غیر آن نصیب غازیان شد و اردوان گردن شکوه کوچ بر کوچ متوجه قرا باغ گردید و در آن دیار قشلاق نمودند - * نظم *

قرا با غشان (۱) بحث ناکاسته ز کیاس مصری شد آراسته
جهان در جهان خیمه برپا شده چو صبح سعادت فلک سا شده
ز هرسوی عرشی سرافراخته بعرش بیرون سایه انداخته

درین سال رسول پرتوکال پادشاه فونگ از راه هرمز آمد تحفه های بدرگاه گیدی پناه آورده بعد از چند روز مخصوص گشته معاودت نمود و هم درین سال دین محمد ازبک قول محمد را که یکی از بهادران نامی او بود بدرگاه عرش اشتباه فرستاد اندین سال خواجه امیر بیگ (۲) کججی که در درگاه معلی منصب وزارت داشت مقید گردید مشار الیه سالها وزیر غازی خان تکلو بود بنابر بعضی حکایات که ازو بظهور رسیده بود و سبب دورت مرأت خاطر شاه دین پناه گشته او را بخطاب و عتاب خسروانه مخاطب ساخته گرفتار گردید مدت مدد مقید بود بعد از آن از بند بیرون آمد مقور شد که در کرمان ساکن گردد بعد از آن وزیر امیر سلطان روملو شد آخر تولیت آستانه عرش مرتبه (۳) رضویه بد تفویض رفت و در آن ایام ازو بعضی حکایات که ترک ادب بوده باشد بظهور رسیده بنابر آن از سعادت محروم مانده فاماً منصب وزارت تمامی خراسان بد مرجع شد مدت چهار سال بدآن مهم مشغول بود و بنابر ظلم و تعذی که (۴) از اعمال او بوقوع آمده بود نتیجه آن لحق احوال او گشته شاه دین پناه در مقام پرخاش در آمده در خلال آن بمسامع جلال رسید که موصی الیه شروع در تسخیر کواكب خصوصاً نیّر اعظم که تعلق بسلطان عالم دارد نموده

(۱) کجی ب ج

(۲) از عمل ا

(۳) نخت ب

(۴) رضویه

بهرام انتقام بورش نمودند -

* نظم *

ز هر سو گشادند درهای جنگ
مشبک حصار از خدنگ سپاه
شدند اهل آن قلعه زار و ذلیل بسیگ تفک همچو اصحاب فیل
گبران از مشاهده آن سراسیمه و حیران شدند مانند صیدی که حمله شیر ژیان
بیند خشک بر جای خویش بمانند جیش نصرت شعار بتایید پروردگار بدلای
حصار برآمدۀ سلاح غیروت دین اسلام و تیغ جهاد بمصطلح توفیق تیز کردۀ پوست
حیات از سو ضلالت گبران در کشیده زن و فرزند ایشان را اسید نمودند و شاه
دین پناه با امرای عالیجاه متوجه کلیسیا و تماسای آن شد و بیست نفر
از کشیشان بد گهره کریده منظر براه عدم فرستادند و فاقوس را که از هفتاد من
هفت جوش ریخته بودند چون شیشه حیات ایشان شکستند و درهای آهندیں
و طلا را قلع کرده بخزانه عامره فرستادند بدر خان استاجلو چهار شمع را که گبران
لایکار هر یک را از شصت من سوم ریخته بودند و از پرتو آن خون هستی
خود را سوختند شکست و اموال بسیار و اسباب بیشمار در قید تصرف شاه
دین پناه آمد از آنچمه دو لعل بود که بجای دو چشم آن بت فشارنده بودند
که هر یک بمبلغ پنجاه تومن قیمت نمودند و قلعه را بزمین هموار ساختند
چون حکام گرجستان بجای دیگر نتوانستند رفت بضرورت روی اطاعت بدرگاه
عالی پناه آوردند بار اول امان بیگ گرجی و لوسان شیر مزان اوغلی و واخوش
بدفعات باستان سلطنت آشیان آمدند آن حضرت سایه التفات بر ضبط آن
ملکت انداخت درین اثنا کیخسرو ولد قرقۀ با پیشکش بسیار بدرگاه معانی
آمد و شاه دین پناه حکومت قلعه تومک را مع آق شهر با توابع و لواحق
بوی شفقت فرمود واخوش گرجی و شیر مزان اوغلی را که حاکم آن دیار
بودند به قتل آوردند چون نیز اعظم سایه بر برج میزان انداخت و سپاه تیر ماه
در صحن باغ دستکاری آغاز نهاد و (۱) قلل اشجار چون روی عاشقان زر نگار شد

اسیوی در اکناف اکنان و مغارها بر مثال نطفه در بطون آمهات ثانیاً متوازی بودند بیرون آورند بعد از تشنگی بجان آمده به پایان آمدند در آن اثناً بعضی از مفهیان بعرض شاه دین پذیر رسانیدند که جمعی کثیر از ازناوران گرجی که در قلعه در زبان و کلیسیا ازد بمترددین تعرض میرسانیدند بنابر آن امر عالی صدور یافت که بدر خان استاجلو و شاهوردی سلطان زیاد اوغلی قاجار و عالی سلطان تکلو متوجه آن حصار سپهر اساس شوند اموری نامدار قلعه را مرکز وار در میان گرفتند و قلعه مذکور بر فراز کوهی از جبال از سنگ یک لخت بدر تومک و روی خانه که منبع آب کراس است واقع شده و در حصانت با سد سکندر و قلعه خیبر لاف بوابی میزند و در رفعت با گنبد اخضر دعوی هم سری میکند.

حصاری که از غایت محکمی
بعدالم نظیمش ندید آدمی
نماید ز رفعت بچرخ بربین
بنوعی که گردون بر اهل زمین
دو صد قرن اگر نسر طایر پرد
مپندرار کو ره بیرون چش برد
بسالی شدی مرغ از آن بر فراز (۱) بماهی رسیدی سوی شب باز
و میان قلعه مذکورة بده گز ارتفاع جوف کوه را بریده کلیسیائی مشتمل بر چهار خانه وسیع و صفو طولانی و جدار بیرون و اندرون او را بطل و لجهود و بصور و امثال اوئن و اصنام مصور گردانیده و تختی در میان خانه دوم ترتیب داده بتنی از طلا مکلّ بحواهه گران بها نصب کرده بودند و لعل درخشان بمنزله در چشم در آن (۲) پیکربنی جان نشانده و همچنین از درون کلیسیائی مذکور راهی در فهایت تنهی و باریکی قریب یک صد و پنجاه ذرع بر جانب بالا از سمت خانهای مذکور از سنگ خارا بریده و دو کوشک مخفی بملاحظه حوادث زمان و انقلاب (۳) دران ترتیب داده بودند و در آهنین و فولاد در خانهای بیرون نصب کرده بودند.

نشانیده برو فولاد یک در بسته بادل ممسک برایر
و یک در طلا برخانهای اندرون مرتّب ساخته القصه غازیان ظفر انجام و دلاران

(۱) بجای رسیدی سوی شب باز

(۲) آن دو پیکر

(۳) دوچهل ب

اسکندر پاشا بکرگستان آمده قلعه اردانوح را محاصره کرده بنابر آن شاه دین پناه با خیل و سپاه بقصد جهاد با کفار فابکار و ملاعین سیاه روزگار گرجی بمقتضای (۱) معذای یا آئیها التَّبِیْ جَاهِدُ الْكَفَارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَأَغْلَظُ عَلَيْهِمْ غَلَغَله و ولوله در طاق مقرنس گردون ازداخت از بلاد شکی ایلغار فرمودند و خازیان ظفر شعار پست و بلند دیار کفار فجّار را احاطه فرمودند و هر کوہ و کمر که گمریزگاه آن قوم گمراه بود از لکد کوب دلوران با هامون یکسان شد و یک منتففس از آن مشرکین از دایره قهر و کین و اللَّهُ مُحْيِيْتُ الْكَافِرِينَ جان بسلامت بیرون نبرد و اهل زیال و اموال و اسباب بارت شعی از مقتولان بقاتلان انتقال نمود خوبرویان گرجی نژاد و پوی وشن آدمیزاد که هر یکی چون خال رخسار خود بر روی روزگار یکانه بودند بر مثال دل عشق پریشان که مقید زلف مهوشان باشد از دست برد حوادث لیل و نهار مقید عبودیت و پوستاری شدند جمعی پناه بکوههای بلند و غارهای استوار بردند و بعضی بقلعه (۲) مالنکوب و ارقو و قلعه در زیاد و کلیسیا که از بدایع صنایع آفریدگار است متخصص شدند و لشکر اسلام روز تهور بقلع و قمع ایشان آورده بزم شمشیر آبدار و سنان آتشبار چندین هزار کفار خاکسار را بمقتضای آن المُنَافِقِينَ فِي الدُّرُكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ بجهنم و دار البوار فروستادند و قلعه (۳) تومک را با چند حصار دیگر مستحکم ساختند و در دره تومک گیران بفردان بر جاهای بلند و مغارها رفته بودند و سواران و پیادگان بر مثال خیال صایب حکمای ریاضی دان بر معراج آن کوه فلک سان صعود میکردند و بر درهای غارها و مغارها جهت غارت و تراجم چون سپاه مگس اذکیین بر در بیت التّحل شیرین از حام میکردند و دست تملک و غارت بر مستخرنات مغارات متداول نمودند و گروه غلامان پوی سینما که از هراس

(۱) موادی ج ۱

(۲) بالنکوب ا مالنکوب و ارقو و قلعه در زیاد و کلیسیا که از بدایع و صنایع حضرت آفریدگارب

(۳) تونک ب

فرموده بادشاهه عالی تبار برج و باروی آن حصار را بزمین هموار نمودند شاه دین پناه سوار شده روى دولت بجانب سقنان آورد زهه مخالفان از هیئت لشکر آنحضرت آب گشته مردمان سقنان چون از فتح قلعه کیش خبردار گردیدند جوق جوق بدرگاه شاه عالم پناه آمدند و روى عجز و مذلت برخاک نهادند و درویش محمد خان از مشاهده اینحال در اضطراب افتاد از غایت دهشت و هراس شبی از قلعه بیرون آمده - * بیت *

نه عزم درست و ذه رای صواب دلی پر ذهیب و سری پر شتاب از غایت حیرت ندانست که بکجا میرود و از حوالی اردوی عبد الله خان و لوند بیگ عبور کرده در آن اثنا کوسه پر قلی که کمینه ملازم جرنداب سلطان بود او را کشته سوش را بپایه سریر سلطنت مصیر آورد و از چهارصد کس که از قلعه بر جمله بلاد شکی مستولی گشت و سکه و خطبه بشرف نام و القاب عالی خرم و تازه و مشرف و بلند آواز شد - * بیت *

چو شد نام شه سکه بر روى زر زر از نام او یافت زیب دگر حکومت آن دیار بطريقون بیگ قاجار مقرر شد در آن اوان محمود بیگ کوتوال قلعه کیش توهمی بی جایگاه بخود قرار داده از اردوی همایون فرار نمود *

گفتار در لشکر کشیدن شاه دین پناه نویت سیم بگرجستان و قلع و قمع متمندان بی ایمان

در آن اوان که اردوی گرون شکوه در شکی بود کیخسرو ولد قرقه چند نفر از ازدواج را بدرگاه عالم پناه فرستاد و مدد خواست زیرا که واخوش گرجی و (۱) لواسان شیر مزان بعضی از الکای او را گرفته بودند در آن اثنا خبر رسید که

روی عجز بگریز نهادند عساکر گردون مأثر در پی (۱) ایشان گروهه گروهه بکوهه در آمدند چون رایات فتح آیات ظفر قرین سایه وصول بر آن قلاع چنبر آینین انداخت دلوران پیش رفته سیمها مرتب ساختند و به ترتیب بادلیج و توب فرنگی و دیگر اسباب جنگ حصار مشغول شدند و توب اندازان توب اندازی در گرفتند و شجاعت پیشگان سربازی از سر گرفتند و از جانب فراز و نشیب توب و تفنگ صاعد و هابط گردید فوجی از مخالفان بیرون آمدند و چند نفر از ملازمان امرأ بقتل آوردند و بتعجیل تمام بازگشته به حصار شتافتند و غازیان توب نیز بالا بردۀ بودند و از قرقاشهای کوه سیما و سنگهای توب از بالای آن قلعه آسمان سا بمقتضای و امطرنا علیهم حجاجة می سنجیل ظاهر می شد بعد از بیست روز از ضرب سنگ توب فرنگی و بادلیج برج باره اختلال پذیر شده بود حسن بیگ اوغلی بقرب هزار نهنگچی بر کمری که مشرف بقلعه بود صعود کردۀ مخالفان را به تفنگ گرفتند هر جا که مقدار انگشتی سراز برج ظاهر میشد صد مهره تفنگ پی در پی میرسید از یک جانب نیز نقب زده برج را بسر چوب گرفته بودند قبل از آن که برج را آتش زند برج افتاد و اهل حصار را دو دهشت و حیرت بسر برآمده محمود بیگ در میدان ضعف و بیچارگی گویی نداشت باختن گرفت و از روی جباری بتواضع آمده و تصرّع و زاری را وسیله نجات و دست آویز خلاص یافت و بگفارش عاجزانه -

غريوان چو طنبور در زير زخمه (۲) گدازان چو اريز بر روی اخگر محمود بیگ کوتوال حصار از قلعه بیرون آمده بسعادت بساط بوسی سرافراز گشت و مفاتیح دروب حصار را تسليم وكلای شاه دین پناه نمود -

در قلعه شد باز نا بردۀ رنج بافسون برون آمد ازدر ز گنج و آنحضرت از کمال عاطفت از گناه وی گذشته و به نیزی دولت قاهره آن حصار نامدار که شنقار اقتدار هیچ کامگار در هیچ روزگار در هوای آن تسخیر پرواز نکرده بود بازدک روزی جبراً و قهراً مستخر گردید و سپاه ظفر شعار بر حسب

خان رسیدند ایشان را مغلوب ساخته امیر یوسف نامی که راتق و فاتق حاکم شکی بود دستگیر کرده و از درگاه عالم پناه گردانیدند و از توجه عساکر قیامت اثر زلزله در اطراف بحرو بیرون و لوله در مملکت آن بد اختر افتاد و درویش محمد خان چون از توجه پادشاه جهان پناه اگاه گشت محمود بیگ برادر جوشن آقا را با جمعی از مردمان بدکیش بمحافظت قلعه کیش گذاشت و خود با بعضی جهال پناه برد (۱) بقلعه کله سن که کمند فکر خردمند سریع الانتقام برقنگره بروج فلک (۲) امتدالش نتواند رسید و باز بلند پرواز فهم ارباب کمال بر فراز قصر فیعش (۳) منزل نتواند گزید - *

حصاری عالم سر افراخته بعرش برین سایه انداخته
 گذشته سر باره اش از فلک ز نظاره اش خیره چشم ملک
 فضیلش کم از عرش والا ذبود ز رفعت سر قلعه بیدا نبود
 چو گردون بنایش بیداد بود بسگین دلی کوه فوهداد بود
 خورا خنجر کنگره خشمگاک زده پیرهن بوتن صبح چاک
 تفکه سا بر آن قلعه (۴) با شبکه نمایان چو ازدر بسالی کوه
 و سقنانی در وسط کوه البرز قایم گرده بودند شاه دین پناه سوار شده به نیت
 فتح قلعه روان گشت سوندک بیگ قورچی باشی و بدر خان و شاهقلی
 سلطان قلعه کیش را در میان گرفتند و شاهقلی خلیفه مهردار و سایر امراء رفیع
 مقدار برای سقنان فرید آمدند و عبد الله خان و لوند بیگ حاکم گرجستان در برابر
 قلعه کله سن و کوه سن نزول نمودند و شاهقلی خلیفه ذوالقدر با فوجی از
 دلاوان نصرت اثر سقنان جنگ انداخت و مخالفان ایشان را به تفک
 گرفته باز گردانیدند اما خوف تمام برایشان مستولی شده عبد الله خان و لوند
 بیگ با فوجی از لشکر نصرت شعار بحصار کله سن و کوه سن جنگ انداختند
 و ایشان نیز بمدافعته مشغول شدند چون صدمه جنود منصور را مشاهده نمودند

(۱) فلک المثالش ب

(۲) کله سن و کوه سن ب

(۳) نا شبکه ا

(۴) کجا منزل نتواند گزید ا

متوفیات

عبدالعزیز سلطان بن عبید خان درین سال در بخارا وفات یافت در آن اثنا پیر محمد خان حاکم بلخ ایلخان کردۀ خود را ببخارا اندادخت تا آمدن براق خان آن قلعه را مضبوط گردانید بعد از چند روز براق خان آن بلده را محاصره نموده پیر محمد خان بمدافعته و مقابلته قیام نمود و صردملن براق خان هر چند کوشش نمودند و جنگهای صردانه کردند کار از پیش نبردند چون براق خان از تسخیر آن بلده عاجز گشت نواحی آن دیار را سوخته متوجه تاشکند گردید *

گفتار در قضایائی که در سنّه ثمان و خمسین و تسعماية واقع شده توجه شاه دیین پنا بجانب شکی و کشته شدن درویش محمد خان

چون مکرّر از درویش محمد خان حاکم شکی مخالفت ظاهر گشته بود شاه دیین پناه با سپاه کثرت دستگاه عازم شکی شده در بلده ارش نزول اجلال نمود در آن ولا لوند بیگ حاکم گرجستان کمر عمودیت و خدمتگاری بر میان بسته باربدی گردون شکوه ملحق گردید رایات فتح آیات بجانب شکی در حرکت آمد درویش محمد خان از اقامت^(۱) رسم استقبال رایات خجسته مآل مقاعد گشته شاه دیین پناه او را بنوید عنایت و رعایت استمالت فرموده طلب داشت و خدمتمنش بواسطه شقاوت روی جهالت به بادیه ضلالت فهاد و پشت ادبیار بمحض این حصار باز داده بنابر آن نایره غصب جهان سوز اشتعال یافته بدر خان و شاه قلی سلطان استاجلو را منقلای گردانید ایشان بقرار این درویش محمد

(۱) از اقامت رکم استقبال ب

عذایت نمود مردمان یقه ترکمان با پیشکش فراوان بمنزد آن امیر نادان آمدند و اینا فام جوانی که سردار طائفه او خلو بود و در کمال زیبائی و عنایی بود و شاهوردی بیگ بوی اظهار تعشق نمود خدمتش ازین وضع به تنگ آمده نیم شب از استراباد فوار نموده در میان الوس خود رفت و شاطر بیگ را که از اقربائی شاهوردی بیگ بود و از قبل مشار الیه داروغی ترکمانان^(۱) مینمود بقتل آورده یاغی گردید چون این خبر بشاهوردی بیگ کچل رسید بتاخت الوس ترکمان روان گردید چون بدآن حدود رسید با هیچ^(۲) قلقچی بر بالی پشته صعود کرد و تمام لشکر خود را بتاخت فستاد و در آن ائنه ایانی ترکمان با فوجی شجاعان بشاهوردی بیگ رسیده او را بقتل آورد ملازمان وی که بالجاء مشغول بودند این خبر را شنیده فوار گردند چون این خبر بدامغان رسید امیر غیب بیگ حاکم آن دیار بایلغار باستراباد آمده آن بلده را محافظت نمود *

گفتار در کشته شدن بیرام اوغلان و فتح غرجستان

درین سال ولایت غرجستان مفتوح گشت و شرح آن چنانست که چون محمد خان خاطر از جانب بران خان فارغ ساخت پرتو التفات بر تدبیر قلاع غرجستان انداخت قزاق را با جنود بسیار برتسخیر قلعه اشعار فوستاد زیرا که بیرام اوغلان با جمعی ازیکان در آن حصار بودند بیرام اوغلان از خوف غازیان پشت بدیوار حصار بازداد و صولت لشکر قزاباس اساس جمعیت ازیکان را مستاصل ساخت آن بی باک خان و مان خود را در معرض خطر دید و در تدبیر آن واقعه متوجه گردید و بهیچ وجه صورت بهبود در آینه ازدیشه آن ضلالت پیشه روی ننمود و از روی تضییع ایلچی نزد قزاق فوستاد و امان طلبید بعد از تأکید عهد و پیمان با متعلقان از حصار بیرون آمده بقزاق ملاقات نمود و آن غدار وی را بقتل آورد بلاد غوجستان را متصرف شد *

(۲) قلقچی ایلچی

(۱) تا الوس ترکمانان اندارد

بدر آمدیم سوندک بیگ در حوالی شهر نزول نموده و سرخاب از قلعه بیرون آمد
بوی ملحق گردید غازیان نواحی شهر زور را تاختند و رایت تسلط بر افراختند
و سوندک بیگ قورچی باشی رستم بیگ افسار را با جمعی دلواران جرّار بتاخت
(۱) ولایت ... فوستاد ایشان آن ولایت را خراب کرده عود نمودند بعد از بیست
روز سوندک بیگ قورچی باشی مراجعت نموده بقزوین آمد و شاه دین پناه
از قشلاق قزوین بیرون آمد متوجه بیلاق سلطانیه شد و کوچ بروکوچ متوجه
آذری‌ایجان گردید معصوم بیگ صفوی و شاه قلی خلیفه مهر دار و علی
سلطان تکلو را (۲) بتاخت ترکور و مرکور ارسال نمود غازیان آن دیار را غارت کرده
س پاری از کordan بی ایمان را بضرب تیغ و تیغ بخاک هلاک انداختند و چار
پایی بسیار از اسب و استرو گاو و گوسفنده غنیمت گرفتند و در سلماس باردوی
گردیدن اساس ملحق شدند و موكب فلک احتشام بطرف قلعه کوکر چنگ که
در کنار دریای اورمی واقع است نهضت نمود و آن حصار فلک دیدار از فروغ
دولت پادشاه کامگار غیرت افزای خورشید عالم افروز گشت و صورت قلعه
در آئینه ضمیر منیر بغايت مستحسن نمود و در جنب آن قلعه کوهی واقع
شده بود آن را نیز قلعه ساختند شاه دین پناه عازم نجف‌گوان گشت بعد از آن که
یکمها در حدود آنجا توقف (۳) نمود عازم قرا باع شده در آن دیار قشلاق نمود *

گفتار در یاغی شدن ترکمانان یقه و کشته شدن شاهوردی بیگ کچل

درین سال ترکمانان یقه یاغی شدند سبب مخالفت ایشان آنکه شاه دین
پناه بعد از شاه علی سلطان حکومت استراحت را بشاهوردی بیگ کچل

(۱) ولایت در اب ج و بعد از این لفظ جای خالی

(۲) بتاخت ترکور ارسال ج بتاخت مرکور و مرکوز ارسال ۱

(۳) نمود ۱

گفتار در فرستادن شاه دیم پناه سوندک بیگ قورچی باشی و حسن بیگ یوز باشی را بسو بگه اردلان

دیم سال سرخاب کرد کس بدراگاه شاه دین پناه فرستاده بعرض رسانید که
بگه اردلان که والی شهر زور بود با جمعی از رومیان بحوالی قلعه سرخاب آمده
از وزیدن نسیم این خبر نایر غصب شاه دین پناه التهاب یافت فرمان عالی
ناند شد که سوندک بیگ قورچی باشی و حسن بیگ یوز باشی و رستم بیگ
افشار با پنج هزار سوار بدفع آن نابکار روان شوند امرأ بموجب فرموده متوجه شدند
و از رود خانه تلوار که در آن محل طغیان یافته بود عبور نمودند و بجانب مقصد
ایلغار کردند و هشتاد نفر از قورچیان در کنار باغات شهر زور به بگه که هفت صد سوار
داشت و از غایت شجاعت رستم دستان را غاشیه کش خود پنداشت آغاز
جنگ کردند بزخم نیزه از اسبیش انداختند بصد حیله خود را از دست
غایبان خلاص نموده به قلعه رسانید و چهل نفر از مقربان او در آن معركه کشته
گردیدند در آن روز راقم این حروف حسن یوملو به پشتگاه نفر بودند
بود با جمعی کردان جنگ کرده قورچیان یوملو که قریب به پنجاه نفر بودند
از پیش کردان فرار نمودند کرده که شادی بیگ ذوالقدر را بقتل آورده بود
شاه وردی بیگ ولد فتقراط سلطان را خواست که دستگیر کند حسین قلی
خلفاً که رفیق این فقیر بود هر چند فریاد کرد که آی جوانان بکوشید یا جامه زنان
بپوشید اما چندان وهم بر ایشان مستولی شده بود که اسبان را گذاشته خود
را بصد مشقت از کوه انداختند این فقیر با تفاوت حسین قلی خلفاً حمله کرد
اکراد را متفرق ساخته شاهوری بیگ را سوار ساخته روانه گشتم با کردان که
فورچیان را تعاقب کرده بودند و عدد ایشان قرب چهل نفر بود جنگ کنان

(۱) ب زلم ندارد

سنجاب سلطان خود را بدرون کوچه بند رسانید تویچیان عساکر قزلباش شاه محمد سلطان را بضرب تغذگ از کوچه بند دور گردانیدند بعد از فرار سلاطین بی ثبات در بلوکات هرات شاه محمد سلطان را با اکثر ازبکان نامی و ترکان حرامی بولایت سیستان و فراه فرستادند پس از وصول بنواحی ولایت^(۱) به اخذ اموال و جهات و اسقاط عرض و ازاله حیات عجزه و فقرآ حکم نمود بعد از تخریب آن سرزمین و تعدیب غنی و مسکین بطرف معسکر سلاطین مراجعت کرد در حین ملاقات از زوی اعراض ببراق خان اعتراض کرده که در مدت غیبت من چرا اهمال ذموده کوچه بندهارا نگرفته اند فردا من بادلیران صفت شکن سوار شده تا گذاره را از قزلباش نگرفته از اسب فرو نخواهم آمد روز دیگر شاه محمد سلطان با فوج کثیری از ازبکان از پی ثبوت دعوی مذکور شده بطرف کوچه بند که قریب بمزار شاه زنده است در حرکت آمد چون بدآنجا رسید لوای حرب برداخت با سه هزار از شجاعان چون بالای ناگهان بر سر شهراب بیگ که از حارسان آن کوچه بند بود تاخت سهراب تاب مقاومت نیارده فرار نمود شاه محمد سلطان وی را تعاقب کرده از وفور جلادت و بی باکی و از غایت تهوّر و چالاکی تا در کوچه بند راند در وقت رجعت سنگ عظیم بر سررش رسید آن جوان تیز چنگ بضریب آن سنگ از بالای زمین بزمیں افتاد در آن حال بعدایت کویم بی زوال یکی از ملازمان محمد خان خود را بموی رسانیده سرش از بدن جدا کرد *

(۲) شراندیش هم بر سر شر رود چو کژدم که در خانه کمتر شود بفرز خان آورد و پنج شش ازبکان که رفیق بی توفیق او بودند دستگیر گردیدند بنا بر آن خوف تمام برضمیر براق خان استیله یافته روز سه شنبه بیست و هفتم ماه مذکور از ظاهر هرات کوچ کرده به طمع فتح بخارا روان شدند زیرا که عبد العزیز سلطان بن عبید خان والی آن دیار فوت شده بود *

(۱) و اخذ ..... و اسقاط ارض و ..... فقو نمود ۱ حکم نمود که ..... مراجعت کرده درین ملاقات از زوی اعراض خان اعتراض کرده که ... ج

(۲) سراندیش هم در سر شر شود چو کژدم که با خانه کمتر شود ۱

گفتار در قضایائی که در سنّه سبع و خمسمیں و تسعماهیّة واقع شده گفتار در آمدن خانان از بک به رات و کشته شدن شاه محمد سلطان

درین سال برّاق خان و عبد اللطیف سلطان با لشکر گران از آب آمریه عبور نموده متوجه هرات شدند چون خبر توجّه ایشان بسمع محمد خان رسید حکم کرد که بیرون شهر را کوچه بند کنند بعد از سوانح این مهمّ و اتمام مصالح استحکام هر کوچه بند و گذری را بیکی از شجاعان و معتمدان سپردند کوچه بند دروازهٔ فیروز آباد را به اویس^(۱) سلطان رجوع نمود دروازهٔ خوش را^(۲) به سنجاب سلطان افسار بحراست تعیین نمود و گذرهای بیرون دروازهٔ قوتی چاق را بقراق متعلق ساخت و تاتار بیگ و امیر حسن خطیب در کوچه بندهای دروازهٔ ملک لوای محافظت بر افراد خان را فوجی از شجاعان در خدمت سلطان محمد میرزا توقف نمود در روز پنجشنبهٔ جمادی الاول برّاق خان و سایر سلطانان به رات آمدند و در بعضی از نواحی و بلوکات رحل اقامت انداختند اشبع سلاطین توران شاه محمد سلطان بنابر استیلای حرارت جوانی بواسطهٔ اظهار جلالت و پهلوانی با مردم خویش قریب بکوچه بند دروازهٔ خوش آمد و سپاه را^(۳) بر افراد ختن آتش پیگار مامور گردانید سنجاب سلطان افسار از برای دفع و منع آن ظالم ستمگار از کوچه بند بیرون آمده بزخم ناک دلدوز و نفگ جانسوز بسیاری از ازبکان بد روز برآ عدم فرستاد در آخر سپاه ازبکیه^(۴) بمقدم افسار غلبهٔ کرده پنج نفر از ملازمان وی بقتل آوردند

(۱) تا قوتی چاق را ا ندازد

(۲) با اویس ا به ویس ب

(۳) با فشاریه ب

(۴) افراد ختن ب ا

آمده بود شاهوردی سلطان با دریست و چهل نفر از دلاوران شب بقلعه رسیدند و غازیان بسان عیاران عاشق پیشه بی تأمل و اندیشه خود را بقلعه افکنندند و شمشیوهای کشیده قرب دریست نفر از کوادان و زومیان بشهرستان عدم روانه گردانیدند سلیمان بیگ را گرفته بدرگاه معلی فرستادند *

وقایع متینو^۱

درین سال در شب چهار شنبه ماه محرم در ولایت قاین در پنج قویه زلزله شد و بقرب سه هزار کس از مردمان و زنان در زیر دیوار ماندند استماع افتاد که قاضی آن ولایت مولانا باقی در یکی از آن قریه ساکن بود و در علم هیأت ماهر بوده در روزی که شب آینده این بلا نازل میشد صود ده را اعلام نموده که درین شب بحسب ارتفاع افلاک و اقطار کواکب زلزله عظیم مسطور است صلاح در آنست که با اطفال و عیال بصرحراً رفته در آنجا استراحت کنیم مردم آن دید سخن وی را قبول نکرده مولانا عیال و اطفال خود بصرحراً بود تا نصف شب توقف کرد از سردی هوا مناثر شده با متعلقان بطرف منزل خویش توجه نمود چون قدم در خانه نهاد فی الحال زلزله نازل شد مولانا با عیال و فرزندان در زیر دیوار هلاک شد درین سال سلطان سلیمان پادشاه روم احمد پاشا را که وزیر ثانی بود با چهل هزار سوار و پیاده بگرجستان فرستاد ایشان داوایلی را که تعلق بقرقره داشت گرفته متوجه دیبار خود گردیدند درین سال شاه دین پناه در قزوین قشلاق نمود *

متوفیات

درین سال بهرام میرزا برادر شاه دین پناه در جمعه نوزدهم رمضان بخلد برین شناخت نعش او را بمشهده مقدسه بودند و در آنجا دفن کردند مدّت حیاتش سی و سه سال بود از وی سه پسر یادگار ماند سلطان حسین میرزا و سلطان ابوالاھیم میرزا و بدیع الزمان میرزا *

بودند عبد الله خان او را پیدا کرده بیرون آورد سرش را از بدنه جدا کرد مردمان شیروان از ترس خان بموضع درو که جزیره ایست در کنار دریای قلزم پناه بینند و عصایه عصیان برپیشانی ادب بستند عبد الله خان هر چند رسولان فرستاد و نصیحت فمود مخالفان بصلح راضی نشدند عبد الله خان بدفع ایشان روان گردید لشکر قزلباش با اسب در آب رانده آتش پیگار برآفوتند و مردمان شیروان مانند ماهی که در کنار افتاد باضطراب افتادند غازیان اکثر ایشان را بقتل آورده اموال ایشان را غارت نمودند خان بعد از آن بطرف شماخی روان شد *

گفتار هر آمدن اسکندر پاشا^(۱) بایران و گریختن حسین جان سلطان

درین سال اسکندر پاشا لشکر کردستان را جمع نموده بچخور سعد آمد و در آن زمان حسین جان سلطان روملو که حاکم آن دیار بود بواسطه آنکه ملازمان او متفرق بودند صلاح جنگ ندید تبت آقا که وکیلش بود با بیست کس بقرار اولی فرستاد ایشان با اسکندر پاشا جنگ کوده مغلوب شدند پنج نفر ایشان بقتل آمدند تبت آقا باردوی سلطان معاودت نمود اسکندر پاشا بایران آمده بازار آن قصبه را سوزانیدند بعد از آن بقلعه وان مراجعت نمود حسینجان سلطان از عقب او رفته ده نفر از ایشان بقتل رسانید چون این خبر بشاه دین پناه رسید چرنداپ سلطان شاملو را بمدد وی روانه چخور سعد گردانید *

گفتار هر گرفتن شاه وردی سلطان زیاد اوغلی قلعه بارگیری را

درین سال شاه وردی سلطان زیاد اوغلی از نجخپوان بقلعه بارگیری ایغار کرد در آنزمان سلیمان بیگ کرد بخيال دستبرد از نزد سلطان سلیمان بدآن قلعه

(۱) بایران ب

آغاز رجعت نهاده بود و روز دولتش بشام نکبت نزدیک شده متوجه درگاه سلطان سلیمان گردیده خانه کوچ بهرام میرزا روانه درگاه عالم پناه گردانید بنا بر آن سلطان سلیمان محمد پاشا که وزیر ثانی بود با سی هزار سوار فاما دار بدفع وی ارسال فمود و رومیان هنگام استتوا که خورشید نصرت لوا بر وسط السما در اوج اعتدال بود بر سروی ریختند القاس نطاق الفرار مما لا يطاق بر کمر ادبیات بست و بر اثر الفرار فی ذلتة سراسمه و مضطرب بیرون رفت بقلعه مربیان که حاکمشن سرخاب کرد بود آمد شاه دین پناه چون از آمدن او بذند سرخاب آگاه گشت بهرام میرزا و ابوالهیم خان و شاه قلی خلیفه شهردار را با بیست هزار سوار جبار برسو آن غدار ارسال فمود و لشکر مذصور در حوالی قلعه مذکور بوی رسیدند و بیوا منهزم گردانیدند القاس دریغ و افسوس گویان بطرف مربیان بیرون رفت و گرد ادبیات بر رخسار القاس ناحق سناس نشست و بباب حسوت و نداشت دست از ملک و مال شست مغشیان خلافت آشیان پروانچه مشتمل (۱) بوعد و عیید بسرخاب (۲) مرغوب گردانیدند بنا بر آن القاس میرزا را به بهرام میرزا سپرده روانه درگاه شاه عالم پناه گردانید آنحضرت وی را مخاطب ساخته گفت نسبت بتوجه بد کرد که تو از من رو گرداندی و ملتجی بخواندگار گشتنی سکوت اختیار کرده جواب نداد شاه دین پناه بعد از دو روز او را بقلعه قهقهه فوستاد بعیامان ایندوایت ابد پیوند به نیکو وضعی و بهترین صورتی فتح عظیم فرو فشست لاجرم وضع نیک تاریخ گردید *

گفتار هر فوستاهم شاه دین پناه عبد الله خان را با حکومت شیر وان

درین سال شاه دین پناه عبد الله استاجاو را بحکومت شیر وان روان گردانید برهان بر آن دیار مستولی شده بود فوت گشته شیروانیان بدن او را پنهان کرده

(۲) کذا فی النسخ (مرقوم ۴)

(۱) وعده ب

وقایع متنوعه

درین سال بواسطه عبور رومیه در تبریز طاعون واقع شد و بسیاری از خلائق دوی عالم آخرت نهادند درین سال شاه دین پناه^(۱) فرمود که قلعه النجق را خراب کردند درین سال شاهقلی سلطان بیلیان کرد سلماس را غارت کرد درین سال سلیمان چلبی چنگی که حاکم ارمی بود با مرای کردستان چنگ کرده مغلوب آمد و اکثر ملازمانش کشته شدند *

متوفیات

شريف تبریزی بصفای ذهن سليم و ذکای طبع مستقيم از سایر شعراي زمان خود ممتاز بود و همواره ابيات فصاحت آثار و اشعار بلاغت شعار بر لوح ضمیر و صحیفه خاطر می نگاشت و قصاید و دیوان غزلیاتش مشهور و منظوماتش بر السنّه و افواه مذکور از آنجلمه هجو خواجه غیاث الدین علی کهره و قصیده در^(۲) معدرت گفته مطلعش اینست * بیت *

نیستم مقبول یکدل آه ازین ناقابلى
یک مردم نیست حاصل^(۳) آه ازین بیحاصلى

گفتار در قضایائی که در سنّه ست و خمسین و تسعمایة واقع گردیده

چون القاس از تاخت بلده قم و کاشان ببغداد رفت حکم خواندگار به طلب او نافذ گردید القاس بصلاح فتنه انگیزان فارس و عراق و کم فرصتان ممالک آفاق بنیاد کار بر شعبدة باری و صفت پردازی نهاده بعشوة و فسون سپری از مخالفت بر روی موافقت کشیده از قوت طالع شاه دین پناه کوکب اقبالش

(۱) قلعه النجق را فرمود تا خراب کردند ب

(۲) داد ب

(۳) معرفت ب

گفتار در صحار به نمودن قزاق و ویس سلطان بحق

نظر اوغلن و شکست یافتن از بکان

درین سال خبر رسید که حق نظر اوغلن با جمعی از ازبکان نامی و دزدان حرامی از آب امویه عبور نموده متوجه این ولایت اند محمد خان ویس سلطان را با فوجی از غازیان بمدد قزاق سلطان که در آنولا در باخرز بود روان گردانید چون ایشان با هم ملاقات کردند متوجه ازبکان گردیدند در حوالی پل خاتون بازبکان دون و حرامیان زیون رسیدند حق نظر اوغلن چون از توجه غازیان آگاه گردید مستعد قتال و جدال گشت و قزاق تفنگچیانوا در پیش صفت قتال بازداشت و خود از قلای ایشان متوجه جنگ گردید تفنگچیان بیک دفعه تفنگ انداختند غازیان حمله نمودند حق نظر اوغلن تاب نیاورده راه فرار پیش گرفت تکلیف ایشان را تعاقب کرده قرب نهصد نفر از ایشان بقتل آورده به راه معاوdet نمودند *

گفتار در آمدان اسکندر پاشا بخوی و کشته شدن

حاجی بیگ دنبی

درین سال اسکندر پاشا که حاکم وان بود بتحریک حسن بیگ محمودی لشکر کردستان را جمع آورده بر سر حاجی بیگ دنبی که در قصبه خوی بود آمده و حاجی بیگ بواسطه قلت اعوان و انصار در دیوار بست آغاز جنگ کرده آخر منکوحه او که همشیر حسن بیگ محمودی بود در روزه بروی برادر خود باز کرده بنابر آن اسکندر پاشا را استیلا میسر شد و حاجی بیگ بعد از کوشش های مردانه بقتل آمد و از رعایای خوی نیز جمعی کثیر بقتل آمد و اسکندر پاشا بوان مراجعت نمود *

رفتن محمد خان شرف الدین اوغلی بولایت غرجستان و مکاربه نمودن او با بیرام اوغلن و شکست یافتن از بکان

درین سال بیرام اوغلن ازبک که حاکم غرجستان بود مردم بسیار از حشم پیچاق و از بکان با یواز فراهم آورده باتفاق آن جنود بولایت هرات رود آمدند چند اویماق و احشام که در قدیم الیام بحکم هرات باج میدادند کوچایندۀ بولایت غرجستان برد چون این خبر در هرات بمحمد خان رسید در اوایل رجب بعزم یورش ولایت غرجستان در الذکر^(۱) که دست نزول نمود پس از اجتماع سپاه و مکمل شدن بهادران رزمخواه بسوی مقصد نهضت نمود در بیلاق آق گنبد که داخل ولایت غرجستان است بایشان رسید بیرام اوغلن خالی الدهن که محمد خان بنفس خویش در میانه جیش است قدم استوار داشته با مردم بسیار از پیاده و سوار در قله جبال صف قتال بیماراست در آن اثنا حس بیگ میراب که چرخچی خان بود باز بکان حمله کرده بیرام^(۲) اوغلن او را شکسته لوای استیلا برآفراخت در آن حال قراق ولد محمد خان با جمعی از شجاعان بدد رسید و حمله نمود محمد خان با فوجی از غازیان ذمایان گشت بیرام اوغلن را پایی از جای رفته فرار نمود تکلیف ایشان را تکمیلی کرد جمع کثیر را گرفتند جذاب خانی بامداد سپاهانی بصوب قلعه اشبار که متعلقان بیرام اوغلن در آن حصاری بودند توجه می نمود چون ظاهر آن حصار مقر غازیان جلالت شعار گردید یقین محمد خان گشت که گرفتن آن قلعه بجنگ میسر ذمیشود به راه معاودت نمود *

(۱) کهندوستان ج

(۲) شجاعان ب

بقتل آوردند آخر الامر القاس با هفتتصد سوار مسلح بمدد رسیده ایشان را مغلوب ساخته و چهل نفر از ایشان کشته و باقی فوار نمودند و باز از عقب آن فوجی که بتالان رفته بودند رفته و ایشان را نیز شکسته کسیب خود را ستاندند چون به به بهان رسید مردم آن دیار فرار کرده بودند آنجرا سوخته در ماه ذی حجه بشوشت نزول کرد لشکر یانش بدروازه حمله آوردن و امیر عبد الوهاب از شهر بیرون آمدند بزم شمشیر آبدار غبار آن قتلده را نشاندند و القاس چون یقین داشت که مهم بر مدعی او سرانجام نخواهد یافت بطرف دزفول رفت و آنجا نیز کاری نساخته از راه قلعه بیات بحدود بغداد رفت *

گفتار در مباربه نمودن شاه علی سلطان و علی سلطان ازبک و شکست یافتن ازبکان بی ایمان

درین سال علی سلطان ازبک شش هزار سوار برداشته و صورت غلبه و یغما بیکل (۱) سودا و چهل مرگب بر لوح خیال نگاشته بتاخت استراباد آمد شاه علی سلطان استاجلو با هفتتصد نفر از دلاوران چون شیر زیان از جنگل جرجان بیرون آمده بعلی سلطان حمله نمود ازبکان نیز بعجب تمام ثبات قدم نمودند آن دو لشکر جلادت آیین تیغ انتقام از نیام برآورده بسر افسانی اشتغال نمودند عاقبت مخالفان پشت داده رو بغار آوردن دلاوران با فاموس تا گندید قلبوس ازبکان را تعاقب کردند و سیصد کس از ایشان بقتل آوردن و سرهایی ازبکان را بشاه دین پناه ارسال نمودند قاصد شاه علی سلطان در آذربایجان باردی شاه عالم پناه رسید و خبر شکست علی سلطان را بعرض رسانید آن حضرت بغایت مسورو گشت *

و بالکای خود میزفتدند^(۱) مردمان گرفته بنزد وی آوردند آن اسیران گفتند که حضرت شاه دین پناه با خیل و سپاه^(۲) نزدیکیست میرسد بفابرآن خوف تمام بر ضمیر وی مستولی گشته متوجه اصفهان گشت چون القاس با جنود بیقیاس خرابی کنان در حوالی اصفهان آمد اکبر آن دیلار شاه تقی الدین محمد و میر میران مردم آن نواحی را بشهر آورده اسباب حصارداری باکمل وجهی مرتب گردانیدند القاس بخیال آنکه بی جنگ و پیگار دروازها را بگشایند و حال آنکه شهریان ازین اندیشه بغايت دور بودند روز بروز در استحکام برج و بارو می افزودند سپاه مخالف بجنگ آمدند اصفهانیان بضرب تفنگ مرگ آهندگ آن کروه را كالعهين المفتوش ساختند و قرب چند روز آن^(۳) محادیل در حوالی شهر نشستند شاه تقی الدین محمد و میر میران و اکبر و اعیان باتفاق پیادگان میدان دلاوری و بتوفيق حضرت باری شهر را نگاه داشتند در آن اثناً خبر رسید که بهرام میرزا و ابراهیم خان با جمعی دلاوران بعزم^(۴) تافقن تغیر حرب ببلده کاشان رسیده اند بفابرآن عازم فارس شد قلعه یزدخاصل را گرفته قتل عام نمود و از آنجا متوجه شیرار گشت چون پلهای بند امیر را کشیده بوندد از راه^(۵) اقرب اعلی بزیر پای قلعه سفید رفت در آنلا جنید بیگ برادر ابراهیم خان با خانه کوچ ذوالقدران در آنجا بودند برج و باره را مضبوط گردانیدند و خاطر بتحقیق فرار دادند القاس در آنجا پنج روز توقف کرد و چون گرفتن قلعه مخالف می نمود کوچ گرده روانه به بهان گردید قایدان شولستان ممه سنی موازی هزار نفر جمع شدند و کس نزد جنید بیگ فرستادند که صلاح چیست جنید بیگ گفت که امسروز با آن قوم بد روز مقاومت مکنید که فرد امستعد شده به پایان آئیم باتفاق بدفع اهل نفاق رفته جلادت و مردانگی کنیم ایشان بی تحملی گرده دو جوق شدند یک فوج از عقب اردبی ایشان رفند و شتر و اسباب بسیار گرفند و جوقی دیگر در زمین هموار بی صرفه خود را برشان زند و قرب سی نفر از آن قوم پرداشان

(۱) مردمان امرای ..... گرفته ب

(۲) بندیک رسیده است ب

(۳) محادیل امدادیل ب

(۴) تاختن ا

(۵) قرب اعلی ب

نرول نمودند و بفراغت خاطر بخواب رفتند عثمان چلبی رومی که از پیش سلطان سلیمان آمده بود برسر ایشان ریخته ذو القدران چون شیر زیان از جای برجستند به دافعه و مقابله مخالفان مشغول شدند از آمد شد تیر طوفین هوای معركة در آن تیره شب پوشید و از نهیب شمشیر جان ستان دل مخالفان در اضطراب افتاد و رومیان را مغلوب گردانیدند و سی نفر ایشان را بقتل آوردند و سرهای اختوهمها را بشاه دین پناه رسانیدند و گذرانیدند آن حضرت در روز چهار شنبه دهم رمضان از بلده ارزنجان معاودت نموده در اوایل شوال بدولت و اقبال در اوج کلیسا نرول اجلال نمود و شاهزاده عالمیان و عبدالله خان و کوکجه سلطان را بشیروان روانه ساخت چون ماهیجه طوق جهانگشای پرتو وصول بر کنار آب کو ازداخت سوندک بیگ قورچی باشی با دو هزار و پانصد قورچی بتاخت شکی روانه گردانید و قورچیان آن دیار را تاختند و رایات تسلط بر افراحتند درویش محمد خان از خوف غازیان پناه بقلعه کیش بود در آن اثناً خبر آمد که القاس بعرق آمده است و خانه کوچ بهرام میرزا غارت کرده بقابل آن قورچیان بارگزی ظفر نشان معاودت نمودند و شاهزاده عالمیان و عبدالله خان نیز بارگزی پیوستند و شاه دین پناه کوچ بر کوچ از راه طارم و خلخال روانه قزوین گردید و شرح آمدن القاس بعرق آنکه در آن اوان که شاه دین پناه در ارزنجان نرول نمود و خوف سوار از طرف کردستان به مدار فرستاد القاس چون بدآن بلده رسید خانه کوچ بهرام میرزا بدست آورده روانه قم شده بر آن شهر مستوی گشت محمد بیگ اشار را در آن زمستان با لشکر گران همه ظالم و بی ایمان چون عاصفات دبور ادبی که در موسم خزان برگ و پوشش گلستان را رسید در اثنای دیماه بطريق ظلم و بی راه بتاخت ری فرستاد و ایشان آنجا را غارت کرده بارگزی گفت اثر مراجعت کردند چون قرب یکماه در بلده قم توقف کردند هوای فتح کاشان در سرشن جای گرده بدآن طرف در حرکت آمد برآن دیار نیز مستولی گستته در آن اثناً ملازمان او از امرای شاه که از یساق ارزنجان جدا گشته بودند

ارسال نمود و سپاه بحر جوش رعد خوش الکای موش تاخته چنادچه اثر از خانه و غله نماند در خلال این احوال امام قلی خلیفه چمش گرگی چاوشی را که از نزد سلطان سلیمان می آمد گرفته بدرگاه اسلام پناه آورده بعرض رسانید که المد در ترجان نشسته است پادشاه ستوده خصال عزم استیصال آن دشمن بد فعل نموده از راه^(۱) سفیان بترجان روان شد ایلغار فرموده بسرعت میورفت و عساکر گردون مأثر فوج فوج در عقب می شتافتند * بیت *

همیرفت لشکر گروها گروهه چو دریا بجهوشید هامون و کوه
المد بی آنکه دلاوران طوفین مشت بر یکدیگر زند پشت داد و پیش از آنکه مبارزان از جانبین تبعیغ از میان بر کشند سپر انداخت از بیم جلن ترجان را انداخته رو بگریز آورد و مانند گواز نشیب از فواز نمی شناخت و غازیان عظام جوق جوق اتفاق کرده بیمهن و یسار ده روزه راه میورفتند و غارت کرده کسیب می آورند خسرو جهان از تر جلن متوجه ارزنجان گشت شاهزاده عالیان اسمعیل میرزا در یوم الحد بیست و هفتم شهر مذکور باسپاه بحر جوش رعد خوش بسان آنتاب تبعیغ زن و مانند ماهی جوش پوش پیشتر روانه شد و فغان روازو و غبار موکب تیز رو از ایوان کیوان در گذشت * نظم *

زمین از روازو بدینسان شتافت که هر چند گردید چرخش نیافت شد از نعل اسبان هامون نورد زمین کان آهن فلک کوه گرد شاهزاده عالیان اسمعیل میرزا با فوجی از نهندگان دریایی وغا در حوالی بانی برد بمحمد پاشا تک اوغلی دو چار گردید پاشای مذکور هزیمت را غنیمت دانسته فرار نمود و فنه ناجیه قربانش ایشان را تعاقب کرده چهار صد و پنجاه سوار از رومیان دیو سار بقتل آورند چون بلده ارزنجان از موکب وصول پادشاه ظفر نشان نشانه روضه رخوان گشت و فضای بیبان و صحراء از خیمه و خرگاه مالامال گردید شهر را سوخته و غارت کرده خاک آن بلده را بیاد فنا داد شاه دین پنجه قورچیان ذه القدر را بقراولی فرستاده و ایشان در محلی از برای استواحت

(۱) ستین ب سفین ج سقنق ا

حصار را اندواس داده امانت طلبیدند و از قلعه بیرون آمدند عثمان چلپی که سردار آن اشوار بود با شش صد کس بدرگاه شاهزاده عالی تیار آمد در اثنا ملاقات آن دیوانه حماقت صفات بی نقویب دست بشمشیر برده بردش طویقون بیگ قاجار زد بیکبار آن گروه جرّار بشاهزاده عالی‌مدار حمله کردند آنحضرت از غایت جرأت اصلًا از جای خود حرکت نکرده بغاپر آن حکم عالی بقتل ایشان صدور یافت تمامی ایشان را بقتل آوردند و قلعه را خواب نموده روانه اردوی اعظم شدند در آن او ان بهرام میرزا از همدان با سپاه فراوان و شاهزاده عالمیان اسمعیل میرزا از قلعه قارس باردی گردون شکوه پیوستند او شاهقلی سلطان انشار را با سپاه بسیار بتاخت الوسات آن حدود روانه نمود ایشان تمامی احشامات اخلاط را غارت کرده موازی پنجهزار اسب و صد هزار گوسفند و پنجاه هزار گاو بdest آوردند شاه دین پناه الکای خنس را تاخته و سوخته روانه پاسیون گردید شاهزاده عالمیان اسمعیل میرزا و بهرام میرزا در پاسیون باردی ظفر قوین ملحق گشتند در آن او ان شاه قلی سلطان و محمود خان و شاهوردی بیگ کچل که بقرار اولی رفته بودند با دو هزار نفر که از آنجانه بقرار اولی آمده بودند جنگ کرده جمعی را بقتل آورده سرهای ایشان را بدرگاه عالم پناه آوردند پرقلی بیگ انشار با مردمان قاپو خلقی جنگ کرده^(۱) چند نفر با الیکی گرفته بمنظار اشرف آورده سلطان سلیمان المـه و پاشای ارض روم و پاشایی سیواس را با سیزده هزار سوار جرّار جهت احتیاط کار بارض روم فرستاد و خود متوجه الکای^(۲) موش شد تا خود را بدیار بکر اندازد و تفنگچی بسیار^(۳) چاغداول گردانید چون خبر مذکوره به مسامع عالیه رسید آنحضرت با سپاه بسیار در عقب او ایلخان ذموده قبل از وصول موکب ظفر فشان ایشان از راه بتلیس عبور کرده خود را بآمد رسانیده بودند و شاه دین پناه علی سلطان طاتی اوغلی را با دو هزار سوار جرّار نیزه گذار بتاخت اخلاط و گزل دره و عادل‌جراز

(۱) چند بالالیکی گرفته ج

(۲) ماموش اتفاقش ج

(۳) عجداول ا

منصور در چمن چالدران فرود آمد در آن مقام شاهقلی سلطان والی کرمان و منحوم خان افشار^(۱) با سه هزار سوار بعتبه بوسی رسیدند چون بمسامع جلال رسیده بود که سلطان سلیمان علی بیگ برادر محمد خان ذوالقدر را پاشائی داده و عناین چلبی قوللر آقاسی را با چهار هزار کس بتعظیر قلعه قارس که در سرحد گرجستان واقع است فرستاده بنابرآن شاه دین پناه فرزند ارشد ارجمند اسماعیل میرزا را با کوکجه سلطان قاجار بقلعه قمع ایشان روانه نمود شاهزاده عالمیان او اردوجدا شده اجل کردار بر سر آن قوم بسیار ایلغار فرمودند چنانچه بپیش دو اسبه بغمبار مرکب باد پیمانی او نمیرسید و در فراز و نشیب بر آب و آتش پیش دستی مینمود -

* بیت *

کمر بر کمر کوه بر کوهه راند گریوه گریوه چنیبت جهاند
گفتی باد پایی خاک پیمایش چون سمندر طبع آتش گرفته است و سمند
ماهی سیرش^(۲) در رتاب غرق عرق شده است روز شنبه بیست و یکم شهر
مند کور به لشکرگاه مخالفان رسید سمند براق اندام را مهییز زده چون سمندر
در میان شعله^(۳) آتش انداخت -

* بیت *

برقی گرفته بر کف و ابری به پیش روی
ماهی فهاده بر سر و چرخی بزیر ران
عساکر بهرام انتقام در هزار نفر از آن قوم براه عدم فرستادند و قرب پنجهزار
دیگر از عمله و فعله و ارباب^(۴) صناعت که از عمسیه و توقات و سیواس و آق
شهر و ارزنجان و بای برد و کاخ و^(۵) ترجان و ارض روم و سایر آن مرز و بوم
آورده بودند بقتل رسانیدند و فوجی از آن لوز بر گشتگان از بیم جل خود را
بقلعه انداختند و جنود ظفر ورود آن قلعه را در میان گرفتند بعد از سه روز سپاه
عال سوز به قلعه جنگ انداختند و سیلاط رعب و هراس اساس و قارسانان

(۱) با سه هزار را اندارد

(۲) در رباب تک عرق غرق ا در رباب تک عرق عرق ج

(۳) ب ندارد

(۴) صنعت ب

(۵) ترخان ا

رومندیان رفته مردم را دست گیر میکردند باردو بازار بپایی دار میرسانیدند سلطان سلیمان از جلادت‌های قزلباش پرپاش و خیان گشت و خیال محال از دماغ بیرون کرده و از مباردت پشیمان گشته بغیر مراجعت چاره دیگر ندید و در شبی از شبهه که آواز فردیک شدن قزلباش در ارد و شایع شده بود احتمال و اثقال را روانه دیار روم گردانیده تا بروز از بیم سپاه بر سر اسب بایستاد و دو شنبه بیست و چهارم ربیع الثانی روانه گردید یتیمان و اویاش تبریز دست تعذی بخیل و حشم او دراز کردند و جمع کثیر از مردم او بقتل در آوردند و ابراهیم خان و محمدی بیگ ترکمان از عقب او رفته در حوالی^(۱) شبستربا پاشای^(۲) شام و دیار بکر و پاشای مرعش جنگ صعب کرده به نیروی دولت قاهره امیر عینظاب را بادویست نفر از ایشان کشند سلطان سلیمان هر روز سه چهار فرسخ راه میرفت و جنود او از خوف قزلباش از ارد و جدا نمی شدند و از راه کردستان بر سر قلعه وان رفت شاه علی سلطان چپنی که در آن اویان از قبل شاه دین پناه کوتول قلعه بود آغاز قتال و جدال کرده سپاه روم بیکبار هجوم آورده در انداختن توب و تفنگ شروع نمودند و قبل ازین هفت بادلیچ و شش توب در عادل‌جواز ریخته بودند در آن اویان ببروج قلعه انداختند - *

تغنگ همچو عاشق ز بخت سیاه چهان را سیاه کرده از دود آه
ز پر خذنگ آسمان سنگ گین زمین متصل شد بچرخ بروی
شاه علی چپنی از غایت نامردمی حصار را تسليم نمود سلطان سلیمان حکومت وان را باسکندر پاشا رجوع نموده متوجه دیار بکر گشت چون شاه دین پناه در بیلاق اشکنبر شنید که خواندگار از تبریز مراجعت کرده روز پذیجشنه بیست و هشتم شهر مذکور بعزم آنکه دستبردمی نماید کوچ بر کوچ روانه شدند غازیان دلاور و لشکر نصرت اثر جمعی از آن گروه بداخلتر را بقتل آوردند در روز شنبه ششم رجب در بلده خوی نزول اجلال ذمودند ابراهیم خان و سایر امراء عالیشان با سپاه فراوان باردوی ظفرنشان ملحق شدند در یوم الاربعاً عاشر شهر مذکور خسرو

(۲) با پاشا روم و شام و دیار بکر و مرغس ج

(۱) شسترب شبشرج

ستیز فیز روان گردید ایشان بمقدمه لشکر روم جنگ کنان متوجه امرأ گردیدند و القاس میرزا و پاشایان چون بچمن مرند رسیدند در آن اثناء عبد الله خان و سایر سلطانان کوچ کرده رفته بودند و قرب دو هزار سوار جرّار نیزه گذار بخيال دست بره توقف نموده بودند روى بميدان رزم آورند و غازیان علن کشیده حرب میکردند و رومیان تصوّر کرده که کمینی هست بعد از کشش و کوشش استفسار نمودند که (۱) کسی نیست دلیر شده برایشان تاختند و غازیان جنگ کنان خود را از معركة بیرون انداختند و رومیان ازین جلاالت خایف و هراسان شدند و امرأ و سایر غازیان در منزل اشکنیز باردوی نصرت اثر ملحق شدند و چون امرای خوزستان و فارس و کرمان و عراق فرسیده بودند بمصلحت آنکه ایشان جمع شوند از رو خانه اشکنیز بود خانه آهر فرو آمدند سلطان سلیمان از عقبه یام عبور کرده به تبریز آمده در جرناداب نزول نمود القاس میرزا اساس محنت و نکبت را بداعیش آباد کشید در عرض چهار روز که در تبریز بودند علیق الاغان و شتران از برگ و پوست درختان میگشت و چهار روز موازی پنجهزار اسب و استر و شتر بچراگاه عدم شناختند در آن چند روز بواسطه شدت باد گرد و وغبار بموضع آیله مهر را تیره و تار ساخت که فرد او لو البصر تمیز روز روشن از شب تار میسر نبود و بواسطه غلّت و ضيق مطاعم و اقوات و هلاک بهایم سواران گور شکار از گرسنگی شکار گور و پیادگان آهو رفتار بدام بی قوتی و موتی گرفتار بذابر آن سپاه روم هجوم نموده شروع بغارت شهر کردند اهل تبریز چون کشته شکستگان قلزم و عمان که از امواج طوفان سفینه ایشان شکستن گیرد و دل از جان کنده باشند فریاد و فغان بآسمان رسانیدند چون این خبر بسلطان سلیمان رسید رستم پاشا را فرستاد که سپاه را از غارت باز دارد و چون ببلده در آمد جار رسانید که کسی (۲) بر عایا زحمت فرساند بذابر آن فتنه تسکین یافت شاه دین پذله دلاوران قزلباش را از چهار طرف رومیان بقرارایی فرستاد و غازیان بکفار اردوی

(۱) کمینی ب

(۲) کسی مراحمت بر عایا نوساند ج

حصاری ولی رفته از جا بجا چو برج فلک دلکش و دلگشا
 کوچ بر کوچ متوجه تبریز گشت چون شاه دین پناه از آمدن رومیان کیفه خواه
 آگاه گردید از دار السلطنه تبریز بعزم ستیز بدر رفت و در شذب غازان نزول
 اجلال واقع گشت و بقرب یک ماه بواسطه اجتماع سپاه در آن مقام توقف
 نمود آنحضرت سرراه مخالفن را آتش زده چنانچه در آنجا از غله و گیاه اثر
 نماند قنوات و کارپها را مدمان تبریز مسدود ساختند چنانچه آن مقدار آب که
 جهت اشامیدن ایشان کفایت توادن بون میسر نبود عبد الله خان استاجلو و
 بدر خان استاجلو و حسین جان سلطان روملو و شاه وردی سلطان زیاد اوغلی
 و علی سلطان تکلو را بمزند فرستاده بنفس نفیس متوجه بیلاق اشکنبر گردید در
 کنار آب شور شاهزاده عالمیان اسمعیل میرزا با لشکر شیروان باروی ظفر نشان
 ملحق گردید خواندگار سلیمان از راه دوغربی بیارگیری آمده به را با جمیع
 رومیان باحاطه قلعه ول فرستاد و از آنجا به طرف تبریز در حرکت آمد و از
 قصبه خوی علی پاشا و محمد پاشا و حیدر پاشا و القاس میرزا را با چهل هزار
 سوار بر سبیل ایلغار بر سر امرای نامدار که در چمن صوفد بودند ارسال فرمود ازین
 جانب عبد الله خان و شاهوردی سلطان زیاد اوغلی و علی سلطان را بقرارولی فرستادند
 و غازیان نصرت بیشه در کرد بیشه بمقده لشکر روم رسیدند و درهم آویختند گرد
 میدان بر تارک فرقدان نشست و چشمئ خورشید در کثیر غبار پوشیده گشت
 ز گرد سپه سوران زمان زمین گشته با آسمان تأمیان
 هراسندگان را در آن رستخیز شد از سیل خون بسته راه گزیز
 شاهوردی سلطان جنگ مردانه کرده جمع کثیری را از رومیان بقتل آورد و چون
 عساکر روم زیاده از جنود قزلباش بودند و چون دریابی پر مسوج فوج فوج از عقب
 یکدیگر میرسیدند امرأ عاجز گشته پناه بکوه بردند این خبر ناگهان در شب
 بامرای عالیشان رسید تبت آقا که وکیل حسین (۱) جان روملو بود بادویست نفرات
 غازیان به تحقیق خبر ارسال کردند و امیر غیب بیگ استاجلو با جمیع از اهل

برهان دانست که سرشنست دولت از دست داده است و روزگار برگشته روی ادباء بصوب فوار آورده و از نهیب خذنگ ماز خم و آتش فعل ماهی صفت برخاک طپیدن گرفت و از رعب شاهزاده جنگی گور مانند پشت بهزیمت داد و از ترس شیر رایت آنحضرت روباه طور روی از رزم و قتال برخاست و از هول آتش هیجا و گرداب وغا سیل آسا بصحراء می شافت و غازیان ایشان را تعاقب کرده جمع کثیر از مردمان او بقتل آورند و سرهای ایشان را از بدین جدا ساخته در زیر پای کمیت میرزا ازداختند در آن ائمّا خبر آمد که سلطان سلیمان با تفاق القاس متوجه تبریز است حضرت میرزا کی روانه ارد روی شاه دین بناد گردید بعد از رفتن میرزا برهان شیروان را خالی دید از کوهستان بشماخی آمد. آن دیار را متصرف شد *

گفتار در قضایائی که در سنّه خمس و خمسین و تسعماية واقع گردیده آمدن سلطان سلیمان پادشاه روم با القاس حق ناشناس بجانب دارالسلطنة تبریز

درین سال سلطان سلیمان با تفاق القاس بالشکر بیقياس که از ولایت انگرس و افق و (۱) بوسنه و سرف و سور و قراقوقدان دایرہ دولت و اندولی و منتشا ایلی و قرامان و مرعش و حلاب و شام و مصر و حجاز و یمن و دیار بکر و عراق عرب و کفه جمع آورده بودند با پر از اسلحه و جبهه و جوشی و توب و تفنگ و عربها (۲) که گوئی منطقه البروج و معدل الذهار را در محور کشیده اند یا دایرہ میل کلی و (۳) مارّة بالقطاب الاربعه با یکدیگر منقطع گردانیده اند * نظم عربه روان کرده گرد سپاه چو هالة زده خیمه بر دور ماهه

(۱) بوسنا ب

(۲) که گوئی منطبق گردانیده اند ج

(۳) باره باقطع اربعه . ا. ماره ب

که بکرّات علامات غدر و نفاق بر صفحه احوالش ظاهر شده بود با اولاد گرفتار گردید هم درین سال ادhem بیگ روملو ولد دیو سلطان را برسالت نزد نظام الملک پادشاه دکن روانه گردانید *

متوفیات

آقا محمد بن آقا رستم روز افزون وی بغايت کريم و خير بود درین سال از جهان فاني انتقال نمود برادرزاده اش آقا سهراب اگرچه دست و پای زد اما کاري فساخت *

گفتار در جنگ کردن شاهزاده عالميان اسمعيل میرزا با برهان شیروانی

درین سال برهان که از نبایر سلاطین شیروان بود سر عصیان از جیب تعدی و طغیان بر آورده پایی از جاده راستی بیرون نهاده از قیاطق بشیروان آمد چون این خبر بشاهزاده عالميان اسمعيل میرزا رسید با سپاه بسیار متوجه دفع آن ناکار گردید در موضع (۱) فیلان برهان با مردم فراوان (۲) چپرها در کنار جنگل ترتیب داده مقابله و مقاتلته را آماده گشته رایات عناد بر افرادش فوجی از غازیان مسابقت نموده پیشتر از وصول رایات عالیات بدآن جماعت یافی و با فی و طاغی (۳) متلاقي شده نیران جدال و قتال التهاب و اشتعال دادند در آن اثنا شاهزاده عالیشان بالشکر گران برزمگاه رسیده و از غلغله نفیر و کوس غازیان و لوله و شهیق و (۴) زفیر شیروانیان طذین در طیس فلک دوار افتاد آخر الامر بحکم قل جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقاً طاقت صوات آن حضرت نیاورند دماغ طاقت شیروان بر آشافت -

چنان کز روشنی (۵) سر سامیان را

(۱) فیلان ب ج جیلان ا

(۲) چترها ب

(۳) تلاقی ا

(۴) دفیر ب ج

(۵) سرمامیان را

طلاقی عسکریین دست داد و هریک از آن دو سودار صف کارزار آراستند بعد از آن دلیران پایی در میدان مبارزت نهاده دست بانداختن تیر و راندن شمشیر گشادند شکست بر جانب میرزا کامران افتاد بزمخت بسیار خود را بشهر انداخت همایون پادشاه با خیل و سپاه در آن حوالی نزول نمود و در آن اوقات بکراحت جنگهای سخت واقع شده در آن اند کامران میرزا شیر افگن بهادر با سه هزار سوار شبی از شهر بیرون کرده باراده آنکه قطع طریق کرده نگذارند که اردبیازیان غله فراوان باردوی پادشاه آورند چون این خبر بپادشاه والا گهر رسید امیر قراجه را با جمعی کثیر بدفع ایشان رون گردانید امیر قراجه با فوجی دلوران چون بلاسی ناگهان بر سر آن بیدولنان ویختند و شیر افگن بهادر با هشتصد سوار بقتل آورند همایون پادشاه بعد از فرستادن قراجه بیگ از حوالی شهر کوچ کرده قلعه را مركوزار درمیان گرفت ریپیش اردبیز و پس سپاه را خندق کرد بمصلحت آنکه از بیرون و اندرون شبیخون نزند و میرزا کامران قدم در وادی خلاف نهاده بنیان نفاق را استوار کرده هر روز باد نخوت و غور آتش جنگ و جدال افروخته نهادت شجاعت بظهور میرسانید بعد از چند ماه میرزا کامران علامت نکبت و ادبیات بر چهره روزگار خویش مشاهده نمود مکرراً ایلچیان بملازمت آنحضرت فرستاده پیغام داد که ملتمنس آنست که از خون من در گذشته سپاه ظفر پناه راه دهند که بدرگاه آیم پادشاه همایون التماس را بعزم اجابت مقرون گردانیده فومن داد که هیچ آفریده متعرض او نشود و میرزا کامران با فوجی از ملازمان حلقة عبودیت پادشاه عالی رقبت در گوش کرده از حصار بیرون آمدۀ روی نیاز باستان اقبال ایشان آورد پادشاه همایون رقم عفو بر جریده جریمه اش کشیده وی را در ساک شاهزادگان منتظم گردانید *

وقایع متنوعه

درین سال شاه دین پناه غور رسی ملازمان القاس کرده از هر کس که آثار عقوق و کفران ظاهر شده بود به یاسا رسانیدند اندرون سال حسین بیگ شاملو

از نیام آخته بر قلب سپاه کردستان تاخته در حمله اول جمعی را بر خاک انداخته امرای کردستان چون دستبرد ولی سلطان را مشاهده کردند خوفی تمام بر ضمیر ایشان مستولی گشته بجانب دیار خود فرار نمودند ولی سلطان ذوققدر از دنبال آن قوم بداختر روان گشته و جمع کثیر از کردان که بتالان مشغول بودند بقتل آورده سرهای ایشان را روانه درگاه عالم پنهان گردانیدند *

جنگ کودن^(۱) همایون پادشاه با میرزا سلیمان پادشاه بدخشان

درین سال همایون پادشاه رایت نصرت آیت بجانب بدخشان بر افراد خود میرزا سلیمان که در آن اوان در طخارستان بود این خبر را شنید سپاه خیلان و ختلان و قدز و بغلان را جمع آورده بعزم رزم سپاه کابل در حرکت آمد^(۲) در موضع ... آن دو لشکر قیامت اثر مانند ابر بهاران جوشان و خروشان بهم رسیدند و بیاد حمله آتش قتال را مشتعل گردانیدند *

بکرز و کمند و سنان تاختند شکستند و بستند و انداختند درخشیدن شمشیر آتش فعال مانند خورشید چهانتاب و شعله سنان ثعبان مثل عرصه عالم را چون لعل بدخشان ساخت عاقبت نسیم نصرت بر پرجم رایت همایون پادشاه وزیده میرزا سلیمان از در تضرع و نیاز در آمده پادشاه ظفر پنهان نودت دیگر آن دیار را بوی غذایت نمود و در غیبت همایون پادشاه کامران گمراز بکابل آمده خانه کوچ پادشاه را گرفته بر آن دیار مستولی گردید و ولد بیگ و دلو قاسم که شاه دین پنهان بهمایون فرستاده بود گرفته عربان ساخت چون این خبر بپادشاه عالی گهر رسید از بدخشان با سپاه فراوان روانه کابل گردید و موکب اعلی پس از قطع کوه و صحراء در حوالی کابل نزول نمود^(۳) میرزا کامران با فوجی شجاعان از روی قهوه از شهر بیرون آمد و در آن زمین

(۱) وان دو لشکر

(۲) با پابرجا

(۳) تا بر جانب میرزا کامران اندارد

خان بگی خانم بیرون آمدۀ امن یافتند در آن اوان حاکم قلعه^(۱) سلطوط مسیح شیروانی کمر خدمتگاری بر میان جان بسته بدرگاه آمدۀ قلعه را تسليم نمود چون ولایت شیروان بار دیگر بتصرف شاه دین پناه در آمدۀ شاه دین پناه تمامی مملکت شیروان را بفرزند خود اسماعیل میرزا ارزاقی داشت و کوکجه سلطان قاجار را در خدمت پادشاه زاده عالی تبار گذاشت بعد از آن علم عزیمت بجانب تبریز بر افراحت در بیست و ششم شهر شعبان در دولتخانه تبریز نزول اجلال فرمودند و اشرف و امیر و اکبر آن بلده معظّم بدرگاه فلک اشتباه شتافتند و صراسم پیشکش به تقدیم رسانیدند *

جنگ کردن قاییتمس سلطان با^(۲) دژی داود

درین سال^(۳) دژی داود که از قبل سلطان سلیمان پادشاه روم حاکم پاسین بود با جمع کثیر از رومیان شبیخون بر سر قاییتمس خدسلو که در^(۴) الوس کرد بود آورد و غازیان متفرق بودند اکثر بخواب رفتند که ناگاه ایلغار رومیان بر سر ایشان چون خواب گران تاخت آورند و قرب صد نفر از مردمان اپاوت بقتل رسانیدند قاییتمس بیگ و الوند خان بیگ سعدلو خود را بمعرکه انداختند و حرب عظیم واقع شد و فیله قلیل بچنان لشکر کثیر غایبه کردند و قرب هفتصد نفر بقتل آورند و سرهای ایشان را در تبریز بدرگاه عالمیان پناه فرستادند *

محاصر به نمودن ولی سلطان ذوالقدر با امرای کردستان

درین سال امرای کردستان بفرمان سلطان سلیمان پادشاه روم با پنجهزار سوار به اورمیی آمدند ولی سلطان ذوالقدر که از قبل شاه دین پناه حاکم آذولایت بود با سیصد سوار جرار از حصار بدر آمدۀ از کثیر دشمن نه اندیشیده و تیغ تیز

(۲) دژی داود ج

(۱) سلطوط ب

(۳) الوس کرد ب الش کرد ا

آورده در نظر غازیان پاره کردند قرب سه ماه عساکر ذصرت دستگاه قلعه را درمیان گرفتند و بعضی اوقات چنگ پیش میبردند و از طرفین فارسان مضمیر فتدنه و شیخ کشته تیر و تندگ میشدند نه مخصوصان را صورت فرح رو میدادند و نه (۱) حاضران را فرح فتح اتفاق می افتاد تا آخر گشاپندگ ابواب موادات و ویژه کنندگ بقیاد نا راستان کج تهد سبی کرد که قلعه مفتوح شد در آن ایام زنان که در قلعه بودند نسبت باو بدگمان شدند روزی که مهتر دولتیار و خواجه کی ولد خواجه امیر سچان از ارگ به پایان رفته بودند زنان بطذاب خیمه که در قلعه بود جمعی از قورچیان شاملو را بالا کشیدند قورچیان تیغها آخته مانند بلای فاگهان بر سر مخالفان رفند و مهتر دولتیار را با جمیع مردمان قلعه دستگیر کردند و بدرگاه شاه دین پناه آوردند بحکم آنحضرت به یاسا رسانیدند حکم بتخریب قلعه واقع شد و شاهقلی خایفه مهردار و حسینخان سلطان روملو از دربند گذشته (۲) بلاد قیطاق را تاخته اموال و اسباب ایشانرا قلیل و کثیر^(۳) جلیل و حقیر بغارتیدند و از آنجا باقبال و سعادت سالم و غافم باردوی امرأ معاودت نمودند *

گفتار در فتح قلعه دربند بتوفیق خداوند

چون خبر فرار القاسی شاه دین پناه ریسید امر عالی صدور یافت که بهرام میرزا و عبد الله خان و سایر شجاعان با امر ملحق گشته قلعه دربند را احاطه نمایند امرأ حسب الفرمان قلعه را درمیان گرفتند کهنه شاه وردی کوتوال قلعه بود حصار را مضبوط گردانید فرمان شد که ذوقیان آهینیں چنگ بکندن نقب پوداوند و توپچیان بانداختن توب مشغول گردند چون دو سه ماه برقی کار پرداختند و برج را بزم توب ویوان گردانیدند و بارو را مانند غریمال سوراخ سوراخ کردند کهنه شاه وردی قاصدان بدرگاه شاه دین پناه فرستاده بجان امان طلبید شاه دین پناه جرایم او را نا بوده انگاشته کهنه شاه وردی با اتفاق

(۲) بالای قیطاق ج

(۱) حاضران ج ۱

(۳) جلیل و حقیر را ب ندارد

سمور نزول نمود امرأ برسروى ایلغار کردند شاهوردی بیگ زیاد اوغلی^(۱) و محمد بیگ ترکمان با قوب بیست ذفر از ملازمان امرأ در کنار آب سمور غافل بالقلas رسیدند *

(۲) بمیدان رسید از هزارش یکی بود باع را پیش رس اندازی
ستورانشان مانده از دو همه چو اسبان تصویر نارو همه
القلas بی صوزه سوار شده بوادی فرار شتافت غازیان بسان برق از آب عبور
نمودند و دست به تیغ و تیر و کمان برده شیشه کردند *
ز پیکان چنان آتش افوتند که پر ملک بر فلک سوختند
ساتلمش ملازم شاهقلي خلیفه مهردار بضریب تیر القاس زخمدار گردید القاس
را چون آتش نخوت و استکبار که از باد غرور و پندار بالا گرفته بود فرو نشست
شکست خورده بمشقت تمام خود را بکوه رسانید بیشتر نوکرانش بدست غازیان
گرفتار شدند خدمتش با چهل نفر از ملازمان بنزد^(۳) قوم شمشال رفته و از راه
ازاق بدريا نشسته روانه گفته شد از آنجا باسلام بول رفت *

گفتار در فتح قلعه گلستان

چون مهتر دولتیار بر میانت حصار و ذخیره بسیار و کثیر اعون و انصار
مغور گشته دروازها را بست - *

کشید آن کج اندیش نپاک کیش ز خندق خطی از خطا گرد خویش
در قلعه نگشاد آن بی بصر فرو بست بر بخت فرخنده در
شاه دین پناه فرمود تا لشکر بر کنار قلعه منازل سازند و اسباب قلعه گیری از توب
و ضربن مهیا گردانند حمزه بیگ کاشانه سنجق اوغلی را برسم رسالت نزد آن
بیدولت فرستاد تا وی را از قلعه پائین آورند و ایشان آن بیچاره را بجالی برج

(۲) این شعر راج ندارد

(۱) تا غافل ب ندارد بقرب ا

(۳) در جمیع نسخه قوم

آمدند لشکر بسیار از پیاده و سوار جمع آورده در برابر القاس بی خوف و هراس صفت قتال بیار استند القاس نیز بتصفیه صفوف و تهیه اسباب رماح و سیوف قیام نمود بیکبار بریشان حمله کرده چرکسان هزیمت را غنیمت شمردند ملازمان القاس ایشان را تعاقب کرده قریب سیصد نفر از آن قوم بداختر بقتل آوردند و عنان عزیمت بطرف درین معطوف گردانید بعد از وصول بدآن حدود خبر رسید که شاه دین پناه بشیروان آمدۀ و خانه کوچ لشکریان را تصرف کرده اند و اکنون با سی هزار سوار جرّار مستعد جنگ و پیگارست چون القاس این خبر را شنید سارو قیماسب ولد قیماسب که از مقویان او بودند با جمعی از مردمان جرّار بر سر شاهوردی سلطان زیاد اوغلی قاجار و محمدی بیگ ترکمان و سلیمان بیگ چلبی چپنی و محمد بیگ شیر بخت اوغلی طالش فوستاد امرأ با این سپاه در آب سمور جنگ کرده غالب آمدند چون خبر به القاس ناحق شدند رسید محمد بیگ افشار را با فوجی اشار بجنگ رستم بیگ و پیکر بیگ فوستاد امرأ در حوالی قبیله بایشان جنگ کرده مغلوب ساختند و صد و شصت نفر از آن قوم بداختر بقتل آوردند محمد بیگ بمشقت بسیار بدرافت هم در آن ایام چوپان بیگ ایچک اوغلی را بزیان گیری ارسال نمود مشار الیه چون بحوالی اردبی امرأ رسید قضا را شاهوردی سلطان زیاد اوغلی به سیر رفته بود ویرا گرفته روانۀ درگاه عالم پناه گردانید بفرمان آن حضرت کشته گردید و در آن اوان کور شهراب ذوالقدر بدست افتاد به یاسا رسید چون خبر آمدن القاس بدریند بشاه دین پناه رسید شاه خلیفه مهردار و بدر خان استاجلو^(۱) و حسین خان سلطان روصلو و چراغ سلطان استاجلو را بمدده امرأ که در برابر مخالفان نشسته بودند روان ساخت چون القاس از توجه عساکر ظفر اقتباس مطلع گردید هراس بیقیاس برو مستولی گشته بطرف^(۲) خنالق فرار کرد و لشکر او جوق جوق بقدم اخلاص و دولتخواهی با مرای شاهی پیوستند القاس از خنالق کوچ کرده در کنار آب

در موسوم گل عزم سفر کرد ازین باع دلهای غممش غنچه صفت غرقه بخورن شد
 تاریخ وی از بلبل ماتم زده جسم در ناله شد و گفت گل از باع بروان شد
 مولانا کمال الدین حسین ولد مولانا مسعود کاشی حکیمی بود فاضل و نکته دان و قانون
 رای صایبیش راسطه شفای امراض و کلیات قواعد ذهن ثاقبیش ذخیره از الله
 (۱) اعراض بعد از والد ماجد منصب طبابت شاهزادین پناه بدآنجناب قرار گرفت
 پیوسته منظور انتظار عذایت سلطانی و مشمول عواطف خاقانی درین سال وفات
 یافت *

گفتار در قضایائی که در سنّه اربع و خمسین
 و تسعمايه واقع گرددیده رفتن القاس بجانب
 چوکس و مراجعت او از آن دیار
 و شکست یافتن او از امرأ و رفتن
 او بجانب روم

چون القاس با امرأ (۲) ملاقات نمود با شش هزار سوار و پیاده بجانب
 چوکس روان شد خانه کوچ را در شماخی گذاشته هر چه تمامتر روانه در بند
 گردید مادرش خان بکی خانم را در قلعه گذاشته رو بدبیار چوکس نهاد و بواسطه
 بودت هوا کاری از پیش نبرده معاوتد نمود شاه نظر برادر درویش محمد خان
 حاکم شکی را با جمعی از ملازمان (۳) چاغداول گردانید و فوجی مردمان چرکس
 بدیشان رسیدند شاه نظر پایی ثبات افسوده جنگ صعب نمود آخر بضرب سفن
 چرکسان از اسب افتاده کشته گردید و در آن معرکه پرونده آقا روملو و جمع کثیر
 از ملازمان القاس بقتل آمدند چون مردمان چرکس (۴) بر جنود القاس غالب

(۲) مراجعت ۱

(۱) اعراض ج

(۳) چاغداول ب ۱ قعداول ج

(۴) و جنود القاس بی خوف و هراس صف قفال ج از جنود ۱

وقایع متنوّعه

درین سال از اطراف و جوانب از ترکان دشت قپچاق و صحرا نشینان و سرداران کوهستان مثل سلطانعلی بیگ قیطاق و قرا قباد بیانه سریر اعلیٰ آمده اظهار بندگی و سرافندگی نمودند آنحضرت رعایت و عاطفت از خلعتهای فاخر و جامهای زربفت و کمر شمشیر و اسلحه تازی ایشان را بنواخت درین سال سلطان سلیمان پادشاه روم سپاه بسیار بتسبیح بصره فرستاد عبد الله منذر که والی آن دیار بود از قلعه بیرون آمده تا شب با رومیان مقاومت کرد چون دید که حریف ایشان نیست شهر را گذاشتند فرار نمود رومیان بر بصره مستولی شدند *

متوفیات

سلطان چغتمانی جوانی بود در کمال زیبائی و طراوت عذارش غیرت گلبرگ طری و لوامع رخسارش رشک ماه و مشتری رخسار چون گل و خط چون سنبل پر پیچ و قاب گویی که نقاش حکمت آنقدر خلقنا انسان فی احسن تقویم^(۱) بپرگار ابداع دایره از عنبر تر بر صفحه عذارش کشیده رخسار چون گل شکفته و عارض چون ماه دو هفته *

تو گوئی بسته سرو از لاله زیور لباس ارغوانی کرده در بر دو چشم ترک بر دلها کمین ساز دو ابو بر جگرها ناک انداز اما پیش از آنکه گل امید در باغ مراد چیند بخار فدا گرفتار شد *

ز گلبرگ او چون بنفسه برآمد ز آفت برو جست باد خزانی بوقتی که آمد گل از غنچه بیرون شد اندر کفن همچو غنچه نهانی

بلبل طبع مولانا قاسم گاهی این ترجم آغاز کرد *

سلطان چغتمانی بود گل گلشن خونی لیکن سوی رضوان اجلش راهنمون شد

(۱) پرگار

و شاه دین پناه کوچ برکوچ^(۱) بگنجه آمد و از گنجه کوچ کرده در موضع بولاق نزول نمود و از آن مذل ابراهیم خان ذوالقدر و حسینخان سلطان روملو و کوکجه سلطان قاجار و شاهوردی سلطان زیاد اوغلی و خواجه باسان را با پنجهزار سوار جرّار بر سبیل ایلغار بشماخی که در آن اوان القاس ناحق شناس در آنجا بود ارسال نمود غازیان جرّار توکل بر حضرت پروردگار کرده بآب کر زده متوجه شماخی شدند مهتر دولت یارکه امیر اردیه القاس بود خبر دار گردید خانه کوچ القاس را برداشته بقلعه گلستان رفت امرا و ارکان دولت و عساکر بهرام حوصلت شماخی را تاختند و قلعه گلستان را در میان گرفتند بعد از رفتن امرا شاه دین پناه با فوجی غازیان خونخوار و دلیران روزگار که نسر طایر از زخم تیر پرتابشان شهرپر انداختی و کوه ثابت قدم از صدمه گوپال شان بر سر افتادی *

سپاهی چو آشغنه بیلان مست همه نیزه و گرز و خنجر بدست از^(۲) قوئن الومی عبور کرده متوجه ارش گردید *

باهنگ شیروان بر انگیخت رخش سلیمان نشان خسرو تاج بخش غبار سپه را بر ماه برد تزلزل بگاو زمین راه برد ز نعل ستوزان زمین بیقرار ولی آسمان بر قرار از غبار

و کوچ بر کوچ روانه علی شبان گردید از آن مقام سلیمان چلبی را که در پای قلعه گلستان بود با ششصد نفر از دلیران جوشنور بطرف قلعه دربند فرستاد و در یک فرسنگی قلعه مذکور کلانتر قبله از نزد القاس می آمدند رسیدند و غازیان ایشان را منهزم گردانیدند و بقرب سی نفر از آن قوم بداختر بقتل آورند بعد از آن علم توجه بطرف قلعه بر افراختند سارو قیماسب و دلو قیماسب بجنگ از در بند بدر آمدند بعد از ستیز و آویز راه گریز پیش گرفته بقلعه متھضن شدند سلیمان چلبی مراجعت کرده بآب سمور آمد *

خلاف و نفاق نباشند بعد از آن شاه دین پناه با سپاه بیکران روانه گرجستان گردید
از شوره گل عبور نموده باق شهر آمد در آن ایام از بام تا شام و صباح تا روح پیوسته
ابر چون دست کریمان سیم می پاشید و کوه از سبب سرما چون دل مخالفان
دین از بیم میلرزید در چنان حال پادشاه ظفر مآل بر سر گبران شبیخون آورده
لشکر اسلام چون بمقام گبران شقاوت فرجام رسیدند تیغ جهاد از نیام انتقام کشیده
روی برف از خون ایشان گالگون ساختند و بسیاری از گاو و گوسفند غنیمت گرفتند
و خانهای آن بدکیشانرا آتش زدند در آن اون آفتاب در آخر جدی بود از شدت
برودت رود که منجمد شده مانند نقره خام مینمود و از بسیاری برف قله کوه و فضای
صحرأ و هامون سطحی شده بود باهم مساوی گویا کمال اسمعیل برای این زمان
گخته -

مانند پنهان داده که در پنهان تعجب است
اجرام کوههای فهان در میان برف

در آن اون راتم این حروف حسن فبیره امیر سلطان روملو با جمعی از قورچیان
روملو و چپنی با فوجی از گبران بی ایمان دو چار گشته این کمینه با تفاوت
شاهقلی نام قورچی چپنی حمله کردیم ایشان را متفرق ساخته و جمعی را
محروم و بیروح کرده اسیر چند گرفته معاودت نمودیم غازیانی که رفیق ما بودند
از کمال دلاری یکقدم پیش نهادند شاه دین پناه از آق شهر کوچ کرده روانه
تبدی شدند در اثنای راه لوند بیگ حاکم زکم و گیرم و باش آچوق حاکم
گرجستان بدرگاه سلاطین پناه رسیدند و بتواوش خسروانه سرافراز گردیدند و باش
آچوق خلعت پوشیده بالکی خود معاودت نمود و لوند بیگ روزی چند در
خدمت پادشاه سعادتمند توقف نمود و (۱) چون دولت و سعادت ملازم
مجلس همایون بود و شاه دین پناه بتصویفات فاخر و انعامات وافرو اسیان راهوار
و خلعتهای شاههوار نواخت بعد از آن رخصت حاصل کرده روانه دیار خود گردید

(۱) ملازمت مجلس همایون مینمود

و سپاه روانه تبریز گردید و اور کنج اوغلی را نزد القاس فرستاد مشار الیه جوانه‌های درست بموی گفت القاس میرزا از توجه شاه دین پناه در لجه اندیشه اقتاد مادر خود خان بکی خانم و پسر خود سلطان احمد را باشتعانه بدرگاه ارسال نمود یقین شد که رنجش ز ندادنی است سر انجمام کارش پشیمانی است بمادر چنین گفت کای نیک زن تو خواهی مگر عذر تقصیر من شد آن باخوی پر خود رهبرش که زاده^(۱) رود از پس مادرش و خان بکی خانم رسالت القاس را عرض کرده ما حصلش آنکه آنحضرت ولی نعمت من است و از گردار تباہ و مخالفت بی‌جایگاه بواسطه بخت تیوه روز و بافساد مردمان شریبر بد آموز همداستان شده ام و از آن شومسار و پشیمانم بکمال عواطف شاهانه امیدوارم اگر مواعظ خسروانه گذاه بندۀ را نا بود اذگارد حد خود شناخته بعد ازین پا از طریق متابعت برون ذهنم و در مراتعات خدمتگاری و جانسپاری هیچ دقیقه فرو نگذارم شاه دین پناه نیز از تقصیرات او گذشته از امرای عالی‌مقدار سید بیگ محمد کموفه و سوندک بیگ قورچی باشی و شاه قلی خلیفه مهردار و بدر خان و معصوم بیگ متولی اردبیل با والده القاس روانه شیروان گردانید ایشان در جواد بالقاسم ملاقات نمودند و ویرا قسم دادند که دیگر قدم از جاده متابعت بیرون نفهد و هر سال هزار تومان تبریزی بخزانه رساند و هزار سوار به یساق^(۲) فرستد از این‌جانب شاه دین پناه از سهند کوچ کرده به تبریز آمد در آنجا برکت خلیفه یکدلی که از مقربان القاس بود با قرب چهل نفر از اقوام از القاس خلاف کرده بملازمت شاه دین پناه رسید در تبریز میانه طایفه اشار و ذو‌القدر صورت مخالفت روی نمود و از جانبین اسلحه جنگ پوشیده مستعد جدال و قتال شدند شاه دین پناه ایشان را بلطف و عنف ملامت نمود لاجرم امرأ بصلح و صفا مایل شدند شاه قلی خلیفه ذو‌القدر و ابراهیم خان ذو‌القدر و علی سلطان ذو‌القدر و سوندک بیگ قورچی باشی اشار و شاه قلی سلطان اشار و محمود خان اشار بدولت خانه آمدند و عهد نمودند که مدت عمر با یکدیگر در مقام

(۱) آورد ب

(۲) شود ا

بود که قلم دو زبان شمه از آن در سلک بیان نتواند آورد اماً بنابر^(۱) غدر و دغدغه که مولانا رکن الدین مسعود طبیب کازرونی نسبت بدآنحضرت بعمل آورد شاهزادین پناه را خاطر مبارک آورده گشته آنحضرت را از صارت عزل فرمود بعد از آن در روضه عرش مرتبه رضویه معتکف گشته اوقات خود را صرف افاده علوم دینیه و طاعات و عبادات میفرمود درین سال متوجه طوف حرمین شویفین شد و در راه بصره فوت گردید و جسد شریفتش را در کربلا مدفون ساختند از جمله تصانیفش رسالت ایست در تقسیم میاه و تاریخ وفات آنحضرت از خیرالناس معلوم میشود مولانا سلطان محمد ساقی استرابادی از مشاهیر شعراء بود و پیوسته میان آنچناب و مولانا حیرتی بواسطه بحث شعر نزاع بود درین سال در ماه رجب مهر سکوت بر لب نهاده از تصانیفش شرح مطالع و دیوان غزلیات و قصاید منتشر سلطان استاجلو درین سال بهمگ فجاء از عالم گذشت *

در قضایائی که هر سنه ثلث و خمسین و تسعمايه واقع گردیده مخالفت القاس ناحق شناش

چون القاس چند وقت در شیروان حکومت نمود بخار نخوت و غرور در دماغ راه داده بواسطه چند روزه دولت بی نور درین نشیمن دار غرور بر سلک طغیان مغور و بشیوه تیره دلان از شمع هدایت دور بنسیان حقوق سابق و طغیان با جمیع لواحق بنیاد نهاد و بجهد تمام اسباب عناد و خلاف بهم رسانید و همت بر ابطال حق ولی نعمت مصروف داشته از فحوای الکفران اشد من الکفر غافل شد بعد از آنکه حال عصیان و خدلان بر چهره او ظاهر گشت بخیه خلاف بر روزی کار افتاده بر همگنان این معنی واضح و لایح شد شاهزادین پناه با خیل

(۱) غدد ۱

وقایع متنوعه

درین سال دین محمد سلطان با جمیع ازبکان بمشهده آمد و شصت نفر از ملازمان شاه قلی سلطان استاجلو که حاکم مشهد بود بقتل آورده روانه نیشاپور گردیدند و بتخریب بلاد و تعذیب عباد اشتغال نمود بعد از بیست روز روانه دیار خود گردید درین سال شاه دین پناه در قزوین قشلاق نمود هم درین سال در تبریز طاعون شد *

متوفیات

امیر معز الدین محمد اصفهانی اتقی و ارع و ازهد و اعلم و افضل سادات رفیع الدرجات عراق عجم بود در علم فقه خصوصاً کتاب عبادات هنرستان تمام حاصل کرده بود اکثر مسایل فقه را از حضرت مجتهد الزمانی فرا گرفته بود و در عذفوان شباب بشرف زیارت بیت الله مشرّف شده و در وقتی که مجتهد الزمانی سبب عزل میر غیاث الدین منصور از منصب صدارت شد در همان روز شمشه از اوصاف حمیده حضرت میرزا در مجلس اشرف اعلیٰ مذکور ساخت و بدروه عرض رسانید که هیچ احدی از جمله سادات و ائمه نقیاً و علماء را لیاقت این مرتبه سامی و منصب نامی غیر از آنحضرت نیست و در آن اوان میر در اصفهان تشریف داشتند فرمان قضا جریان با حضار او ناگذ گردید تا زمان وصول او بدرگاه معلی حضرت مجتهد الزمانی نواب و ولأ جهت او تعیین فرمودند و مهر و توقيع ترتیب دادند مدت هشت سال صدارت کرد و در ترویج شرع اطهار و تنقیق دین اظہر سعی مسحور و جهد نا ممحصور بظهور رسانید و در رفع بدعت هیچ کدام از صدور آن مقدار جهد و سعی ننمودند که آنحضرت خصوصاً در تخریب شیره خانها و دار الفسقة خمور و مسکرات و کسر آلات لهو و قمار و زجر فسقه و فجرة و ملاحدة و با وجود این رتبه مطابقه بر مزاج آنحضرت غالب افتاده بود و لطایف و ظرایف دل پذیر از او بظهور میرسید حسن خلق و تواضع و فروتنی آنحضرت در آن مرتبه

متوجه کابل گردید این تدبیر خسرو روش ضمیر را معقول افتاد الخ میرزا با قرب
سیصد کس از دلاران مشهور از جانب دروازه مالشور متوجه شهر شد امیر حاجی
محمد با فوجی از بهادران از طریق دروازه کندگان بصوب بدله مزبور در حرکت
آمدند آن دو سردار چون قریب بدروازه قندھار رسیدند دروازه بازرا غافل یافتند بدزون
قلعه خودرا انداختند ملازمان بداق سلطان پناه به ارگ برداشت بعد از آن همایون
پادشاه بشهر آمد بداق خان از ارگ به پایان آمده از پادشاه رخصت طلب کرد
متوجه درگاه شاه دین پناه شد چون بار دیگر مملکت قندھار بامداد شاه دین
پناه بتصرف همایون پادشاه در آمد امرای چغتای فوج از کامران روگردان
شده به آنحضرت می پیوستند همایون پادشاه باستصواب مردان نیکخواه متوجه
کابل گردید در آن اثناً قراجه بیگ بشرف دست بوس پادشاه مشرف شده
باصناف الطاف اختصاص یافت هم در آن اثناً شیر افغان بهادر ولد قوچ بیگ
با هزار سوار جرار از کامران نا بکار فرار کرد باردو ملحق گشت و همچنان خضر
خان حاکم هزاره با ده هزار جنود فامدار بجنود ظفر شعار پیوست چون میرزا
کامران از توجه پادشاه آگاهی یافت کابل را گذاشته فرار نمود همایون پادشاه در
غایت عظمت و شوکت در کابل نزول نمود و هزاره و احشام و صحرا نشیدن
با پیشکش فرمان روی توجه بخدمت نهاده بتقبیل بساط همایون استسعاد یافتند
درین سال قران^(۱) علویین واقع شد شاه دین پناه در قزوین قشلاق بسعادت
و اجلال فرمودند *

گفتار در قضایائی که در سنّه اثني و خمسین و تسعمايه واقع گردیده رفتن شاه دین پناه بد افغان

درین سال شاه دین پناه به بیلاق یله گنبد که در حوالی قزوین واقع است
نزول نمود و در آنجا روانه سلطانیه شدند و مدت دو ماه در آنجا اوقات گذرانیدند
و از آنجا روانه دامغان گردیدند *

(۱) علوی ب

و آن قلعه ایست سر بر فلک افلاک کشیده و چشم روزگار مثیلش ندیده وهم را عروج ببر بروج آن خیال محال -
*نظم *

سپاه ظفر یار و فصوت شعار
نشستند بر دامن آن حصار
حصاری که مهر سپهر بلطف
برو رفتہ بالا بچندین کمند
سپهر آستان فلک پایان
صف کنگرش آسمان را عروج
زده خنده بر طاق ذات البروج
کسی را که افتاد بر آن قلعه راه
نهد پایی بر چشم خورشید و ماه
لب خندق و کنگرش یک بیک
یکی در سما دیگری در سک

و از وصول لشکر قیامت شکوه زلزله در کوهه و ولوله در جان آن گروه افتاد میرزا عسکری و مردمان او دست به تیر و کمان برده آغاز جنگ نمودند چون مدت هشت ماه همایيون پادشاه و غازیان دولت خواه قلعه را احاطه کردند عسکری میرزا از امداد کامران میرزا مایوس گشته و علامات ضعف و انكسار بر صفحات او ظاهر شده جز تصرّع و تشقّع چاره دیگر ندید رسولان نیک خواه بهمایيون پادشاه فوستاد و امن طلبید شهریار نیک اخلاق خودرا از زمرة و الکاظمینَ الغیظَ جای داده از فقره و العافینَ عَنِ الغَالِسِ شمرده و الله يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ را منظور داشته خشم فرو خورد میرزا عسکری و اعون و انصار از محبس قندهار بیرون آمدند ببوسیدن انامل فیاض مفتخر و سرافراز گشت و بداق سلطان درون شهر نزول کرده بله را بتصرف خویش در آورد همایيون پادشاه (۱) و امرای شاه دین پناه در بیرون قندهار نشستند بعد از چهار روز غازیان عالم سوز بی رخصت پادشاه کوچ کرده بالکی خود توجه نمودند با آنکه شاه دین پناه حکم کرده بود که ما دام که ولایت کابل را از کامران میرزا انتزاع ننمایند عود نکنند همایيون پادشاه با پنجهزار سوار در نواحی قندهار مانده امرای طلب کرده قرعه مشورت درمیان انداخت الخ میرزا که از فباير سلطان حسین میرزا بود بعرض رسانید که صلاح در آنست که قندهار را از بداق خان گرفته کوچ و متعلقان در آنجا گذاشته

(۱) تا بی رخصت پادشاه ا ندارد

محل مناسب جای داده پس از اکل و شرب نقود و جواهر و کمر موضع و تاج
موضع و اقمشة زنگاری و اکثر متعاق فرنگ و ادوات و آلات جنگ و اسباب تازی
و شتران جهازی^(۱) و استران بسیار بعضی قطاری و بعضی زینی و راهوار و خیمه
و خرگاه و طبل و علم و بارگاه بیو عنایت نمود بایرام خان بهار لو که وکیل پادشاه
بود بیو نیز طبل و علم شفقت شد و داعیه زیارت^(۲) مرقد آباء و اجداد پادشاه
پاک اعتقاد در ضمیر منیر همایونی جای کوده بصوب ولایت اردبیل توجه^(۳)
نمود بعد از سیر تبریز و اردبیل بارلوی شاه دین پناه مراجعت کوده حکم عالی
صدر یافت که شاه قلی سلطان افسار و بداق خل قاجار و احمد سلطان والی
سیستان و ایقوت بیگ نبیره چایان سلطان و ادهم بیگ ولد دیو سلطان و سیصد
قوزچی بسرداری شاه وردی بیگ کچل و هزار سوار ملازمان محمد خان بامداد
پادشاه نامدار بولایت زمین داور^(۴) و قندهار روند بعد از فتح آن سر زمین بولایت
کابل و غزنیں روند آن ولایت گرفته بهمایون پادشاه تسليم فمایند سرداران مذکور
بولایت مسطور روان شدند چون بگرسیز رسیدند عسکری میرزا که از قبل کامران
میرزا حاکم قندهار بود قلعه را مضبوط کرد برج خلافت متمکن گردید و عرضه
داشت بکابل فرستاده آمدن همایون پادشاه را اعلام کرد میرزا کامران قاسم سلطان
و امیر خلیل را با فوجی از فارسان میدان دلاوری بامداد میرزا عسکری بولایت
معهود روان نمود چون این خبر پیش از شاه والا گهر رسید با لشکر قرباش از روی
پرخاش ایلغار کرد^(۵) و جمعی امرأ برسم منقلای پیش رفتہ بودند و مخالفان
نیز جرأت و جلادت نموده گروه با شکوه از پیاده و سوار بخيال جدال و قتال از
حصار بیرون آمده جنگ در پیوست و بعد از کشش و کوشش طرفین و اشتعال
آتش فتنه و شین تیغ بندان آستان میرزا عسکری و چاپک سواران میدان دلاوری
روی بانهزام آورده پناه بقلعه برند عساکر چرار حصار را مرکوزوار در میان گرفتند

(۱) استران بسیار و بعضی زینی و خیمه و خرگاه ا بعضی بقطار ب

(۲) مرقد آباد در نسخه ها

(۳) تا وارد بیل ا ندارد

(۴) جمع امرا که ب

ملاقات نمودند و (۱) در ملزومت آنحضرت پادشاه در باخ زاغان سلطان محمد میرزا با خیل و سپاه با همایون پادشاه ملاقات نمودند روزی چند پادشاه دولتمند در هرات ممکن شد و بسعادت و اقبال پیاپی سریر اعلی روان شد بهر لایت که میرسید امرأ و سرداران آنجا مراسم بندگی بجای رسائیده پیشکش‌های لایق می‌کشیدند چون در کنف ذو الجلال بسعادت و اقبال برو آمد حسین جان سلطان روملو حاکم آن دیار با خویش و تبار باستقبال استعجال نموده بشرف بساطبوسی استسعاد یافت و پیشکش کشیده در منازل خوب فرود آورد و چون بیک فرستخی اردبیل شاه دین پناه رسید بهرام میرزا و سام میرزا و قاضی جهان و سوندک بیگ قورچی باشی و بدرخان و شاه قلی خلیفه مهردار و سایر امرالی عالی تبار باستقبال مباردت نمودند در هر قدم خیل و حشم آمده فوج فوج با وی ملاقات نمودند چون قریب ببارگاه خلافت پناه رسید از سمند خویش فرود آمده ببارگاه توجه نمود چون پادشاه همایون مشاهده شاه دین پناه گشت از درون خرگاه که محل جلوس آنحضرت بود برخاسته از پی تعظیم قدم چند پیش آمده و مقاننه نیرین و اجتماع سعدیان دست داده شاه دین پناه باتفاق همایون پادشاه بدروان خرگاه در آمدند و در جای مناسب قرار گرفتند از جمله (۲) تبرکات او یک قطعه الماس بود بوزن چهار منقال و چهار دانگ و اردبیل گردون شکوه از چمن قروه در حرکت آمده آنگاه فضای روح افزایی سورلق از پرتو نزول همایون طراوت سپهبر بوقلمون گشت در آن وقت شاه دین پناه بعزم شکار (۳) سوار گردید و چون جرگه بهم رسید آهوی بسیار و گوزن بیشمار و سایر جانوران شکار پا بسته دام تقدیر گردیدند و بضرب تیغ و تیو پادشاه عالم گیر بقتل رسیدند - *

گوزن از خدنگ شکاری هلاک چو گاو زمینش هوس زیرخاک
سر و شاخ آهو که خونبار بود چو شاخ گل از تیر پر خار بود
دووده سگ از آهوان هوشرا بخواب عدم برده خرگوش را
شاه دین پناه جشن عظیم ترتیب کرده همایون پادشاه را طلب فرمود و ویرا در

(۱) تا روزی چند ج ندارد (۲) ملوکات ب (۳) تا جانوران شکار ا ندارد

و بد حال به لاهور آمد در آنجا بواسطه توجّه افغانان و مخالفت برادران به بکر آمده حاکم آن ولایت میرزا شاه حسین بن شجاع بیگ ارغون ابواب سعادت بر روی خود بسته در برج خلاف رایت عقاد بر افراد و چند بار پادشاه عالی تبار مردمان با اعتبار را نزد میرزا شاه حسین فرستاده اورا بسلوک طریق وفاق دعوت نمود فایده نداد معلوم پادشاه گشت که گرفتن قلاع آنچه دارد از دست آن (۱) مردود متعدّر است بغاپر آن کوچ کرده متنوّجه فندهار گشت حاکم آن دیار عسکری میرزا که برادر پادشاه بود چون از توجّه پادشاه همایون آگاه گشت بخطاطر گذرانید که بهر نوع که توادد همایون پادشاه و ارکان دولت اورا دستگیر گرداند شخص از دولتخواهان و مخلصان پادشاه که در ملازمت عسکری میرزا بود از اندیشه آن ضلالت پیشنه اطلاع یافته بجانب اردو شناخت در ولایت شال و مستانگ به تقبیل عنبه بلند مرتبه موقّع گشته کیفیّت حال مقرّون بوبال عسکری میرزا را بعرض رسانید بالضوره همایون پادشاه اموال و اثقال (۲) و احتمال را در آن حوالی گذاشته باسی چهل نفر از ملازمان جلالت اثر از خوف آن بداخلتر با قوافل غم و الم و خوف از طریق غیر معروف عنان یکران بطرف سیستان منعطف فرمود احوال یوم یَفِرَ الرَّمَاءِ مِنْ أَخِيهِ مشاهده فرمود بعد از طی مسالک بولایت مذکور رسید حاکم آن ولایت احمد سلطان شاملو با اکثر اشراف و اعیان باستقبال پادشاه عالیشان بیرون آمدند و در موضوعی از مواضع آن ولایت با حضرت ملاقات نمودند و در منزلی که لایق آن پادشاه بود فروود آوردند و پادشاه زمان با تفّاق احمد سلطان بصوب هرات توجّه فرموده چون محمد خان از وصول همایون پادشاه واقف گشت عالی سلطان را با تحف فراوان باستقبال فرستاد صباح روز شنبه عشرين ذي قعده محمد خان با اکبر و اعیان و سایر غازیان که در هرات بودند از هرات بیرون آمدند از پی استقبال خسرو نیکو فعال شناخت در فریغه (۳) مالان خان و بعضی از فرزندان و سایر سلطانان با پادشاه همایون

(۲) اجمال ا ب ندارد

(۱) مرد مستعد نیست ا

(۳) نالان ب

گفتار هر صخار به نمودن رومیان با گرجیان

چون خبر استیلای گرجیان بسلطان سلیمان رسید متمرد علی پاشارا با سپاه بسیار بگرجستان فرستاد ایشان در موضع قانلو چمنی بگرجیان رسیده جنگ کردند چون آتش حرب از حمله دلاوران اشتعال یافت گرجیان زور آورده علم دلو بهاء الدین کرد را گرفتند و دلو بهاء الدین بر همه گشته بر گرجیان حمله آورد و رایت خود را ازیشان گرفت و بقوشون رومیان پیوست بعد از ستیز و آویز گرجیان شکست خورده و بگوییز آورند اموال بسیار بدست رومیان افتاده بدیار خود معادوت نمودند درین سال شاه دین پناه در غایت عظمت و حشمت در قزوین قشلاق نموده بالاد ایران بیم معدلت آنحضرت آراسته گشت و کانه رعایا و عامه برایا در مهد امن و امان آسودند و بدعایی دوام دولتش مشغول بودند *

گفتار در قضایائی که در سنّه احدی و خمسین و تسعمایه واقع گودیده آمدن همایون

پادشاه بدرگاه شاه عالم پناه

درین سال همایون پادشاه التجاء بشاه دین پناه آورد سبب آمدن وی آنکه شیر خان افغان بهمایون پادشاه آغاز مخالفت کرده پادشاه همایون متوجه آن افغان دون گشته در سرحد بذگله بوسیه سیده صفت قتل بیاراست حریق بغايت صعب دست داده همایون پادشاه با وجود جنود نا محدود مغور بود بر طبق کلمه و يوم حنین ادْ أَعْجِبْتُكُمْ كثُرْتُكُمْ به لشکر مخالف که در غایت قلت بود اصلًا التفات نمی نمود غافل ازین مقدمه که کم می قلیلة غالب فئه کَيْرَةً بِأَدْنِ اللَّهِ وَ اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ بعد از جنگ فراوان شیر خان را صورت نصرت روزی نموده سپاه چغتائی شکست فاحش یافتند میرزا محمد زمان نبیر سلطان حسین میرزا با جمعی از امراء در آب گندگ غرق شدند پادشاه پریشان

گفتار در جنگ رومیان با گرجیان

درین سال سلطان سلیمان پادشاه روم موسی پاشا را که حاکم ارض روم بود با شصت امیر سنحق بتسبیح گرجستان ارسال نمود رومیان بر حسب فرمان متوجه داوایلی شدند ملک بقراط که بباش آچوق اشتهر دارد^(۱) قلعه ایلی را مستحکم ساخته جمعی از ازناوران در آنجا گذاشتند خود بکوهستان و جنگستان رفت و رومیان حصار را محاصره کردند بعد از ده روز مستخر کردند و از آنجا با لشکر آراسته به^(۲) اولتی آمدند و قلعه آنجا را درمیان گرفتند ینگچریان از پیش رفته سپاه را مرتب ساخته بترتیب توب و تفنگ و دیگر اسباب جنگ حصار مشغول شدند و اهل حصار از سر اضطرار دست بجنگ و پیگار بر گشادند دز آن اثنا باش آچوق از روی مکر و حیله جمعی را با تحف بسیار پیش موسی پاشا فرستاد و پیغام کرد که بفده را چه حد آنکه با جنود حضرت خواندگار مخالفت کنم اگر پاشا مراجعت کند مفاتیح قلعه را بهر که امر کند می سپارم پاشا بسخن وی فریقته شده از ظاهر قلعه اولتی کوچ کرد روانه ارض روم گردید و جمعی از^(۳) امرای سنحق را در بالای توب گذاشت که تا از عقب او بارض روم آورند چون باش آچوق از مراجعت پاشا خبردار گردید با سایر سرداران گرجستان چون بالای ناگهان بر سر رومیان که بالای توب مانده بودند ریختند و اطراف و جوانب ایشان را چنان فرو گرفتند که از هزار یکی جان بدر نبردند بعد از آن بدفع پاشا روان شدند در وقت چاشت بوی رسیدند و حمله نمودند و بزم شمشیر آبدار دمار از روزگار رومیان بر آوردند عرصه صحراء از خون ایشان لاله گون گردانیدند و موسی پاشا را با جمع کثیر از رومیان بقتل آوردند و قیتوں ایشان را تالان نمودند چون خبر قتل موسی پاشا بحمید رسید خادم علی پاشا با لشکر دیار بکربطرف گرجستان ایلغار نمود چون بدآن حوالی رسید امرای گرجستان بولایت خود رفته بودند علی پاشا بعضی از قویه آن دیار را سوزانیده بطرف حمید معادرت نمود *

(۱) قلعه مستحکم ساخته ا (۲) اولتی (۳) امرا سنحق ا امرای را ب

گفتار در قضایائی که در سنّه خمین و تسعماهه واقع گردیده رفتن شاه دین پناه به بیلاق سوه بند و آمدن دین محمد ازبک باستوا باد

در اوایل فصل بهار پادشاه جمشید اقتدار از بلد قم به بیلاق سره بند در حکومت آمده روزی چند خسرو سعادتمند در آن مقام بعيش و عشرت گذرانید و در آن اویان مزاج آنحضرت از نهج صحت انحراف جسته بعد از آن شفایی کلی قریب ذات خجسته صفات گشت در آن ایام بعرض شاه دین پناه رسید که طایفه از شتر ملأاً التهر داعیه نمودند که از آب آمویه عبور نمایند بغانبر آن بهرام میرزا و بدر خان استاجلو و حسین جان سلطان زوملو و بداق خان قاجار را به بیلاق لار روان گردانید بهرام میرزا خواجه عنایت را که وزیری بود با جمع کثیری بتاخت رستمدار ارسال نمود و خواجه عقایت الله با غازیان شجاعت پناه آن دیار را تاخته غانماً و سالماً باردو مراجعت نمودند در آن ایام شاه دین پناه عدالله خان و شاه علی سلطان را بتاخت الوس کلهر فوستاد امراً آن الوس را غارت کرده بدرگاه فلک اشتباه مراجعت فرمودند چون خبر انحراف مزاج شاه دین پناه بدین محمد ازبک رسید رقم فسیان بر صحایف حقوق شاه دین پناه کشیده با لشکر گران استراباد آمد حاکم آن دیار صدر الدین خان فوجی از غازیان را از قلعه بیرون فوستاد چون عدد اعداً زیاده از حد و حصر بود غازیان مراجعت کرده پناه شهر آوردند و بدین محمد مصلحت محاصره قلعه ندیده راه ولایت خود پیش گرفت چون این خبر به بیلاق لار بمیرزا و امراً رسید بدر خان و حسین جان سلطان و بداق خان قاجار بطرف استراباد ایلغار نمودند چون مراجعت بدین محمد را شغیدند به بیلاق لار معاودت نمودند *

وقوع آن التفات نکردی در زمان صدارتش قاضی علی بغدادی مدار علیه دیوان او بود روزی قاضی مسافر بنابر هزل و مطابیه بعرض میرسانید که قاضی علی قبیل ازین مرض آتشک داشته روز دیگر که قاضی علی نزد آنحضرت آمدَ که (۱) توقيع مهردار از جیب میر بیرون آورد و امثله و احکام را به مر و توقيع رساند میر از قاضی فقرت نموده خود را ازوی دور داشت هر چند قاضی بنزدیک وی میرفت میر خود را ازو کشیده میداشت تا باین فتح تمام دیوانخانه را میر با قاضی گشتند بعد از آن قاضی دانست که سبب فقرت چیست هر چند در تدارک آن گوشید فایده نداشت ازین جهت در حق او گفته اند *

آن میر که پوشیده ز وسوس لباس وز آتشکش مدام است بیم و هراس وسوس نداشت دست از دامن او هر چند که او بشست دست از وسوس در مرتبه ثانی که حضرت مجتهد الزَّمانی از استماع حکایت که در باب عدم تقدیم میر از شرع اقدس مذکور میشد و افساد بعضی مفسد اشوار و تجهیلاتی که میر اورا میکرد در مقام عدالت در آمده از طرفین مبانی نزاع استحکام یافته بود که مطلاقاً صلاح را در آن مدخل نبود آخر الامر منجر بقیاحات کلیه شده تا آنکه روزی در مجلس بهشت آیین مجتهد الزَّمانی حاضر بودند میر تشریف شاهزادین پذیراً حمایت مجتهد الزَّمانی نموده در همان مجلس او را از صدارت عزل کرد روز چند ملازم درگاه بود و بجانب شیواز روان گشت دوین سال از عالم انتقال نمود از جمله مصنفاتش حاشیه حکمت العین و حاشیه (۲) زدرا و اخلاق منصوصی و (۳) محاکمات و حاشیه (۴) اشارات و اثبات واجب و (۵) مشارق و حاشیه تجزید و تفسیر سوره هل اتی و مرأت الحقایق و صغیر در هیأت ولوامع هیأت و کفایه منصوصی در حساب و ریاض رضوان و ایمان الیمان در علم کلام و دلیل هدی *

(۱) توقيع و مهر را ب

(۲) اشادات ا ب ج

(۳) محاکمات ا ب ج

(۴) ب ندارد

سلطین ازیک^(۱) جهان چرخ از جانب کسکن قرا سلطان حاکم بلخ و خدا وردی بیگ از قبل عبدالعزیز سلطان بن عبید خان حاکم بخارا با پیشکش فراوان در تبریز بدرگاه شاه دین پناه آمدند و رخصت انصراف یافتند حاجی آقا مهمند از بهمنراهی ایشان برسم رسالت روان گردید *

متوفیات

امیر غیاث الدین منصور بن امیر صدر الدین محمد شیرازی از روی جامعیت حکمت علمی و عملی ثالث معلمین بود کوایكب فضائل نفسانی از مطابع طوال احوال آن معلم ثانی طالع و اشراق لوامع کمالات از مقاصد علوم موافق تصانیفش ساطع بود * نظم *

آنکه صاد صدارتش گشته از شرف باعث صلوٰة و صیام کرده دیداچه ریاضی را چون ریاض ارم ز حسن کلام و علوشان و غایت دانش او همین کافی است که در زمان سلطنت خاقان اسکندر شان اورا جهت تعمیر رصد حضرت اعلم العلماء المحققین اکمل الفضلاء المدققین وارث علوم سید المرسلین^(۲) (ستاد البشر عقل حادی عشر خواجه نصیر الدین طوسی که در مراغه است و بیلیه ویران شده طلب نمودند چون اتمام آن بدورة زحل که بسی سال بوقوع می انجامید خاقان اسکندر شان از طول زمان آن اعراض نموده در اتمام آن سعی ننمود جناب میر از مرض آتشک محترز بوده از آن جهت از جمیع اهل عالم متذمّر گشته بود و دست بدست هیچ فردی از افراد انسانی نمیتواند بمالحظه آنکه میادا آتشک داشته باشد اگر گاهی اراده مصافحه باکبر و اهالی نمودی دست در آستین کشیده مصافحه کردی و اگر کسی اراده کردی که بکی از متعینان را از نظر اعتبار او ساقط سازد بمجرد^(۳) اسناد او بمرض مذکور از نظرش ساقط شدی بوقوع و عدم

(۱) ج این اسم را ندارد (۲) تا خواجه بندارد با عقل خاوی عشرج

(۳) اسناد آن مرض اج این فقره را ندارد

کیوان رقبت جاه و منزلتشان بكتابه اولو العلم در جات آراسته بر آستانه رفیعshan سر مجاہات و افتخار گذاشته بود و اصحاب جاه و جلال که صحایف احوالشان بنقوش و فضلناهم علیٰ کثیر میمن خلقنا تفصیلاً پیرواسته غاشیه اطاعت و فرمان برداری ایشان را بر دوش جان برداشته نواب کامیاب ابواب انعامات بی پایان و فراوان بر روی ایشان مفتوح داشته اطف و احسن ملابس و مراکب و سایر ما یکون من هذه القبيل را بدیشان تلطّف نموده هر اراده که در خدمت آنحضرت مینمودند بلا توقف و تعلل بعد از عرض بتحصیل اقران یافته بود اگرچه انواع مخطورات از آن رهگذر لازم آمدی و مکرراً نواب اعلیٰ با ارکان دولت قاهره برسم ضیافت بجهان اسکویه رفتند و نسبت بر ایشان نهایت التفات و کمال مرحمت و غایت لطف بجای آورده بجهت ملاحظه خاطر ایشان مجالس عشرت انگیز و محافل مسرت آمیز ترتیب میفرمودند و انواع میاسطت و شکفتگی میکردند اما ایشان قدر این نعمت را ندانستند و شکم این عظیه را بجای نیارندند و بنابر آن که در سرکار ایشان کسی که از راه و رسم عالم خبری داشته باشد نبود و ایشان در مهمان دیوانی^(۱) شروعی نداشتند بعضی امور که مغایبت بدیشان نداشت مرتكب میشدند از آن مرکدورت بخاطر اشرف اعلیٰ رسیده ارکان دولت راه سخن یافته بمور ایام خاطر اشرف را از ایشان برگردانیدند و قاضی جهان که واسطه ارتقای ایشان و اعتلای مکان ایشان شده بودند بنابر مصلحتها و مقتضیات زمان ورق گردانیده در مقام نفاق با ایشان می بود آنها در خلوات با جمعی از محترمان در امور ملکی تدبیرات اندیشیدند و جهت وکالت و صدارت و وزارت و سایر مهامات سوکار شاهزادین پنهان باقیان و مخصوصان و نزدیکان خود صلاح دیدند آخر الامر فرمان قضا جریان شرف نفاذ یافت که ایشان در قریه اسکویه ساکن گشته دیگر برگره معلیٰ نیایند و نواب اعلیٰ سیور غالات ایشان را که مبلغ کلی میشد شفقت فرمودند در اوایل این سال ایلچیان

(۱) در ب شروعی در متن است و کسی آن را حک کرده در حاشیه و قوفی نوسته است
درج شروع نداشتند

سجادین بدران مشعشعی که حاکم حوزه بود کمر عبودیت و اخلاص بر میان جان بسته بدرگاه عالم پناه شناخت شاه دین پناه حکومت حوزه را باز بوی رجوع نمود آنحضرت ابراهیم خان ذوالقدر و حسین جان سلطان روملو را بتاخت ولایت قلعه بیات فرستاده امرآ آن دیار را تاخته سالماً غانمای باردوی همایون معادرت نمودند چون شاه دین پناه خاطر از کلیات مهمات خوزستان جمع ساخت و رعایا را که از خدنه حوارد آزده خاطر بودند بمراحم خسروانه بنواخت عزم معادرت نموده عنان عزیمت بصوب بلده قم منعطف گردانید و در آن شهر قشلاق نمود راقم حروف حسن روملو از وقت نهضت شاه دین پناه بدر فول تا این سال که تاریخ هجری بسته ثمانیین و تسعمایه رسیده است در جمیع اسفار همراه اردوی گردون شکوه بوده اکثر وقایع را برای العین مشاهده نمود امیر صدر الدین محمد و امیر نظام الدین احمد و امیر قمر الدین محمد و امیر ابوالمحامد لطف الله از سادات حسینی اند سولد ایشان قویه اسکویه فواحی تبریز است امیر ابو القاسم جد ایشان از سادات عالیشان بوده جامع کمالات صوری و معفوی و مستجمع سعادات دینی و دنیوی و سلاطین سابقه پیوسته تعظیمات و تکریمات او می نموده اند اما سادات مشار اليهم مدد مدید در خدمت شاه دین پناه مدار آنها امور سلطنت و خلافت و صاحب تدبیر مهمام ملک و ملت بودند تقرب و محرومیت ایشان در خدمت شاه دین پناه بر سبیل حقیقت بود و از^(۱) ما عدای ایشان بر سبیل مجاز القصّة تا خامه دبیر فلک اثیر بر صفحه زرنشان مهر متغیر قدم در وادی تحریر^(۲) نهاده و دست صانع قدسی اوراق لجوری سپهر مستدیر را ینقوش ثوابت کواكب آراسته هیچ فردی از افراد را بدین تقرب در خدمت ملوک و سلاطین ندیده و در حرم حرم خاص بدین گونه محروم و اختصاص نشنیده ارباب فضل و کمال که ایوان

(۱) از ماغذای ایشان بر سبیل مراج ب ما عدای ..... مراج ج بگمان مصحح

این لفظ ماسوی است و زنده فقره مهمل می ماند *

(۲) نهادند ا ب

سال شاه دین پناه به بیلاق سهند (۱) رفتند در آنجا القاس میرزا و محمد خان حاکم شکی بدرگاه عالم پناه آمدند درین سال غازی خان تکلو قلعه باکو را گرفته جمع کثیر را بقتل آورد قشلاق شاه دین پناه در تبیز واقع گردید *

متنوّفیات

درین سال غازی خان ذوالقدر والی شیواز متوجه عائم آخرت گردید
حکومت شیواز را بابر اهیم بیگ ولد کچل بیگ عقاییت نمودند و خان نام
* فیض الدنده

گفتار هر قضايائی که در سنّه ثمان و اربعین و تسعماهیه
واقع گردیده رفتن شاه دین پناه بذر فول

درین سال موکب همایون بدولت و اقبال بطرف ولایت خوزستان نهضت
نمود و سبب این عزیمت آنکه علادوله اسمعیلی که ولایت دزفول بود سر از
طبقه اطاعت و گردان از طوق متابعت بر تافت و فرمان همایون با جتمع سران
سپاه و گردنهشان درگاه فناذ یافت بعد از مکمل شدن بهادران رزمخواه بجانب
* نظم * مقصود نهضت نمود *

روان شد باقبال شاه جهان سعادت مساعد ظفر همعنی
 چون حدود خرم آباد محل نزول پادشاه بادین و داد گشت حاکم لر کوچک
 جهانگیر بدرگاه سلطانی پناه رسید شاه دین پناه عزم دزفول نمودند علاوه
 عغاشی بالم و ناخوشی چون پشنه ضعیف نهاد پیش از وصول تند باد گردید
 از آن بد تر گریخته بطرف بغداد وفت *

پس آنگه از آن عشرين آباد رفت گریزان بسر حد بغداد رفت و رعایای آن دیار باستقبال شتافت و مفاتیح قلعه را تسليم نمودند و شاه دین پناه حکومت آن ولایت را بحیدرقلی سلطان افشار رجوع نمود در آنجا سید

(۱) مودنی فرم

رفتن امرأ بتاخت رستمدار

درین سال پیر سلطان خلیفه روملو و حسین جان سلطان روملو و شاه علی سلطان استجلو و احمد بیگ ترکمان با فوجی از بهادران متوجه رستمدار شدند حاکم آن ولایت ملک جهانگیر بن ملک کارس با تلاقی رستمداریان بی ناموس پناه بقلعه لارجان برندند و عساکر قزلباش از روی پرخاش بقلعه جنگ انداختند احمد بیگ ترکمان با فوجی از دلاوران بدروازه حصار در آمدند رستمداریان بد کردار را فتحچیپر وار متفرق گردانیدند ملک جهانگیر از بیم حسام جنود عالم گیر امان طلبید در آن اثنا پیر سلطان خلیفه که سردار سپاه بود از کمال عقل و دانش در باغی که در حوالی قلعه بود در آمده بر درخت قیسی صعود کرده باکل آن مشغول بود بمدد احمد بیگ نرسید رستمداریان چون نا مردمی خلیفه سلطان را مشاهده کردند بر سر احمد بیگ ریختند بزخم تبرزین و زوپین احمد بیگ را با جمعی از ملازمان بقتل آوردند پیر سلطان خلیفه از غایت بد دلی مراجعت نمود *

چو بد دل شود پیشوای سپاه شود کار لشکر سراسر تبا
سپه دار بد زهره هوگز مباد که ناموس لشکر رود (۱) زو به باد

وقایع متنوعه

چون مکرر از حسن سلطان بن امیر ابو اسحق علامات نفاق ظاهر شده بود فرمان عالم متعاق صدور یافت که غازی خان ذو القدر با جنود فارس متوجه آن دیار گردند مشار الیه را گرفته روانه درگاه عالم پناه گردانند بذایر فرمان امرأ با سپاه بهرام قهر عازم (۲) ریشه شدند حسن سلطان از خوف دلاوران پناه بقلعه برد جیش قزلباش آغاز محاصره نمودند و ایشان از بیم جان بمدافعت مشغول شدند چون ایام محاصره امتداد تمام یافت امیر سید شریف وی را بامان از قلعه بیرون آورد غازی خان اورا روانه تبییز گردانیده با مر شاه دین پناه کشته گردید درین

(۲) دی سهر یار ب

(۱) زان ب

گشته قلعه را تسليم نمودند هر که بتلقین و تعلیم و اللہ یهودی مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ موفق گشت امان یافت هر کس از کمال جهل و طغیان بضمون کنْ دُوْمَنْ بهدا القرآن اصرار نمود خرمون هستی به باد فنا داده رخت نیستی بدار القرار کشید بعد از آن اعلام نصرت اعلام بجانب جبل (۱) دید کور و گرجستان در حرکت آمد واقع آن کوه با شکوه با قله سپهر دوّار دعوای برایی و (۲) باقبه قصر این نیلی حصار دعوای همبی دارد *

چه کوهی که رویین تن سخت سر ز لوز فرو ماندگی سخت تر
در افتاد کلاه از سر مهرو ماها کند گر ببالش گاهی نگاه
خورد آب از چشم آفتاب ز بالا چو نخچیپریش آید بآب
بیزغاله اش آسمان داده شیر (۳) سرشن را فلک سبزه دل پذیر
عقابش کند صید مرغ ملک ستاره بر اطراف پیرامنش
درخشنده چون لاه در دامنش در آن سنگلاخ آن ددان کرده جای
در آن گردون مأثر جای حصین و موضع رصین آن کوه را جبرأ و قهرا مسخر
عساکر گردون کثیر از فجّار کفار را در مضائق و معاقل بقتل آورند و بنیاد
گردانیدند و جمعی کثیر از فجّار کفار را در مضائق و معاقل بقتل آورند و بنیاد
ثبت آن ملاعین را بیاد حمله آتش آهندگ متزلزل گردانیدند و بقیة السیف آن
مخاذیل چون (۴) جراد منتشر بیادیه گریختند شاه عالیجا به نیت جهاد کفار
بد اعتقاد بکنار آب کرفته لواسان گرجی که حاکم آن دیار بود فرار کرده خود را
بکوههای سخت و بیشهای پر درخت اندخته از دست غایبان خلاص گشت
آنگاه رایت ظفر مآل با سعادت و اقبال باز گشته در تپیز نزول اجلال نمود *

(۱) جبل و بد کور گرجستان

(۲) قبه نصر این نیلی حصار بقیه قصر این نیلی حصار

قبه قصر آن نیلی حصار همراهی دارد

(۳) بخط جدید در او برا بعد از سرشن درب نبرش را

(۴) چون جرا و منتشر ب

* نظم *

غفیمت بران قیامت شکوه
 قراول سواران گرجی سپاه
 همه سر فهاده بخواب سحر
 دم صبح رایت بر افراحتند
 دلیران گرجی بخواب فراغ
 (۱) یکی در شکست و بروون برد اسیر
 یکی برد سوی رمه سر دمه
 طوفان بله بالا گرفت آتش نهش و تاراج در شهر زدند و اطفال و عیال ایشان
 را اسیر کردند کلباد گرجی که از امرای معتبر لواسان بود با فوجی از ازناواران پناه
 بقلعه تغلیس برد آخر امان خواسته قلعه را تسليم نمود و در سلک اهل اسلام
 از دراج یافت غازیان ظفر شعار بزم خنجر آبدار و شمشیر آتشبار عرصه ولایت
 گرجستان را از وجود گیران ناپاک پاک گردانیدند در آن اثناً حیش که از امرای
 معتبر لواسان بود از خوف جنود جرار گریزان خود را بقلعه^(۲) بر تیس انداخت
 و آن حصاری بود که دست مقیمانش بسبلله فلک میرسید و گوش ساکنانش
 زمزمه ملک می شفید *

محیط فلک خندق آن حصار نه کس را برو دست جز کردگار
 ببالی آن قلعه مشعل روان چو بر آسمان نجم ثاقب دران
 جنود ظفر شعار بتایید پیروزگار دایره وار بر گرد آن حصار در آمدند و نقطه کردار
 در میان گرفته جنگ انداختند *

یکی رفته بر خاک ریز از شتاب بدین سان که بر آسمان آفتنه
 بدست آن دگر فردیان بردہ پیش که بربرج خاکی نهش پای خویش
 بهم کوه و دریا بجنگ آمده جهان ز آن خصومت بتنگ آمده
 از صدمت و صولت غازیان نصرت فرجام فرق تمام بر گیران بی ایمان مستولی

(۲) بر تیس ب تعليیس ۱

(۱) فقط در اين دو بيت راج ندارد

تکلو با پنج هزار سوار از خواندگار رو گردان شده بپایه سری سلطنت مصیر رسید و الکای سالیان و محمود اباد از اعمال شیروان بتیول او مقرب گردید و در آن اثنان بمسامع عالیه رسید که حاجی شیخ کرد جمعی کثیر از قطاع الطیق بهم آوردۀ داعیه سرکشی دارد عبد الله خان و شاهقلی خلیفه مهردار و غازی خان تکلو و قراولی عربگیرلو بدفع آن بداختر مأمور گشته بدآن صوب توجّه نمودند حاجی شیخ کرد از خوف عساکر نصرت نشان راههای تنگ را گرفته علم مخالفت افراد خود و جنود ظفر وزود پیش رفتۀ کوششهای بهادرانه نمودند ز هر سو شتابان چو باد سوم بیکدار گردند کدان هجوم چو غزنه شیروان در آن عرصه گاه رساندند خود را بقول سپاه هوا تیره گون شد ز گرد سپاه جهان تیره بر چشم خواشید و ماه در اثنای دار و گیر از شیست تقدیر تیری بمحمود بیگ خسرو رسید کمان حیاتش را ز^(۱) بقا بگیسخت کدان کریه منظر بضوب خنجر چندی از جنود ظفر اثر را بقتل آوردند غازیان بواسطه استحکام مکان کاری از پیش نبرده باردو معاودت نمودند *

گفتار در لشکر کشیدن شاه دین پناه بار اول بجانب گرجستان و قلع و قمع متوجهان

درین سال شاه دین پناه بواسطه نصرت اسلام و تقویت دین (رسول علیه السلام) بقصد قلع و قمع گرجیان بی ایمان شکار کنان روانه برگشاط گشت و امراء و ارکان دولت و سرداران مملکت با سپاهیان هر دیار باردوی ظفر شعار ملحق گشتند بعد از آن خسرو کامران با فوجی از بهادران بجانب گرجستان ایلغار نمود شدی که دماغ زمانه از غلبه^(۲) سودا بهم برآمدۀ بود *

شبی چون شبۀ روزی شسته بقیر نه خواشید پیدا نه کیوان نه تیر لشکر اسلام شهر تغییس که مکان و مأوى ایلیس بود دیختند

(۱) زۀ گسیخت ب

(۲) سودا ب شبی که دماغ از غلبه^(۲) سودا ج

میدان اضمار که در اقطار سمند نصرت بجهولان در می آورد عنان توجه بسوی دیار عدم تافت عبید خان هفت جنگ کرده بود اول بکیک میرزا در مشهد دویم بابن حسین میرزا در حوالی سبزوار سیوم به بابر پادشاه در^(۱) حوالی بخارا چهارم بامیر نجم و بابر پادشاه در غجدوان پنجم باخی سلطان و دهمی سلطان در بسطام ششم با شاه دین پناه در جام هفتم با صوفیان خلیفه روملو در عبدالباد نیشاپور غیر از جنگ جام شکست فتحورده بود بعد از قوع این واقعه امرأ و ارکان دولت آن بیدولت عبد العزیز سلطان را بر تخت نشاندند و عبد الرحیم فرزند دیگرش تابع گردید مدّت عمرش پنجاه و سه سال و ایام سلطنتش سی سال بود و مملکتش بخارا و شهر کش و در جمیع ملأا التّھر سکه بنام او بود^(۲) بعد از فوت او سکه بنام عبد اللطیف خان بن کوچم خان زند شاهزاده بن سلطان فرخ بن شیخشاہ بن فرخ یسار بن امیر خلیل الله بن سلطان ابراهیم بن سلطان محمد بن کیقباد از نسل فوشیروان عادل درین سال بحکم شاه دین پناه بقتل آمد بواسطه قتل او سلطنهای شیروان منقرض شد درین سال امیر سلطان روملو که والی قزوین بود و ساخته بالغ در تدبیز وفات کرد^(۳) راقم این حروف ذرّه بیمقدار که نبیره اوست بمحنت قوارچی گری گرفتار گردید و قوشون اورا به پیر سلطان خلیفه که در بلاهت از اقران خود مستثنی بود عذایت فرمودند مولانا رکن الدین مسعود کاشی مولد دی شیراز است اما بواسطه کثیر توطّن در کاشان بکاشی شهرت یافته وی از شاگردان مقرر مولانا صدر الدین علی طبیب است في الواقع در مهارت علوم جالیفوس بلکه در کثیر تجربه بطیموس بود در آخر عمر طبیب شاه دین پناه گردید درین سال از عالم انتقال نمود *

گفتار در قضایائی که در سنّهٔ سبع و اربعین و تسعیه واقع گردیده

درین سال شاه دین پناه به بیلاق سورق فرمودند اندرا آن مقام غازی خان

(۱) تا بابر پادشاه ا ندارد (۲) تا بنام ... ا ندارد (۳) تا گردید ا ندارد

و اموال بسیار گرفتند و بجانب تبریز معاودت نمودند در آن ایلغار از بعضی مردمان اذک سستی واقع شده بود ایشان را بر خرها سوار کرده برای عبرت شهر بازار گردانیدند درین سال مهدیقلی سلطان افشار که حاکم شوشترا بود اورا دیو غرور از راه بوده و داعیه سر کشی و گردن کشی پیدا کرده و قلعه شوشترا را مضمبوط ساخت و دست تطاول بتعذیب عباد و تخریت بلاد دراز کرده حیدر قلی سلطان افشار بدفع آن ظالم بدکار مأمور گردید آن بلده را منحصر ساخته سوندک بهادر برادر مهدیقلی سلطان وی را در روز یکشنبه بیست و یکم شهر ذی الحجه کشته سوش بدرگاه عالم پناه فرستاد هم درین سال در تبریز طاعون واقع شد شاه دین پناه از شهر بدر رفت و چون طاعون بر طرف شد به تبریز معاودت نمود و الله اعلم *

فوت شدن عبید خان از بک

Ubaid Khan bin Mahmood Soltan bin Abu al-Khayr Khan bin Dolt Shiyuh Oghlan bin Elyati Oghlan bin Fولاد اوغلان بن ابیه خواجه بن (۱) تغتایی بن بلغان بن شیعیان بن جوجی بن چنگیز خان عبید خان پادشاهی بود (۲) بتنخراج مشهور بعدم علم معروف بقساوت قلب موصوف از علوم (۳) با خبر و در شعر بی بدل در زمان شیبک خان حاکم بخارا بود اکثر فرزندان سلطان حسین میرزا را او شکست داد درین سال باز بیرونش خراسان و تاراج اموال مسلمان دلش مایل گردید درین اثناً جبار شدید الافتقام و عافیت بخش خواص و عوام مرض مهملک بر مزاج وی مستولی گردانید (۴) و پهلو بر بستر نا توانی نهاد دست تصرف والی روح از شهرستان بدن وی کوتاه گردید شحنة از روی زمین رحلت کرده در زیر زمین منزل گزید فضای بلاد خراسان که بنا بر سهوم هجوم او از گیاه و میاه عاری بود از فیض سحاب این غاییت سمت خضرت و نثارت یافت فارس

(۱) تعبای ب ج

(۲) ب تنخراج انجویش ب سحر ج

(۳) با خبرا ما خبردار ب تا خیر ج

گفتار در قضایائی که هرسنه سنت و اربعین و تسعمایه واقع گردیده فرستادن شاه دین پناه شاهقلی خلیفه مهردار را بجانب ^(۱) آستارا

چون مکرر آثار عقوق امیره قباد حاکم ^(۱) آستارا بهظور رسیده بود شاه دین پناه شاه قلی خلیفه مهردار را با جمعی غازیان جریار روانه آن دیار گردانید امیره قباد از نهضت غازیان اطلاع یافت متعلقان خود را در جنگل متفرق ساخت قبل از شاهقلی خلیفه سلیمان بیگ توبیچی باشی باتفاق امیر اشرف متولی اربدیل با بعضی از ملازمان امرأ در ارجوان نزول نمودند و در آن اثناً امیره قباد با سوار و پیاده بسیار همه دیو سار ^(۲) بقدم مقابله و مقائله پیش آمدہ آغاز جنگ نمود غازیان بیک حمله ایشان را مغلوب گردانیدند در آن روز سلیمان بیگ توبیچی باشی جنگی کرد که روح اسفندیار و رستم برو آفرین خواندند امیره قباد هزیمت را غنیمت شمرده خود را بجنگل انداخت و غازیان ایشان را تعاقب کرده هشتتصد نفر از آن گروه بداختر را بقتل آوردند و سرهای ایشان را از بدن جدا کرده روانه درگاه مایون گردانیدند و حکومت آن دیار بفرمان شاه دین پناه به بایندر خان قرار گرفت *

فرستادن شاه دین پناه بهرام میرزا را بتاخت کردستان

درین سال بهرام میرزا و کوچجه سلطان قاجار بتاخت ولایت کردستان رفند حاکم آن دیار سلطانعلی ^(۳) مسلح فرار نمود غازیان ولایت اورا بتاختند

(۲) قدم ... فهاده ب

(۱) استاره ب استارا

(۳) مسلح ب

سلطان با تفاوت مردم یقه ترکمان و علی ایلی بجانب مخالف در حرکت آمد در چهار فرسنگی هزار اسب که چون کف دست هموار بود نهایی در میان بود که تقارب فرقین بتلاعی انجامید یوسف سلطان که منقلای سپاه دین محمد بود بر قراجه بهادر که بی خبر از جنگ بود جمله کرد و پرا با جمعی کثیر دستگیر گردانید و فوجی را تعاقب نموده بپایان نه روان گردید امرای عبید خان سرپل را گرفته تیرو باران کردند و کرانی نواختند و هر تیر که در جمعی امکان داشتند بر نشکر دین محمد انداختند

* نظم *

ز هر دو طرف شیوه تیر شد در و دشت پر صید و نخچیر شد
ندیدی ز رفتار تیر از کمان فرشته زمین آدمی آسمان
ز صندوق سینه در آن ترکتاز کماندار گردید صندوقه ساز
هراس بیقیاس بریقه ترکمان مستولی گشته علم دین محمد را برداشته فرار
نمودند اتش سلطان جلو انداخته ایشان را بضرب شمشیر باز گردانید مقلن این
حال یوسف سلطان که از پی گریختن رفته بود بجنگ رسید بیکبار بجانب
امرای عبید خان اسب انداختند و آنکه اقبال مخالفان بشرف زوال رسید
روی ادبی بوادی فرار آوردند از عظمای امرای عبید خان لطیف میرک و شیخ
نظری و تاجی بهادر تواچی باشی و قراجه بهادر وکیل و حافظ^(۱) قنقرات
دستگیر شدند درویش بی و کیک سلطان بدر رفتند و عبید خان در هزار اسب
(۲) این خبر را شنید بر شتری سوار شده بطرف بخارا گریخت چون قتل
چنین بدولت پادشاه ظفر قرین دین محمد را میسر گشت این خبر را بشاه
دین پناه فرستاد قاصدی به تبریز بدرگاه شاه عالم پناه آمد و شرح واقعه را
بیان نمود آنحضرت زیاده از حد مسحور گردید و از جهت دین محمد خلعتهای
فالخر روان ساخت و پروانه سیصد تومان تبریزی که هرسال از سبزوار بگیرد باو
عنایت نمود *

(۱) قنقرات طرح

(۲) این خبر را بشاه دین پناه فرستاد قاصدی به تبریز بدرگاه شاه عالم پناه آمد ب

انواع خرابی باحوال رعایا راه یافت فرزندان صوفیان خان یوسف سلطان و علی سلطان و (۱) ایش سلطان و پهلوان قلی سلطان و اقش سلطان بر بلاد خوارزم مستولی شدند عمر غازی فرزند سلطان غازی که خواهرزاده براق خان بود فرار کرد و بتاشکند رفته از براق خان استمداد نمود براق خان با تفاق عبید خان با لشکرهای معاوِر الفهر از روی قهر بخوارزم آمدند خوف بسیار بر ضمیر یوسف سلطان راه یافته بطرف خراسان گیخت عبید خان بی مشقت اغیار عروس مملکت خوارزم در کنار آورد چون یوسف سلطان بمقصد رسید برادران وی با سپاه گران بیوی پیوستند با تفاق روانه ارگنج گردیدند در کنار آب آمویه (۲) با امرای عبید خان و براق خان (۳) بایشان دو چار خوردن و ما بین ایشان محاربه در غایت صعوبت دست داد امرای معاوِر الفهر فاران نمودند و این جلادت هر چند پائی مخالفان از جای رفت اما دست از ترتیب اسیاب جنگ باز نمیداشتند عبید خان ولد خود عبد العزیز سلطان را در ارگنج گذاشته با تفاق براق و عبد اللطیف سلطان متوجه معاوِر الفهر گردید مقارن این حال دین محمد بن (۴) الوش خان که در نسا و ابیورد از قبل شاه دین پناه حاکم بود بمدده یوسف سلطان آمد و از بکان را تاج پوشانیده آوازه انداخت که لشکر قریباش رسید با تفاق ایشان شهر را در میان گرفتند و عبد العزیز سلطان باعلام این خبر قاصد نزد عبید خان فرستاد و مدد طلب نمود عبید خان از آب آمویه عبور نموده سلاطین خوارزم از بالای ارگنج برخاستند و متفق گردیدند عبید خان بشهر وزیر آمده بر آنجا مستولی شد حکومت آن بلده را بیکی از امرای خود رجوع نموده بطرف بخارا معاورت کرد چون بهزار اسب رسید شنید که دین محمد سلطان قصبه خیوق را تاخته و لوای مخالفت بر افراده نایمه غضبتش زبانه زده درویش بی را که از اعظم امراء بود با اکثر لشکر و کنای بطرف خیوق (روانه گردانید ازینجا نسب دین محمد

(۱) ایش ب الش ج کذافي النسخ

(۲) الوش ج در نساء باورد ج نسا و باورد ب ا

را فرو نشانید و شرار طغیان ایشان را بزال شمشیر آبدار نا چیز گردانید در هرجا
که سر کشی بود معدوم شد * نظم *

به رجای غباری که دید از ستیز نشانیدش از آب شمشیر تیز
ز باران پیکان جوشن گذر نمادند از غبار مخالف اثر
و حکومت آن دیار بالقاس میرزا تعلق گرفت رایات نصرت آیات متوجه
مستقر سویر سلطنت گشت چون غبار موکب پادشاه ربع مسکون سرمه دیده
امید (۱) اهالی تبریز آمد آن دیار از فر نزول آنحضرت غیوت انزوای باع
ازم و روضه جنان گشت و یکی از شعر قصيدة که از هر مصراعش تاریخ فتح
شیروان بیرون می آید گفته و این دو بیت از آنجاست * نظم *

وزادب سدره نشینان فلک از پی هم فوج فوج آمده و صف زده در صف نعال
با چنین عسکر و این جمع کجا روی نهد که (۲) نه اقبال کند جانب او استقبال

گفتار در قضایائی که در بلاد خوارزم واقع شد
صحابه نمودن دین محمد از بک

با امرای عبید خان

هزین سال سلطین خوارزم سلطان غازی را بقتل آوردند مواد هرج و مرج
در آن دیار پدید آمد و در هرسی هوای سلطنت پیدا شد و در هر گوش
بی توشه دست از آستین ظلم بدر آورد هرگذای پادشاهی و هر اسیری امیری
و هر گزیری وزیری و هر خسیسی رئیسی گشت * نظم *

بدان سر بر آورده از گوشه کشیده سر از تخم بد خوشها
فرومایه دونان هندو نژاد زده تکیه بر جای سام و قباد
پذیرفته چتر کیانی خل ل نگین سلیمان در انگشت (۳) شل

(۱) گرنه ا

(۲) ب ندارد و آن دیار را

(۳) خل ا

است شخصی که آنحضرت را می‌شناخت بوسم رسالت ارسال فرمودند تا خبر تحقیق بیاورد و آن شخص ببارگاه عرش اشتباه در آمد و ب بواسطه سخنان شیروانیان بعرض رسانید و نوازش یافته باز گردید و آنچه دیده بود و شنیده با ایشان در میان (۱) نهاد روز دیگر شاهرخ و حسین بیگ و محمد بیگ و اشرف و اعیان حصار با تحف و تبرکات بسیار باستان آسمان مقدار آمدند و اظهار بندگی و سرافندگی نمودند *

بامید لطف شه کامگار امن خواه آمد بورن از حصار در آمد بآن بارگاه بزرگ توافق کنان تاجدار ستگ شده سکه اش عیب بر روی زر چو حرف غلط در خط معتبر شده پادشاهیش بی اعتبار بدینسان که (۲) امثال خوبان بیمار مقایلید خزانی و مفاتیح دروب و دفاین بددست نواب دیوان اعلی دادند و شاهرخ و حسین بیگ و محمد بیگ مقید گشته فرمان واجب الاعلان شرف نفاد یافت که آن قلعه را خراب کردند *

حصارش فتداده ز پاسر بسر چو برج فلک گشته زیر و زیر رسیده ز دور سپهرش گزند بغايش شده پست و خندق بلند نگون کنگرش از تباھی همه شده ارۀ پشت ماهی همه و در روز جمعه سیوم جمادی الاول نعمت الله بیگ کوتوال قلعه گاستان به (۳) پایین آمده قلعه را تسليم نمود در هیجدهم جمادی الاول حسین بیگ از عساکر شیر وانیان بقتل آمد و شاهرخ را مقید ساخته همراه به تبریز آوردند چون مملکت شیروان بعنایت یزدان مسخر شد منشیان بلاغت شعار صورت عظایم امور را که در آن اوان از خسرو عالمیان بظهور آمده بود بنوک خامه گوهربار بر صحایف اوراق نوشته ببلاد آذربایجان و عراق و فارس و کرمان و خراسان و خوزستان و سواحل عمان فرستادند چون شاه دین پغاہ بآب تیغ غیار عصیان جنود شیروان

(۱) اندارد

(۲) امثال خوبان با

(۳) بزیرج

آیینه اموال ایشان را تالان خواهند نمود شیروانیان فرصت را غنیمت دانسته
در روزها بستند و در مقام مقابلة و مقاتله و مدافعته سپاه نصرت انجام ثبات قدم
نمودند مبارزان لشکر قزلباش اطراف و جوانب قلعه را فرو گرفته جنگ
نداختند از درون و بیرون تیر و تنفسگ مانند اقطار امطار و ادعیه مودم پرهیزگار
هابط و صاعد گردید و در آن آیام شاهرخ شقاوت فوجام با جمعی از جاهلان
نکبت انجام دست از جان شیوه‌یون شسته فدائی وار میکوشیدند واز جام حسام
جرعه مرگ منی نوشیدند برین قیاس قرب چهار ماه میان اموای عالیجاه و آن
طایفه گمراه ذایره جنگ و حرب در اشتعال بود روز بروز در جنگ جد آن جماعت
سمت ازدیادی پدیفت و ساعت بساعت آثار تمدد و عصیان بیشتر مشاهده
میشد آخر الامر لشکر ظفر قریب بروج آن حصر حصین را بضرب توب فرو آوردند *

نظم

(۱) از بس سنگ رعد اندر آن کارزار چو لاله شده رخنه ها در حصار
در آن ائنا درویش محمد خان حاکم شکی لشکر کوهستان را فراهم آورده بامداد
شهرخ بحوالی قلعه آمد تا به عسکر امرأ شیخخون آورد باین داعیه بحوالی ارد و
آمده نقاره نواخت و صورن انداخت محمد بیگ شیر بخت او غلی طالقش
و بعضی قوچیان بدفع آن گماهان روان گردیدند و ایشان را مغلوب ساخته اکثر
مردم اورا از جامه حیات عیان ساختند چون شیروانیان از امداد درویش محمد
خان مایوس شدند زبان بتقویر این معذرت گشودند که شاه دین پناه بنفس
فیض خویش بدینجا آید قلعه را تسليم کنیم امرأ سخن پادشاه شیروان را عرضه
داشت کرده پیاية سریر اعلی فرستادند قاصد در مرند باردوی پادشاه سعادتمند
رسید و آنچه شیروانیان گفته بودند معروض گردانید لاجرم پادشاه کواكب حشم
عازم شیروان گشت در حوالی قلعه نزول نمود تمامی دره بیقد از خیام و اعلام
و طویله و سپاه و بارگاه *

چنان گشت گیتی ز نزدیک و دور که راه بسته شد بر صبا و دبور و شیروانیان را معلوم نمود که شلا دین پناه بنفس نقیص خود بظاهر قلعه رسیده

(۱) ب این بیت را ندارد

ولایت شیروان است انداختند حاکم آن دیار نعمت الله بیگ در قلعه متخصص گشت امرای شاهی در ظاهر قلعه گلستان (۱) قبّه خیمه و خرگاه بلند ساخته و بقوب (۲) روز تمکن ورزیدند جمعی را در (۳) بالی حصار گذاشته روی بقلعه بیقرد آوردند شاهر خ پادشاه شیروان از توجه غازیان آگاه گردید حسین بیگ را که وکیلش بود بالشکر جلادت اثر بمیدان محاربه فوستاد و آن دو گروه با شکوه در میان دره بیقرد بهم رسیدند *

رسیدند شیروانیان فوج فوج زد از (۴) کوهه پوشان همه دشت موج بفتر و شکوهی رسید آن گروه که از هم فرو ریخت البرز کوه دست بازداختن تیر و راندن شمشیر بودند آسیاب محاربه در گردش آمده جوی خون در آن دره روان گردید حسین بیگ آثار عجز و اذکار بر فاضیه خویش مشاهده نموده سلوک طریق گریز اختیار کرده بقلعه رفت (۵) و استحکام حصار قرارداد و آن حصاریست در غایت رفعت و بسان حصار فیروزه فام مستحروس ز فواب ایام خندق عمیقش چون میدان امل در غایت وسعت و خاک ریز بلندش مثال همت خردمندان در کمال رفعت *

بروچش بدعاوی زبان کوده باز سخن کرده با کنگره عرش ساز بناش بود طوق (۶) گردون سپهره دو وزن ز دیوار او ماهه و مهر رواق فلک طاق دروازه اش بعدهش بودیں رفته آوازه اش زبالش سنگی که افتاده سخت در آسمان گشته زان لخت لخت و دست تسلط اجنبی را بجز پنجاه مهر عالمتاب بر آن قلعه و دیار استیله فدوکه همگز مرغ رایت فتح بغیر خسرو چارمین بر آنچا پرو بالی نگشوده جنود فولباش بر قلعه گرجی که در پهلوی بیقرد واقع است استیله یافتد و شیروانیان از خوف دلوران بستن دروازه را فراموش کردند غازیان خواستند که بدرورن قلعه در آیند بدر خان مانع ایشان گردیده گفت اگر جنود ظفر شعار بحصار در

(۱) ب ندارد (۲) بقرب تمکن ا بقرب روز تمکن س ج مطلقاً این فقره را ندارد

(۳) از پایی حصار

(۴) کوهه ا

(۵) گردان ب

(۶) تا قرارداد ب ندارد

میدرند^(۱) و سپاهی بی پرسش هرچه میخواهند میبرند رسوم شرعیه در آن دیار مختلّ و بقاع خیریه رونق و معطلّ پیوسته بواسطه افعال ایشان نظام کارها گستته شده و مصالح خلائق باختلال انجامیده و قوانین جمعیت و رفاهیت از سمت استقامت و نهی صواب منحرف گشته هر یک بقوّت بازدی خویش مغور شده بزیر دست انواع ستم و الٰم میرسانند *

بسا خاندانهای پیر قدیم که بودش عصای ستون^(۲) متنکا
فکندند ذاگه بتحت اللُّوْرِی
که از اوج چوخش بیک دستبرد
چو اوتاد در سجدة افتاده سقف
امامان چو قندیل آویخته
چو سجّاده افکنده محرباها
درخت هنر همچو شاخ گوزن
فرومانده بی برگ و نشو و نما
گرانمایه را کار در انحطاط فرمایه را پایه در ارتقا
بنابر آن فرمان عالی فاذ شد که القاسم میرزا و منتاشا سلطان استاجلو و سوندک بیک قورچی باشی و بدر خان استاجلو و یعقوب سلطان قاجار و قراولی عربکیللو و محمد بیک طالش و سپاه قرا باغ و مغان و بیست هزار از جنود نصرت نشان بموافقت قورچی باشی پادر که در آن اوون از شیروان آمده بود و بر مداخل و مخارج آن ولایت اطلاع و وقوف تمام داشت متوجه تسخیر شیروان شوند امرأ بموجب فرموده رو برا آوردند و کشیدها را جمع کرده از آب کر عبور نمودند *

سر اهل شیروان تهی شد بخواب که بگذاشت دریلی آتش ز آب چون ظاهر قلعه سرخاب که در حوالي^(۳) کلید گیلان واقع است محل نزول سپاه بحر جوش عدد خوش گردید مردمان قلعه آغاز محاکفت نمودند لشکریان بیک حمله آن قلعه را گرفتند و متوجه آن حصار را اسیر کرده خان و مان ایشان را بجا روب نهیب و تاراج روفتند و فوجی را امرأ بقلعه قبله فرستادند و غازیان حصار را مستخر گردانیدند و سیصد کس که در آن قلعه بودند گرفته نزد امرأ آوردند آنکه امرای عالیجه کمند همت بر فتح قلعه گاستان که منحکم ترین قلّاع

(۱) کلد کلان ب

(۲) مکان ج

(۳) تا پیوسته در ب نیست

از ثقافت استماع افتاده که عورتی سیده که در نکاح یکی از قضاة هرات بود و از شوهر خود جدا افتاده با والده خود در آن ولایت بسو میگرد و در روزی که والده وی وفات یافتد او بسبت فوت مادر سیاه پوشیده و جمع زنان در گرد وی جمع آمدند و گریه میگردند فرمود که دست آن ماتم زده را گرفته از آن مسجع پر فرع بیرون آوردند و بخانه برده بروی دخول کرد اما با وجود این قبایح بدل تمام داشت و علماء و شعراء را رعایت بسیار می نمود و مولانا حیرتی در استرایان پیش وی رفته این قصيدة را با اسم او گفته گذرانید *

ای که رایت^(۱)؛ صفا آینه غیب نماست

هست پیش تو عیان آنچه نهان در دل ماست
خسرو کشور اقبال محمد صالح
آنکه سرتا قدم آراسته از اطف خداست
در مقامی که گذر کرد نسیم غضبیش
کوه حد باره سراسیمه تر از باد صباست

بهایزه این قصيدة هفت خوار ابریشم با هفت استر بموی داد چون صدر الدین خان آن سر خیل اهل خذلان مقید کرده بدرگاه شاهزاده دین پناه فرستاد چون به تبریز رسید غازیان بتوجه آنکه الفاظ بی ادبانه بر زبان وی جاری نگردد جوال دوزی بر زبان آن بد روز زده قوت تکلم ازو سلب کردند و بنظر سیاست اثر نواب شاهی رسائیدند پادشاه ظفر وزود آن مردود را فرمود که در خم کرده بربالای مقاوم نصوبیه برده بیندازند فرمان بروان امتنان حکم کرده در حال آن بدفعاً بعالی دیگر انتقال نمود *

لشکر فوستادن شاه دین پناه بجانب شیروان و گرفتار شدن شاهرخ شقاوت فرجام

درین سال خبر به پادشاه دین پناه رسید که اعیان شیروان از بی ضبطی شاهرخ بن سلطان فرخ ملوو و منغورند امرأ بی استضواب وی پرده ناموس

(۱) مصفا ب

اند و سپاه ما در نهایت قلت مناسب چنان میفماید که استرایباد را گذاشته متوجه بسطام گردیم و شاه دین پغا آگاه گودانیم صدر الدین باستصواب ملازمان روانه بسطام گردید محمد صالح بدرور استرایباد خرامیده بر مسند حکومت متممکن گشت و تبرکات لائق و تحفهای موافق به عمر غازی سلطان و سایر ازبکان داد عمر غازی سلطان حکومت آن دیار را بلوی گذاشته روانه خوارزم گردید بعد از رفتن ازبکان سودای سوری بودمانع او استیناً یافت و کدوی سوش بشراب غرور پر گشته کلاه آزم از سر بی شرمی برگرفت و سر بیمغز او که از خود مسوی بهره گذاشت بنای رعنایی بیاراست و چشم و دل او که از نور بصیرت بی نصیب بود بسرمه شوخ جلا داد آن سر دفتر ابلهان بساط عیش مبسوط گردانید از ثقات استماع افتاده که در آن ایام آن جاهل فادان بلاد بیع مسکون را بحریفان محال اندیش و نزدیکان خویش قسمت مینهاد و ولایت که بر یکی از آن ابلهان نامزد میگرد آن بی عقل^(۱) در برابر او سجده کرد «بنان بدعایش میگشاد و مشهورست که در میان ملازمان وی جهت قسمت بیع مسکون جنگ عظیم بوقوع انجامید چون صدر الدین خان از استرایباد بدر رفت خبر آن واقعه را بدگاه شاه دین پغا فرستاد آنحضرت امر کرد که امیر سلطان روملو و شاه علی استاجلو و حسین جان سلطان روملو و^(۲) حسن بیگ شاملو بر سری دوند امراً بفرمان حضرت شاه دین پغا روانه شدند قبل از رسیدن ایشان صدر الدین خان جوشن توکل پوشیده با فوجی از بهادران کار دیده و گوم و سرد روزگار چشیده از بسطام بطرف استرایباد ایلغار نموده در ماه مبارک رمضان بعنایت یزدان بحوالی آنولایت رسید فوجی از شجاعلن را منقلای گردانید و بنفس خود بسرعت تمام از عقب ایشان روان شد در آن زمان محمد صالح با مردمان طالح بغلی و نوش اشتغال مینمود که ناگاه صدا و نقاره و صورن بگوش او رسید و آن نابکار سراسیمه وار راه فرار پیش گرفت و متوجه بیشه گردید شاه وردی بیگ کنگرلو که از ملازمان خان بود ویرا بچنگ آورده بخدمت رسانید صدر الدین خان در مقام خود آرام گرفت

(۱) در برابر او سجده کرده در ب نیست در ا زبان نیست   (۲) حسین بیگ ا

وقایع تیره گشت و حکیم را احراق فرمود و امیر معز الدین محمد را عزل
 (۱) نمود درین سال کامران میرزا با لشکر بسیار از بلاد هند به حوالی قندهار آمد
 قراچه بیگ را منقلای گردانید بداق خان قاجار شاهوردی بیگ زیاد اوغلی را با
 جمعی از فارسان میدان دلوری باستقبال ارسال نمود شاهوردی بیگ با مردم
 اندک در حوالی شهر بمیرزا کامران رسید بعد از ستیز و آویز بسیار گرفتار گردید
 لاجرم بداق خان طالب صلح و صلاح گشته بعد از عهد و پیمان قندهار را بمیرزا
 کامران سپرده متوجه درگاه عالم پناه گردید و میرزا کامران نیز شاه وردی بیگ
 را رعایت تمام گرده و خصت داد *

گفتار در مخالفت کوهن خواجه محمد صالح بتکچی در استراباد و گوفتار شدن بدست ملازمان صدر الدین خان

درین سال محمد صالح ولد خواجه مظفر بتکچی سواز ریقه طاعت
 داری (۲) از قبله متابعت بر تائمه جمعی سیاه پوشان استراباد را مجتمع ساخته
 بعضی از قصبات ولایت استراباد تصرف نمود قاصدان با تحف فراوان بخوارزم
 نزد عمر (۳) غازی سلطان فرستاد و مدد طلبید و خود را در سلک هوا خواهان
 وی منتظم گردانید والی خوارزم را حکومت استراباد موافق افتاد از احشام
 و صحرا نشینان سپاه فراوان بهم آورده متوجه استراباد گردید محمد صالح با سیاه
 پوشان از جنگل جرجان بیرون آمده به عمر (۴) غازی سلطان ملحق گشت خوارزمیان
 شرایط اعزاز و احتقام بتقدیم سانیدند چون والی ولایت استراباد صدر الدین
 خان استباجلو از اتفاق آن دو سردار آگاهی یافت با مردمان خود مشورت نموده
 تمامی آنجماعت متفق لفظ معروض داشتند که چون اعادی در غایت کثرت

(۱) فرمود ج
 (۲) از قبله متابعت ب ندارد

(۳) ب در بعضی جاها قاضی دارد

علی بیات را با جمعی از غازیان همراه آن شخص روان گردانیدند و باقی لشکر جنگ انداختند و غازیان بی باک و کوه روان چالاک بیکنگاه خود را در قلعه انداختند و صورن کشیدند و چون مردمان آن حصار از آن حال که اصلاً در خیالشان نمیگذشت آگاه شدند سواسیمه گشته از بیم جان دست به تیر و کمان برند خواجه کلان دو سه کس از غازیان را بقتل آورده آخر جنود ظفر شعار آن مدبر نابکار را دست بسته به پائین او را و ملازمانش را بررا عدم فوستادند و خواجه کلان را روانه تبریز گردانیدند چون نظر شاه خبسته ذهاب بر آن بداعتقاد افتاد فرمود که اورا از مقاومت نصریه از خصیه اش آویختند تا بمشقت تمام بدار
الجزء انتقال نمود *

قضایایی که در شیروان واقع شد

درین سال قلندری در شیروان دعوی نمود که من سلطان محمد بن شیخشاهم و لشکر بسیار بهم رسانیده بر سالیان مستولی گردید و از آنجا بشماخی آمد چون شاهرخ قوت مقاومت نداشت فرار کرده بقلعه بیقدود رفت قلندر بر شماخی مستولی شده بعد از چند روزی پی جهتی رایت مراجعت بر افراد چون شاهرخ در قلعه بیقدود شنید که قلندر باز گشته است از عقبش روان شد در حوالي سالیان تلاقي فیقین دست داد بعد از ستیز و آویز قلندر شکست خورد و بدر رفت شاهرخ از عقب رفته ویرا بچنگ آورد شیخ پادار بضرب چماق آن اهل نفاق را بررا عدم روان ساخت مولانا رکن الدین مسعود کازوفی اعلم علمای دهرو افضل اطبای عصر بود گاهی در ازاله مرض بخلاف قاعده حکماً و قوانین اطبای عمل میفرمود و تصوفاتش موافق می افتاد پیوسته در امور ملکی دخل میکرد درین سال حضرت صدارت پناه امیر معز الدین محمد اصفهانی اراده در خاطر گذرانید که حصول آن موقوف بعرض اشرف اعلی بود حکیم آن را در خفیه بمسامع عز و جلال رسانید بذایر آن آینه خاطر^(۱) همایرون از آن

رفتن امراً برسر قلعهٔ استا و فتح شدن آن حدود و گرفتار شدن خواجه کلان صدود

چون خواجه کلان^(۱) ولد خواجه ملک خانی در یکی از قلاع آن دیار که موسوم بود باستا ممکن بود و باینده و رونده متعرض میگردید امر عالی صادر شد که غازی خان ذوالقدر و شاه قلی سلطان افشار و علی سلطان^(۲) طاطی اوغلی با لشکر جوار بتسبیح آن حصار روند بنابر آن فرمان غازیان عظام بطرف قلعه روان شدند چون حوالی حصار مضرب خیام جنود کواکب احتشام گردید غازیان با سباب قلعه گیری شروع نمودند آن حصاری بود سری بلک الافلاک کشیده و چشم روزگار مثیلش ندیده کنگره بروجش از پی نظاره بسیط زمین از سپهر بیرون سر بر آورده و جدار^(۳) استوارش با سد سکندر دعوای هم سری و برابری کرد *

بسد سکندر درش توأم—ان ببرج فلك بارة اش همعنان
ز بالاش سفگی در افتاد بزیر عجب گر رسد تا قیامت بزیر
حمل کرده بر خاک ریش طوف چو سیمرغ در دامن کوهه قاف
سپاه ظفر یار نصرت شعار نشستند در دامن آن حصار
سه ماه از صباح تا رواح شر آتش بیگار می افروخت و شعله تفنگ جان ستان
خرمن حیات دلوران میساخت *

ز برق تفنگ شد در آن دشت کین پر از رعد و برق آسمان و زمین در آن اوان یکی از معتمدان خواجه کلان ازوی رنجیده از قلعه فرار نموده نزد امرأ آمده بعض ایشان رسانید که این قلعه را راهیست و ممکن است که از آنجا بقلعه توان رفت و باین راه بغير من و خواجه کلان و دو دیگر از معتمدان کسی دیگر مطلع نیست صلاح آنست که امشتب بر قلعه جنگ اندازید و قلعه داران را بخود مشغول سازید و قورچی را همراه من کرده تا فتح قلعه نمائیم امراً

(۱) ولد خواجه بیگ خانی از قلام آن دیار..... ممکن ج

(۲) قاتی اب باستوارش

مینمود شب و روز با سگ و یوز در شکار بوده بطريق اکسره و قیاصه حجاب در ابواب بیوت خود نصب کرده ایشان هیچ فردی از افراد انسانی را نمیگذاشته که به مجلس او در آید و از هرگز که اندک کاری که مرضی طبع او نبود سر میزد جمعی را شب بر سر او فرستاده بقتلش می آوردند *

چو تیره شود مرد را روزگار همه آن کند کش نیاید بکار
درین اوان که ادوی همایون در حوالی امامزاده واجب التعظیم امامزاده
عبد العظیم بود خدمتش بدرگاه عالم پناه آمده بر جمیع امراء و سادات و موالی
و اهالی تقدیم نمود و اهل ری چون سالها لکد کوب ظلم او بودند و جانها بلب
و کارد باستخوان رسیده بود از وی شکوه کردند بار اول جناب فضائل مآب قاضی
محمد ولد قاضی شکر الله که از بزرگان زمان بمزید ادراک و شیرین کلامی ممتاز
و مستثنی بود بتکلم در آمده گفت آی شاه قوام الدین شما پادشاهید یا
درویش وی جواب داد که من درویشم حضرت قاضی فرمود که سبب ساختن
قلعه و جمع آوردن جبه و جوشی چیست وی سکوت اختیار فرمودند باز قاضی
گفت شما در سفك دمای برتبه اسراف نمودید که جهانیان عبید خان ازبک
و قاسم جلاد را فراموش کردند و اسمایی مقتولان را که به تیغ او کشته شده بودند
شمدون گرفت چون بمولانا رسید مذکور شد شاه دین پناه فرمودند که اگر شما اورا
بقتل نمی آوردید چرا املائش را متصرف میشدید در آن اثنا میرفیضی
معرف ادوی همایون بود گفت ترا چه حد آنکه به پسر سید محمد کمونه
تقدیم کنی شاه دین پناه فرمودند که راست میگوید برخیز که جای تو نیست
بعد از گفت و گوی سیار و مناظره بیشمار بر آن حضرت چون آقتاب روش
گشت که دعوای او کاذب و سیادتش غیر واقع است بنابر آن حکم عالی بگرفتن
او صدور یافت و چند روز در خانه قاضی جهان محبوس گشته بعد از آن بقلعه
الفجح فرستادند در اوایل رجب هوای قزوین از غبار سم زند شاه سعادتمد
عنبر بیز گشت چند روز در آنجا بکامرانی گذرانید در متصف شعبان خسرو
عالیان در دار السلطنة تبریز فرزل فرمود *

که در آن اوان بوقوع انجامید قتل خواجه کلان غوریانی است و مشار الیه از^(۱) عدّت اهل سنت بود چون عبید خان بغوریان آمد خواجه کلان با بعضی از ابلهان باستقبال رفته برگرد سرشن گردید و این بیت را ورد خود ساخت

اگر چون خار بر خاک کشی خاک درست گردم
و گر چون گرد بر بادم دهی گرد سرفت^(۲)

و الفاظ بی ادبانه نسبت بشاه دین پناه بر زبان جاری گردانید منهیان دولتخواه و مخلصان بلأاشتباه واقعه معهود را معروض داشتند بنابر آن حکم عالی بقتل او صدور یافت فیلان بران اولا کشان کشان بچهار سوق هرات برده پوست کندند و پرکاه کرد^ه بر سر چوب تعییه کردند درین سال کار کیا^(۳) سلطان حسن بن کار کیا سلطان احمد بن سلطان حسن بن کار کیا سلطان محمد بن ناصر کیا بن امیر سید بن مهدی کیا بمعرض طاعون علم عزیمت بعالم آخرت بر افرشت امیر عباس که صاحب اختیار بود ولد وی خان احمد را که در آن اوان یکساله بود بجائی او بحکومت نصب گردانید *

گفتار در قضایائی که در سنّه اربع و اوّبعین و تسعماهیه واقع شده صراجعت نمودن

شاه دین پناه از خراسان

چون مهّمات مملکت خراسان بر فرق مردم بندگان دولتخواه فیصل یافت شاه دین پناه عذان دولت و سعادت بصوب سریر سلطنت و مستقر خلافت منعطف گردانید و طنطنه مقدم همایون از ایوان کیوان گذرانید در اوایل جمادی الثاني در عین سعادت و کامرانی در حوالی طهران نزول نمود در آنجا حکم بر گرفتن امیر قوام الدین نور بخش صدور یافت تفصیل این مجمل آنکه شاه قوام الدین از ژنده درویشی که خلعت حیات جاودانیست برآمده پا از حد خود بیرون نهاده بطريق پادشاهان عالی تبار و خوانین ذوى الاقتدار سلوک

(۱) از نداد

(۲) علاوه

(۳) فی النسخ حسین و هم در چاپ برنهارد دون

قرا حاکم بلخ بدرگاه آمده عذایت یافته بدیار خود معاودت نمودند هم درین سال دین محمد خان بن (۱) اوس خان و برادرش علی سلطان که اولاد چنگیزخان بودند بارشاد و عقل و دلالت کمر عبودیت بر میان بسته بدرگاه شاه دین پناه آمدند آنحضرت الکای نسا و ابیورد با توابع و لواحق با عذایت کرده روانه آن ولایت گردانید هم درین سال بهرام میرزا را قبل از رفتن بخراسان بهکومت گیلان فوستادند سبب رفتی میرزا به گیلان آنکه چون کار کیا سلطان حسن والی گیلان (۲) بجوار رحمت یزدان پیوست خور کیا طالقانی و کیل سلطان حسن بود بدرگاه عالم پناه آمد و تسخیر ولایت گیلان را قبول کرد شاه دین پناه بهرام میرزا را با جنود فراوان روانه گیلان گردانید میرزا باستصواب ابلهان شش ماه در دیلمان مکث نمود و در آن اویل کیا خوز (۳) کیا با پاقصد فتو از بهادران جلادت اثر از راه اشکور غافل خود را بلاهجان افداخت بهرام میرزا با جنود عالم سوز در همان روز در لاهجان نزول نمود هبجهده نفر از امرای گیلان بدرگاه شاهزاده آمدند چون میرزا متوجه آن دیبار گردید اکثر آنولایت بتحت تصوفش در آمد در آن ائذ کیا خور کیا طالقانی که فرو گیلانیان اعتبار تمام داشت جناب میرزای بسخن مردمان هرجائی وی را گرفت و بواسطه آن گیلانیان با غازیان آغاز مخالفت کردند بهرام میرزا مغلوب گشته به بیلاق دریاک آمدند بعد از چند روز بقرزین آمد و راقم حروف حسن روملو که در آن اویل در قزوین بود و آن بلده به تیول اجداد امیر سلطان مقرر بود با تقاضا والده مراسم استقبال و شرایط تعظیم و اجلال بجا آوردیم و خیمه و خرگاه و سرپرده و بارگاه و مبلغی نقد و اسنان خوب و اقمشه و احذاس صرغوب بطريق پیشکش گذرانیدیم و اکابر و اشراف وظایف نیاز و نثار بظهور آوردند و درین سال شاه دین پناه امیر مغرر الدین محمد اصفهانی را از صدارت عزل کرده اورا بامیر اسد الله موعشی که از سادات شوشتر بود تفویض نمود و از اموری

(۱) اولش ب

(۲) خورب کیا خور کیا طالقانی ج

خراسان زمین زیب و زیور گرفت   تن ملک ازو جان دیگر گرفت
آفتاب مرحومت سایه دولت معدلت بر مفارق برایا و رعایا ازداخت مردمان
آن دیار که نشانگان بادیه محدث و گرما زنگان تموز زحمت و مشقت بودند از
مشرب عذب فضل^(۱) او شربت نوال چشیدند *

لشکر کشیدن شاه دیں پناہ بجانب زمین داور و قندهار و مسخر شدن آن دیار

چون فصل شتا با آخر انجامید سپاه سبزه و ریاحی بساط زمین^(۲) منقش
گردانید *

شگفتند گلهای بفروشکو
پر از الله شد دامن دشت و کوه
شقایق چو لعل بتان می پرست
بعشرت قدھای گلگون بدست
پادشاه عالی تبار به نیت یورش قندهار از هرات بحرکت آمده سلطان محمد
میرزا و محمد خان را در هرات گذاشت و در دهم ذی قعده سال مذکور خسرو
منصور بر سبیل ایلخان بطرف قندهار روان گردید چون کفار آب هلمند محل نزول
پادشاه سعادتمد گردید امرأ و لشکریان^(۳) بعضی بسل و طایفه خود را بر آب زده
عیور نمودند فرمان همایون نافذ شد که امیر سلطان روملو با جنود بسیار روانه
قندهار گرد و آن بلده را محافظت نماید تبار آن امیر سلطان روانه گشت چون
خواجه کلان از توجه عساکر ظفر نشان خبر یافت کچی خواجه را که از
خویشان و معتمدان وی بود در قندهار گذاشته متوجه ولایت سند گشت چون
ماهیچه طوق زنگار شهریار عالی تبار از افق دیار قندهار طالع گردید کچی خواجه
و اعیان باستقبال شتافتند و منظور نظر خسرو فریدون فر گردیدند ایالت آن دیار به
بداق خان قلچار قرار گرفت آنحضرت بهرات معاودت نمود چون بادشاه ربع
مسکون از یورش قندهار با غذایم بسیار بهرات آمد ایلچیان عبید خان و کسکن

(۱) و شراب ب

(۲) بعضی بسل ایصل ب يصل ج

انتظار خبر دیدگر بود که در شب شانزدهم شهر شعبان از ولایت مرو شاهجهان از نزد سونجک محمد سلطان کسی آمد و قزلباشی که فراوان ایشان در درگزگرفته بودند آورده آن شخص گفت که حضرت شاه بخراسان آمده درین زمان بهرات می‌آید عبید خان امرای ازبکیه را جمع کرده در تکلم آمده گفت انساب آنکه شما با سپاه خود موافقت کرده توّقف نمائیم تا هذگام رسیدن قزلباشی محاربه کنیم غالباً این بار ما فایق آئیم زیرا که ایشان در قلب زمستان از مکان خود بیرون آمده اند در نسا و ابیورد و حملت بسیار کشیده اند و پر ایشان تلف شده و ما در کمیت سپاه و پر از تراویح ایم امرای ازبکیه معروض گردانیدند

* نظم *

نداریم ما طاقت جنگ شاه بود فتح و نصرت هوا خواه شاه
 فلک یار و انجم هوا دار اوست ز برق تفنگ گرم بازار اوست
 باو نیست ما را می‌جال سیز نداریم چاره بخیز از گریز
 مزون با درفش از غصب مشتری مکن بی سبب رنج اذکشت را
 اوی آنکه از هوات کوچ کرده بپخارا رویم عبید خان این جواب را رد کرده در توّقف سخن گفت فایده نداد امرا و سوداران ازبکیه گفتند که اگر درین کار با ما موافقت می‌کنی خوب والا تراگرفته باسب بسته بجانب ماوراء النهر می‌بیوریم عبید خان بنابر آن در هفدهم شعبان که آفتاب در برج دلو بود بر مرکب گریز سوار شده گردان و نالان از هوات فرار کرده از خوف جنود ظفر شعار از راه بلخ که غیر متعارف است متوجه بخارا گردید *

* بیت *
 انوار آفتاب چو سر بر زند ز کوهه پیدا شود که چند(۱) بود رونق سها
 و بعد از فرار او شاه دین پناه در ساق سلمان نزول اجلال قرمود روز دیگر با عظمت و حشمتو که دیده گردون پیر هیچ جوان بختی را بآن هیأت ندیده بود از راه خیابان بشهر آمده بر سریر سلطنت خراسان متمن گردید *
 بملک خراسان بصد کرو فر چو آمد شهننشاه آین ظفر

(۱) شود رونق سپاچ

گردانند و مجاهدان دین و غازیان ظفر آئین کمر افقياد برمیان جان بسته از شاه یک اشارت از ما بسر دویدن گویان متوجه شدند آنحضرت بالشکر های که وهم و خیال از استيفای اعداد ابطال و رجال آن عاجز آید متوجه خراسان گردید امیر سلطان روملو و صدر الدین خان استاجلو و سلطان علی طاتی اوغلی برسم مدقلای از پیش روان شدند و غازی خان ذوالقدر از شیراز و شاهقلی خان افشار از کرمان و حسین جان سلطان روملو و بداق خان قاجار و سرداران هر دیار بادوی همایون ملحق گشتند آنکه شاه دین پناه بطرف نسا و ابیورد در حرکت آمد در منزل ..... (۱) دیگر امیر سلطان روملو و شاهقلی خلیفه شهردار بطرف قلعه طبس روان شدند زیرا که سام میرزا در آنجا بود سام میرزا از قلعه بیرون آمد و سرخجالت از گردیدن نداشت بیرون آرده و بپای استغفار باستان و امرأ اورا بنوید مرحمت شاه امیدوار گردانیده بدرگاه عالم پناه آوردند شاه دین پناه بعضی از ملازمانش را بقتل در آورده از سرگناه وی در گذشت *

امدن شاه دین پناه بخراسان و فرار نمودن

عبيد خان

چون عبيد خان چهارده ماه در هرات توقف نمود عزیمت تستخیر ولایت مشهد مقدسه رضویه فرمود درویش بی را که از عظامی امرای وی بود در هرات گذاشته بجانب مقصد در چندیش آمد چون بولایت با خرز رسید شنید که شاه دین پناه از مقر خویش بیرون آمده متوجه خراسان است و کسان از برای تحقیق این خبر باطراف فرستاد در آن اندی فرستاد گان وی آمدند و مود مجهولی را با کتابتی گرفته آوردند آن مکتوب را یکی از اعیان ولایت مشهد بیکی از دوستان خود که در هرات بود فرستاده مضمون آنکه در فلانوز حضرت شاه طهماسب بخراسان آمده از پی قلع و قمع از یکان کوچ بر دوچ متوجه هرات است عبيد خان حامل این کتابت را بیکی از ملازمان سپرده در ساعت از ولایت با خرز کوچ کرده بهرات آمد و در

(۱) گردید

و آخر اورا در قفس آهنجین کرده سوزانیدند امیر سعد الدین عقایت الله خوزانی بمنافت رای و اصابت تدبیر از سایر وزرای عالیمقدار امتیاز تمام داشت درین سال بغضب شاهی گرفتار گشت سبیش آن بود که بدروه عرض رسید که با عیسی پسر بسلیق بیگ اراده فسادی داشته اورا بانواع^(۱) صلات و عطاها^(۲) موعود ساخته بنا بر آن نایره غصب شاهی مشتعل گشته بحکم آنحضرت روزی که مظفر سلطان گیلانی را در قفس کرده آتش زدند خواجه مشار الیه را در زیر قفس مظفر سلطان از خصیه آویخته با یکدیگر سوتنه خاک وجود شان بجاد فذآ دادند تاریخ فوشان از عشق پسر بسلیق توان یافت *

خواجه عذایت که همی زدمام لاف خردمندی و فکر دقیق
بد عملی کرد و ز منصب فتلاد گفتمش ای با غم و محنفه افیق
از غم عشق که و تاریخ چیست گفت ز عشق پسر بسلیق
مولانا^(۳) اهلی شیرازی درین سال در شیراز فوت شد و از منظوماتش جواب
قصیده مصنوع خواجه سلمان ساوجی و دیوان غزلیات *

گفتار در قضایائی که در سنه ثلث و اربعین
و تسعمایه واقع شده لشکر کشیدن شاه

دین پناه نوبت چهارم بخراسان

درین سال ایلچیان متواتر از خراسان می آمدند و عرض میکردند که عیید خان بستور پیشین در میدان مخالفت جولان میهماید بنا بر آن حمیت پادشاهی و غیرت شاهی نایره غصب را اشتعال داده فرمان قضا جریان بنفذ پیروست که لشکر های جهان در ظل رایات نصرت نشان بجانب خراسان روان شوند و در قلع و قمع جماعت خلالیه ایزکیه و گروه بی شکوه یزیدیه سعی تمام و جهد ملا کلام بتقدیم رسانیده آن بلاد را از وجود خبث ناپاک ایشان پاک^(۴)

(۱) ضلالت ب

(۲) هلالی ب

(۳) موعد اج

(۴) گردانید ب

امیر شیعی ابراهیم بن سلطان محمد بن کیقباد در روز فهم جهادی الاول سنّه مذکور از دار فنا بدار بقاً انتقال نمود و ازو نسلی نماند مدت سلطنت او دوازده سال بود و مملکتش بلاد شیروان بعد از فوت او شاهرخ بن سلطان فرخ بن شیخشاه که در صغر سنّ بود بر تخت نشست صوفیان خلیفه روملو اصلش از شهر سیواس بود چند سال در خراسان حکومت کرد و چهار هزار و هشتاد دوازده من قند در جنگ بقتل آورده بود در روز دو شنبه و سه شنبه و جمعه دوازده من قند بجهت حلوا و ^(۱) چهل من عسل بجهت حلوا و دریست کله قند و دوازده گوسفند مع یراق و ^(۲) دو هزار دینار در راه دوازده امام صرف میکرد درین سال بذویی که مذکور شد کشته گردید مظفر سلطان حاکم رشت در آن اوان که جنود خواندگار بآد رایچان آمد مظفر سلطان بواسطه نفاق ولایت خود را گذاشتند نزد خواندگار رفت بعد از رفقن رومنیان روانه گیلان گردید در غیبت او امیر حاتم که ملازم دی بود بر رشت مستولی شده بود در ^(۳) موضع مابین ایشان محاربه در غایت صعوبت دست داد امیر حاتم بروی غالب آمد و مظفر سلطان بالم فراوان بکشته نشسته و مدتی بروی دریا سر گردان و خیزان میگردید آخر سفینه دولتش در حوالی بادکو در گرداب ادباز افتاده سلطان خلیل والی شیروان ^(۴) که بمحاجه شاه دین پناه سر افزای بود اورا نزد خود بود در صدد رعایتش در آمد سلطان خلیل نیز بشومی او در آن اوان وفات یافت و او بدست فرستاده های شاه پناه گرفتار گشته اورا به تبریز آوردند چون بحوالی شهر رسید شاه دین پناه حکم کرد تا شهر را آذین بستند و ^(۵) صناع و محترفه و اوساط النّاس باذین مشغول شدند اسوق و کوچهها را و قیصریه را با نوع رخوت و امتعه مذهب و مزین گردانیدند و قولان و مخنثان و مضمکان باستقبال مشار اليه سرعت نمودند و ویرا مخلع بخلعهای چرمین ساخته بسخیریت تمام پشهر در آورده

(۱) دوازده ب

(۲) چهل من حلوا عسل ب

(۳) نام موضع در هر سه نسخه اند اخته

(۴) ضیاع ا

(۵) مظاهرت اج این فقره درب نیست

مملکت خراسان را که همگی محل جلوس سلاطین عالیشان است تستحیر فرمود و از غازیان و تبرائیان هرکس را یافت بقتل آورد متوجه قلعه اختیار الدین گردید رسولان سخن دان پیش خضر چلبی و امّت بیگ فرستاد تا ایشان را از عقوبت برگاه ایمن گردانیده به پائین آورند و رسولان از قبل خان سوگندها خوردند که چون قلعه و اموال صوفیان خلیفه را تسليم نمایند هیچکس با اموال و عیال ایشان تعزّز فرساند لاجرم متوجهان قلعه اختیار الدین بعضی باختیار و بعضی با ضطرار از مضيق حصار بیرون آمدند در آن اثنا محمد رحیم ولد خوردا با جمعی اشرار باهل حصار رسانیده دست با اموال مردم قلعه دراز کرد همان ساعت عبید خان چون بلاعی فاگهان بوی رسیده بزخم تیزی یکی از مخصوصان او را برآه عدم فرستاد خضر چلبی و امّت بیگ با فرزندان و عیال بر هنده و عیان بمدرسه سلطان حسین میوزرا آمدند عبید خان خضر چلبی را با فرزندان بسوی بخارا فرستاد بعد از چندگاه خورد و بزرگ ایشان را بقتل رسانید هر روز بحکم آن خان بی ایمان پنج شش کس بواسطه تشییع باقوال جهال در چار سوق هرات کشته می شدند و رستائیان بیدیافت و شهیدان با خیانت با هر کس که عداوتی داشتند اورا گرفته بفرن قاضی می برندند که این مرد در زمان قزلباش اعن ابو بکر و عمر و عثمان کرده است بسخن آن دو گواه جاهل قاضی بقتل آن مظلوم حکم میکرد اورا کشان کشان بچار سوق هرات می برندند و بقتلش می آورند از شوسمی ایشان امواج منحن و افواج فتن بدرجات اعلی رسید و سلب و ذهب در اطیاف خراسان^(۱) شایع گردید *

وقایع متنوعه

از درین سال شاه دین پناه در تبریز قشلاق نمود *

متوفیات

پادشاه سلطان خلیل بن شیخشاہ بن فرخ یسار بن امیر خلیل الله بن

بعد از تأکید عهد و پیمان قاصد وی را روانه گردانید قاصد نزد وی آمده عهد فامعه را آورد مشار الیه متوجه وقت می بود تا در شب بیست و هفتم صفر سنّه ثلث و اربعین و تسعینه در وقتی که ثالثی از شب مذکور گذشته بود آن بد بخت بی سعادت کنگرهای برج را ویران کرده نزدیک نهاد و بقرب سیصد ازبک را بقلعه آورد ایشان نفیر کشیده متوجه دروازه شدند غازیان چون از استیلای مخالفان آگاه شدند بدفع ایشان روان گشتند بعد از کوشش فراوان ازبکان بریشان خالب آمده خودرا بدروازه رسانیدند و دروازه را بروی باران خویش باز کردند و لشکر صادر از زهر از روی قهر بدرون شهر در آمدند *

ز اطراف لشکر در آمد به شهر سری پر زیسته دلی پر ز قهر طوفان بلا گرفته بتاراج مال شهریان مشغول گشتند *

ز هر گوشه ترکان غارت اپرست بتاراج و غارت گشادند دست
یکی برده انبان داریوزه گر (۱) چو قربانش اویخته از کمر
یکی را کف از دانه و پقبه پر که هست این صد و آن گرانمایه در
ز کشکول داریوزه تا جام زر ببرند ترکان تاراج گر
خصر چلبی با متعلقان در قلعه اختیار متحصّن شدند لشکر قیامت اثر ازبک
بخارت محلّلت در آمدند باشارت مردمان بلوکات در خانه شهریان در آمده جهات
ظاهري ایشان را متصرف میشدند و از برای جهات مدفونه مردم را شکنجه کرده
کمال ستم و تعدی بجای می آوردند ناله صغیر و کبیر از فلک مستدير گذشته
ز هر جبینان پرده عصمت بدست مغولان غول هیأت گرفتار شده ساعتی نمی
آسودند عبید خان بعد از خرامی (۲) بصره سخنان ناصحانه بنوش می را بدرون
شهر فرستادند که ترکان را از تاراج مسلمانان باز دارند و او در بلده در آمده حار
رسانید که کسی از پی تاراج بخانه مردم فروند بنا بر آن شدت تسکین یافت
و مردم بلوکات امیر حسن قاضی را گرفته در آتش انداختند چون عبید خان

(۱) ز قربانش آویخته در کمر اج

(۲) بصره سخنان ناصحانه بنوش بی ازدرون شهر فرستادند که مردم را ... ب

اختیار الدین محبوب و بی اختیار^(۱) شدند و رعایایی بلوکات هرات با تفاوت مزدم زیارتگاه عصاگه تمدد و عصیان بر پیشانی بسته مستعد جدال و قتال شده متوجه دروازهٔ فیروز آباد شدند هر چند خضر چلبی رسول فرستاد و نصیحت نمود مخالفان بصلح راضی نشدند بلوکاتیان زور آورده آسیابانی قریب بدروازه آمدند شمشیری بدروازه زد به تیغ یکی از غازیان آن فتحه را تسکین دادند و اهل نفاقت یقین کردند که مهم بروفق دلخواه ایشان سرانجام نخواهد یافت پشت داده به قرخود رفتند و رسولان چوب زبان نزد عبید خان فرستاده اورا طلب نمودند تا آمدن عبید خان بد بختان فضول و چیانیان مجہول قریب بدروازه آمدند جنگ می نمودند و از دستبرد غازیان مغلوب شده خاییا و خاسراً مراجعت میکردند در آن اثنا عبید خان در هجدهم شهر رمضان با اشکو گران و گروه بی پایان به ظاهر هرات آمده در باع مراد نزول نمود خضر چلبی امت بیگ را در دروازه خوش بازداشت و امیر حسن خطیب را دروازه عراق گذاشت و بنفس خود با بعضی از غازیان روملو بویین حازمان سردار شده به رطرف که ازیکان رو می آوردند از پی امداد متوجه میشد عبید خان شهر را احاطه نموده طریق آینده و زونده را مسدود گردانید روی ازیکان هجوم آورده بکنار خندق آمده غازیان ایشان را بضرب تفنگ باز گردانیدند خضر چلبی و امیر حسن قاضی روزها از طلوع^(۲) فلق تا غروب شفق و از غرّه بام تا طرّه شام با مخالفان جنگ می کردند و بقرب^(۳) یک ماه آن گروه گمراه با غازیان عالیجاه مقامت نمود آخر الامر ابو طاهر ولد سلطان ابراهیم امینی که حراست دو سر برج از بروج دروازه^(۴) خوش بوی تعلق میداشت با امیر حسن قاضی نزاعی داشت بواسطه همین آن بد بخت نادان یکی از معتمدان خود را در خفیه نزد عبید خان فرستاد و عرضه داشت که اگر منصب عالی که مذاسب من باشد من میدهی از برجی که حفظ آن تعلق بمن دارد مردمان شمارا بشهر می آورم عبید خان

(۱) بودند ۱

(۲) جوشن ۱

(۳) درج و قرب دو سه ماه

چند که مودم عبید خان سعی نموده که سر او را بر داشته روی ویرا ببینند
میسر نشد *

گفتار هو گوفتن عبید خان از بک بلده هرات از خضر چلبی

بعد از رفتن صوفیان خلیفه از هرات نور الدین محمد اصفهانی قلم ستم
کشیده هر کس را که از رعایا و غیره گمان جهاتی میبرد مبلغی باسم او رقم کرده
مردمان ظالم را تخصیلداران وجه می ساخت بنابر آن عوام بر سر او هجوم نموده
ویرا در حمام بقتل آورده اند چون خبر شکست صوفیان خلیفه به راه رسید خضر
چلبی و امیر حسن قاضی باستحکام شهر کوشیدند - مردم شهر و بلوکات را
حاضر ساختند تا با تلاقی ایشان محافظت آن بلده نمایند اکثر ایشان
مخالفت نمودند خصوصاً خواجه احمد زیارتگاهی و برادر وی
خواجه مبارک و خواجه قاسم و باعث مخالفتشان آنکه صوفیان خلیفه در چهار
سوق هرات داری نصب کرده بود میخواست که ایشان را بیاویزد اما فرصت
نیافت خواجه مبارک با خضر چلبی و امیر حسن قاضی صحبت بذوق
میداشت روزی محب میکال که در آن زمان کلافت شهر بود در خفیه کس
فرز خواجه احمد فرستاد و پیغام نمود که پیاده بسیار با پیار بیشمار بمدد
ما ارسال نمای تا خضر چلبی و امیر حسن قاضی از میان برداریم
و عبید خان را طلبیده هرات بروی دهیم چند روزی این اندیشه معصیت
پیشنه در میان بود (۱) با آخر بنابر حدیث نبوی علیه السلام این سرّ قصیر به
بسیاری از صغیر و کبیر رسید امیر ابو طاهر ولد امیر سلطان ابراهیم امینی ازین
داعیه اطلاع یافته فرز خضر چلبی رفته قصه ایشان را گفت خضر چلبی کس
بطلب ارباب نفاق فرستاد خواجه مبارک فوار کرده محب میکال بدست افتاد
با قیچ و چهی بقتل آمد و اعیان هرات اگرچه بایشان اتفاق نداشتند اما در قله

(۱) فی النسخ بلا اخر

ولد عبید خان و علی سلطان و اقش سلطان که از سلاطین ازبک بودند نمایان شدند و سوچک محمد سلطان با جمعی از ازبکان روانه اردوی صوفیان خلیفه گردیدند و خلیفه باستقبال شتافت و مانند کسی که دریای عمان را خواهد که بقیه خاک نمایاک ایناشته گرداند و آب ارس را بخاک و خاشاک از رفتار باز دارد در مقام مدافعت در آمد صوفیان خلیفه با پنج شش نفر جدا شده که تا نظاره لشکر عبید خان کند علی سلطان خوارزمی تیری بر اسب وی زده اورا بقشونش ملحاق گردانید و عبید خان از قلب بحر کوت آمد به لشکر صوفیان خلیفه حمله نمود و جنود فرازش چون بهرام خون آشام تبع انتقام از نیام کشیدند و خنگ آتشبار به زهر کین آب داده متوجه حرب گشتد و آن دو لشکر جرّار و آن دو دیباي (۱) زخار بیکدیگر مخلوط شدند و خنگ جان ستان پیغام اجل به دل میرسانید و افعی بیجان یعنی سنان جان ستان حدیث دل مسحروح پیش روح مشروح میگذرانید *

* نظم *

فی نیز ها آفت رو زگار   اجل گشته بروی چو طفلان سوار
 اجل را بتمن تیر کین و هنماي   برون و فته جانها ز تذگی ز جی
 سپاه صوفیان خلیفه از مقاومت عاجز گشته فرار نمودند آن دیوانه خود پسند
 با صودم چند خود را بودانه عدل آباد انداخت عبید خان ویوانه را موکز وار
 در میان گرفت چون در ویوانه مذکور چیزی از جنس مأکول نبود غازیان اسیان
 خود را کشته و زینهارا شکسته بجای هیزم میسوزانیدند و از گوشت اسب تناول
 مینمودند و بعد از سی و پنج روز ازبکان عالم سوز سیبا پیش برد و حواله ها
 ساخته ویانه گرفتند و صوفیان خلیفه را زنده پیش عبید خان بردند او را بتمنش
 بی سپرد که تا در عوض پسونش که در جنگ صوفیان خلیفه کشته شده بود بقتل
 آورد از مردمی که در آن معز که حاضر بودند استماع افتاد که در آن وقتی که
 صوفیان خلیفه را نزد عبید خان میبینند یکی از ازبکان او را بر پیش اسب گرفته
 صوفیان خلیفه سر خود را بر وجهی بر پشت او نهاده بود که رویش نمیگمود هر

گذاشته دفتر جهل و ندادی نور الدین محمد اصفهانی را صاحب اختیار ساخته در بلد گذاشته که مبلغ چهار تومان تبریزی تا آمدن من از مردم گفته نگاه دارد اگر از تحصیل اینمبلغ اهمال وزی یقین دان که بغضب من گرفتار خواهی شد چون بفوشنج رسیده نظرش بخرسن کاهی افتاد فرمود که جوالی از آن کاه پرکده برداشته به نیت آنکه چون عبید خان را در جنگ بگیرد پوست کنده از آن کاه پرکند بعد از آن کوچ برکوچ متوجه گشت عبید خان که از نقل حرکتش آگاه گردید در تامّل شد خواست که باوی مقابل نشود زیرا که از امرای شاه دین پناه بود و مقابل شدن با وی عارش می آمد و دیگر بوسیله بود که او را جنوی عارض است و در اثنای محابیه جنوش زیاده میشود و از بسیاری سپاه اذیشه نمی نماید دو سه هزار قزلباش همراه دارد و چند بار بر لشکر ازبک غالب آمده و شیرک شد عبید خان (۱) بسرداران مشورت کرد بعضی گفتند که شما با یکی از امرای شاه دین پناه مقابل نشوی و از شجاعت او اذیشه فهای چرا از بخارا بیرون آمده بگرفتن مملکت او می آئی عبید خان از شنیدن این سخن عرق غیرتش بحرکت آمد و بجانب محسکر صوفیان خلیفه روان شد و از آنجانب صوفیان خلیفه به جمعی از ازبکان دچار شده سی نفر از ایشان بقتل آورد و در قریه عبدال آباد نزول نمود سودار (۲) ازبک که اسیر شده بود معروض کرد که صلاح دولت در آنست که همین زمان طبل مراجعت کوته متوجه هرات گردی که عبید خان با سپاهی زیاده از حوادث دوران متوجه است و شما را طاقت مقاومت او نیست زیرا که او را رتبه پادشاهی است و ترا رتبه امارت *

مرزن با سپاهی ز خود بیشتر که فتوان زد افگشت با نیشتر چون پرده غور دیده او را پوشانیده بود سخن وی را قبول نکرد و در آن مقام توقف نمود صباح روز پنجم شنبه بیستم شهر ربیع سال مسطور عبید خان بالشکری زیاده از حوادث دوران ظاهر گشت منقولی آن سپاه عبد العزیز سلطان

(۳) ازبکان ب

(۱) بسرداران شکر مشورت نموده ب

ذویسندگان شریرو عمل داران بد نفس و ضریر بربونا و پیر مسلط گردانید و خوشش گندم را دانه بیرون آورده میشمود و می گفت که از یک گندم سه چهار خوشش حاصل میشود و از هر خوشش اینقدر دانه و از ینجهت اینقدر باقی پیش شماست می باید داد و بهر کس که گمان مای میبرد اورا طلب کرده میگفت که دوش من در مجلس یکی از آئمه علیهم السلام بودم امام مرا گفت که از فلان که عبارت از تست این مبلغ گرفته بغازیان تسليم فمای من گفتم یا امام او دوست منست اورا از دادن این مبلغ و مرا از گرفتن این وجه معاف دار نهر چند مبالغه نمودم فایده نداد و در اثنای این مزخرفات آن دیوانه حماقت صفات اشک از دیده افشا زده بنوعی سخن میگفت که بعضی از حضار مجلس این مقالات دروغ را راست اعتقاد میکردند آنگاه آنمد را بیکی از ملازمان خود میداد تا اورا شکنجه کرده آن وجه را حاصل میکردند چون خبر ظلم صوفیان خلیفه بشاه دین پناه رسید اورا از امارت هرات عزل کرده آن دیار را بسلطان محمد میرزا عنایت فرمود و محمد خان شرف الدین او غلی را لله آنجناب کرد *

گفتار هر محاрабه نمودن صوفیان خلیفه روملو با عبید خان ازبک و شکست یافتن غازیان

درین سال عبید خان از آب آمویه عبور نموده متوجه مشهد مقدسه رضویه گردید چون مردمان شهر این خبر شنیدند وضیع و شریف همت بر محافظت قلعه گماشتند و مندوحة صوفیان خلیفه بنوعی ضبط آن قلعه مینمود که مزید آن متصور نبود چنانچه شب و روز بر گرد بروج و باره میگردید و جنود عبید خان بدروازه چند آورده از دست غازیان و شهریان زخمی کاری خوردند مراجعت نمودند هر چند از یکان بنقب و تیر و تغذگ و اسباب قلعه گشای توسل جستند سهم غرض ایشان بر هدف مطلوب نیامد چون صوفیان خلیفه احاطه کردن مشهد را شنید از هرات بعزم رزم بجانب مشهد مقدسه بحرکت آمد و خضر چلبی را که وکیلش بود در شهر

رود است و از نفس بلده هرات تا آنجا ده فرسخ شرعی مسافت واقع است سیاهی سیاه مخالف مشاهده ایشان شده کسانی که خلیفه سلطان را در بیرون رفتند و حرب کردن ترغیب کوده بودند از گفت خویش نادم و پریشان گشتند و خوف و هراس بیفایس در ضمایر راه یافت بیرم اوغلن را قاید تقدیر بسوی معوکه دار و گیر بحرکت آورد و عنان توجه بصوب غازیان بی سر تافت مضماد کارزار گرم گشته از طرفین در هم آویختند آما چون لشکر یان خلیفه سلطان اطرافی بودند و مفت خوار و سودار بی اعتبار از محاکمه منقاد شدند بیرم اوغلن بر ایشان غالب شده خلیفه سلطان و امیر سلطان ابراهیم امیغی با نهضت نفر از مردمان پر شهرویان بقتل آمدند بیرم اوغلن سرهای مقتولان از بدن جدا کرده از همان مقام متوجه غوجستان شد *

(۱) وقایع متنوعه

درین سال شاه دین پناه در تمیز قشلاق نمود اندین سال شاه دین پناه الوند خان افسار را بقتل آورد *

سنتار در قضایائی که در سنّه اثني و اربعین
و تسعیمه واقع شده رفتند صوفیان
خلیفه روملو بکوست هرات

بعد از شکست چنان امت بیگ و صوفیان مردمان سخن دان نزد صوفیان خلیفه روملو که حاکم مشهد بود فرستادند و اورا طلب نمودند صوفیان خلیفه متعلقان و ولد خود را در مشهد مقدسه رضویه گذاشته متوجه هرات گردید در چهارم محرم سنّه مذکوره بشهر در آمد محمود بیگ و امت بیگ و غازیان و شهریان وی را استقبال نمودند با لشکر بهرام قهر در باغ شهر نزول نمود بعد از رفیع راه بسخن مردمان بد خواه از راه بدر رفته دست ستم برعایا دراز کرده

(۱) در ا نیست

گفتار در آمدن^(۱) بیرم اوغلن بتاخت ولايت خراسان و محاوار به نمودن با خلیفه سلطان شاملو و شکست یافتن غازیان

پس از رفتن سام میرزا و آغزواد بجانب قندهار خلیفه سلطان شاملو که ایام عمش از هشتاد سال تجاوز کرده بود بر مبنای حکومت نشست و منحومد بیگ و امّت بیگ فیز بر مغازل مقابله قرار گرفتند و خوش آن مبهوتان از کار رفته از فلک المستدیر و چون انقلاب پذیر در گذشت و ضعف خلیفه سلطان و زیوی آن دو دیگر سرداران باطراف و اکناف رفت بیرم اوغلن که از قبل کسکن قرا سلطان بن جانی بیگ سلطان حاکم ولايت عرجستان بود لشکر جمع آورد^(۲) بتاخت ولايت هرات رود در حرکت آمده چون بولایت مذکور رسید اصول بسیار بدست آورد این خبر چون بتحکم خراسان رسید کلانتر و وزیر و امرای بی تدبیر بربساط مشورت نشستند منحومد بیگ صلاح در آن دید که او شهر بدر نزدند امّا جناب مرحومی امیر سلطان ابراهیم امینی با جمعی که از کیاست نصیبی نداشتند رای صوابنمای منحومد بیگ را مستحسن نشمردند و بربان آوردند که رعب و هراس بخطره راه نباید داد و دل بر مغاربه و مقاتلہ باید نهاد جناب سلطانی^(۳) بارشاد امیر سلطان ابراهیم امینی عمل کرده حکم کرد که کلافتران بلده و بلوکات هرگز که اسب و اسلحه داشته باشد از شهر بیرون آمده با غازیان در مغاربه موافقت نمایند از اکابر امیر سلطان ابراهیم امینی و از اعیان شاه محمد جامه باق و شادی محمد عسس سلاح جنگ پوشیده در زیر علم خلیفه سلطان از پی مقائله ازیکان در فوزدهم ذی قعده سال مسطور از شهر بیرون آمدند و منحومد بیگ را با معدودی چند جهت حراست در شهر گذاشتند چون قریب بقرار استقرار رسیدند که از ولايت هرات

(۱) پیام و پیام در نسخه ها

(۲) متوجه ولايت هراة شد ب

(۳) پادشاه ا

بنظر سیاست اثر کامران میرزا آورده بفرمان وی کشته گردید بعد از کشته شدن آغزار آثار ضعف و انكسار بر رو زگار سام میرزا ظاهر گشته بطرف گرسنگر گویند و میرزا کامران بعد از فتح چنان بالهور مراجعت نمود سام میرزا دانست که این شکست بغاير مخالفت شاه دين پنهان است بغاير آن باشدن قرا و بعضی از بد بختان یوزى قرا را که باغوای ايشان مرتكب خلاف شده بود کشته و سرهای ايشان را با عرضه داشت بدرگاه عرش اشتباه اوسال نمود مضمون عرضه آنکه بعضی از منافقان روزگار تباها مسا بر مخالفت شاه دين پنهان تحريك نمودند چنانی بد حال و گرفتار بمال گردیدم واز آن مخالفت ناپسیدیده که باعث برآن جهل و غرور است پشيمان گشته انگشت ندامست بددان تأسف گزیدم اگر عاطفت شاه دين پنهان شامل احوال اين مخلص گشته نقش آن جرائم بزال عفو شويدي قدم از سر ساخته متوجه پایه سرير اعلى گزدم *

گفتار در مباربه نمودن صوفيان خليفه روملو

با امرای عبید خان ازبک

درین سال شیخ ابوسعید افراسیاب و قراجه بهادر و سیدم میرزا با چهار هزار و پانصد سوار^(۱) روانه ايشان گردید در حوالي زاویه بمخالفان رسید هم از گرد راه حمله نمودند ازبکان راه انهزام پیش گرفتند غازیان دویست و پنجاه نفر از آن قوم بداختر بقتل آورند شیخ ابوسعید افراسیاب از غایت افطراب در^(۲) سوراخی پنهان گردید کدخداي جام اسبی بآن نا تمام داده روانه بخارا گردانيد اندرين سال صوفيان خليفه روانه خاف شد و هزار سوار ازبک که از نزد عبید خان بتاختت آن ديار آمده بودند بایشان رسیده آنها را نيز مغلوب ساخته دویست نفر را بقتل رسانيد *

(۱) سوار ۱

(۲) كذا في النسخ

سرداران باو درین رای اتفاق نمودند بنابر آن میرزا کامران از ظاهر قندهار کوچ کرده بطرف معسکر سام میرزا که از آنجا تا قندهار هفت فرسخ راه بود توجه نمود چون فردیک ایشان رسید بتصفیه صفوی مشغول شدند سام میرزا میمنه را آغازوار سپرد و میسره را بالل سلطان افشار تفویض نمود و بنفس خود در قلب قرار گرفت واز آن طرف میرزا کامران با بیست هزار جوان در برابر سام میرزا که دو هزار مود داشت صفت اراست آغازوار چون شیر غوان با فوجی از دلوران بر خواجه کلان که سردار جوانغار نمود حمله نمود *

بچوان در آمد چو شیران میست سرو شانخ گاو زمین می شکست سپاهی باو غرق جوشن همه ز گرمی چو آتش در آهن همه و فوجی را از مرکب انداخته ملازمان خواجه کلان همعنی پاس و حرملن راه فرار پیش گرفتند و خواجه کلان قدم استوار داشته بضرب سنان شاملوبان جلدت آیین از پشت زین بروی زمین افتاد لیکن بواسطه استحکام جنه چندان آزار بود فرسید ملازمان میرزا کامران بمددش رسیدند *

زخیل مخالف در آن مستحبیز رسیدند جمعی چو سیلاج تیز ویرا از تلاطم دریایی (۱) زخار بساحل خلاص رسانیدند در آن اثناً نایره غصب سام میرزا التهاب یافته تیغ زهر طبیعت را از نیام حمیت کشیده بر قراجه بیگ که سرداری جوانغار بود تعلق میداشت حمله کرد و ایشان را از پیش بر داشت چون قراجه را بقلب رسانید باز عود نموده بر سام میرزا حمله نمود در آن اثناً آغازوار از نی امداد شاهزاده عالی تیار بر قراجه بیگ اسپ انداخت درمیان معرکه دست اسب وی سوراخی در رفت هر چند آن بهادر خود پسند مهیز بر اسب زد اسب نتوانست که دست خود از آن سوراخ بیرون آورد در آن حال یکی از چفتانی مجھول (۲) بود رسیده اورا از اسب (۳) انداخته

(۱) ب ج این مصراع را ندارد مصراع اول در اهم نیست (۲). ذخار اب

(۳) جدا ماخته ب مجھول رسیده ا

ظاهري ايشان تصرف ميکردند و در طلب اجئناس مدفونه صاحب خانه را شکنجه مينمودند و شاهزاده عالي تبار باستصواب آغزوar از شاميان متوك و سپاهيان مغلوك خليفة سلطان مير آخوز و محمد بيك و امت بيك را در هرات گذاشتند در پاندهم شعبان سنه مذكور بصوب قندهار علم توجه بر افراختند در ولایت فره مراج سلطان افسار از روی اضطرار با آغزوar ملحق گشته گردید چون سام ميرزا و آغزوar بالشکم جرّار بقندهار رسيدند در آن اوان خواجه کلان از قبل ميرزا کامران حاكم آن ديار بود چون از واقعه آگاهي يافت مردمان نواحي را به قلعه در آورده بروج و باره را مضبوط گردانيده خاطر بر تحصص قرارداده سام ميرزا و آغزوar قلعه را دايره وار در ميان گرفتند خواجه کلان با فوجي از دلوران تبعيغ اندقان از نیام جلاadt بيرون آورده سير مخالفت بروي گفته از قلعه بيرون آمده دست باستعمال سيف و رمح بودند و آغزوar نيز خود را بابيشان زده جمع كثير را از سر چشممه تبعيغ شربت فدا چشانيده اعدا را تا بدرا قلعه دوانيد و چند صاه آغزوar گمراه با خيل و سپاه در برابر حصار رفتند دست باستعمال آلات جنگ ميرزا چون مدت مديد امر محاصره امتداد يافت كمند سعي سام ميرزا بذخير قصور دولت بورفاراز^(۱) اوج مقصود نرسيد و مرآت خونبار آغزوar بسبب غبار نقاب نسبت بشاه كامگار مظهر^(۲) پيكر فتح و ظفر ذگريدي خواجه کلان^(۳) قاصدان كارдан نزد ميرزا کامران كه درآن زمان در لاهور بود فرستاد و استمداد فمود ميرزا کامران باستصواب نزد يكانت درگاه و مقویان بارگاه نزد همایون پادشاه از ممالک^(۴) هندوستان سپاه گردون توان نزد ميرزا کامران جمع شدند بعد از آن بطرف قندهار بحرکت آمد و قراجه بيك را منقلای ساخته کوچ بركوچ بکابل آمدند از آنجا با سپاه آراسته روی بسام ميرزا و آغزوar آورند لشکر قزباش يکمنزل پس نشستند ميرزا کامران و سوناران به جهت مشورت مجتمع گشتند خواجه کلان صلاح در مقابله ديد و ساير

(۱) برج ب

(۲) عناد نقاب

(۳) مظهر فتح ب

(۴) هندوا

(۵) كذا في النسخ (رفت؟)

قتل سنان پاشا بخواندگار رسید خلاصه لشکر خود را وفیق ابراهیم پاشا ساخته بمعارفست متوطنان قلعه فرستادند پاشای مذکور بعضی از مردم کار آمدندی خود را متفقلای کرده بچندگ بهرام میروزا ارسال نمود غازیان و دلوزان ایشان را شکسته و چند نفر از چاوشان و متینان را دستگیر کرده نزد بهرام میروزا آوردند چون ابراهیم پاشا از وقوع این حال اطلاع یافت مردمان قلعه را بیرون کرده بسیعت تمام روان مقام خود گردید به نیروی دولت قاهره الکای وان و ارجیش مفتوح شد و ایالت آن دیار و کوتولی آن حصار باحمد سلطان عوفی اوغلی تعلق گرفت *

گفتار در یاغی شدن سام میروزا و آغزوار و رفتن ایشان بطرف قندھار و شکست یافتن ایشان از میروزا کاصران

بعد از رفتن شاه دین پناه از هوات سام میروزا و آغزوار بر مسند حکومت فشستند و آغزوار خان همگی همت بتوفیه احوال سپاه و رعیت مصروف داشت و در تعظیم و احترام سادات و موالی و اوساط الذاس و ادائی اهتمام تمام کرده رایت محبت بر افراد بعد از شش ماه و کسری که در بلده هرات حکومت نمودند خبر قتل حسین خان و پیشانی احوال شاملویان بهرات رسید آغزوار خان توهّم کرد که آنچه به حسین خان رسیده بوى خواهد رسید و در آن اثناً باشدن قرا و یوزی قرا از مaura الفهر گریخته نزد آغزوار و سام میروزا آمده ایشان را بر مخالفت تحریک نمود و ایشان بسخن آن جاهل نادان فویغته شده سر از زففه اطاعت و پا از جاده متابعت بیرون نهادند بر مرکب جهالت و ضلالت سوار شده سالک سبیل کفران نعمت گشته از مراحل سلامت در گذشتند و در آن اثناً ملازمان میروزا و خان در خانهای مردم هرات نزول کرده بودند و بهر کس گمان مال می بردند از خان رخصت حاصل کرده جهات

ایشان قبول نکرده از خوف عساکر ظفر نشان ینهنجیان را در پیش صف باز داشته و پسال بسته در صدد قتال و جدال بودند در آن اثناً بدق بیگ و کیل فوالفقار برهموئی توفیق پروردگار از میان آن قوم بسیار فرار کرده بعزم بساط بوسی مشرف گشت و شرف نجات یافت چون سیاهی ایشان معلوم لشکر شاهی گشت ایالت پناه غازی خان فوالقدر^(۱) با جمعی از قورچیان ترکمان و فوالقدر قبل از موکب نصرت اثر بدفع آن قوم روان گردیدند و شیران معارک کارزار و صف شکنان میدان بیگار چون هتران خونخوار جمله بر اهل ادب رحمله کردند و مطلقاً از تپر دل دوز و تفنگ برق افروز اندیشه نمودند در صدمه اول بیاری حضرت باری آتش نیستی در خرم ایشان انداختند در یک طرفه العین چهار صد فراز آن قوم کیه منظر را طعمه شمشیر آبدار ساختند و سرهای ایشان را از بدن جدا کرده در پای کمیت خوشخرام شاه انداختند و جمعی دیگر را مثل^(۲) دلو پروانه و قورچی باشی خواندگار^(۳) محبی چلبی را دستگیر کرده بمنظار اشرف آوردند و عساکر منصور بقیه السیف آن گروه مغورو را تا حدود بتلیس تعاقبت نمودند و تمامی احتمال و اثقال بdst است غازیان در آمد و چون بهرام میرزا و سایر امراء روانه ارجیش گردیدند در حوالی قلعه مذکور مستحفظان حصارها با جقود نصرت شعار مقابله کردند و غازیان ظفر فرجام قریب بیست نفر از ایشان بقتل آوردند بقیه السیف بصد حیله خود را بقلعه انداختند کس بخواندگار فرستاده طلب مدد نمودند خواندگار سنان پاشا و درزی علی و حاجی پاشا و یحیی بیگ امیر سنجاق را با جمعی کثیر بامداد ایشان ارسال فرمود بdac خان قاجار با جمعی از دلاوران جزار با آن سپاه بسیار مقابله نموده به نیروی دولت^(۴) شاهی بر ایشان غالب آمد و سنان پاشا را با یکصد نفر بقتل آوردند و حاجی پاشا و یحیی بیگ را مشرف بهلاک گردانیدند و سر سنان پاشا را با سایر کشتگان در چمن وان بارد روی همایون آوردند چون خبر

(۱) دیوا

(۲) قاهره ب

(۳) ابا جمعی ... فوالقدر را ندارد

(۴) محبی امی ب نمی ج

از قوچیان ترکمان در عصر روز چهار شنبه بیست و چهارم ربیع الاول بجهت خبر گیری بجانب وسطان رفته بودند هنگام غروب باشان رسیده چند نفر را بقتل آوردند و سه کس را گرفته بدرگاه همایون فرستادند و آمدن ایشان معلوم گشت همان لحظه شاه دین پناه بر اسب کوه پیکر سحاب منظر که چون آب از بالا بنشیب دود و چون آتش از نشیب بالا رود *

سیه چشم گیسووش مشک دم پیروی و آهو نک و گوز سم ز اندیشه دل سبک پسوی تر ز رای خردمند راه جسوی تو (۱) چوش بود در شب چو بشتابنی بتک روز بگذشته را یافتنی چو بینایی دیده بی رفج راه رسیدی بهر جا که کردی نگاه شب تیمه دیدی دو صد میل راه پی مورچه بسر پلاس سیاه سوار شده با جمعی از مخصوصان درگاه و قوچیان رزمخواه عنان عزیمت بطرف ایشان منعطف گردانیدند چون موکب پادشاه جهان بحوالی وسطان رسید مشخص گردید که آن بخت برگشتن بعد از تلاقی قراولان چاره کار در فرار داشته بتندی تمام بکوشش رفته اند *

کسی را که بر گشت روز از قضا بکوشش نیابد خلاص از بالا اگر باد گردد بگاه گویز بود آسمان بسر سرش فتدنه ریز رایات نصرت آیات شاهی بعذایت اگهی از آن (۲) راه صعب عبور کرده در بالای کوه آن گروه با شکوه رسیدند در آن رمان دو هزار سوار در ملازمت شاه عالی تبار بودند زیرا که سایر سپاه در راه خواب کرده مانده بودند هر چند المم با محمد پاشا گفت که ما شاه دین پناه مقابله کردیں صلاح نیست زیرا که سپاه ما طاقت صدمت و صولت آنحضرت ندارند *

خنجر تیز بانش (۳) که در آید بسخن کلماتش همه بر صفحه ابدان باشد

(۱) این دو بیت را ب نداره و در آخر بی مورچه بر پلاس سیاه شب تیره و بدی بیک میل راه و ج هم این طور بیت آخر دارد

(۲) ازان صعب ا

در آنجا امیر سلطان روملو و چراغ سلطان استاجلو را بقراولی بجاذب معاشر خواندگار ارسال گردانیده ایشان در قریب دمه در چرخین بارگوی خواندگار رسیدند رومیان بغور مسحور بایشان تاختند و ملازمان چراغ سلطان اکثر فرار کرده بعقب نگاه نکردند و ملازمان امیر سلطان موازی دویست نفر جنگهای مردانه کردند و امرأ اسب بر رومیان انداخته بسیاری را از پا در آوردند و سرهای ایشان را از بدنه جدا کرده نزد شاه دین پناه آوردند و از نامردی که ایشان را بود تعاقب نمردند چون سلطان سلیمان آگاهی یافت که فوجی اندک از سپاه قزبانش این نوع جنگ کرده اند بر خاطر او گران آمده بر آشفت و امرای خود را سرزنش کرکه دویست نفر قزلباش را نتوانستند گرفتن چگونه آنحضرت را جواب خواهی داد و از درچرخین عبور کرده رایات عزیمت بلکه هزیمت بصوب روم بر افراحت چون شاه دین پناه شنید که رومیان از درچرخین عذان مراجعت منعطف گردانیده اند لواحی توجّه از عقبش مرفوع ساخته بسرعت تمام باحرکت آمد بهرام میرزا و منتاشا سلطان و امیر سلطان و شاهقلی خلیفه مهرداد و محمد امین بیگ سفره چی و جماعتی یساول و قابوچی از عقب ابراهیم پاشا فرستاد تا دستبردی نمایند به نفس نفیس عذان یکران بطرف قلعه وان منعطف گردانید در آن زمان جمعی از رومیان از قبل سلطان سلیمان در قلعه بودند چون از توجّه جنود ظفر ورو خبردار گردیدند قلعه را گذاشته فرار نمودند در عشرين زیبیع الاول سنّة مذکورة پادشاه جهان در چمن وان نزول اجلال فرمود و قلعه را متصرف شد چون خواندگار قبل از آنکه شاه دین پناه قلعه را تصوّف نماید بنوّهم آنکه مبادا غازیان حصار را بگیرند محمد پاشا را که امیر الامرای دیار بکر بود با فوجی از امرأ مثل المد تکلو و رستم بیگ و (۱) دلو پروانه و احمد بیگ و مصطفی بیگ و بدر بیگ و ادريس پاشا و ملک سلیمان حاکم (۲) هنیر و ملک ویس سلطان را و دو هزار ینگچه‌ی باده هزار سوار بمدد متواتنان قلعه فرستاده بود و آن بخت بر گشتگان بحدود وسطان آمده بودند و بعضی از

(۱) دیو (۲) هیرا هنیزب تبرج

فوت میر فعمت الله (۱) ده روز فاصله بیشتر نبود از جمله اموی که حمل بر کرامات حضرت شیعه توان نمود آنست که محمود بیگ مهردار که از الدّ خصم و اشدّ عداه آنحضرت بود روزی در میدان صاحب آباد در خدمت مؤید صاحبقران چوگان می باخت و گلگون نخوت و غرور در عرصهٔ وسیع به رطرف می تاخت و آن روز جمعه بود قریب بعض حضرت خاتم المجتهدین در دفع شرّ و فتنه و افساد او دعای سیفی و دعای انتصاف مظلوم از ظالم که منسوب بهامام همام عبد الله الحسینی علیه التّحید و السلام است میخوازد هنوز دعای دوم را با تمام فراسنیده بود و کلمات قرب اجله و ایتم ولده در زبان داشت که محمود بیگ در اثنای چوگان بازی از اسب افتاده سرش چون گوی پامال سم سمند و خدلان گشت و بر خاک مذلت و هوان یکسان گشت مولاذا لسانی در سلک اعاظم مناظم سخن گذاری انتظام داشت و دیوان اشعارش مشهور و ابیات بالغت آثارش بو الواح خاطر فضلاً مسطور درین سال از عالم رفته در سرخاب مدفون گشت *

گفتار در قضایائی که در سنّهٔ احدی و اربعین و تسعمایه واقع شده آمدن سلطان سلیمان پادشاه روم نوبت ثانی با در بایجان

چون سلطان سلیمان از ضبط بغداد فارغ گردید متوجه آدر بایجان گشت شاه دین پناه که آینه رای جهان آرای او بصیقل تائید آلبی جلاّ یافته بود صورت حزم را که محافظت آن بر ذمّه ارباب دولت لازم است رعایت کرده از پای قلعه و ان بر خاسته متوجه تبریز گردید در آنجا ملک بیگ خوئی که بقیّه اهل نفاق بود به (۲) یاسا رسید در آن اثناً دلو خرم از نزد خواندگار فوار کرده آمد و خیر قرب لشکر روم رسانیده شاه دین پناه روانه سلطانیه شده (۳) بدرجین آمد

(۱) ندارد (۲) به یسا ب (۳) در او ب در گزین و در جزین هر دو آید

ایشان راه نیافت و انواع^(۱) آزار و اضرار دینی و دنیوی بروی عاید میشد و در باب^(۲) صحت صلوٰۃ جمیعه بدون امام علیہ السّلام یا نایب امام که فقیه جامع الشرایع فتوی باشد بخلاف رای حضرت خاتم المجتهدین با حضرت موسیٰ الیه در مجلس بهشت آیین ارادهٔ مباحثه داشت و جمعی از علماء و فقهاء مثل قاضی مسافر و مولانا حسین اردبیلی و جمعی که با حضرت خاتم المجتهدین در مقام عداوت و کدورت بودند با خود در آن بحث متفق ساختند و از اصرار و اکان دولت شاهی مثل محمود بیگ مهردار و ملک بیگ خونی و غیرهم حمایت ایشان میفروندند اما مطلقاً آن مجلس منعقد نگشت و در آن بحث از قوّت بفعال نیامد و ترتیب آن مقدمات مقتضی مطلوب نشد و در آن اوان اشرار کتابی مشتمل بر انواع کذب و بهتان نسبت بحضرت خاتم المجتهدین نوشته در قفلای خانه آن حضرت که در صاحب آباد دار السلطنة تبریز در^(۳) جوار زاویهٔ نصریه بود انداختند بخط مجهولی و از اقسام مفاہی و فسوق در آن کتابت بانحضرت نسبت دادند پادشاه مسید لازال ملکه و سلطانه در پیدا ساختن کاتب و بواعث آن^(۴) کتابت چه دسور بظهور رسانید آخر الامر ظاهر شد که حضرت میرزا را اطلاعی از آن بوده بمور ایام کدورت خاتم المجتهدین با او بحدی رسید که منجر به نفی بلد و اخراج گشت^(۵) و بکاری از دیوان اعلیٰ برو موکل ساختند که او را روانه بغداد نماید و حکمه از دیوان اعلیٰ با اسم محمد خان تکلو که در آن زمان حاکم بغداد بود نافذ گشت که نگذارد که میر نعمت الله با شیخ ابراهیم قطیفی و دیگر اعادی خاتم المجتهدین طریق مخالفت و مصادقت مسلوک دارد و از کماهی احوال او صاحب وقوف ناشد و بعد از آنکه آنحضرت بجانب بغداد رفت اندک زمانی بود که حضرت المجتهدین نیز مرخص گشته متوجه عراق عرب شد و میانه فوت آنحضرت و

(۱) انواع و اصرار ا

(۲) در باب صلوٰۃ جمیعه ب

(۳) حوالی ج

(۴) مکتوب ب

(۵) و بکاری از دیوان اعلیٰ برو و موکل ساختند ج

* نظم *

نداشت کن شمع تابان مهر فمیکرد ز پف بر فراز سپهر
در این ولا شاه او را بقراولی فرستاد که حسن آقا که از ملازمان او بود بعرض شاه
دین پنجه رسانید که عفو ویب حسین خان سالک طریق عذاد گشته روانه اردبیل
و میان خواهد شد شاه دین پنجه ویرا طلب نمود و اشاره کرد که او را پاره پاره
کردند و سر او را قنبر اوغلی بر سر نیزه کردند در اردبیل همایون گردانید و قوشون
او را ببهرام میرزا داد *

امیر نعمت الله حلبی از جمله سادات زیع الشان حلبی بود و فضائل
و کمالات آنحضرت و مهارت در علومی که از لوازم اجتہادست بمربیة
رسیده بود که جمعی گمان اجتہاد بدو داشتند و خود نیز دعوی اجتہاد
میکنند فاماً باذعان علماء مقرور نبود و حدث فهم و ذکار^(۱) و فطنت عالی او بر نیجی
بود که جمعی از علماء که در ماده و مولویت برو توجیح بمراتب داشتند
با او تاب مقاومت در مباحثه نداشتند و از و الزام می یافتدند که بود که در علمے
که از مقدمات آن واقف نبود بحث میکرد و بحث فهم و موافق سلیقه از
پیش میکرد بنحوی که احدی برهقیقت آن واقف نمی شد و مردم تصویر
میکردند که در آن علم مهارت تمام دارد وی از تلامذه حضرت خاتم المجتهدین
وارث علوم سید المرسلین^(۲) علی عبد العالی بود و ترقیات کلیه اورا از پرتو
استفاده آنحضرب دست داده بود اماً کفران آن نعمت کرد و حقوق آن حضرت
را به عقوق پاداش و تدارک نمود و بنابر مخاصمه که خاتم المجتهدین با شیعی
ابراهیم قطیفی داشت و امیر نعمت الله موسی الیه برم او ازوی استفاده
بعضی از مسائل فقیهی نمود گاهی که در پایه سریر خلافت مصیر بود کتابات بشیعی
ابراهیم قطیفی مینوشست و اورا ببعضی امور که مستلزم نقش حضرت خاتم
المجتهدین بود ترغیب میکرد فاماً از ارتکاب^(۳) این مقوله حکایات نقش ایشان بشان

(۱) عبد العالیه ب علیها عبد العالیا

(۲) فطرت ب

(۳) کذا فی النسخ

صوفیان خلیفه برسر سیدم میرزا که در قلعه کلات بود شیخیخون آورده جمع کثیروی از اینکان بقتل آورد در حال مراجعت دویست نفر از ملازمان وی از کوهه افتاده هلاک شدند چون درویش علی مغل ضعف خلیفه را معلوم کرد با هزار و هشت صد سوار بتاخت آمد صوفیان خلیفه با پانصد سوار و دویست پیاده با ایشان جنگ کرده غالب آمده چهار صد نفر بقتل آورده *

متوفیات

شیخ علی بن عبد العالی مجتهد در روز شنبه هیجدهم ذی الحجه از عالم فانی بجهان جاودانی شنافت مقتدائی شیعه موافق تاریخ افتاده و از جمله مؤلفاش حاشیه الفیه و رساله جعفریه و (۱) شرح ارشاد و حاشیه شرایع و شرح لمعه حسین خان بن عبدی بیگ شاملو برادر دورمیش خان بعد از قتل چوهم سلطان وکیل شاه دین پناه شده بود درین سال مراجعت شاه دین پناه ازو منحروف گشته درین ایام بعضی از امور قبیحه علوده آن انحراف گردید از جمله قبایح آنکه باشدن قرا فاما از قوم شاملو که از اقویای حسین خان بود و نزد شاه دین پناه قرب تمام داشت بذایر بعضی که نسبت بآنحضرت داشت در شیشه شربت خاصه شاهی زهر داخل کرده خواست که از آن شربت مسموم (۲) سازد پادشاه بفراست یا بالهای غیبی بر قصد آن بد بخت اطلاع یافت و آن دور از سعادت از اطلاع آن واقف شده في الحال ببهائه از مجلس بیرون رفته بجانب مaura الظاهر شنافت و بعضی مردم معروض نمودند که این قضیه شنبیع باشدن قرا بفرموده حسین خاک است و این سخن در دل پادشاه زمان جا کرد باوجود این قبایح باقتصای وساوس شیطانی و استدعای هواجس نفسانی عازم آن شد که در تغییر دولت سعی پلیع نماید و مردم را بسلطنت سام میرزا ترغیب نماید و ندانست که نور ماهتاب بفریاد هرزه درایان زوال نپریزد و چراغ آفتاب بدام افسون گران فرو نذشیدند *

(۲) بانحضرت دهد ب

(۱) شرح ارشاد و حاشیه ارشاد ب

چو کوهی زوان گشت بر پشت باد عجب آدکه بر باد کـوه ایستاد
 مبارز طلب کرد جـولان نمود بنـام آذـی خـویشتن را سـتسود
 چـو بالـای فـیزـة درـازـی گـرفـت در آن معـوـکـه فـیزـة باـزـی گـرفـت
 دـیـو مـصـطـفـی بـرـوـی حـمـلـه نـمـودـه فـیـزـة بـرـدـامـن سـپـرـوـی زـدـه اـزـ بـیـغـه بـغل او گـذـشـته
 سـنـان او شـکـسـت و شـمـشـیر کـشـیدـه بـار دـیـگـر باـ دـلوـ توـقـاـچـی جـلوـ اـنـداـخت شـمـشـیر
 بـرـوـی زـدـه چـهـارـانـگـشت وـیـرا قـلم کـرد اـزـنـ جـانـب دـیـوـرـخـان اـسـب اـنـداـختـه
 دـیـوـ مـصـطـفـی چـون دـیدـ کـه مـدـد رسـیدـ بدـروـن قـلـعـه گـیـختـ القـصـه قـشـلاقـ هـمـایـون
 درـ پـایـ آـن قـلـعـه بـه پـایـان رسـیدـ وـ خـوـانـدـگـار بـبغـدـاد رـفتـ محمدـ خـان شـرـفـ
 الدـین اوـغـلـی کـه والـی آـن دـیـارـ بـودـ حـسـبـ الـمـوـشـاهـ دـین پـناـهـ بـغـدـاد رـا گـذـاشـته
 بـیـرون رـفتـ اـبـراهـیـم پـاشـا اـزـ مـوـصـلـ رـسـوـلـانـ کـارـدانـ نـزـدـ مـحـمـدـ خـان فـرـسـتـادـ وـ اـزـ
 صـلـحـ سـخـنـ گـفتـ کـه تـسلـیـمـ قـلـعـه کـنـدـ خـانـ قـبـولـ نـکـرـدـه رـؤـسـائـیـ تـکـلـوـرـا طـلبـ نـمـودـ
 وـ قـرـعـةـ مشـاـورـتـ درـمـیـانـ اـنـداـختـ اـیـشـانـ رـفـقـتـ بـنـزـنـدـ شـاهـ دـین پـناـهـ قـبـولـ نـکـرـدـه
 (۱) وـ مـدـرـسـهـ رـا مـضـبـطـ سـاـخـتـهـ لـوـایـ مـسـخـالـفـتـ بـرـ اـفـرـاـخـتـنـدـ مـحـمـدـ خـانـ اـرـادـهـ
 کـرـدـ کـه بـرـ سـرـ آـن بـیدـولـتـانـ روـدـ اـیـشـانـ رـا گـوـشـمـالـیـ بـسـرـاـ فـرمـایـدـ سـیدـ بـیـگـ کـمـونـهـ
 مـانـعـ شـدـهـ اـمـاـ وـهـمـ تـامـ بـرـ شـمـیـرـ مـحـمـدـ خـانـ مـسـتـوـلـیـ گـشـتـهـ قـرـاوـلـیـ قـوـچـیـ
 تـیـوـرـ کـمـانـ وـ بـدـاقـ بـیـگـ کـیـکـ (۲) آـلـانـ هـمـوـرـاـ کـلـیدـ بـبغـدـادـ نـزـدـ سـلـطـانـ سـلـیـمانـ
 فـرـسـتـادـ اـمـاـ جـسـرـ رـا بـوـیدـهـ رـوـانـهـ درـگـاهـ عـالـمـ پـناـهـ شـدـ وـ بـهـ مـشـقـتـ بـسـیـلـارـ بـبـصـرـهـ رسـیدـ
 مقـاسـ وـائـیـ آـن دـیـارـ طـعـنـ بـسـیـلـانـ سـلـیـمانـ مـیـخـواـستـ کـه درـ مـوـصـلـ قـشـلاقـ کـنـدـ وـ مـلـازـمانـ
 مـحـمـدـ خـانـ کـهـ کـلـیدـ بـغـدـادـ بـرـدـهـ بـوـدـنـدـ اـورـدـنـدـ وـ خـوـانـدـگـارـ درـ آـنـجـاـ
 قـشـلاقـ کـرد~ *

وقایع متنوعه

درین سال صوفیان خلیفه روملو در خبوشان بدرویش علمی مغل که
 بتاخت آمدہ بود جذگ کردہ صد و پنجاه کس را بقتل آورد و اندرین سال

(۲) آلان کلید بغداد فرستاد بـ

(۱) رو مدرسه را ۱ درب و نیست

شدند پادشاه کامران با جمعی از غازیان متوجه قلعه وان گردید چون حوالی قلعه مضرب خیام جنون ظفر فرجم گردید سوداران قزلباش چشم گشودند حصاری دیدند چون قلعه افلاک از ساکنان خطه خاک مصون و برجی مشاهده فرمودند که مانندش از دایره نصل عقل بیرون فصیلش با فلك البروج توأمان و خندق عمیقش با گاو زمین هم عنان *

(۱) کسی گر شدی چرخ را بر زیر فصیلش ز در آمدی در نظر از آن سهمگین حصن گردون ستیز خلاء و ملاء خندق و خاک ریز زحل تا شود بر درش پاسبان کند طوبی و سدره را نوبان یکی سذگ از آن قلعه با شکوه در افتاده و گشته البرز کوه اطراف قلعه را بر امر تقسیم کردند و سرهنگان کشور گشای و قوچیان رزم آرمای آغاز جنگ کردند و (۲) صوت صور و نفیر حارسان برج مستدیر را مضطرب سرا سیمه گردانیده المه از بالای برج و باره بخواختن نفیر و نقاهه اشارت فرمود و جنون روم بانداختن تیر و تفنگ پرداختند و دلاوران قزلباش نیز باشش زدن توب و تفنگ شروع نمودند تفنگ از قضای میبرم و مرگ (۳) مفاجا خبر میداد و ضربن دشمن شکن روزنهای در بدنه میگشاد روزی دیو مصطفی از جانب رومیان از قلعه بیرون آمده در برابر عساکر قزلباش ایستاده *

ز پهلوی لشکر گه شهریار بیرون راند مرکب یکی شهسوار کلائی ز فسولاد چین بر سرشن که گوهر برشك آمد از جوهرش حمایل یکی تیغ هندی چو آب درفشان یکی تیغ چون چشم کور بلدرک برو رفته چون پایی مسوز از ینچجانب دلو توپاچی از قوشون بیرون (۴) مقائله نمود * نظم در آمد بیدان چو غرفت میست کمندی بیدازو کمانی بدبست

(۱) این شعر در؛ ناتمام است قلاد بلا ب (۲) صورت صورن ا

(۳) مفاجا ب ا

(۴) مقابله ب

(۵) بگوهر تراز ا

* نظر *

ز (۱) قوس قزح برف شفاف ریخت * چو آن پنجه کز قوس نداد ریخت
کف اندازی برف شد بیحساب * زهر سو شتر هامی منست سحاب
قلال جبال و اطراف مرغزار از برگ و بار عاری گشت و عمامه و قبای خضر
از دستبرد لشکر سوما از فرق صفویو قد سرو ریخت خورد * کافور از دست سحاب
بر اطراف عالم فرو بیخت و دست و پایی لشکریان روم ضایع شده و
بسیاری از چهار پایان ایشان بچراگاه عدم رفتند جمیع کثیر از مردمان فوت شدند
و مضمون وَ لِلَّهِ جَنُودُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ بظهور پیوست یکی از شعراء در آن
واقعه گوید *

رقم سوی سلطانیه آن طرفه چمن دیدم دو هزار مرده بی گور و کفن گفتم که بکشت این همه عثمانیرا باد سحر از میانه برخاست که من بالضرورة از اندیشه که داشت در گذشته و بالم و تشویش راه بغداد پیش گرفت و شاه دین پناه از قرا آغاج کوچ کرده^(۲) در رباط دانگ نزول اجلال نمود و بدرجیین عبور کرد در آن موضع الوند خان افشار با یک هزار سوار بعساکر نصرت اثر ملحق گردید و شاه دین پناه محمد آقائی اوجی باشی را بزبان گیری ارسال نمود غایبان بموضع کله کن خرقان بمخالفان رسیده پنج ذفر ایشان را گرفته بدرگاه شاه عالم پناه آوردند و آن اسیران بعرض خسرو جهان رسانیدند که سلطان سلیمان با سپاه فراوان متوجه بغداد گردید المد ذوالقدر اوغلی را به تبریز ارسال نمود و از استماع این سخن پادشاه زمین و زمین بر سر ایشان ایلغار نمود غازی خان تکلو غشاو^(۳) حقوق حقوق این خاندان باصره سعادت اورا پوشیده و از اردوی نصرت شعار فرار نموده به تبریز شتافته المد را از توجه شاه دین پناه ایلخانی را خبردار گردانید با تفاوت سردار اهل نفاق بقلعه وان متخصص

(۲) ریاط دنگ را محل نزول همایون ساخت ب

(١) قوس و قزح

(۳) عقوب این خاندان عشاوه ب

دور ایلغار کرده اسجانشان لاغر و ضعیف گشته اکثر جیش متفرق گردیده چنانچه زیاده از هفت هزار کس در پایه سریع اعلی نبودند با وجود این غازی خان تکلو با اکثر امراء دل دگرگون کرده در مقام نفاق بودند اما جماعتی که بکرات مشاهده کرده بودند که به نیروی دولت قاهره مهمات کلیه و قضایای مشکله علی سبیل سهولة^(۱) بقطع و فصل میرسید هیچ دغدغه بخاطر شان نمیرسید از منزل کوه بهرام میرزا والقاس میرزا و حسین خان برسم مقالی روانه تبریز گردیدند و اردی گردون شکوه بقزوین آمدند و از قزوین روانه ابهر گردیدند در انجا از امراء خبر آمد که خواندگار بتحقیق متوجه است امراء روی باروی خواندگار نهادند بعد از وصول^(۲) بقرا آشاج بابراهیم پاشا دو چار خورند آغار کارزار قصده چون فیله یانیه رومیه زیاده از حد و حصر بودند بعضی از امراء مثل حسین خان و^(۳) غازی خان و ملک بیگ حوثی دل دگرگون کرده بودند بنابر آن جنگ صعب واقع نشد و بهرام میرزا امیر سلطان و سليمان سلطان تا شب با ایشان مقاومت نمودند چون شاه دین پناه خبر^(۴) مقاتل امراء شنید با فوجی از بهادران نامدار بر سبیل ایلغار روان شده تا به اندیشه تمکین و وقار بدمادعه خصم پردازند در آن اثناً دوازده اوغلی محمد خان بواسطه^(۵) خیانت و قباحت ذاتی که^(۶) مکنون و مرکوز فظعت و جبلت او بود اظهار نموده بنابر عداوتی که از پدر خود کور شاهرخ در خاطر داشته با تفاوت قیا سلطان و حسین سلطان ولد بروان سلطان تکلو پشت بر دولت کرده از مسکب عالی رو گردان شدند از آن جهت فتوح تمام بحال عساکر ظفر فرجام راه یافت لاجرم آن حضرت بر سایر امراء و ارکان دولت بی اعتماد گشت و از جهت رعایت حزم روزی چند جنگ را در تأخیر انداخت چون خواندگار بسلطانیه رسید در اخر فصل خویف مقدمه لشکر زستان حریف معروکه سلطان سلیمان گشته برف عظیم^(۷) بارید *

(۱) یلغز آشاج ب

(۲) یلغز آشاج ب

(۳) غازی خان خوی ا

(۴) خدایت ب

(۵) مقابله ب

(۶) آمد ا

(۷) که مرکوز فظعت و مکنون جبلت او بود ب

* نظم *

خوش گرفتند حریفان سر زلف ساقی   گرفتگشان بگذارد که قراوی گیردند
 بعد از چند گاه خبر آمد که شاه دین پناه با خیل و سپاه^(۱) کوچ بر کوچ
 متوجه است از استماع این خبر ابراهیم پاشا متوجه گشته سوتغیر بچیب تدبیر
 فرو برده لحظه در بحر تجییر غوطه خورد و هم فکریش در تلاطم امواج و مصادم افواج
 ذدامست غرق گشته چون سحاب در اضطراب آمد عصمه داشت به سلطان سلیمان
 فرستاد مضمون آنکه موسی سلطان بمیجود استماع توجه بندگان تبریز را ازداخته
 بعرق رفتہ اما شاه دین پناه در غایت عظمت و حشمت از خراسان برى
 آمده است و ما را طاقت مقاومت با آنحضرت نیست   * نظم *

بعجز شاه با شاه هم نزگ نیست   بدريا بجز کوه هم سنگ نیست
 نزدارند تاب شهان چاکران   ز خوشید برهم خورند اختران
 چو دریای عمان بر آرد خوش خوشیدن نامی زاید بگوش
 مگر هم تو آئی بسنا و زد^(۲) او   بمیدان تو باشی هم آورد^(۳) او
 چو بشفید سلطان روم این پیام بشد جام اندیشه اش تلخکام
 سلطان سلیمان بعد از وقوف بر مضمون عرضه یوزش تبریز را پیش نهاد همت
 ساخته با تمامی سپاه روانه گردیده با ابراهیم پاشا ملحاق گشته با تلاق متجوّه
 عراق گشتند چون آمدن رومیان بآذریجان در موقع النک نشین بسمع پادشاه
 اوزنک نشین رسید بعزم دفع مخالفان کوچ فرمودند مذتشا سلطان و اوغلان
 خلیفة قورچی باشی را برسم مذکالی روان گردانیدند بنفس همایون متوجه
 دفع اعدای دون گردیده به بیست و یک کوچ بکبود گزبد آمدند و اسب و استرو
 بسیار تلف شد اصحاب رای و فرهنگ و فارسان میدان جنگ در مقام تفکر و
 تجییر افتادند و هر کس را خیالی در سرو اندیشه در ضمیر پیدا شد زیرا که سلطان
 سلیمان با سپاه زیاده از ریگ بیابان و او را خزان آمده بود و جنود منصور از راه

(۲) آورد گلااب

(۱) اینجا در اتا حشمت ازداخته است

(۳) شاه ب

بداعیه یورش بلخ در یازدهم شهری از هوات بیرون آمد و قرب چهل روز در
النگ نشین توّقف فرمودند *

صیوّفیات

ابو سعید خان بن کوچم خان بن ابو الخیر خان در سمرقند وفات یافت
و برادرش عبد اللطیف خان بجای او نیشت *

گفتار در قضایائی که در سنّه اربعین و تسعماهی واقع گردیده لشکرکشیدن سلطان سلیمان بار اول با دربایجان

درین سال سلطان سلیمان پادشاه روم متوجه آذربایجان گردید سبب لشکرکشیدن او بدینصورت آنکه المه پیوسته رسولان بدرگاه شهریار روم ارسال داشته پیغام میمنود که شاه دین پناه یورش صاوراً النهر از هرات بیرون رفته و از آذربایجان دور افتاده اگر بدینجانب نهضت فرمایند یمکن که آن دیار در تصرف در آید خواندگار سخن (۱) المه را قبول ذموده به ترتیب قتال و تکمیل آلات جدال اشارت فرمود با سپاه خونریز بجانب تبریز در حرکت آمد ابراهیم پاشا را که وزیر اعظم بود با نوی هزار سوار منقلای گردانید ابراهیم پاشا المه را باده هزار کس پیش فرستاد در آن او ان خواجه شاهقلی که وزیر موسی سلطان بود با تفاوت مولانا احمد طیسی رسولان نزد رومیان فرستادند و ایشان را بجانب تبریز طلب نمودند آن غداران با المه قرار داشتند بقلم تمدن صورت فریب برلوح خیال خود مینگاشتند بذایر آن آوازه ازداختند که پیوه سنان اوغلی صباح به شهر می آید غازیان و شهریان باستقبال شتافتند و المه و سایر سوداران سپاه روم بشهر در آمدند بعد از چند روز ابراهیم پاشا با جمیع امراء در حوالی تبریز نزول نموده المه را بطرف اوربیل ارسال نمودند و خسرو پاشا را بتسبیح قلعه النجق فرستاده القصه اکثر ملاک آذربایجان را گرفتند

(۱) اینجا ادر اتا المه را با ۵ هزار اندخته است

یافتند و (۱) بالاتفاق خسروانه و عذایت پادشاهانه سرافراز شدند آنکه متوجه احوال رعایا گشت و غازی خان و اتباع او که در زمان محاصره اموال مظلومان را گرفته بودند بموقف عتاب آورده و بعضی عجزه را از خزانه نواش نمود و حسین خان و منتشا سلطان و امیر سلطان روملو را به تمسخر غرجستان روانه گردانید امرأً فتح آن دیار کرده بپایه سربر اعلی روانه گردیدند *

وقایع متنوّعه

درین سال المـه بر سرتلیس آمد شرف خان با تفاق حسن بیگ چونه و قلیچ بیگ پازوکی و سایر امرای کردستان در موضع (۲) نهی جنگ صعب کردند و شرـ مخالفان کوتاه کردند اما شرف خان بقتل آمد المـه به بتلیس مستولی شد و اندرين سال شاه دین پناه از جمیع مناهی توبه کرد فرمان همایون شرف نفاذ یافت که محتسبان آبوبی پیاله و جام عقوبت انجام را بخته شیشه ناموس ایشان را بسـگ افسوس زند و بنصایح الحق مر پنه غفلت از گوش صراحی بکشد اگر سرکشی کند گردن او را نوم سازند بحکم کل مسکور حرام از بوزه و بندگ و هرچه به ببینند بیندازند مغـی بـی معنی گـی را اگر بـی قانون شرع آواز کند چون مـغـی بـزخم گـوشمال فـریاد از نهاد او بـرآزند و چـنگ بـی نـدگ رـا در کـنـار هـرـکـس به بـبـینـدـ مـوـی گـیـسوـی بـبـرـند (۳) نـی اگـرـ بـی آـهـنـگ رـاهـ شـرعـ بـگـرـیدـ نـگـذـارـندـ کـهـ نـفـسـ اوـ بـرـ آـیـدـ طـنـبـورـ بـیـ مـغـزـ نـاـ مـعـتـدلـ گـوـ رـاـ چـنانـ زـنـدـ کـهـ چـونـ عـودـ (۴) سـوـزـ رـبـابـ خـوشـ مـزـاجـ رـاـ درـ هـرـ مـجـلسـ کـهـ بـبـینـدـ بـرـ خـوسـ ذـشـانـهـ اـخـراجـشـ فـمـایـنـدـ مـبـلـغـ کـلـیـ اـزـ قـمـارـ خـاـذـ وـ شـرـابـجـانـهـ وـ بـیـتـ اللـطفـ اـزـ دـفـتـرـ اـخـراجـ نـمـوـذـنـدـ اـنـدـرـینـ سـالـ اـمـارـتـ هـرـاتـ رـاـ شـاهـ دـینـ پـناـهـ بـسـامـ مـیـرـزاـ اـرـازـانـیـ دـاشـتـ وـ آـغـزوـارـ خـانـ شـامـلـوـ رـاـ لـلـهـ گـرـانـدـ اـنـدـرـینـ سـالـ شـاهـ دـینـ پـناـهـ

(۱) اندارد

(۲) با تعنیات ا

(۳) اگر آهنگ شرع را بـرـ گـیرـدـ اـ

(۴) سـوـزـ بـ

به استراپايان رسيدند در آن اوان اکثر از بکان در حمام بودند غازیان از روی قهر شهر در آمدند و صور انداختند و نقارها نواختند و از بکان برهنه و عربان از حمام بیرون آمدند عساکر ظفر نشان ایشان را گرفته بقتل می آوردند و قمش اوغلان از واقعه این قضیه حیران و سرگردان در میان شهر میگردید بعد از مشقت بسیار با پنج سوار از مضيق حصار خلاص شده روانه صرو گردید غازیان پانصد نفر و چهار برادر او را گرفته بقتل آوردند و سرهای ایشان را روانه درگاه اعلی گردانیدند و القاس و بدر خان در استراپايان متمنک شدند *

گفتار در لشکر کشیدن شاه دین پناه نوبت سیوم بخراسان و فرار کردن عبید خان

چون استیلای طغیان ازبکیه و انحصار غلامان خاندان صفویه از حد گذشت شاه دین پناه بجانب خراسان توجه نمود چون (۱) زویه کرخ از پرتو رایات خورشید نهاد فضای سپهر نورانی گشت صوفیان خلیفه روملو با دویست سوار بجانب سپزاوار در حرکت آمد در آن اوان خان گلدى ازبک با چهار هزار سوار در سپزاوار بود صوفیان خلیفه نرسوی شبیخون آورده صد و پنجاه نفر از ملازمان اورا بقتل آورد و خان گلدى بدر رفتہ صوفیان خلیفه روانه نیشابور گردید در آن بلده با بکان رسیده ایشان را نیز مغلوب گردانید و علم عزیمت بطرف مشهد بر افراخت در آن اوان عبد العزیز سلطان با هشت هزار سوار در آن دیار بود در آن اثنان حسین خان شاملو و آغزو وار خان شاملو و امیر سلطان روملو از شاه دین پناه جدا شده بمدد خلیفه رسیدند عبد العزیز سلطان بطرف هرات گردیدند عبید خان نیز از آنجا فرار نمود چنانچه مذکور شد و شاه دین پناه در بیست و دویم شهر جمادی الاول سنّه مذکوره به رات تشریف آوردند و در باع شهر در مسند کامرانی و جهانگانی متمنک گشتدند اکبر و اشرف بسعادت پایدوس (۲) استسعاد

(۲) استبعاد ب

(۱) زویه کوچ کرخ

نکبت بر رایت از بکان بیدولت و زیده علم شوکت ایشان نگونسار گردید در آن روز قرا حیدر بضرب شمشیر جمع کثیری را بقتل آورد و غازیان اعدا را تعاقب نموده چند نفر را دستگیر کرده بدرگاه عالم پناه فرستادند *

وقایع متعدد

درین سال میر غیاث الدین منصور از صدارت معزول گشته امیر معز الدین محمد اصفهانی را بجای او نصب کردند و هم درین سال وزارت دیوان اعلیٰ باحمد بیگ نور کمال تعلق گرفت امیر قوم الدین جعفر ساوجی وزیر شاه دین پناه بود در ریاط نیک پی بقتل آمد *

گفتار در قضایائی که در سنّه تسع و ٹلثیں و تسعمایة واقع شد

در اوایل این سال در چهاردهم شعبان قمش اوغلن از بک بر سر اردوبی محمد خان ذوقدر اوغلی که در چمن مسخور ساخته بلالغ بود ریخته احمال و انتقال او را بغارت برد هم درین سال شاه دین پناه القاس را تربیت کرده باتفاق بدر خان روانه استراباد گردانید چون القاس به بنظام رسید بخود قرارداد که ناگاه به طرف استراباد ایلغار کند و بصرص حمله قیامت اثر نهال اقبال از بکان را از بیخ بر کند و سرداران سپاه را در مجلس جانقی نشاند ما فی الصمیر خود را ظاهر ساخته تمامی آنجماعت این رای را تحسین نمودند
 (۱) بدر خان و القاس با هزار و پانصد سوار بجانب استراباد ایلغار کردند و نیم شب که صبح زبرجدی با نوع سیارات و ثابتات آرایش یافته و اجرام نورانی چون گوهرهای شب افروز از حقه آبگون گردون تافته بود *نظم
 (۲) بدر دزدی ستاره کرده تدبیر فررو افتاد ناگاه در خم قیر ز تاریکی جهان را بند برقای فلك چون قطب حیران مازده برجای

میرزا فرستاد و ملازمه اش اسبهای آورده بغازیان می فروختند رسولان از جانب عبید خان آمده از صلح سخن راندند و میرزا غازی خان گفتند عبید خان دو منزل کوچ کرده پس رود تا شهر را گذاشته روانه عراق گردید و عبید خان گفت ایشان از زیر طذاب خیمه ام بگذرد و بسلامت روانه شوند غازی خان قبول نکرد بعد از چند روز اتالیق ابوسعید خان پادشاه سمرقند آمده و از صلح سخن گفته فایده بر آن متوجه نشد چون قریب یک سال و نیم آن محاصره پر مخاطره استداد یافت و قافله جوع و ضيق معاش در بلده هرات بار اقامات باز کرده محبوب مرغوب (۱) طبیعت عیش بدیار عدم شناخت و ممکن معاش معاشران عیاش بسان دهان خوبان تنگ گشت و لب شیرین نازنینان ملیح بسبب فقدان تنفس از تبسم ایاء کرده فریاد از نهاد اهالی هرات از طبقات سماوات در گذشت نسیم پشارت شمیم در آن اثنا بر مزمعه امید بر گرفتاران هرات وزید و خبر توجه پادشاه عالمیان ببلاد خراسان و اردبیل مخالفان شایع گردید در چهاردهم ربیع الاول سنه تسع و ثلثین و نسعمایه عبید خان از ظاهر هرات راه فرار پیش گرفت و توجه شاه دین پناه عنقریب مذکور خواهد شد *

صخار به غازیان با ازیکان

درین سال جمعی از بهادران ازیکان بتاخت ولایت بسطام آمدند چون ذوالقدر سلطان که حاکم دامغان بود از آمدن ازیکان خبردار گردید کس نزد الوس گرایایی فرستاده مدد طلبید *

همانند یل نامور ذوالقدر فرستاد سوی گرایان خبر شجاع سر افزای میرزا علی چو سلطان فرخ لقا شاه علی برازند با لشکر همچو کوه که گشته زمین ز آن دلیران ستونه بذوالقدر سلطان پیوسته روانه مخالفان گردیده در ظاهر بسطام عساکر ظفر فرجام بازیکان رسیدند از گرد راه حمله نمودند ایشان نیز تیر باران کردند آخر الامر باد

بنانی که در عالم امید بود همین گردها ماه و خوشید بود تهی چون شکم دیگها از طعام چو طاس فلک سرنگون صبح و شام طبق را پی طعمه چشم امید شده چون طبقهای کاغذ سفید گرسنه شکم خرد ره سیر از حیات ز بی طعمگی عالم بی ثبات به قیمت به از عفران کاه بود که روزی باو دانه همراه بود بفرو شقایق بر افروخته ز سودای ذاش جگر سوخته و گوشت و روغن مانند گوهر شب چران و عذقاً عزیز الوجود^(۱) بود و بعضی از مردم محتاج بعض گوشت از لحم گرده و سگ بدل ما یتحلل میساختند و فوجی چرم کهنه را جوشانیده میخوردند و میروا و بزرگان از برگ درختان علیق الاغان بهم میسانیدند و بعضی از ایکان نهان از عبید خان قریب بدوازه آمدند اسبان لاغر می آورده به بهای تمام میفروختند و اگر این بیع نمی بود کار غازیان دشوار میبود در آخر اوقات مخصوصاً غازیان چنان بی قوت شده بودند که بعض تردد مینمودند باورچی بهرام میرزا^(۲) مخفی طبقی با برنج و گوشت اسب نزد آنحضرت با چند طبقی خالی می آورند میروا هرگز که لطف میکرد یک قاشق برنج در طبقی که گنجایش سه چهار من برنج و گوشت داشت^(۳) میگذاشت و در مجلس میرزا بر سر قاشق برنج جنگ میشد از بهرام میرزا منقول است که روزی با غازی خان نشسته بودند که دو آقای معتبر یکی توچاچی و دیگری ترخان یکی گفت که چند روز است که سگی را شمشیر زده ام و بخانه این مرد رفته بمن نمیدهد وی در جواب گفت این سگ زخم دار بود اما نیافتاده بود بزم من افتاده بود غازی خان بپی خاسته سگ را در پلا کرد و هریک را پاره داد در آن اوان^(۴) کسکن قوا سلطان بن جانی بیگ سلطان والی بلخ بمدد عبید خان آمد در حوالی هرات نزول نموده با قربلاش طرح دوستی انداخت و بهره شیر میست و کره اسبی بهرام

(۱) و ناپیدا گشته بود ب مفهورج

(۲) مخفی اب مفهورج

(۳) در نسخه های بعد از مگذشت پیش آن حضرت میبرند (۴) کشتن ب و جانی بیگ ا

* نظم *

ای باد اگر بر اهل بخرا گذر کنی
زنهار عرضه کن بر ایشان پیام ما
و آنکه بگو ز راه کرم آن گروه را
کای گشته کیفه خواه شما خاص و عام ما
کلک غرور جهل شما گرده است ثبت
در رقعته که بود در آن رقعة نام ما
کای خواجه بعد ازین طمع از زندگی ببر
اکنون که گشت سکه خانی بنام ما
ای مدعی مگر نشینیدی که میرسد
شاہ ستاره خیل سپهـر احتمام ما
ما بندگان حضرت شاهیم و لاپزال
ثبت است بر جریده هستی دوام ما
از پرتو عنایت او هست آنچه هست
سلک نظام سلسه انتظام ما
باشد جواب دعوی خانی که گرده
بینی که گفته حافظ شیرین کلام ما
چندان بود کوشمه و ناز سهی قدان
کاید بجلوه سرو صنوبر خرام ما
در آن ائدا غازی خان حکم کرد که قرباش در خانهای مردم که از شهر بدر رفته
اند روند و هر چه یابند تصرف نمایند غازیان ممحص و ترکمانان از انصاف
و میوت دور چون از حاکم این سخن شنیدند بمنازل رعایا در آمدند و آغاز
جستن چیزها کردند مردمان هر چیز که دفن کرده بودند متصروف شدند در آن
ائدا آتش جوع شیوع یافت و چند گاه غیر از قرص مایده خورشید و ماه که هر
شام و صبح از تنور الالاک بر می آمد چشم غازیان و شهریان بر گرده
نمی افتد *

دو خاسته بجانب ایشان در حرکت آمد چون آوازه توجّه آن حضرت به سمع رومیان رسید داشت و حیرت برایشان مستولی شد و اختر بخت ایشان منحوس و کوس دولتشان منکوس از تسخیر بتلیس مایوس شدند توها را انداخته راه انہざم پیش گرفتند دلو یادگار روزگی خبر فرار رومیان در (۱) قرا تغوز دره بعرض شاه رسانید آنحضرت مراجعت کرده آن سال در تبعیز قشلاق نمود *

گفتار در محاصره نمودن عبید خان ازبک بهرام میرزا را در هرات

درین سال عبید خان در بیست و فهم رمضان با جنودی زیاده از حوادث دوران ظاهر هرات را مسکر گردانید و در قریه شامیانه بارگاه بر افراحت عزیزان را برخاک مذلت نشانید نخست آب را از فقیران لب تشنه و عموم سکنه باز گرفت ازبکان ظالم را بر مسائلک و شوارع باز داشت تا از جنس خوردگی بقلعه نرود لاجرم روز بروز تغییض و تشویش مخصوصان هرات زیاده شد در آن ائمّا غازی خان با خراج مردم محتاج حکم کرد و در واژه و گذرها را بتراک غلاظ و شداد که هریک قرینه نمود و شداد بودند از برای تحقیق اموال شهریان باز داشت و ایشان بالش و لحاف کهنه مردم شهر را پاره کرده می جستند که میادا در میان آنها از نقد و جنس چیزی بوده باشد بعد از تحقیق آن از خانه کوچی که عبارت از زنی و مردمی باشد مبلغ سیصد دینار تبعیزی گرفته بیرون میگردند شهر بمرتبه خالی شد که در اسوق کسی بنظر در نمی آمد مع ذلك بسیاری از غازیان از غازی خان رو گردان شده بندز عبید خان میرفتند عبید خان بمصلحت آنکه غازیان از غازی خان فرار کرده بندز او آیند ایشان را نواش کرده خلعت میداد در آن اولن عبید خان قطعه گفته و بخواجه امیر بیگ که وزیر غازی خان بود فرستاده و خواجه در جواب این (۲) ابیات ارسال نمود

مغزالت و کمال عقل و فراست و فهم و کیاست سرآمد سلاطین دودمان امیر
تیمور گورگان بود هر سال مبلغ هیجده هزار تومن تبوزی برسم سیورغال باریاب
استحقاق شفقت میفرمود و هر کس از هر جانب که بندزد وی می آمد از
محاج و صاحب تاج از عالم و جاهل و قابل و ناقابل بمراد و مقصود مراجعت
میکرد مدت عموش چهل و نه سال و ایام سلطنتش سی و هشت سال
ملکتش در اوایل پادشاهی ولایت فرغانه و سموقد بود بعد از آنکه معاویا الذهبر
از تصرفش بیرون رفت ولایت قفقاز و آگره و لاھور و کابل و دھلی و بدخشان
در تصرفش بود در آگره فوت گردید همایون پادشاه بر جایش بر سر سلطنت
نشست چون خبر فوت با برپادشاه بمحمد زمان میرزا رسید با غواصی مردم جهآل
داعیه استقلال در ضمیوش رسوخ یافت لاجرم پادشاه خیسته شیم لشکر رسید
فرام آورده در کنار آب گذگ که مسکر وی بود رفته بی جنگ محمد زمان
میرزا را بچنگ آورده در یکی از قلاع منحیوس ساخت بعد از مدتی از حبس
فرار کرده با معدوی چند سو گردان و بیسامان گردید آخر الامر از روی اضطرار
و ندامست بسیار نزد شهریار عالی قبار آمد و رعایت یافت *

گفتار در قضایائی که در سنّه ثمان و یlliین

و تسعمایه واقع شد

چون المـه بـرـم رـفـت سـلـطـان سـلـیـمـان رـا بـرـآن دـاشـت کـه نـسـبـت بـشاـه دـین
پـناـه مـنـخـالـفـت کـنـد بـنـایـبـ آـن فـیـل پـاـشـاـ باـ پـنـجـاـه هـزـار سـوـار هـمـرـاه المـه بـرـ شـرـفـ
خـانـ کـرـد کـه حـاـکـم بـتـلـیـس بـوـد فـوـسـتـاد کـه آـن دـیـارـ رـا اـز تـصـرـف اوـ بـیـرون آـورـنـد اـیـنـ
خـبـرـ درـ آـن ولـایـت شـیـوع یـافـت شـوـفـ خـانـ پـسـرـ خـود شـمـس الدـینـ خـانـ رـا درـ
بتـلـیـس گـذاـشـتـه مـتـوـجـه درـگـاه عـالـم پـنـاهـ شـد * نـظـم *

از آنسـو بـیـامـد چـوـ المـه زـ رـوم بـیـاوـرـ لـشـکـرـ هـرـ مـسـرـ وـ بـوـمـ
گـرفـتـد بـتـلـیـس رـا دـرـمـیـان نـشـتـنـد بـرـ گـرـدـ حـصـنـ آـنـزـمانـ
اـیـنـجانـب شـاـه دـینـ پـنـاهـ مـانـدـ شـیـرـ خـشـمـنـاـکـ باـ سـپـاهـ آـرـاسـتـهـ وـ باـ جـوـانـانـ

گفتار در رفتن امرای ازبک بتاخت خراسان

درین سال قمش اغلان و تیشش بی و شیخ ابو سعید افراسیاب بطريق
 (۱) بیرتاولی از آب عبور کرده از سرخس به مشهد آمدند و مقتشا سلطان در آن
 اوان حاکم آن دیار بود صلاح جنگ ندیده به نیشاپور آمد و آغزو از خان را بخود
 متفق ساخته بجانب مخالفان روان شدند چون امرای ازبک قوت مقابله
 ایشان در حیز تمکن خود ندیدند بالصورة فرار کرده در سیاه آب عبور نمودند
 (۲) و آغزو از سلطان و مقتشا سلطان در آن مکان بایشان رسیده ازبکان آب را
 پناه خود ساخته غازیان را به تیر گرفتند و فوجی از ازبکان بخیال دستبرد از آب
 عبور نمودند آغزو از خان چون برق جهان خود را برایشان زده چند کس را به
 قتل آورد و هر اس بیقياس بر ایشان مستولی شده راه فرار پیش گرفتند امرای
 عالیشان بمشهد مراجعت نمودند در آن اثناً قورچی از شاه دین پناه آمدند
 امرأرا طلب نمود ایشان روانه درگاه معلی گردیدند *

وقایع متنوعه

درین سال شاه دین پناه منصب امیر الامرائی را بحسین خان و عبد
 الله خان استاجلو که هر دو خواهرزاده شاه (۳) غفران پناه بودند از ازای
 داشت هم درین سال قشلاق در تبریز واقع شد در آنجا (۴) اورکمز بیگ ذوالقدر
 از فرد الماء آمدَ بود سوزانیدند درین سال راقم حروف حسن روملو در بلده
 قم متولد شد *

صتوّقیات

با بر پادشاه بن عمر شیخ بن سلطان ابو سعید بن میرزا سلطان محمد بن
 میرزا میرانشاه بن صاحب قران امیر تیمور گورگان آنحضرت با علوم همت و سمو

(۱) بیرتاولی از آموبه بیرتاولی ج

(۲) قا نبودند ازداره

(۳) دین پناه ب

(۴) در انجا که از کمر بیگ ذوالقدر از نزد اولمه آمدَ بود سوزانیدند ا

گفتار در رفتان المه تکلو بروم

المه که از میامن ترتیب شاه دین پناه ولایت آذربایجان در تحت حکومت او بود سودلی مسحال اندیشیده سلطنت و استقلال بخود راه داده اراده کرد با آنکه بجای چوهد سلطان وکیل گردد و موازی هفت هزار سوار بهم رسانیده متوجه درگاه شاه دین پناه گردید در حوالي (۱) قیدار پیغمبر نزول نمود چون شمه از کفران و عصیان او بسمع عز و جلال رسیده بود شاه دین پناه برسری ایلغار نمود المه دوی از زرم و قتال بر تافت و از سهم خسرو جهانگیر بکردار تیر از کمان بیرون جست و از مهابت چتر خورشید آسا چون سایه مدقوق شد واز شکوه ماه رایت فرق سای بسان هلال زد و منحنی گشت با چشم و دل غریق آب و حریق آتش خود را بقلعه انداخت در آنجا بخواص و خوبیشان خود مشورت کرد مجموع گفند که طریق آنست که در استوضای خاطر جوئی آن حضرت بهر نوع که میسر گردد باید کوشید و اصرار نمودن بر مخالفت پادشاه مشعر بعداب و ویال بود که حکماً گفته اند مخالفة الملوك عار (۲) فی الجل و فی العاجل المه را این سخن موافق مراج افتاده (۳) اور کمز ذوالقدر را با پیشکشیای لایق و تحفهای موافق بدرگاه عرش اشتباه فوستاد بعد از روانه ساختن او اندیشه دیگر کرده با خود گفت که جای که من تخم جفا کشته باشم خومن وفا چگونه پیمایم و در موضعی که نهال خلاف نشانده باشم ثم موافقت بچه وجه توقع نمایم *

چو کردی بدی چشم نیکی مدار

در باب رفتان به نزد شاه دین پناه متردد گشت در آن اثنا از نزد خواند کار سلیمان پادشاه روم جامعه زردوزی و مجازه طلا دوزی آوردند خلعت خواند کار پوشیده روانه روم گردید *

(۱) قید از پیغمبر قاید از پیغمبر ب

(۲) فی العاجل و فی الجل ب عاد ا

(۳) اور کمز اور کمز ج

ز خواب قضایق تنه بیدار شد اساس قیامت نمودار شد و حسین خان تکلو که در حوالی ارد فرول کوہ بود بمدد رسیده هرچند شامل مولدی در آن شب جد و سعی بسیار بجهنگ و کارزار نمودند اما از آثار سیاه بختی ایشان بغیر رو سیاهی چیزی دیگر روی ننمود چون آن گروه بی اقبال ظفر به مطلوب خود فیافتند در غایت یأس و حرسان بشرمندگی تمام شهر اصفهان شناختند قرب سیصد نفر از جوانان رعنای و سرور قدان زیبا گوقفار شدند و تکلوبان ایشان را بقتل آوردند امرای تکلو شاه قباد پسر بزرگ چوته سلطان را بجالی و کیل گردانیدند اما قطرات سه هلاک و رشحات سهم قاتل از تیغ زبان خون افشار مغافقان تکلو ترشیج پذیرفت از لسان آن سیه دلان افهار زقوم خصوصت اجرأ پذیرفت بعد از ظهور این واقعه آغاز عزاداری شد بالضرورة دیگر طوابیف مثل استاجلو و روملو و دوالقدر و افسار آغاز خلاف کوہ بعد از چند روز در حوالی امام زاده سهل علی میان تکلو و ایشان جنگ شد در آن اثنا بیستی^(۱) او غلی که از هوا خواهان تکلو بود خود را بدولتخانه انداخت که شاه دین پناه را بمیان تکلو برد آنحضرت فرمود تا وی را بقتل آوردند شاه دین پناه بقتل آنطایفه گمراه فرمان داد امرای تکلو سوار گشته فرزیگ بدولتخانه آمدند قورچیان آغاز شیوه کردند مخالفان بی آذکه دست به تیغ و سنان برند فرار نمودند و بسیاری از ایشان کشته شدند^(۲) دوره بیگ قورچی باشی اسیر سر پنجاه تقدير گشته به قتل آمد از نکبات نکبت گرد خذلان و مذلت بر چهره دولت ایشان نشسته از دست بخت طیاچه نکبت خوردند و از کاس دهر جام زهر مذلت نوشیدند در چول و بیابان افتان و خیزان و سر گردان با دیدگان در عین سیلان چون موج طوفان بیکس و فامزاد از راه کوستان با مشقت تمام به بغداد رفتند محمد خان شرف الدین او غلی^(۳) قدور سلطان را با بعضی از مخالفان بقتل آورده سرهای ایشان را بدرگاه شاه عالم پناه فرستاد آفت تکلو موافق تاریخ شد نواب اعلی خلعت از عقب حسین خان فرستاده اورا طلب نمود *

(۱) یا بی حی قلی ب

(۲) در جهان آرا داره

(۳) قدوز ب

گفتار در قضایائی که در سنّه سبع و ثلثین و تسعیه واقع گردیده

درین سال شاه دین پناه عزیمت بیلاق کندمان فرمودند حسین خان شاملو از شیراز آمده به تقبیل عتبه شاهی سر افزگشت و بوفور الطاف خسروانه و عواطف پادشاهانه از امثال و افران ممتاز گردید چو هه سلطان نسبت بحسین خان در مقام فنّاق در آمده اراده نمود که در جشنی اورا بقتل آورد باش داعیه ترتیب ضیافت نماید و روز دیگر ایشان را طلب نماید بعضی از ملازمان شاه دین پناه اورا ازین قصیّه آگاه گردانیدند چون پرده مشکفم شام صحفه کافوری ایام را مانند خال رخسار خوبان گل اندام رنگ سواد ارزانی داشت * * نظم *

جهان چون شاهدان بکشاده گیسو ز شب مشکین نقابی بسته بر رو
جهان را مخترق در معده صفوأ مبدل گشته از صفوأ بسوأ
فو بست آسمان را از جوانب
ثوابت جمله در ماتم (۱) نشستند
لب ضحاک صبح از خنده بستند
شکسته سایران را خار در پلای
نماده هر یکی چون قطب بر جای
حسین خان با جمعی از شامیان سقاک و دلوران بی باک اسلحه جنگ پوشیده
بر سر خیمه چو هه سلطان آمد *

که ناگه گروهی بکف ساز جنگ رسیدند غرّان چو شیر و پلنگ
ز سرها بروون رفت خواب غرور چو در صبح محشر ز آواز صور
چو هه سلطان از ایشان گریخته خود را بدبانخانه شاه دین پناه رسانید حسین
خان ویرا تعاقب کرده در خیمه شاه آن دو گمراه با یکدیگر مبارله نمودند در
اندی دار و گیردو تیر از شامیان گمراه بر تاج شاه دین پناه رسید چون قورچیان
ذوققدر در کشیک بودند با شاملو متفق گشته مصر نام قورچی ذوققدر زخم کاری
بچو هه سلطان زده وی در گذشت اما تکلیبان مرگ اورا مخفی داشتند *
چو خورشید تابان بر آرد تیغ که بر فرق دشمن زند بیدریغ

(۱) نشسته ... بسته ب

وقایع متنوعه

درین سال قبل از وقت شاه دین پنجه بخراسان در منزل شرف آباد قزوین امراى استاجلو چون^(۱) منتشا سلطان و قراق سلطان و قازوق سلطان بعزم پای بوس رسیده اعزاز و اکرام تمام یافتدند اند زین سال دین محمد برادر زینش با هزار سوار بسیروار آمده آغزوar سلطان با صد سوار با وی جنگ کرده اورا با جمعی از ازیکان بقتل آورده سرهای ایشان را بدراگاه عالی فرستاد و هم درین سال امیر غیاث الدین مذصور بن امیر صدر الدین محمد در امر صدارت با امیر نعمت الله شریک گردید *

متوفیات

کوچم خان بن ابوالخیر خان بن دولت شیخ اوغلان بن ایلتن اوغلان بن فولاد اوغلان بن ایبه خواجه بن تعتنی بن بلغان بن شیبان بن جوجی بن چنگیز خان در سمرقند وفات یافت پسرش ابوسعید بجای او خان شد امیر قوام الدین حسین اصفهانی بواسطه استیلای پیری^(۲) قوت او رو بودی هزیمت نهاده بود و در امور اورا گاهی اشتباهات واقع میشد از جمله در آن زمان میان مولانا جلال الدین حافظ تبریزی و مولانا سعد الدین خطیب نزاع بوده هر یک از آن برای مطلب خود تردید نموده بودند و هر یکی را به تفویض منصب خطابت مستبدش و مسورو ساخته بود مولانا جلال الدین بخدمت میرافتہ که در باب مدعیات خود حکایت چند معروض دارد حضرت امیر اورا مولانا سعد الدین تصوّر کرده پیش از آنکه مولانا جلال الدین آغاز حکایت نماید میر گفت که دعوی که مولانا جلال الدین دارد بی معنی است و این مهم لایق تست و اگر من گاهی اورا بتغفیض این امر امیدوار میسازم بنابر آنست که جمعی حامی دارد اما خاطر جمع کن که من خطابت را بمولانا جلال الدین نمیدهم مولانا جلال الدین ما فی الصمیر میرزا دانسته دیگر تردید بواسطه منصب خطابت نکرد *

(۱) قوت قوای او ب

(۲) منتشا سلطان و قازوق سلطان ب

* (۱)

و السّلام علی الّذین یسمون القول فیتّیعون احسنہ *

بعد از آن شاه دین پناه ایشان را خلعت داده روانه گردانید چون ایلچیان
نوز عبید خان رفتند و کثیر لشکر که عدد آن زیاده از هفتاد هزار بود بعض
رسانیدند بنابر آن عبید خان بطیف بخارا گرفخت چنانچه مذکور شد شاه دین
پناه کوچ برکوچ بهرات آمده بر تخت سلطنت نشست حکومت آن دیار را
به برادر اعیانی خود بهرام میرزا داد غازی خان تکلو را لله آنحضرت گردانیده
در شانزدهم ربیع اول لوای عزیمت بصوب عراق بر افراد متوجه هرات
بیک بار در تاب آفتاب فرقه افتادند و بسموم هموم مهاجرت گرفتار شدند خواطر
بر تجمع سافر^(۲) فراق زهر مذاق قواردادند چون اردبیل سپه شکوه به بیابان طبس
رسید که از هیبت آن ستاره بر آسمان راه گم کردی و دلیل از فضای آن بهزار حیله
جان بکوان بردی با آن دشت در آمدند *

* نظم *

و آن بیابان فهایت نداشت	چو صحرای اندیشه غایت نداشت
(۳) ندیده دو کس نشان آدمی	چو دون همّان خالی از مردمی
گپزان از آن عرصه جان گسل	چو از صحبت جاهلان اهل دل
چو صحرای محشر پراز شور و شر	ز غولان و دیوان درو صد حشر
ذه جز بوم موغی در آن میز و بوم	تفزو خرامان درو چخد ^(۴) شوم
چو باز اجل مرغ او جان شکار	چو دشت فنا عرصه اش پرغبار
در آن بر بابی که امید بود	همان چشم ^(۵) گرم خورشید بود
شهریار عالیشان با جنود فراوان از آن بیابان عبور کرده در بلده اصفهان	نیول نمود *

(۱) رجوع کنند به حاشیه انگلیسی

(۲) سافر زهر مذاق

(۳) ب این دو بیت را ندارد

(۴) چخد شام ا

* نظم * وجایی دیگر مینگوید که *

آن را که ذادی نسب و نسبت حالت
و برا نبود هیچ گواهی چو فعالش

هر آینه هر کس که تابع روش آن بزرگوار بوده به مصلحت دنیا تابع بدعـت
و ضلالت شود بضمون الـدین ضلـ سعیهـم فـي الـحـيـوـنـ الدـنـيـاـ وـ هـمـ يـحـسـسـونـ
الـهـمـ يـحـسـسـونـ صـنـعـاـ نـظـرـ بـاـيـدـ كـوـرـ وـ عـبـرـ بـاـيـدـ كـوـرـفت~ *
* نظم *

در پس آینه طوطی صفت میدارند

دیگر توقف مـا در الـیـتـ مـرـوـ بـجـهـتـ آـنـ بـوـدـ کـهـ عـالـیـ حـضـرـتـ سـلـیـمـانـ مـکـانـیـ
با جـمـیـعـ خـوـانـیـنـ وـ سـلاـطـیـنـ پـاـیـ تـخـتـ سـمـوـقـنـدـ وـ تـاشـکـنـدـ وـ تـرـکـسـتـانـ وـ اـنـدـجـانـ
وـ حـصـارـ شـادـمـانـ وـ بـلـغـ وـ شـبـرـغـانـ باـ لـشـکـرـ عـظـیـمـ مـتـوـجـهـ گـشـتـهـ مـکـاتـبـاتـ وـ مـرـاسـلـاتـ
بهـ مـقـاتـلـهـ هـرـ چـهـ تـمـامـتـورـ فـرـسـتـاـهـ بـوـذـدـ کـهـ عـنـقـبـ بـشـرـفـ دـوـلـتـ غـرـاـ مـشـرـفـ
خـواـهـ شـدـ تـاـ آـمـدـنـ عـسـاـکـرـ ذـصـرـتـ مـآـثـرـ جـنـگـ رـاـ مـوـقـفـ دـارـنـدـ کـهـ اـیـنـ دـوـلـتـ
مـحـرومـ زـمـانـیـمـ دـوـیـنـ اـیـامـ حـضـرـاتـ بـجـمـعـیـتـ کـلـ نـزـلـ اـجـلـالـ فـرـمـودـهـ پـیـ قـضـایـ
الـهـیـ کـوـچـ بـرـ کـوـچـ مـتـوـجـهـ غـرـاـ وـ جـهـادـ هـسـتـیـمـ اـنـشـاـ اللـهـ هـرـ آـیـهـ بـگـسـانـیـ کـهـ
مـخـالـفـتـ شـرـیـعـتـ نـبـوـیـ وـ پـیـ روـیـ بـدـعـتـ وـ ضـلـالـتـ نـمـودـهـ اـنـدـ اـکـابرـ دـینـ
وـ پـیـشـوـایـانـ اـهـلـ يـقـینـ درـ حـقـ اـیـشـانـ چـدـیـنـ فـرـمـودـهـ اـنـدـ *
* نظم *

هر کـسـ بـغـسـادـ رـخـنـهـ دـرـ دـینـ آـرـدـ   یـاـ وـقـتـ زـکـوـةـ بـرـ جـبـیـسـ چـیـنـ آـرـدـ
مستـوـحـبـ حدـ گـردـ وـ جـبارـ (۱) جـهـانـ   (۲) بـهـ رـذـنـشـ تـرـکـ زـمـاـچـیـنـ آـرـدـ
هـرـ وـقـتـ کـهـ رـوـشـ شـمـاـ دـوـشـ آـنـ بـزـرـگـوـرـ مـیـ بـوـدـ مـارـاـ بـاـ شـمـاـ هـیـچـ مـبـجـدـلـهـ وـ مـفـاقـشـهـ
نـخـواـهـدـ بـوـدـ اـیـنـ زـمـانـ کـهـ طـوـیـقـ اـیـنـ حـسـنـهـ رـاـ بـرـ طـرـیـفـ کـوـنـدـ دـفـعـ وـ رـفـعـ آـنـ
بـرـ مـاـ لـازـمـ وـ وـاجـبـ اـسـتـ *

چـراـ کـهـ بـاـ توـهـمـیـشـهـ تعـصـبـ آـیـینـ اـسـتـ
بـرـایـ جـاهـ نـبـاشـدـ تعـصـبـ اـزـ دـینـ اـسـتـ

(۲) بـرـ حدـ رـذـنـشـ تـرـکـ زـمـاـچـیـنـ گـرـدـ!

(۱) اـحـدـ بـ

میکنند چرا که حضرت رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرموده که هر کس پدر کس دیگر را گوید که پدر من است و پدر او نداشت انکس به بہشت در نمی آید و اگر فرزند حضرت مرتضی علی علیہ السلام اند آن بزرگوار کدام مرد را از گور (۱) بدر آرده و سوخته اند و چند کس را دیش و ایرو تراشیده در گوش او حلقه اند اخته خلیفه اسلام ساخت کدام ناپاک بی نماز فحش (۲) گوی که در عمر خود یک رکعت نماز نگذارد است تدوائی ساخته مقبول خود گردانید و کدام کس را فرمود که بمن سجدہ کن حضرت رسول صلوات اللہ علیہ فرمود که اگر سجدہ کوین بغیر خدای تعالیٰ روا می بود ضعفاً را می فرمودم که بشوهر خود سجدہ میکردند پس محقق شد که سجدہ کردن بغیر خدای تعالیٰ کسی را روا نبوده و کفر است و این افعال مذکوره بالاف و اضعاف در سلسۀ شما هست با وجود این مقدار قباحت بما موعظه می فرمایند کنون لباس خود را یکی (۳) سر در گریبان بکنید حضرت مرتضی علی این نوع بزرگواری بوده که با اصحاب کبار بیعت کرده در عقب ایشان نماز گذارند و تابع ایشان بودند بعد از فوت آن بزرگوار مدت دیگر آنحضرت خلیفه بر حق بودند اگر میدانستند که آن بزرگوان باطل اند چون نعش ایشان را در پهلوی حضرت رسالت پناه می گذاشتند و بیرون نمی آوردند پس معلوم شد که آن بزرگواران بر حق بوده اند که بر ایشان تعرّض نکرده اند و معلوم جمیع خلائق است که حضرت مرتضی علی علیه السلام تابع روش رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و اصحاب کبار بوده اند هرگز بدیشان مخالفت نکرده اند و پدر کلان شما جناب مرحوم شیعی صفوی را هم چنین شنیده این که مردی عزیز و اهل سنت و جماعت بوده مارا حیرت عظیم دست مددهد که شما نه روش حضرت مرتضی علی علیه السلام تابع اید و نه روش پدر کلان را پس اولادی آن عزیزان کجا ثابت میشود چنانچه گفته اند * * نظم *

شیر را بچه همی ماند باو   توبه پیغمبر چه میمانی بگو

(۱) بیرون آرده سوخته اند ب .   (۲) فحش گفت ا

(۳) در نسخها سرو گریبان میکند (میکنید ۱)

* نظم *

ز تیر آه مظلومان حذر کن .....
 ای عزیز بحضورت الوجود این مقدمه روشن است که هرگز راضی نیستم و رضا
 فمیدهم و در ذبیت و فعل مانیست که بر مؤمنی از لشکریان ما نقصان رسد
 اگر بعقلت یا سهو واقع شده باشد که مطلع نباشد^(۱) از مضمون همایون آیه کویمه
 ولا تزدِ وَازِّ وَزِرْ أَخْرَى معاف خواهم بود و بعد از اطلاع اگر غور رسی نفرمایم
 در ذممت ماست و دیگر نوشته بودند که * مصرع *

با آل علی هر که در افتاد بر افتاد

هر که مومن و مسلمانست و امید نجات آخرت دارد و محبت اصحاب کبار
 حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آله و سلم را از دست فمیدهد و حضرت امیر
 المؤمنین علی علیه السلام یکی از آن مذکوراند با اولاد^(۲) امجاد ایشان
 مخالفت کردن در معادل از دیانت و اسلام دورست اما با آن طایفه گفتگوی
 و مبارکه داریم که مذهب و ملت پدران خود را گذاشته تابع بدعت و ضلالت
 و شیاطین شده طویق بر حق را بر طرف کرده رفض و تشیع اختیار نموده با وجود
 آنکه میدانند که سب شیخین کفر است این کفر را شب و روز شعار خود ساخته
 دم از اولادی آن بزرگوار میزنند بضمون آیه کویمه آنکه لیس مِنْ أَهْلِكَ حضرت
 مرتضی علیه السلام از آن نوع فرزند بیزار است * نظم *

فرزند خوشت اگر خلف زاد ورقا خلفی بود تلف باد

فرزند لئیم طبع بدکیش رنج پدر است و^(۳) مادر خویش
 و مخبر صادق در کلام مجید خبر میدهد که فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ
 بِيَقِيمِ يَوْمَئِنْدِ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ در روز جزا پرسش از عمل خواهد بود^(۴) نه از نسب
 دیگر ایشان دعوی فرزندی و محبت حضرت مرتضی علی علیه السلام میکنند
 از دو بیرون نیست فرزند آن بزرگوار هستند یا نیستند چون دعوی فرزندی

(۱) و امجاد ب

(۲) از نسب نخواهد بود ب

(۳) که همایون کویمه ب

(۴) محنت خویش ب

مصلحت موسمنین و رفاهیت اهل یقین و جمیعت لشکر دین بود در هرات
بودن علاج نبود جهت آن (۱) تغییر مکان کوشید چنانکه گفته اند * نظم *

(۲) زد طعنه جاهلی که فلاں از قضا گریخت
ناگاه عاقلی ز قضا از بلاً گریخت
گرنیست از سبب بسبب التجا روا
خیر البشر ز مگه به یثرب چرا گریخت

و حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام در کلام دربار خود درین بیت میفرماید که

* نظم *

ای یـوم مـن الـموت آـمن یـوم لـم یـقدروا یـوم قـدر
با وجود این معنی در یـوم غـرـة اـحد (۳) تغـيـير مـکـان کـرـنـد اللـه الحـمد کـه اـین
هـجـرـت بـآـن طـرـیـق سـتـت حـضـرـت حـضـرـت رـسـوـل صـلـی اللـه عـلـیـه و آـلـه و سـلـم وـاقـع شـدـه
درین اـمرـهـوـکـس کـه بـما طـعـن مـیـکـنـد طـعـن او بـرـ حـضـرـت رـسـوـل عـلـیـد مـیـشـوـد و پـس
مـطـعـون دـاشـتـن اـین اـمـرـکـمـال جـهـل اـسـت دـیـگـر مـذـکـور بـود کـه دـورـمـش کـه یـکـی
از اـمـرـای ما بـود در هـوـات باـهـل آـن وـلـیـت چـنـان مـعـاـش کـرـدـه بـود کـه مـرـدم
زـمان پـادـشاـه صـرـحـو سـلـطـان حـسـيـن مـیـرـزا رـا فـرـامـوش کـرـدـه بـودـنـد آـیـا در زـمان
پـادـشاـه مـذـکـور مـدارـس و خـوانـق بـدـشـن رـسوـی بـودـه کـه مـسـاجـد و مـعـابـد رـا طـوـیـله
اسـبان و خـرـان کـرـدـه نـاـکـه مـبـرـز سـاخـتـه بـودـنـد و هـمـه کـاشـیـهـاـی زـرـنـگـار رـا وـیرـان کـرـدـه
درـهـا و چـوـبـها رـا جـهـت هـیـمه بـرـدـه بـودـنـد و اـکـثـر مـسـاجـد و مـعـابـد رـا شـرابـخـانـه
و (۴) مـسـقـفـه سـاخـتـه بـودـه اـنـد ما بـدـولـت کـه بشـهـر در آـمـدـیـم فـنـخـست در تـعـمـیـر
مـدـرـسـه و خـانـقاـه سـلـطـان حـسـيـن مـیـرـزا و سـایـر بـقـاع خـیرـات کـوشـیدـه اـخـلـاط خـلـائق
و ستـورـانـرـا اـز مـسـاجـد و مـعـابـد بـیـرون آـورـدـه مـدـرـسـان و طـلـیـه و خـادـمـان مـعـیـن کـرـدـه
آـبـادـان سـاخـتـیـم حـسـن مـعـاـش دـورـمـش اـز هـمـیـن مـقـدـمـات مـعـلـوم اـسـت دـیـگـر
نوـشـتـه بـودـنـد *

(۱) تغـيـير بـ اـج

(۲) نـاـگـاه عـاقـلـی ... گـرـیـخت

(۳) تغـيـير بـ اـج

(۴) مـسـقـفـه جـ مـسـقـفـه بـ اـ

(۱) قضاً انداخته اند که تا (۲) صدف صدق را بدست آورده لولو شاهوار
 بکف نیازند آرام نگیرند و بدین قدر ضرر و نقصان ظاهروی پای همت از معارک
 مردانگی و جرأت پس نخواهند کشید * شعر *

تا آن در یکانه نیقتند بدام ما ما بار خود بساحل دهیا ذمیکشیم اگر در آن نوبت جهت سپه لشکر این قضیه واقع شد از عذایت سپاهانی امید میادم که داریم، ففعه تلافی گذشتباشد مقصود بمحصول پیوژند چنانچه گفته اند

* نظم *

یوسف گم گشته باز آید بکنغان غم مخور
کلبدۀ احزان شود روزی گلستان غم مخور
دور گودون گردو روزی بر مراد ما نگشت
دایما یکسان نمادن کار دوران غم مخور
هان مشو نومید چون واقف نه از سرّ غیب
باشد ازدر پرده بازیه‌لای پنهان غم مخور

حضرت حق سبحانه و تعالی در حق اهل اسلام این نوع تذکیهات بسیار کوچه است دیگر از ابیات ما نوشته اند * شعر *

هری را بگیرم بطاطف آله و هم شام و تجویز را با سپاه
بهمelon الفال علی ما جری نیست و فکرو اندیشه ما همیشه بهمelon این کلام
است الامور مرهونه باوقاتها چون عنایت کریم ازی و حکیم لم یزایی همراه
لشکر اسلامست بالاتر از آن هم توقع داریم بیت دیگر را نوشته بودند که * نظم *

منم شیران مرد آرمای که از ضرب شیران نجاتم ز جای
یعنی بارجرو حصول دارالسلطنه هرات گذاشت و بجانب مرو شناختن خلاف

بهمelon این بیت است اگر صاحب وقوف نیستند از مردمی که میدانند
(۳) بپرسند که در محلی که کفار غلبه کردند حضرت رسول از مکه بهجه طریق
هجرت کردند و مهاجر و انصار میگویند در آن زمان ظهور کردند از برای

(٣) تحقیق نمایند

(٢) مَا صدَقَ صدَقَ بِ

(۱) بِعَوْنَاح

آن در قید جنود مسعود اسلام آنچنانکه می باید در فمی آیند و همراهی نیکنند بد آن سبب روی در خرابی دارند و آنکسانی که از روی صداقت (۱) بر جوی لشکر اسلام همراهی میکنند معلوم کرده باشند که چه نوع التفاوتها در باره ایشان بظهور رسیده و آنها که نفاق میورزند و گردن از اطاعت اسلام می پیچند تفرقه که بدیشان عاید میشود ظلم نخواهد بود چنانکه گفته *

ظلماتی که بعالـم پـیداـست هـمه عـدـلـ است وـی ظـلـمـ نـمـاسـت و گـرـنـهـ هـرـگـزـ درـ نـیـتـ وـ فعلـ غـیرـ اـزـ رـفـاهـیـتـ اـهـلـ اـسـلـامـ وـ عـدـالـتـ وـ آـبـادـانـیـ مـلـکـ چـیـزـیـ دـیـگـرـ نـیـسـتـ وـ نـخـواـهـدـ بـوـدـ وـ بـمـقـنـضـلـیـ اـنـمـاـ الـعـمـالـ بـالـقـیـاـطـ اـمـیدـ مـیـداـیـمـ کـهـ موـافـقـ نـیـتـ خـوـدـ درـجـهـ یـابـیـمـ دـیـگـرـ نـوـشـتـهـ بـوـدـنـدـ کـهـ درـ سـالـ گـذـشـتـهـ باـجـوـدـ آـذـکـهـ آـنـ نـوـعـ (۲) تـنـبـیـهـ وـاقـعـ شـدـهـ بـوـدـ باـزـ آـرـزوـیـ سـلـطـنـتـ خـرـاسـانـ کـرـدـهـ اـنـدـ خـوـدـ مـعـلـومـ دـارـنـدـ کـهـ شـوـكـتـ لـشـکـرـ اـسـلـامـ چـهـ نـوـعـ اـسـتـیـلـاـیـ بـرـ سـپـاـهـ اـیـشـانـ بـهـدـهـ بـوـدـ چـنـانـچـهـ فـرـدوـسـیـ گـفـتـه~ *

زـسـمـ سـتـورـانـ درـ آـنـ پـهـنـ دـسـتـ زـمـيـنـ شـشـ شـدـ وـ آـسـمـانـ گـشـتـ هـشـتـ اـزـ غـلـبـاتـ گـرـ وـ غـبـارـ طـرـفـيـنـ بعدـ اـزـ انـفـارـ لـشـکـرـيـانـ غـارـيـانـ لـشـکـرـ اـسـلـامـ اـيـنـ فـرـصـتـ غـنـيمـتـ دـانـسـتـهـ درـ اـخـذـ اـموـالـ وـ اـسـبـابـ اـيـشـانـ پـرـداـختـهـ اـزـ آـنـ غـافـلـ بـوـدـهـ اـنـدـ وـ دـرمـيـانـ گـرـدـ مـنـخفـيـ مـانـدـهـ اـنـدـ بـحـسـبـ تـقـديـرـ اـيـنـ نـوـعـ صـوـتـيـ دـسـتـ دـادـ درـ عـالـمـ سـپـاـهـيـ گـرـيـ اـيـنـ کـيـفـيـتـهاـ عـيـبـ فـمـيـ باـشـد~ *

* نـظـم~

مبـاشـ غـرـوـهـ کـهـ دـارـمـ عـصـلـیـ عـقـلـ بـدـسـتـ

کـهـ دـسـتـ فـتـنـهـ دـرـازـتـ وـ چـوبـ رـاـ دـوـ سـرـ اـسـتـ

درـ غـزـوـهـ اـحـدـ کـهـ يـكـ (۳) دـنـدانـ مـبارـكـ حـضـرـتـ رـسـوـلـ صـلـیـ اللـهـ عـلـیـهـ وـ آـلـهـ وـ سـلـمـ شـهـيـدـ شـدـ بـعـدـ اـزـ آـنـ چـنـدـ فـتـحـ وـ نـصـرـتـ نـصـيـبـ اـهـلـ اـسـلـامـ گـشـتـ اـگـرـ اـمـتـانـ آـذـحـضـرـتـ رـاـ هـمـ بـدـ آـنـ حـضـرـتـ موـافـقـتـ شـوـدـ بـعـدـ اـزـ آـنـ فـتـحـهـ وـ نـصـرـتـهـ دـسـتـ دـهـدـ عـيـبـيـ نـبـاشـدـ مـلـاـحـانـ بـحـارـ اـسـلـامـ جـهـتـ آـنـ کـشـتـيـ شـوـقـ رـاـ دـرـ بـحرـ

(۱) بر جوی لشکر اسلام کرده همراهی دین میکنند

(۲) بـلـیـهـ اـ

(۳) کـهـ دـنـدانـ مـبارـكـ

ظفرِ مآل ازداخته و امرأ و مفربنان و سایر جوانان را باسپ و زره و جوشن و بکتر نواخته در ساعت متحمود و زمان مسعود بجهات خراسان روان گردید * نظر *

بقرخ تپس ساعتی جم اساس بجنبدید با لشکر بیقیاس
برفقن چو کوه قیامت شکوه قیامت بود چون روان گشت کوه
ز نعل ستوران که در راه بود زمین آسمانی پر از ماه بسود
هر روز حکام و سوداران بارگوی همایون می پیوستند و نوازش می یافتدند چون
بموضع (۱) ..... پادشاه ربع مسکون غیرت افزایی آسمان گشت ایلچیان عبید
خان و سایر سلطانان باستان اقبال آشیان رسیدند بوسیله امرأ بیارگاه سپهر اشتباه
در آمدند و پیغامی که آورده بودند بموقف عرض رسانیدند *

سواد کتابت اینست

نامه نامی و صحیفه گرامی که از حاذب سلطنت و نصفت آیات
حشمت قباب ایالت انتساب جلالت اکتساب معالی فصاب طهماسب میرزا
شرف ورد یافته بود در زمان خوب و ساعت مرغوب رسید و سخنانی که
بدفعات تقدیر کرده بودند مسموع گردید آذیه در باب خرابی ولایت خراسان
از توجه جنود طرفین نوشتہ بودند بیان واقع است غرض ما آنست که دین
و ملت و مذهب که از زمان حضرت رسالت صلی اللہ علیہ و آله و سلم
و خلفائی راشدین و امامان متغیری الی غایت در عالم و عالمیان انتظام یافته
تعییر نپذیرد و اگر بمقتضای فساد و زمان خلل و فتوی فوت واقع شود
حسب الامکان در دفع و رفع آن کوشیدن بر ما لازم است و در محلی که حضرت
حاقان شهید افراط برهانه (۲) شریعت شهادت از جام غزا چشیدند مردم خراسان
در دست اهل بدعت و ضلال گرفتار شده خواه بطوع و خواه بکره تابع تشیع
و رفض شدند و این صفت (۳) طبیعت طبیعت آن مردم شده است بجهت

(۱) اسم محل در هو سه نسخه ازداخته

(۲) شریعت شهادت چشیدند از مردم در دست اهل بدعت ا (۳) طبیب ب

(۱) خطأ در شعر میداشد بکش خط برخطای من
که از سهو الفلام افتاد یا سهواللسان آمد
از جمله مذظوماتش دیوان غزلیات و شاه و گدا و لیلی و مجنون و صفات
العاشقین است *

گفتار در قضایائی که در سنّه ست و یکشیخ

و تسعمايه واقع شده رفتن شاه دین پناه

بجانب خراسان

درین سال عبید خان علم عزیمت بجانب فرہ بر افراخت احمد سلطان
افشار که از قبل شاه عالی تبار حاکم آنديبار بود در قلعه متخصص شده عبید خان
قلعه را دایره وار در میان گرفت بعد از چند روز معلوم کرد که گرفتن آن حصار از
مردم افسار خالی از اشکالی نیست طبل مراجعت کوفته بهرات آمد بعد از
چند روز که اوقات در آنجا گذرانید خبر توجه شاهی شیوع یافت در بیست
و یکم شهر ذی حجه سال مذکور هرات را گذاشته بمرو گیرخت و رسولان
سخن دان نزد سلاطین توران روان گردانید و ایشان را طلب نمود خانان بتعجیل
تمام در مرو بوی ملحق شدند عبید خان در باب دفع غازیان با ایشان مشوره نمود
ابوسعید خان که در آن اوان پادشاه جمیع ازیکان بود گفت که ما با قزلباش
مقاومند نمیکنیم تو با لشکری که داری با ایشان جنگ توابی کردن خوب
و الا اولی آنکه بملک خود قناعت کنی که درین اوقات هر چند با لشکر قزلباش
محاربه کردیم بجز خسران چیزی دیگر ندیدیم عبید خان چون از امداد ایشان
مأیوس گشت ایلچی که نزد شاه دین پناه فرستاده بود آمده خبر کثرت لشکر
آورد بنابر آن عبید خان به طرف بخارا گیرخت چون به سمع شاه دین پناه
رسید که بار دیگر عبید خان باشتعل نایرۀ عصیان پرداخته بخراسان آمده و شهر
هرات را گرفته است عنم یورش خراسان را جزم کرده ظلال التفات باحوال سپاه

(۱) ب این دو بیت ندارد

تهنیت فتح بغداد آمدند و تحفه‌های لایق و پیشکشهای موافق بعرض رسانیدند *

وقایع متنوّعه

درین سال قشلاق در قزوین واقع شد هم درین سال شاه دین پناه بعد از تسخیر عراق عرب رایات آفتاب اشواق بطرف عراق برداخت هم درین سال شاه دین پناه امیر نعمت الله حلّی را در منصب صدارت با امیر قوم الدّین حسین شریک ساخت *

متوفیات

مولانا هلالی عمدۀ شعرای زمان^(۱) و افسح بلغای دوران بود قصاید و غزلیات و مثنوی را در کمال سلاست و بلاغت نظم می‌فرمود درین سال زمزمه از اهل حسد فی جید ها حبَل مِنْ مَسَدٍ ..... بعید خان گفتند که مولانا رباعی در هیچ‌گونه که بیت آخرینش این است *

* نظم *

غلارت کذی و مال^(۲) مسلمان ببری کافر باشم اگر مسلمان باشی و مع ذلک اورا جهات بسیار است و بواسطه بسیاری بسیاری جهات خان قبیح حرکات بمحبس وی حکم کرد پس از^(۳) ایدای بسیار و آزار بیرون از شمار آن نادره روزگار را در چهار سوق هرات بقتل آوردند و با وجود آنکه این ابیات در مدح عبید خان فته بود *

خراسان سینه روی زمین از بھر آن آمد
که جان آمد درو یعنی عبید الله خان آمد
سمند تند زین نعل او خورشید را ماند
که از مشرق بمغرب رفت و یکشنب در میان آمد
قوی دستی که در میدان مردمی پنجاه رستم
به پیش دست او^(۴) فرسوده مشتی استخوان آمد

(۱) و زنده بلغای دوران ب

(۲) فرسوده هشت استخوان آمد ا

(۳) ازای ب

از شمار آن عاجز آید و مستوفی فهم از حساب آن حیران گردید متوجه بغداد
گردید و از بیلاق جریادقان عبور کرده بجانب بغداد نهضت نمود و در هر مقول
فوجی سپاه بحر جوش و زعد خروش بملازمت میرسیدند و شرایط نیاز و فثار
بتقدیم میرسانیدند در آن اول آفتاب عالمتاب سایه برابر ج سلطان انداخته بود
و از شدت حرارت بسیط زمین بساط آتشین مینمود یاقوت در رحم کان از حرارت
هوا میگداخت و سنگ ریزه را در قعر آب با آتش خواشید لعل مذاب میساخت *

* نظم *

چنان آفتاب آتش افروختی ز تابش زبان در دهان سوختی
چونه در آن سوزناک آفتاب همیگشت با رون خود کباب
سمفر کزو آتش افروختی اگر سوی آب آمدی سوختی
و چون شاه عالی تبار بتائید پروردگار در حوالی بغداد نزول کرد عساکر گردون مائثر
گرد حصار در آمدند ذوالفقار به پشتی مشتی بی اعتبار مغور گشته کفران نعمت
این خاندان ظاهر ساخته و خیال محال و فکر جنگ و جدال با خود قرار داده
هر روز سپاه دشمن سوز به مخالفان بد روز محاربه مینمودند بعد چند روز علی
بیگ نبیره صوفی خلیل موصلو و برادرش احمد بیگ که ملازم ذوالفقار بودند
در روز پنج شنبه سیوم شوال بیاری پروردگار بر سر آن فاکار رفته بضرب شمشیر آب
دار سر ذوالفقار را از بدن جدا کرده بپایه سپر اعلی آوردند و بغداد مفتوح گشته
ملزمان ذوالفقار از غایت اضطرار خود را بر دجله زده از ممر آب با آتش دوزج
پیوسته و بعضی اسیر سر پنجه تقدير گشتند شاه دین پناه علی بیگ را امراحت
داده جریادقان را به تبول او مقرر کرد و ایالت بغداد با لقب خانی به محمد
سلطان شرف الدین اوغلی مقرر داشت و آن حضرت در کمال عظمت بجانب
شهر روان شده رایت نصرت در ضمان عنایت پروردگار بدار الخلافة بغداد در
آمد انوار معدلت شاهی بر اطراف آن ولایت تافت آفتاب عنایتش سایه
مرحمت بر مفارق رعیت آن مملکت انداخت و منادی گردند که هیچ
آفریده در شهر مزاحم و متعرض مسلمانان نشود ایلچیان حکام اعراب برس

رسید که رعایای بیست و روزه باغی گشته مع ذاکر بقطع طرایق اقدام مینمایند حسین خان و سایر شاملویان بر سر ایشان رفته بعد از ستیز و آویز جنود ظفر اثر بدآن قوم بد اختر و ذردان کویه منظور غالب آمدند و اموال ایشان را تالان نمودند در آن اوان معلوم شد که در ولایت کچ و مکران اموال بسیار هست و ملک دیگار حاکم آن دیگر بغایت مغلوب و پیشنهادست غازیان آنولایت را نیز تاختند و اموال فراوان گرفته روانه شیواز شدند *

گفتار در گرفتن عبید خان هرات را

بعد از کوچ کردن غازیان از هرات عبید خان با جیش فراوان بشهر در آمده در مسند سلطنت متمكن گردید اشرار ازبکیه و خوارج سمرقندیه دست ظلم و ستم بنگر و تاجیک و دور فردیک دراز گردند و اموری که در آن ایام از آن قوم نا تمام بوقوع انجامید آن بود که با کسی از مردم هرات که اذک جهانی گمان میبردند دست در دامن وی میزندند و بنزد قاضی میبرندند و میگفندند که این مرد در زمان قزلباش لعن صحابه کرده است و آن بد بخت بی آنکه تحقیق احوال نماید بمجرد شنیدن صیغه شهادت از آن دو کذاب بی سعادت حکم بقتل میگرد محتسبان اورا ناحق کشان کشان (۱) بیدان هرات میبرندند و بسان دزدان به قتل در می آوردند بسا مردم سنّی مذهب متبع که سبب مال اورا شیعه گفتند در آن زمان کشته گردید و بسا شیعیان محتاج و موالیان بی تاج که بنابر عدم تمول سالم مانند و از جمله مقتولان مظلوم و کشتنگان معلوم مولانا هلالی است که عنقریب احوال او معلوم خواهد گشت *

گفتار در لشکر کشیدن شاه دین پناه بجانب بغداد و کشته شدن ذوالفقار

درین سال شاه دین پناه با لشکرنا محدود و سپاه نا معذود که مهندس عقل

(۱) بچهار سوق ب

سلطان شاملو با سه چار هزار سوار از غازیان نامدار در آن دیار بودند از شهر بیرون رفته با ازبکانی که با خیال قتال آمده بودند دست در کمر زده ایشان را تا بنزدیک طرق دوانیدند و چند سوار از آن گروه اشوار از مرکب حیات پیاده ساخته روئس نا مبارک ایشان را بشهر آوردند و بین قیاس قرب دو میل آن دو کینه خواه نایره جذگ و حرب و غبار طعن و ضرب در پیچان بود امرای عالی شان در محافظت آن بلده جنّت نشان بقدر امکان سعی مینمودند در آن اثناً شبهی عبید خان با جمعی از ازبکان بحوالی شهر آمده صدای کوه ذلی او غازیان را پیشان گردانید زیرا که بالرور مشهد تمام نشده بود تفنگچیان در آنشب توسان و هراسان نزد امراء آمدند گفتند که عبید خان با سپاه سنگین از روی خشم و کیم رسید بمجرد کوچه بند با لشکری زیاده از چون و چند مقاومت نمی توان کرد ورز دیگر عساکر ازبک جذگ انداختند و غازیان نیز دست به تیر و کمان برده بزم خم تیر دل دوز و پیکان خدنگ سینه سوز مخالقان بدرور و مسحروح و بیروح گردانیدند اما لشکر بهرام قهر مارا الٰه کوچه بندها را گرفته عساکر خراسان خایف و هراسان شدند و دیگر مصلحت جذگ ندیدند اول شب رو بهزیمت نهادند عبید خان جمعی ازبکان را از عقب غازیان روان گردانید اما با مرأة فرسیدند بعضی از قزلباشان گرفته مراجعت نمودند عبید خان با سپاه فراوان شهر در آمد و بقرب سیصد کس از غازیان شهید کرد یکی از ملازمان خودرا آنجا گذاشتند روانه هرات گردید حسین خان و زمره از سرداران کار دیده که بقلّت ذخیره مطلع گشتند چاره کار در مصالحه دیدند باستصواب خواجه اسحق سیارشانی مصالحه بدین نوع مقرر شد که عبید خان چند کوچ پس نشیدند تا غازیان با عیال و اطفال و احتمال و انتقال از شهر بیرون رفته خودرا بمامنی رسانند و ازبکان را نگذارد که از عقب ایشان ایلغار نمایند بعد از تأکید عهد و پیمان عبید خان چند کوچ پس نشسته حسین خان و تمامی غازیان و شیعیان از هرات بیرون آمده بجانب سیستان روانه شدند چون بقرب ولایت مذکور رسیدند ملک سلطان متحمود پیشکش فراوان نزد خان روان گردانید در آن اثناً بمسامع خان

بیگ سلطان ظاهر شد که عبید خان شکست یافته است از روی اضطرار فرار نمود جنود انجام عدد ملایک مدد ایشان را تکامیشی کرده جمعی کثیری از ایشان بقتل آورده از بکان از غایت اضطرار اسbehara پی کرد و بر شتران سوار شده فرار نمودند *

از حسد فتح^(۱) تو خصم تو پی کرد اسب همچو^(۲) بچه کز خدوک چرخه مادر شکست از فوادر اتفاقات آنکه عبید خان چهل نفر از علمائی صدوراً الفهر همراه آورده بود که در روز جنگ دعا کنند که بواسطه دعای ایشان بر سپاه قزلباش غالباً آیند مجموع ایشان درین جنگ بقتل آمدند شاه دشمن سوز چند روز آنجا توقف نمود و قورچیان رزم آزمایی که از چشم^ه تیغ آب دار نهال فتح و فیروزی را سرسیز و سیراب گردانیده بودند بعد ایات آن حضرت سرافراز گشته با نوع عطايا اختصاص یافتد و قلاده حکومت هرات را بدستور سابق بگردان حسین خان ازداخت زیرا که در آن معرکه کار های مردانه ازو صادر شده بود بعد از آن عام مراجعت بصوب عراق بر افراد خات زیرا که ذوالقار در بغداد باقی شده بود بعد از آن به نیشاپور آمده در آن مقام چند روز توقف نمودند و دبیر روشن ضمیر اخبار فتح و نصرت و آثار ظفر و فر دولت که حضرت آفیدگار میسر گردانیده بود بخسن عبارت و لطف استعارت در سلک تحیر و عقد تقویر انتظام داد و مبشران همایون در اطراف ربع منسون دایر و سایر شدند *

گفتار هر گرفتن عبید خان مشهد مقدس و خوشیه را

چون شاه دین پناه مراجعت نمود بعد از چند ماه عبید خان سونجک محمد سلطان و عبد العزیز سلطان از باشش هزار سوار از بک طرف مشهد مقدسه رضویه فرستاد در آن زمان احمد سلطان انشار و یعقوب سلطان قاجار و آندر وار

(۱) برو خصم ب

(۲) حاجی اب ج

عیید خان از ضرب آن جوان بیخود شده یکی از نزدیکان جلو او را گرفته و دیگری از عقب اسب او را میراند در آن حال قورچی دیگر خود را بوسیله رسانیده خواست که مهم آن ذاته امرا بازهای رساند طبل خواجه امیر آخرور زخم تیر آن قورچی را بگردانید عیید خان و کوچم سلطان بهشت بسیار از آن ورطه بدر رفند لشکر دشمن بآن کثرت که در مقابل هر نفری بیست نفر بودند پشت هزینه نمودند و مضمون این یکن میکم عشرون صابرون یغلبوا مانتنی بابلغ وجہی بظهور آمد - * نظم *

شکست آن جهانجوی نصرت پذرا چنان لشکری را بازدک سپاه چون به ذیروی اقبال فریخنده فال رایت شوکت اقتدار از بکان بد کردار که با وح تکبر و استکبار افزایشته بودند نگونسار شد شاه دین پذرا با قورچیان رزم خواه از کمیت فلک مسیر فروز آمدۀ به بستو استراحت تکیده زدند - * نظم *

شب تیره کین شلا گردون غلام بزیر آمد از ابلق تیز گام فروز آمد از اسب شاه جهان مسیحا بزیر آمد از آسمان از انجام فلک مشعل افروز شد شب تیره روشنگر از روز شد

غازیان نند خوی و دلاوران جنگ جوی اورا احاطه کردند در آن وقت جانی بیگ سلطان با بسیار از بکان که از پی کسیب و قتل قزلباش رفتۀ بودند آمدۀ در جنوب اردوبی نصوت شعار فروز آمدند اعتقاد شان آنکه اردوبی عیید خانست و شاه و سپاه از رزمگاه بدر رفتۀ اند و شاه دین پذرا و سرداران دولتخواه دیدند که لشکر عظیم بی خوف و بیم در حوالی اردوبی ایشان فروز آمدند عازم تحقیق شدن غازیان جرّار دو نفر از بکان نا بکار را گرفته نزد شاه دین پذرا آوردند اسیران حقیقت حال را تقویر کردند خسرو^(۱) گردون غلام بر کمیت خوشخرا م سوار شده بر سر ایشان روان گشت چوهد سلطان از کمال فامری زانو زده گفت چنان توقف باید نمود که غازیانی که فرار کرده اند بما ملحّق شوند این گفتار در محکّ رای اصابت شعار آن حضرت تمام عیار فنموده روان گشت بر جانی

بنویسی سر انداختن عامّ شد که میدان پر از شلغم خام شد و سپاه عبید خان و کوچم خان نیز به مدافعت در آمدند و آنگاه از طرفین شاهد دور از ترحم شمشیر نقاب ظلمانی از چهره نورانی گشود و به قصد جان بیدلان جلوه‌گری آغاز نمود کمان پشت بجانب دشمن بدگمان کوده مصکحوب قاصد سریع السیر تیر خبر واقعهٔ ذاگزیر بکشور دل صغیر و کبیر ارسال فرمود چون معزکه کارزار به تیغ آتشبار قورچیار، گرم گردید و با مساد بر چمن غازیان با اقبال و زید و رایحهٔ فتح بمشام دلاوران با احترام رسید عبید خان و کوچم خان از میدان مسحایده رو گردان شده راه گزین بیش گرفتند - *

ز میدان شاهی گریزان عبید ز جولان شاهی بکردار صید سرا سیمهٔ خانان گردون ستیز^(۱) بیکبار کردند رو در گریز منقواست که در آن اثناً که لشکر قزلباش فرار نمودند سرداران از بکیه و دشمنان خاندان صفویه نزد عبید خلن آمده بشارت فتح و ظفر بموی رسانیدند مشار الیه گفت که سیاهی از دور می‌بینم و مذیست که بر جای ایستاده در حرکت فیامده ظاهرا که بقیهٔ السیف سپاه قزلباش است که در آنجا توقف کرده اند باید که جمعی رفته خبری از ایشان گرفته حقیقت حال را عرض نمایند بعضی از نزدیکان گفتند که شکست در قزلباش بمربوطه راه یافته که توقف ایشان درین مکان از محالات است غالباً که چهار پایان مردم آن لشکر است که در آنجا ایستاده است عبید خان این سخن را قبول نکرده گفت که سیاهی سپاه است نه از چارپای لاجرم چند نفر از سپاهی بتحقیق آن سیاهی در حرکت آمدند مردمانی که بتحقیق رفته بودند دانستند که آن لشکر است فی الفور مراجعت کردند و حقیقت حال معروض گردانیدند در آن وقت قورچیان شاملو و ذو القدر و سایر عساکر ظفر^(۲) مأثر به جنگ رسیدند عبید خان با اند وله فراوان روی ادباد بودای فرار آورده یکی از قورچیان شاهی بد آن سالک طوفن تباشی رسیده شمشیری بر پشت او زده از غایت حقارت جنّه که او را بود از وی در گذشت

ز پیکان نبودی گرش عذر لذگ پریدی شتر بر هوا چون کلند
 اردو بازاریان دلیوان از بکان را بضرب تیر از خود دور میساختند از بکان غلبه کرده
 اکثر بازاری را مجروح و بیروح گردانیدند امرای دست چپ نیز فرار کردند
 چنانچه یعقوب سلطان قاجار و ملک بیگ خوی تا دامغان و سمنان بهیچ
 جا آرام نگرفتند بعد از فرار جوانغار و برانغار شاه دین پناه قطب وار در مقام خود
 قرار گرفته اصلًا^(۱) تغییر بحال خود راه نداد - * نظم *

شاه با خاصان خویش استاده در قلب سپاه
 با قد چون سرو و روی نازه چون گلبرگ نر
 جبهه اش از قلب تابان همچو ماه آسمان
 فتنه را سر کرده آن^(۲) سر کرده دور قمر
 تیغ جوهر دار او را از غصب چین در جیان
 دشمن بی جوهرش را از حسد خون در جگر
 تویچیان و تفندگچیان که در پیش صفت ایستاده بودند بواسطه آن که از بک از
 برابر در نیایند از تفندگ انداختن متعاقد شدند و در محل خود توقف نمودند
 و ظلمت غبار بمربعته رسید که تمیز دوست و دشمن در آن انجمان بدشوار
 میسر میشد - * نظم *

هوا شد سیاه از غبار سمند بر آمد یکی تیره ابر بلند
 ز بس گشت گوی فلک گردناک گران گشت و افتاد غلطان بخاک
 بعد از زمانی که تیرگی هوا بر طرف شد و روشنی ظاهر گشت علم سفیدی
 که جمعی در گرد آن ایستاده بودند به نظر شاه دین پناه در آمد بر آن حضرت
 ظاهر شد که عبید خان در پای آن علم است شاه دین پناه سپاه را بدفع آن
 روسیاه فرستاد غازیان دولت خواه و قورچیان رزمخواه همه تیغها آخته بر عبید
 و کوچم تاختند - * نظم *

بر آن تنگ چشمان فهادند تیغ نخوردند بر جلن ایشان درین

(۱) آن سرفتنه دور قمر

(۲) تغییر ب

هه دو لشکر چون دریایی اخضر بتدمّج آمدۀ بريکديگر حمله نمودند و مردان شير دل و گردان صف گسل بريکديگر آوريختند جنگي پيوست که چشم بسيط غبراً از شدت و صدمت سم ستوان آهندگ هوا نمود و نعال مراكب آن مقدار گرد و غبار انگیخت که آفتاب جهانتاب در نقاب غبار (۱)مستور گشته چهره نگشود - *نظم *

ز گردی که بر چرخ دوار شد
در آن عرصه گاه از غبار سپاه سراسمه شد برق و گم کون راه
حسام در میان غبار رزمگاه از لمعان برق در میان ابر سیاه نشان میداد و زبان سدن
در قبضه مبارزان از شهاب ثاقب سخن میگفت تیرها چون سپاه ملخ فضای
صحراء را سیاه کرده نقاب کھل بر رخسار آفتاب می بست پیکانهای آبدار چون
پذذ فاصحان در دلهای مبارزان می نشست - *نظم *

ز تندی خندگ از نظرها ذهان
شدۀ تیرها کاخ تن را ستون
نى نیزه از تیغ گردن شکاف
تفک همچو از در سر پر ز قهر
لشکر قیامت اثر قزلباش با صصر جلادت آتش جنگ را می افروختند و عساکر
برق اثر از بک به پیکان خندگ مرگ آهندگ عقد شویا را بركمر بند جوزا
میدوختند در آن اندۀ جانی بی سلطان با جمعی از ازیکان پای جلادت پیش
نهاده بر امرای تکلو حمله آوردند در اثنای گیر و دار شکست بر امرای قزلباش
واقع شد در آن اثناء سالک طریق پر دای محمد سلطان شرف الدین اوغلی از
اسباب افتاده یکی از ملازمان اورا سوار ساخت و حسن سلطان (۲) دورگود اوغلی
بمدد وی رسیده بجنگ مشغول شد آخر الامر امرای تکلو فوار نمودند جانی
بیگ سلطان ایشان را از پیش برداشته در پس صف سپاه نصرت شعار رانده
استران ارد و بازار را به تیر گرفتند - *نظم *

شتر بس که خوردمی به تن تیر پر شتر مرغ شد از پوش هر شتر

همه سبز چشمان برخسار زرد
ز خط صفحه چهرشان بی نیاز
پراز چین دو ابروی پر موسیشان
همه چخد چشم و همه دیو^(۲) خوی
همه روی بس رویشان مسوی نه
بسان کدو فرق بیدم موسیشان
سرشنیه زنخ جمله سر تا بیانی همه گندۀ پیران امسود فمای
عبد خان از تمامی مملکت ملارا^(۳) النهر و کاشفر و توکستان و اندجان و اطرار
و سیران و قابل و طرفان و غلامان و قازاق و از دشت قپچاق و قرقز لشکر^(۴)
بیشمار جمع آورده بود چنانچه از خروج چنگیز خان تا این زمان لشکر باشند کثیر
از آب آمویه عبور نکرده بودند - * نظم *

زیاده ز سور و فزون از مانع گرفته همه کوه و هامون و شنی
عبد خان و کوچم خان در قلب قرار گرفتند در جوانغار برآق خان و فولاد سلطان
و عبد العزیز سلطان و عبد اللطیف سلطان را بازداشت و در برانغار جانی بیگ
محمد سلطان با تفاوت قنبر علی بی و شیخ درویش بی و رستم قلی بی در
طرح گذاشته و طبل خواجه و قراجه بهادر بقرابولی مقرر شدند و دیگر سلطانان
و میران مثل کسکن قرا سلطان و قمش اوغلان و تیذش بی و سیدم میرزا و چغتمانی
بهادر و بیاقو بهادر و حافظ^(۵) قنقراط و شیخ ابو سعید افراصیاب که هر کدام رستمی
بودند بجلی خود قرار گرفتند آنگاه از طرفین صوت نقاره و نفیر و آواز صوران
بهادران در میدان دار و گیر بگوش حاضران بسیه ره مستدیر رسید - * نظم *

ز باشگ نفیر قیامت نهاد جهان شد گرفتار طوفان عاد
کجک بر دهل فتنه بنیاد کرد دهل دست بر سر زد و داد کرد

(۳) هیئتات

(۴) روی ا

(۱) چین ب ج

(۶) قانقرات ا ج

(۵) قرقرا ج

(۲) قازوق اغاراق ج

چو خور بر کمر تیغ آیین ظفر
نی فیزه اش فتنه انگیخته
بر باره تند خوی که در شب از خیال رمیدی و در روز از نسیم شمال
جهیزی -

فلک گرد خنگی بسان شهاب
ز تیر نظر در روش تیز تر
بر قلن چو ابرو بجستان چو برق
چو وهم از همه سوی مطلق خرام
سبق برد از آهوان در شتاب
اگر هی بران تند گلگون زدی
برآمد بر آن پیکر چون نگار
متوجه تعبیده سپاه کشور گیر گردید چو هه سلطان تکلو و حسین خان شاملو و تبرک
خان شاملو و حمزه سلطان ذوق القدر و حمزه سلطان تکلو و احمد سلطان استاجلو
واحمد سلطان افشار و محمد خان ذوق القدر اوغلی و پیر قلای سلطان شاملو
و یعقوب سلطان قاجار و محمد سلطان شرف الدین اوغلی و حسن سلطان دورغود
اوغلی و ملک بیگ تند خوی بعضی در میمنه و بعضی در میسره قرار گرفتند
و عراهی پر از ضرب زن و ^(۱) فرنگی در پیش صف سپاه باز داشتند جیش
قزلباش چون ذرات آفتاب بیشمار و بسان قطرات سحاب بسیار همه چون شیر و پیل
قویی بال و بزرگ هیکل و مثال هزیر و ببر سنگدل و آهنین چنگ و مانند
پلنگ و گرگ تیز چنگ - * نظم *

همه گرگ زادان درنده خوی
همه زود خشمان و دیر آشتی
عبدی خان و کوچم خان نیز سپاه خود را بیاراستند - * نظم *

ز سوی دگر ایکان دلیر رسیدند مانند غرّنده شیر

در اسفراین نشسته است و ابواب ستم بیر بیوی رعایای آن بلده گشاده آن
حضرت چوهه سلطان و حمزه سلطان و حسین سلطان را با جمعی از غایبان بدفع
ایشان نامزد فرمود و قنبر علی چون از توجه امرأ خبر یافت مانند برق و باد
بجانب ماراً التهر شتافت امرای عالیشان تا قصبه خبرشان با لشکری چون
دریایی جوشان از عقب ایشان رفتند و مراجعت کرده باردو ملحق شدند و موكب
ظفر انتساب چون ماه و آفتاب منازل و مراحل طی میفرمود -

همیوفت سلطان عاجز نواز سلامت تراز کاروان حجاز
نجستند آن خیل انجم عدد بجز همّتی از رعیت مدد

و در مشهد مقدس نزول فرمودند بعد از زیارت امام هشتم و قبله هفتم امام رضا
علیه الصلوٰة والسلام روانه جام شدند رایات خورشید طلعت چون سایه دولت
بر خر کرد انداخت در آن مقام قراولان عساکر ظفر فرجام آمده معروض گردانیدند
که خانان ازبک دین حوالی نزول کرده اند آن حضرت چهاردۀ کس را از
قوچیان بزیان گیری فرستاد و از آنجانب چهار صد سوار بهمین کار آمده بودند
غازیان بایشان دو چار شده چند نفر دستگیر شدند روز دیگر شاه دین پناه الماء
سلطان و ذو القدر اوغلی محمد خان را فرستاد که از دشمن خبر درست آورند
ایشان بخانان ازبک دو چار شده صرفه جنگ ندیده باردو مراجعت نمودند اوز
دیگر سلاطین ازبک در عقبه زیراباد که مشرف بر اردی گردون شکوه بود فرود
آمدند و از طوفین آتش افروختند و پا پس داشتند صحیحی که از اثر توجه نیز
اعظم خیل حشم موکب کواکب منهنم گشت فضای جهان از ظلمت ظهور
زنگی شب پاک گردید - * نظم *

سحرگاه کین خسرو نیمه روز
شد از مشعل تیغ کین خانه سوز
چنان شعله شد آتشش را بلند
کز آن سوخت پروین چو عقد سپند
بقصد سپاه شب دیو چهار همه تیغ شد آفتاب سپهر
شاه دین پناه ظل آله مغفر ظفر برس نهاده و مسلّح و مکمل گشته - * نظم *
زره کرد پوشش خدیو جهان چو فولاد در زیر جوهر نهان

از جای رفته و بمشقت بسیار خود را بدرون حصار انداخت امراً و ارکان دولت و عساکر مردیخ صوات قلعه را مرکز وار دامیان گرفتند استاد شیخی توجی با فوجی از تفنگچیان روملو بر درخت چناری که مشرف بود بر حصار سبده ساخته مخالفان را به تفنگ گرفتند هر لحظه مهربه تفذک صرگ آهندگ اخبار قل اَنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَقْرُونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مَلَاقِكُمْ بَدْلِ ایشان میرسانید و هر دم خطیب تیز زبان حسام شدید الانتقام خطبه بلیغ یادکم الموت و لَوْ كُنْتُمْ فِی بروج مشیده بگوش ایشان میخواند هرچند ازیکان بهر هزیمت بر عزیمت سفر مقر می جستند جز سقر مقیر نمیدند بهر طرف که گوش میکشیدند فمن یکیور الکافرین مِنْ عَدَابِ الْيَمِّ نمی شنیدند و زینش کاه کاه با ازیکان گمراه از گوشة بیرون می تاخت و از بهادران خود تذی چند به کشش میداد هرچند چون غمزه خوبان تیغ می کشید چون سر زلف بتان شکسته و پریشان میگردید و بهر طرف که روی می آورد راه خالص مسدود میدید فریاد این المقر از فهاد او برآمد شبی رسمازی بر میان بسته از قلعه فرود آمد و غازیان اطلاع یافتند وی را دستگیر کرد شعله حیاتش با آب تیغ افشار منطفی گردانیدند سپاه نصرت شعار بیک حمله حصار را گرفته بدليل قاطع و فرمان ساطع تیغ تیز قَضَى اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ يَأْمُوْلَاهُمْ وَ افْعُولُهُمْ بروشان خواند جمیع ازیکان را بقتل آوردند چون خبر قتل زینش و توجه پادشاه رستم وش بعیید خان رسید -

چو خان را خبر شد که خاقان رسید بتسخیر ملک خراسان رسید هراسان از آن خیل رستم صفات هوای سهوقند کرد از هرات خوف تمام برضمیر وی استیلاه یافته از ظاهر هرات کوچ کرده با دل پر خون از جیحون عبور نموده دست در دامن سلطان ماراؤ النهر زده استمداد مدد و کمک نمود و شاه دین پناه از دامغان روان شد چون موضع (۱) کالپوش محل نزول سپاه پر جوش و خوش گشت خبر رسید که قنبر علی با فوجی ازیکان

(۱) موضع دادکان در ب و داد به خط دیگر و خیلی رینه است

نشسته اند و خیالات باطل و تصوّرات بیحاصل بخود راه داده اند امر عالی صادر شد که چوّه سلطان و آلمه سلطان و محمد خان ذوالفقار اوغلی با جمعی از سالکان طریق پردازی بطرف دامغان ایلخان نمایند و زینش را اسیر دام بلگردانند ایشان بر حسب اشارت با دلاوران کاردان^(۱) با یقین صادق و اعتماد وائق خطاب این امر خطیرو را از جان لبیک گفته متوجه شدند موکب همایون در عقب ایشان با دلاورانی که غبار معرکه را توتیایی چشم دولت دانند و آب حیات را از ظلمات رزم جویند و طریق مشکین رماح را بر زلف عنبرین خوبان ترجیح کنند و بزخم سذان آبدار و بلاک خونخوار صاعقه بار دمار از جان مخالفان خاکسار بر آورند^(۲) چون کوه سربزی گل از تپه باران کمان دانند و چون فولاد سرخ روی از آتش جدال جویند -

یکایک چون تبر فولاد مهره
بخوندیزی همه چون تیغ شهره
همه چون گرز دشمن کوب و سور
بیاز وقت کوشش چون کمان سخت
بگاه رزم چون گوبال یک لخت
کمدند آسا یکایک گردن آویز
چو زپین سرسر در قصد خونریز
همه سردار و آهن دل چو مغفر
زره سان پشت یکدیگر به پیگار
بهنگام وغا در نعره چون^(۳) نای
چورایت سرفراز و^(۴) پایی بر جای
از عقب امر روان شدند چوّه سلطان با فوجی از بهادران چون قضای آسمانی
و بالمی ناگهانی باطراف دامغان محيط شدند و نقارة نواختند و صورن انداختند
و [از] صدای^(۵) کورکه و برقو و غریبو کوس و خوش نفیر زله در کوه و ولوله در
گروه افتاد و از کثوت لشکر دشت و صحرا به تنگ آمدند و از مشاهده این
حالات آتش در نهاد زینش افتاده دود حیرت بر سرش در آمد و پایی قرارش

(۲) چون کوه که در نسخها و درج که را حک کرده اند

(۱) تابعین صادق ا

(۴) پایی ا

(۳) وزین ب

(۶) صدای کیرکه ا کیرکه ج

(۵) پایی بر پایی ا ج

و فاہیت چون گوگرد احمر و رواج اهل هنر نا پدید گشته خلق بسیار اهل و عیال را گذاشتند فوار نموده اند و جمعی کثیر بزخم شکنجه هلاک شده اند -

بیغشود در ناخن غنجه خون   که بود از شکنجه تنفس در عدا
تھی دست چون سرو در تخته بند   درم وار چون سکه خوده قفا
مدارس چو اهل کرم مدرس   مکارم سیاه رو چو دست قضائی
چون شرح این احوال به مسمع همایون رسید آتش حمیت پادشاهانه زبانه
کشیده رای اعلیٰ چنان اقتضا فرمود که لشکر منصور بخراسان عبور نمایند
و بدستان شراب غرور را گوشمالی بسزا فرمایند فرمان همایون شرف نفاذ یافت
که (۱) تواچیان بر اقضای ممالک و نهایات ولایات کسان دوانیده جبار رسانند
که عساکر گردون مثار در ادو حاضر شوفد - *نظم *

دواندند هر سوی پرندۀ رخش   بد آنسان که تیز از کمانهای تختش
چو فرمان بفرمان پذیران رسید   خروش روازو بکیوان رسید
ز هر سویکی دجلة موج ریز   روان شد سوی آن محیط ستیز
جنود گیران و سپاه بیکران چون حوادث گردون بی نهایت و چون فرّات آفتاب
بیرون از حد و غایت در ظل رایات نصرت آیات جمع آمدند پادشاه ربع مسکون
بدستور جمشید و آیین فریدون از قزوین بجانب خراسان نهضت فرمود و در اوایل
رمضان اقبال و دولت هم عنان در چمن متحور نزول اجلال نمود در وقتی که
هلال عید انگشت نمایی لب بستگان گشت آن حضرت در سارو قمش رسید
و در آن مقام فرخ انجام باداب عید صیام اقدام نمود و دو سه روز بلوازم جشن
و سرور و عیش و حضور بپرداخت چون ظاهر سلطان میدانی مضرب خیام
سرادقات فلک فرسای گردید و مرکز رایات ظفر نگار گشت خبر آمد که زینش
خان با جمع بهادران سرکش که سر آمد میدان جلدت و برگزیدگ روز مبارزت
عبدی خانند اعتبار بمحصانات و متانات قلعه دامغان کرده از سر غرور و تمکن

(۱) تواچیان بر اقضای ممالک و نهایات کسان دواند ب ولایات را

پیاده گشته طناب خیمه را بشمشیر بربد خیمه بر سر ابوالهیم خان فرود آمد
ذو الفقار بضرب تیغ آبدار ابوالهیم خان را با پنج شش نفر از ملازمان پاره کرد
گردانید و اکثر نوکران خان قاتع ذوالفقار شدند در آن او ان سید بیدگ ولد سید مکونه
با چهار صد سوار رسید از روی اضطرار باسیله ذوالفقار پیوست و منظور نظم آن
بداخلتر گردید و جمعی از ملازمان خود را فرمود تا ابرو و محسان تراشیدند و از
آنچه بدر بغداد آمد بعد از محاصره بوآنجما مستولی شد و جمیع اقوام خود را
بکشت و والی تمام عراق عرب گشت *

ز بغداد آمد فستاده	خرود پیشه مسد آزاده
که دوران طریق ستم ساز کرد	در فتنه بر نیک و بد باز کرد
فلک گردش دیگر از سور گرفت	جهان رسم و آینین دیگر گرفت
کمر بسته در داوری ذو الفقار	گشاده در فتنه و کارزار
دماغش پریشان ز فکر میحال	ندارد بجز سوری در خیال

گفتار در قضایای که در سنّه خمس و ثلثیان و تسعیه واقع شده صحابه نمودن شاه دین

پناه باخنان از بک در موضع جام

در آن او ان که شاه دین پناه در بیلاق خرقان بود هر روز صورت فرح و سور

روی مینمود و همواره قاصدان از طرف خراسان میرسیدند و بعرض میرسانیدند
که عبید خان رایت مخالفت افراخته دیگر بار در آن دیار آتش فتنه و فساد
اشتعال داده و رسوم بد و قوانین محدث در میان آورده و طریق متابعت نفس
بدکیش پیش گرفته و بمقتضای عادت ذمیم و خلق لئیم چون سنگ و سندان
قسالت دل و صلابت پیشانی پیشه ساخته و نقاب و پرده حیا انداده و راه جور
و بیداد که پیوسته بسته بود گشاده و عاقیت در آن دیار چون عنقا معدوم گشته

برسم شکار سوار شده بودند و میگردیدند که ناگاه زینش باشان رسید - * نظم *

که ناگه گردی از صحراء برآمد	تو گفتی سطح خاک از جا برآمد
گروهی آمدند از گرد بیرون	چو آتش از میان گلخان تون
ز صعلوکان مردم روی سیصد	همه درنده و خونخوار چون دد
صراحی واژ خونی و (۱) حرامی	چو می که گیر و مرد افکن ز (۲) حرامی
چو مطریب کیسه پردازان راه زن	چو چنگ از زخمشان فالیده هر تن
در آن موضع میان آن دو گروه مغاربه عظیم واقع شد یکی از غازیان	مظفر وش خود را بر زینش رسانیده بضرب سنان او را از اسب انداخت خواست
که سراور را از بار تن سبک سازد از غایت حقارت که جنگ آن مردود را بود دست	از قتل آن سرکشیده داشت در آن حال زینش بر مربک سرگش سوار شده
و از بیکان پر شر و شور نزد آن بدادر جمع گردیدند بیکبار حمله نمودند و غازیان	از روی افطار قدم بر وادی فرار نهادند زینل خان و جگر گه سلطان و مصطفی
بقتل آمدند زینش حرامی سر غازیان گرامی را بنزد عبید خان فرستاد و خود	متوجه دامغان شد *

گفتار هر کشته شدن ابراهیم خان و مستولی شدن ذوقفار ترکمان ببغداد

اندرین سال ذوقفار بن نخود سلطان که حاکم کلبر بود از محض جذون و جهالت با جمع مردمان بیدولت بر سر عمش ابراهیم خان که والی بغداد بود در بیلاق ماهی دشت آمد هر چند ملازمان معوض خان گردانیدند که ذوقفار با سپاه جرّار به ایلغار می آید قبول نکرد با پنجه ذفر ملازمان در دیوانخانه نشست در آن اثنا ذوقفار نابکار با دویست ذفر از اشرار باربودی خلن رسید بیکبار اسب انداخت ابراهیم خان از بیم جلن خود را بحرم انداخت ذوقفار

(۲) حرامی ب

(۱) حرامی ۱

شتافت حسین خان و ارباب و کلافتران چاره^(۱) کار در آن دیدند که اوسط
الناس و آناني که^(۲) به تشیع شهرت ندارند با عیال و فرزدان و عاری از جهات
و غلّات از شهر بیرون کرده آذوق ایشان را^(۳) ضمیمه ذخیره سازند و از جهت این
کار غازیان درشت تعیین کردند و مجموع ایشانرا اخراج کردند حاصل آنکه بیرون
هرات بنوعی از مردم خالی شد که در بازار از رعایا و^(۴) شهری کسی بنظر در نمی
آمد و یکمن نمک بسنگ هرات بمبلغ سیصد دینار تبریزی شده بود و نبود
و ارباب تنعم که جوهر الماس را از غایت فراکت مزاج بدست نگرفتندی
پارچه نمک را در بن دستارها پنهان کرده در وقت خوردن طعام آنرا از دستار
بیرون آورده اند کی از آن بر روی زبان میرسانیدند چون از طعام خوردن فارغ
میشدند آن را باز پنهان میکردند -

* شعر *

ز شوری نشان چشم دوران نداشت نمک جز لب لعل خوبان نداشت
چون مدت هفتمناه ایام محاصره پر مخاطره امداد یافت خبر توجه رایات
شاهی در این روزی آن سالک طریق تباہی شایع شد و مقارن این حال خبر رسید
که زینش بهادر که از قبیل عبید خان در دامغان حاکم بود با مقدمه جیش شاهی
محاربه کرده بقتل آمده و عبید خان از ظاهر هرات کوچ کرده راه فرار پیش
گرفت و نوجه شاه دین پناه و قتل زینش رفمده کلک بیان خواهد شد الشافعی
الله تعالیَ *

گفتار اندر محار به نمودن زینش از بک با زینل خان و جگرگه سلطان

اندرین سال زینش بهادر از دامغان با جمعی از ایکان بفیروزکوه آمده در آن
اوی زینل خان و جگرگه سلطان و مصطفی سلطان و جمعی از مردان بیسامان

(۱) کاروان

(۲) به تشیع هر آن شهرت ندارند ا بشیع شهرت ندارند ب

(۳) قایشانرا ندارند

(۴) وغيرهم

که از جنس خوردنی چیزی بدران شهر نبرند و آب را از منحصراً شهر و محبوسان بی بهر گرفته افهار عافیت آن دیلار را بخاک و خاشاک ظلم انباشت متفقیست که شخصی در لباس گدائی اندک ذمکی بدران شهر می آرد و بهمان لباس از شهر بیرون می آید یکی از خبیثان بعید رسانید که مردی نمک بدران شهر میبرد خان فرمود که او را برسو بازار آورده باقبیح و جهی بقتل آورده چون عبید خان چهار صاه در حوالی هرات با اشکرو سپاه نشست هر کوت آن گروه بی غیرت جنک پیش می برند بسیاری ازیشان آزاده و مرده خاسر و خایب مقرون با نوع معایب مراجعت مینمودند درین اثناء یاری بیگ که امیر الامراآ بود از بلده بخارا آمد عبید خان اعراض و اعتراض کرده که نشستن و جنگ کردن در کوچه بند فتح میسر نمیشود لایق آنکه درین دو روز باتفاق سپاه عائم سوز از اطراف و جواذب جنگ اندازیم و مقصود را بچنگ آوریم بعد از آن با سرداران ایکیه باین داعیه برای تماشای کوچه بند بابا آلهی چند کس سوار شده بعد از تماشای بسیار و آز بیشمبار از راه عبورش بکوچه بندی که در محاذی برج خاکستر بود افتاد و ملازمان خود را گذاشت از پی تماشا در رفتار آمد در آن حین توپیچی از حارسان آن سر زمین تفنگی بجانبیش انداخت بر وی خورده خدمتش از مرکب عزت بخاک مذلت افتاد فی الفور سوش از تن جدا کرده اسب و یراق او نزد حسین خان آورد از کیسه وی مهری بیرون آورده و بر کاغذ زدن و در آنجا متفوosh بود که العبد یاری بن جان وفا میرزا در آن حین یکی از ملازمان وی از پی تحقیق قتل او بشهر در آمده احوال او را معلوم کرده معاوتد فمود در آن روز که قتل این مفسد واقع شد از ولایت دامغان از نزد زینش بهادر شخصی آمد و خبر قتل زینلخان آورد و از وصول این خبر نشاط بسیار بعید خان عارض شد که محروم قدمیش گفتند که ما اورا هرگز اینچنین شگفته ندیدیم و در آخر همان روز که یاری کشته شد آن نشاط بغم مبدل گردید چون ایام منحصره هرات امتداد یافت و مرض جوع شیوع یافته قافله عیش بدیار عدم

گریزان ز میدان کین خیلها ز خون رقته دنباشان سیلها
 فتاده به سر علم (۱) گردناک چو خورشید جا کرده در برج خاک
 و غذایم بسیار بدست رومیان افتاده روانه شهر بودین که پایی تخت ولایت
 انگرس بود شدند (۲) فرزند آفرندهش با پیشکش فراوان بنزد خواندگار آمد و شهر
 و قلعه را تسليم نمود خواندگار حکومت آن دیار را باو ارزانی داشته باسلام بدل
 معاردت نمود *

وقایع متنوعه

درین سال در بیلاق گرل در روز پنجم شوال بانگیز چووه
 سلطان دیو سلطان روملو کشته شد و قوشون اورا به یکی از ملازمان او که سلیمان
 بیگ روملو نام داشت دادند چووه سلطان وکیل شد اندرین سال قشلاق در
 قزوین واقع شد *

گفتار در محاصره نمودن عبید خان دارالسلطنة هرات را

چون عبید خان در الکای غوریان قشلاق نمود حسین خان برج و باره
 هرات را تعمیر نموده دروازها را بمدآن معتبر سپرد و گذرها و کوچه را تعمیر
 نمود عبید خان در اوایل بهار در استوای لیل و نهار در قیمه شامیانه که قریب
 شهر بند هرات واقعست شامیانه بارگاه بر افراخت و دو سه نوبت عساکر ازبک
 جنگ انداختند اما بخابر استحکام شهر و شجاعت شامیان بهرام قهر کاری از
 پیش نبردند حسین خان با جماعت شامیان مانند شیرزیان و ببر دمان بمیدان
 مردمی تاختنه غایت شجاعت بجا می آوردند و در مصادمات رواز صدمه شیر
 بر فمی تافتند و بتوک تیرو سنان مو می شکافتند عبید خان معلوم کرد که
 گرفتن شهر هرات بجنگ میسر نیست ازبک ظالم را براهها و گذرها باز داشت

(۲) ا فوزنده سر علم کرد تاک ج

(۱) فناده مه سر علم کرد تاک ج

آتشبار ابرهیم پاشا را شکسته بر قلب خواندگار رسانید ینگچه‌ریان و توپچیان بیکبار توب و تغذگ بر جیش فرنگ ریختند -

پی ماتم کشتگان مهر و ماه ز دود تفک در لباس سیاه
تیر دیده دوز حلقه زره را در عینه چوشن میدوخت و تغذگ مرگ آهندگ
صاعقه کودار با آتش زخم جکر مردان کارزار و دلیوان نامدار می سوخت و ضربزنک
ینگچه‌ریان میدان جنگ مرغ روح را از قفس قالب از فضای عالم ارواح پرواز
میداد سلطان سلیمان خنجر آبدار از نیام آخته با لشکر قلب بر مخالفان حمله نمود

* نظم *

سلیمانیش بین که خنجر کشید فرو رفته خورشید را بر کشید
دلاران فرنگ و هزیران میدان جنگ ثبات قدم نموده دست به تیر و کمان
و سیف برداشت و حمله نمودند شمشیر آبدار از تارک مغفرت دامن زره بسان
قبای گل و خفتان لاله چاک میزد و از خون بچهره نیلوفری رنگ طبرخون
میداد و فرش زمین را از آب بقم رنگین میکرد -

ز شمشیر چاک انکن تا بنگ برآمد ز هرجانبه چاک چاک
بکوشش دلیران شمشیر رگیر بسوعت دوان پیش شمشیر و تیر
بعد از قتال و جدال بسیار لشکر کفر و ضلال از صف جنگ و جدال پشت
بهزیمت دادند و از یاس و هراس جنود روم روی از میدان ستیز به بیابان گریز
نهادند و از غایت سرعت و کمال عجله رکاب از عذان و نشیب از فراز نشناختند

* نظم *

شکسته سلاح و گستته کمر نه پروای دست و نه پروای سر
در آن اثنا فرهاد پاشا با لشکر ازدواجی تعاقب کرده شمشیر برایشان نهاد و دمار
از ایشان برآورد و ^(۱) درین اثنا که سلاطین کفار بود بمدک رسید گبران تصوّر نمودند
که از سپاه روم است که عقب ایشان را گرفته بیکبار از هم فرو ریختند جنود روم
ایشان را تعاقب کرده جمع کثیری از کفار را بقتل آوردند -

(۱) کذا فی اب سلطان کفار بود ج واضح است که چهاری اینجا افتداده است

گفتار در قضایایی که در بلاد روم واقع شده و محاربه نمودن سلطان ^(۱) سلیمان با کفار فرنگ

درین سال سلیمان پادشاه روم لشکر آن مرز و بوم را جمع آورده روانه دیار انگرس گردید و رومیان فوج فوج روانه شدند چون بکنار آب تونه رسیدند خواندگار حکم کرد که بر سر آب پل بندند اطاعت گذاران در زمان دست مهارت بر گشادند و جسر معتبر بستند و رومیان عبور نمودند ^(۲) آفرندیش قرال اردن بان در کنار آب تونه در موضع مهاج سپاه خودرا جمع آورده بودند همه توپها و عربابها در پیش داشته جای خودرا محاکم گردانیده بمحاربه و مقاتله آماده گشته چون خواندگار با سپاه بسیار اکثر خونخوار صفت‌ها آراسته بندیک رسیدند چند کفار سوار شده روی بکار زار آوردند تغلیچیان در پیش سپاه آن رو سپاه ایستاده آماده جدال و قتال بودند از پیغماجنب خواندگار پرتو التفات بر ترتیب سپاه انداخت و بر حسب اشاره ابراهیم پاشا وزیر اعظم بر میمنه قرار گرفت و در میسره قاسم پاشا و فرهاد پاشا و علی پاشا ایستادند و ارکان زمین از بار سلاح و موافک تزلزل پذیرفت و سقف آسمان از زخم نعال مراکب در جنبش آمد خاک بطام افلاک رسید بروی هوا از تکاشف غبار ابری ^(۳) تبره پیکر بلکه زمین دیگر پیدا شد - *

هوا از گرد رهواران به تفگی چون دل عاشق

زمین از زخم خونخواران بسرخی چون رخ جانان

^(۴) آفرندیش با جیش خویش بر جوانگار لشکر روم حمله نمودند ایشان را از جای خود کنده بقلاب خواندگار رسانیدند ^(۵) اردن بان بضرب تیغ آبدار و سذان

(۱) سلیمان

(۲) نیروهای امروش

(۳) نیروهای افرین ریش ب در نسخه

(۴) از دل جان بطریب از دل جان بضرب ج

(۵) از دل جان بطریب از دل جان بضرب ج

احسن التواریخ

خان است دمری سلطان گفت^(۱) صلاح در آنست که بشهر رویم و کس بشاه
دین پناه فرستاده اعلام نمائیم اخی سلطان بزیان آورده گفت -

نه بینند ز من دشمن بدمان بجز روی شمشیر و پشت کمان
عیید خان بتعبیه سپاه پرداخت مقرر شد که قنبر علی با جمعی از سالکان
طريق پردازی در جوانغار قرار گیرد و زینتش بهادر با جمعی از مردمان با تهور
از برانغار رو بمعارکه کارزار آورده عیید خان در قول توّف نمود ازین جاذب اخی
سلطان در قلب قرار گرفت و دمری سلطان در میمه نه باز داشت ضبط میسمه را
بشاہ علی بیگ رجوع نمود و غازیان در غایت داشت و اضطرار دست استعمال
باکت کارزار برده واقع جای حیرت بود که غازیان دو هزار و پانصد سوار بودند
وازیکیه از بیست هزار متاجوز بودند و صدای نفیر و صون در خم نیلگون
گردون اقداد دلاوران حمله کردند ازبکان با قدام مدافعت پیش رفته بیاد حمله
آنتش قتال را مشتعل گردانیده دلاوران بازبکان حمله کردند چشمۀ نوربخش
آفتاب از غبار معرکه تیره شده و چشمهای کواكب ثوابت از گرد سپاه سیاه
و خیره گشت - * نظم *

زمین شد چنان گرد و هرسو شتافت که در زیر و بالا سپهرش نیافت
و دمری سلطان بزم سفان دشمنان خیره سر را از جای کنده بر قلب رسانید
جمعی کثیر از ازبکان از قلب بیرون آمدۀ حمله کردند و دمری سلطان را از
پیش برداشته از پس قول در آمده^(۲) شیشه گردند اخی سلطان خود را
بر قلب عیید خان زده دست استعمال تیغ و شمشیر بردند و بزم یکی از
ازبکان از اسب افتد عیید خان را استیلاه میسر شد و دمری سلطان نیز بعد از ظاهر
ساختن جلادت و پهلوانی بجهان جاودافی شتافت اخی سلطان را زنده بزرد
عیید خان آورند دشمام چند عیید را داد و بحکم او کشته گردید زینلخان چون
این خبر را شنید استراباد را گذاهته بغيروزکوه رفت و عیید خان حکومت
استراباد را بزینتش بهادر داده خود متوجه هرات گردید و در غوریان قشلاق نمود *

(۲) شیه ب شلهه ۱

(۱) سلاح ۱

محاربه نمودن عبید خان با اخي سلطان و دمربي سلطان و کشته شدن ايشان

درین سال عبید خان با لشکر پيلتن و بهادران صف شکن علم عزيمت بصوب استراباد بر افراخت بعد از وصول آن مردود بدآن حدود قراولان زينلخان که سردار ايشان قيایا بيگ استاجلو بود فدم جلادت پيش نهاده جنگهاي مردانه کرد و بعضی غازيان دست ناتوانی در نطاق الغرار مما لا يطاق زنداد اما سردار آن سپاه جرّار^(۱) قيایا بيگ قلاجار چون بدر دمل جگر گاه از بکان ميدريد و بهر طرف که حمله ميكرو مخالفان را چون صيد وحشی ميراند - * فطم *

ز تيوش تو گفتی که در مغز ترگ همي آشيان کرد زنی سور مرگ به تیغ و سنان هر کجا کينه توخت گهی دل دريد و گهی سینه سوخت هميکرو شمشيروش اندر شتاب هم اندر هوا کرگسان را کباب جوشان و خروشان قرب چهار فرسنگ جنگ ميكرو آخر منجزم باز گردید زينل خان کوچ متعلقانها برد اشته متوجه ولایت ری شد عبید خان ولایت استراباد را بولاد خود عبد العزيز سلطان رجوع نموده بجانب بلخ معاهدت نمود و زينل خان و اخي سلطان و پير قلبي سلطان را که شاه دين پناه بکومك مردم خراسان فرستاده بود ملحق ساخته بطرف استراباد مراجعت نمود عبد العزيز سلطان از يشان گريخته و گريان و فالان پيش پدر آمد و شرح واقعه را باز گفت عبید خان را از استماع اين خبر دود حيرت بسر برآمده آتش غيرت در درون او زبانه زدن گرفت روانه بسطام گرديد منقلامي سپاه آن بلده را غارت نموده و داروغه آن ديار^(۲) از يكى را بقتل آورده سوش را باستراباد برد چون اخي سلطان خبر از يكان را در بسطام شنيد سلاح برحود راست کرده متوجه آن ديار گردید در آن طرف بسطام سياهي^(۳) مشاهده دیده امراً گشت مشخص شد که عبید

(۱) قيایا بيگ ا

(۲) مشاهده امراً

(۳) ا

در پیش آن سپاه پیل صفت مار زخم سور شمار (۱) صفت کارزار بیاراستند امر از سرعتی که در حرکت مینمودند باز ایستادند و بتعجب سپاه پرداختند دیو سلطان در قلب آرام گرفت چوته سلطان در مینه اقامت نمود ذو القدر اوغلی محمد خان در طرح قرار گرفت بار اول تاج الدین بیگ که در جلادت اندخته و صفت سپاه را شکافته درمیار کتلها که در عقب (۲) قوشون بود رسید و از قفای او کیک سلطان و منتشا سلطان و (۳) قازوق سلطان و بدر بیگ و سایر استاجلویان حمله کردند و شعله سفان پر دلان خرسن حیات جوانان بسوخت و از باد حمله پهلوانان آتش کینه بر افروخت - * نظم *

سنان تیز کود آتش رستخیز بعالمند آتش از خوی تیز
شمیر از تیز زبانی دشمن بدخوا را خاموش می ساخت و کمان از کمال نجوت
و کبر پشت بر جانب مخالف کرده عدو را بر خاک مذلت می اندخت
در آن روز دلاوران استاجلو جنگی کردند که داستان رستم و اسفندیار را جهانیان فراموش کردند دیو سلطان و چوته سلطان نیز -

* نظم *

بنوک سنان و به تیر خندگ (بودند از روی خورشید زنگ
در اثنای ستیز و (۴) آویز ذو القدر اوغلی محمد خان از پهلوی استاجلویان در آمده و تیغ بیدربیخ بریشان نهاده آزوی که سالها ذخیره خاطر داشت هیچ از آن در دل باقی نگذاشت کیک سلطان و تاج الدین بیگ و درویش بیگ با فوجی از دلاوران استاجلو بقتل آمدند و منتشا سلطان و قازوق سلطان صفت سپاه را شکافته بدر رفتند و بمشقت بسیار بگیلان رسیدند امرای نامدار با غایم بیشمار متوجه درگاه اعلی شدند در زنجانه رود باردو ملحق شدند *

(۱) صفت ا

(۲) آیز ا

(۳) قاراق ب

(۴) قاراق ب

و در مقام آن بود که چهرهٔ مراد در آینهٔ مقصود بچه وجه رو نماید و کدام مخصوصه
مهرهٔ امید از ششدر غم بپریون آورد بنابر آن در آن اوان با سپاه فراوان از گیلان
رأیت عزمت بطرف اردبیل بر افراخت بادنجان سلطان روملو که عمر شریف
نود مرحله از مراحل زندگانی طی کرده بود بواسطهٔ کبرسّ خالی تمام بجهوهر
عقلش راه یافته در اردبیل ساکن بود با تفاوت ایقوت بیگ روملو و مقصود
بیگ^(۱) چینی و امرای طالش و قرب سه هزار و هشتصد سوار باستقبال شناخت
در قرا دره بیکدیگر رسیدند و در برابر هم صفت آراستند مقتضا سلطان با فوجی
که غبار معوکه را توپیای دیده دولت دانستندی و آب حیات را از ظلمات رزمگه
جستندی بر قلب ایشان حمله نمودند بادنجان سلطان با وجود لشکر بسیار و غرور
بیشمار غبار بی ناموسی بر فرق خوبیش بیخته از پیش اندک نفری فرار اختیار
نمود و استاجلویان ایشان را تعاقب کرده احمد آقا چارشلو در آن اوان توغاصی
قازوک سلطان بود بادنجان سلطان را بقتل آورد سروی را بندز امراً آورد استاجلویان
بشهر در آمدند احرام زیارت حضرت سلطان اولیاً شیخ صفی الدین اسحق بسته
بادب تمام و غایت احترام شرط زیارت بچایی آوردند و علم عزمت بجانب
تبریز بر افراختند چون خبر قتل بادنجان سلطان در ستیز و رفتن امرای استاجلو
به تبریز به شاه دین پناه رسید دیو سلطان و چوهه سلطان و ذوالقدر اوغلی محمد
خان را با هشت هزار سوار نیزه گذار و هزار قورچی بجنگ ایشان فرستاد امراً
رسیدند چون از آمدن دیو سلطان [خبر یافتد] بطرف چخور سعد شتافتند امرای
وافر تهور چون بحدود شرور رسیدند ناگاه کیک سلطان با دلوران که صخره از تیغ
کوه گذار ایشان ذره گشتبی و ذره از نوک پیکان مو شکاف هریک بصد پاره
شدی^(۲) پیدا شد قرب هزار سوار - *

همه بر ستوران فولاد سم گهروار در بحر فولاد گم
در آهن دلی رشک خارا همه چو تیغ اجل بی مدارا همه

(۱) ب پیدا شد را ندارد

(۲) چینی اب

و قلم طبیبدۀ بدبست خویش رخصت ایشان نوشته مهر کرده بدیشان سپه
و شامیان در زمان نزد یار احمد خلیفه که سردار ایشان بود رفتند و کیفیت سخن
خواجه را بموی گفتند یار احمد با تفاوت ایشان خانه خواجه را احاطه کردند ملازمان
خواجه بدفع مشغول شدند آخر شامیان زور آورده پسر خواجه را بقتل اوردند
و تمامی اقویا و فوکران خواجه را که قرب صد فقر بودند شریعت فناه چشانیدند
درویش بیگ روملو خواجه را گرفته مشار الیه التماس نمود که مرا نزد سام
میرزا برد که اگر کشتني باشم مرا بکشید درویش بیگ جامه بسرا او انداخت
که کسی او را نشناسد بعضی از شامیان او را شناخته بقتل اوردند و وی بغاایت
کریم بود و در ماه رمضان هر کس که استعداد گوشت خریدن نداشت زیاده
از آنچه در آن ماه او را کافی بود بموی دادی در اوایل زمستان به محتاجان
عور جامه‌های پنده دار و پوستین حوارت شعار ارزانی داشتی و مقبر کرده بود
که مرضان محتاج اسباب علاج از شریعت خانه او ستانند و یکی از ملازمان
خود را تعیین کرده بود که هر روز در اطراف ولایت گردیدی غریبی که فوت شده
باشد او را کفن دادی و از مردم اکابر کسی که بصحبت او میرسید از وی میپرسید
که اگر در جوار تو محتاجی باشد مرا اعلام کن تا احتیاج اورا برآورم *

گفتار در قضایائی که در سنّه ۳۳ و ۳۴
و تسعمايه واقع گردیده مکاریه نمودن دیو و چوهه
سلطان و امرای استاجلو در موضع شرور
و شکست یافتن ایشان و کشته
شدن کپک سلطان

کپک سلطان از آن زمان که از دستبرد دلاوران بگیلان رفته بود روز و شب
در فکر آن بود که بچه طریق منصب وکالت را از دست دیو سلطان بیرون آورد

گردید بعد از دو سال بابر پادشاه ویرا طلب نموده محمد زمان بلخ را گذاشته متوجه آگرہ گردید کسکن قرا سلطان بر بلخ مستولی شد میرزا محمد زمان باگره رسید بابر پادشاه ویرا رعایت کرده مبلغ بیست هزار تومان الکا با عنایت فمود *

جنگ زین الدین سلطان با چغتائی بهادر

درین سال چغتائی بهادر با سه هزار سوار ^(۱) آبچین پوش با جوش و خروش بتاخت خراسان آمده غارت کرده علم مراجعت بر افرشت چون زین الدین سلطان شاملو حاکم اسفراین این خبر را شنیده همود بیک را با جمعی از ملکزمان بجذگ از بکار ارسال نمود در شش فرسخی اسفراین سپاه ظفر قریب با ازبکان بی دین رسیدند ^(۲) از طوفین دست بالات نبرد برندند کشش و کوشش با آن موتده انجامید که ازینجاذب که ششصد سوار بودند سیصد کشته شدند و از جانب ازبک که سه هزار بودند هفتتصد نفر بقتل آمدند ^(۲) و شب از طوفین بموافق شهر سوار گردون عنان از میدان کارزار بر تاقدند سپاه ازبک را بخرا ریش گرفتند و غازیان با اسفراین عود نمودند *

وقایع متنوعه

درین سال شاه دین پنجه در قزوین قشلاق نمودند درین سال کار کیا احمد حاکم لاهیجان شرق قزوین بخدمت پادشاه ظفر قریب آمد منظور نظر گشته بوطن خود مراجعت نمود *

کشته شدن خواجه حبیب الله

روزی به بازی نزد مشغول بود جماعتی شاملویان که مرسوم بدیشان فرسیده بود نزد خواجه آمده آواز بلند کردند و گفتند که چون مواجب بdest ما نمی آید از نوکری ما را اخراج کن خواجه گفت شما را رخصت دادم ایشان در برابر گفتند پس چیزی بنویس که خط راه باشد خواجه از کمال غور دوات

(۱) کذا في النسخ

(۲) الجین ۱

گفتار در گرفتن عبید خان شهر طوس را

چون اختلاف امرایی درگاه و قتل خواجه حبیب الله و استیلایی (۱) شامیان و مسدن دورمش خان و قتل برون سلطان و پریشانی خراسان عبید خان رسید از آب آمویه عبدور کرده بهرو آمد آنگاه با فیل و سپاه روانه شهر طوس شد با زمرة از سلطانان و بهادران بظاهر آن بلده خرامید و آن شهر را چون دایره درمیان گرفت در آنزمان خانه کوچ برون سلطان در آن مکان بود و غازیان بدفع و منع ایشان از شهر بیرون آمده مقابله نمودند و زمان کشش و کوشش از صباح تا رواح امتداد یافت و غازیان بشهر آمدند و عبید خان ایشان را احاطه نمود و غازیان مدت چند ماه در آن محاصرة مصابرت مینمودند در آن ائمّا نایره جوع در کانون سپاه محصوران بغایت شیوع یافت و دود دل گرسنگان از کوه نار در گذشت و قلت فخریه بمربّع رسید که چرم کهنه را جوشانیده میخوردند و بعضی که اسب داشتند رُگ ایشان را گشاده خون تناول میکردند و بجهت علیق اسبان چوب تراشیده بعوض کاه میدادند *

فشوک آنچنان قحط پای ثبات که نایاب شد نان چو آب حیات گرسنه شکم بر نمد دوخت چشم که همسایه گوشت بودست و پشم و غازیان فرد حکام خراسان فرستاده کومک طلبیدند هیچ کس بفریاد فرسید مخفت محصوران از حد (۲) طاقت در گذشت جنود ازبکیه برشان مستولی شدند و ولایت معهود بتصرف آن قوم مسدود در آمد عبید خان یکی از معتمدان خود را در آنجا گذاشته روانه استرایاد گردید *

گرفتن کسکن قرا سلطان ازبک بلخ را

درین سال کسکن قرا سلطان ولد جانی بیگ سلطان در درو محصول با بسیاری از ازبکان مجهول بظاهر بلخ آمد محمد زمان میرزا در آن بلده متخصص

(۲) في النسخ حداقت

(۱) شامیان بیراه ب

همه زنده فیلان گردون شکوه به تندی چو دریا بهیکل چو کوه
متوجه میدان قتال گردیدند بخيال آنکه با بر پادشاه از آمدن او آگاه گردد و لاهور
را گذاشته بکابل مراجعت نماید بخلاف تصور با بر پادشاه تیغ کین از فیام آخته
و رایست نصرت آیت افراخته و باجیش نامعده بتصویب سلطان ابراهیم روان
شد و در موضع پانی پفت تلاقي فرقیین دست داد و گرد میدان بر فرق فرقان
نشسته و آن دو گروه با شکوه چون زبوران خشم آلود در یکدیگر افتدند و تیر
و شمشیر بفرق یکدیگر نهادند -

ز بزندۀ شمشیر تارک شکاف شکاف اندر آمد ز تارک بناف
گوان گرز درد سر سروران وز آن درد سر سروران سر گران
ندای فلکی و صدای ملکی بگوش هوش با بر پادشاه میرسید که آلم تر گیف
فعل ریک باصحاب الغیل جنود سلطان ابراهیم افیال را پیش راندند و سپاه
چغناهی بضرب تیر و تفنگ اکثر ایشان را مجروح و بیروح ساختند *

ز هر گوشۀ فیلان خرطوم جنگ چو قندیل پر شد ز تیر خدنگ
هندوان از میدان ستیز روی به (۱) میدان گریز نهادند در آن دیار از ایشان دیار نماند

* نظم *

گریزان شده (۲) زنگی خانه سوز بدآنسان که خیل شب از ترک روز
رمیدند دیوان ز جان نا امید چو زاغان ز پرواز باز سفید
سپاهان برابر بختاک سیاه چو سایه شده پایمال سپاه
ز برق تفك گرم و سرکش همه گریزندۀ چون دود از آتش همه
سلطان ابراهیم هم عنان خوف و بیم پناه (۳) بویزانه بردۀ ملازمان با بر پادشاه
او را گرفته بقتل آوردند و حکومت دهلي را (۴) بقتل قوم داده روانه آگره گردید
و بلاد هند را متصرف گشت *

(۲) زنگی ا هندی ب

(۱) پایان ب

(۳) بویزانه ا

(۴) بقتل قدم و روانه آگره گردانیدند ا روانه گر گردید ب

شاہ دین پنجه اردو را در خلخال گذاشتہ ایلغار فرمودند دیو سلطان و چوهہ سلطان و محمد خان ذو القدر اوغلی و اخی سلطان و دصری سلطان را منتقلای گردانید چون ایشان بحوالی خرزویل رسیدند ناگاه کپک و منتشا سلطان و قازاق سلطان و کرد بیگ و بدر بیگ و قلیچ خان میمنه و میسره را آراسته مانند شیر ژیان و ببر دمان از جنگل گیلان بیرون آمدند در برای ایشان صفت آرای شدند و آن دو لشکر خونخوار و آن در دریای^(۱) زخار به تموج آمدند و غبار معركة پیگار تصاعد نمود و شمشیر آبدار سرهای سران را بر خاک مذلت انداخت -

* نظم *

فرو ریخت چندان سرو دست و پائی کز آن جنس خالی نشد هیچ جای
بیمارید چندان فم خون ز تیغ که صد سال باران بیمارد ز میغ
آخر الامر فسیم ظفر ربانی بر پرچم امرای شاهی وزید کپک سلطان پائی در
وادی فرار آورده امرأ ایشان را تعاقب کردند و اکثر گیلان را بقتل آوردند و کپک
و منتشا کپک وش از مخلب عقاب خلاص گشته بمشقت تمام بگیلان رفند *

گفتار هر مکار به نمودن بابو پادشاه با افغانان

و مستولی شدن بو بلاد هند

درین سال پادشاه بهرام تهور ظهیر الدین محمد بابر متوجه ولایت^(۲) بهره گشت چون سپاه افغان از توجّه پادشاه عالیجاه خبر یافتد آن دیار را انداخته فوار نمود بابر پادشاه آنولایت را بیکی از ملازمان سپرده بصوب کابل عود نمود درین سال بطرف لاهور روان شده آن بلده را نیز تصرف نمود سلطان ابراهیم که والی هند بود با لشکر از ریگ بیبايان افزون و از حساب محاسبان بیرون با^(۳) افیال کوه پیکر عفریت منظر -

(۱) ذخار ۱ در نسخها

(۲) نهود

(۳) افیال ۱

منکوب و دشمنان مملکت را مقهور میگردانیدند کپک سلطان و منتشا سلطان ..... بر امرای تکلو اسب انداختند و از گرد فعال مرکبان چشمگاه آفتاب پیو شید و از غبار سم اسبان بسیط غیرآ پرده اغبر بر سر کشید - * نظم *

نمودار گشت از غبار سمند
زمین دگر بر سپهر بلند
ز گردی که از چشم افلاک ریخت
زمین بر سر از دست خود خاک ریخت

کپک سلطان و منتشا سلطان چون رعد در نیسان و برق در نیستان میجو شیدند و میخروشیدند و از هردو طرف می تاختند و مبارز می انداختند بهر ضرب شمشیری شیری بجانب عدم روان میساختند و بهر زخم پیکانی پهلوانی را بر خاک هلاک می انداختند - * نظم *

بهر جا که ایشان نهادند پی تو گفتی که افتاد آتش به نی
زمین راز خون باز نشناختند همی اسب بر کشتگان تاختند
همه رومگه گشته بد کوه کوه بهم بر فنگده ز هردو گروه
شکست بر تکلو افتاد برون سلطار و قراچه سلطان بقتل آمدند استاجلویان ایشان را
تعاقب کرده در پس قلب گرداندند پادشاه سلیمان مکان با فوجی از قورچیان
بریشان حمله مینمودند - * نظم *

ثوابت شکوه و ملایک سپاه گل باع اقبال طهماسب شاه
بجنبید بر عزم جولان دلیر باهنگ میدان چو غرّدہ شیو
کپک سلطان چون شهباز بلند پرواز چتر همایون را بال اقبال گشاده دید مرغ
صفت پابست دام اضطراب گردید پایی از میدان جنگ باز کشید عنان بدست
نامرادی داده با جمعی اندک و خوفی بسیار بوادی فرار شناخت قورچیان
ایشان را تعاقب نموده جمعی را بقتل آوردند امرای استاجلو بحدود ابهر
آمدند در آنجا ایلعار بدیشان رسیده فاچار پناه بمظفر سلطان حاکم رشت برند
مظفر سلطان هشت هزار پیاده بمدد ایشان فرستاد چون این خبر باردو رسید

دست صلاح از آستین صدق بیرون آورده بفرد کپک سلطان آمد و در صلاح جانبین
سعی بلیغ نمود اما تقدیر آسمانی غالب آمده شرلو شر^۲ مشتعل گشت و قطع
رشته خصوصت جزبه تیغ نیز تعلاق ذکرفت و مخاطبات و معابدات و مطاعذات
بهمضاریات سروایت کرد و نصایحی نافع تراز آب زال و سحر حلال نزد ایشان بسان
خاک خوار و بیمقدار گشت و مواعظی روشتر از نور و نار پیش او چون باد
بی وزن شد - *

بود کر ز آواز خوش بی نصیب
چه حظ مرده را از علاج طبیب
بندان بود پند بس نا صواب
نشاید فوشن نصیحت بر آب

و در افروختن آتش پیکار آتش پای گشتد و بیاد کامگاری خاک در چشم
وفاداری انداخته و عفنا صفت سر پر شر^۳ و فضول در پس (۱) قاف فتنه کشیدند
با لشکر جر^۴ از چون مهر سپهر تیغ زن و سپردار و بسان سماک و شهاب نیزه در و
خفجیر گذار مانند آتش در ریاح آورد با جوش و خوش و بکردار آب از باد
ذاره بجهوش متوجه میدان قتال و جدال شدند و از هردو طرف بتصرفیه
صفوف و تهیه اسباب رماح و سیوف قیام نمودند و ازینجانب قلب سپاه
بفر^۵ طلعت شاه دین پناه آرایش یافت دیو سلطان و چوهه سلطان در
خدمت آنحضرت توقف نمودند در میمهنه برون سلطان تکلو و قراجه سلطان
و اخی سلطان تکلو ایده نادند و در میمهنه دمی سلطان شامسلو و ذوالقدر او غلی
محمد خان قوار گرفند و جنود استاجلو را از طرف قول چشم امید بخور ماهچه
لوای کپک سلطان روشن بود در برانغار از فرو شکوه منتشا سلطان مستحکم
میقمو و جوانغار از لمعان تیغ و سفان قزاق سلطان آرایش داشت و چون آن
دو سپاه کینه خواه باین ترتیب یکدیگر رسیدند زمانه را دل از حسرت خون شد
که چنین دو لشکر از یک جنس بایست که بموافقت یکدیگر اعدای دولت را

(۱) ب قاف را ندارد

مفسدان و موذیان و انزجار مرتكبان فجور به حسب المقدور مساعی جمیله به ظهور رسانید و عامّة عوام را بتعلیم شرایع احکام اسلام ترغیب و تکلیف نمود درین سال از عالم فانی انتقال نمود و نعش او را بموجب وصیتیش نقل حایر کریله کردند و در آنجا دفن (۱) نمودند *

گفتار در قضایائی که در سنّه اثني و ثلثین و تسعماهی واقع گردیده مکاریه نمودن شاہ دین پناه با امرای استاجلو

درین سال بواسطه قطع الکا امرای استاجلو آغاز مخالفت کرده کپک سلطان در اوایل شهر رجب از طریق خلخال بسلطانیه آمد متنشا سلطان و قلیچ خان و کرد بیگ و بدر بیگ بروی ملحق شدند و متوجه میدان قتال گردیدند چون دیر سلطان و چوهه سلطان از مخالفت امرای استاجلو واقف گشتند با لشکری که محاسب خیال از استیفای اعداد ابطال رجال آن عاجز آید در خدمت شاه دین پناه متوجه ایشان شدند و در موضع (۲) سکسنجک نزول نمودند و در خاطر امرا گذشت که نوبت دیگر با کپک سلطان طرح مصالحه اندازند و فایره آن فتنه را بآب تدبیر متفی سازند و غبار وحشت و آتش فتنه که در میان برخاسته و (۳) بر افوتنه است بلال موعظه و نصیحت فرو نشانند قاسم خلیفه و رساق (۴) را برسم رسالت نزد امرای استاجلو ارسال نمودند و در باپ تمهدید اساس وفاق و قطع شجره نفاق فصل مشبع بیگام فرمودند قاسم خلیفه و رساق بمقتضای نص و این طائعتانِ من المؤمنین اقتلو فاصلحو بینهمَا عمل نموده در اعنه موافقت پوشیده

(۱) بعد از آن در ب و از جمله تصانیف اخلاق ناصری و رساله هیأت و زیج خانی و حال آنکه اینها از تصانیف نصیر الدین طوسی است *

(۲) سکسنجک ب سکسنجک اسکسنجک

ج

(۳) بر افراد اینجا تا فرمودند ب ندارد

جملهٔ تلامذهٔ مولانا جلال الدین محمد دوافی بود بعد از آن در خدمت مولانا شیعی حسن محتسب شرح طوال مطالعه فرموده آخر صدر خاقان اسکندر شان شد چنانچه مذکور گشت و میرزا شاه حسین باوی در مقام کدورت سلوک مینمود بغلبر آن امیر غیاث الدین منصور را پیاپی سریر اعلیٰ طلب کرد تا او را باوی شریک گرداند اما بوقوع مقرون نشد مکوراً میانهٔ ایشان مباحثهٔ واقع شد و چون مطابیهٔ و هزل بر مزاج امیر جمال الدین محمد غالب بود مباحثهٔ را بظرافت منجّر می ساخت و میر غیاث الدین منصور بلا حصول مقاصد بجانب شیزار مراجعت فرمود و مولانا خلیل اللہ منجم کاشی این دیاعی را در سلک نظم آورد - * ریاعی *

ای میر بالقاب مقید رفیٰ ندوشتهٔ توا خلیفهٔ جد رفقی تعظیم تو آخر نه چو اول کردند افسوس که نیک آمدی و بد رفقی در متربهٔ اول که خاتم المجتهدین وارث العلوم سید المرسلین شیعی علی از عراق عرب متوجهٔ پایهٔ سریر خلافت مصیر شد در میانهٔ ایشان طریق محبت ظاهی مسلوک بود میر قرارداد که شیعی در نزد او شرح تجربهٔ مولانا علی قوشچی را بگذراند و وی در خدمت شیعی علی کتاب قواعد خواند میر گفت بواسطهٔ استفادهٔ کلام این هفتهٔ خوب مینماید و بواسطهٔ افادهٔ فقه هفتهٔ آیندهٔ آخر الامر یک دو درس از امور عامهٔ شرح تجربهٔ بزرگ‌ترانید و در هفتهٔ که مقرر بود که میر درس فقه خواند میر تمارض کرده درس نخواهد فی الواقع بعد از محقق بارگاه قدسی خواجه نصیر الدین محمد طوسی هیچکس در اعلام مذاهب حق جعفری و ملت ایمهٔ اثنی عشری زیاده از آنحضرت سعی نمی کرد و در منع و زجر فسقه و فجوة و قلع و قمع قوانین متعدد و در ازاله فجور و منكرات^(۱) و عراقهٔ خمود و مسکرات و اجرای درود و تعزیرات و اقامات فرایض و واجبات و اوقات جمعه و جماعت و احکام صیام و صلوات و تفحیص احوال امامان و معذلین و اندفاع^(۲) شروع

(۱) عراقهٔ حمود ب عراقهٔ حموز و مسکرات و ابرای حدود تعزیرات ج مسکرات ب ج

(۲) شروع و مفسدان ب

ايجاميد طريق کفران فعمت را مسلوک داشته نسبت باين حضرت اين نوع سلوک ميكند صلاح در آئست که توکل بر کرم خدارند ملک بخشش کرده از علمگي ايشان انديشه نذمائيم و باستقبال شتافته ابواب جنگ و جدال بربروي ايشان گشائيم کپك سلطان اين سخن را رد کرده گفت ما هر دو غلامان شاهيم و از محبابان اين درگاهيم با يكديگر نزاع نميكنيم بعد از آن ديو سلطان را تا تركمان کندسي استقبال نموده باتفاق متوجه درگاه عالم پناه شدند و در جزدادب شرف ملازمت یافتنند ديو سلطان قارنجه بيگ استاجلو و ناريin بيگ. فالجار را که خمير مایه آن فتنه بودند بقتل آورده و قاضي جهان را گرفته بقلعه نوري فرستاد و کپك سلطان را با جميع استاجلويان روانه غزاي گرجستان گردانيد و بعد از رفتن ايشان تيول که متعلق استاجلو بود قطع گردانيد کپك سلطان بواسطه ترك مخالفت چشم آن ميداشت که ديو سلطان اورا در رکالت شريک خود گرداند اما اين انديشه از حير قوت ب فعل نيامد -

* شعر *

منسوخ شد مررت و معذوم شد وفا
وز هر دو نام ماند چو سيمرغ و کيميا

وقائع متنوّعة

درین سال نظارت ديوان اعلى را شاه دین پناه بامير جعفر سارجي حواله نمود و اندرين سال چوهه سلطان مهر بجماي کپك سلطان زد و هم درين سال قشلاق در تبريز واقع شد *

متوفيات

درين سال دورمش خان بن عبدي بيگ شاملو رفات یافت شاه دین پناه حکومت هرات را ببرادرزاده حسين خان عنايت نمود علي سلطان والي شيراز درين سال از عالم فاني بجهان جاوداني شتافت شاه دین پناه حکومت آن ديار را بمراد سلطان ذوالقدر شفقت نمود امير جمال الدين محمد استرابادي از

سلطان والی کلهر و علی سلطان ذوققدر حاکم شیواز و قراجه سلطان تکلو تیولدار همدان و سایر امرای عظیم الشان نامه در قلم آورده مضمون آنکه ما با خیل و سپاه بذرا شاه دین پناه بر سر از بکان گینه خواه میرویم می باید که آنعزیزان طریق اتحاد و یگانگی را منظور داشته عساکر خود را جمع آورده در بیلاق لر باربدوی ظفر شعار ملحق گردند و قاصدانها بجهت رساندن کتابات در حرکت آورده در آن تایستان در آنجا بیلاق نمود حکام مازندران و هزار چریب و رسندهار ملازمان خود را با تحفه بیشمار بدراگاه آن امیر عالی قبار ارسال گردند امرای نامدار با سپاه بسیار در بیلاق لار بموی ملحق شدند دیو سلطان لوازم طوی و پیشکش بپرداخت اقداح ارغوانی از دست ساقیان گلعendar دایر گشت^(۱) و خنیان مغذیان طرب ساز و العجان مطریان خوش آواز از عشرت خانه ناهید در گذشت - * شعر *

؛ نغمه سرایان زهوة نوا فرشته بچرخ آمد اندر هوا
 ز هم سوبنی جام فابی پدست گرفته مهی آفتانی بدسست
 مغذی چودف را بدسستان گرفت نی انگشت حیرت بدندان گرفت
 چو زلف پری پیکران تار عود ز جان حربیان بر آورده دود
 و نشانها نوشنه بمهرا شاه دین پناه رسانیده که همراه آورده بود بکاشان و قم و سایر
 ولایت عراق فرستاد و جبهه و جوشی آورده بملازمان امرأ بخشش کرد و بدانه انعام
 و احسان صرخ دل ایشان را رام گردانید و مجموع تابع او گردیدند بامرأ گفت
 که شاه دین پناه متوجه تربیت و رعایت من بود کیک سلطان افساد کرد
 بنابر آن از آن دیار بپرون آمدم از شما میخواهم که از صمیم قلب کهر امداد
 بر میان بندید تا منصب وکالت از وی انتزاع نمایم امرأ باوی موافقت کردند
 و بجاذب تبریز بحرکت آمدند کیک سلطان چون از توجّه ایشان خبردار گردید
 بمقربان خود مشورت نمود قارنجه بیگ گفت دیو سلطان مسد ناحق شناس
 و بیوقاست و باوجود چندان عواطف و اشفاق که از شاه دین پناه درباره او بوقوع

(۱) و خنیان طرب ساز العجان مطریان خوش آواز ب
 و منغیان طرب ساز العجان مطریان خوش آواز ج

و از غضب تیغ بندان درگاه اندیشیده در حفظ ناموس خود باشی باشرط دورمش خان روانه کوچم خان گردانیدند پس از اطلاع مشارکه به مضمون سلطنتی باز در جنگ آمد روزی دورمش خان با فوجی از مخصوصان بر فراز برج میرزا سلطان احمد که مشترک به باغ مراد بود بر آمد جمعی از ملازمان بسوداری قرا ایشیک بجانب باع مراد فرستاد و عساکر ظفر شعار به سمند تیز رفتار سوار شده بطرف باغ منکور بحرکت آمدند چون باغ سفید رسیدند که محل پاسبانان از بکان بود جنگ عظیم واقع شد از بکان خونریز از دست شامیان پرستیز راه گردید پیش گفتند دلوران سفاک و غازیان بی باک از باغ سفید گذشته تا بعد باغ مراد راندند و یکی از دلیران بضرب گرز گران در باغ را شکسته قضا را در آنوقت عبید خان نزد سونجک محمد سلطان آمده بود و یا یکدیگر صحبت میداشتند که فوجی از از بکان سراسیده و مضطرب نزد ایشان آمده گفتند که بر خیریزد که لشکر قزلباش و شامیان اویاش از روی پرخاش زور آورده باغ آمدن سونجک محمد سلطان از غایت اضطرار در جوی آب افتاد عبید خان از بیم تمام خود را با سلطان از مسکر خود گردید و غازیان از همانجا باز گشتند چون جلدت دلیری چنین از غازیان صادر شده معلوم از بکان گشت که گرفتن هرات بجنگ از مقوله ممتنع است کوچ کرده روانه بلاد خود شدند *

گفتار هر قضایائی که در سنّه احدی و ثلثیین

و تسعیمه واقع شده

درین سال در میان دیو سلطان روملو و کپک سلطان استاجلو بواسطه وکالت غبار نقار ارتفاع یافت چون ملازمان دیو سلطان در چخور سعد بودند از امرای استاجلو (۱) تنزل کرد رخصت رفتان خراسان و مقابله کردن با از بکان حاصل نموده روانه بیلاق لار گردید چون پرتو وصول بر بیلاق منکور انداخت بر چوشه

(۱) تزل ب تزل ج

بخارائیان در باغ آهو قوار گرفتند سونجک سلطان با جمع بهادران در باغ مساد لذگر اقامت انداخت و ابوسعید سلطان در قریه مران قبیله بارگاه بلند ساخت حاصل آن که نفس بلده هرات را ازیکان ستمگار مرکوزار در میان گرفتند *

(۱) بگرد هری حلقة بست آن سپاه چو هاله که گیرد فو گرد صاه آنگاه ازیکان بدنهاد متوجه دروازه فیروزاند شدند و ملازمان خواجه حبیب الله و سایر سوداران سپاه با سواران وزم ساز و پیادگان تفنگ انداز از محلات بیرون خرامیدند و بیاد جرأت نیوان جنگ را مشتعل گردانیدند بضرب تیور تفنگ ایشان را مغلوب گردانیدند و روز دیگر عبید خان و سایر ازیکان سوار شده قریب بکوچه بند آمدند غازیان بضرب تفنگ مرگ آهنج ایشان را متفرق گردانیدند

* شعر *

ز هر گوشه ابر تفک ژاله (۲) زای

چه ابری که از ژاله شد جان ریامی

در آن اوقات بکرات جنود ازبکیه و دشمنان خاندان صفویه بمیدان کارزار آمدند هر کرت آن گروه بی غیرت شکست یافته خابیاً و خاسراً باز میگردیدند چون ازیکان را تیور مساد بر هدف مقصود فرسید و صحیح سعادت از افق طالعشان فدمید از در صلح در آمده حلقة موافقت چنینیدند کوچم خان نشانی دورمش خان فرستاد مضمون آن که ترک عقاد و نزاع کرده از شهر بیرون آئید و مکالید بلده تسليم نمائید که در سلک امرای اینجانب اندراج یابید چون دورمش خان از مضمون نشان واقف گشت نشانی از زبان سام میرزا بکوچم خان فرستاد باین مضمون *

عدمه الخواقین کوچم خان بعنایت شاهانه مستظر بوده بداند که نشانی که به لله ام دورمش خان فرستاده بودی بنظر ما درآمد از تو بغايت عجب است که با وجود دیدن معارك و طی مسالك و تجربه در امور و اختلاط با امثال اين امور استدعا می نمایي باید که در (۳) روز کوچ نموده بجانب ملک خود روى

(۱) بدور هری ج

(۲) سای ج

(۳) در زو ج

امروی عالی تبار و وزاری عالی مقدار کمر خدمت بر میان بسته بر جای خود ایستادند -
* شعر *

ستادند شهرزادگان سپاه چو شاهان شطونچ در پیش گاه

صدور خردور در آن انجمن نشستند چون گل بصدر چمن

و سایر اکابر و اصحاب بر اطراف بارگاه سپهرو اشتباها قرار گرفته چشم و گوش باشارف آنحضرت نهادند و مذاظم دین و دولت و کار ملک و ملت رونق تمام گرفت باز از نو پادشاهان را پدید آمد سری

شاه دین پذیر اعیان و امیر را بعواطف پادشاه و عوارف خسروانه اختصاص نموده همه را خاطر جوئی کرد و زمام امور مملکت را بدیو سلطان و مسلو رجوع نمود و نظارت دیوان اعلی را بعد از احراق جلال الدین بقایی جهان قزوینی تفویض کرد و امیر قوم الدین حسین را در امر صدارت با امیر جلال الدین محمد استرابادی شریک گردانید و در آن زمستان در تبریز قشلاق نمود و حکومت خراسان را بطريق سابق دورمش خان حواله کرد عبید خان بن محمود سلطان در بخارا حاکم شد بعد قتل شیبک خان داعیه تسخیر خراسان داشت و از بیم حسام خون آشام خاقان اسکندر شان دندان طمع بنگام در گام او شکست و نیملکت بخارا قناعت نموده بجهانی خود نشست و درین سال با تقاض خانان چنگیز و از بگان فتنه انگیز از آب آمویه عبور کرده متوجه خراسان شدند چون این خبر بهرات رسید تیمور اوغلی و حسین میرزا و خواجه حبیب الله و سایر غازیان دولت خواه بمجلس خان عالیجاه رفته بر بساط مشورت نشستند خاطر ایشان پتحصّن فرار یافت ضبط دروازه فیروزاباد بخواجه حبیب الله قرار گرفت و دروازه عراق را تیمور اوغلی مستحکم گردانید حسین میرزا برادر خان دروازه ملک را مضبوط کرد دورمش خان با جمع غازیان در نزد سام میرزا ساکن گردیدند تا نسبت ایشان با دروب و بروج علی السموّة باشد که از هر طرف مدد احتیاج باشد بزودی تواند رسید روز دیگر کوچم خان و عبید خان و سایر سلطانان بقواحی آن بلده فرود آمدند و کوچم خان در قریه شامیانه فرزل ذمود و عبید خان و

از دار الملا بدار السرور افتقال نمود و مدت سلطنتش بیست و سه سال بود
مملکتتش تمام شیروان بعد از آن سلطان خلیل پسرش قائم مقام شد خواجه
جلال الدین خواند امیر تبریزی که بعد از میرزا شاه حسین وزیر گشته بود روزی
که وزیر شد این بیاعی را خواند -

ای نسور دو دیده جهان افروزم

رفتی تو و چون شب سیه شد روزم

گویا من و تو دو شمع بودیم بهم

کایام ترا بکشت و من میسوزم

ما دام که لباس مستعار حیات بر قامت خلافت آنحضرت مزین بود خواجه
مومی الیه وزیر مستقل آنحضرت بودند بعد از فوت خاقان اسکندر شان متقابل
وزارت حضرت شاه دین پناه گشته میان او و دیو سلطان روملو که امیر الامر بود
کدورتی سانح شده آخر الامر من مجرّد بدآن شد که از اشتعال نولیر غدر امیر مومی
الیه اساس بقاپش منحرق گشته خاک وجودش بیاد فدا رفت مشهور است که
اورا در روزی که بوریا پیچیدند و سوزاندند این بیت مناسب حال خود میخواند -

* شعر *   گرفتم خانه در کوی بلا در من گرفت آتش
                                  کسی کو خانه در کوی بلا گیو چندین گیرد

جلوس شاه دین پناه شاه طهماسب بر تخت سلطنت

در چاشنگاه روز دوشنبه نوزدهم رجب پیچین بیل حضرت دین پناه ظل آله
که خلف خاقان اسکندر شانست بر سریر سلطنت نشست در آن وقت سه
مبادرش ده سال و شش ماه و بیست روز بود - * شعر *

طهماسب شاه عالم کز نصرت الهی

جا بعد شاه غازی بر تخت زر گرفتی

جانی پدر گرفتی کردی جهان مستخر

تاریخ سلطنت شد جانی پدر گرفتی

و پلنگ را بقتل می آورد آنحضرت در آیام سلطنت پنج جنگ کرده جنگ اول با فرخ پیسار پادشاه شیروان در موضع جباری جنگ دویم با الوفد در شورز جنگ سیم با سلطان صریح در آلمه قولاقی همدان جنگ چهارم با شیبک خان در حوالی مروده جنگ پنجم با سلطان سلیمان در چالدران اولاد ذکور آنحضرت چهارم اول نواب کامیاب شاه طهماسب دویم سام میرزا سیم القاس میرزا که برهنمه‌ونی قاید ضلال قدم جرأت در وادی مخالفت فهاد چهارم ابو الفتح بهرام میرزا اولاد اذاث آنحضرت پنجم است اول خانش خانم دویم در صد خلافت و کوکب افلاک ولایت پریخان خانم سیم خورشید اصحاب گردون جناب مهربانی شاهنامه سلطانی چهارم فرنگیس خانم پنجم شاه زینب خانم اولاد ذکور و اذاث آنحضرت که در طفویلت وفات یافته اند ذکر ایشان درین کتاب متضمن فایده نیست بنابر آن راقم حروف پیرامون آن نگردید و در تاریخ آنحضرت گفته اند -

* شعر *

شاه گردون پناه اسمعیل آنگه چون مهر در نقاب شده
از چهل رفت و ظل شدش تاریخ سایه تاریخ آفتاب شده
دیگرسی هم در آن واقعه گوید - * زیاعی *

شاهی که چو خورشید چهل گشت میین
بزردود غبار ظلم از روی زمیں
تاریخ وفات آنشه شیر کمیدن
از خسرو دین طلب که شد خسرو دین

قاسم خان بن سیدک خان بن جانی بیگ بن براق بن قراجه بن (۱) قوزی عاق بن ارسل خان بن (۲) چتمای خان بن ایززن بن (۳) ساسی بوقائی بن قولی بن اورد بن جوجی بن چنگیز خان درین سال از عالم انتقال نمود و پادشاه شجاع بود ممالکش دشت قپچاق و احشام قراق بعد ازو حق نظر خان فرزندش خان گشت حالا فرمان فرمای دشت اوست شیخنشاه بن فرخ پیسار درین سال

(۳) سای بوقا

(۲) قیمای ج

(۱) فوری خان ج

امیر جمال الدین محمد استرامادی بدن بی تبدیل آنحضرت را غسل داده بعد از آن نعش او را بارده بیل برده در جوار آبا و اجداد بزرگوارش دفن فرمود -

* شعر *

ز ویرافنه عالمش بود رنج

نهان گشت در خاک مانند گنج

با رعایا و زیر دستان بر نهنج معدالت و شفقت زندگانی میکرد از مهابتیش ابواب تعدی و تقلب بروی خلائق نمیگشودی - * شعر *

نه شمشیر کردی ز دوی ادب

برهنه تن خویشتن بر میان

نه با حاکمان نسدت میل و قصد

نه با قاضیان و صمت ارتقا

ز کوتاه دستی در آن دوزگار

نبند جاذبه در تن کهربا

هر آنکس که تلبیس کوئی چو شام

چو صحنهش تداشیر بودی جرا

بسان ترازو شدی سندگان

بزر هر که مایل شدی از هوا

مدت عموش سی و هشت سال زمان سلطنتش بیست و چهار سال مملکتش آذربایجان و عراق عجم و خراسان و فارس و کرمان و خوزستان و بعضی اوقات دیار بکر و بلخ و مورا نیز متصرف بود آنحضرت در میدان رزم هزیری بود خنجر گذار و در مجلس بزم ابری بود گوهر بار از غایت سخاوت ز تمام عیار و سنگ بیمهقدار در نظرش یکسان بود و بواسطه علو همت حاصل بحر و کان بیخشش یکروزه اش وفا نمی نمود اکثر اوقات خزانه اش خالی بشگار میل تمام داشت و تفها شیر را میکشت و امر کرده بود که هر کس خبر شیر بیاورد وکله اسب و زین بدو دهنده هر که خبر پلندگ آورد اسب بی زین و تنهای میرفت و شر

صعبوت دست داد و شکست در سپاه شکی افتاد و حسین بیگ در آن معرکه شهید شد لوند بیگ (۱) بگیرم معاودت نمود مردمان شکی درویش محمد خان را که پسرش بود حاکم خود گردانیدند *

متوفیات

هم درین سال چایان سلطان استاجلو که امیر الامرا بود وفات یافت دیو سلطان امیر الامرا شد شاه اسماعیل بن سلطان حیدر بن سلطان جنید بن شیخ ابراهیم بن سلطان خواجه علی بن سلطان صدر الدین بن سلطان شیخ صفی الدین درین سال عرض مرض بر جوهر ذات او مستوی گشت حکمای مسیح‌خادم و اطبائی حداقت شیم هر چند معالجه کردند فایده نداد و ساعت بساعت ضعف پیدا کرده طبیعت از مقاومت او عاجز گشت - * شعر *

درین دقیقه بمائدند جمله حکما

که آدمی چه کند با قضایی کن فیکورن
اصل نبض چوشد منحرف ز جنیش اصل
بالی عجز فرو رفت پای افلاطون
صلاح طبع چو سوی فساد روی نهاد
بمائند بیهده در دست بو علی قانون

ل مجرم در شب دوشنبه نوزدهم شهر رجب آفتاب سپهر اقبال از برج جاه و جلال بمغرب فدا غروب نمود و نیز آسمان سلطنت از اوج عزت و کمال بسیار زوال
* شعر * ذقل فرمود -

گرفتش دل از کار این کهنه فرش
پرید از قفسی مرغ روحش بعرش
شد از محدث اباد عالم بدر
دلش آرزو کرد ملک دگر

تاریخ فوت او چو خیائی ز عقل جست
آمد بگوش جان من از غیب این نداء
بر صفحه ز نور نوشتست کلک صنع
خطی که خون چکید ازو در دم قضا
مضموذش آنکه چون بجوارش مقام یافت
تاریخ گشت شاه شهیدان کربلا
بعد از فوت او خواجه جلال الدین محمد خواند امیر تبریزی قایم مقام او گردید *

گفتار در قضایائی که هر سنه یازده و تسعمايه واقع شده

چون فصل شتا بذهایت انجامید شاهد گل از پی صید دل بلبل چهرا
بر افروخت و بر مسند زمود فام نشست - * شعر *

پفرخ ترین ساعتی جم جناب شد از تختنگاه حمل کامیاب
شکفتند گلهای بقر و شکوه پراز لاله شد دامن دشت و کوه
هولی شکار و هوس تماشای بهار در سر شهر سوار مضمون کارزار پیدا شد از تبریز کوچ
کرده بجانب شکی در حرکت آمد اشارت عالیه صدور یافت که غازیان و اعیان
از مقرر خویش اسب صحراوی را رانده در یکی از موضع آن سرزمین جمع سازند
ایشان امتنال امر شاهی کردند چون جرگه بهم رسید اسنان را گرفتند در آن ائمه
حسین بیگ والی شکی با پیشکش فراوان بدرگاه آسمان نشان آمد و مفظور نظر
کیمیا اثر گردید آنحضرت در شکار مراجعت کرد بعد از بیارت آبا و اجداد
روانه سواب شد و در صاین کدوکی نزول نموده در آن مقام مزاج آنحضرت
انحراف یافت *

وقایع متنوعه

هم درین سال لوند بیگ گرجی لشکری بشکی کشیده حسین بیگ که حاکم
آن دیگر بود با فوجی از لشکر چرار بجنگ آمده بین الجانبین محاصره در غایت

عروج گرده بود بیکبار بزمین افتاد و رخت هستی بر باد فنا داد و در آن اندی
کسی بلوی گفت که او قات زندگانی میرزا شاه حسین اصفهانی بنهاشت
اذجا مید نم و نسب تاریخ وفاتش گردید آنگاه قاضی از خواب در آمد لفظ
میرزا شاه حسین اصفهانی را حساب نمود و چون اعداد آنچه در
خواب بلوی گفته بودند موافق یافت حیرتش زیاده شد بملازمت امیر
جمال الدین صدر شناخته کیفیت واقعه را عرض کرد ناگاه آن حادثه از حیز قوت
بغعمل آمد خواجه ضیاء الدین میرم در مرتبه میرزا شاه حسین گفت - * شعر *

مهر سپهر لطف که از رای (۱) روشش

آینه فلک شده جام جهان ذما

دریای جود شاه حسین آنکه از شرف

مثلش ندیده دیده ایام عمرها

با قصر همتش که فلک آستان اوست

گر سدره کوته نکند هست منتها

با کوه گفته (۲) اند همانا ز حکم او

کز زیر هر بغل رویش آب از حیا

چون آفتاب طالع سعدش زوال یافت

بخت سیه چو سایه اش افتاد (۳) از قضایا

از پای خوردن فلک از دست رفته است

بنگریز دست حادثه افتاد چون (۴) ز پا

در گلشن زمانه چو گل گشت غرق خون

چون لاله ساخت پیرهن خویش را قبا

در کربلا که جنت عدنست شد مقیم

فی روضةٍ مکرمّةٍ عرضها السماء

و این سطح زبرجد خشت را ساخته صاحب جاهی چون او در امر دیوان وزارت ممکن نگشته و علو همت‌دش بجای رسیده بود که یکروز هزار تومان برسم صله و جایزه بهر کس غذایت فرموده بود و از کمال غور تکیه بر الطاف خسروانه کرد هیچکس را وجودی فمیگذاشت ارکان دولت قاهره را معدهوم می‌انگاشت تا آنکه خاطر همگی از آزربایجان گشته در قلع و قمع اساس بقا و حیاتش منتفق گشتند از جمله مهتر شاه قلی را بدار که تحولیدار را بخانه بود مبلغی باقی داشت آن وزارت پذیرا ازو طلبیده در مقام کسر حرمت او بود و در روز چهار شنبه هشتم جمادی الاول در سنّه مذکور از دولت خانه بیرون رفته متوجه منزل خود گشته در آن حین مهتر شاه قلی از غایت دغلی از عقب او در آمده خفجیر از میان برکشیده برشانه اش زد و قورچیانی که در آنجا حاضر بودند گفته که امر شاهست که این شخص را پاره پاره کنیم ایشان نیز شمشیوهای برکشیده ویرا بقتل آوردند ازین واقعه نازله خامه عنبرین عمامه بخون غرق گشته بخاک افتاده و دولت مشکین رشحات سیاه پوشیده کاغذ بواسطه سیلان سوشک دمادم چون رخسار خوبان ساده عذر از نقوش خط پاک گردید *

* شعر *

دوات از غصه شد با دوده دمساز
دهانش مانده از بهر فغان باز
تعجب گشت غالب آنچه‌انش
که ماند از درد بگشاده دهانش
درونش چون برونش گشت پر غم
زبان خامه شد زین درد ایکم

مهتر شاهقلی میرزا شاه حسین را بقتل آورده بر بارگیر قمر مسیر سوار شده متوجه شیروان شد شیخ شاه پادشاه شیروان ویرا گرفته بدرگاه عالمپیغاه فرستاد خاقان اسکندر شان ویرا بغلامان میرزا شاه حسین داد تا ایشان اورا بقتل آوردند از نوادر اتفاقات آنچه قبل از قتل میرزا بچهار روز قاضی عبد الرحمن سلوچی که برادرزاده قاضی عیسی بود در عالم رؤیا مشاهده نموده بود که میرزا شاه حسین با اسمان

کردند و سنگ اندازهای قلعه را خراب کردند حکم شد تا از ممالک محروسه قرب سیصد هزار پیاده بیل و کلنک بدست آوردند و بطوف قلعه آمدند فرنگان مضطرب گشته رسولان سخنداں نزد سلطان سلیمان فرستادند و از صلح سخن راندند بعد از تأکید عهد و پیمان قلعه را سپرده اموال خود را بکشتی گذاشته متوجه فرنگستان شدند سلطان سلیمان نزد دیار مسلط شده به اسلام بیول آمدند مولانا نیازی شاعر قصیده که از اول مضرع شش تاریخ جلوس و از مصرع ثانی تاریخ فتح روسیه نیروی می آید در سلک نظم کشید و لین بیت از آنجاست - * شعر *

در اول جلوسی بوی سفرزادی درین فتح اردوس الا ای نیازی

متوفیات

امیدی طهرانی بحدّت طبع سلیم سرآمد شعراًی دوران بود میان او و شاه قوام الدین نور بخش بواسطه باغی نزاع واقع شد درین سال بایندر اولاد را با جمعی شب بر سر مولانا امیدی فرستاد تا چند زخم بروزند و برحمت الهی پیوست و از غصب متنعم جبار و خشم احمد مختار نیندیشید یکی از شعراً جهت او تاریخی گفته - *

نادر العصر امیدی مظلوم چون بناحق شهید شد ناگاه
 شب بخواب من آمد و میگفت کای ز حال درون من آگاه
 بهر تاریخ قتل من بنویس آه از خون ناحق من آه
 میرزا شاه حسین در اوان شباب در اصفهان بامر معماهی و بدنای اشتغال داشت
 و بعد از آن متصدی امور جزئی خصوصاً وزارت داروغه آنجا که ملازم دورمش
 خان بود گشت و بعد از آن بواسطه هرگونه خدمات لایقه که بخاقان اسکندر شان
 نموده بود منتظر انتظار عراض خاقانی و مشمول مراسم سلطانی شده بامر
 جلیل القدر عظیم الشان و کالت شفی اختصاص یافت فی الحقيقة که معمار این
 بوق مقوس و مهندس این طاق مقنس^(۱) تا بنای این چرخ زمک اسلاس

(۱) بنام نامی این چرخ ب

وقایع متنوعه

درین سال خاقان اسکندر شان در تبریز قشلاق نمود درین سال دورمش خان هر قریه و ناحیه که ویران بود همه را مزروع ساخت و باشارت خاقان اسکندر شان ایالت استرآباد بزینل خان نامزد فرمود و زین الدین سلطان را به حکومت اسغراپین تعیین فرمود و احمد سلطان افشار را در ولایت فره حاکم ساخت *

متوفیات

امیر خان بن گلابی بیگ بن امیر بیگ موصلو امیر بیگ در زمان حسن پادشاه بغايت معتبر بود با مردم سلطان ابوسعید چنگاهی نمایان کرد و درین سال در شب یکشنبه دوازدهم شهر شعبان امیر خان نقد جلن بمقابض ارواح سپرد *

گفتار در قضایایی^(۱) که در تسع و عشرين و تسعمايه واقع شده گرفتن سلطان سلیمان پادشاه روم^(۲) روس را

چون مکرراً کفار^(۳) روس نسبت بسلطان سلیمان پادشاه روم مخالفت ظاهر کرده بودند درین سال از آب عبور کرده متوجه روس گردید مقال متواتی که حاکم آن قلعه بود چون از آمدن رومیان آگاه گردید کس بفرنگستان فرستاده مدد طلبید سلطان سلیمان باجنود فراوان در حوالی قلعه نزول نمود از موج لشکر بسیار و ساحل آن محیط بیکبار مصدقه مرج البحیرین یلتقیان مشاهده افتاد پادشاه روم لشکر را بتسخیر قلعه فرمان داد جیش روم بر حسب فرموده دست اقتدار از آستین سعی بیرون آورد و روزی بتسخیر حصار آورده توبها و بادلیجها نصت

(۱) روس ب

(۲) قضایای نهان و عشرين ب

(۳) اردوس ج

هرات متعلق با خواهد بود عذان از توجه بادیه بد اندیشی و سرکشی انعطاف داده عازم هرات شد در آن اثناً خواجه حبیب الله از درگاه خاقان عالیجاه آمده در حوالی اردبیل شاه دین پناه فروند آمد و کس نزد دورمش خان فرستاد که پرونچه چند در باب مواخذة وزراً و مقربان امیر خان بواسطه قتل امیر محمد بن یوسف دارم اگر نواب خانی صلاح داند بامیر خان ملاقات کرده احکام مذکور را ظاهر نمایم دورمش خان در جواب ارسال نمود که من راضی نیستم که امیر خان از من آزار یابد احکام معهود را^(۱) اخفاکن روز دیگر خواجه حبیب الله در اثنای کوچ بامیر خان ملاقات کرد امیر خان از روی اعراض و اعتراض از وی پرسید که من نسبت بخواجه شاه حسین چه بد کردم که در مقام اضرار من است خواجه در جواب گفت که شما بی تقریب بقتل امیر محمد بن امیر یوسف که از اولاد رسول بود صلی الله علیه و آله وسلم اقدام نمودید میرزا شاه حسین از محبان آن خاندان است امیر خان چون از خواجه این سخن شنید روی بر تافت و خواجه متوجه هرات گردید *

گفتار در قضایائی که در سنه^(۲) ثمان و عشرين و تسعمايه واقع شده

درین سال شاه دین پناه روانه درگاه خاقان اسکندر شان شد امیر خان در رکاب آنحضرت روانه گردید در روز یکشنبه آن خسرو اقلیم چهارم با لشکر زیاده از انجم بطرف آذریجان در حرکت آمد در اثنای طی مراحل و مذازل مرض مفاصل عام بر مزاج امیر خان عارض شد چنانچه قوت سواری مفقود گشت از اسب غرور پیاده شده در محققہ نشست شاه دین پناه چون بارگیر خاقان عالیجاه رسید اعظم امرأی و ارکان دولت آنحضرت را استقبال نمودند لوازم پیشکش بجای آوردهند و زبان ثنا و دعاء گشودند خاقان اسکندر شان بددار فرخ آثار شاه دین پناه مسروق گردید *

(۱) اخفاکن ب قلعه بمغوط ب بمغوط

(۲) سیع ب

مازفران بامیر عبدالکریم فرار گرفته وی قبول نمود که هفت هزار تومن بخزانه
عاصمه رسانم درین سال پادشاه روم قلعه^(۱) بلغرات را فتح کرد و کفار فرنگ را از آن
دیار اخراج نمود *

متوفیات

خواجه مولانا اصفهانی در مذهب تسنی بغايت متعصب بود و در
زمان دولت خاقان اسکندر شان بهرات رفت بعد از آنکه شیبک خان بخراسان
استیلاً یافت مولانا ملازمت خان اختیار نمود اورا دائم بواسطه عداوت اهل
بیت طعنه میزد در بخارا در پنجم جمادی الاول در سنّه مذکور در گذشت از
جمله تصنیف‌ش تاریخ عالم آرای مولانا عبد الله هاتغی خواهرزاده مولانا جامی
بود در محرم سنّه مذکور بعالی آخرت شناخت از جمله منظوماتش خسرو و شیرین
لیلی و مجنون هفت منظر تیمور نامه شاه فامه حضرت شاه اسماعیل ..... امیر
محمد یوسف امیر خان اورا در روز شنبه هشتم رجب شهید گردانید چون این خبر
بخاقان اسکندر شان رسید توهّم آن نمود که امیر خان سالک طریق خلاف گشته
در میدان مخالفت جوان کند دورمش خان را بایالت خراسان فوستاد امیر
خان بواسطه قتل امیر محمد بن امیر یوسف خوف بر ضمیر او استیلاً یافته در
روز شنبه نوزدهم شهر ذی قعده در رکاب شاه دین پناه بطرف ولایت سبزوار توجه
نمود آوازه انداخت که امیر محمد داعیه داشت که با برپادشاه را بخراسان آورد
و هری را بدو دهد بعد از اطلاع بایین داعیه بتیغ سیاست رشته جانش را منقطع
گردانیدم اکنون میروم که با برپادشاه را از میان بردارم در آن زمان دورمش خان
و زینل خان در پل مالان فرود آمدند از رقیق امیر خان آگاه شده بزرگ او رفت
و امیر خان اورا ضیافت نموده بدست یاری جام فرح انجام اندوه
دوران از سر آن سروزان بیرون رفته از پیالله محبت دورمش خان کلفت عناد
میر خان بالغت مبدل شد و مشار الیه را یقین گشت که بدستور سابق ایالت

(۱) قلعه معراج راج

لشکر کشیدن دیو سلطان بگرجستان

درین سال لوند خان حاکم گرجستان سراز ریقه طاعت داری و گردن از طوق فرمان برداری بیرون نهاده و جمع گبران بی ایمان را بتاختت ولایت شکی فرستاد غبار بلاه در آن دیار ارتفاع یافت حسن بیگ حاکم آن دیار عرضه داشت نوشته بپایه سریر اعلی فرستاده مدد طلبید خاقان اسکندر شان دیو سلطان روملو را با جمعی از امرای کبار و بهادران نامدار بمدد وی ارسال نمود دیو سلطان از فایق (۱) و قدری عبور نموده زکم و کبیر را تاختند در قریه قری رحل اقامست انداخت لوند دانست که با پیل دملن پهلو زدن و با شیر ژیان پنجه آزمودن موافق عقل نیست تدبیر جز آن ندانست که از گردن کشی و سروزی بجان سپاری و خدمتگاری آید و چون خاطر وی بدین رای صواب نمای قرار گرفت پرتو این خبر فرخنده اثر بر ضمیر او تافت و وسائل انگیخت و دست عجز در دامن شفاعت آویخت و بزیان عجز و نیاز عذر گذشته خواست بعرض رسانید که چهره مروت بواسطه مخالفت خراشیده شده طریق ملاقات درین ایام صعوبتی دارد و صورت ملزمت متعدد مینماید اگر آنحضرت مراجعت نمایند بعد از چند وقت بینده بدرگاه شاه عالم پیغایه شتائنه مراسم خدمتگاری و شرایط جانسپاری بظهور خواهم آورد بذابر آن دیو سلطان از آنجا مراجعت نموده متوجه درگاه اعلی گردید *

وقایع متنوّعه

اندرین سال خاقان اسکندر شان در نجیپوان قشلاق نمودند درین سال آقا محمد روز افزون از اردوانی همایون فرار کرده بمازندران رفت امیر عبد الکریم با وی جنگ کرده شکست خورد آقا محمد فرار نموده بقلعه اولاد متحصّن شد خاقان اسکندر شان چوهه سلطان را با سپاه عراق و کردستان بسر وی فرستاد چوهه سلطان در یک هفتة قلعه اولاد را گرفته آقا محمد را بچنگ آورده بدرگاه فرستاد ایالت

(۱) از غاتق و غبی عبور نموده زکم و کبیر را تاختند ج و کم و کرم را تاختند ب

وفات سلطان سلیمان ببلاد شام رسید جان وردی غزالی آغاز مخالفت کوده با جمعی از امرای چرکس و عرب در حوالی نزول نمود قراچه پاشا که از قبل سلطان سلیمان حاکم آن قلعه بود در شهر متخصص گشته چویک شام آغاز محاصره و محاصره کردند رومیان روزی بمدافعه و مقاتله آوردند قرب یکماده آن گروه گمراه در کنار شهر نشستند و چشمها را چون کاهگل بر دیوار بستند هر روز جوانان جنگجوی و بهادران تند خروی از روزی قهر از شهر بدر آمدۀ دست بردی بدیشان مینمودند شب هنگام که اطغاب دود اندام شام را باوتاد چرخ ازرق فام بستند - * شعر *

شبی کافش ب سیه تربوی او قار شبی تیره چو روزی دور دیار
جهان تاریکتر از روزی زنگی چو چشم سور بر عاشق زندگی

کوس رحیل کوقنه روانۀ دمشق گردید قراچه پاشا کیفیت حال را بپایه سریر اعلی عرضه داشت کرد سلطان سلیمان فرهاد پاشا را با سپاه جنگجوی درشت خوی با توب و تفکر بی شمار بدفع و رفع ارسال نمود پاشا بسبیل ایلغار طی مسافت کرد با تفاوت علی بیگ ولد شهسوار ذوالقدر در حوالی دمشق نزول نمود جان وردی غزالی نیز با جنود خونینز بداعیه ستیز و آمیز باستقبال شتافت بعد از جدال و قتال نسیم فتح و ظفر بر پرچم علم فرهاد پاشا و زیده جان وردی غزالی در آن معوجه بقتل آمد فرهاد پاشا مظفر و منصور باستنبول معاودت نمود نزد سلطان سلیمان از علی بیگ ولد شهسوار ذوالقدر شکوه کرد بنابر آن سلطان سلیمان فرهاد پاشا را ببلاد ذوالقدر ارسال نمود خدمتش چون بدآن دیار رسید از روزی مکروه تزویر خود را بیمار ساخته علی بیگ اراده فمود که بعیادت رود ولد بیگ فرزندش گفت صلاح دولت در آنست که فرهاد پاشا را بقتل آورده ارد و روزی اورا غارت کنیم و روانۀ درگاه خاقان اسکندر شان شویم زیرا که بیماری وی از روزی مکروست علی بیگ سخن فرزند را بسمع رضا (۱) اصحا نکرده بدیدن فرهاد پاشا رفت ایشان اورا گرفته بقتل آوردهند *

قضایائی که در سنّه سبع و عشرين و تسعمائه واقع شدہ ذکر قضایائی که در بلاد خراسان واقع شدہ و آمدن عبید خان از بک به راه

درین سال عبید خان با سی هزار سوار از آب آموده عبور کرده متوجه هرات شد در روز پنجم شنبه شانزدهم جمادی الآخر سنّه مذکور حاکم ولایت سرخس سوندوک بیگ کس به راه فرستاد و این حادثه را افشا نموده غازیان باستحکام قلعه مشغول شده پیری سلطان روملو با صوفیان خلیفه روملو دروازه عراق را مضبوط گردانیدند و دروازه ملک را امیر محمد بن امیر یوسف محافظت کرد مرجمک سلطان دروازه خوش را نگاه داشت فخود بیگ همت بر محافظت دروازه فیروزاباد گماشت امیر خان با پانصد از جوانان در باع شهر قرار گرفته ستر روز شنبه سیزدهم ماه مذکور شاطر عبد الله که بفرمان امیر خان در قصبه چهل دختران می بود بشهر آمدۀ خبر قرب عبید خان را بعض رسانیده باشارت جناب خانی از نفس بلده بیرون رفته در حوالی باع زاغلن فشیمن گردانید صباح روز یکشنبه عبید خان با بسیاری از ازبکان از راه دو برادران بسر خیابان آمدۀ در حوالی ساق سلمان نزول نمود بعد از دو روز با تفاوت ازبکان خورن سوز سوار شده ازبکان را بر افروختن آتش جنگ مأمور گردانید و زمرة ایشان بطرف باع زاغلن آمدند بعضی از خیابان در آمدۀ نزدیک بمدارس رسیدند امیر حسین علی نوکر غیاث الدین محمد با بعضی از مردمان چون دیو و دد از شهر بیرون رفته در میان هر دو مدرسه جنگ عظیم بوقوع انجامید مردمان عبید خان را بضرب تیر و تفنگ باز گردانیدند و همچنین نوبت دیگر از بکیه عبیدیه از طرف دروازه عراق جنگ ازداختند از دست غازیان زخمی کاری خوردند باردوی خود معافیت نمودند در روز جمعه دویم رجب کوچ کرده با سپاه دیو شعار به پل سالار رفت و از آنجا کوچ کرده متوجه بخارا گشتدند و اهل هری از محاصره خلاص شدند چون خبر

قندهار سعی تمام مینمود و قرب سه سال محاصره بریک حال بود احوال مخصوصان قندهار دشوار گشته فرو ماندگان شهر و در ماندگان زندان قهر در زحمت و عنای میختن و بلا گرفتار شدند و در سال دیگر که دورمش خان بحکومت هرات آمد مظفر بیگ که ملازمش بود بفرز بابر پادشاه فرستاد و التماس نمود که وی از قندهار کوچ کرده روانه ولایت خود گردید شجاع بیگ بابر پادشاه از ظاهر قندهار کوچ کرده روانه ولایت خود گردید شجاع بیگ قندهار را بمالزم خود مولانا باقی سپرده روانه خراسان شد مولانا دفتر حقوق تربیت شجاع بیگ را بر طاق نسیان گذاشته قاصد نزد بابر پادشاه فرستاده ویرا طلب نمود بابر پادشاه عود نموده قندهار را متصرف شده حکومت آن دیار را بولد خود کامران میرزا رجوع نمود هم درین سال خاقان اسکندر شان در اصفهان قشلاق نمودند *

متوفیات

سلطان سلیمان بن سلطان بایزید بن سلطان محمد بن سلطان مراد بن سلطان محمد بن ایلدرم بایزید بن سلطان مراد بن اورخان بن سلطان عثمان بن ارطغرل بمعرض طاعون وفات یافت پادشاه قهار بود مدت سلطنتش بیست سال و هشت ماه و هشت روز بود و مملکتش اذا دولی و اروم ایلی و تکه ایلی و مرعش و کفه و شام و حلب و مصر و دیار بکر چهار جنگ کرده جنگ اول با پدرش سلطان بایزید و دویم با برادر خود سلطان احمد و سیم با حضرت شاه اسماعیل و چهارم با سلطان قانصو پادشاه مصر و شام ولدش سلطان سلیمان در امامیه بود بقدغن تمام اورا باسلامیول آورده بر تخت نشاندند و امینی شاعر قصيدة که از هر مصراعش تاریخ جلوس او بیرون می آید در سلک نظم کشیده و این بیت از آنجل است - *

بداده زمان ملکت کامرانی بکاوس عهد و سلیمان ثانی

گفتار در وقایع که در سنّه خمس و عشريین و تسعمايه واقع شده

درین سال شاه عالم پناه ابراهیم سلطان موصلو را بتاخت ولایت غرجستان فرستاد امیر شاه محمد چون از آمدن سپاه ستاره عدد آکاه گردید بقلعه کشتی نور متخصص شد امیر جعفر علی را برسم رسالت نزد ابراهیم سلطان فرستاده التماس نمود که ولایت مذکور را بموی تسليم کند ابراهیم سلطان ویرا بقتل آورده بعد از سه روز سپاه عالم سوز یورش نمودند و شیربیشه جلادت و پردازی سیور اوغلی بر بالای برج صعود نمود شاه محمد سيف الملوك با جمعی از مردمان مغلوب قلعه را گذاشته بطرف میمنه گرفت ابراهیم سلطان قلعه را ویران کرده متوجه هرات گردید *

گفار در قضایائی که در سنّه ست و عشريين و تسعمايه واقع شده

درین سال بابر پادشاه علم توجّه بجانب قندهار افراخت شجاع بیگ بقلعه متخصص شده سپاه را باشتعل آتش قتال مأمور گردانید ملازمان بابر پادشاه غالب آمدند و ایشان را تا بدر دروازه راندند شجاع بیگ قاصدان کارдан بهرات نزد امیر خان فرستاده التماس بدو نمود امیر خان ایلچیان نزد بابر پادشاه فرستاده بیغام کرده هر چند شجاع بیگ قبل ازین سر از ریقه طاعت و پا از جاده طاعت نیزون نهاده بود چون حالا بقدم فدم پیش آمده قبول میفاید که من بعد از بندگان درگاه شاهی باشد مناسب آنکه آنحضرت ترک محاصره کرده روانه کابل گردید بابر پادشاه جواب داد که بعد از گرفتن قندهار شجاع بیگ را بدرگاه شاه دین پناه خواهم فرستاد ملک قندهار را بهره که عنایت کند تسليم خواهم نمود در فتح

از شیوه وفاق بطریق نفاق آورده بنا بر آن فرمان واجب الادعلن نفذ یافت که درمش خان شاملو با فوجی دالوزان روانه مازندران شود دورمش خان با سپاه زیاده از کواکب بروج و افزوں از افواج یاجوج متوجه مازندران شد چون آقا محمد از توجه عساکر باران عدد واقع گشت قلعه اولاد و کلیس را مضبوط گردانید غازیان در پانزدهم ذی حجه قلعه کلیس را احاطه نمودند بعد از سه روز جنود عالم سور جیراً و قهرماً قلعه را گرفته آنگاه خان شجاعت پناه با خیل و سپاه روانه قلعه اولاد شد قاضی جهان بامر خان بدرون قلعه رفته بهد و پیمان آقا محمد را بیرون آورد و جناب خانی بتوفیق باری متوجه ساری شد والی آن دیار امیر عبدالکریم بواسطه خوف و بیم پسر خود سید سلطان محمد را با دو هزار تومن تبریزی بخان فرستاد و مقارن این حال سید حسین هزار جریبی و حکام رستمدار ملک کاوس و ملک بهمن با پیشکش فراوان باردی خان آمدند و رعایت یافته بوطن خود مراجعت نمودند *

وقایع متنوعه

درین سال خاقان اسکندر شان در تبریز قشلاق نمودند اندرون سال شیخ شاه پادشاه شیروان و امیر دبّاج پادشاه رشت و کارکیا سلطان احمد لاهجان بعزم عتبه بوسی مشرف شدند امیر دبّاج مظفر سلطان لقب یافت اندرون سال ملک فرقه حاکم گرجستان بدراگاه عالم پناه آمد خاقان اسکندر شان دیو سلطان را همراه او بگرجستان فرستاد و دیو سلطان بقلعه لوزی و صورم مستولی گردید *

متوفیات

مولانا علاء الدین طبیب بمرض ذات الصدر درین سال از عالم انتقال

* نمود

صلاح در آن دیدند که خود را بدراهای مستحکم رسانند اما جمعی از مردمان مغول (۱) قاجی بزیان آوردند که ما قتل خود را درین زمین میخواهیم و مستعد جنگ شدند و غازیان رستم جاه و ملازمان طهماسب شاه آغاز مبارکه کردند بعد از مبارکه طرفین و اشتعال نایر حرب و شین سپاه حضرت شاهی با آن سالان طریق تباھی غالب آمدند میرزا محمد زمان روانه سان و چلریک گردید و امرو سالماً غانماً بهرات معاویت نمودند و امین بیگ که از قبل بابر پادشاه حاکم بلخ بوده با تفاوت ابراهیم جالیق برسری رفتند میرزا محمد زمان با صد نفر از ملازمان آغاز مبارکه نمودند مخالفان ویرا از اسب انداختند یکی از مردم مغول شمشیر بردست وی زده خواست که او را بقتل رساند محمد زمان میرزا نام خود گفت آن شخص بر اسب خود اورا سوار کرده نزد امین بیگ آورد او را روانه کابل گردانید بابر پادشاه بعد از قواعد عهد و پیمان ایالت بلخ را بوی عنایت نمود و صبیغه خود را در حبائه نکاح وی در آورده بعد از سه ماه او را با خیل و سپاه ببلخ فرستاد چون بمقصد رسید بمقتضای هوای نفسانی بتحمیک زمرة ادانی اکثر ایام بتجریع شراب ارغوانی مشغول گشته از تدبیر مملکت باز ماند *

وقایع متنوعه

درین سال خاقان اسکندر شان در نخچیوان قشلاق نمود هم درین سال مذوچهر از روم با تفاوت قرن احمد اوغلی با جمیع (۲) رومیان بقتل آمدند و دیو سلطان که در آن حوالی بود داوایلی را غارت کرد و چخور سعد مراجعت نمود *

وقایع که در سنّه اربع و عشرين و تسعمائیه واقع شده

درین سال خاقان اسکندر شان استماع نمود که والی مازندران آقا محمد روز افرون سر از ریقه اطاعت داری و گردن از طوق فرمان برداری بر تافنه و روی

(۱) قایچی ج

(۲) جمعی ج

قرچه پاشه را با جمعی کثیر بر سر راه ایشان روان گردانید و آن دو لشکر بهم رسیدند و بتصفیه صفوی پداختند از جانبین طالبان نام و نذگ بیدان جنگ تاختند بتیغ خون افسان ادیم زمین را رنگ لعل بدخشنان دادند باز شکست بر غلامان انتقامه توصیی بیگ گرفتار گشته از دست شحنه قهر شربت شهادت چشید و تمامی مصر و شام و حلب و حجاز در حوزهٔ تصرف سلطان سلیمان در آمدۀ ایالت مملکت مصر را بخیر بیگ رجوع نمود و حکومت شام را بجان وردی غزالی که در آن ولا از مصوبان رو گردان شده بخدمت آمد عنایت نمود و با غرور مسوز و اموال نا منحصر متوجه اسلامبول شد *

گفتار در رفتان امرأ بغرجستان و شکست میرزا

محمد زمان

درین سال محمد زمان میرزا امیر اردو شاه را بقتل آورد قوام بیگ برادر مشار الیه برج و باره بلخ را مضبوط ساخته رسولان متواتر بکابل فرستاد و از بابر پادشاه مدد طلبید بنا بر آن آنحضرت روانه بلخ گردید قوام بیگ قلعه و شهر را بملازمان سپوده بارکوی همایون ملحق گردید بابر پادشاه با فوجی از شجاعان بر سر میرزا محمد زمان ایلغار کوہ خانه کوچ ویرا متصرف شد میرزا محمد زمان بالم فراوان بجانب غرجستان روان شد حاکم آن ولایت امیر شاه محمد سیف الملوك و خواجه غیاث الدین علی شرابط استقبال بجای آورده غاشیه متابعت بر دوش گرفته بعد از دو روز رایات نصرت آیات بابری در موضع (۱) آن گنبد سایه فکنده اما چون تمامی غرجستانیان حامی میرزا محمد زمان بودند بابر پادشاه بکوهستانی فتوافت در آمدن از راه فیروزکوه و غور روانه کابل شد چون آمدن محمد زمان میرزا بولایت غرجستان بسمع شاه دین پناه رسید ابراهیم سلطان موصلو و احمد سلطان افسار را با لشکر جواز بر سر شاهزاده عالی تبار ارسال نمود و غازیان در غرجستان بمعاذان رسیدند میرزا محمد زمان و سیف الملوك

(۱) کذافی ب ج (آق گنبد؟)

در بر در خارج شهر صف قتال آراست و ضریز و فرنگی بسیار در پیش لشکر داشت رمضان اوغلی که از امرای معنیر مصر بود بعض رسانید که صلاح دولت در آنست که دروازه شهر را بسته بجنگ پردازم و تومنی بیگ سخن ویرا قبول نکرده در برابر سلطان سلیم صف آراسته در آن اثناً غلامی از لشکر سلطان مصر فرار کرده نزد سلطان سلیم رفته معروض گردانید که مصریان در برابر لشکر شما توب و فرنگی بسیار تعییه کرده تا بر لشکر شما اندازند سلطان سلیم از عقب مخالفان در آمد و ایشانرا به توب و تفکر گرفت و چون مصریان توب و تفکر خود را بربالی میمونک سوار نکرده بودند از گردانیدن عاجز شدند و فرار نمودند سلطان سلیم توب و ضریز ایشانرا گرفته در برابر مصر فرود آمد و کلانترین واعیان بیانی اعتذار و استغفار از حصار بیرون آمدند و روزی نیاز برخاک درگاه پادشاه سوده امن طلبیدند و سلطان سلیم از سر جرایم ایشان گذشته و سنان پاشا را با جمعی از دلاوران بدورون شهر فوستان تا محافظت آن بلده کند چون سنان پاشا در شهر نزول نمود در نصف شب غلامان و مردمان عرب بر سر او ریختند سنان پاشا^(۱) بمدافعت در آمد بعد از کشش و کوشش مصریان غالب آمدند و سنان پاشا را با هشتصد غلام بقتل آوردند و باقی امرا جنگهای مردانه کرده نعش او را از شهر بیرون آوردند و سلطان سلیم بنفس خود باندرون شهر رفت و در میدان مصر نزول نمود و ینگچه‌یان تفکرها را پر کرده مستعد قتال و جدال شدند سلطان سلیم اعیان شهر را گرفته جمعی کثیر را از ایشان بقتل آورد و مصریان معروض داشتند که ما را از ارتکاب افعال سابق خادم و پوشان گشته ایم امید آنکه پادشاه از گذاه ما گذشته من بعد طریق خدمتگاری و جان سپاری بتقدیم رسانیم^(۲) سلطان سلیم بعضی را خلعت فاخر بخشیده خرم و خوشدل گردانید چون غلامان مصر از موافقت رعایا مأیوس شدند شب از شهر بیرون رفند و روانه حبشه و زنجبار گردیدند سلطان سلیم بی خوف و بیم در مصر قشلاق نمود و در بهار تومنی بیگ از حبشه بمصر آمدند سلطان سلیم چون این خبر بشنید

(۲) از اینجا تا از حبشه بمصر آمدند ب ندارد

(۱) بمدافعت

منشات تاریخ منظوم خسرو و شیرین سلطان قانصو غوری بغايت فاضل بود و عالم پرور بود و بواسطه قتل او دولت سلاطین چراکسه بر طرف شد و ازین طایفه هزاده تن پادشاهی کرده اند برین ترتیب عز الدین بیگ ملک منصور سلطان قدوز بندقدار ملک سعید محمد سلامش ملک منصور ملک اشرف ملک قاهر ملک عادل کید بوقا حسام الدین لاجین سلطان ناصر سلطان برقوق^(۱) سلطان فرج ملک چقامق سلطان قایتبای ناصر یوسفی سلطان قانصو غوری اما تومنی بیگ دست و پای زد و کاری نساخت و ممالکشان مصر و شام و حلب و در مکه و مدینه سکه بنام ایشان بود و ایام دولتشان دویست و هفتاد و پنج سال بود *

گفتار در وقایع سنّه ثلث و عشرين و تسعمايه لشکر کشیدن سلطان سلیم بجانب مصر و شام و محاربه نمودن با توصیی بیگ و ظفر یافتن برو و تصرف نمودن آنولایت

درین سال سلطان سلیم روانه شام شد و اهالی آن بلده شهر را تسليم نمودند و عنایت خسروانه شاملحال ایشان گردید و در روز جمعه در مسجد بنی امیه خطبه را بنام سلطان سلیم خواندند و بعد از فتح آن دیار شتر بسیار آب بار کرده روانه مصر گردید و چون بحدود آن مملکت رسید شنید که امرای مصر بعد از شکست خواهرزاده سلطان قانصو را که تومنی بیگ نام داشت پادشاه خود ساخته اند و لوای مخالفت افراخته سلطان سلیم بعرض سپاه و ملاحظه یران پاشایان عالیجاها پرداخته کوچ برکوچ متوجه مصر گردید و در حوالی بلده مذکور نزول فرمود از آنجانب توصیی بیگ رایات جنگ و جدال افراخته با سپاهی از هر چه تصور توان کرد بیشتر همه را مغفر پهلوانی بر سر و جوشن بهادری

فانگهانی باطراف آن بلده محیط شدند منوچهر از مشاهده این حال آتش در نهادش افتاد و پای قوارش از جای رفته با اینواران متوجه قریه دل گشته قاصدان نزد دیو سلطان فرستاد و از صلح سخن گفت امراً رسولان او را بقتل آورند و بطوف وی ایلغار نمودند چون بحوالی قریه مذکور رسیدند منوچهر فرار نموده بروم رفت و امراً بحوالی قلعه تومک نزول نمودند و آن قلعه بر قله کوهی درمیان دره عمیق واقع شده غازیان اعلام نصرت گشاده و شمشیر ظفر کشیده و دایره وار در گردش آمده نقطه کردار درمیان گرفتند و چهارده روز میان گرجیان بد کردار و غازیان جرّار جنگ واقع شد آخر لشکر اسلام آب انبار قلعه را سوراخ کردند و گبران عاجز گشته روی بدرگاه دیو سلطان آوردند^(۱) از زبانهای که وکیل منوچهر بود با پیشکشی لایق و تحفه‌ای موافق از قلعه بدر آمدند دیو سلطان حکومت گرجستان را بقرقره داده مراجعت نمود درین بساق دیو سلطان چرکن حسن را بیاسا رسانید *

وقایع متنوعه

درین سال خاقان اسکندر شان در تبریز قشلاق نمودند درین سال شاه دین پناه بهرات رسیده در باع شهر نزول اجلال فرمود و بر مسند حشمت و اقبال بر آمده ابواب عدالت و رعیت پروی گشاده بیمن قدم آنحضرت درین سال محصولات در کمال خوبی آمده *

متوفیات

مولانا عبد الله مسوارید در جوانی ملازمت سلطان حسین میرزا می نمود تا بمرتبه صدارت رسید آخر در جرگه امرای عظام در آمده بجای میرعلی شیر مهرزاد بعد از فوت سلطان حسین میرزا در کنج انزوا قرار گرفته درین سال از عالم انتقال نمود و مصنفاتش بین موجبست دیوان قضای و غزلیات تأثیح شاهی

(۱) ارزیاترجم

ده نفر دلورانی که در آن جنگ حاضر بوده اند دیده و از ایشان شرح این
جنگ پرسیده بدمین نوع است که مذکور گشت *

گفتار در مستولی شدن محمد زمان میرزا بو قبة الاسلام بلخ

درین سال محمد زمان میرزا با تفاق امیر اردو شاه بظاهر بلخ رفته آن
بلده را قبل کردند محمد بهارلو که ملازم دیو سلطان بود برج و باره شهر
مستحکم گردانیده بعد از چند ماه روز شنبه خواجه حیدر علی با تفاق کلانتران
دروازه عکشه را بروی محمد زمان میرزا باز کردند وی بشهر در آمد محمد
بهارلو در ارگ متخصص شده بعد از دو روز بعد و پیمان بیرون خرامید
و ملازم گردید و هم در آن اوان امیر خان محمد قاسم از شیرغان با پیشکش
فراوان بخدمت میرزا محمد زمان آمدۀ ملازم گردید و امیر اردو شاه حکومت
بلخ را ببرادر خود قوام بیگ داده بدآن واسطه غبار نقاری بخاطر محمد
زمان میرزا نشسته اتفاقشان بتفاق مبدل شد *

گفتار در فشلاق نمودن خاقان اسکندر شان در نخچوان و رفتن دیو سلطان بگرجستان

درین سال میان قرقه و منوچهر در گرجستان محابیه واقع شد قرقه فرار
کرده بسعادت ملاقات خاقان اسکندر شان استسعاد یافت احوال مملکت گرجستان
و استیلای ممتازان عرض کرد رای آفتاب اشراق پرتو التفات بر احوال منوچهر
انداخت و حکم فرمود که دیو سلطان روملو و چرکن حسن تکلو و نازین بیگ
قاجار و قازاق بیگ روملو و حسن بیک چونه بتعجیل تمام متوجه شوند و سعی
نمایند که شاید که بعدایت الهی عرصه گرجستان از وجود آن منحوس پاک.
شود امرأ از راه شوره گل متوجه آق شهر گشتند چون قضای آسمانی و بلای

توقف را محال دانستند و غلامان مصر ایشان را تعاقب نموده در برابر تیب خواندگار آمدند و ینگچیان بضرب تفنگ ایشان را که ثریا صفت جمع شده بودند مانند بذات التعش متفرق گردانیدند القصه سنان غلامان مصری همچون شهاب ثاقب سسوی عفاریت رومیان زبانه می کشید و تفنگ رومیان از درع و خفتهای مصریان چون باد شبکیر از لباس حریر بیرون می وزید - * شعر *

در آن انجمن بهر دفع گزند   تفک ریخت بر آتش کین سپند
ز نوک سن‌افهانی خارا گذر   شده چشمہ چشمہ زره سر بسرو
(۱) دهانها تفنگ از ستم باز کرد   دری بر وجود از عدم باز کرد
و از خشم و کین روی یلان شیر شکار بزنگ دیده شیرشد و از غبار میدان کام
گردان جان سپار بطعم زهر ملار گشت و از جوارح و اعضای چرکسان مجال گشتن
و طریق گذشتن گذشکی یافت و زمین و هامون با تل و کوه مساوی پذیرفت -

* شعر *

ز غلطیدن کشتگان در مصاف   شده پشته بر پشته چون کوه قاف
اما چون سلطان سلیم جناحین خود را مغلوب دید ینگچیان را استمالت داده
با زداختن توب و تفنگ مأمور گردانید و تیب در جنبش آمده متوجه سلطان
قانصو شدند و قلب او را بتوپ و تفنگ از هم فرو ریختند سلطان قانصو چون
حال بدین منوال دید دست از ستیز باز داشته روی بملک گریز نهاد رومیه
ایشانرا تکامیشی کرده جمعی کثیر را بقتل آوردند در میدان پیگار سلطان قانصو را
مرده یافتند و هر چند ملاحظه گردند زخمی در نبود و اموال نا منحصر
و غذایم مسحور بدبست عسکر روم افتاد سلطان سلیم بحلب رفته اشرف و اعیان
آن دیار از قلعه بیرون آمدند و مقاید خزانین و مفاتیح دروب و دفاتر را بدبست
وکلی سلطان سلیم دادند عجیبست از صاحب کتاب افادت اثر حبیب السیر که
در آن عصر بوده ذوشه که سلطان قانصو باجل طبیعی مرد و سلطان سلیم
بی جنگ بر آن دیار مستولی گشت و را قم این حرف حسن روملو زیاده از

(۱) دهانها تفک از دهن باز کرد ب

بطلایه بیرون آمدند و لوازم پاس بجای آوردن چون آفتاب نورانی علم بر افراحت و لشکر کوایک را مغلوب ساخت - * شعر *

سحرگاه کین شاه انجم حشم بجنبید از جا چو طبل و علم
دمید از افق صبح صادق شکوه کف انداز شد بختی مسنت کوه
فلک^(۱) پنجه صبح را بر گرفت ز داغ افق آسمان در گرفت
شد از خون افق عرصه نهروان ز داغ چنان تازه خون شد روان
بخون شست رخسار عالم فروز پی کینه این خونی خانه سوز
ز خورشید و مه طبل زرین بچنگ زندن از فلک قدسیان طبل جنگ

سلطان سلیم بترتیب جیش پرداخته قراجه پاشا قرامانی را بمیمه فرستاد و سنان پاشا ذوق الدار اوغلی و علی بیگ ولد شهسوار را بمیسره جای داد و پیش صفت را بعراپهای پر از ضربن و توب و فرنگی بیماراست و ینگچه بیان پنج صفت در عقب یکدیگر در پیش عربه ایستادند و از آنجانه سلطان قانصو نیز صفت سپاه وا پیراسته خیر بیگ را بجاواغار مقرر کرد و جانوردی غزالی را که حاکم حمص و^(۲) حمی بود بر برانغار امر فرمود و خود در قلب جای گرفته آن پادشاه حنگجو بدین ترتیب در برابر هم ایستادند لشکر قرب صد نفر مرد و از بر فزار پشتنه که مشرف بود بر آمدند تا سپاه سلطان سلیم را ملاحظه نمایند قراجه پاشا پنج شش عربه با ضربن در برابر ایشان فرستاد و توب چیان آتش داده چهار کس را زندن و باقی فرار کرده بقشون ملحاق شدند در آن اثنا جانوردی غزالی با جمعی دلوران عرب از روی غصب بر میمنه رومیان تاخت و قراجه پاشا بمدافعت شتافت و از دست برد جیش مصریان ثبات و قرارش تزلزل پذیرفتند شکست بر جوانغار سلطان سلیم افتاد و مصریان بعقب قلب سلطان سلیم در آمدند و قریب پنج شش هزار کس را بتوک نیزه از اسب انداختند افتادها پیاده روانه قلب سلطان سلیم شدند بار دیگر جان وردی غزالی از قفاری میسره در آمده سه هزار سوار از مرکب انداختند و لشکر کرده تا پیش خواندگار منحال

(۳) خمی ب

(۲) توب فرنگی ج

(۱) پنه ج پینه ب

آمده قزلباش فرار بر قرار اختیار نمودند و بیغلو چاوش مسرعی جهت این خبر
نزد سلطان سلیمان فرستاده دیار بکر را تصرف نمود *

ذکر محاربه نمودن سلطان سلیمان با سلطان قانصو پادشاه مصر و شام و شکست

یافتن سلطان قانصو

درین سال سلطان قانصو از مصر علم عزیمت بطرف حلب بر افراد خود
و در آن زمان خیر بیگ که امیر الامرای حلب بود از سلطان قانصو خوفی
داشت بنابر آن رسولان نزد سلطان سلیمان فرستاد و عرضه داشت که اگر چتر
ز نگار سایه سعادت برین دیار اندارد بندۀ مانند دولت و اقبال کمر خدمت
بر میان جان بسته در فتح ولایت عربستان سعی میدنایم و حلقه عبودیت در
گوش هوش کشیده بقیّه ایام زندگانی در ظلال اعلام میکنارایم سلطان سلیمان
تسخیر ولایت عربستان را مقرر گردانیده حکم کرد که جنود ممالک محروسه
از اقصای ولایت فرنگستان تا دیار قزلباش در اماسیه جمع گردند و بترتیب اسباب
قتل و جدال از ضریزن و توب فرنگی اشارت فرمود بعد از اجتماع عساکر بجانب
حلب در حرکت آمده از آنجانب سلطان قانصو با سپاه بسیار روانه جنگ
و بیگار گردید و در مزار داود نبی علیه السلام نزول نمود سپاه چون فرّات آفتاد
و افراد مانند قطرات مطر متکاثر همه جوانان نو خاسته و سراسر^(۱) تن و پیکر بکروکه
آراسته مستعد قتال و جدال گردیدند و سلطان سلیمان در حوالی معسکر دشمن
نزول نمود - *

چو آهوى چين مانده شد از ستواه شکم برد و بنهاد بر تیغ کوه
شکم ناگهان گشتش از تیغ چاک پر از نافه مشک شد ناف خاک
جماعتی را بحراست لشکر پیش فرستاد و از جنود پادشاه مصر فوجی نیز

(۱) تن و پیکر بکروکه و بیکر آراسته ب

نمود و اطراف آنرا بزنجیر بر یکدیگر بست و پس جنود را به شتران و (۱) کبکبه مضبوط گردانید و چون صّف هردو لشکر در آن صحراً که نمونه دشت متحشر بود مرتب گشت بار اول غازیان شمشیرها را آخته و نیزها بر مخالفان راست ساخته بر رومیان جلو انداختند و چپ و راست را از جا برد اشته بقلب رسانیدند چون راه فرار رومیان مسدود بود ناچار بجنگ شروع نمودند متفوک است که دران روز جمعی از رومیه از ضرب شمشیر غازیان اسب را گذاشته با بردوش یکدیگر ذهاده میگردیدند - * شعر *

از هیبت بلاک چون برگ گذد نا
شخص مبارزان شده چون شاخ زعفران
از صاعقه چو باطن آتشکده زمین
وز زلزله چو ظاهر فالج زده زمان

غازیان رستم توان بضرب تیغ بران رخنه در جان جوانان انداخته خرسن بقای ایشانرا بباد فناء دادند زبان تیغ آیت کُلْ مِنْ عَلَيْهَا فَإِنْ بَكُوشْ جان فرو میخواند و صفير تیر پیغام کُلْ نَعْسٌ دَائِقَةٌ الْمَوْتِ بمندیک و دور میرسانید و چندان کشته برهم افگذده که سواران را مسجال گشتن و پیاده را محل گذشتن نمایند - * شعر *

زبس کشته در عرصه شور و شر اجل را نبوده مسجال گذر

اموای سنجاق بپاشا گفتند که لشکر ما زبر و زبرگشته مهم از اشتعال نیران قتال گذشته ایق آنکه بمصمون الغرار فی و قته ظفر عمل نمائیم و از مقتضای فحوای الغرار مملا ایطاق من سنن المؤمنین تجاوز نفرماییم بیغلو چاوش این سخنانرا قبول نکرد لشکر خود را استمالت داده بجنگ تحریک نموده بار دیگر رومیان پر شور و شر حمله کردند باز غازیان ایشان را برد اشته بقلب رسانیدند فردیک با آن رسید که بیغلو چاوش از معركة ستیز عنان یکران بوادی گویز منعطف گرداند خان اعراض کرد برقلب رومیان اسب انداخت قضایا تغفگی گشاد یافته سبب انقطاع رشته حیات او گردید غازیان دل شکسته شدند و رومیان از جای خود در حرکت

(۱) کتبکه در نسخه ها

در (۱) آمد متممکن گردید و قرا خان چون از استیلای او آگاه گردیده با فوجی از دلاوران متوجه آن ده گردید تا مردم آنجا را از جاده خلاف بشاه راه وفاق آورد چون بدآن حدود رسید مردمان شهر با رومیان اتفاق کردند از دروازه بیرون شتافتند و دست بانداختن تیر و راندن شمشیر برند و غازیان را نگذاشتند که بحصار آیند و خان از موافقت ایشان مأیوس شده اطراف آن ولایت را متصرف شد و شوارع را مضبوط کرد و نگداشت که یکمن بار شهر آورند بیغلو چاوش عاجز گشته از قلعه پنجهزار سوار بجنگ غازیان روانه ساخت قرا خان با فوجی از ابطال دهرو سپاهی سراسر با خشم و قهر عنان یکران بجانب رومیان معطوف گردانیده بپیشان تاخت و مهر ایشان را حسب مدعای ساخت چنانچه یکتن از ایشان سالم نماند و خان چون این جماعت را بقتل آورد مظفر و منصور عنان بصوب اردیوی خود تافت و بعد از چند روز خبر آمد که بیغلو چاوش قریب بیست و چهار هزار سوار و پیاده مجتمع ساخته از (۱) آمد بیرون آمده بذایر آن قرا خان از اردیوی خود جدا شده روی بطرف معسکر بیغلو چاوش آورده در قزووق سرمهادین معسکر ساخت آنگاه متوجه آن شد که بزرگی مقابله خصم توجه نماید و مجدد آدیم زمین را از خون عدو گلگون سازد و قدورمش سلطان نیز ویرا تغییب مینمود و می گفت که دشمنان خاندان صفویه را بیش ازین مهلت نمیباشد داد و بزم شمشیر و خنجر رخنهای در دیوار وجود شان می باید گشاد اما در آن اوان از نزد خاقان اسکندر شان قورچی رسیده بود و حکم آورده بود که مقابله نکنند تا اینجانب مدد فرسد و سایر مردمان نیز سوعت در محاربه مصلحت نمیدانستند و می گفتند تا زمان وصول کمک با حرف دست در کمر نمیباشد زدن و خان رای قدورمش را بصواب اقرب تصوّر نمود روز دیگر بر ایشان گردیون خرام سوار شده و اعلام را بر افراخته جوانغار را چنانچه باید و شاید مرتّب ساخته آنجانب بیغلو چاوش نیز مینماید و میسره را بمدآن کار استحکام داد و در پیش لشکر خود عرابها پر از ضربن و فونگی تعییه

سلطان ذوالقدر بقیایت رسید و ازین طبقه در کتب تواریخ چهار نفر یافتیم که سلطنت کرده اند ملک اصلاح سلیمان ناصر الدین علاء الدّوله مملکتشان مرعش و البستان و صاحب هشتاد هزار خانه ذوالقدر بودند خواجه آصفی ولد خواجه نعمت الله قهستانی بود که چند کاه بوزارت سلطان ابوسعید قیام مینمود در شانزدهم شعبان وفات یافت و شخصی در تاریخ او گفته - * ریاضی *

چون آصفی آن چشم خود را مردم
در ابر اجل گشت نهان چون انجم
پرسید دل از من که چه آمد تاریخ
گفتم ز برات آمده روز دویم

مولانا نظام استرابادی درین سال مهر خاموشی بر اب نهاد و از تصانیفش کتاب بلقیس و سلیمان و دیوان قصاید مولانا ریاضی ساوجی درین سال از عالم انتقال نمود و سنتش از هشتاد متجاوز بود از تصانیفش تاریخ سلطان حسین میرزا است *

گفتار وقایع سنّه اثنی و عشرين و تسعمايه ذكر محاربه بیغلو با قرا خان استاجلو

در آن اوان که خاقان اسکندر شان حکومت دیار بکر را بقرا خان رجوع نمود خان در ماردین قرار گرفته زمام مهیّم را در قبضه اقتدار احمد چلبی نهاد احمد چلبی مال و جهات (۱) آمد را بقرا خان نداده خان قصد او نمود احمد چلبی بر این معنی اطلاع یافت و چنانکه بیوفائی لازمه ذات او بود قاصدی فرز بیغلو چاوش فرستاده عرضه داشت که مناسب چنان مینماید که بسرعت هر چه تمامتر خود را بحوالی این دیار اندایی تا آنجه مطلوب تست حاصل گردد بیغلو چاوش در طی مسافت مساعده کرده چون بحوالی شهر رسید احمد چلبی و پیراستقبال نمود و مفاتیح قلعه را بوى سپرده بیغلو چاوش

می پوشانید و بمجلس در آورده می گفت که ایشان ایلچیان مصوند و تحفه بسیار آورده اند و در نزد رسول روم میفرمود که ایشان را ایدای بسیار می کردند و به ایلچیان روم می گفت که تابع سلطان روم و از مصریان بیزار و برسولان سلطان مصر نیز برهمین منوال سلوک میکرد و از طرفین زر بسیار می گرفت و دایم می گفت دو صرخ دارم یکی بیضه طلا میکند و یکی بیضه نقره که مدعاً سلطان روم و مصر باشد درین سال ا سلطان سلیم داعیه آن داشت که بار دیگر با خاقان اسکندر شان مقابله نماید و باین اندیشه ذخیره بسیار در سرحد علاّ الدّوله جمع اورده بود علاّ الدّوله آنرا مفت خود دانسته غارت کرد و ازین غافل که با خاطر خود فیل بازی کردن و بخبار پیشانی مار خاریدن در هلاک خود کوشیدنست باد کرد از گردن فتنه بر انگیخت و خاک ادبار بر فوق روزگار خود ریخت چون سلطان سلیم از آن فهیب آگاه گشت فسخ عزیمت آذربایجان کرده بصوب^(۱) مرعش روانه شد علاّ الدّوله چون تاب مقاومت نداشت لواح فرار بجانب کوه درنا بر افراشت سلطان سلیم سنه، پاشارا با چهل هزار سوار ازپی او روان ساخته مقدمه لشکر روم در وسط جبال مذکور با رسیدن علاّ الدّوله با تلاقی پسر خود سلیمان بیگ از کمین در آمد و بر جنود روم حمله نمود بعد کشش و کوشش لشکر ذوالقدر شکست یافتند و مرد مجھولی علاّ الدّوله را بقتل آورده سرش را نزد سلطان پاشا آورد سنه پاشا سر اورا نزد سلطان سلیم فرستاد -

* شعر *

(۲) ولی آخر از چرخ آیین نفاق   مه ذوالقدر کود رو در محاق
گوفتار شد خصم آیین ستیز   بریندند فرقش بشمشیر تیز
و خواندگار از آنمود که سربزیده بود پرسید که داعیه چه منصب داری تا بتو دهم
آن مرد احمق گفت که منصب آقای خود و آقای او از اوسط النّاس بود
آقای اورا پاشا کردند و منصب اورا بیوی دادند و سلطان سلیم بر تمام ولایت
ذوالقدر استیلاء یافت پس ذوالقدر بعضی ملازم سلطان سلیم شدند و فوجی
متوجه درگاه خاقان اسکندر شان و زمرة روانه درگاه سلطان قاصو گشتدند دولت

گفتار در محاکمه نمودن مصطفیٰ پاشا بیلغو چاوش با نور علی خلیفه روملو

درین سال مصطفیٰ پاشا که از قبل سلطان سلیمان حاکم^(۱) طرابوزون بود با لشکر بسیار و رومیان خوفخوار متوجه اورنجان گردید چون نور علی خلیفه روملو از توجه او مطلع گردید با تفاوت محمد بیگ ایغوت اوغلی رایت فهمت بدآنجانب افراد خود و عساکر نصرت یزک در حوالی چمش گزک رسیده بیلغو چاوش با لشکر با جوش و خروش نمایان شد در برابر غازیان صفت سپاه بیماراست نور علی خلیفه با هشتتصد سوار جرار بر قلب رومیان دیو سار که زیاده بوده هزار بودند تاخت و بنوک سفان نقش وجود جمعی را از صفحه هستی محو ساخت و عاقبت رومیان غالب آمدند نور علی خلیفه را بقتل آوردند و ایغوت اوغلی با جمعی سالم بیرون رفتند *

واقع متنوعه

درین سال دیو سلطان روملو از بلخ بدرگاه خاقان اسکندر شان آمد و یک صندوقچه پر از پیکان که در جنگ ازیکان از اسب و مرد بیرون آورده بود بدآنحضرت نمود و در جمیع معارک بر ازیکان غالب آمدند بود و احوال بیصاحبی ولایت خراسان را عرض نمود بقابل آن خاقان اسکندر شان سلطنت خراسان را از سرحد سمنان تا کنار آب آمویه بحضورت شاهزادین پناه عنایت فرمود و امیر خان ترکمان را لله آنحضرت ساخت *

متوفیات

علاء الدّوله ذوالقدر مدار خود را بر مکر و تزویر نهاده بود هر بار که رسولان سلطان روم بندز وی می آمدند او جمعی از ملازمان خود را رخوت مصربان

(۱) دارا بوزون ب

گفتار در وقایع سنّه احمدی و عشريین و تسعمایه گرفتن سلطان سلیم قلعه کماخ را

درین سال سلطان سلیم علم عزیمت بطرف قلعه کماخ افراخت یوسف بیگ ورساق از قبل خاقان اسکندر شان کوتوال آن قلعه بود مصلحت در توقف ندیده محمد بیگ ورساق ملازم خود را با سیصد کس در آنجا گذاشته متوجه درگاه همایون شد سلطان سلیم با سپاه جرّار زیاده از قطرات امطار در حوالی قلعه نزول نموده رسولان نزد غازیان روانه گردانید و پیغام داد که مناسب آنکه بالطاف سلطانی اعتماد نموده بحسب متابعت دروازه‌ای حصار بگشایند تا از تعریض لشکر قیامت اثر این گشته در اردوی همایون اوقات گذرانند جماعت ورساق گفتند که بمجرد آنکه اندک شکستی بولی فعمت ما رسیده باشد چگونه جایز دانیم که حقوق تربیت آن پادشاه عالی‌مقام را نابوده انگاریم و قلعه را که بما بر سبیل امانت سپرده باشد مانند اهل خیانت بتصرف شما گذاریم رسولان آنچه شنیده بودند بسلطان سلیم رسانیدند آتش غصب او زبانه کشیده سوار شد قرب (۱) صد هزار سوار رومی جبهه پوش با جوش و خروش پیش او روان گشتند تا در برابر قلعه آمدند امر شد که ینگچه‌یان جنگ اندازند و سپاه روم از جوانب هجوم آورند و جمعی از ینگچه‌یان بر بالای پشتۀ که در حوالی قلعه بود در آمدند و مردم حصار را بتفنگ گرفند *

گرفته ز دود تفک مهر و ماه فضای فلک شد چو گلخن سیاه
غازیان ورساق و دلاوران با استحقاق دست به تیرو سنگ برند و رومیان بروج حصار را بزمیں هموار گردانیدند و جبراً قهراً قلعه را گرفتند غازیان پناه بمسجد برند رومیان متوجه ایشان شدند ورساقان شمشیرها کشیدند و از مسجد بیرون آمده چندانکه توanstند کوشیدند تا مجموع بمدی کشته شدند اما سلطان سلیم قلعه را بمددم خود سپرده روانه علاء الدّوله ذوالقدر گردید *

(۱) صد هزار رومی جبهه پوش چ صد هزار سوار اسمای جبهه پوش ب

هزار دینار بجهت خرج او بدرو اصل گردانند درین سال که سلطان سلیم به تبریز
آمد میرزا بدیع الرّومان را رعایت کلی کرده با خود برد بعد از چهار ماه در آنجا
بعلت طاعون فوت شد امیر عبد الباقی از اولاد عارف ربانی شاه نور الدّین
نعمت الله کرمانی بود خدمتش در انشا و پاکیزگی عبارت از اقران ممتاز بود
در اوایل زمان خاقان اسکندر شان صدر بود بعد از آن زمام حل و عقد و قبض
و بسط امور مالی و ملکی من حیث الاستقلال بقیه آنحضرت در آمد درین سال
سال کشته شد ملک محمود جان دیلمی که از بزرگ زاده‌های قزوین بود مدتی
وزارت یعقوب پادشاه کرده بود بعد از آن وزیر خاقان اسکندر شان شد درین سال
رحلت کرد خلیل سلطان ذوالقدر چون در چنگ پادشاه روم از روی تصصیری واقع
شده بود خاقان اسکندر شان کور سلیمان قورچی را بسوختن خرم من حیاتش
مامور گردانید چون کور سلیمان مأذن بلای ناگهان بشیراز در آمد چون دید که
جمع کثیر در پیش خلیل سلطان حاضرند آهسته بگوش او گفت که امر شاه
چغین شرف نفاد یافته که ترا بضرب دوازده چوب تأذیب نموده مراجعت فمایم
و اگر درین بزم مرتكب این امر میشوم کسر حرمت تو واقع میشود صلاح درآنست که
بخلوت خانه در آئی تا حسب الحکم عمل کرده باز گردم و خلیل سلطان تنها بخانه
در آمد کور سلیمان از عقب در آمده حکمی که در باب قتلش آورده بود نمود خلیل
سلطان مخالفت نکرده بدو زانو در آمد کور سلیمان گردنش را زده سریش را برداشت
از آن خانه بیرون آمده روانه درگاه عالم پناه گردید خاقان اسکندر شان حکومت
شیراز را به علی بیگ ذوالقدر عذایت نمود امیر سید شریف شیرازی از نباير امیر
سید شریف علامه بود چند سال صدر خاقان اسکندر شان بود در انتشار مذهب حق
سعی مشکور و جهد فامحصور بظهور رسانید و در اهانت جمعی که سالک طریق
ضلآل بودند کوشش بسیار کرد چنانچه حقوق خدمت او در انتشار مذهب
و ملت بر صفات زمان ثابت است مساعی جمیله او در^(۱) ترویج شرح اقدس
به افواه و السفة مذکور درین سال کشته شد چنانچه مذکور گردید *

(۱) تزویج ب قریب ج

دولت سلطان^(۱) قانصو اوقات گذرانید و ازانجا نزد علّا الدّوله ذوالقدر رفته دختر ویرا بعقد خود در آورد و دو فرزند اورا شد حسن نام و یعقوب فام درین سال که سلطان سليم بجنگ خاقان اسکندر شان می آمد سلطان مراد بوی ملحق گردیده خواست که در جنگ رفیق باشد ملازمان او صلاح ندیدند از سلطان سليم جدا گشته روانه دیار بکر شد چون^(۲) باد رفه رسید قراجه سلطان قاجار که از جانب خاقان شیر شکار حاکم آن دیار بود با وجود هجوم و کثرب اش را تیره روزگار و جمعی امرای آن دیار و فلت عساکر نصوت آثار ظفر کدار بمقتضای کلام ملک جبار کم مِنْ فَتَةٌ قَلِيلَةٌ غَلَبَتْ فَتَةٌ كَثِيرَةٌ مُنْظَورٌ دَاشَتْ در برابر سلطان مراد علم جدال بر افراشته فرقیین را نهایت کوشش و کشش دست داده آخر الامر آچه سلطان فایق آمده نامرواد را بقتل رسانیده سر اورا با انجشترين پیشه سرپاشاه سعادت قوی ارسال نمود آچه سلطان بواسطه آنکه با هشت صد سوار هشت هزار کس را مغلوب گردانیده بود به قدور مشن سلطان ملقب گردید دولت سلاطین آق قوینیلو بنابر قتل سلطان مراد بنهایت رسید و از آق قوینیلو سیزده تن سلطنت کردند بدین ترتیب قرا عثمان علی بیگ سلطان حمزه جهانگیر میرزا و این چهار تن حاکم دیار بکر بودند حسن پادشاه سلطان خلیل یعقوب پادشاه بایسنغر میرزا رستم بیگ احمد بیگ محمدی میرزا الوند میرزا سلطان مراد ایام سلطنت همگی باستقلال صد و یک سال بوده سوای آنکه باریک پرناک پنج سال و کسمی حاکم عراق بود و در جنگ چالدران همراه سلطان سليم بود بعد از مراجعت از آدر بایجان کور شده بعد از چند مدت فوت شد ممالک سلاطین آق قوینیلو عراق عرب و عراق عجم و فارس و کرمان و آذربایجان و دیار بکر بود بدیع الزّمان میرزا چند ماه در اردیوی خاقان عالیجاه بسربرد و بموجب حکم جهان مطاع دری سکن گشت و بی استجهاه باستراباد رفته و از ملازمان شیبک خان شکست خوده بهندوستان رفت و دو سال در آن دیار بود و باز در خراسان بهخدمت خاقان اسکندر شان آمده رعایت یافت و مقرر شد که در شب غازان تبریز ساکن بوده هر روز مبلغ

(۲) با فرج

(۱) قانیساوب

گفتار در مکاریه نمودن بروون سلطان و خواجه مصطفوی بتکچی با محمد زمان میرزا

درین سال محمد زمان میرزا بن بدیع البرمن میرزا از اردوبی خاقان اسکندر شان جدا شده باستربایاد رفت پیر غیب بیگ طالش که حاکم آن دیار بود منهنم گردید میرزا محمد زمان کامیاب و کامران در استربایاد متمن کردید در آن اندی بروون سلطان تکلو که حاکم اسفراین بود با تفاوت خواجه مصفوی بتکچی متوجه دفع او گشتند اما بواسطه وصول سلطان سلیم به تمیز ارجایف بسیار درمیان خلائق افتاده بود و امرأ بتائی حرکت میکردند چون بقریه خوزاشاه رسیدند قرا اویس قورچی و رسان از درگاه خاقان با استحقاق آمد و خبر مراجعت سلطان سلیم رسانید امرأ خوشحالی کرده روانه جرجان شدند و در آن ولایت با محمد زمان میرزا جنگ کرده اورا مغلوب گردانیدند و میرزا محمد زمان روانه غرجستان گردید امیر اردو شاه که حاکم آن دیار بود بوى ملحق گردید *

واقع متنوعه

درین سال در خراسان خصوصا در شهر هرات قحطی بمرتبه اشتداد یافت که مردم یکدیگر را میخوردند و زینل خان بیگ که حاکم آنجا بود آدمی خواران را سیاست فمود و هم درین سال خاقان اسکندر شان امیر الامرائی را به چیان سلطان استاجلو تفویض فرموده نظارت دیوان اعلی را بمیرزا شاه حسین اصفهانی شفقت کردند و منصب صدارت را بسیادت پناه امیر عبد الله لاله که از اکابر سادات آذر باچان بود تفویض فرمودند چون دی از عهدہ مهم بیرون نتوانست آمد پناه آن باامیر جلال الدین محمد استربادی عنایت کرده دیار بکر بقرا بیگ برادر خان محمد لطف فرمود ویرا خان نقب کردند *

متوفیات

سلطان مراد بن یعقوب پادشاه در آن زمان که خاقان اسکندر شان روانه بغداد شد باریک پرنایاک ویرا بود اشته متوجه شام گردیدند چند مدت در ظل

ترک قتال کرده جلو گردانید و ^(۱) جوق جوق که قلب را شکسته بودند درمیان ایشان میرسید و صفوی ایشانرا شکانته روانه میگردید و درآن اثناً اسب آنحضرت بسیاه آبی فرو رفت خضرآقا استاجلو بارگی خود را کشیده خاقان سوار گردیده روانه شد و لشکر روم سلطان علی میرزا افشار را گرفته تصور کردند که خاقان اسکندر شان است نزد سلطان سلیم برند بعد از تحقیق که دیگرست اورا بقتل آورند میمئنه قزلباش که میسره روم را شکسته از عقب رفته بودند مراجعت کرده بر قلب لشکر سلطان سلیم خود را زده جنگ نمایان کرده از معركه بیرون رفند و سلطان سلیم اصر کرد که تعاقب سپاه قزلباش ننموده احدي بغارت دست فکشاید بواسطه آنکه مبارا مکر کرده باشند قریب بشب معلوم کردند که اثر حشر قزلباش در آن حدود نمانده بضبط اموال و اسباب شروع کردند درین جنگ خان محمد استاجلو و سارو پیره قورچی باشی و حسین بیگ لله و امیر عبد الباقی و سید محمد کمونه و امیر سید شوف شهید شدند و از طرفین پنجهزار کس بقتل آمدند سه هزار از سپاه سلطان سلیم خاقان اسکندر شان متوجه درجزین گردید و سلطان سلیم از آنجا به تبریز آمد و جمعی اشرف تبریز استقبال نمودند سلطان سلیم همه را اعزاز و اکرام نمود و صورتی که آبا و اجداد اورا در خیال متحال مینمود بعین اليقین مشاهده فرمود نخست بمسجد حسن پادشاه که در میدان صاحبآباد بود رفت و نماز گذارد و منقول است که در محلی که خطبه بنام پادشاه رسید خطیب گفت السلطان ابن السلطان ابو مظفر اسماعیل بهادر خان رومیان خواستند که اورا بقتل آورند سلطان سلیم مانع گشت گفت که زبانش عادت کرده است و گفت حیف شد سه سید عالیشان درین جنگ چالدران شهادت یافتند بعد از هشت روز دولت شاهی بامداد لطف آله بر طبق کلام معجز نظام و قدّف فی قلوبِهم الرعب خوف تمام بر خاطرش استیلاً یافته در آخر همان ماه طبل مراجعت کوفته بصوب روم شد و در امسایه قشلاق کرد این خبر در جزین بسامع خسرو ظفر قریب رسیده متوجه تبریز شد و در ماه شعبان در آن بلده منزل گزیده قشلاق کرد *

(۱) جوق جوق را که شکسته بودند در میان ایشان میرسید ج

۱ خود و خفتان و جوش و برگستان میگذشت و بسان صاعقه در گرداب
دریای جنگ آتش می افروخت - * شعر *

ز تیغ و تفکهای آهن سپیز ز هرگوشه بازار کیس گرم و تیز
در آن گرم بازار جنگ و جدل نبودی خردبار جان جز اجل
پشته که مشرف بر لشکر قزاباش بود قرب هزار ینگچه‌ی برآنجا رفته ایشان نیز
غازبانرا بزم تفنگ محروم و بیروح میگردانیدند * شعر *

در آن عرصه از بهر مردان جنگ تفک نقل و خون باده الله رنگ
یلان از تفک داده دلها ز دست ز نقل چنان گشته بی باده مست
آنروز از آنزمان که نیر عالم افروز تیغ از غلاف انق کشید تا وقتی که سپهر زدین
قبّه زیرجدى و قلعه زنگاری بحد استوا رسید آتش قتل در غایت التهاب و اشتعال
بود آنحضرت خود را هفت نوبت بعرابه رسانیده بضرب شمشیر حلقه زنجیر را
برید مخالفان اورا باز میگردانیدند رومیان بر گرد آنحضرت محیط گشته نقطه
کردارش درمیان گرفتند خاقان اسکندر شان برایشان اسب انداخت بر هر طرف
که میتاخت از دشمنان لشکری می انداخت و از هرجانب که حمله میکرد
از گشته پشته میساخت آب تیغ آتشبارش (۱) هر باده یجا را که بگردن رسیدی
برخاک هلاک می افتاد و آتش حمله دوزخ شرارش هر مخالفی را که
دریافتی رخت بزاویه هاویه میفرستاد * شعر *

بهر جاکه شمشیر درکار کرد یکی را دو کرد و دو را چار کرد
و منشا سلطان استاجلو و سایر قورچیان جنگهای نمایان کردند رومیان خود را
با آنحضرت رسانیدند خاقان اسکندر شان با تفاوت قورچیان بر مخالفان حمله گرد
و درع تعیان شکل از سورزان بار آورد و تفنگ آتش افشار در قبّه جوشی
و حلقه زره شهاب وار می افروخت قلمات در بر دلاران بسان کوره آتش تفسید
و مغز در سر گردان کشان بر مثال نقره در گاه بگداخت خاقان اسکندر شان فرمود
که کره نای نواختند موازی سیصد سوار بفرز آنحضرت جمع آمدند بقابل آن

(۱) بر باد بخارا که ج بر بادیچا را که ب

ازین دستبرد که در مدة العمر خود نديدة بودند حیرت نموده هواس بیقیاس
بر ایشان استیلاه یافته بقلب گریزان شدند و میدنه جنود قزلباش بر میسره
رومیان تاخت آورند و گرد و غبار و فتنه و آشوب بر هوا کردند آتش حرب
فروزان و خاشاک ایدان سوزان شد شعله تیغ خون ایشان زبانه باسمان کشید
و دخان آتش سنان بایوان کیوان رسید میسره رومیانرا که به نیروی جلادت سنان
پاشا اختصاص داشت چون دل عاشقان و ژلف معشوقان پریشان گردانید و از
پشتنه چالدران گذرانیدند و آذروز بر سلطان سلیمان چون شب هجران و ایام فراق
سیاه و تباہ گشت از میسره نیز خان محمد میدنه رومیانرا از جای برداشته
بقلب رسانید در آن اثناً تویی بروی خود را کشته گردید لشکر روم بدین واسطه
خیره گشته بیکبار هجوم آوردند و دست چپ قزلباش را مغلوب ساخته بدمان
لشکر رسانیده تیب را از (۱) ترتیب انداختند و خاقان اسکندرشان چون چرخچیانرا
به تیب رومیان رسانید ایشان نیز غایبانرا بضرب تفنگ باز گردانیده آنحضرت
تیغ آبدار را چون نهنج ببحر (۲) زخار در آن دیار بجهولان در آورده و جوی خون
چون رود سیحون و جیحون (وای ساخت و از موج خون قصر آسمان هفتمن رنگ
لعل بدخشانی یافت مسند سنگابی قاضی حصن ششم سرخی و زعفران گرفت
و تیغ نیلوفری جلاد خط پنجم پیکر گلزار و لاله زار پذیرفت و جوشن سیم اندود
ماهی از نم خون برزگ طبرخون گشت - *

ستوران در آن بحر خون تر همه چو اسنان آبی شفـ اور همه
ز خون دشت کین همچو عـ من شده درو بیخـ شاخ مرجان شده
در آذروز جمع کثیر از رومیان بـ باک بضرب تیغ از شراب خون دلیران
چون مستان سر افسانی آغاز نموده و نیزه بغارت جانها دست تطاول دراز
کرد هر چند نیزه نمود سپر تحمل فرمود و هر گاه گرز زندستی اظهار
کرد درع فروتفی اختیار کرد غایبان زور آورده سمند میدان نورد را تا به عرابه
راندند و ینگچریان بضرب توب و تفنگ ایشانرا باز گردانیدند تفنگ چون برق

خاقان ظفر شعار با امرای فامدار چون دورمش خان شاملو و خلیل سلطان دوالقدر
و حسین بیگ لله و نور عالی خلیفه روملو و خلفاء بیگ و خان محمد و چایان
سلطان استاجلو با جنود دیار بکر منزل گردیدند مقرر شد که امیر عبد الباقی و سید
محمد کمونه و امیر سید شویف در قلب قرار گیرند و سارو پیره فورچی باشی
را با غازیان چرخچی گردانیدند و آنحضرت با جمعی قورچیان طرح شد انتظار
کشید که بر هر طرفی که زد افتاد خود را بدیشان رساند و لشکر قزلباش گروهی
داشکوه همه شیر صولت ببر هیأت پیل شوکت که جبال از مهابت ایشان
میگداخت و آسمان از صلابت ایشان سپر خورشید می ازداخت در برادر رومیان
صف آراستند و از صهیل اسب و فرباد سپاه ماه بر آسمان راه گم گرد و از غریبو
کوس چهره گردون با ناموس چون سندروس زد گردید و از بیم جان در تن
دلاروان چون برگ بید از باد و عکس آفتاب در آب میلوزید بار اول سارو پیره
استاجلو با فوج چرخچیان بر لشکر مخالف اسب ازداخت و منقلای لشکر ایشان را
از جای برداشته^(۱) بموجی رسانید^(۲) و محل اوغلی که سر موجیان بود بر سر
سارو پیره حمله آورد اور باز گردانید چون خاقان اسکندر شان دستور دستور رومیان را
مشاهده کرد آتش غضبش اشتعال یافته با دلاروان که از صدمه قهر شان دم صحیح در
سینه شام شکستی و از نهضت تیغشان خنجر آفتاب در نیام ظلام پنهان شدی
بر ایشان حمله آورد در آن اثنا مال غوجه اوغلی که نهضتی بود در بحر پر دلی
در برابر آنحضرت آمد زمان بلاف و گزاف گشاده گفت - * شعر *

من آنم که در روز پیگار و کین تو انم زدن آسمان بر زمین
بدوزم ز پیگان بهم چشم مور گشایم به تیر دگر بی قصور
نظر گر کنم سوی دشمن بخشم دهد جان شیرین از آن زهر چشم
سفانم ز پهلو در آید بنداف دروغی نمیگویم اینک مصاف
اما پیش از آنکه دست به تیر و کمان و سیف و سنان برد خاقان اسکندر شان
شمشیری بر فرق او زد چنانکه معفر با سر او دو نیم شد و بگردن رسید و مخالفان

(۲) تا چون خاقان چ ندارد

(۱) موحی ج

می پردازند و بر بالای (۱) عربابه بر هیات از در قرغانهای صغار و کبار گذاشته و ایشان در انداختن توب و تفکر و (۲) رعاده و ضربزنک تا آن مرتبه مهارت و (۳) اقتدار دارند که جزء لایتچزا را در امتداد اشعه نظری از یک میل جای هدف اصابت میسازند و نقطه موهم را بسهام خطوط بصیری از یکفرسنه راه به نشانه می اندازند خان محمد استاجلو و نور علی خلیفه روملو و بعضی از مردمان که از اطوار رومیان با خبر بودند عرض نمودند که قبل از آنکه مخالفان خود را حرast نمایند بر بالای چالدران بر سر ایشان رویم و مهمن آن ناتمامرا با تمام رسائیم و دورمش خان شاملو این سخن را رد کرد بخان محمد گفت که کدخداگی تو در دیار بکر میگذرد و معروض داشت که ما مکث میکنیم تا وقتی که آنچه مقدور ایشانست از قوت بفعل آورند در محافظت خویش بعد از آن قدم در میدان کارزار گذاشته دمار از لشکر ایشان برآوریم خاقان اسکندر شان سخن درومش خانرا قبول نمود سلطان سلیمان از پشتنه چالدران پائین آمده در استحکام جنود خود اهتمام کرده اطراف خود را بعرابه و زنجیر مسدود ساخت * * شعر *

(۴) عربابه چو اسبان چوبین بکار بر آن رومیان همچو طفلان سوار عربابه چو پیل و تفنهها بدست نمایان چو خروم پیلان مست و دوازده هزار ینچه‌ی را مقرر کرد که در پیش صف استاده بکار خود مشغول گردند میمه و میسره لشکر را بپاشایان نامدار مثل سنان پاشا و مصطفا پاشا مشهور به بیلغو چاوش و فرهاد پاشا و قراجه پاشا و ذوالقدر اوغلی علی بیگ ولد شهسوار بیگ تقویض نمود و مال غوج اوغلی را چرخچی گردانیده و محل اوغلي را موصی کرد زیاده از صد هزار سوار مرسوم خوار ثعبان کردار اهرمن دیدار بمیدان هیچا فرستاد ازین جانب خاقان گردون علام بر ایش خوش خرام سوار گشته -

* شعر *

بدالی تومن بر آمد دلیر بر آهنگ میدان چو غرنده شیر
فروزان رخش بر فراز ستور تجلی نمایان شد از کوهه طور

(۱) عرباده ج

(۲) عرباده ج

(۳) اقتدارند ب

وغیره که موجب فتنه و فساد بود بموی میفرستاد و وسیله دیگر آنکه ذور علی خلیفه روملو در آن دیار خرابی بسیار کرده شهر توقات را سوزانیده این معانی او را برجنگ داشته لشکریان ولایت قرامان و اندولی و منتشا و کرمیان ایلی و کفه و طرابوزون و سمن (۱) دره و افق و بوسنه و موره و صرف را جمع آورده با حشم انبوه شهاب زخم ثریا گروه سیل فهی دریا شکوه که او هام بنی آدم را تصور یک فوج از افواج بی نهایت و اسلحه بی غایت آن عاجز آمدی و اقلام اقالیم اهل عالم بکتابت شمار آن کفايت ننمودی *

* شعر *

افزون ز ذره در عدد و قطره در شمار

بیش از نجم در فلك و موج در بحر

تا موازی دویست هزار سوار و بیاده متوجه ارزنجان گردید و ایلچی بدرگاه خاقان اسکندر شان فرستاده توجه خود را بعزم رزم اعلام داد قاصد در همدان بدرگاه عرش آشیان رسید و خبر مخالفت سلطان سلیمان را بعرض رسید آنحضرت جواب داد که ما نیز مستعد قتالیم و در هر جا که ملاقات واقع شود استاده ایم و ایلچی را رخصت داده کس بدیار بکر فرستاد که خان محمد استاجلو با عساکر بدیار بکر بدرگاه اعلی شتابد آنحضرت با دلاوران که تیر دیده دوز بر قبه زین خورشید بدیده سه پدید می آوردند و در شب تار چشم مار با دل مور در یک سلک می کشیدند و جرم خرد و خشخش را بنوک نیزه از زمین می ربانیدند متوجه رزم گردید چون بتبریز آمدند خبر رسید که سلطان سلیمان بی خوف و بیم کوچ بر کوچ متوجه است پادشاه صاحبقران باعتماد زور بازوی غرور از سرفراست و حضور با خانه کوچ عنان یکران بطرف دشمنان معطوف ساخت و در اوایل رجب در منزل چادران که در بیست فرسنخی تبریز واقع است آن دو گروه باشکوه بیکدیگر رسیدند و طریق سلاطین روم آنسست که در وقت محاربه حدود جنوب خود را با عرابه و زنجیر استحکام داده حصني بغايت حصين جهت حفظ خود میسازند و تفنگچیان در اندرون آن بانداختن ضربن و توب و تفنگ

(۱) تا نکاشتند چ ندارد

* شعر *

طالع عالم مذکور شد به نیک و اختیاری
 منظم شد سلک ملک دین ب والا گوهری
 تاج شاهی سرفرازی میکند امروز از آنک
 گردان مملکت را دوش پیدا شد سری
 تا حساب طالعش بیند در اصطلاح ماه
 شب همه شب بود کیوان منتظر بر منظری
 تا سپند شب بسوزاند بدفع چشم بد
 صبحدم زین عجم فیروز برگرد آذری
 امرای عالیمقدار و وزرای نامدار نقوش نا محدود از بیض و احمر و در و گوهر نثار
 کردند و بشکرانه آن چند روز جشن و سور و عیش و حضور نمودند *

گفتار در قضایائی که در سنّه عشرين و تسعمائه واقع شده محاربه نمودن خاقان اسکندر شان با پادشاه روم سلطان سلیم

درین سال سلطان سلیم پادشاه روم با استادگان بارگاه خاقان جمجاه در مقام
 عصیان آمده باعث مخالفت او آنکه چون خان محمد استاجلو بر دیار بکر
 استیلاه یافته و لشکر ذوالقدر را با مردم اندک بدفغات شکسته و ملزم او دلو دوراق
 با هفتاد سوار سیصد نفر غلام سلطان (۱) قانصو پادشاه مصر را که در دلوری
 شهرت تمام داشتند (۲) و اسمی ایشاپرازو چندی می نگاشتند مغلوب گردانیده
 بود از واسطه این شجاعت عجب و غرور و عظمت و جبروت و باد بروت او از
 حد اعذال در گذشته بسلطان سلیم مکاتبت پر تهدید و بیم ارسال میداشت
 و او را بر مقائله و مجادله تغییب و تحریک میکرد بلکه چیزی چند مثل معجزه

(۲) نا نگاشتند ج ندارد

(۱) قانصواج قانیساو ب

سلطان ولد عبید خان ویرا رعایت بسیار کرده در آن دیار از عالم فانی بجهان جاودانی شناخت از جمله شاگردان مولانا خواجه محمود سیاوشانی است مولانا میرعلی از وی رنجیده این قطعه گفت *

خواجه محمود گرچه یکچندی بود شاگرد این فقیر حقیر
بهتر تعلیم او دلم خون شد تا خطش یافت صورت تحریر
یاد دادم باو ز قلت عقل هرچه دانستم از قلیل و کثیر
در حق او نوشت تقصیر کرچه او هم نمیکرد تقصیر
هرچه خود می فویسد از بد و نیک جمال را میکرد بذمام فقیر
امیر سید احمد مشهدی شاگرد مولانا میرعلی است قاسم شادی شاه مولانا
عبدی نشابوری مولانا شاه محمود مولانا دوست هراتی مولانا رستم علی خواهر
زاده استاد بهزاد حافظ بابا جان تربیتی از جمله خوش نویسانند مولانا مالک
قزوینی سرآمد خوش نویسان زمان شاه دین پناه بود جمیع خطها خوب می
نوشت در علوم شاگرد مولانا جمال الدین محمود شیرازی بود راقم این حروف ذرا
بیمقدار حاشیه (۱) شمسیه پیش او خوانده درین سال امیر اسماعیل شنب غازانی
از عالم فانی متوجه جهان جاودانی گردید وی فرزند مولانا علی قوشچی علم
خوانده بود بعد از رفتن مولانا بروم بشیراز رفته در درس مولانای اعظم افهم جلال
الدین محمد حاضر شد مدت عمرش شصت و نه سال از جمله تصانیفش
شرح برصوص *

ولادت شاه دین پناه ظلّ آله

روز چهار شنبه بیست و ششم ذی جمّه شاه دین پناه ظلّ آله در قریه (۲)
شهریار من اعمال اصفهان متولد شد ملکی بصورت بشر قدم سعادت اثر بر عرضه
عالی نهاد *

(۱) شمسه ب

(۲) حاشیه است در ج بخط قدیم که این شهریار است از بلوک اصفهان

خوردیست در پهلوی عمان و مانند گوی زمینیست در مقابل آسمان مولانا اظهر که درین فن اظہر من الشّمس است باری همچو نسبت سها است با آفتاب عالمتاب و یا نسبت شب یلدا است با روز پرغام و سحاب در قدیم خط نبوده طهمورث پیدا کرده تفصیل خط اینست عربی بپرسی اندلسی صیفی قبطی یونانی حمیری سریانی رومی کوفی معقلی^(۱) هندسی فارسی واضح خط نسخ و ثالث ابن مقاله است چون دست او را بودند چنانچه در جلد ششم نوشته شده بدختر خود تعلیم کرد بعد از آن علی بن بواب محقق و ریحان را اختراع کرد و کتابه نوشته بعد از آن یاقوت غلام مستعصم خلیفه عباسی احوال او هم در جلد هفتم نوشته شده و شاگردان او شش کس را استادان سنه میگویند شیخ زاده شهروری در بغداد می بود ارغون مولد شریف ش عراق عجم است اما در بغداد ساکن شده بود دیگر پیر محمد صوفی است دیگر مبارک شاه زرین قلم در خدمت سلطان ویس می بود دیگر نصر الله طبیب ملازمت سلطان احمد جلبر میکرد دیگر یوسف مشهدی شاگرد یاقوت بود در تبریز ساکن گشت صیفی از جمله شاگردان وی است حاجی محمد بن دوز شاگرد صیفی است عبد الله طبیب در خراسان می بود عبد الحق سبزواری شاگرد وی است میر علی تبریزی واضح خط نستعلیق است مولانا عبد الله ولد مولانا سلطان علی شاگرد مولانا جعفر از خوش نویسان روزگار بود مولانا اظهر از جمله نوادر استادان است سلطان نمد خندان از جمله خوش نویسانست و سلطان محمد ابریشمی و زین الدین محمود از جمله خوش نویسان عراق و خراسانند مولانا میر علی خط نسخ بر جمله خوش نویسان کشیده در اوان شباب پیش زین الدین محمود مشق میکرد چون خط بکمال رسانید مکرر با مولانا سلطان علی دعوی کرد مردم جانب ملا گرفتند روزی بخدمت مولانا آمده سه قطعه گرفت و تقليید کرده در میان قطعه ای مولانا گذاشته خدمت مولانا متغیر کشت که ایا خط ار کدامست بعد از تأمل بسیار خط ملا میر علی را برداشت مولانا میر علی در آخر عمر بخارا رفته عبد العزیز

(۱) هندی ج

بخراسان رفته و از آذریاچان دور افتاده فرصت را غذیمت شمرده تبریز را
بتصرف باید آورد سید سلیمان باستصواب آن ایلهان فریقته شده بخار نخوت
و غرور بکاخ دماغ راه داده اسباب عناد را بهمراه افیده از مضمون این بیت
غافل *

با ولی نعمت از بیرون آیی گر سپهری که سرفیگون آیی
با جمعی مردم فتنه انگیز بر سر تبریز ایلغار نموده چون این خبر به حکم تبریز
و سید با تفاق شهریان کوچها را مضبوط کرده در شوارع آب انداختند تا زمینین بین
گرفته تردید سواران دشوار باشد سید سلیمان با سپاه فراوان باندرون خیابان در آمد
تبریزیان اویاش دیوارهای خیابان را سوراخ کرده آنروز بر گشتگان را بضرب تیر
و تفنگ مغلوب گردانیدند سید سلیمان با اندوه فراوان روانه آب شور گردیده
چیانیان چون بلای ناگهان در شنب غازیان بدیشان رسیدند و سلیمانیان نیز چون
مور و مار صف پیگار بیمار استند یتیمان تبریز بضرب شمشیر تیز آثار روز رستخیز
ظاهر ساختند و سید سلیمان را از اسب انداختند و با وجود آن سید سلیمان شانزده
نفر را بضرب تیر از بزنا و پیر زخمدار گردانید در آن اثناء منتشر سلطان استجلو که
در آن وقت قورچی بود خود را بوسی رسانیده بضرت شمشیر او را هلاک ساخت
هم درین سال مولانا سلطانعلی متوجه عالم باقی گردید در حسن خط بمرتبه
رسیده بود که دست هیچ خطاطی از متقدمان و متاخران بدآنجا فرسیده بود *

* شعر *

آنکه در عالم بخط مشکفام نسخ کرده خط استادان تمام
گشته شاگردانش از راه یقین در طریق خط کرام السکتبین
چه بندگان خواجه میر علی که درین اسلوب واضح قاعدة بود جدید (۱) و ضایط پر
سدیدست بدرو کجا رسد آری که هیچ میر سلطان نمیرسد *

مولانا جعفر خطاط بروانی خط و صفائی آن در اطراف جهان اشتہار بیحد
یافته در جنب این (۲) محيط هنر که منبع آنی و در است چون جوی

(۱) او ضایط سدیده مست ج واضح قاعدة ب (۲) در جنب این محيط مرکز ج

گوش سوار بزاری زار در اردو بازار گردانیدند تا عبرت دیگران گردد * شعر *

بعبرت محسان ز رویش سترد در آن انجمن آپ رویش ببرد
عروسانه پرداختش پیکری بپوشاندش چون زنان معجربی
بسرخیش چون قلبگان کرد روی ولی قحبه کش ببرند موى
رخی کان شود زرد روز نبرد بسوخی همیباشدش سرخ کرد
ز بیعتی گرسوی رو سیاه رخت را سفیدی شود عذر خواه
بعد از آن اردوی گردون شکوه بطرف بادغیس روان گشت پس از وصول بد آن
حدود چنان معلوم شد که مردم آن دیار غایبانی که از جنگ نجم بیگ فرار
نموده بودند آزار بسیار کرده بعضی را بقتل آورند بنابر آن فرمان قضاً جریان
بقتل عام صدور یافت چوته سلطان تکلو با فوجی از غایبان بقتل آنجهاهلان روان
شد و خورد و بزرگ ایشانرا بیلسا رسانیده * شعر *

در آمد به بنیاد مردم کمی پری شد در آن ناحیت آدمی
خاقان اسکندر شان در آن تابستان در الذگ بابا خاکی بیلامبیشی نمود دیو سلطانرا
بحکومت بلخ روانه گردانید مردم اندخود یکی از اهل ضلال که موسم بود بقرا
بو قال بر خود حاکم ساخته آغاز مخالفت کردند دیو سلطان ایشانرا بقتل رسانیده
قرابوقال را گرفته روانه درگاه عالم پناه گردانید هم در آن اوان شاهرخ بیگ افشار
بغیرمان خاقان عالی تبار بطرف قندهار ایلغار نموده آن ولایت را غارت کرده سالماً
غانمآ بدرگاه عرش اشتباه مراجعت کرد چون مهمات خراسان حسب المدعی شاه
جهان ساخته و پرداخته شد حکومت هرات را بزینل خان شاملو داده از بابا خاکی
علم مراجعت بصوب اصفهان افراد خود و در آن بلده طرح قشلاق انداخت *

گفتار هر مخالفت سلطان سلیمان بن

سلطان حیدر بخاقان اسکندر شان

درین زمستان سید سلیمان بن سلطان حیدر نسبت بخاقان اسکندر شان
اظهار مخالفت کرده خلق بسیار برسر او جمع شده گفتند که خاقان زمان

شدند جانی بیگ سلطان از جیحون عبور نموده بکوشیده رفت اما در آن ایام تیمور سلطان بدینچا ذب آب آمدۀ در حدود موغاب بعید خان پیوست و او را از رفتن بخرا ر منع کرده بمشهد آمدند و تا اسفراین در زیر نگین آوردند چون این خبر بهرات رسید حسین بیگ لله و احمد بیگ صوفی اوغلی شهر را گذاشتند و از طرف طبس راه عراق و آذربایجان پیش گرفتند تیمور سلطان ایلغار کنان بهرات رسید در باغ مراد نزول نموده بسیاری از تبریان بقتل آورده دل بحکومت خراسان نهاد چون این خبر بخاقان بخواهی و بر رسید از بلده اصفهان با سپاه فراران بدفع از بکان بطرف خراسان روان شد چون بیلاق کلا پوش محل نزول خسرو با فرو هوش گشت خلیل سلطان ذوالقدر قبل از محاکم نصرت اثر بفرمان خاقان دوست نواز با لشکر شیراز بصوب مشهد مقدس رضویه علیه السلام والتحمیه نهضت نمود و چون بیک فرسخی رسید عبید خان تاب فیاورده بطرف بخرا روان شد تیمور سلطان نیز از وصول آن مستحیز راه گریز پیش گرفته روانه سمرقند شد *

* شعر *

چو دیدند خانان گردن فراز   که آن شیر آمد سوی بیشه باز
 چو شیران همه بیشه پرد اخند   باهندگ توان فرس تاختند
 هنوز پادشاه ربع مسکون در بیلاق کلا پوش بود که از ازبک دیار در دیار خراسان
 نمادند و بعد از فوار تیمور سلطان ابو القاسم بخشی که از هوا خواهان سلاطین
 ازبک بود دو هزار سوار فراهم آورده از بادغیس بهرات آمد و رعایای شهر از روی
 قهر با روی مقاومت نموده در اثنای ستیز متفاوتی سپاه مظفر لوا پیروی سلطان
 روملو با جمع غازیان دشمن گداز در باغ سرافراز در معركة رسیده قرب سیصد نفر
 از اتباع آن بد اختر بقتل آورده ابو القاسم بطرف (۱) قرهستان گریخت خاقان
 اسکندر شان از (۲) خیوشان بالنگ رادکان نزول نمود و آنجا حاکم مرو دده بیگ
 را که از توهّم سپاه ازبک مرو را گذاشته فوار کرده بود محاسن او را تراشیده معجر
 بر سر او پوشانیده و بسفیداب و غازه روی او را تازه گردانیده منعکس بدراز

(۱) قوجهستان ب

(۲) خیوشان ب

او در بار مینهادند بحکم عبید خان کشته گردید مولانا بنائی نام وی شیرعلی بود در علم موسیقی و تصوّف وقوف تمام داشت در زمان سلطان حسین میرزا از امیرعلی شیر رنجیده با آراییجان نزد سلطان یعقوب رفت بعد از چند وقت باز بخراسان مراجعت نموده بار دیگر خشم کرده متوجه سمرقند شد در خدمت سلطان علی میرزا بن سلطان احمد میرزا بن سلطان ابوسعید می بود و هرویانرا بربان ایشان هجو کرده و این ایات از آنچاست *

چو نه هال و هوال تو لله جان (۱) خوش و نغزی و میشی مرد کلان
 چو نه مخشولی تو آقه و میر چکند هالت تو (۲) خواجه جان
 تو بچوگان (۲) هسن خی بزرگ آقیت گوی هسن از میدان
 چون شیبک خان بر سمرقند استیلاه یافت بنائی محبس او گردید و بعد از قتل شیبک خان در خدمت تیمور سلطان ولد او میباشد درین سال که امیر نجم ثانی قرشی را قتل عام نمود بنای عمر مولانا بنائی را با آب تیغ غازیان منهدم گردانید مولانا در آخر اوقات حیات بتبعی دیوان خواجه حافظ شیرازی نموده حالی تخلص کرده *

گفتار در قصایدی که هر سنه تسع عشرو تسعمايه
 واقع شده آمد و خانان از بک بخراسان و فرستادن
 خاقان اسکندر شان خلیل سلطان خوالقدر
 و گریختن ایشان ببخار و رفتن خاقان
 اسکندر شان نوبت ثانی بخراسان

درین سال در سوم ماه محرم که موافق اول روز نوروز بود میان عبید خان و جانی بیگ سلطان نزاع واقع شده از ظاهر هرات کوچ کرده متوجه الکای خود

(۱) خشی و میشوی تو مود کلان ج

(۲) خواجه جان ج

متفوّقات

درین^(۱) سال سلطان بایزید بن سلطان محمد بن سلطان مراد بن سلطان محمد بن ایلدرم بایزید بن سلطان مراد بن اور خان بن عثمان بن ارطغرل در روم جماعت ینگچری اتفاق نموده پسروش سلطان سلیم که حاکم طرابوزون بود باسلامبیول آورده بسلطنت نشانیدند و ویرا عزل نمودند ازین غصه بیمار گردیده از دار ملال ارتحال نمود جامی کتاب سلسۀ الـ ھب را بنام او مزین کرده ابیات از آن جمله در مدح او واقع شده *

* شعر *

کاش نوشیروان کنوں بودی   عدلش از پیشتر فرزن بودی .
 تا ز دعوی عدل شرمـدـه   خـسـرـو رـوـم رـا شـدـی بـذـدـه
 مـبـسـط العـزـ والعـلـا سـلـاطـان   بـایـزـید اـیـلـدـرـم شـهـ دـورـان
 و در زمان سلطنت او شکست بسیار بر اهل روم واقع شد خصوصاً از لشکر مصر مددت سلطنتش سی و دو سال بعد از فوت او پسروش سلطان احمد در انادولی خطبه بنام خود خواند سلطان سلیم از زبان پاشاییان درگاه مکاتبات نوشته مضمون آنکه هرگاه آنحضرت با مردم اذک خود را باسلامبیول رساند این بندگان کمر خدمت بر میان جان بسته سلطان سلیم را گرفته شما را^(۲) پادشاه میسازیم و آن ساده لوح باین فریفته شده سلطان مراد پسر خود را در میان لشکر گذاشته خود با پانصد سوار متوجه اسلامبیول گردید و سلطان سلیم با جمعی کثیر ویرا استقبال نموده بقتل آورد و بعد از آن لشکر بسیار بدفع سلطان مراد ارسال نمود سلطان مراد مغلوب گشته پناه بخاقان اسکندر شان آورد در اردبیل همایون با اجل طبیعی در گذشت هم درین سال امیر زکریا که سالها وزارت سلاطین آن قوینلو و خاقان اسکندر شان گرده بود در خراسان وفات یافت امیر پیار احمد اصفهانی که بنجم ثانی ملقب شده بود وزیر باستقلال بود روزی تا صد گوسفند در مطبخ او صرف شیلان میشد و همیشه سیرده دیک نقره خام بجهت طبع طعام در مطبخ

(۲) پاشا ب

(۱) بعضی از این نامها در انداخته شده

درین منزل سلطان مراد بن سلطان بایزید از اشکر سلطان سلیم با ده هزار کس فرار کرده بخلیفه ملحق شد آن دو نیک اختر باتفاق یکدیگر متوجه شهر را سوزانیده شدند این بار مردمان شهر اظهار مخالفت کردند غازیان شهر را بدرگاه خاقان متوجه بلده^(۱) نیک شهر گشتند سلطان مراد از خلیفه جدا شده بدرگاه خاقان اسکندر شان توجه نموده خلیفه فوجی از غازیانرا بتاخت حشم شیخ خنسلو فرستاد و ایشان مهم حشم را ساخته با اموال بی اندازه و فتوحات نازه باردوی خلیفه مراجعت نمودند خلیفه متوجه ارزنجان گردید^(۲) آن امیر غازی چون بموضع ایوبیازی رسید خبر آمد که سنان پاشا و حسین بیگ و تاج الدین بیگ با پانزده هزار سوار جرار از عقب چندو ظفر شعار رسید خلیفه عود نموده در برابر ایشان صفت آرا گردید فوجی از بهادران را چرخچی گردانید از آنجاناب امرای روم نیز به پشته صعود نموده برترینب لشکر مشغول گردیده جلو انداختند چرخچی را از پیش برواشته بقلب رسیدند خلیفه با جمعی شیران بیشه جدال و پلذگان کوه قتال خود را بر مخالفان زده و از تیغ آبدار آتش کارزار اشتعال یافت و از صاعقه خنجر آتشیار سینه مردان کار مانند اخگری تافت و از نماز پسین تا شب میان جلن و تن و قیرو جوشن فصل و فراق ووصل و نفاق بود *

اجل را بجان اشنائی شده میان تن و جان جدائی شده

ستان پاشا چون آثار جلادت از اطواز لشکر قرباش ملاحظه کرده خوف بروی استیلاه یافته هنگام غروب آفتاب با دل پر^(۳) آتش و چشم پر آب راه گویز پیش گرفت و هر یک از غازیانرا سلطان جان سنان بر دست و خذگ خون افشان در شست در قفای^(۴) امنه زمان روان شده سنان پاشا را با هزار و پانصد کس بقتل آورند و از بخت بر گشتگی رومیه یکی دیگر آنکه در آتش در اثنای گردختن بخشک روی رسیدند و در حال یک پشته عظیمی بر سر ایشان فرود آمد چنانچه هزار و پانصد نفر در زیر آن مانند بعد از آن فتح سر رومیانرا با غنایم فراوان بدرگاه خاقان اسکندر شان مصروف معتمدان روان گردانید و خود در ارزنجان که بتیول او مقرر بود نزول نمود *

(۱) بیکی بیگ شدند ج (۲) تا رسید ج ندارد (۳) خشم ب (۴) رومیان ج

افراحت مردم جانی بیگ سلطان دو نویت خود را از طرف باع سفید بفرماییک خندق رسانیده از ضرب پیکان غاریان مسجروح گشته باز گردیدند و سه چهار بار دیگر از جانب دروازه فیروزاباد جنگ پیش آوردند و از دست ملازمان امیر عمامد الدین محمود زخم‌های کاری خورده مغلوب شدند و در بعضی از معالم بابا عشقی تبرانی بدهست ازیکان افتاده دفتر اوراق بقا را بداد فدا داد و مقارن این حال عبید خان بظاهر هرات رسید در قرینه ساق سلمان فرود آمدۀ مردمانش چند نویت قریب بکوچه پند آمدۀ جنگ عظیم کرده اما مهمنی از پیش ذمیفند مدت دو ماه آن دو سلطان گمراه در ظاهر هرات نشستند و چون در آن سال مخصوص هری نیک نیامدۀ بود تنگی در میان مردم شهر پدید آمد *

گفتار هر فوستادن خاقان اسکندر شان نور علی خلیفه

روملو را بروم و خراب شدن آن صرز و بوم

درین سال چون خاقان اسکندر شان خبر انقلاب ولایت روم را شنید نور علی خلیفه روملو را بدآن دیار بواسطه جمع آوردن صوفیان اخلاص شعار روانه گردانید چون خلیفه (۱) بقرا حصار رسید از صوفیان روم و مریدان آن صرز و بوم قرب سه چهار هزار سوار با خانه کوچ بموی ملحق شدند خلیفه بوجود ایشان مستظر بر گشته بطرف ملطیه در حرکت آمد چون فایق بیگ که از قبل سلطان سلیمان حاکم آن دیار بود (۲) این مقدمه استماع نمود با سه هزار سوار بجنگ وی شناخت در موضع توقات هر دو حشر در برابر یکدیگر ثبات نمودند عاقبت خلیفه غالب آمدۀ رومیان از میدان ستیز بوادی گریز شناختند و اموال فراران بدهست غازیان و صوفیان افتاد و از مردم شهر بخدمت خلیفه آمدۀ (۳) مشرف شدند و در شهر خطبه باسم خاقان اسکندر شان خوانند بذایر این خلیفه متعرض ایشان نشده متوجه (۴) ادینه بازاری شد و از آنجا عبور کرده در (۵) قاز چایری نزول نمود

(۱) بقیه حصار ب

(۲) این مقدمه استماع نمود را ب ندارد

(۳) آینه بازاری ب

(۴) مشرف شدند و در شهر را ب ندارد

(۵) قاز جابری ج

محاصره غجدوان مرتب نمیشود مذاسب آنکه از اینجا طبل مراجعت کوفته در
حوالی قرشی قشلاق فماییم تا از سوکار بلخ اردو بازاریان غله و اجناس باردوی
ظفر اقتباس آورند و چون زمستان بپایان رسد و فخریه ازیکان روی بندهان آورد
ما بآیین تازه و لشکری اندازه متوجه قلاع و بلاد ایشان شویم امیر نجم قبول
نموده گفت فردا جنگ سلطانی می اندازیم در روز یکشنبه سوم ماه رمضان
علی الصباح منقلای لشکر ازبک از میان درختان غجدوان ظاهر شد صورت
حال آنکه چون در بخارا بمسامع عبید خان و جانی بیگ سلطان رسید که کار
امیر نجم در ظاهر غجدوان از پیش نمیرود عزم رزم جزم کرده با حشر بسیار از
پیاده و سواره همه مردان کار بر سبیل ایلغار متوجه غجدوان شدند بعد از وصول
بدآن حدود ابوسعید سلطان و تیمور سلطان که در حصار بودند بدیشان پیوسته
روی بمیدان کارزار آوردند امرای قزلباش بذایر عداوتی که بامیر نجم داشتند
همازمان کوچ کرده متوجه خراسان شدند نجم بیک و بیرام بیگ با مردم اندک
با استقبال ازیکان رفتهند آنگاه فوجی از مردم عبید خان بر جوانغار عسکر قزلباش
حمله کردند بیرام بیگ قرامنی با مردم خویش از پی دفع آن جماعت بدیش
بمیدان شتافت در اثنای حرب به تیر یکی از پا در آمد ازیکان بیکبار جلو انداختند
و جنود نجم بیگ را شکست داده او را دستگیر کرده نزد عبید خان برند
باشارت او کشته گردید در اثنای فرار جمعی کثیر از غازیان بآب آمویه غرق
شدند با برپادشاه روانه حصار شادمان شد چون سلطان ازبک خود را با پراق
و جمیعت دیدند تسخیر ولایت خراسان در خاطر ایشان خطور کرد با اول
جانی بیگ سلطان از جیحون عبور کرده بجانب هرات در حرکت آمد در اینگ
که دستان نزول ذمود حسین بیگ لله و احمد بیگ صوفی او غلی که از معركة
غجدوان بمحضت فراوان بیرون آمده بودند برج و باره هرات را مضمبوط ساختند
احمد بیگ صوفی او غلی قلعه اختیار الدین را محافظت نمود حسین بیگ
للہ برج میرزا سلطان احمد را محافظت کرد امیر غیاث الدین محمد دروازه
ملک را ضبط کرد امیر عماد الدین محمود در دروازه فیروزاباد لوای استقرار بر

خاندان مرتضوی این و یقین که لشکر قزلباش خود را از محبّان حیدر کرّار
میدانند لایق آنده احوال مارا بعرض امیر نجم رسانیده عیال و اطفال مارا
از قتل این سازی امیر محمد نزد امیر نجم رفته خون سادات را در خواست
کرد بعد از عرض آن التماس آن در سیاه (۱)ناحق شناس در جواب امیر
محمد بر زبان آورد که غازیان ملکی را که بجهنگ میگیرند خورد و بزرگ ایشان را
بقتل میرسانند و ملاحظه سید وغیر سید نمیگذند چون لشکر قزلباش که از آن جاهل
فخاش این سخن شنیدند بمسجد در آمده مجموع سیدانها با زنان و فرزندان
کشند بعد از آن با تفاوت با پادشاه و امراء دولتخواه متوجه بخارا شدند زیرا که
عیید خان و جانی بیگ سلطان در آن شهر مقام داشتند و نقش مقابله و مقاتله
بر لوح خاطر می نگاشتند امیر نجم ثانی چون بدو فرسخی بخرا رسید شنید
که تیمور سلطان ولد شیبک خان و ابوسعید سلطان ولد کوچم خان از سمرقند با
سپاهی زیاده از چون و چند بیرون آمده ازد بیرام بیگ قرمانی را بدفع ایشان
روان گردانید ازبکان چون از توجه غازیان آگاه شدند در قلعه عجداون در آمده
متخصص گشتند امیر نجم ثانی بدولت و کامرانی بظاهر قلعه در آمده ایشان را
محاصره نمود تیمور سلطان و ابوسعید سلطان فوجی از مردم خود را بیرون فرستادند
تا بر غازیان مقابله نمایند و از دلاوران قزلباش جماعتی که روز مصاف را بر لدت
شب زفاف رجحان میدانند بسر وقت (۲) ایشان رسیده غبار میدان هیججاً ارتفاع
دادند از هر طرف طایفة مسحروح و بیروح شدند گرد ادبیار بر مفارق ازبکان بد کردار
پاشیده بجانب حصار گردختند هر روز از وقتی که خورشید روشن چهر بعزم
تسخیر شهرستان سپهر لوای بیضاً را مرتفع میگردانید تا زمانی که مشعل نجوم
بر زبر برج قلعه گردون دلیر میگردید غازیان عظام حسام خون آشام از نیام آخره
بر مخالفان میتناختند ازبکان نیز دست بازداختن تیر مرگ آهندگ می گشانند
و چون چند روز لشکر عالم سوز با ازبکان بد روز مقابله کردند ذخیره در میان اردوانی
نجم بیگ کم شده با پادشاه با نجم بیگ گفت که درین زمان فایده بر

(۲) كذا في النسخ

(۱) حق فا شناس ج

گفتار هر مکاریه نمودن عبید خان بنجم بیگ

چون این خبر بنجم بیگ رسید دفع از گافرا پیش نهاد همت ساخته با
ده دوازده هزار سوار بحدود خراسان در آمد حاکم هرات حسین بیگ لله با
فوجی از شیران میدان مجادله بروی ملحق گشت و آن دو نیک اختر
با تفاوت یکدیگر متوجه معاوأا التهر شدند در حدود بلخ بیرام بیگ قرمانی شرایط
ضیافت و مهمنی بتقدیم رسانید امیر نجم قریب بیست روز در ظاهر بلخ قرار
گرفته جمعی از غاریانرا بکفار آب فرستاد که کشتی بسیار جمع آورند بعد از آن
با لشکری از قطرات امطار فزون از جیحون عبور نموده امیر محمد بن امیر یوسف
را نزد پادر پادشاه فرستاده پیغام داد که آنحضرت زود تر بدینجانب توجه ذمیتد
که در سرانجام مهم کشور گشائی بموجب اقتضای رای صواب نمای وی عمل
کنیم امیر محمد یوسف بحصار شادمان رفته شرایط ضیافت بتقدیم رسانید بعد
از آن با سپاه به مراد امیر محمد متوجه معسکونصرت اثر شده امیر نجم از قرب
وصول آن پادشاه آگاه گشته با امرای معظم باستقبال در حرکت آمده در موضع
در بند آهنین اجتماع سعدیین دست داد و از آنجانب سلاطین از بک از عبور
جنود نجم بیگ خبر یافته غلات و جوبات را بقلعه کشیده بروج و باره‌ها مضبوط
گردانیدند امیر نجم ثانی بعظمت و کامرانی بجانب حصار رفته فولاد سلطان
که حاکم آن‌موضع بود در مقام مصالحة در آمده بعد از وقوع عهد و پیمان با اعیان
و کلانتران از قلعه بیرون آمده بفرمان امیر نجم اورا با فوجی از گان که در آن قلعه
ساکن بودند بیاسا رسانیدند و از آنجا لوای عزیمت بجانب قرشی بر افراد
حاکم آن قلعه شیخ میرزا قلعه را مضبوط گردانیده غایبان عظام قرشی را در میان
گرفتند و از زخم توب و تفنگ دلاوران فیروز جنگ رخنه در برج و باره قلعه پیدا
شد سپاه قزاباش در شهر ریختند و رایت فتح و فیروزی بر افراد خنده شیخ میرزا
اسیر پنجه تقدير گردید حکم عالی بقتل عام صدور یافت قرب پانزده هزار کس از
صغری و کبیر و از برنا و پیر بقتل آمدند سادات آن ولایت با عیال و اطفال پنهان
بسیج جامع برند و کس نزد امیر محمد یوسف فرستادند که ما از منتسبان

القصه کارزاری نمودند که دل بهرام خنجر گذار بر بام این نیلی حصار از هیبت آن معوره بلر زید و سپهرو ستمکار از مقام انتقام گذشته جهت مبارزان میدان عافیت را طلبید دلیران چغتای غالب آمده اروس بی و کیک بی و خواجه احمد قذفات را با فوجی از ازبکان دستگیر کرده بزرگ با پادشاه آوردند و بحکم او بقتل آمدند لشکر ازبک روی بفوار آورده چغتای ایشانرا تعاقب نمودند در اثنای فوار عبید خان با دویست مرد جوار در مغایق مخفی شده انتظار فرست میکشیدند چون با پادشاه از ازبکان کینه خواه در رزمگاه اثر ندید لشکری که در قلب بود از دنبال ایشان فرستاد و زیاده از پانصد کس بر سر ایشان نمادند عبید خان چون برق جهانتاب با دویست ذفر از شجاعان از آن جای نهان بر آمده بر لشکر چغتای حمله نمود با پادشاه نیز بمدافعه مشغول شده و بهادران پر دل بذوق پیکان جان گسل بدنه هزیزرا سوراخ سوراخ گردانید در آن روز شیر بیشه پیگار بیاقو بهادر نامدار بیست سواره بضریب کسکنی از پایی در آورد با پادشاه بعد از آنکه بدین پیکر فتح و ظفر امیدوار شده بود شکست یافته دل از ملک و مال بر گرفته بصوب بخرا گویند عبید خان از غایت دانایی بعد از ریخت هلال دولت در جای با پادشاه مهیجه علم خود را خوابانیده علم با پری را بر افراد تا آن کسانی که ازکارنا تعاقب نموده مراجعت نمایند تصور کنند که پادشاه ایشانست و چون بذریک میرسیدند ایشانرا ازبکان بقتل میرسازیدند بدین حیله پانصد ذفر بلکه بیشتر از چغتای کشته شدند و با پادشاه از پخرا متوجه سمرقند گردیده خانه کوچ را با خود همراه کرده متوجه حصار شادمان گشتند عبید خان و جانی بیگ سلطان هریک بمقر خود رفتند و در جمادی الاول سنّه مذکور بهم پیوسته متوجه حصار شادمان شده با پادشاه باتفاق خان میرزا ارگ حصار را مضبوط گردانیده ملازم خود را ببلخ فرستاده استدعای مدد و کومک کردند بیرام قرامانی امیر محمد شیرازی را با فوجی از غازیان طریق جانبازی بامداد با پادشاه ارسال نمود و سلطنه ازبک از وصول غازیان اطلاع یافته از میادرت پشیمان شدند و مراجعت نمودند *

گفتار در قضایائی که در سنّه ثمان عشر
و تسعماهی واقع شده مکار به نمودن
بابر پادشاه با عبید خان و جانی
بیگ سلطان ازبک

درین سال عبید خان و تیمور سلطان و جانی بیگ سلطان بالشکر جزار
و حشم بسیار علم نهضت بصوب بخارا بر افراختند و مغلای ایشان نواحی آن
بلده را تاختند چون این خبر بسمع بابر پادشاه رسید باندک لشکری متوجه دفع
ازبکان گشته محمد مزید ترخان بعرض پادشاه رسانید که بی پراق نزد دشمن
رفتن لایق دولت نیست قبول ننموده روانه گردید و در حوالی بخارا شنید که
ازبکان چند منزل پس نشسته اند دلیر شده ایشان را تهاجم نمود دو سه کوچ
از دنبال آنگروه بی شکوه رفته عبید خان و تیمور سلطان میمنه و میسره سپاه
ظفر شعار بمدان کار و بهادران روز پیگار آراسته و خاطراز جبن و بددلی پیراسته
در آن صحراء نمایان شدند محمد بابر پس از مشاهده جلادت و تهور به تعییه لشکر
پرداخت و دلیران جانبیین و بهادران طوفین پایی در میدان مبارزت نهادند
و دست بازداختن تیرو راندن شمشیر دراز کردند *

تیغ دندان تیز کرده بر تن روئین تنان
دست در خون یالان انداخته هردم تبر
در کمین سرکشان خم کرده شصت خود کمان
سینه پیش آورده پیش ناول گردان سپر
کرده از (۲) جوشن سلطان سینه خارا شکاف
همچو خار ازدها دندان زبرگ گل گذر

(۲) جوش زبان در ب

(۱) این شعر راج ندارد

از امرای نامدار زین العابدین بیگ صفوی و پیری بیگ قاجار و بادنگان بیگ روملو با فتح ثانی روانهٔ ملأا الفهر گردند امیر نجم با شوکت تمام و عجب و غرور بیش از ادراک و اوهم متوجه مقصد گردید *

وقایع متنوعه

درین سال امیر سید شریف شیرازی متوجه عراق عرب شد و منصب صدارت را خاقان اسکندر شان در اوایل ذی حجه بامیر عبد الدافی پزدی که از اولاد عارف ربانی امیر نعمت الله کمانی بود تغییض نمود درین سال مولانا فصیح الدین صاحب دارا از دار غرور بدار سرور انتقال نمود وی در فن شطرنج خواه بکیرو خواه صخیر از حاضرانه و غایبانه مهارت تمام داشت و از جمله نوادران اشعار مولانا قصیده ایست در مرثیه امیر علیشیر *

متوفیات

شاه قلی بابا تکلو ولد حسن خلیفه است و حسن خلیفه دو فویت بخدمت سلطان حیدر آمد آنحضرت او را با چهل نفر از صوفیان بچله خانه فرستاد و هر یک ایشان را یک کوزه آب و قرصی فان همراه کرد تا در اربعین بایقمقدار غذا قناعت کنند بعد از انقضای مدت که از چله خانه بدر آمدند همه صوفیان توشه خود را بکار برده بودند الا حسن خلیفه که آنچه برده بود بخدمت قطب زمانه آورد مرشد کامل او را رخصت داده روانه ولایت تکه ایلی گردانید چون بدآن دیار رسید در منزل خود نزل نمود پیره سغان که یکی از صوفیان سلطان حیدر بود بحضور مجلس گفت که حسن خلیفه آمد ولی آتش سوزان در ولایت تکه ایلی آورد و در آن ولا شاه قلی بابا را حق تعالی بحسن خلیفه ارزانی فرمود و در زمستان میان جماعت تکه یاخه بود و در تابستان میان مردم تکر مسلو بسر میبرد و ازوی خوارق عادات سر میزد و مردم تابع او می شدند و در روم خروج کرد چنانچه مذکور شد *

گفتار در مکاریه نمودن بابر پادشاه و حمزه سلطان و مهدی سلطان ازبک

هزین سال بابر پادشاه متوجه حصار شادمان و بدخشان و قندز و بغلان گردید
حمره سلطان و مهدی سلطان که حاکم آن ولایت بودند چون از توجه آن پادشاه عالیجاه
اطلاع یافتدند لشکرهاي طخارستانرا جمع آورده باستقبال شناختند در مفصل هر دو
ناحیت بیکدیگر رسیدند چندان کوشش نمودند که شمشیر آهنین دل برای
مردمان کارزار خون گردیست بابر پادشاه چون شیر کینه خواه بر سپاه بدخواه حمله
نموده دشمنان تاب نیاورده فرار نمودند حمزه سلطان و مهدی سلطان کشته شدند
و بابر پادشاه در کمال عظمت در بدخشان متمکن گردید و رسولان چرب زبان بفرود
خاقان اسکندر شان روان کرده عرض نمود که اگر آنحضرت نوبتی غازیانرا بمدد
ارسال نمایند یمکن که ولایت سمرقند و بخارا بتصرف این محب در آمده
سکه و خطبه بالقالب آن مالک رقاب مزین گردد بنابر آن خاقان اسکندر شان احمد
بیگ صوفی اوغلی و شاهروخ بیگ افشار را با فوجی از غازیان جرّار بمدد بابر
پادشاه روانه گردانید بابر پادشاه با تفاوت اسرایی درگاه بدفع ازیکان کینه خواه روان
شد تیمور سلطان و عبید خان از آمدن وارث ملک خبر یافته بجانب ترکستان
شناختند بابر پادشاه با تفاوت غازیان دولتخواه در سمرقند نزول نموده خطبه باسم
خاقان اسکندر شان خواندند و در سکه اسامی ایمه اتفاقی عشر صلوات الله علیهم
نقش کردند و خان میرزا را بحکم خاقان بحکومت بدخشان روانه گردانید و احمد
بیگ صوفی اوغلی را با پیشکش فراوان بدرگاه خاقان گردون احترام فوستاد
اما در باب رعایت محمد جان آقا ایشیک آقاسی نجم بیگ که بهمی بسمراقند رفته
بود تغافلی مروعی داشت چون محمد جان در قم بارگوی همایون رسید عرض
نمود که بابر پادشاه خیال سرکشی دارد و از استماع این خبر خسرو فریدون فر
در اندیشه دفع بابر فرو رفت و نجم ثانی که وکیل بود تدبیر انگیخت که اورا
روانه ملأاً التّهْرَ گرداند خاقان اسکندر شان التّماس اورا قبول کرده حکم کرد که

بسلطان بایزید رسید خادم علی پاشا را که وزیر اعظم بود با پنجاه هزار سوار بجذگ بابا فوستاد پاشای مذکور با طایفه از سپاه که در شب تیره بنوک نیزه کلف از روی ماه زايل میگردانیدند بطوف صوفیان در حرکت آمدند شاه قلی بابا چون از توجه اعدا آگاه شد بترتیب لشکر مشغول گردید و هزار غلام جوشی که با او بودند در پیش لشکر باز داشت و از آنجانب علی پاشا چپ و راست لشکر خود را آراسته بمیدان نبرد آمدند و لشکر روم بیکبار بر پیاده های که پیش لشکر غازیان بودند حمله کرده قرب پانصد نفر بقتل آمده بقیه السیف بقلب ملحق شدند بابا جناحین را بر قلب ضم کرده فدائی وار بر علی پاشا حمله نمود *

* شعر *

زند آن دلیران آهن کلاه بیکبار بر قلب گاه سپاه
فسیم امداد ربانی در وزیدن آمد و دلهای مخالفان در طیبدن که علی پاشا
غلوب گشته پشت نمود *

سواران رومی از آن رستخیز گرفتند در پیش راه گریز
تکلیف ایشانرا تکامیشی کرد بضرب شمشیر بران و سنان جان ستان علی پاشا
را با فوجی رومیان بقتل آوردند و بابا نیز شریعت شهادت چشید و صوفیان خلیفه
را بر خود سردار کرده روانه ارزنجان شدند و در حوالی آن بلده شنیدند که
پانصد نفر از تجار با متاع وافرو اموال متکاثر از تبوریز متوجه رومند قوت طامعه
ایشان بحرکت آمده چون بلای ناگهان بر سر آن بیچارگان رفتہ همگی را کشند

* شعر *

کسی جان سلامت از ایشان نبرد بغیر از اجل هیچکس جان نبرد
اموال ایشانرا تالان کرده روانه درگاه معلّی گردیدند در آن حین خاقان اسکندر
شان از ولایت خراسان معاورت نموده در شهریار ری نزول فرموده بود که
صوفیان تکلو بموكب همایون ملحق شدند و بعزمین بوسی مشرف گشتدند
آنحضرت سرداران ایشانرا بنابر قتل تجار بیاسا رسانید و سایر لشکر را با مرأ قسمت
نموده ملازم ساخت *

با عرضه داشتی که مبنی بر اطاعت و انقیاد بود درو درج کرده که حالا ولایت ملأاً الفهر حکم ممالک محروسه دارد چه احتیاج که فواب کامیاب بتسخیر آن تشریف آورند بخابر آن خاقان اسکندر شان ملتمنسات ایشانرا قبول نمود حکومت بالع و شبرغان و اندخود را به بیرام بیگ قرامانی ارزانی فرموده عنان مراجعت بصوب عراق مصروف گردانیده در بلده قم قشلاق نمود در بهار اراده جرگه شکار فرموده در حوالی راسفجان من اعمال ساره شکار بهم رسید و فویب بیست و چهار هزار وحش در شمار آمده و از آنجا به بیلاق بیش برماق رفته از آن محل متوجه بیلاق سورنق گردید *

گفتار در قضایائی که در بلاد روم واقع شده

درین سال شاه قلی بابا تکلو از ولایت منشا و کرمیان که به نکه ایلی اشتهر یافته با فرقه از صوفیان احرام درگاه خاقان جمجه استه روانه آذریجان گردید چون حاکم ولایت نکه ایلی ملازم سلطان با یزید بود با چهار هزار سوار جرّار بدفع صوفیان عالیمدار آمده و شاه قلی بابا با غازیان والاهمت رومیانرا استقبال کردند و بین العسكرين آتش جدال مشتعل گشته ارباب هدایت بر اصحاب ضلالت غالب آمده سودار ایشانرا بقتل آوردند و جمعی کثیر از رومیان اسیر و دستگیر شدند شاه قلی بابا مقیدانرا تمامی از تبع گذرانید و چون خبر استیله‌ی بابا بمرویان خاذدان رسید در اطراف و اکناف ولایت مذکور مسلح و مکمل به بابا ملحق شده اراده تسخیر ولایت قرامان نموده در آن حدود فرزل کردند در آن ولا قرا گوز پاشا از قبل سلطان بایزید حاکم آنجا بود بعد از وقوف آن سپاه بترتیب لشکر پرداخته دل بر حرب فهاد و بعد از تقارب فرقین فایره جدال اشتعال یافته فوجی از هر طرف بر خاک هلاک افتادند نسیم فتح بر پرچم علم بابا وزید قرا گوز پاشا قرار بر فرار داده صوفیان تعاقب نمودند و اموال ایشانرا کسیب نمودند و متوجه (۱) سیواس گردیدند چون خبر این شکست

(۱) سیواز ب

ترخان که از قبل سلطان احمد میرزا بن سلطان ابوسعید حاکم بخارا بود اورا تعظیم نموده بسموقنده نزد سلطان احمد میرزا برد و دو سال در آن دیار ماند بعد از آن روانه داشت گشته با پرندق خان که پادشاه داشت بود جنگ کوہه غالب آمده برصیران مستولی شد چنانکه مذکور گشت در قیافت مشابهت تمام بکوچجه احمد بن حسن پادشاه داشت مدت عمرش شصت و یکسال و ایام سلطنتش یازده سال ممالکش مأواً الْقَهْرَ و خراسان و حصار شادمان و بدخشان بود بعد از قتل او ولدش تیمور سلطان در سمرقند سکه بنام خود کرد و عبید خان در بخارا لوای سلطنت برآفرشت و زن شیبک خان را بعقد خود در آورد و جانی بیگ سلطان ولایت^(۱) کرمینه را تصرف نمود حاکم مازندران آقا رستم دوز افزوون روزی پیش از فتح خراسان بر زبانش جاري شده بود که دست منسست و دامن شیبک خان چون خاقان اسکندر خان شیبک خان را بقتل آورد حکم کرد که درویش محمد پیاسوی یکدست شیبک خانرا بساری بوده در دامن آقا رستم اندارد بقایه آن اعراض کوہه رحلت نمود بعد ازو فرزندش آقا محمد با تفاوت میر عبدالکریم و خواجه مظفر بتکلیف متوجه اردوبی خاقان اسکندر شان شدند در حوالي سه هزار تومن بر سر ترجمان قبول نمودند شیخ الاسلام هراتی در علم تفسیر و حدیث و فقه^(۲) فرید عصر خود بود و قرب سی سال در زمان سلطان حسین میرزا در خراسان شیخ الاسلام بود در ماه رمضان بفرمان خاقان اسکندر شان بواسطه تسنی کشته شد *

گفتار در قضایائی که در سنّهٔ سبع عشـر و تسعـمایـه واقع شـد

در این سال خاقان اسکندر شان از هرات متوجه بلاد مأواً الْقَهْرَ شد چون بیمهنه و فاریاب رسید ایلچیان از نزد عبید خان و تیمور سلطان با پیشکش بسیار و تحف بیشمبار باردوی گردون وقار ملحق شدند و هدایا را بنظر اشرف رسانیده

(۲) فریدون عصر ب

(۱) در نسخه‌ها کرمیه

بجانب دارالسلطنة هرات بر افرشت و قشلاق در آنجا مقرر شد و در محلی که عبید خان بمدد شیبک خان می آمد آتفاقاً ونتی رسید که لشکر از نک از هم پاشیده بود مغول خانم را بر داشته خائفاً خاسراً متوجه بخارا گردید *

وقایع متنوّعه

درین سال ایل پارس خان که از اولاد شیعیان بن جوجی خان بن چنگیز خان بود بر خوارزم مستولی گردید کپک بی قوشچی را بداروغی آن دیار ارسال نمود درین سال خاقان اسکندر شان خراسانرا مستخر گردانیده امارت خراسانرا (۱) بالتلندی بیگ رجوع نمود در آن اثنا شویف صوفی میر خضر ایلی خوارزم را (۲) ازو انتزاع نمود ایل پارس با لشکر بیقیاس از دشت قپچاق با آن دیار آمد شریف صوفی حکومت خوارزم را ببی گذاشت درین قشلاق میرزا سلطان ویس بن میرزا سلطان محمود بن سلطان ابوسعید که مشهور بود بخان میرزا از بدخشان با پیشکش فراوان بدرگاه خاقان اسکندر شان آمد و بعد از چند روز متوجه الکای خود گردید هم درین سال سلطان سلیم و پدرش سلطان بایزید مابین ادرنه و استنبول در موضع (۳) کوی جنگ عظیم شده سلطان سلیم بطرف طرابورزن گریخت *

متوفیات

شیبک خان بن بودان سلطان بن ابوالخیر خان بن دولت شیخ اوغلان بن ایلی ایلی اوغلان بن فولاد اوغلان بن (۴) ایله خواجه بن تفتایی بن (۵) بلغان بن شیعیان بن جوجی بن چنگیز خان مادرش قوزی بیگم است در اثنای کودکی پدرش فوت شد و جدش ابوالخیر خان اورا نگاه میداشت بعد از فوت جدش نزد قاسم سلطان که حاکم دشت قپچاق بود رفت و رعایت تمام یافت بعد از چند روز طایفه ایک را بخود متفق ساخته متوجه اترار و (۶) صیران شده از حاکم آنجا ایرنجی خان بن جانی بیگ خان شکست خورده ببخارا شنافت عبد العالی

(۱) بالتلندی بیگ ج

(۲) خوارزم را با و گذاشت ج

(۳) ب کوی را ندارد (۴) ابی خواجه ج

(۵) بلغای ج (۶) صیران ج

و بحکم قهرمان زمان بقتل رسیدند و در حالت فرار بقیه السیف از بکان نابکار از روی اضطرار خود را بسیاه آب رسانیدند و عبور آنرا موجب خلاص میدانستند و از آن غافل که در گرداب هلاکت می‌افتدند تا از کثرت مواد و اسب فهر ستحمودی با زمین برابر شد و هر که عبور میکرد ببرایلی مواد و مرکب گذشت و شیبک خان در اثنای گریز از آن استنجیز خود را بچهار دیواری رسانید که راه بدررو نداشت و جمعی از غازیان احاطه آن محوظه کرده از بکان از غایت ازدحام بر بالای یکدیگر افتاده بسیاری از اشان در زیر دست و پای ستوران هلاک شدند و بعضی که نفس چند از حیات باقی داشتند پایی بر زیر مردگان نهاده بوسرا آن دیوار می‌آمدند و بتیغ غازیان شربت مرگ می‌چشیدند و چون تمامی آنقوم که در چهار دیوار بودند کشته شدند بعضی از ملازمان موکب همایون در میان کشتنگ شیبک خان را یافتهند که از غلبه مردم خفه شده جان تسليم کرده بود خاقان اسکندر شان همان لحظه فرمود که سر پرش او را از بدنه جدا ساخته پوست کندند و پر کاه کرده بسلطان بایزید پادشاه روم فرستادند و استخوان کله اش را در طلا گرفته قدحی ساختند و در آنجا شراب ریخته در مجلس بهشت آیین بگردش در آوردند و این مطلع مناسب حال او گشت * * شعر *

کاسه سر شد قدح از گردش دوران مرا دارد این دیر خراب آباد سر گردان مرا
 (۱) ماموش و قاضی منصور و تمامی امرأ و رؤسا و اعیان طایفة اربکیه قرب
 ده هزار مرد از لشکریان آن مخدول در جنگ کاه مقتول شدند در آن دیار
 ایشان دیار نماندو مفهوم الـدین ظلموا آئی مُنْقَلِبٍ يَنْقُلِبُونَ بوضوح پیوست
 گلزار مملکت خراسان از خار و خاشاک وجود آن طایفة نا پاک پاک گشت
 در اثنای این حال خافان اسکندر شان کامران علم معاودت بجانب مرو بر
 افراخت و از کمال مرحمت سایه عاطفت بر اهل مرو اندلخت و اموال
 شیبک خانرا که سالها اندوخته بود بامرأ و غازیان قسمت نموده حکومت مرو
 را بدهه بیگ عنایت فرمود و فتحنامها بممالک ارسال داشت و علم توجّه

* شعر * -
 دوالفقار اندام از فیام انتقام بیرون آورده بزمخالفان حمله نمود -
 تیر او هر جا که پر زد آمدش نصرت ز پی
 تیغ او هر جا که دم زد شد دم او کارگر
 از نهیب مبار و صور فیزه و شمشیر شاه
 چون کشف میکرد پنهان ازدها سر در حجر
 در بهار فتح و نصرت الله زاری گشت دشت
 گرد ابر و کوس رعد و تیغ برق و خون مطر
 مدعی شمشیر میزند با دل پر ترس و بیسم
 بسته در کین شهنشه همچو نی ده جا کمر
 خاقان اسکندر شان تیغ میغارندگ را از خون اهل نام و ذنگ گلگون کرد و بذوک
 پیکان خون افشار دیده و دل مخالفانرا چون لعل بدخشان ساخت و سلطان
 غایبان (۱) نایزه خون از شریان بهادران میگشاد و پیکان دل نشان ازیکان بر هدف
 سینه دلیران آمده نقد بقا بیاد فنا میدادند و شیبک خان از وقت طلوع الشّمسِ
 والضّحى تا هنگام واللّيئِ إذا سجى پای ثبات و قرار افسرده داشت و علم عاد
 بر افراد آخربیا بهرام صولت به فیروزی دولت و بزور بازدی سعادت (۲) لشکر
 ایک را منهزم ساختند و چون آفتاب تیغ زد دشمنان بی اندازه را فرّه وار
 تار و مار ساختند -
 * شعر *

(۳) صف آن گرازان گویزان شده

چو آهو گرفتار شیران شده

اسیر آوران گشته یکسر اسیر

کماندار شان کشته از خشم تیر

از مردم خراسان خواجه جلال الدین محمود و خواجه حسین دیوان و خواجه
 عبد الله مسروق با جمعی از ایکان کشته شدند و قنبریگ و جان وفا میرزا اسیر شدند

(۱) نایزه ب

(۲) از اینجا تارو مار ساختند ب ندارد تا و مارج

(۳) بیت اول را ج ندارد

بر منحازه تغییب نمای و از زبان من بگوئی که دل قوی دار که لشکر قزباش را
منهزم میسازم چون خواجه پیغام خانوا بموی رسانید او اعراضی شده دشنام داد فتحش
نسبت بخان بر زبان راندۀ گفت بخان بگو که این لشکر بغایت پر زور است
و با این مسوی که ما داریم ایشانرا مغلوب نمیتوانیم کرد دریغ که نصایح عبارا
قبول نکرده ما را و خود را بکشتن دادی و عیال و اطفال ما را اسیر قزباش
گردانیدی بعد از آن بتصنیف صفوی پوداخت - * شعر *

از آنسوی خان قیامت شکوهه
بیماراست صدقی چو البرز کوهه
یمین و یسارش شد آراسته
ز خیل هزاران نو خاسته
همه پوست پوشان چوشیر و چو ببر
در آهن فهان گشته یکسر چو ابر
جهانان و پیرانشان ساده روی
نهنگان ندارند برسوی مسوی
خود در قلب لشکر بایستاد و میمنه و میسره را بقدیر بیگ و جان وفا میرزا حواله
نمود و خاقان ظفر لوا از رسیدن امیر بیگ بموك اعلی از قرب وصول اعدا
واقف گشته بتعجبه جنود ظفر و زود اقدام فرمود و میمنه و میسره را بامرای
نامدار مثل امیر فجم ثانی و بیرام بیگ قرامانی و چایان سلطان استاجلو و دیو
سلطان روملو و حسین بیگ لله و ابدال بیگ دده و زینل خان شاملو و بادنجان
سلطان روملو مقرر گردانید (۱) بعد از آن از صهیل اسبان تازی و انجار بختیان
حجازی و از صدای نقارة و فغیر غلغله در سپهر مستدیر افتاد - * شعر *

در زمین افتاد از سم ستوران زلزله

وز غریبو کوس گوش آسمان گردید کر

از زمین و آسمان بروخاست گرد رستخیز

فتنه و آشوب محشر اشکارا شد مگر

بعد از آن بهادران دیو خوی و غازیان رزمجوى شمشیر کین آختند و بر یکدیگر
ناخند فروغ تیغ چون صاعقه ساطع نایره بیداد می افروخت و سقان بسل برق
لامع خرم من حیات میساخت و خاقان اسکندر شان دستار از تاج باز کرده شمشیر

(۱) بعد از آن چون از شیهه اسپان تازی و از صدای نقارة ج

با سیصد سوار بر سر پل محمودی باز داشت مقرر آنکه چون امیر بیگ سیاهی سپاه ازبک را مشاهده نماید فرار نموده بموجب همایون پیوندد تا مخالفان دلیر شده از سیاه آبی که در آن راه بود بگذرند چون شیبک خان از معاودت جنود ظفر نشان مطلع گشت پنداشت که آنحضرت عذان یکران تا حدود عراق و آدریاچان باز نخواهد کشید روز اول از جهت رعایت حزم از مردم بیرون نیامده با دولتخواهان مشورت نمود قنبر بیگ و جان وفا میرزا که از اعظم امراء بودند بوقف عرض رسانیدند که انساب آنکه دو سه روز دیگر توقف نمایم تا عبید خان و تیمور سلطان بما ملحق شوند بعد از آن بیرون روم چرا که کوچ کردن قزلباش از روی فربیست نه از مدد ضعف شیبک خان که این سخن شنید از آنجا که عجب و غرور برو مستولی بود آغاز دشنام کرد قنبر بیگ و جان وفا میرزا خاموش شدند و مغول خانم که زن شیبک خان بود گفت شما مکرر کتابات تعزض آمیز بخاقان اسکندر شان فرستاده ویرا بجنگ طلب فرمودید او با سپاه مانده و رفیع از راه دور بمو آمد و شما خاک بی فاموسی بر سر خود پاشیده از شهر بیرون فرقه دید حالیاً صلاح در آنست که رعب و هراس بخاطر راه نداده با دل قوی بمیدان محاربه روید که چنین بد دلی عیب مردانست * * شعر *

چه ازدیشه داری ز شمشیر و تیر   دو سه پاره فان دگر خورده گیر
ز ناموس و نامت اگر سر بهست   سرت را ز دستار معجسر بهست

از سخن مغول خانم عرق غیرتش در حرکت آمده و صباح روز جمعه با سپاه بسیار چون اوراق اشجار و قطرات امطار قدم از دروازه حصار بیرون نهاد با وجود آنکه مجال جدال نبود و طاقت مقاومت محل می نمود اما بنگام خود را در کام فنهنگ انداخت چون نزدیک بقریه محمودی رسید امیر بیگ ترکمان با فوجی از غازیان بوادی فرار شافت شیبک خان بسان برق و باد از سیاه آب عبور کرد چون عساکر نصرت شعار را مستعد جدال و قتال دید متغیر گردید منقول است که چون نظر شیبک خان بر لشکر قزلباش افتاد از مباردت نادم شده در حین تغییر خواجه محمود وزیر را گفت که نزد جان وفا میرزا رفته ویرا

چون کشش و کوشش بسرحد افراط رسید و ظلام لیل نور باصره را از رویت اشیاء
عاطل گردانید هر یک از آن دو فرقه در منازل خود فرو آمدند بشرایط پاس
پرداخته مانند نظارگیان میدان آسمان تا وقت طلوع صبح دیده برهم نزدند
صبح امروأ مانند شیران خشمگاک با فوجی کثیر از دلاوران بی باک روی
بنسخیر شهر آوردند و از لشکر ازبک جمعی از پیاده و سوار و بهادران روز پیگار بیکبار
از در دروازه بیرون امدهند *

* شعر *

ز دروازه ها شورش انگیختند سوار و پیاده فرو ریختند
برون از عدد مدبیر شور بخت چوریگ بیابان و برگ درخت
دست بازداختن تیر و راندن تیغ دراز کردند از وقت چاشت تاریت و اللیل
إذا سجعی بر افراشت تا آنزمان که پرچم سنجق نار حامیه شانه زند آتش
پیگار اذا زلزلت الارض زلزالها حکایت میکرد و زمین از گرد پیاده و سوار تفسیر غلبت
الروم في ادنی الارض میگفت و از دلاورانی که در آن معركة آثار شجاعت
بهپر رسانید میرزا محمد طالش بود که چون پلنگ خشمگاک خلقی را بر
خاک هلاک می انداخت و بشمشیر دو کار مخالفان را بکرو میساخت
تا بعضی از غازیان زخم دار گردیدند برین قیاس هفت روز بر ظاهر مرو نایره قتل
التهاب می یافت و شرار قتل بر صفحات رخسار مردم اندرون و بیرون می تافت *

گفتار در جنگ سلطانی و کشته شدن

محمد خان شبانی

چون روزی چند خاقان سعادتمند مرو را محاصره نمود دری از فتح
و فیروزی بر رویش نگشود بر خاطرش گذشت که یک کوچ بر عقب نشیند
تا شبیک خان دلیر شده از مرو بیرون آید آنکه عود نموده دمار از روزگار او بر
آورد و باین رای عمل نموده در روز چهار شنبه بیست و هشتم شعبان در ظاهر
مرو در حرکت آمد و در نواحی قریه محمودی که از آنجا تا شهر سه فرسنگ است
نزول نمود و یکروز و دو شب در آن منزل توقف فرمود روز دیگر امیر بیگ ترکمانرا

در فواحی قریه طاهرمایاد ازبک و قزاباش بیکدیگر رسیدند دست باستعمال آلات کارزار بودند از برق تیغ آبدار آتش حرب و پیگار اشتعال یافت و از صاعقه خنجر آتشبار سینه مسدان کار مانند اخگر می تافت دانه محمد بتیر یکی از ازبگان شربت شهادت چشید مع ذلک غازیان بواسطه قوت دولت شاهی رایت تفوق بلند گردانیدند و لشکر ازبک را بدورون مسو دوانیدند و مقارن این حال خاقان اسکندر شان در بیستم شعبان در ظاهر مسو نزول اجلال فرمودند و از دلیران سپاه قزاباش دیو سلطان روملو و چایان سلطان استاجلو و بادنجان سلطان روملو و زینل خان شاملو و میرزا محمد طالش با فوجی از دلاوران تیغ جلادت آخته بطرف دلاوزه تاختند و صورن انداختند از لشکر بهرام قهر ازبک طایفه از شهر بیرون آمده باشتعال آتش قتال پرداختند و جمعی کثیر از طرفین کشته تیغ و تیر شدند و چون بواسطه غروب آفتاب جهانتاب نقاب ظلمانی به پیش قوت باصره انسانی حایل گشت هر یک از فریقین در منازل خود فرود آمده شب پاس داشتند *

* شعر *

چو صبح از میان تیغ کین برکشید بدام ازدر شام را در کشید امرای نامدار سوار گشته روی بمخالفان آوردند و از آنجانب فوجی از ازبکان در برابر آمدند و بار دیگر دلاوران جوشن پوش چون بحر اخضر آغاز جوش و خوش نمودند و بضریب شمشیر بران و فیزه جان ستان در خانه تن پهلوان رونها گشادند *

* (۱) شعر *

جز سپر نقشی نمی گردید آندم در خیال
جز سنان چیزی نمیکرد آنزمان در دل گذر
تارک و ترک و کله و کله را یکموی فرق
در میان نگذاشت قطعاً زخم شمشیر و تیر
تیغ گاهی تن زمی گاهی زبان کردی دراز
بردی از زخم زبان گردنشانرا زخم سر

* شعر *

ز گلبدانگ شیر افکنـان دلیر گویزان شد از بیشه آن شرزة شیر
 سپهـدار توران بتازان سمنـد نه ایستاد تا دامن شهر بند
 و از سهم پیکان ماهی پشت بسان ماهی بر خشکی اضطراب میکرد و از بیم خدگ
 مار رفتار چنانـکه مار پوست افکند زره می انداخت و از توں سپاه شیر صولت
 در دیده مورـه میجست بعد از فوار او جان وفا میرزا با مردم معاوـا الفـهر از عقب
 خان بطرف مرو شناخت شیبـک خان خاطر بتحصـن قرار داده رعیـت بیرون
 شهر را بشهر آورـه برج و باره مرو را بطريقـی مستحکم گردانـید که شرح آن
 بنوشتـن راست نیایـد رسولـن در باب طلب عبـید خان و تیمورـسلطان بسمـقـنـد
 و بخارـا فـستـاد این اخبار در نواحـی طوس بـخـاقـان اسـکـنـدر شـان رسـید بـغـفسـ
 فـقـیـسـ احرـام طـوـافـ آـسـتـانـ مـلـیـکـ آـشـیـانـ اـمـامـ هـشـتمـ عـلـیـ بنـ مـوـسـیـ الرـضاـ
 صـلـوـاتـ اللـهـ عـلـیـهـ وـ عـلـیـ آـبـائـهـ وـ اوـلـادـهـ بـقـدـمـ نـیـازـ وـ اـخـلاـصـ بـآـنـ عـتـبـةـ كـعبـةـ
 اختـصـاصـ شـتـافتـ *

* شعر *

در آمد بـآن روضـهـ جـانـ سـوشـتـ
 قـیـامـتـ نـدـیدـهـ شـدـ اـنـدـرـ بـهـشتـ
 چـوـ کـرـ آـسـمـانـ قـدـرـ عـالـیـمـقـامـ
 طـوـافـ چـنـانـ کـعبـةـ رـاـ تـمـامـ
 بـرـونـ آـمـدـ آـنـ مـاـهـ نـاـ کـاسـتـهـ
 لـبـ اـزـ آـسـتـانـ بـوـسـیـ آـرـاسـتـهـ
 فـلـکـ رـاـ بـزـیرـ قـدـمـ پـیـستـ دـاشـتـ
 سـادـاتـ عـظـامـ وـ نـقـبـلـیـ گـرامـ وـ سـایـرانـ مـجاـهـدـانـ آـنـ سـدـهـ سـدـرـهـ مـقـامـ رـاـ باـصـنـافـ
 اـحـسـانـ وـ اـذـعـامـ خـوـشـدـلـ وـ مـسـرـورـ گـردـانـیدـ درـ آـنـ اـنـثـانـ قـرـاوـالـنـ لـشـکـرـ فـیـروـزـ اـثـرـکـهـ
 بـحـوـالـیـ جـامـ رـفـتـهـ بـوـدـنـدـ چـنـدـ نـفـرـ اـزـ اـعـیـانـ خـصـمـاـیـ دـیـنـ وـ دـولـتـ رـاـ اـسـیـرـ کـرـدـهـ
 بـدـرـگـاهـ اـقـدـالـ پـنـاهـ آـورـدـنـ دـسـتـفـسـارـ اـحـوالـ آـنـ مـدـبـرـ نـایـکـارـ وـ جـمـاعـتـ تـیـهـ دـوـزـگـارـ نـمـوـنـدـ
 اـزـ تـقـرـیرـ چـنـانـ مـعـلـومـ شـدـ کـهـ بـجـانـبـ مـرـوـ فـرـارـ کـرـدـهـ اـسـتـ بـنـابـ آـنـ رـایـاتـ نـصـرـتـ
 آـیـاتـ بـجـانـبـ مـرـوـ درـ حـرـکـتـ آـمـدـهـ وـ اـزـ سـرـخـسـ دـافـهـ مـحـمـدـ بـیـگـ اـفـشارـ رـاـ بـاـ
 فـوجـیـ اـزـ غـارـیـانـ جـرـارـ بـرـسـمـ مـنـقلـاـیـ بـجـانـبـ مـرـوـ رـوـانـ سـاخـتـ چـونـ شـیـبـکـ
 خـانـ اـزـ قـرـبـ مـقـدـمـهـ عـسـاـکـرـ نـصـرـتـ نـشـانـ وـ قـوـفـ یـافتـ جـانـ وـفاـ مـیرـزاـ وـ قـبـیرـ
 بـیـگـ رـاـ کـهـ اـزـ عـظـمـاـیـ اـمـرـاـیـ اوـ بـوـدـنـدـ بـاـ جـمـعـیـ اـزـ بـهـادرـانـ باـسـقـبـالـ اـرسـالـ دـاشـتـ

هرات گریخت احمد قنطراط که حاکم استراباد بود او فیز فرار کرده بجانب خوارزم رفت و ارباب استراباد مثل سید رفیع بابا نور وغیرهم با پیشکش فراوان در بسطام بعزم بساط بوسی مشرف گشتند در خطه جاجرم خواجه مظفر بتکچی شرف ملازمت یافت *

مظفر ز چرخ بزین فام او همایی ظفر سایه در دام او
قدیم ساخت از سربپا بوس شاه سر قدر سودش بخورشید و ماهه
شه از نام فرخنده اش فال زد که مرغ ظفرسوسی ما بال زد

از آنجانب شیبک خان از یوش هزاره با دل بصد پاره باز گشته در بلخ جهان آرای مقیم بود که احمد سلطان بهرات رسید و بعرض رسانید که خاقان اسکندر شان با سپاهی که نطاق عدد و بیان از ^(۱) احصای او بنگ آید و کمیت خوش رفتار قلم را در میدان استیغای آن پا بنگ آید و کمان دارانی که بزخم تیر فسر طایر را از اوج فلک بزیر آورند و با تیغ گدارانی که ^(۲) بحدت شمشیر تیز نفیر رستخیز از جان مربیخ خونریز برآورند و با نیزه بارانی که بسر نیزه در شب تیره ماهی را از قعر دریا بیرون آورند و با دلیرانی که روز مصادف را شب زاف پندازند و زخم رماح را ثمر ملیح شمارند *

ملک مانند و دیو آین فلک تاثر و کوه آلت
نهنگ ^(۳) آسا و شیر آفت پلنگ آشوب و پیل افغان
^(۴) دلیرانی که از گردون بذوق رمح سیاره
ریومندی چو گنجشکان بمفار از زمین ارزن
آهنگ رزم کرده بولایت خراسان رسید و شیبک خان با آنکه دائم زبان بلاطف و گزاف گشوده میگفت که عذریب لشکر بحدود عراق و آذربایجان خواهم کشید و بعد از تسخیر آن مملکت متوجه حجاز خواهم شد آنقدر خوف بروی استیلاه یافت که پیش از آنکه جنود نصرت شعار بسیزار آید در آخر رجب در روزی که قمر در طریقه محتقره بود از هرات بمرو گریخت *

(۱) احصای ب (۲) بحدت ج (۳) آثار ج (۴) این دو مصراج فقط در ب

* شعر * دلاروی او بهر جا هزب بیشهه هیجبا *

ز ضرب سفانش فلک پشت خم اسیر کمندش دو صد شاهه جم
در آوردگه تیغ چون بر کشد سر سرکشانوا بخون در کشد
ابو الفضل کمال الدین سونجک بهادر خان اطال الله تعالی با اجتماعی امرأ
و مقربان تعیین فوصایم و فرزند درج اللائج شجاع الدوران تمساح جیحون الصلاة
فی المیدان حمزه بهادر خان در بنانغار و فرزند عمدۃ الملک فی الافق تهمتن
بالاستحقاق سلیم الدین مهدی بهادر خان در جوانغار باجتماع امرأ و دلاران
عساکر دین که از اذجان و قند بادام و شاهروخیه و تاشکند و شهر سبز و اطریبا
و سیران و ارگنج و خوارزم و جیحون کنار و کاشغر و منقت تا نواحی پیچاق
و قلماق مقرر شده که استادگی نمایند و با مخالفان حرب^(۱) حریاً نمایند و اعیان
دولت که در آن معركة حاضر باشند پای و قار در زمین تھور نگاه دارند باشد که
بتوفيق الله تعالی از خزانه و ينصرك الله نصراً عزيزاً نصرت استقبال نماید
اعلام نمایند که در چه محل مکان مقاومت خواهد بود و السلام بذار آن عزم
و توجه بدآن جانب تصمیم یافت تواجیان بهرام صولت جهت اجتماع لشکرهای
ممالک محروسه باطراف و اقطار بلاد و امصار در حرکت آمدند سپاهی بعدد
قطرات امطار همه تیغ زن و نیزه گذار *

یکایک تیغ زن چون نرگس یار سراسر صفت شکن چون زلف دلدار
در اردوبی همایون جمع گشته اعلام نصرت اعلام از النگ سلطانیه بطرف ری در
حرکت آمد *

ز جنبیدن آن سپاه گران بجنبد گیتی کران تا کران
ز^(۲) سم ستوران هنگامه سوز زمین پرده ها بسته بر روی روز
خرامیدن شرزا شیران مست کمرگاه گاو زمین می شکست
از ری عنان یکران بصوب ولایت دامغان تافت حاکم آن بلده احمد سلطان که
داماد شیبک خان بود چون از توجه عساکر ظفر شعار واقف گشت بطرف

همه مسلمانان باید که تمامی راههای که متعلق برآ کعبه معظمه است ساخته و پرداخته نماید که عساکر نصرت مأثر داعیه نموده اند که بزیارت مشرف شوند ساوری و پیشکش طیار نمایند و سکه بالقاب همایون ما در ضرائبخانه موشح سازند و در مساجد جمعه بالقاب جهانگیری ما خطبه ملقب سازند و خود متوجه پایه سریر اعلی شود و الا که از حکم همایون نَفَذَ اللَّهُ تَعَالَى فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ و مغاربها عدول و انحراف و تمدد و انصراف ورزد فرزند ارجمند دلپسند سعادتمدین بناجیع سلطنت و جهانداری مبارز ظفر و اقتداری سیاوش کاوس هوش چنانکه وارد است *

جوان و جوان بخت و روشن ضمیر بدولت جوان و بتدبیر پیر
بدانش بزرگ و بهمت بلند بیبازو دلیر و بدل هوشمند
ابو المبارز عماد الدین عبید الله بهادر خان ایقاۃ الله تعالی با جماعتی امرأ
و لشکریان سرحد بخارا و سمرقند و هزاره و نکودای و غور و غریستان بسر او
خواهم فوستاد تا او را بقهرو و سیاست مقهور سازند و اگر چنانچه مسخر نشود دیگر
فرزند خلف نوجوان مقصود سلطنت دوران حافظ بلاد امن و امان قامع الکفر
و الطغیان آنکه (۱) مرکب ظفر بهرجای که راندی از مقصود کشور بفتح و فیروزی
مفتوح گردانید *

دولتش اندر رکاب و فتح استقبال او هر کجا زمی فهد جوق ملایک لشکریش
درتگ دریا فنهنگ از برق تیغش میجهد بیشهها از شیرخالی از خیوف (۲) پیکرش
ابو الفوارس تیمور بهادر خان اطال الله اعمارة با جماعتی امرأ و لشکریان سرحد
قدھار و بغلان و حصار شادمان و بدخشان و نواحی ترکستان متوجه شوند تا آن
ولایت را بکف اختیار و قبضه اقتدار مسخر سازند و اگر چنانچه نعوذ بالله دیگر
دار متعدد شود رایات نصرت شعار فرست آثار را متوجه خواهم فرمود اول فرزند
اعز غنچه گل مواد و تسکین جان و قوت جگو و فواد آنکه مشهور شده ضرب

(۱) آنکه مرکب ظفر که بهر طرف راندی از مقصود کشور بفتح و فیروزی نصح گردانید ج از مقصود کشور بفتح و فیروزی مفتوح گردانید ب (۲) لشکریش ج

و عزیمت جهانگیری مصمم و فیت کشور گشائی جزم کرده هر روز سلسله آمد و شد را بحکایات وحشت انگیز و رسیل و رسایل را بروایات دورت آمیز^(۱) تحریک مینمود و مکرراً معدودی از جنود غیر معمون بحدود ممالک محروسه و ولایات مأنوسه فرستاده دست تطاول بی سببی بهبود و غارت و سلب عجزه و مسماکین میگشود و کتابت بی ادبانه که سوادش اینست اوسال کرده *

کتابت

اسمیل داروغه بعنایت بلا نهایت سلطانی شرف اختصاص یافته بداند که تدبیر امور مملکت داری و تسخیر بلاد و تقمیع اعادی و تکثیر افیاض بداعی خیر آثار^(۲) و رونق بقاع خیر جان افزا از عهد ازل فیاض لم یزل بقبضه اقتدار و اعمال اختیار جد بزرگوار سعید شهید طاب الله ثراه و جعل الجنة مثواه تقویت فرموده و سریر عدالت و مرحمت در بارگاه عطوفت و رفعت جهانگاری^(۳) بخطیه سیاست ما قیام یافته و سکه شیر مردمی در ضربخانه دلیری و فیروزی بالقابل همایون ما موشح گشته و صدای امامت و ندائی خلافت از هائف غیب بما رسیده پس بدلیلی معلوم می شود از قول حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله که فرمود که الولد سر ابیه مقرر است که میراثی که از پدر ماند به پسر میرسد و مستحق و سزاوار اولاد است و دیگر از روی اصطلاح عقلی آنکه شب ظلمانی که پیدا شد و ستارگان در آسمان پدید آمدند بتخصیص سهیل از محلی که طلوع نمود یک نیزه تقریباً از سرکوه بالا آمد و رنگ خود را زرد نمود و ساعتی لرزید از هیبت طلوع نمودن آفتاب چون صبح صادق دمید^(۴) بهمان محل که بر آمده بود فرو میرود و همچنین ظهور ما از جانب مشرق و طلوع او از حد مغرب از طلوع سهیل و آفتاب قیاس کند دیگر آنکه چون زیارت کعبه معظمه تشریفاً و تعظیماً رکنی از ارکان اسلام است و فرض بر

(۱) مروج و رونق نقایع جرجان فرساچ در رونق نقایع خیر جان ب

(۲) اصلاح ج (۵) چون صبح صادق بهمان ج

(۳) بخطبه ج

و جسد اورا حسب الفرمان قضاً چریان بنجف اشرف نقل کردند و منصب او را
با میریار محمد خوزانی من اعمال اصفهان شفت فرموده اورا نجم ثانی لقب
کردند مولانا امیدی طهرانی قصیده باش او گفته چند بیت نوشته *

زهی جوهرت گوهر آسمانی توئی عقل اول توئی نجم ثانی
رواق حرم را تو رکن عراقی عراق عجم را سهیل یمانی
بگو تیغ زرگار پر جوهرت را کزانش بود آتش فتنه فانی
بود طوفه دریایی از آب و آتش تنق بسته بروی بخار دخانی
چه ماهیتی ماهی جوهرش را که در آب و آتش کند زندگانی

گفتار در قضایائی که در سنّه ستّ عشر و تسعمایه واقع شده مکار به نمودن خاقان اسکندر

شان با شبیک خان ازیک

از آن زمان که شبیک خان بر ولایت خراسان استیلاه یافته بود خاقان اسکندر
شان پیوسته نقش مقالله و مقابلله او را بر لوح خاطرو صفحهٔ ضمیر متنقش و مرتسم
میگردانید اماً جهت حوادث متذوّعه آن عزیمت از حیّز قوت بفعل نمی آمد
تا دین سال که در خاطر عالی از ممرّ ولایت عراق و فارس و گرمان و شیروان
و آذریایجان و دیار بکرو عراق عرب دغدغه نماید و خبر استیلاهی شبیک خان
بر خراسان و بدخشان و ملأاً الْهَر و تاشکند و ترکستان مکرراً بسامع همایون رسید
باعث دیگر آنکه شبیگ خان شبیانی خیال شهریاری و آرزوی کامگاری در
دماغش متمنّ گشته بود و آینین عدل و داد که شیوهٔ سلطیین نیکو نهادست
بظلم و بیداد مبدل نمود و در^(۱) فتنه و فساد بر روى عجزه و مساکین گشود
و از منهج قدیم و صراط مستقیم و آن هدا صراطی مُسْتَقِيمًا فَإِنَّهُ^(۲) که کنایه از
مذهب^(۳) حق امامیه و مسلک مستحسن فرقه^(۴) ناجیه است عدول نموده

(۱) تا چه ب

(۲) حق ایمه امامیه ج

(۳) حتنه ب

مارا طمع بملک عراق خراب نیست تا مکه و مدینه نگیرم حساب نیست
خاقان اسکندر شان در جواب نوشت *

هرکس بجهان غلام^(۱) علی بو تواب نیست
صد مکه و مدینه بگیرد حساب نیست

و هم درین سال شیبک خان از قاسم سلطان پادشاه دشت قیچاق شکست
خوردۀ پیشان حال بخراسان آمد بعد از آن بسر قوم هزاره و نکوری که در
کوهستان زمین داور بودند لشکر کشیده کاری پیش نتوانست برد و هم درین سال
خاقان اسکندر شان در ماه صفر ابدال بیگ دده را که صاحب الکای قزوین
و ساروخ بالغ و زی بود عزل کردۀ الکای اورا بزینل بیگ شاملو شفقت فرموده
اورا خان لقب کردند و منصب صدارت که امر عظیم بود بلا مشارکت بامیر سید
شریف شیرازی که از دخترزاده‌های امیر سید شریف علامه بود تفویض فرمودند
و در تبریز حسین بیگ لله را که امیر الامر بود عزل فرموده منصب اورا به محمد
بیگ سفره چی استاجلو ارزانی فرمود و ملقب بچایان سلطان گردید و هم درین
سال قاضی محمد کاشی که در دیوان عالی منصب صدارت بامارت جمع کردۀ
بود خونهای ناحق ریخته و بانواع فسون اقدام نموده بود حکومت یزد و کاشان
و خیلی از محل عراق عجم بدرو مرجوع بود در آن اوقات حکومت شیراز نیز
بدو تعلق گرفته بود بفرمان خاقان اسکندر شان اورا بقتل آوردند *

متوفیات

فریدون حسین میرزا بن سلطان حسین میرزا چون شنید که شیبک خان
بر سر قاسم سلطان رفتۀ از میان ترکمانان یقه بیرون آمده قلعه کلاس را بدست
آورده^(۲) و حاکم مرو قنبر بیگ با فوجی از جنود ازبک بر سر کلاس رفتۀ فریدون
حسین میرزا را بدست آورده بقتل رسانید و نجم الدین مسعود که وکیل خاقان
اسکندر شان بود در موضع^(۳) خمنه نواحی تبریز بمرض ذات الجنب در گذشت

(۱) حمنه ج

(۲) تا رسانید ب ندارد

(۳) در نسخها علی نیست

سر کنگرهش بر فلک کرده راه شده ارّه برق خورشید و ماه
 فیقتد ز بس رفعت پایه اش پس از قرنها بر فلک سایه اش
 لشکر منصور چون قضاى میبرم در حوالی آن قلعه محکم فرود آمدند یار احمد
 آقا و محمد بیگ با فوجی از مردمان کار دیده و گرم و سرد روزگار چشیده که نسر
 طایر از بیم تیرشان در خطر بود و کوه راسخ از زخم تفنگشان برحدیر در آن قلعه
 ساکن بودند آغاز انداختن تیر و سنگ کردند از اینچنانب نیز دلیران آهینین چنگ
 آهندگ چنگ کردند و نقابان بذنب زدن دست برآوردند بروج آن حصار را
 بسان غریال سوراخ سوراخ کردند یار احمد آقا و (۱) محمد بیگ دانستند که
 مهم خالی از اشکالی نیست لاجرم با تیغ و کفن بدراگاه خاقان صفت شکن
 شتافته بذنتر عاطفت شاهزاده مقتخر و سرافراز گردیدند پس آنحضرت قلاده
 حکومت در بند را بگردن منصور بیگ انداخت و حکم همایون شرف نفاد
 یافت که نعش مطهر سلطان الاولیاء سلطان حیدر را که (۲) در تبریزان مدفون
 بود باردبیل نقل کنند و زمرة از خواص متعدد آن خدمت شده جد شریف
 آنحضرت را از خاک بیرون آورده بمحققه نهادند و بمقبره آبای عظامش دفن
 کردند با وجود امتداد زمان اعضاي روح افزایش از هم نپاشیده بود آنگاه خاقان
 عالم پیغاه عنم انصراف جزم گردانیده از آب (۳) کر عبور نموده در دار السلطنه
 تبریز نزول اجلال فرمود *

وقایع متنوعه

درین زمستان شیبک خان سپاه فراوان از راه بیابان بتاخت کرمان فرستاد
 و ازگان بعضی الکای آن ولایت را غارت نموده خواجه شیخ محمد کلانتر کرمان
 را بقتل آورده و بطرف خراسان معاودت نمودند و هم درین سال شیبک خان
 کتابتی بخاقان اسکندر شان فرستاد و این بیت را در آنجا نوشته بود * شعر *

(۱) احمد بیگ ب

(۲) که نا آن غایت در تنه سوان بود ج

(۳) آب کرد ب

گفتار در قصایدی که در سنّه خمس عشر و تسعمایه واقع شد رفتن خاقان اسکندر شان نوبت ثانی بشیروان

خاقان چهلن در میان زمستان که از شدت برد در میان زمین و آسمان
قطرات باران بسان لایی عمان منجمد میگشت و مرغ آبی اگر توائی خود
را با مرغ کبابی در یک سینه کشیده از سر متاع جان در میگذشت *

* شعر *

مرغ آبی می‌کند از سوز دل خود را کباب
هر کجا همچون سمندر بوی آتش میبرد
از دم باد خنک لبهای خوبان شد کبود
آه ازین سرما که رنگ از روی آتش میبرد

از خوی علم هدایت آیت بجانب شیروان بر افراحت موکب عالی بعد از
طی منازل و مراحل بکفار آب کرسیده از جسری که با مر آنحضرت بسته
بودند عبور نمود شیخشاوه از توجه خاقان عالیجاه اطلاع یافته در قلعه بیقرد تحصیل
نمود بعد از آن اردوبی گردون شکوه بصوب باکو در حرکت آمد کوتول آن حصار
با تحف و هدایا بدرگاه عالمپناه شناوند بانعم و خلعت خاص اختصاص یافت
خاقان کامران از باکو بشابران رفت والی آن ولایت چون از عظمت و شوکت
آنحضرت وقف شد اقبال مثال باستقبال شناوند غاشیه متابعت بردوش گرفته
منظور نظر التفات گشت بعد از آن آنحضرت علم نهضت بجانب دریند بر افراحت
و آن حصاریست در غایت استواری مشهور و بکمال ممتاز در افواه و السنه
منکور مرغان هوای فضایش با نسر طایر همراه و ماهیان خندق عمیقش با گار
* شعر *

بسد سکندر درش توأمان فرود آمده برجی از آسمان

زمین دمسار *

میرزا بی (۱) استجازه خان بطرف آب از ترک و میان ترکمانان یقه رفت شیبک خان از ولایت بسطام تا نهایت ولایت ترکستان بتصوّف در آورد تایستان در الذکر رادکان بیلاق میکوک و زمستان بماورأ النهر می شناخت *

وقایع متنوعه

درین سال خاقان اسکندر شان منصب امیر الامرائی را بشیخ نجم زرگر عنایت فرمودند و مهر اورا در دیوان اعلیٰ بر بالای جمیع مهرها زدند و هم درین سال بدیع الزمان میرزا از صدمات لشکر ازبک فرار نموده بدرگاه خاقان اسکندر شان آمد بموجب فرمان آنحضرت بیرام بیگ قرامانلو ویرا استقبال نموده بمجلس بهشت آیین در آورد بدیع الزمان میرزا بشرف دستبوس نواب اعلیٰ مشرف شد در جای مناسبی قرار گرفته عنایت و رعایت شاهی سرافراز گردید *

متوفیات

کور شاهرخ ولد علاء الدّوله ذوقالقدر دیدهای وی از دیدن اشیا عاطل بود و سبب کوری او آن بود که در سنّه اربع و تسعین و ثمانمایه بوداق بیگ ذوقالقدر اوغلی نزد سلطان بازیزد پادشاه روم رفته و از روی لشکر گرفته بر سر شاهرخ بیگ شیخخون آورده اورا دستگیر گردانیده جهان بینش را میل کشید علاء الدّوله ذوقالقدر بتاییر انتقام بر سپاه روم جنگ عظیم کرده بوداق بیگ فرار ذمود بعد از آن محال اوغلی اسکندر بیگ که سردار رومیان بود دستگیر کرده نزد پادشاه مصر سلطان (۲) قانصو فرستاد و از نوادر اتفاقات آنکه درمیان لشکر استاجلو کوری بود و دائم بخدا می نالید و میگفت الٰهی کور را اسیر کور گردان و در جنگی که مذکور گشت کور شاهرخ گرفتار آن کور گردید هم درین سال محمد مقيم بن امیر ذوالقون ارغون در قندهار باجل طبیعی در گذشت *

(۲) همیشه درب قانیسا و قانیساو

(۱) فی النسخ استخار

و قایتمس بیگ بودند و اورکمز بیگ و قایتمش بیگ را زده گذاشته سه نفر دیگر را بقتل آورده سرهای ایشانرا با آن دو نفر بدرگاه خاقان اسکندر شان فرستادند در آن اوان آنحضرت از قشلاق خوی متوجه عراق عجم گشته بود ملازم خان محمد در همدان سرهای دشمنانرا با اسیران بآستان ملایک آشیان رسانیده کیفیت جنگ را معروض گردانیدند خاقان اسکندر شان^(۱) اورکمز بیگ را آزاد گردانیده ملازم ساخت و بجهت خان محمد تاج زر دوزی و کمر شمشیر مرصع ارسال نمود علاء الدّوله ذو انقدر بعد از شنیدن این خبر قطرات اشک از فواره دیده فرو بارید و نمد سیاه پوشید و امرلای وی نیز پلاس ها در گردن انداختند و تعزیتی داشتند که در هیچ زمان وقوع نیافته بود و دانست که پیش ازین طمع در مملکت دیار بکر کون آب در هاون سودن و آهن سرد کوفتن است *

آمدن شیبک خان ازیک باستراباد و گریختن بدیع الزّمان صیورزا

درین سال شیبک خان از آب آمویه عبور کرده متوجه استراباد گردید و بدیع الزّمان میرزا از قرب وصول اعدا خبر یافته فرزند خود میرزا محمد زمانرا در قلعه دامغان نزد عمش فریدون حسین میرزا گذاشته با اندوه فراوان متوجه عراق و آذربایجان گردید شیبک خان ایالت استراباد را بخواجه احمد قنقراط تفویض نمود چون ماهیجه رایات ظفر آیات خانی در کمال حشمت و کامرانی از افق دامغان طلوع نمود محمد زمان میرزا و فریدون حسین میرزا و سایر امرایی که در آن بلده بودند خاطر بر تھصیں قراردادند ازیکان بد روز همانروز قلعه را دایره وار دیمان گرفتند و مانند سور و ملح روى بشهر نهادند بعد از چند روز شاهزادگان ایلچیان، بخدمت خان فرستادند و امان طلب کردند بعد از عهد و پیمان بدرگاه خان شناخته ملحوظ نظر عذایت و شفقت شدند میرزا محمد زمان رخصت وقتی بجانب آذربایجان حاصل نمود فریدون حسین

(۱) خاقان اسکندر شان اور کیز بیگ و قایتمس بیگ را آزاد گردانیده ملازم ساخت ج

بیگ بحرب خان^(۱) محمد استاجلو روان ساخت خان در بیلاق مذکور این خبر نا خوش را شنیده بحمهید آمد و با سه هزار سوار جرار که هریک درمیدان جلادت ثالث رستم و اسغندیار بودند در بوابر لشکر ذو القدر صف آراستند و از آنجانب کور شاهرخ و احمد بیگ با یارده هزار سوار بمیدان جمال آمدند در اثنای تصفیه صفوف قبل از استعمال^(۲) سیوف سگهای تازی و توله که در هر دو لشکر بود درمیان صفین باهم مبارله نمودند سگهای لشکر استاجلو سگهای جنود ذوالقدر را گریزانیدند تا قلب لشکر ایشان رسانیده غازیان از مشاهده این حال که از فوادر بود بدیدن پیکر فتح و ظفر امیدوار گردیدند نخستین لشکر ذو القدر بازگیختن غبار جنگ و شین پرداخته نزدیک بقلب جیش نصرت اثر رسیده مستعد استعمال آلات پیگار گشتند خان محمد قطب وارپای وقار در مرکز قرار چون اساس دولت خویش استوار گردانید و حکم کرد که عساکر ظفر فوجام مرکب مبارزت در میدان مسابقت بجهانند و از مقر خود حرکت نمایند چون ذو القدران بدآن دلاران رسیدند بموجب کلمه و قَدَّافِ فی قلوبِ الرعب از مهابت غازیان موئید خاپف گشته جلو اسیان خود کشیده حیران بمانند و بعد از آن بهادران استاجلو دست تهاور از آستین جلادت بیرون آورده بیک دفعه برایشان تاختند و جمعی کثیر را از مرکب انداختند و ادیم زمین را از خون کشتلان بسان لعل بدخشنان گلگون ساختند*

* شعر *

کله خودها جام گلگون شده * می لعل گردن کشان خون شده
 جهان سر بسر گشته دریایی خون ز موجود فلک کشتنی سرنگون
 چون ذو القدران دست برد غازیانرا دیدند روی ادباد بودی فرار نهادند سپاه
 نصرت شعار ایشانرا تعاقب نموده بسیاری از ذو القدران بقتل آورند و از مردمان
 معتبر که اسیر گشتند کور شاهرخ و احمد بیگ ولد علاء الدّوله و محمد بیگ
 ولد عزیز آقا و امراء اویماقات پنجاه نفر و^(۳) مراد بیگ و اورکمز بیگ

(۱) احمد ب

(۲) صفوف ب

(۳) مراد بیگ را زنده گذاشته سه نفر دیگر را بقتل آوردهند

بعد از آن متوجه حوزه گردید حاکم آن دیار سلطان فیاض مشعشعی از توجّه آنحضرت اطّلاع یافت عنان بصوب فرار تافت و آنحضرت امارت آن مملکت را بیکی از امرای معدلت آیین مفوض ساخت و ازانجا متوجه دزفول گردید حاکم آن دیار با هدیه بسیار بخدمت خاقان ظفر شعار آمده منظور نظر کیمیاً اثر گردید و در آن اوان والی ششتر نیز با تبرکات لایقه بدرگاه علم پناه رسیده بعواطف خسروانه اختصاص یافت و مقارن آنصال ملک رستم حاکم لر کوچک کمر عبودیّت و اخلاصی بر میان جان بسته بشرف بساط بوسی رسید و خاقان دوست نواز ایالت خرماباد و لر کوچک را در زمام درایتش نهاده چون از مهم آن فارغ شد در آن زمستان در شیراز قشلاق نموده در بهار متوجه آذربایجان گشت *

گفتار در جنگ کوهن محمد خان استاجلو با کور شاهرج خو القدر

در بهار که سلطان گل با حشمتو و تجمل روی بتاخت الوس ریاحین
آورد و بزم پیکان خار چند شتوی را از گلزار مفهزم گردانید * * شعر *
برآمد ز کوس سحابی خوش در آمد سپاه ریاحین بجوش
رخ خویش را ابر در هم کشید بدعوی کمانهای رستم کشید
برآرد شاخ شکوفه علم ریاحین بیاراست خیل و (۱) حشم
خان محمد استاجلو به بیلاق ماردین نزول فرمود و برادر خود قرا بیگ را
بتاخت جزیره فرستان و قرا بیگ حسب الفرمان مراسم فهب و غارت بجای
آورده جمعی کثیر از اکراد بی ایمان را بتیغ بیدریغ گذرانیده غنیمت بسیار گرفته
در ماردین باردوی خان ملححق گردید در آن ائدا علاء الدّوله ذو القدر جهت
انتقام کارزار لشکر جرّار و حشم بسیار جمع کرده مصروف دو پسر خود که کلانتر را
کور شاهرخ و خورد را احمد بیگ میگفتند بجهت خون سارو قپلان و اردوانه

(۱) در ب این دو مصraig هم است —

ز زاله پی فرق افسر سحاب بدامان کشان سنگ هرسو سحاب

باستقبال شتافت و بپوشیدن تاج و خلعت شاهی سرافراز گشته جمیع مردم خود را تاج پوشانید و بجهت استادگان پایه سریر اعلیٰ پیشکشهایی پادشاهانه مرتب گردانید آن اجتناس بیقیاس را مصحوب ابو اسحق شیره چی به پایه سریر گردون مسیر ارسال نمود در همدان تحف را بنظر شویف خاقان زمان رسانیده مستحسن افتاد ابو اسحق مرخص گشته متوجه بغداد شد خاقان اسکندر شان بعد از رفتن ابو اسحق شیره چی علم عزیمت بطرف بغداد برداخت * شعر *

شتایلان شد آن سیل دریا شکوه   که پیشش یکی بود دریا و کوه
روان شد ببغداد چندین سپاه   که روی زمین شد همه شاه راه
چون باریک پرناک از توجّه پادشاه شرفناک خبر یافت مقرون بانواع تعجب
بطرف حلب گویخت * شعر *

گریزان بداندیش از آوازه اش   نیاورد غوفا بدرؤازه اش

آنحضرت در بیست و پنجم جمادی الآخر در بغداد نزل اجلال فرمودند فرمان قضاً جریان صادر شد که مردم پرناک را بوادی هلاک رسانند غایبان عالیجاها بسیاری را از آن سپاه بقتل آوردند و سید محمد کهونه را که از کبار سادات عراق عرب بود که باریک او را در چاه بند کرده بود از قید خلاصی داده توییت نجف اشرف را با حکومت بعضی از بلاد عراق عرب بدو شفقت فرمودند و ایالت بغداد را با توابع بخادم بیگ امیر دیوان ارزانی داشته اورا خلیفة الخلفاء ملقب فرمودند بسامع جلال رسید که در آن حدود بیشتر ایست و در آنجا شیری مسکن گرفته و انواع آزار او بمردم آن ولایت میرسد و هیچکس را مجال سور و عمور در آن حوالی و حواشی نیست هر یک از آن شیران بیشة دلاری و نهفگان دریانی شجاعت گستره شیری در دفع آن سبع ضاره از خاقان شیر شکار رخصت طلب نمودند آنحضرت قبول ننمود و خود بنفس نفیس نزدیک آن سبع رفته بیک چوب تیر آن شیر دلیر را برخاک هلاک انداخت - * بیت *

برآمد فغان ز آسمان و زمین   که بر دست و بازوت باد آفرین

خدمت سلطان حسین میرزا اوقات گذرا نیده چنانچه طمع میداشت تربیت فیانته بفنا بر آن خاطر برقرار قرار داده وقتیکه سلطان حسین میرزا متوجه دفع یادگار محمد میرزا بود وی از یلغوز یقاج خبوشان عغان یکران بصوب ماوراء المهر تافت و بسمرفند رفته از سلطان احمد میرزا عنایت یافته در آن دیار بسر بوده بعد از آن بسبب مغارعتی که درمیان اموالی ترخانی و ارغونی بوقوع پیوست نوبت دیگر متوجه خراسان گردید و سلطان حسین میرزا ایالت ولایت غور و زمین داور بیوی داد امیر ذو الْقُوَن در سنّه اربع و شماشین و ثمان مایه متوجه آن صوب گردید در مدت سه چهار سال چند نوبت با آنجماعت محاربه نموده در تمام معارک ظفر یافت چون خبر استیلای امیر ذو الْقُوَن بسلطان حسین میرزا رسیده حکومت قندهار و فرة و ساخور را بیوی داد اما چند سال بعضی از شاهزادگانها با اسم حکومت بقندھار میفرستاد آخر الامر امیر ذو الْقُوَن استقلال یافت و شال و (۱) مستنگ را مسخر ساخت و حکومت قندهار را به پسر بزرگ خود شجاع بیگ داد و داروغئی ساخور و تولک را بعدد العلی ترخان شفقت نمود و ریاست غور را بامیر فخر الدّین مفوض داشته خود در زمین داور ساکن گشت در آن دیار عمارت عالیه برآراشت و با سلطان حسین میرزا آغاز مخالفت گرده بمیرزا بدیع الزّمّان پیوست و در معركة موال بر دست لشکر شیبک خان کشته شد وی در غایت عدالت بوده و در وظایف طاعات و عبادات رایت سعی و جهد می افراخت *

گفتار در قضایائی که در سنّه اربع عشر

و تسعماهیه واقع شد لشکر کشیدن

خاقان اسکندرشان ببغداد

درین سال خاقان اسکندرشان خلیل یساول را ببغداد فرستاد و در آن زمان والی بغداد باریک پرناک بود چون از آمدن خلعت خاقانی اطلاع یافت

(۱) مسلون ب

در دیوار بست شهر آغاز جنگ نمود و مغلوب گردید ویرا دستگیر کرده بقتل آوردند هم درین سال با برپادشاه از کابل و غزنی با سپاه ظفر قرین بقندهار آمده شجاع بیگ و محمد مقیم پادشاه او را استقبال نموده جنگ کردند و شکست یافتد و تمام سلطنت قندهار و زمین داور بحوزه تصرف با برپادشاه در آمده خزانی امیر ذو المیون ارغون را که مدّتی مدد اندروخته بود بر امر و سران سپاه قسمت کرد و فرمان روائی آن ولایت را ببرادر عالی گوهر خود سلطان ناصر میرزا تفویض نموده عذان مراجعت بجانب کابل منعطف ساخت چون شیبک خان این خبر را استماع نمود با سپاه ظفر شعار متوجه قندهار شد خان عالی گوهر در زمین داور نزول نمود شاه بیگ و امیر محمد مقیم با پیشکش بسیار بملائمت شناقتند بموجب فرمان خان همراه عبید خان برسم منقالی روان شدند سلطان ناصر میرزا چون از توجه اعدا خبردار شد در قلعه متحصن گردید ایکن بدکردار قلعه را دایره وار در میان گرفتند و جناب خانی با عظمت و کامرانی در حوالی حصار نزول نمود سلطان ناصر میرزا از بیم اعدا قندهار را گذاشتہ بکابل شنافت و چند اسب بشیبک خان فرستاد و شیبک خان حکومت آن دیار را باولاد امیر ذو المیون رجوع کرده روانه هرات گردید و هر یک از اولاد امیر ذو المیون بایالت آن ولایت اشغال نمودند *

متوفیات

سارو قیلان بن علاء الدّوله ذو القدر اسمش قاسم بود بواسطه انصاف شجاعت ویرا سارو قیلان میگفتند و مکرر با لشکر روم و شام جنگ کرده غالب آمده بود و بفرمان خان محمد کشته شد چنانکه مذکور شد مظفر حسین میرزا بن سلطان حسین میرزا چون از شیبک خان فرار نموده باستراباد رفت در آنجا علم عزیمت بجانب آخرت افراشت امیر ذو المیون بن حسین بصری وی از قبیله ارغون بود و در زمان سلطان ابوسعید در سلک ملازمان سلطنت آشیان می بوده و بعد از (۱) واقعه قرا باغ امیر ذو المیون بهرات شناfte روزی چند در

(۱) واقعه خبر ایاغ ۱

خود را سپر عبید خان ساخت ابن حسین میرزا بعد از آنکه بدیدن پیکر فتح و ظفر امیدوار شده بود دل او مال و ملک بر گرفته بودی فرار شتافت عبد البافی میرزا و سید عبد الله میرزا بقتل آمدند امیر محمد بوندق اسیر گردید ابن حسین میرزا بطرف عراق و آذربایجان توجه نموده بشرف پا بوسی خاقان اسکندر شان مشرق گردیده بعثایت و عاطفت نواب شاهی مفتخر و مباری شده در ظل حمایت خاقانی جای گرفت *

وقایع متنوّعه

در دهم ماه ربیع الاول فرنگ بر هرمز استیله یافته سلغرشاه بن توران شاه پادشاه آنجا را بغير از اسم چیزی نمانده مطیع و منقاد پادشاه پزگال گردید هم درین سال شیبک خان داروغگی هرات را بجان و فا میرزا که از (۱) ایمان نایمان بود شفقت کرد و سید هادی خواجه که پسر عممه خان بود در مشهد مقدسه علم ایالت بر افراشت ولایت سبزوار تعلق برئیس بهادر گرفت قنبر بی در مرو متمنک شد (۲) راهی بی در باخرز حاکم گردید خرمشاه سلطان خواهرزاده با بر پادشاه بدارائی بلغ رفته قنبر میرزا کوکلتاش در خدمتش روان شده و سلطنت سمرقند نامزد تیمور سلطان شد و عبید خان در بخارا بستور سابق ساکن گشت هم درین سال امیر سلطان ارغون و امیر شجاع بیگ ولد امیر ذو الدُّنون پیشکش فراوان بدرگاه شیبک خان فرستاده اظهار اخلاص و بندگی نمودند هم درین زمستان شیبک خان متوجه ملواه التَّهْرَ گشته اشراف و اعیان خراسانی مثل غیاث الدِّین محمد و سید صعد الدِّین یونس و قاضی اختیار الدِّین حسین را همراه خود برده رعایت تمام نمود درین زمستان محمد قاسم میرزا بن سلطان حسین میرزا لشکر درهم کشیده بجانب مشهد مقدسه آمد سید هادی خواجه تاب مقاومت نیاورده بطوف مرو گریخت شیبک خان بعد از اطلاع عبید خانها بدفع آن حادثه نامزد فرمود عبید خان از گذر چهار چو گذشته بمشهد مقدسه آمد محمد قاسم میرزا

(۲) رایی بن در باخرز حاکم کردید ج

(۱) ایمان نایمان ب

محمد ولی بیگ بعرض رسائید که چنان معلوم میشود که شیبک خان اکثر لشکر خود را بدینجانب فرستاده و خود بازدک مردمی در النک که دستان ایستاده صلاح دولت در آنست که ما با جمعی لشکری از راه غیرجاده ایلغار نموده ناگهان بر سرش ریخته او را مفهوم گردانیم جمعی دیگر گفتند که از غلبه خصم اندیشه نهایم و باستقبال شناخته با ازبکان مقاتله نمائیم کپک میرزا و ابوالمحسن میرزا رای ثانی را اختیار کرده جلال عبید خان را مستعد شده در نفس مشهد توقف نمودند درین اثناء خبر رسید که سلاطین بطرق آمده اند کپک میرزا و ابوالمحسن میرزا با لشکر از شهر بیرون آمده میمنه و میسرا را آراسته ما بین مشهد و طرق رسیدند افواج هردو لشکر مانند امواج بحر اخضر در جنبش آمده دست به تیرو کمان و سیف و سنان بردند - * شعر *

ز فیروزی شمشیر تارک شکاف شکاف اندر آمد ز تارک بناف

سر نیزه پر دلان سینه سوز شده چاک شمشیرها تیرو دوز

پس از کوشش و کشش شکست در لشکر خراسان افتاد و سپاه معاویه التّہر شاهزادها را دستگیر کرده پیش عبید خان بردند و بضرب شمشیر خونریز هردو را از پای در آوردند و بقیه السیف این لشکر در سبزوار بابن حسین میرزا پیوستند عبید خان و تیمور سلطان علم عزیمت بجانب سبزوار بر افرادند چون این حسین میرزا از توجه اعداً آگاهی یافت در رباط دو در توقف نمودند بعد از تقارب فریقین و تلاقی طوفین دلیران سپاه خراسان ازبکانرا مغلوب گردانیده ازبکانرا زخمی زده رایت اقتدار بر افرادند اما عبید خان پیش گریختگان گرفته گفت که ای ازبکان مگریزید معادا که گرد عار فرار بر دامن عرض و ناموس شما بذشیند و شیبک خان شما را از نظر عذایت و التفات بیندازد چون ازبکان آواز او را شنیدند هشتاد نفر صلاح خود را در مراجعت دانسته و کلمه العود احمد را ورد زبان ساخته باز گشتدند و بر قلب این حسین میرزا حمله نموده از صدمات ایشان نزلول تمام بحال لشکر چنایی راه یافت با وجود این شانزده ضرب بر عبید خان زدند درین حین نهنگ دریابی پیگار بیاقو بهادر نامدار دست

از روی قهر به جنود ماراً النّهـر حمله کرده جمعی را مجروح و بیروح گردانید
چون سپاه سمرقند افزوـن لـز چـون و چـند بـود لـحظه بلـحظه مـدد مـی اـفزوـد *

سپاه خراسان زبون آمدند ز میدان مردمی بـرون آمدند
از وادی عزیـمت بصـوب هـزیـمت شـتافتـند اـمیر فـوـالـقـون باـفـوجـی دـلـیـران کـشـته
گـشـتـند اـمیر شـیـخ (۱) عـلـی باـ جـمـعـی اـز (۲) مـتـعـیـنـان چـغـتـای اـسـیر شـدـند سـپـاه
ازـبـک تـاـ تـغـوـز رـیـاط گـرـیـختـگـان رـاـ تـعـاقـت نـمـودـند سـید عـبد الله مـیرـزا درـمـشـهـد
مـقـدـسـه بـکـیـک مـیرـزا پـیـوـسـت و عـبد الـبـاقـی مـیرـزا و اـمـیر مـحـمـد بـرـنـدـق بـرـلاـس
درـحدـود سـبـزـار بـابـن حـسـین مـیرـزا مـلـحق شـدـند بـدـیـع الزـمـان مـیرـزا بـطـرف قـنـدـهـار
فرـار نـمـودـه و مـظـفـر حـسـین مـیرـزا بـه طـرف اـسـترـاـبـاد شـتـافت شـیـبـک خـان مـتـوـجـه
هـوـافـت گـرـدـید اـکـابر شهرـمـثـل اـمـیر جـلـال الدـین مـحـدـث و اـمـیر غـیـاث الدـین مـحـمـد
بن اـمـیر یـوسـف و شـیـخ اـلـاسـلام هـبـاتـی باـسـقـیـال شـتـافتـند و درـکـهـدـسـتـان بـخـان
مـلـاقـات نـمـودـه مـتـوـجـه شهرـشـدـیـسـاوـلـان پـیـش پـیـش مـی آـمـدـند وـی گـفـتـند کـه
مـکـوـئـید کـه الله و مـحـمـد و عـلـی یـارـت بـاد بـکـوـئـید کـه الله و مـحـمـد و چـهـار یـارـت
بـاد و مـغـنـیـه درـجلـو خـان مـیـرـفت و اـیـن رـبـاعـی مـیـخـواـذـد -

هر روز یـکـی ز در در آـید کـه مـنـم خـود رـا بـجهـانـیـان نـمـایـد کـه مـنـم
چـون کـار جـهـان بـرو قـرـارـی گـیرـد نـاـکـاه اـجـل ز در در آـید کـه مـنـم
خـان فـرـمـوـوـت تـاـ آـن زـن رـا (۳) اـیدـاً کـرـد دـف او رـا پـارـه کـرـدـنـد بـعـد اـز آـن خـان بشـهـرـهـوـ
درـآـمـدـه درـمـسـجـد جـامـع نـمـاز گـذـارـد و حـکـم کـوـد کـه درـخـطـیـه (۴) نـام او رـا اـمـام
زـمان و خـلـیـفـه رـحـمـن بـرـزـان رـانـدـنـد چـون خـبـر اـیـن شـکـسـت بـکـیـک مـیرـزا رسـید
و اـبـو المـحـسـن مـیرـزا نـیـز شـنـیدـبـه جـمـع آـورـدـن لـشـکـر و اـسـتـمـالـت بـهـاـدـرـان صـفـدرـ
مـشـغـول شـدـند شـیـبـک خـان تـیـمـور سـلـطـان و عـبـید سـلـطـان رـا باـ جـنـوـد جـنـگـجو و سـپـاه
تـنـدـخـو رـوـانـه مـشـهـد مـقـدـسـه گـرـدـانـید کـیـک مـیرـزا و اـبـو المـحـسـن مـیرـزا چـون خـبـر
تـوـجـه اـعـدـاء رـا شـتـونـدـنـد اـمـرـأ رـا طـلب کـرـدـه قـرـعـه مشـورـت درـمـیـان اـنـداـختـنـد اـمـیر

(۱) مـتـعـیـنـان بـ

(۲) اـسـمـ بـ

(۳) عـلـی تـعـالـی بـ عـلـی نـقـال جـ

(۴) اـیـراـ بـ

گفتار هو محار به نمودن شیبک خان از بک با بدیع الزّمان صیوّرزا

شیبک خان از آن‌زمان که بر سریر سلطنت مأواً الْهُبَر استقرار گرفت و با بر پادشاه بجانب کابل شناخت همیشه در تدبیر تسخیر مملکت خراسان بود بواسطه وجود سلطان حسین میرزا آن عزیمت از حیّز قوت بفعل فمی آمد تا درین وقت که واقعه ناگزیر سلطان حسین میرزا واقع شد شیبک خان به طمع خراسان با لشکری چون ادوار فلک بی نهایت و چون حوادث کاینات بیحدّ و غایت از معبر کرکی عبور نموده حمره سلطان و مهدی سلطان لشکرهای خیلان و ختلان و قندز و بغلان را جمع آورده باردوی خان ملحق شدند شیبک خان در حوالی اندخود نزول نمود امیر شاه منصور که از قبل بدیع الزّمان میرزا حاکم آنولایت بود اندخود را بوسی سپرده آنگاه شیبک خان با سپاه زیاده از قطرات باران بطرف اردوبی شاهزادگان ایلغار نمود تا ان غایت نزد ایشان خبر عبور خان از آب آمویه بصحت نه پیوسته بود پس از وصول شیبک خان بنواحی بادغیس سلاطین خراسان مضطرب گشتند امیر ذواللّون صلاح در جنگ صحراء دید امیر محمد برق مصلحت در تحصّن هرات دیده قبیل از آنکه خاطر بریکی ازین دو صورت قرار دهنده صباح پنجشنبه هفتم محروم سنّه مذکور آثار قرب وصول محمد خان شیبانی با سپاهی افزون از حوادث آسمانی ظاهر گشت مقالی آن سپاه تیمور سلطان ولد شیبک خان و عبید خان بن محمد سلطان برادرزاده شیبک خان برانگار و جرانگار آراسته بمیدان قتال رسیدند بدیع الزّمان میرزا و مظفر حسین میرزا بتعبیه سپاه پرداخته بمیدان جمال شناختند مردان مرد و دلیران معركة نبرد بیکریگر مخلوط شده داد پردازی و پهلوانی دادند دخان آتش سان بایوان کیوان رسید *

* شعر *

سننهای خوفریز درگار شد زخار سفن دشت گلزار شد در آن روز شیر بیشه شجاعت و نهندگ دریای جلادت امیر ذواللّون با لشکر ارغون

درین اثناً محمد خان با دلاوران از قلب عقان سبک راگب را گران ساخته نیزهای ازدها پیکر بر گوش تکاران باد رفتار فهاده نعوه و خروش الله بهر و ماه رسانیده خود را بر ذوالقدر زند و اسبهای ایشان بر یکدیگر خود را چون زمین یعنی گرفته بود اکثر لشکر ذوالقدر بر زمین افتدند چنانچه ده بود در آنجا هملو از مرد و اسب گردید سارو قپلان با سیصد فخر از ذوالقدر از اسب افتاده بود و جنگ میکرد خان محمد وی را شناخته حکم کرد که لشکر او را گرفته به نظر وی آورد اردوانه بیگ نیز دستگیر شده درین جنگ هفتصد کس نامی و سی امیر که صاحب علم بودند از مردم ذوالقدر بقتل آمدند چون سارو قپلان نزد محمد خان رسیده دست در دامن وی زده التماس نمود که مرا زنده بدرگاه خاقان اسکندر شان روان کنید وی قبول کرده آخر بتحمیک بعضی از مردم با اردوانه بیگ او را به قتل آورده رؤس ایشان را بدرگاه اعلی روان گردانید قاصد در فشلاق خوی باردوی همایون رسید و کیفیت حال را بدرگاه نواب کامیاب عرض کرده غریق انعام و احسان بجانب دیار بکر مراجعت کرده غایت عنایت شاهی را که ملاحظه نموده بود مععرض گردانید بعد از آن خان محمد قلعه حمید را پیش نهاد همت ساخت و امیر قایتمس روزی چند شرایط حصار داری بجامی آورده عافیت کلانتر شهر احمد چلبی بدلالت بخت فیروز از امیر قایتمس روگردان شده از برجی غازیان بالا کشیده امیر قایتمس دستگیر گشته بعقوبت تمام مقتول گردید خان محمد در حمید متمکن گردید و صیت مکفت و شوکت آن امیر صاحب حشمت از ایوان کیوان در گذشت علاءالدّوله ذوالقدر بعد از شنیدن آن خبر محنت اثر قطرات خون از پرویزن چشم بر صفحه رخسارش دویدن گرفت و مردمک چشم او در موج خون دیده شغافر شد و سوم یاس و نهض شاهی بر صحنه سینه و عرصه دماغش آسیب رسانید و مغز در استخوان او بسان زر در بوته و نقره در گاه بگداخت و خون در عروقش بسان (۱) شمرة بر آتش بجوش آمد *

برق جانسوز خود را برایشان زده جمعی کثیر را از اکراد مقتول و مجروح گردانیده اکراد نیز دست بسیف و سفان برده چندین کس را از جیش قیامت اثر از پای در آوردند آخر الامر نسایم فتح و ظفر مشام محمد خان را معطر گردانید اکراد روى ادباد بودند فرار آورده غازیان ایشان را تعاقب نموده قریب هفت هزار کس بقتل آورده از منزل ایشان اموال و اقوات فراوان بدست غازیان افتاد بعد از نهض و غارت عذان مراجعت بصوب اردوانی خود گردانید درین اثناء خبر رسید که قایتمس بیگ حاکم حمید کس نزد علاء الدّوله ذو القدر فوستاده و استدعای لشکر کرده تا شهر را تسليم وی نماید علاء الدّوله قاسم بیگ و سارو قپلان و اردوانه بیگ که از جمله فرزندان او بودند با ده هزار سوار جرّار نیزه گذار ارسال نمود چون ایشان بحوالی اردوانی ظفر نشان فرود آمدند محمد خان از قرب مخالفان در بحر اندیشه افتاد با سران لشکر سنت مشورت بجای آورده خواطر اکابر و اصحاب بر آن قرار یافت که بیان حمله ابطال رجال نیران چندگ و جمال را بر افروزنده و خرمون حیات دشمنان را بشعله سفان جان ستان بسوزند زیرا که خیمه اندک (۱) مشاهد میگشت تصوّر کردن که مردم اندک خواهند بود علی النّصّاب که آفتاب نورانی علم بر افراد خواست و لشکر نجوم را منهنزم ساخت *

سحر گاه کین مصلقل آب زنگ ز آینه صبح بزدود زنگ
نمود آفتاب کواكب سپاه چو صورت در آینه صبحگاه
محمد خان استاجلو پای در رکاب آورده با دو هزار کس عساکر ذو القدر را استقبال نمود برادر خود قرا بیگ را با هشت صد نفر چرخچی گردانید و خود با هزار و دویست سوار در قلب جای گرفت از آنجانب سارو قپلان. جمیع اتباع خود را در قلب جمع کرده بیکبار بر سپاه استاجلو تاختند قرا بیگ با جمیع چرخچیان از پشت زین بروی زمین انداختند و دلیران چرخچی با آنکه از اسی افتاده بودند از زمین بر خاسته شمشیر بر سینهای اسب ذو القدران نهادند

(۱) مشاهده ب

مقابلة نکرده مقاومت ننمود آنحضرت وی را (۱) الادانه لقب نهاد و غازیان عظام الکای مخالفان را سوخته متوجه خوی گردیدند در اثنای راه بعرض خاقان اسکندر شان رسانید که درین حوالی قلعه ایست (۲) ضریب نام و فوجی از ذوالقدران مفسد و مفسدان ممتد در آن ساکن اند که بحصانت حصار و ذخیره بسیار اعتماد کرده بر بروج خلاف ممکن گشته باآینده و زونده مضرت میرسانند امر عالی صادر گردید که آن قلعه را مرکز دار در میان گرفته عساکر نصرت شعار یورش نمایند اهل قلعه تسلط غازیان عظام را مشاهده نموده ترک مخالفت کرده روی اطاعت بر زمین نهاده بخدمت خاقان اسکندر شان شناختند آن حضرت اشار آن طبقه را بقتل آورده اختیار ایشان را رعایت نمود و حکومت دیار بکر را بخان محمد استاجلو عنایت نموده روانه آنضوب گردانید عجب است از صاحب تاریخ حبیب السیر که با آنکه در آنزمان بوده میانه خاقان اسکندر شان و علاوه الدّوله ذوالقدر سه روزه جنگ نوشته حال آنکه مقابله نیز واقع نشده چنانکه گذشت *

گفتار در مکاریه نمودن خان محمد استاجلو به سارو قپلان ذوالقدر

چون خان محمد از اردوی همایون جدا شده متوجه قرا حمید گردید در آن اوان قایتمس بیگ برادر امیر بیگ موصلو که حاکم آنجا بود اظهار مخالفت کرده شهر را تسليم ننمود بنابر آن غازیان دلاوران جلاوت اثر در صحرا قشلاق نمودند اکران دیار بکر بسر نزاع در آمدۀ چهار طرف اردو را می تاختند و هر کرا میدیدند بعالم دیگر روان میساختند و خوردانی روی بنقصان آورده چنانچه اصلًا یافت نمی شد چون خان محمد از ضيق معاش غازیان مؤید مطلع گردید متوجه قیتوں کردن شده و چون کردن جای سخت داشتند و ایشان را بدست آوردن مشکل بود بغاير کلمه الحرب خدوع پشت بریشان کرده فرار نمود کردن غازیان را تعاقبت نموده چون به موابی رسیدند محمد خان چون

(۲) خرپیرو ب حریروج

(۱) الادانه ب الادانه اج

حضرت با حضار عساکر منصورة فرمان داد در اندک زمانی جمعی نا محدود در اردبیل ظفر و زود مجتمع گشتند در اوایل تابستان علم عزیمت بجانب البستان بر افراحت و منازل و مراحل پیموده از حوالی قیصریه که الکای سلطان بایزید که پادشاه روم بود عبور نموده اصلًا از عساکر نصرت مأثر تعریضی به سکان آنولایت نرسید چون علاء الدّوله دانست که تاب مقاومت ندارد از البستان فرار نموده متوجه کوه درنا گشته و آن کوهی است در غایت رفت که قله آن سر بر اوج فلك میساید و کره زمین از فراز او کمتر از ذره می فماید *

پلنگش ز خون شفق خورده شام غزالش ز جدی فلك دیده کام فلك سبزه رسته پیرامنش شفق دسته از لاه در دامنش کسی را که افتاد در آنجا گذار بود پایش از خار عقرب فکار خاقان اسکندر شان در البستان نزول اجلال نموده لله بیگ را با فوجی از غازیان بکفار (۱) آب جهان روانه گردانید تا معتبر پیدا کند لله بیک گذار گردید در آن حوالی نزول نموده اکثر غازیان را بطلب جو و کاه متفرق گردانید در آن اثنا سارو قپلان ولد علاء الدّوله ذوالقدر با جمعی از دلیران جوشن ور نمایان گردیدند لله بیگ با مردم اندک سرراه بر ایشان گرفتند تلاقی الطّرفین واقع شده آتش قتال مشتعل گشته ذوالقدر از کثرت دلوران بر غازیان غالب آمدہ لله بیک را از اسپ انداختند در آن اثنا خلیل آقا از سر جان که متعایست گران بر خاسته اسب خود را به حسین بیگ لله کشید لله بیگ سوار گردیده خود را بر آب زده به مشقت بسیار از آن دریای زخّار خود را بساحل نجات رسانید ذوالقدر خلیل آقا را با سیصد نفر از غازیان بقتل آورده مراجعت نمودند و در حوالی البستان امیر بیگ بن گلابی بیگ بن امیر بیگ موصلو که از جانب سلاطین آق قوینلو سالها والی دیارکر بود با اقوام و اتباع متوجه دگاه خاقان اسکندر شان گردیده آن حضرت بنظر عاطفت در وی نگریسته منصب مهر داری بد توپیض فرمود چون علاء الدّوله با خاقان اسکندر شان

(۱) جهان اب جهیان ج

بلغ شدند ابو^(۱) المحسن میرزا و ابن حسین میرزا و میر سلطان علی ارغون متعاقب و متواتر باردوی همایون پیوستند و کپک میرزا با برادران موافقت نکرد بخیال محال استقلال در محل و مقر خود یعنی مشهد مقدس رضویه هیچ کس را بمدد نفرستاد این جهت قبور تمام بعزمت بدیع الزمان میرزا راه یافت میر ذوالقدر ایضاً بعرض رسانید که این اجتماع که حالا الوس چغتائی را اتفاق افتاده مشکل که دیگر میسر گرد فرصت غنیمت دافسته بدفع ازکان باید شناخت امیر محمد بوندق بولاں فرمود که هرگاه ما متوجه بلخ شویم کپک میرزا بهرات خواهد آمد اکثر امراء که متعلقان در شهر دارند از ما فرار کرده نزد او خواهند رفت *

* مصرع *

علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد

صلاح دولت در آنست که بهرات مراجعت کنیم و این زمستان دفع دشمنان خانگی کرده در اوایل بهار بدفع ازکان شتابیم در آن اثناً خبر وسید که شیبک خان بلخ را گرفته بجانب سمرقند روان گردید بنابر آن سنگ تفرقه در شیشه خانه لشکر چغتائی اتفاده با برپادشاه متوجه کابل شده بدیع الزمان میرزا عازم قشلاق هرات گردید *

گفتار در قضایائی که در سنّه ثلث عشر و تسعماهیه

واقع شده رفتن خاقان اسکندر شان بوسو علاء

الدوله ذوالقدر و گریختن آن بی هنسو

درین سال خبر آمده که یانی دولت سلطانی و طاغی مردود سبعهانی علاء الدوله ذوالقدر از گردش قضا و قدر از جاده متابعت و شاه راه مبالغت انحراف ورزیده راه عصیان پیموده در طغیان گشوده با سلطان مراد وصلت کرده داعیه آن دارد که بملک محروسه تعرض رساند چون خبر مذکوره محقق شد آن

(۱) ابوالحسن ب

گفتار هر لشکر کشیدن بدیع الزمان میوزا و بابر پادشاه بو سو شیبک خان

درین (۱) سال شیبک خان ایل امیان را بتاخت ولایت خراسان فرستاد ایشان از آب آمویه عبور نموده تا کنار مرغاب تاراج کردند فوجی از آن جماعت از مسو رو د گذشته بادغیس را فیز غارت نمودند در آن زمان امیر ذوالقون ارغون امیر سلطان بایزید برلاس را با خود برده بجانب ایشان ایلغار نمود سپاه ازبک از توجه عساکر نصرت یزک اطلاع یافته بجانب دشت زرد گریختند امیر ذوالقون خود را بدیشان رسانید و قریب صد نفر ازبک را به قتل آورده و هفتاد نفر دیگر را اسیر کرده مراجعت نمود در آن ائمّا مولانا خطائی از نزدیک شیبک خان برسالت بهرات آمد بعرض شاهزادها رسانید که شیبک خان میگوید که پیوسته آبا و اجداد شما در وقوع حوادث پناه بدومنان عالیشان ما می آوریم اند مقاسب آنکه شما فیز فسبت آبای خود اقتداء نموده ابواب مخالفت مسدود سازید تا عرصهٔ مملکت آبادان مناند بدیع الزمان میرزا میدانیست که غرض کلی شیبک خان در فرستادن مولانا خطائی آنست که بر حالت خراسان اطلاع باید مولانا را مقید گردانید و قاصدان باطراف خراسان فرستاده با جتماع شاهزادها فرمان دادند درین ائمّا محمد بابر پادشاه با خیل و سپاه متوجه هرات شد که با تلاقی شاهزادها با شیبک خان مقاتله کنند بدیع الزمان میرزا و مظفر حسین میرزا باستقبال شتافتند بشهر در آمدند و سیصد تومن کپکی بانواع تدریکات پیشکش نمودند در خلال این احوال ایلچیان از حافظ امیر سلطان (۲) قپچاق که والی بلخ بود رسیده معروض داشتند که شیبک خان بلده بلخ را محاصره کرده در شهر (۳) ذخیره کرده ذخیره نمایند آنحضرت با محمد بابر پادشاه و جهانگیر میرزا برادر او و محمد قاسم میرزا در اوایل پاییز از هرات متوجه

(۱) شیبک خان را ندارد

(۲) قلچیان در نسخه

(۳) در ب ذخیره کرده نیست

بنام خود خواندند کارکیا میرزا علی والی گیلان عابد بود اکثر اوقاتش بتلاوت قرآن و اطاعت یزدان و عبادت ملک متنان میگذشت درین سال صوردم لاهجان اتفاق کرده در موضع رانکو ویرا بقتل آوردند مدت حیاتش شصت و چهار سال ایام سلطنتش بیست و هشت سال مملکتش گیلان بیه پیش و هم درین روز برادر او سلطان حسین نیز در رانکو مقتول شد چون این خبر بولدش کارکیا سلطان احمد که در اردوبی همایون بود رسید خاقان اسکندر شان ویرا با جمعی غازیان بگیلان فرستاد و چون کارکیا سلطان احمد بحدود رانکو رسید امرای که پدر و عمش را به قتل آورده بودند استقبال او کرده در حالتی که میخواستند که وی را پابوس نمایند همه را بقتل رسانید و سلطنت بدلو قرار گرفت *

گفتار در فضایایی که در سنّه اثنی و عشرو و تسعماهیه واقع شده

درین سال خاقان اسکندر شلن در خوی قشلاق نموده امرای عظام را برسر کرد صارم فرستاد چون سپاه ظفر پناه بحوالی الکای آن گروه گمراه رسیدند اکراد پناه بقلل جمال آسمان مثال بردند غازیان مملکت ایشان را غارت نموده جمعی کثیر را از آن گروه بی ایمان بتیغ بیدریغ گذرانیدند درین اثنا خبر رسید که صارم مستعد قتال شده بدامن کوه رسیده است عساکر ظفر شعار متوجه دفع آن نابکار شدند اکراد بقدم مبالغه و مقائله پیش آمدۀ محاکمه در غایت صعوبت دست داد و از هر طرف جمعی کثیر بر خاک هلاک افتادند از امرای نامدار عدبی بیگ شاملو و سارو علی مهردار تکلو کشته شدند بیگ قرامانلو و خلفا بیگ باردوی همایون مراجعت کردند *

موضع بابا آهی وفات یافت پادشاه عالم عادل و عاقل و کریم و رعیت پرور بود و علمای را تعظیم و اعزاز بغایت نمودی از جهت ایشان مدرسه در هرات ساخته که مثل او در عالم نیست موازی ده هزار طالب علم در زمان سلطنت او موظف بودند در هرات و مجلس او اکثر اوقات به بحث علم و ذکر شعر میگذشت و عمارت عالی را بانی شده با تمام رسانید و از جمله مستحدثاتش باغ مروار است که از و نمونه ایست و امرای او نیز در هرات عمارت عالی ساختند و در ایام سلطنت به بیست سال منفلوج بوده قدرت بر رفتار و سواری فداشت همیشه او را چهار کس بر تخت روان گذاشته به رجا که اراده میگرده می برد اند از کنار آب آصویه تا دامغان در تحت تصرف او بود مدت عمرش هفتاد و یک سال بود ایام سلطنتش سی و نه سال اولاد ذکورش چهارده نفر فرخ حسین میرزا شاه غریب میرزا حیدر محمد میرزا محمد معصوم میرزا ابراهیم حسین میرزا محمد حسین میرزا ابو تراب میرزا و این جماعت در حین حیات پدر فوت شده اند و جمعی که بعد از فوت سلطان حسین میرزا بوده اند اینست بدیع الزمان میرزا مظفر حسین میرزا کپک میرزا ابن حسین میرزا ابو المحسن میرزا محمد قاسم میرزا فردون حسین میرزا اولاد انانش یارده نفرند بعد از فوت آنحضرت امرا و ارکان دولت صلاح چنان دیدند که بدیع الزمان میرزا را مستقل پادشاه گردانند و بعضی گفته اند که در سکه و خطبه مظفر حسین میرزا نیز داخل باشد تا صورت مخالفت روی ننماید درین باب قیل و قال بسورد طویل انجامید خدیجه بیگی آغا که والده مظفر حسین میرزا بود اعتمادی تمام داشت بنابر آن جانب شرکت ترجیح یافت و در روز جمعه در مسجد هرات خطبه بنام هر دو شاهزاده خواندند و در یک سکه اسمی ایشان را نقش کردند و بلوکات و محترفات بلده را تقسیم کردند و در کل مملکت هر چیز که بود بالمناصفة قرار دادند چون این خبر بشاهزادگان دیگر رسید گفتند که اگر بدیع الزمان میرزا مستقل متصدی سلطنت میگشت همگی مطیع و منقاد بودیم اما چون مظفر حسین میرزا شریک شده ما را متابعت هیچ یک ضروری نیست پس هر یک در مملکتی که متصرف بودند خطبه

گفتار در قضایائی که در بلاد خراسان واقع شده

درین سال شیبک خان فوجی از لشکر برق اثر ازبک را بتاخت میمnde
و فاریاب فرستاد و ایشان در آن ولایت بهب و غارت پو اختند محمد قاسم
میرزا که نسبیش از جانب مادری بمیرزا بایسنقر می پیوست بشرف صلاحت
سلطان حسین میرزا مشرف بود با تقاض امیر شیرم جلایر و امیر بابا جان ولد
خواجه جلال الدین میرکی که در آن حدود اقامست داشتند متوجه دفع ازبک
شدند و بین الجانبین جدال و قتال دست داد ازبکان ظفر یافته و آن سه
امیر بقتل آمده چون این خبر بهرات رسید سلطان حسین میرزا صلاح قشلاق
در باع جهان آرای ندید و بیان شهر آمده رحل اقامست انداخت و خواجه
شمس الدین محمد منشی را نزد بدیع الزمان فرستاد که وی را بهرات آورد
بدیع الزمان میرزا عازم شهر شده در منزل امیر علی شیر نزول فرمود و در بهار
سلطان حسین میرزا با دوازده هزار کس جوار از باع شهر بعزم یوش معاویه
فهضت فرمود و بدیع الزمان میرزا را منقلائی گردانید و بعد از وصول بهمنزل بابا
اگهی ضعف پادشاه بمرتبه رسید که کار از ایوار و شبکیه در گذشت و کس نزد بدیع
الزمان میرزا فرستاد که جرده بخدمت شتابد میرزا بدیع الزمان با سیصد نفر
از ملازمان بخدمت پدر رسیده سلطان را به غایت ضعیف دید غمگین گردید *

وقایع متنوّعه

هم درین سال خاقان اسکندر شان حکم کرد که هر که با مخالفان بجنگ
سلطان حیدر رقت باشند بقتل آورند و پرسش آنرا بادال بیگ دده که قورچی
باشی بود رجوع فرمود و بدین سبب بسیار کس به قتل آمدند *

متوفیات

درین سال سلطان حسین میرزا بن میرزا منصور بن میرزا بایقرا بن میرزا
عمر شیخ بن صاحبقران امیر تیمور کورگان در روز دو شنبه یازدهم ذی حجه در

رسانید و آنحضرت فسیلت بسلطان بایزید اظهار محبت نموده ایلچی را
بخلعات و رعایات سوافراز فرموده روانه (۱) گردانید *

متوفیات

محمد کره در زمان سلاطین آق قوینلو داروغه ابرقوه بود در آن زمان که
خاقان اسکندر شان متوجه شیراز بود تحف و هدایا بدرگاه عالم پناه فرستاد و نواب
همایون حکومت ابرقوه بوی عنایت فرمود آخر مخالفت کرده بطريقی که
گذشت در اصفهان محروم شد مولانا حسین واعظ دزین سال بعال آخرت
منزل ساخت و در علم انشاء و فن جوم سوآمد زمان خود بود و از سایر علوم بهره
داشت و از مصنفاتش جواهر التفسیر روضة الشهداء اثار سهیلی اخلاق (۲)
محسنسی مصابیح القلوب اختیارات مخزن الانشاء الوند بیگ بن یوسف بیگ
بن حسین پادشاه بعد از شکست مدتی سرگردان میگشت تا آنکه ببغداد رفت
از آنجا بدیاریکر افتاد در آنجا بمقام بیگ بن جهانگیر بیگ برادر حسین پادشاه
در حدود ماردين چنگ کرده غالب آمده بسلطنت نشست و بعد از چند
روز وفات یافت *

گفتار در قضایائی که در سنّه احدی عشر

و تسعمایه واقع شد

درین سال خاقان اسکندر شان در طارم قشلاق نموده بعضی از اموا از راه
خلخال بر سر امیر حسام الدین پادشاه رشت فرستاد خود بنفس همایون با
عساکر از قطرات امطار افزون از راه طارم در رشت نزول اجلال فرمود امیر حسام
الدین تحف فراوان بدرگاه ملایک آشیان فرستاده شیخ فجر الدین رشتی که از
مقربان درگاه بود شقیع مردم رشت شده گذاه ایشان را درخواست کرده التماس
او درجه قبول یافت و از جرایم رشتیان گذشته معارضت فرمودند *

(۲) محسنین ا

(۱) گردید

با دلایل پر خون باردوی میرزا بدیع الزمان آمده عناد قندزیان را عرض کرد بعد از مراجعت امیر ذوالفنون محمود سلطان با سپاه فراوان بقندز آمد و آن بلده را متصرف گشت *

گفتار هر گرفتن بابر پادشاه بلده کابل را

چون نوبت ثانی شیبک خان بر سمرقند استیلاً یافت بابر پادشاه بطرف اندجان شتافت بتدریج تمام مملکت توکستان و اندجان بتصرف شیبک خان در آمده محمد بابر پادشاه با خیل و سپاه راه کابل پیش گرفته در ظاهر شهر نزول نمود محمد مقیم بن امیر ذوالفنون ارغون در بلده متخصص شد مردمان کابل بملازمت پادشاه مایل شدند محمد مقیم مضطرب گشته بعد از عهد و پیمان از کابل بیرون خرامید و شرف بساط بوسی دریافته روانه قندهار شد بابر پادشاه کابل را به تصرف در آورده بترفیه حال رعایا اشتغال نمود و هم درین سال بدیع الزمان میرزا با تفاق امیر خسرو شاه و امیر ذوالفنون متوجه هرات شدند و در باغ جهان آرای اجتماع سعدیین و مقارنه^(۱) نیزین دست داده بعد از چند روز سلطان حسین میرزا رخصت داده بکنار آب موغاب توجه نمود *

وقایع متنوعه

درین سال کار کیا سلطان حسین از بزادرس کار کیا میرزا علی که پادشاه گیلان بود یافی شده و کار کیا فریدون که رکن السلطنة کار کیا میرزا علی بود در موضع^(۲) شلندرود و حدود دیلمان بقتل آورد و کار کیا میرزا علی سلطنت را به سلطان حسین گذاشته خود بعیادت مشغول گردید و هم درین سال ایلهچی سلطان بایزید بن سلطان محمد پادشاه روم برای تهییت فتح عراق و فارس بدرگاه خاقان گیتی پناه آمده تحفقات لایق و پیشکشی موفق آورده بموقف عرض

(۱) تیرین ۱

(۲) موضع شلندرود و حدود ب

چون از توجّه سپاه ظفر پناه آگاهی یافت بجانب قلعه شناخت غازیان از گرد راه در شهر طبس تاختند و هر که را یافتد بعالم دیگر روان ساختند قریب هفت هزار کس از مردم طبس کشته شدند بواسطه آن کشش آتش غصب نواب جهانگذی (۱) منطفی شده عنان عزیمت بصوب یزد منعطف ساخت و باصفهان نزول اجلال نمود چنانکه مذکور شد و بواسطه عبور لشکر نصرت شعار نایره جوع شیوع یافت و دود دل گرسنگان از کره نار در گذشت بنابر آن خاقان اسکندر شان امیر غیاث الدین محمد را طلب نموده فرمود که درین زمستان غله فراوان بعساکر نصرت نشان بفروش مشار الیه قسم یاد کرد که چندین غله در انبار موجود نیست که متعلقان مارا کافی باشد بنابر آن خاقان اسکندر شان به قتل او فرمان داد و غازیان اورا از پا در آوردند هم در آنروز بعضی از مردمان بد خواه بعض خاقان عالیجاه رسانیدند که شاه تقی الدین محمد مراسلات داشته بود ویرا نیز به قتل آوردند *

گفتار در قضایائی که در^(۲) صاورا النهر واقع شده

درین سال محمود سلطان بفرموده برادر خورد شیبک خان متوجه قندر گشت امیر خسرو شاه عبد الرحمن بیگ را با فوجی از سپاه برای زبان گیری باستقبال فرستاد ایشان در حدود سالی سرایی از آب عبور کردند در آن حوالی بمحمود سلطان رسیدند دست بآلات کارزار برداشند در اثنای قتال تیری بر کتف عبد الرحمن بیگ خورده روی بسوی انهزام آورد چون گریختگان بشهر آمدند خوف بسیار بر امیر خسرو شاه راه یافته قندر را انداخته متوجه کوهستان شده مولانا محمد ترکستانی خواطر صغار و کبار را بجانب شیبک خان مایل گردانید هرچند که امیر ذواللّوں که در آن اوان در آن حوالی بود کس فوستاد و پیغام داد که صلاح درین نیست که من همین روز با تفاوت سپاه دشمن سوز بشهر در آیم و دفع ایکان نمایم مولانا این سخن را قبول نکرد بلکه آن امیر ذواللّوں

(۲) صاورا النهر همیشه در ب

(۱) متفقی ب

بسیار جمع سازند و آن را بر زیر هم چیده آتش زنند غازیان بموجب فرموده عمل نمودند شعله آن آتش بوی رسیده کره از غایت حرارت بروزنه منظر گردید غازیان نویشان بر آن روزنه نهادند و او را با دو کس بزیر آوردند خاقان اسکندر شان فرمود تا محمد کره را مانند حسین کیا بقفس آهین مقتد نمودند * (۱) نظم *

سمند غصب بر سوش تاختند

تنش را قفس دام ادبار شد بزندان آهن گرفتار شد
و (۲) نیز عسل بر بدنش مالیدند تا از نیش زنبوران الم فراوان بدان جاهل خادان رسد الفصہ مدّتی محبوس بود تا وقتی که خاقان اسکندر شان از بیوش طبس معاودت فرموده در میدان اصفهان کره را با جمعی نوکرانش که عبدی بیگ از ابرقه آورده بود سورانیدند *

گفتار در ایلغار کوون خاقان اسکندر شان بجانب طبس

در آن زمان که خاقان عالیمکان به محاصرهٔ یزد اشتغال داشت امیر کمال الدین حسین صدر از فرز سلطان حسین میرزا آمده و شرف بساط بوسی در یافته مکتویی که داشت معروض گردانید و چون در آن کتابت تعظیم خاقان مشرق و مغرب بعیارت مناسب تحفیز نیافته بود امیر کمال الدین حسین منتظر نظر نگشت و خیال بیوش خراسان بخطاطر عاطر آنحضرت گذشت در اوایل شعبان از راه بیابان بحاذب طبس مینا ایلغار نمود چنان بسرعت نهضت نمود که سرکب سبک عذان صبا بکرد او نمی‌رسید و شیسواران گران رکاب آفتاب از همراهی اشہب او عاجز میگردید * نظم *

از آن تیز رو خیل آیین شتاب در آموخت رفتار تیز آفتاب
و در آن زمان تردّتی بابا از قبل میر محمد ولی بیگ حاکم طبس بود

(۱) مصراج ثانی در نسخانیست

(۲) و نیو عسل بدنش مالیدند

تخیلّات نفسانی و تسویلات شیطانی حقوق تربیت خاقان اسکندر مکان را به طاق نسیان نهاد و باعدهن کلمه تمود و عصیان مباردت نمود خاقان رفیع الشان چون خبر مخالفت وی شنود از^(۱) سورلق در ماه رجب با سپاهی در کثرت با ستاره قریب و در اتفاق مقارن پروین متوجه یزد شد در موسیه که از تاب گرما آتش در تن دلیران می‌افروخت و مرد جنگی در میان زره و خفتان می‌سوزد و حرارت هوا زبانه نارهایه ظاهر می‌ساخت و شمشیر در نیام چون * نظم *

سوم میگداخت *

چنان بد که شمشیر چون قطره آب فرو میچکید از کف مرد ضارب عساکر نصرت شعار شهر را در میان گرفتند و از هردو طرف نیران جنگ از مردان با فرهنگ اشتعال یافته تیر و سنگ صاعد وهابط گردید * نظم *

خدنگ دلیران رستم کمان چو تیر دعا رفته بر آسمان
شد از نوک پیکان در آن عرصه گاه ز مردم تمی چشم خورشید و ملاع
(۲) ز سنگی که افتاد بر یکدیگر زمین را گذشتند از افلاک سر
حصار چنان شد در آن دار و گیر چو دیوار منقل مشبک ز تیر
مدت دو ماه هر روز وقتی که از افق مشرق علم فورانی صبح صادق نمایان شد تا زمانی که تیغ آفتاب از حجاب غروب نیام می‌ساخت شمشیر کینه و جدال آخته بود و رایات جنگ و جدال افراد ختنه در خلال این حال سپاه جرار بیکبار بشهر ریخته بضرب تیغ بران و سنان جان ستان بسیاری از نوکران کوه را بقتل آوردند و محمد کوه با اندک مردمی^(۳) بنایین قلعه گریخته بار دیگر آغاز جنگ نمود بعد از یک ماه دیگر آن قلعه را نیز مفتوح ساختند کوه بر برج بلندی که آن را نقاره خانه میگفتند پناه برده از مضمون^(۴) نص کریمه بیخبر و غافل که امر شد که در پایی برجی که مقر کوه بود هیمه

(۱) سورلوق ب

(۲) ب این دو بیت ندارد

(۳) بنایین قلعه گریخته ای بنایین قلعه رفته ب

(۴) در اصل جای خالی شاید نار اللہ الموقدة الکی نطلع علی الْأَفْئَدَةِ

متو فیات

قاغی میر حسین یزدی درین سال بغض خاقانی گفتار گشته دقت
اوراق حیات را بداد فناد از جمله تصانیف عاشیه شمسیه در منطق^(۱) شرح
حکمة العین شرح هدایة در حکمت حاشیه طوالع در کلام شرح بر کاریه
رساله در فن غریب معماً *

گفتار هر وقایعی که هر سنه عشرو تسعمايه واقع
شدۀ لشکر کشیدن خاقان اسکندر شان بجانب
یزد و کشته گردیدن کره

در آن اوان که مراد بیگ با یندر از خوف خاقان یزد را گذاشت بجانب
هرات رفت در غیبت او خواجه سلطان احمد ساروئی که وزیر یزد بود شهر
را اضطر نمود چون نواب بعد از فتح نا مراد حکومت یزد را بحسین بیگ لله
تفویض فرمود آنچنان از قبل خود شعیب آقا را بداروغشی تعیین نموده روانه
کرد و حکم همایون نفاذ یافت که شاه تقی الدین محمد اصفهانی به یزد رفته
سلطان احمد ساروئی را از مقام عزاد و خلاف بگذراند بمساعی جمیله شاه
تقی الدین بین الجانبهين قواعد مصالحة استحکام یافت سلطان احمد عهد
در میان آورد که مدت عمر از جاده عبودیت خاقان اسکندر شان در نگذشته
با شعیب آقا در مقام اطاعت باشد آنکه شعیب آقا به یزد آمد وزی چند
حکومت کرد و سلطان احمد نقض عهد نموده او را در حمام بقتل آورد و رفقای
او را کشته از روی استقلال بحکومت نشست اما در آن وقت محمد کره
از ابرقوه ایلغار کرده نیم شبی خود را بشهر یزد انداخت سلطان احمد را
قتل رسانید و شهر را مضبوط ساخته رایت استقلال برافراشت اخر الامر بواسطه

(۱) حکم شرح ۱

از توجه شیبک خان خبردار گشت ولد خود محمد زمان میرزا با فوجی از دلاوران در آن بلده گذاشت و علم عزیمت را بصوب^(۱) صان و چاریک برآفراخت شیبک خان فوجی ازیک را بتاخت شیرغان روان گردانید امیر علی ترخان و امیر عمر بیگ با مردم اندک بداعیه رزم از حصار بیرون آمدند بعد از جدال و قتال دستگیر شدند و شیبک خان با ده هزار جوان در مقابل دروازه شترخوار منزل گردید و محمود سلطان برادر خان در دروازه عراق نزول نمود ازیکان بدکودار آن قلعه را مرکز وار در میان گرفتند آب خندق را بطرف دیگر انداختند هر روز ازیکان بد روز سوار گشته بدر قلعه می آمدند و جنگ می انداختند از دست شهریان زخم‌های کاری خوردۀ خاییاً و خاسراً مراجعت می نمودند روزی شیبک خان با جمعی بهادران بقلعه یورش نموده قرب پانصد نفر از سپاهش کشته گردید بیرون قیاس دو نوبت دیگر آن گروه بی هراس بدام جنگ انداختند بی آنکه مهم از پیش بزند معاونت نمودند چون مدت سه ماه آن گروه گمراه در ظاهر شهر نشستند چون معلوم گردند که گرفتن قلعه خالی از اشکایی نیست در اوایل زمستان طبل مراجعت کوفته بصوب سموقد شناختند *

وقایع متنوعه

درین سال کار کیا سلطان حسن برادر کار کیا میرزا علی والی گیلان با پیشکش فراوان بدگاه خاقان اسکندر شان آمده آنحضرت مراسم اکرام و احترام در باره او ظاهر ساخت و آفتاب عنایت سایه عاطفت بر سراو انداخت و درین سال خاقان اسکندر شان محمود خان دیلمی قزوینی را در وزارت شیبک امیر زکریا^(۲) کوچیجی گردانید وهم درین سال منصب وزارت را بقاضی محمد کاشی رجوع نمود *

(۱) حبان ب صان و چاریک ج صان و چاریک . ۱

(۲) کذا فی اج درب کوچیجی

روان روح چندان بسیوی سپهر که شد غرق دیریای ارواح مهر
و قریب ده هزار کس مثل مواد جهادنشاه لتو ساتلمش و اقیا و متعلقان حسین
کیا بیاسا رسیدند حسین کیا بوم آسا در قفص آهندین محبوس گشت در حینی
که موکلان غافل بودند زخمی بر خود زد اما کارگر نشد در ثالث ذی حجه
اردیی همایون از دامن قلعه کوچ کوده متوجه ری و ساخن بلاخ شدند و در
منزل ایوان راس الوادی که بکبود گفبد مشهور است حسین کیایی چالوی
بزمی که بر خود زده بود کانبد را پرتاخت وزاغ پرتابیس قفس بدن را
خالی ساخت *

قفس وار با سینه چاک چاک (۱) درون قفس شد بخواری هلاک
واز غرایب اتفاقات آنکه الیاس بیگ ایغوت اوغلی را در همین منزل
کشته بود قهرمان سیاست الهی در مقام انتقام گذاری پر حسب فرموده
و الله عزیز دُو انتقامِ قم فدا و انعدام پوجردیه حیات مقتول مذکور در همین
منزل کشید در ساخن بلاخ حاکم قلعه (۲) ارد سند امیر شهراب چالوی بدراگاه
عالی پناه آمده منظور نظر کیمیا اثر گردیده مراجعت نمود و از آنجا نواب
کامیاب عالیشان متوجه بیلاق خرقان گشته مردم قلعه (۳) استنادق (۴) تا کوتوال
متوجه درگاه عالم پناه گردیده در آن منزل باردو ملحق گردیدند و خاقان
اسکندر شان رایات نصرت نشان بجاذب بیلاق سورانق بر افراد خان در آن منزل
خبر طغیان محمد کره بمسامع جاه و جلال رسید *

گفتار در محاصره کودن شیبک خان از بک بلخ و نواحی را

درین سال بنابر استدعای امیر محمد باقر ترخان شیبک خان با سپاه
فرلوان از معبر کوکی عبور نموده متوجه بلخ گردید بدیع الزمان میرزا چون

(۱) دون ۱

(۲) استناد ب و در چاپ دورن استغفار استنادق را

(۳) تا کوتوالی ج

در آن دامن آهن تنان کرده لرز خزینه چو سوزن بدامن درز
اکثر ایام غازیان عظام و عساکر ظفر فرجام از آن زمان که نیز عالم افروز بر
حصار فیلگون تیغ زرنگار از نیام افق کشید تا وقتی که سپرسیمین هلال بر سپهر
بزین ظاهر و هویدا میگردید در برایر خندق رفته صف سپاه می آراستند مردم
حسین کیا بر سرباره و برج از سرجان که متاعیست بس گران بر نمیخاستند
و تیر و تفنگ می ازداختند و تیر دلدوز ترک بر تارک سرکشان میدوخت
پیکان خارا گذار شعلات جانسوز در هوای فضای می افروخت و غرش توب
صدای مرگ بکوش هوش پر لان میرسانید و صدای ضربن لرزه در بدن
بهادران می انداخت مهله تفنگ مانند خون در شویان سریان کرده جانرا
از آمیزش تن میرهاند *

شد از دود چون شب فضای فلک درو انجم از مهراهی تفك
حکم جهانتمانع وارد شد که حسین بیگ الله با فرقه از دلیران معركة مجادله
آب (۱) حبله رود را که انتعاش محصوران بدان بود بجانب دیگر اندازند
حسین بیگ حسب الامر بتقدیم رسانید اهل قلعه از وقوع آنحال کشتی خود
را غریق لجه فنا دیدند و آتش عطش خرم شکیدائی ایشان را محترق
ساخت حسین کیا از مشاهده اینصورت انگشت ندامت بددان میگزید
و از احاطه دایره بلا چون نقطه متغیر میگردید روز سیوم از بستن آب که
متخصصان بی تاب شده بودند رو سوی ارگ که محل تحسین حسین کیا بود
آورده سه روز دیگر غبار جنگ و شیخ ارتفاع یافت روز سه شنبه بیست و هفتم
ذی قعده آن موضع نیز بهیز تسخیر در آمد تمامی اهل (۲) استا و ارگ شربت
مرگ چشیدند *

نهادند شمشیر در اهل ارگ درون آمد از باره برج مرگ
سر بد سران بود غلطان چو گویی ز سیلاب خون کوچها گشت جوی
در و بام از سیل خون نم گرفت بسقف سرا چویها خم گرفت

زمرة از رستمداریان دیو ساران قدم متحاربه و مقاتله پیش نهادند و فار حرب و فتنه را اشتعال دادند *

* نظم

نخستین سوی سنگ برند دست فراوان سر و دست در هم شکست
یلان هم گشادند بازو به تیر از آن دیو ساران بر آمد غیر
بسنگ استخوانها شده ریز ریز به تن استخوان پاره پیکان تیز
از امرای نامدار عبدی بیگ^(۱) تواچی با جمعی از شاملو که در قشون
وی بودند و بپرایم امیر دیوان و دیگر دلاوران بهرام انتقام تبع متحاربه
و مقاتله از نیام کین کشیده داد مردی و دلوری دادند در اندی ستیز عبدی
بیگ را زخم تیری رسید و چون در آن تنگدا و میدان جای راندن حسام
خون آشام نبود بنابر آن آن دلاوران گوی مراد نتوانستند بروند و آن مقام را
از زمرة خاسرة تخلیص نتوانستند کرد از آنجا که کمال غیروت شاهی و حمیت
پادشاهی بود از طریق دیگم که اهل حصار را گمان نبود بیانی قلعه نزول اجلال
ارزافی داشت و در آن حین از ملازمان رکاب ظفر انتساب زیاده از دویست
نفر همراه نبود و لشکر مخالف که در دامن حصار يصال بسته بودند از سه
هزار می افزوند چون قلت سپاه ظفر پناه را ملاحظه نمودند خواستند که
به متحاربه پیش آیند حضرت خاقانی بامداد یزدانی بر ایشان حمله کرده آن گروه
چون شمه از جلادت آن لشکر با شکوه را مشاهده کردند و چاشنی چشیدند
دانستند که رنج ایشان ضایع و مجادله ایشان نه دافع است راه فرار پیش
گرفتند و بحصار گردیدند چون آن جماعت که به منع امرای نامدار که در آن
عقبه مذکور مشغول بودند این معنی را معلوم نمودند چون بذات المعنی
متفرق گردیدند امرای گردون وقار خود را برایات عز و جلال متصل ساختند
بعد از آن اردوبی ظفر ورود در کنار آب^(۲) حبله رود فرود آمدند سایبانها بر
افراشته خیمه‌ها بر پایی داشتند *

به پیرامن آن کهستان و رود سپه بهر خونریزی آمد فرود

دلاوران نامدار گوی سبقت ربوده به تنهایی بر باره آن حصار بر آمده استمداریان بد کردار را متفرق ساخت و بهادران طبقه اول حصار را بحیطه اقتدار آورده مخالفان از هول جان بنابرین قلعه^(۱) گریزان شدند وهم بیقیاس برویان مستولی گشته علی کیای ضمандار از ذروه سرکشی و جباری بتصرّع و زاری آمده دست در دامن نجم بیگ زند بنا بر آن آن حضرت از خون آنجهماعت در گذشت و علی کیایی ضمандار توسان و هراسان از قلعه بیرون آمده بشرف عنبه بوسی مشرق گشته قلعه را تسلیم نمود مراحم خسروانه جرام اورا بزلال عاطفت فرو شست *

گفتار در فتح قلعه استا و قتل حسین کیا

در بیست و چهارم شوال رایت فتح و اقبال در تحت گف ملک ذو الجلال متوجه قلعه استا شد و آن قلعه ایست در قله کوهی رفیع واقع و استحکامش در اطراف عالم شایع *

بدایش چو دلهای سنگین دلان درش بسته چون خانه^(۲) مدخلان بتحت اثری خندقش توأم ان فضیلش گذشته ز هفت آسمان ازو تا بملک عدم یکقدم لب خندقش آستان عدم ز بسیاری عمق او از سپه ر کیا شد چو آگه ز اقبال شاه بدان قلعه برید از نهیدش پناه چون سپاه ظفر پناه در حوالی قلعه خیمه و خرگاه و سراپرده و بارگاه بسراشند فرمان همایون شرف نفاد یافت که از راه در بندی که بقلعه متصل بود در آیند و قلعه را فتح نمایند عساکر ظفر شعار بدان طریق عبور نمودند یکیک چون سلسه لیل و نهاری گذشند *

پلنگینه پوشان جنگ آزمای بر آن کوه بالا نهادند پای

(۱) کذا فی ج بنابرین قلعه گویزان شدند ۱ با این قلعه گریزان شدند برنهارد دورن بنابرین اهل قلعه گریزان شدند

(۲) ازو بملک ۱

(۳) منجلان ۱ ج

فطر رو نمود بعد از آن اردوانی ظفر شکوه بصوب قلعه فیروزکوه روان شد در یوم
الخميس پا زدهم شهر شوال نزول اجلال در حوالی حصار واقع شد و آن قلعه
بود در غایت بلندی چون سپهر دیگر و در منحکمی چون سد سکندر - * نظم *

چنان سودا اش کنگره بوسپهر کز آنجا به پهلو گذر کوده مهر
کوتوال حصار علی کیانی خاندار بر مخالفت اصرار نموده آثار جنگ و کارزار
ظاهر گردانید -

به مضبوطی قلعه از راه رفت نگون ناخودمند در چاه رفت
بلندی آن قلعه دادش فریب که اندادش سرفتوان در نشیب
نداشت کان سر بلندی کوه بود پیش چرخ بین بی شکوه
چون پرتو این خیر بر خاطر ازور واضح شد اثر تغییر در بشروا شاه ربع مسکون
پدید آمد و نشان کیان در جبیر مبارش ظاهر شده بتدبیر آلات حرب و محاصره
و ترتیب ادوات محابیر فرمان داد امرای نامدار و دلیلان شیر شکار قلعه سپهر
بردار را هالة وار در میان گرفتند و از شست قهر عقاب خدنگ جگر دوز را
پیرواز در آوردند رستمداریان به مدافعت قیام نمودند و اکثر ایام از بام تا شام و از
صبح تا روح فایره جنگ و جدال و آتش حرب و قتال التهاب داشت
حضرت خاقانی بنفس فیض کوشش بسیار فرمودند چنانچه هزار چونه تیر
از آذوک دست بجانب مخالفان گشاد دادند روز دیگر سپاه بموافقت شاه
چون ستاره در حوالی ماه از شهاب کمان پیکان آتش اشان بجانب دشمنان
روان گردانیدند مردم حصار از بیم خدنگ جگر دوز و نوک پیکان آتش افروز
از سر برجهای پس خزیدند و بهزار خون دل دم در کشیدند حکم شد که جنگ
آوران از ممرو آبی که از کنار قلعه میگذشت در آیند و شروع در فتح فمایند قبل
از توجه عساکر ظفر قویین بعضی از شرفات برجی از بروج آن قلعه متین مجاور
سطح زمین شد بعد از انهدام برج مذکور غازیان متوجه حصار شده ساکنان آنجا
تیر و سنگ میزند لشکر مذصور مسحروح گشته می غلطیدند دیگران مضروب
را پیش کشیده می‌فندند در آن حین شیر پیشه پیگار محمود بیگ قاجار از جمیع

مدینه قم عذان عزیمت بدان صوب معطوف ساخت در حوالی ری تباشیر
 صبح نوروز سلطانی از مطلع تأییدات سبحانی طالع شد و در آن روز مبارک
 این بشارت از لفظ جمیحه مستفاد گشت بمقتضای حدیث صحیح ارباب دول
 ملهمون که فتح قلعه خندان در عید رمضان خواهد شد در آن اوان محمد
 حسین میرزا بن سلطان حسین میرزا از استریاد احرام ملازمت خاقان والا نزاد
 بسته بود چون بسمنان رسید بیک حمله قلعه آن بلده را مستخر گردانید امیر
 افراسیاب چلاوی که از قبل حسین کیا کوتوال قلعه بود پناه بارگ برده قاصدی
 هم عذان برق و باد به حسین کیا فرستاد و این واقعه را معروض گردانید حسین
 کیا با تفاوت مراد بیگ جهانشاه لو با جمعی دلوران آق قوئیلو همان زمان بجانب
 سمنان ایلخان نمود بیک نگاه آن گروه گمراه بشکر چغتمی حمله کردند و ایشان
 را متفرق گردانیدند و با اموال بسیار آن سودار اشرار بدیار خود معاودت نمود روز
 شنبه بیست و نهم شهر مذکور حوالی قلعه گلخندان مضرب خیام جنود ظفر
 فرجام شد و آن قلعه ایست به حصانت مشهور و بمنابت مذکور از بلندی
 با چرخ اخضر همسرو از رفعت با برج دو پیکر برابر - *نظم

حصاری چو دیوار همت بلند	کزو کوتله کوده دست گرفند
برابر سر باره اش با فلک	نشسته بر آن چون کبوتر ملک
گروهی ز عقل و کیاست بروی	در آنجا زده کوس یاغی گری

غازیان فتح آثار از هر طرف روی توجّه بآن حصار آورده آتش حرب و کارزار
 بر افروختند و هر که از آن فرقه شقاوت فرجام سر ادبیار از بام حصار بر آورد دیده
 اش را بذوک جان سوز دوختند مردم قلعه از هول جان سلگ و تیر می
 انداختند و دو روز میان اهل حصار و جیش نصرت شعار حرب و کارزار دست
 داد در آن اثنا دلوران سپاه و نقیب آوران باامر شاه عالیجاه از چهار طرف نقیب
 زده شرفات بروج آن حصار رو بخرا بدی آورد سکان قلعه بعد از وقوع این مقدمه
 امیان طلبیدند و غازیان ایشان را دستگیر کوده بدرگاه گیتی پناه رسانیدند قهرمان
 قهر بقتل ایشان فرمان داد و فتح قلعه چنانچه آنحضرت فرموده بود در روز عید

لوای آن خورشید اوچ چهارم از افق خُطّه قم طالع شد و آفتاب طلعت آنحضرت
بر اطراف آن مملکت لامع گشت حکم اطراف و سرداران اکناف روی امید
بدرگاه جهان پناه آوردند و بالطف همایون مفتخر و سرافراز شدند *

گفتار در رفتن خاقان اسکندر شان بفیروزکوه بقلع

و قمع آن گروه^(۱) بی شکوه

چون الیاس بیگ عازم رستمدار گشت امیرحسین کیا می چلاوی برس
وی ایلغار نموده الیاس بیگ از توجّه او اطلاع یافت عنان بطوف قلعه ورامین
تافت وستمداریان دیو سار آن حصار را درمیان گرفتند چون دیدند که فتح قلعه
بجنگ میسر نمیشد آغاز مکر و تزوییر کرده رسولان نزد الیاس بیگ فرستاده
از صلح سخن راندند بعد از تأکید عهد و پیمان با مردم فراوان از قلعه بیرون آمدند
باعداً پیوست حسین کیا می چلاوی^(۲) نقض عهد کرد و ویرا با جمیع ملازمان
بقتل آورد چون این خبر ناخوش و قضیّه مشوش بمسامع خاقان اسکندر وش
رسید در اوایل فصل ربیع که مصوّر تقدیر سطح زمین را رشک نگار خانه چین نمود
و مشاطه فدرت رخسار الله را از قطّرات ژاله زیب و زینت افزود *

نظم *
که چون باد نو روز شد مشکسای گل و غنچه شد دلکش و دلکشانی
مزین شد از برگ و بارش درخت خدیو گل آمد ببالای تنخت
دف برگ لزان بکف باد را در آن چلوه ده سرو آزاد را
 بشبدنم لب غذچه آمیخته بشد از ملاححت نمک و بخته
 فرمان قضاً جریان شرف نفاد یافت که غازیان ظفر آثار و عساکر نصرت شعار عنان
 توجّه بصوب گل خندان فیروزکوه بقلع و قمع آن گروه معطوف فرموده از راه
 ورامین دی در آیند و آن عرصه را متّکم سرادقات عز و جلال نمایند خاقان
 اسکندر شان در روز یک شنبه فهم شهر مبارک رمضان موافق تذکر بیل از

(۱) نقص ب ۱

(۲) گروه شکوه ۱

ملحق شد در آن اثناً خبر رسید که فوّاب کامیاب با لشکر بیش از حساب متوجه ایشانست جماعت آق قوینلو روی ادبار بوادی فرار آوردند چون بشهر رسیدند میان امور کدولتی واقع شده یعقوب جان بیگ و سلطان مراد پیش رسید محمد فلاح رفته یعقوب جان بیگ بجانب (۱) زبول روان شده از آنجا بشهریان آمدۀ خواست که بامرای پرناک ملاقات نماید و از راه موصل بدیار بکر رود و در آن اثناً بشارت بیگ برادر قاسم بیگ پرناک بواسطه خون برادر و پیرا قصاص نموده و سلطان مراد ببغداد رفته باریک بیگ پرناک که حاکم آنجا بود و پیرا بسلطنت نشانید *

لشکر کشیدن خاقان اسکندر شان بجانب شیرواز

چون خاقان اسکندر شان در حوالی همدان بفراغ بال بدولت و اقبال گذرانید خبر رسید که سلطان مراد در شیرواز محل اقامت انداخته و فوجی از ترکمازان بروی گرد آمدۀ بذایر آن علم عزیمت بصوب فارس بر افراخت و در اثنای توجه بذایر طغیان حسین کیانی چلاوی الیاس بیگ ایغوت اوغلی را با فرقه از غازیان بدفع وی ارسال فرمود بعد از آن همای رای سعادت طراز بهوای تسخیر شیرواز در پوواز آمد چون سلطان مراد خبر یافت بطريقی که ذکر رفت ببغداد شناقت و حضرت جهانبانی بدولت و کامرانی عروس محلکت شیرواز را بی کلفت اغیار در آغوش تصرف کشید *

گلستان شیرواز بی خار بود چنان گنج بی کلفت مار بود
گمانمایه بانعی رسیده برش نه در بسته ذی باغبان بر درش همای دولت سایه سعادت بر آن دیار انداحت و آنتاب طلعت همایون آن خطه میمون را مشرف و منور ساخت پیگ گردون اخبار فتح و نصرت بمسامع جهانیان رسانید عالم را بطرافت عدل و داد سرسیز و شاداب گردانید چون خاطر عاطر آنحضرت از مهمات فارس فرات یافت بسوی عراق شناقت چون ماه

(۱) در قول ۱ دسقول ب

بیگ پرناک بفایبر بغض احمد پادشاه از آنچنان اموال بسیار ستاده آخر از آن
بلیه خلاص شده متوجه لار و جرون گشت و چون ابو الفتح بیگ بایندر بر
شیراز مستوی شد مولانا متوجه کازرون شده در فول آبگینه باردوی ابو الفتح
بیگ ملحق گشت و تعظیم بیش از پیش یافته بعد از چند دوز در ماه رجب
بمرض اسهال از دنیای فانی به جهان جاودانی انتقال فرمود و نعش اورا
بقریه دوان بوده در جوار شیخ علی دوانی دفن کردند مدت عمرش هفتاد
و هشت سال از تصانیفش حاشیه قدیم تحریر بذخیر مولانا علی قوشچی رسیده
از روی انصاف زمان بتعريف گشوده و حاشیه جدید و حاشیه اجد و شرح هیاکل
در حکمت اشراق و حاشیه مطالع در منطق و اثبات واجب قدیم و جدید
و اخلاق جلالی که در برابر اخلاق ناصري نوشته و حاشیه شمسیه و حاشیه
اذوار شافیه و رساله زوراً و این رساله را در روضه مقدسه منوره حضرت امیر المؤمنین
و امام المتّقین علی ابی ابی طالب صلوات اللہ علیہ در یکروز برس پا ایستاده
تمام کده و شرحی فیز بر زوراً نوشته و حاشیه بر اشارات و حاشیه بر تهدیب
منطق و سواد العین بر حکمة العین *

گفتار در قضایائی که در سنّهٔ تسع و تسعمايه

واقع شده

درین سال یعقوب جان بیگ ترکمان از اصفهان با لشکر بیکران متوجه
شیراز شد و شیخ حسن بیگ بایندر که بعد از اغوز محمد و ابو الفتح بیگ بر
فارس تسلط یافته بود ویرا استقبال نموده در حوالی جویم جنگ عظیم واقع شد
یعقوب جان بیگ غالب آمدۀ شیخ حسن بیگ بر خاک هلاک افتاد مجددداً
ملکت فارس به تصرفش در آمدۀ از آنجا متوجه دشت (۱) ارزن شد در آن
منزل سلطان مراد که از صدمات نواب کامیاب خاقان مالک رقاب فرار نموده بود

داشته عبد الباقی میرزا را بمزید الطاف مفتخر گردانید هم درین سال سید جعفر خواجه که در سلک سادات داشت قیچاق منتظم بود بخواهیں از یک در غایت محبت سلوک می نمود از ماراً النہر به بلع شناخته با بدیع الزمان میرزا ملاقات نمود ظاهر اظهار محبت نموده ضمناً مقربان میرزا را با خود می‌تواند ساخته بعد از چند روز غدری اندیشید بغایر آن بدیع الزمان سید جعفر خواجه را با متفقان بیاسا رسانید *

متوفیات

حیدر محمد میرزا بن سلطان حسین میرزا درین سال فوت شد وهم درین سال مولانای اعظم افتخار اعظم الفضل بین الاصم اقدم حافظ فنون الحكم قدوة (۱) العلماء افهم البلغاً المتبحرين مولانا جلال الدین محمد دوانی که ولد مولانا سعد الدین اسعد است بعلو نسب و دانش مشهور بود و در قریة دوان که از اعمال کارزون است بقطع و فصل (۲) قضای شرعیه اقدام میفرمود و جناب مولوی نزد پدر خود تحصیل مینمود آخر بشیراز رفته در (۳) مدرسه مولانا متحی الدین گوشہ کفاری و مولانا حسنشاه بقال همت بر کسب و کمال گذاشته و ایضاً مولانا جلال الدین در درس مولانا همام الدین گلباری که بر طوالعمر شرح مفید دارد مطالعه بعضی از متداولات کرده و در وقت اکتساب علم حدیث در خدمت شیخ صفی الدین الحجی شرط (۴) تلمذ بجای آورده و آنجناب در آیام شباب چندگاه صدر امیرزاده یوسف بن جهانشاه پادشاه بود بعد از صدارت در مدرسه بیگم که حالا دارالایتمام گویند بلوام درس قیام مینمود و در زمان سلطانین آق قوینلو منصب قضای فارس تعلق بدو داشت بعد از آنکه احمد پادشاه بروایت ایران استیلاً یافت آنجناب را تعظیم بسیار نمود و سلطان محمد پادشاه روم نیز تحف و هدایا جهت وی میفرستاد قاسم

(۱) قدوة العلماء افهم البلغاً قدوة الافهم افهم العلماء المتبحرين

(۲) قضای اج قضای ب

(۳) درپیش ب

(۴) تلمید ا تلمید ج

(۵) تلمید ا تلمید ج

شد و امیر بیگ و فادر را بهرات فرستادند و از پدر عالیجاه استمداد نمود حاکم ترمد امیر باقی بخدمت شفافته منظور نظر گردید آذگاه بدیع الزمان میرزا رسولان نزد امیر خسرو شاه به حصار شادمان فرستاده و پیرا طلب نمود و او اطاعت ناکرده گردید بنابر آن بدیع الزمان میرزا بالتفاق امیر ذو النون ببلخ مراجعت کرد *

گفتار در مکار به نمودن^(۱) ایقوت اوغلی با ناصر و منصور توکمان

چون الیاس بیگ ایغوت اوغلی بحکم خاقان اسکندر شان در آدر بایجان متهم گردید بعد از چند روز والی آن دیار ناصر و منصور توکمان با چهار هزار سوار بر سبیل ایلغار باردوی آن امیر نامدار ریختند غازیان سوار شده بربیشان حمله کردند میان هردو فریق قتال فاحش دست داد چند نمود قزلباش^(۲) بر توکمانان اویاش غالب آمدۀ قرب هزار نفر از آن جیش بی هنر بقتل آوردند و ناصر و منصور از جذگ گاه بدر رفتند و غذایم بسیار بدست غازیان ظفر شعار افتاد و الیاس بیگ در آن دیار متهم گردیده سرهایی ایشان را بدرگاه خاقان اسکندر شان فرستاد *

ذکر وقایع متنوعه

هم درین سال محمد مقیم بن امیر ذو النون لشکر بجانب کابل کشیده میرزا عبد الرزاق گریز برستیز اختیار کرد محمد مقیم کابل را متصرف شده دختر میرزا الغ بیگ بن سلطان ابوسعید را بعقد در آورد و درین سال عبد الباقی میرزا و مراد بیگ بایندر که حاکم یزد بود از صدمات سپاه ظفر پناه ذواب خاقانی فرار نموده بهرات رفتند سلطان حسین میرزا مقدم ایشان را عزیز

(۱) ترکمانان ا ج

(۲) یعقوب ب

* نظم *

نشست خسرو روی زمین باستحقاق فراز تخت سلطانین بدار ملک عراق
بعد از آن در چمن همدان نزول اجلال واقع شده *

گفتار در قضایائی که در بلاد فارس واقع شده

در یوم السبت سیوم صفر سنّة مذکوره ابو الفتح بیگ برادر حاجی بیگ
بایقدر از جانب کرمان با سپاه فراوان بشیراز آمد امیر یعقوب جان همعنان
یأس و حرمان بطرف بیضا شناخت ابو الفتح بیگ بشهر آمده اموال او را
متصرف شده علم عزیمت بطرف کازرون بر افرادش و از آن عذر متوجه فیروزاند
گشت و در هشتم شعبان در آنجا نزول نمود در آن اوان منصور بیگ اشار
از روی افظار با خویش و تبار بخدمت آمده ابو الفتح بیگ اراده کرد که او را
دستگیر کند شخصی از نیکو خواهان اراده ویرا در نهان بمنصور بیگ گفت
خدمتش کلمه شهدت بر زبان آوردہ بیارگاه در آمد در آن اثنا آهونی بر قله
آن کوه مرئی شده ابو الفتح بیگ بواسطه زیادتی جرأت ببالی کوه سختی
تجوّجه نمود و از کمر افتاده هلاک شد و از روی او بهم برآمد عم زاده های او شیخ
حسن بیگ و محمد بیگ محافظت نموده شیخ حسن بیگ قائم مقام گشت
لذین اثنا علی بیگ برادر اشرف بیگ بایقدر با جمعی از سواران با تهور
متوجه شیراز شد و در یازدهم شعبان در میدان سعادت نزول نمود محصلان غلاظ
و شداد که هر یک نمونه نمود و شداد بودند بر رعایا گماشته از ایشان بضرب
شکنجه اموال فراوان گرفت در آن اثنا اغوز محمد با لشکر جرار بدفع آن نایگار
بشیراز آمد شیخ علی هراس بیقیاس بخون راه داده علم عزیمت بطرف ابرقوه
بر افرادش در آن حوالی رئیس محمد کره ویرا بقتل آورد *

گفتار در قضایائی که در بلاد خراسان واقع شده

لذین سال بدیع الزّمان میرزا بفرمان سلطان حسین میرزا و باستدعای
امیر خسرو شاه پادشاه بدخشان با دوازده هزار سوار از بلخ بجانب ترمد روان

شان از سنجاق تهور آغاز درخشیدن کرد از قلب (۱) جیش چون رعد غوان بر قلب مخالفان حمله آوردۀ آثار روز رستخیز ظاهر گردانید و آن شیران بیشه جلدت و مرد انگی و نهفکان لجه بضاعت و فرزانگی در آن مععرکه آنچه امکان ستیز تهور از آستین پهلوانی بیرون آورده جذگی در پیوستند که از نهیب آن عنان صبر و شکیب از قبضه اقتدار کوتوال حصار پنجم بیرون رفت و لمعان سفان آتش فشان صاعقه کودار خرمون زندگانی میساخت و پیکان سهام خون آشام برق وار شعله جانسوز در کانون درون می افروخت عاقبت علامت عجز و انكسار بر صفحات احوال سپاه ترکمان بوضوح انجامید و نا مراد دانست که کار نوعی دیگر است و فتح و نصرت موقوف بعدنایت کار فرمای قضا و قدر با تقاض امرأ عنان ادبی بصوب فوار اعطاف داد جنود ظفر و دود خافانی بتائید ربانی رایات فتح و فیروزی افرادته اعدا را تعاقب نمودند ده هزار کس از ایشان بقتل آوردند و اسلمش بیگ و علی بیگ را بزم سفان جان ستان برخاک هلاک انداختند و نا مراد با معبدی چند که در اجلشان اندک تأخیری بود بطرف شیواز گردیدند *

به صد حیله سلطان برگشته حال
بیرون رفت از آن عرصه گاه ملال
چنین است آیین چرخ بلند
که زهیت دهد بهر جلاب قند
ندارد فلک رسم آیین و داد
سر کینه دارد بهر نا مراد
خاقان اسکندر شان بشکراوه این فتح نامدار لوازم محمد حضوت پورگار بجملی
آورد و جمعی را که در مععرکه بچوگان جلدت گوی متابعت از میدان مسابقات
رنده بودند باصناف الطاف نواش نمود و مثال اعلیٰ یاصدار فتحنامه نفاد
یافت و دیبوران روشن ضمیر در تقویر و تحیر مذاشیر ید بیضاً نمودند و مثال اعلیٰ
باطراف و جوانب فرستادند مدشران اقبال همراه صبا و شمال باطراف مسالک
و اطراف ممالک دایر و سایر شدند و زبان قضا بدین مقال متوجه بود که *

(۱) از قلب تا جیش از قلب ما حیش ج

- فوج فوج

* مصروع *

چو دریایی جوشان بهنگام موج

در جنبش آمدند و از شعاع اسلحه ایشان دیده فلک خیره گشت و از صعود
گرد و غبار آینه آفتاب تیره گشت - * نظم *

بگردون به پیچیده گرد نبرد سفالین شده این خم لاجورد

در آن گرد در کوچه کهکشان نمانده ز نعل مه نوشان

آن دو پادشاه پوخشم و کین روز دوشنبه بیست و چهارم ذی حجه باین ترتیب
و آیین بیکدیگر رسیدند و سپاه طرفین ماندند دو دریایی اخضر از باد صرسر در
نهج آمدند غریو صور و فغیر باوج فلک الاثير رسید * نظم *

(۱) دم نای گردید باد سوم گدازان دل دشمنان ز آن چو موم
صبر و شکیب از دل مبارزان رمیدن گرفت و مرغ تیر از آشیان کمان پریدن *
* نظم *

خدنگ از کماها پریدن گرفت (۲) ز قوس قزح برق جستن گرفت

ز آمد شد گیبدرو کینه کوش یکی سقف آمد هوا چوب پوش

شمشیر نهنگ آهنگ رخنه در اساس حیات جوانان انداخت و گرز گران سندگ
چون تویا سر گرد نکشان را نرم ساخت و سنان ثعبان کردار بدن هزبران بیشه
کارزار را چشمه ساخته از فواره چشم (۳) چوبی بظهور رسانید * نظم *

شست بیغمای تیر (۴) خطه جان فتیج کرد دست بایمای تیغ منبر پیکر شکست
حدت دندان رمح زهره جوشن درید خدمت آسیب گرز تارک مغفر شکست
اسلمش بیگ با فوجی از شجاعان ترکمان حملات متواتر کرده چرخچیان
قریباش را از جای برداشته بقلب رسانید درین حین نهنگ دریایی پیگار پیری
بیگ قاجار با جمعی از غازیان نصرت شعار بر سر اسلمش بیگ تاخته او را با
مردمش از پشت زین بر روی زمین انداخت در آن اینجا برق عزم خاقان اسکندر

(۱) دم کرنا بوده باد سوم

ج قوس و قزح

(۲) خطه جان ب

(۳) کذا فی النسخ

حشم بعزم رزم جوشن زرنگار ظفر آثار در پوشید و قدم در معرکه سپهر دوار نهاد
و سپاه روز^(۱) ظلمت شب را مغلوب و منهزم ساخت *

(۲) که چون صدحدام شاه گودون خرام بر آمد بهین ابلق تیزگام
دم از^(۳) نور زد صبح صادق شکوه تجلی موسی بر آمد ز کوه
خاقان اسکندر شان بر سند باد رفتار که از غایت سرعت بر ایام ماضی سبقت میفمود
و بوقت کشیدن عنان زمان مستقبل را فی الحال در می یافت * * نظم *

یکی^(۴) تیز و چون شهاب شبی فروزان چو برج شرف کوکبی
به جستن چو برق و برقن چو باد همانا که از برق و از باد زاد
سوار شد بتعبیه جنود ظفر اثر مشغول گشته در آن روز دوازده هزار سوار جرار
نیزه گذار در ظل رایت شهریار کامگار بودند *

د و دو هزار از بلان دلیر پلنگ افکن و پنجه ور همچو شیر
همه صاحب تیغ دریا شکاف همه دشمن جان اهل خلاف
آن حضرت خلفا بیگ و منصور بیگ^(۵) قیچاقی چو خچی کرد و بیوی
بیگ قاچار را با هزار و پانصد سوار طرح گذاشته باقی امراء را مثل ابدال
بیگ دده و حسین بیگ الله و محمد بیگ استاجلو و بیرام بیگ قرامانلو
و عبدی بیگ شاملو و یکان بیگ تکلو و سارو علی شهردار بعضی را به میمنه
و بعضی را بمیسره فوستاد و بنفس نفیس در قلب لشکر فیروز اثر مقام و آرام
گرفت و از آن جانب سلطان مراد نیز به میدان ستیز خرامیده روی بتعبیه لشکر
آورده خود در قلب مغزل گزید و چون از مهابت خاقان موعید نشان بغايت
خایف بود در پیش لشکر خود عرابها داشته بتحته و زنجیر مستحکم گردانید
علی بیگ ترکمان را بمیمنه و مراد بیگ را بمیسره جای داد و اسلمش بیگ را
چو خچی گردانید بعد از آن دلاوران جوشن پوش و مبارزان پر جوش و خوش

(۱) ظلت سلب شب را

(۲) که صبح چون شاه گودون خرام ج
(۳) یکی تیره روا چون شهاب اشیی ب ج

(۴) از نورد

(۵) قیچاقی ا قیچاقی ب قیچرچی کرد

بر فرزندان خود کنید بفابر آن اسلمش بیگ با سپاه بسیار عازم گشته از قم علم عزیمت به طرف معاشر سلطان مراد بر افراخت و در زاویه منصور بیگ پرناک نزول نمود و کوچ بر کوچ روانه اردبیل سلطانمراد گردید چون طنطنه کوس استقلال و وفور شوکت و اقبال سلطانمراد متواتر و متعاقب با آذریاچان رسید خاقان اسکندر شان ایلچی قنبر نام که از غلامان سلطانحیدر بود و بطلاقت لسان و فصاحت بیان از اقران و اکفاً مستثنی و ممتاز بود *

* نظم
خود پیشه و زیرک و کار دان حکیم سخن گوی بسیار دان
پراندیشه چون خم می (۱) فروش برون آرمیده درون پر ز جوش

فرز سلطانمراد فرستاد که وی را دعوت نماید که باطاعت و انقیاد در آید قنبر از حاکم عراق جوابهای پریشان شنوده و آثار غبار و سرکشی مشاهده نموده روی بیایه سریر اعلی آورد و آنچه دیده بود و شنیده بعرض رسانید بنابر آن سلطان ممالک جان و خاقان عالم و عالمیان *

* نظم
فروزنده تاج و تخت کیان فرازندۀ اختصاریان
رایات ظفر نشان بجاذب عراق بر افرشت *

* نظم
در آورده پا در رکاب سمند مسیحها برآمد بچرخ بلند
برای صواب و بصدق درست باهندگ رفتی میان کرد چست
رایات نصرت مآل قرین سعادت و اقبال از قزل اوزن عبور نموده و منازل و مراحل پیموده در آله قولافی همدان نزول اجلال فرمود چون سلطان مراد از قرب خاقان والا ذزاد خبر یافت *

* نظم
چو زین قصه آگاه شد نا مراد فقاد آتش غیرتش در نهاد
به جنبید از جا بفتر و شکوه شکوهی کزو آب شد (۲) تیغ کوه
با سپاه بیکران افزون از تخمین مهندسان متوجه میدان رزم گشته در برای آنحضرت نزول نمود آن شب هر دو لشکر بتهیه اسباب حرب و پیگار و استمالت مردان خنجر گذار پرداختند صباح که جمشید بیضاً عالم یعنی خورشید انجم

(۲) تیغ و کوا

(۱) خموش ۱

و خوشان پای جلال بمکوب اقبال در آورده چون فسیم صبا بسرعت هرچه تمامتر در عقب ایشان ایلغار کردند و از شب تا صباح بیست فرسخ زمین را طی کرده بیروت مخالفان رسیدند و ایشان از کمال ترس و هراس تمامی اغراق خود را ریخته رفته بودند غازیان آن غذایم را متصرف شدند خاقان اسکندر شان استماع نمود که الوند به تبریز رفته عذان یکران بطرف آذربایجان تافت از باکو ایلغار کرده به تبریز رسید الوند ترکمان چون تیر از کمان از مملکت آذربایجان بیرون رفته توجه ببغداد آورد حضرت خاقانی بدولت و کامرانی باوجان رسیده غازیان احتمال و اثقال مخالفان را که از غایت استعجال گذاشته بودند تصرف نموده عازم دار السلطنة تبریز شده در آنجا قشلاق نمودند *

گفتار هر صاحب نمودن خاقان اسکندر شان با سلطان صاد

در آن اوان که مملکت آذربایجان بتصرف خاقان اسکندر شان در آمد سلطان مواد بن یعقوب پادشاه باضطراب افتاده مضمون حدیث^(۱) را منظور داشته کس باطراوف و جوانب فرستاد و عساکر خود را جمع کرده بقیة السیف آق قوینلو در هر جاکه بودند مجتمع گشتند و موازی پنجهزار پیاده از عراق طلب داشت در اوایل شتاً با قرب هفتاد هزار سوار جوشی پوش خنجر گذار از قریب^(۲) ولیخان علم عزیمت بصوب همدان بر افراد شاهزاده از گوهر سلطان نام داشت بقم فرستاد که اسلامش بیگ را با سپاه بدراکه آورد گوهر سلطان خان باسلمش بیگ گفت که لشکر قزاباش و دلاوران اوپاش عازم این دیارند استماع کرده باشی که پدرم شیروانشاه و سایر پادشاهان عالیجاه را چون شکستند و اگر فرماداد ما اهمال ورزی ایشان با سپاه سنگین از روی خشم و کین بدین دیار آمده سلطان مراد را مغلوب ساخته و اهل و عیال ترکمن را اسیر خواهند کرد رحم

(۲) ولیخان ب ولنغان ا

(۱) در جمله نسخ الفاظ حدیث درج نشده

گفتار هر وقایع سنّه ثمان و تسعماهیه

درین سال خبر آمد که امیرزاده الوند بار دیگر سپاهی فراهم آورده بخیال محل استقلال اسباب حرب و قتل معده و مهیا گردانیده بنابر آن در یوم الاثنین رابع عشرین شوال خاقان ذیکو فعال به طالع سعد و کامرانی و مساعد فیروز و بختیاری روی سعادت و اقبال و وجه ابہت و اجلال بدفع مخالفان دین و دولت فهاده تا یوم الحد عشرين شهر مبارک ذی الحجه سنّه مذکوره تمامی مسافت بیلاق الله داغ را شکار کنان قطع فرمودند در چمن لکزی که در حوالی ترجانست نزول اجلال فرمودند^(۱) و بعد از اطلاع دیده سپاه مخالف را از رویه سرادق بارگاه شاهی خفّاش وار تفرقه تمام پیدا شده از سردهشت تمام پای خوف بمیرکب فرار در آورده و عنان عزیمت بدست اضطرار داده روی ادباء و خذلان بصوب گریز و هجوان فهادند و صباح یوم الاثنین احمدی عشرين از چمن لکزی کوچ کرده عند الظهر بیورت^(۲) قوچ احمد قرب^(۳) بدرونه کوهی نزول فرمودند در آن اثنا جمعی از مخالفان دولت قاهره را که از اطراف و جوانب بدست قدرت و بحثت نصرت لشکر جرار گفتار شده بودند بقتل آورند و بعد از آنکه عساکر مذصورة تمامی سبزه زار بیورت مذکور را چندانه مدد نظر حدود و جوانب آنرا احاطه توادن کرد از کوه و پشته ضرب خیام قحطاس فام چون شکوفه بهاری سفید گردانید و سلطان سیارگان یعنی خوشید زر افshan تمامی مسافت قوس الفهار را قطع کرد چون آفتاب دولت توکمانان آق قوینتو بغموب رفت خبر رسید که الوند بد پیوند و جمع متفرقه که بر جمع شده بودند بحوالی سارو قبه ارزنجان متھصن شده اند حضرت خاقانی بتائید ربانی با اکثر امرای نامدار ذوی القدر و غازیان نصرت فشان چون شیر زیان جوشان

(۱) بعد از اطلاع دیده سپاه را مخالف را از زاویه سرادقات ۱ بعد از دیده سپاه مخالف

آرزویه سرادق بارگاه و بارگاه شاهی خفّاش از تفرقه تمام پیدا شد چ

(۲) قوچ احمد ۱ قوچ احمد ب

(۳) قرب بدرونه کوهی ج

وقایع مقتوّعه

درین سال سلطانمراد متوجه شیراز شد چون قاسم بیگ پرناک از توجّه او اطلاع یافت با مودمان فارس باستقبال شتافت و در هفدهم صفر سنه مذکوره قاسم بیگ را گرفته اردوبی اورا تراجم نمودند امیر محمد سابق را جیت خبط اموال قاسم بیگ بشیراز فرستاد و سلطانمراد در کازرون قشلاق نموده در رمضان متوجه عراق شده حکومت فارس را به یعقوب جان بیگ بایندر برادر ایده سلطان تفویض نمودند قاسم بیگ را بقلعه اصطخر بردند بعد از مدتی بقلعه اصفهان نقل کردند در آنجا یار علی بیگ ولد ذور علی بیگ پرناک ویرا بقتل آورد درین سال چند حاکم که هر یک داعیه استقلال داشتند در ولایت ایران^(۱) لوای ادا ولا غیر بر افرادش بودند بیدین تفصیل خاقان اسکندر شان در آذربایجان و سلطانمراد در اکثر عراق و مراد بیگ بایندر در یزد و رئیس محمد کره در امقوه و حسین کیامی چلاوی در سمنان و خوار و فیروزکوه یاریگ بیگ پرداک بن علی بیگ در عراق عرب قاسم بیگ بن چهانگیر بیگ بن علی بیگ در دیاربکر قاضی محمد باشقق مولانا مسعود بیدگلی در کاشان سلطانحسین میرزا در خراسان و امیر ذوالنون در قندھار و بدیع الزمان میرزا در بلخ و ابو الفتح بیگ بایندر در کرمان *

متوفیات

درین سال میرزا الغ بیگ بن سلطان ابوسعید فوت گشته پسرش میرزا عبد الرّزاق قایم مقام گردید و هم درین سال مولانا شرف الدین علی شیفتگی فوت شد در پیش مولانا محبی الدین و مولانا قوام الدین گلباری تحصیل علوم نموده بود از جمله تصانیفش تفسیر آیات احکام و شرح محرر و شرح اوشاد هم درین سال محمد معصوم میرزا بن سلطانحسین میرزا در قاین باسهال کبدی بعالی ابدی انتقال نمود *

(۱) لوای اماره و لا غیره ب

است استقرار فرمود و بلمعات آفتاب عدل و کرم متوطّنان آنولایت از ظلمات
ظلم باز رهانیدی حامی رعایتش (علایمی بیدچاره را از آسیب خذنگ حوادث که
روزگار در کمان ترکمان بی سروسامان ذهابه بود نجات داد * نظم *

ز انصاف آن عادل داد ده ز گرگ عوان رست صحرأ و ده
چنان در جهان کرد عدلش (۱) عمل
که شد در تموز اعتدال حمل
نه چوب محصل (۲) نه کلک عوان
رعيت ز انصافش آباد شد
ز بخشش سپاهش همه شاد شد
کجا نرا از آن راستی جان نماد
هم در اوایل جلوس امیر کرد که خطبایی ممالک خطبۀ ائمۀ اثنی عشر علیهم
صلوات الله الملک الاعظی خوانند اشهد ان علیا ولی الله و حی علی خیر
العمل *

که از آمدن سلطان طغرل بیگ بن میکائیل بن سلیحون و فرار نمودن (۳)
بسیاری که از آن تاریخ تا سنۀ مذکوره پانصد و بیست و هشت سال است
از بلاد اسلام بر طرف شده بود با اذان (۴) ضم کرده بگویند و فرمان همایون شرف
نفاد یافت که در اسوق زبان به طعن و لعن ابابکر و عمر و عثمان بگشایند و بهرس
خلاف کند سرش از تن بیندازند در آن اوان مسائل مذهب حق چغفری و قواعد
و قوانین ملت ائمۀ اثنی عشری اطلاعی نداشتند زیرا که کتب فقه امامیه
چیزی در میان نبود و جلد اول از کتاب قواعد اسلام که از جمله تصانیف سلطان
العلماء المتبدّلین شیخ (۵) جمال الدین مطهر حلّی است که شروعت پناه قاضی
نصر الله زینونی داشت از روی آن تعلیم و تعلم مسائل دینی مینمودند تا آنکه
روز بروز آفتاب حقیقت مذهب اثنی عشری ارتفاع پذیرفت و اطراف و اکناف
عالی از اشراق لوما مع طریق تحقیق از مشارق مذکور گردید *

(۱) مل ب

(۲) منم ب منم ج

(۳) فسا پری ا ب

(۴) جمال الدین مطهر حلّی

(۵) جمال الدین مطهر حلّی

گشت و خون چون رود جیخون در فضای دشت و هامون روان شد - * نظم
 در و دشت از سیل خون ترشده در آنجا ستوران شناور شده
 چو پرگار جنگ آوران شد دراز نمیشد (۱) گره های آتشته باز
 ولی عاقبت آسمان بلند رسانید السوندیان را گزند
 بر آن سد آهن در آمد شکست زبر دست ایشان شده زیر دست
 آنچنان لشکر جوار و سپاه بیشمار که از قطرات امطار و اوراق اشجار نشانی
 میداد از اندک صدمی چون اوراق خزانی و باران نیسانی باطراف اقطار
 متفرق و پوکنده گشتند * نظم *

ز جا بورگرفتند الوند را فکندند کوه دماوند را
 از عظامی امری امیرزاده الوند طیف بیگ و سید قاضی بیگ و محمد
 قرچخای بقتل آمدند الوند از معركة جنگ روی گریز بسوی ارنجگان آورد چون
 آنتاب زندگانی قوم آق قوینلو بسوحه زوال رسیده بود گریختگان آن معركة پس
 از وصول بصف شتران راه نجات مسدود دیدند و سپاه ظفر شعار از عقب در آمده
 ایشان را با شتران تیر باران کردند * نظم *

ز بس تیر شد در شتر جایگیر شتر مرغ گردید از پر تیر
 فوجی را که از غرقاب فدا خودرا بساحل خلاص افکندند در اثنای راه بسیاه آبی
 رسیدند هرکس اسب در آن راند سفینه حیاتش در گرداب فدا افتاده دست
 از جان شست و از یراق و جهات الوند و لشکریان او انقدر از غذایم بدست غازیان
 افتاد که عشی از عشیر آن در خزانه خیال هیچ پادشاه با استقلال نمی گنجد
 خاقان اسکندر شان بعد از فراغ خاطر از جانب دشمنان در آن منزل نزول
 فرموده روز دیگر عام عزیمت بطرف دارالسلطنه تبریز افراحت سادات و اکابر
 آن بلده چون سعادت و اقبال استقبال نموده بشوف تقبیل انامل فیاض مقتخر
 و سر افزار شدند و مراسم نیاز و نثار بجا آورند و آنحضرت در کمال عظمت در
 دارالسلطنه تبریز که مستقر سریر سلطنت و مرکز دایره خلافت پادشاهان عالیشان

(۱) نمیشد گوهای رشته دراز

چون این خبر شکست فرد امیرزاده الوند بتحقیق پیوست با سپاه مانند اوراق اشجار بسیار و بسان قطوات امطار بیشمبار چون کوه سنگدل و پولاد پوش و چون سیل تند رو با فغان و خروش متوجه چخور سعد شد و در موضع شرور قرار گرفت باسی هزار سوار جرّار دل بر منماره خاقان ظفر شعار نهاد و از ینجانب حضرت خاقانی بتایید رئانی با هفت هزار سوار که اکثر ایشان بی جبه بودند در برابر منحالفان در آمدند و خاقان پرتهوّ ابو المظفر شاه اسمعیل بهادر بزم ترتیب امور مصاف و رزم سالکان مسالک امور خلاف بدنه بی بدل را بجوش حمایت الہی پوشیده *

* نظم *

زرا برق شاه مالک رقاب پراز فور چون چشمۀ آفتاب
نهان زیر جوش بصد فر و هنگ بدان سان که در موج دریا نهندگ

وبکمیت تایید نا متناهی سوار گشته در تهیۀ سپاه ظفر عطیه لوازم اهتمام بتقدیم رسانید و مینه و میسرۀ لشکر نصرت شعار بامرای نامدار مثل حسین بیگ لله و ابدال بیگ دده و بیرام بیگ قرامانلو و خلفا و محمد بیگ استاجلو و عبدالی بیگ شاملو و فراجه الیاس بیگ برتلو و بیرون بیگ قاجار و سارو علی مهرهار بوجود ایشان مستحکم گردانید *

* نظم *

وز آنس‌وی الوند گردون شکوه بی‌ساست صقی چو الوند کوه وز آن جاذب امیرزاده الوند نیز بتعییه جنود شقاوت ورود پرداخت اشارت فرمود که شتوان اردو را تمامی جمع نمودند و بینجیه بیکدیگر بستند و در پس لشکر باز داشتند به مصلحت آنکه هر کس از معركة ستیز بوادی گریز شتابد راه بیرون شدن مسدود باشد بعد از آن طالبان نام و نلگ در میدان کین تاختند و زلزله در زمین و زمان انداختند و از صعود گرد و غبار خورشید فایض الانوار نقاب ظلمت آثار در پیش گرفت *

* نظم *

ز گردی که بروخاست از دزمگاه جهان گرد در چشم مردان سپاه
بدان گونه گم شد در آن گرد مهر که میجست باصد چواغش سپه

امواج دریایی پیگار در تلاطم آمده کشتی عمر جمعی کثیر غریق گرداب فدا

نخچوان بالوند پیوست و پیروی بیگ اموال بسیار و غذایم بیشمار در قبضه تصرف در آورده در ارباب ارگلی باردوی همایون ملحق گشت و درین منزل محقق شد که محمد قرچغایی درین حوالی پر و بالی گشاده درین اطراف و اکناف بامید آنکه صیدی بدست آرد دامی نهاده بغا بر آن همای لوای همایون فال بال اقبال باز کوده در هوای فضای صحرای هیجتاً در پرواز آمد قرچغایی محمد کبوتر وار از نمیب عقاب با هزار اضطرار و اضطراب قدم ادبای در وادی فرار نهاده در نخچوان بخیل نکبت اثر ملحق گشت و رایات نصوت نشان بعد از فرار ایشان از راه سلطان پور بحوالی قرا افچ متوجه نخچوان گشت در آن ائمۀ عثمان موصلو با فوجی از دلاوران آق قوینلو نمایان شدند و از عساکر نصرت شعار پیوی بیگ قاجار و حلواچی اوغلی امیر شکار با جمعی از غازیان دولت اقتدار بعد از سجدات الهی و استمداد همت از حضوت شاهی بر امید آنکه در میدان خدمتگاری فمایند قدم مسابقت پیش نهادند امیر عثمان با فوجی از اشقبیا که با او همدم بودند بقدم مقابله و مقابله پیش آمده محابایه در غایت صعوبت دست داد و ناک بل از شصت قضاً گشاد یافته از هر طرف جمعی کثیر بر خاک هلاک افتادند و برق سنان عالم سوز شعله فناً در خرمون استقامت انداخت و نوک پیگان آتش افروز حروف امن و سلامت از اوراق روزگار *

محبو ساخت *

زره را کماهیای خوشید زه بدندان پیگان گشاده گره نشسته ز بس تیربر مرد جنگ درخت (۱) خدنگی شده هرنهنگ عاقبت نسایم نصرت و برتری بر پرجم رایت سالکان مسالک طریقت پروزی و زید مخالفان از میدان ستیز بوادی گریز شتافته سپاه بهرام صولت بسر پنجه قدرت اکثر آنقوم بیدولت را از مرکب عزّت بخاک مذلت انداختند عساکر ظفر شعار (۲) غذایم بسیار به معسکو همایون آوردند عثمان موصلو و رفای او را بدرگاه عالمپناه رسانیدند قهرمان غصب پادشاه عجم و عرب بقتل ایشان فرمان داد

(۲) با غذایم ا

(۱) نهنگی

جمعه وپرا بمنزلش رسائیدند علی الصّباح تمامی اطیا جمع گشته نویتی دیکسر
قصد فصد کردند فایده نداشت روز یکشنبه از دار فنای بدار البقا انتقال نمود
در تاریخ واقعه او گفته اند *

* تاریخ *

پنج حرفی بگفت و شد تسلیم ۱ ب ت ث ج (۱)

و از جمله تصانیفش جلد دیوان ترکی خمسة ايضاً مجالس المفايس
تحفة الملوك دیوان فارسی معجوب القلوب حالات پهلوان محمد ابوسعید
خیر البرار فرهاد و شیرین سد سکندری لیلی و مجنون منشآت ترکی مفردات
در فی معماً عرض ترکی حالات سید حسن اردشیر خمسة المتختبرین نسایم
المحبّة و تعمیر سیصد و هفتاد بقاع خیره کرده از آن جمله نود ریاط است
اما بغایت ستم ظریف بوده *

گفتار در وقایع سنّه سبع و تسعماًیه

در آن اوان که خاقان اسکندر شان در حوالي قلعه گلستان بود قاصدی از فرزد شیخ
محمد خلیفه که جهت تحقیق احوال امیرزاده الوند بقوا باع و فته بود رسیده
بعرض رسائید که امیر زاده الوند با سپاه جرار و حشم بیشمار بعزم جنگ و پیگار
از تبریز به نخچوان آمد و محمود فراجه را با فوجی از لشکر ترکمان بطرف
گنججه فرستاده تا از قویین الومی گذشته ببلاد شیروان در آید چون خاقان اسکندر
شان از کید مخالفان وافف گشته بیکبارگی از سرجرایم مردم گلستان در گذشته
متوجه آذریجان شد جوشن میرزا بموجب فرمان واجب الاذعان بترتیب جسر
مامور گشته بآنجانب شتافت آنحضرت از جسروی که در جواد نکمیل یافته بود عبور
فرموده در آن حوالي نزول اجلال فرمودند در آن اثناً بموقف عرض رسید که حسن
بیگ شکر اوغلی با جمعی از مخالفان بقراره داغ آمد ابواب جور و بیدادی
بروی رعیت آنولایت گشاده فرمان قضا جریان شرف نفاذ یافت که از همین
منزل پیوی بیگ بجانب قراجه داغ ایلغار کرد شکر اوغلی فرار نموده در

بیرین موجب در قلم می آورد که جناب هدایت مآب معالی قباب زبدۀ ارباب دین و دولت قدوة اصحاب ملک و ملت موسس الخیرات و موفق المیرات رکن السلطنة عمدة المملكة اعتضاد الدولة الخاقانی مقرب الحضرت السلطانی نظام الحق و الحقيقة و الدين امیر علیشیر ضاعف الله توفيقه منقولست که خواجه (۱) مجده الدین سلطان حسین میرزا را ضیافت کوۀ بود و پیشکش بسیار (۲) کشیده هرچند در آنزمان (۳) قاعده نبو که چهارقب بتاییک دهند اما بذایر خدمت پسندیده او به تشریف مذکوره مشرف گشته چنانکه قاعده چغدانیست نه جا زانو زد بعد از ساعتی هم در آن مجلس امیر علیشیر فرجی خور را که به یازده تذکه و دو میری می ارزید جهت خواجه فرستاد خواجه آن را بر بالای چهارقب پادشاه پوشیده با آذکه تا زانویش نبود جهت میر نیز نه جا زانو زد و درین سال که سلطان حسین میرزا از استریاد عود نمود امیر علیشیر باستقبال شافت چون نزدیک بمصحف پادشاه رسید خواجه شهاب الدین عبد الله پیشتر راند امیر علیشیر ویرا در آغوش کشیده مراسم پرستش بتقدیم رسانید هنوز از سخن فارغ نشده بود که تغییر در حال او پیدا شده از غایت اضطراب گفت که خواجه از حال من غافل مباش و مقابر آنسختن مصحف سلطان حسین میرزا نزدیک رسید امیر علیشیر از اسب فروز آمد با پیش رو و با پادشاه ملاقات نماید پایهای ویرا قوت نمانده بود یکدست بر دوش خواجه عبد الله و یکدست دیگر بر کتف مولانا جلال الدین قاسم خواند امیر انداخته خود را نزدیک مصحف رسانید و بتقبیل اذام فیاض قیام نموده تواسطه شدت ضعف همانجا بنشست پادشاه هرچند ویرا مخاطب ساخته احوال پرسید جواب نتوانست گفت پادشاه فرمود که ویرا در مصحف کتل خوابانیده همین شب بشهر رسانند آنگاه علامت سکته در وی ظاهر گشته بعد از ساعتی فصد کردند زیاده از پنج شش قطره خون جریان نیافت و در (۴) نیمشب

(۱) مجده الدین ا (۲) گذرانیده ب (۳) مقروب (۴) نیمشت

مدوسوبست از نسل فوشیروان عادل در زمان فرخ یسار سلطان ابوسعید در قربان
قشلاق گرفته و بنابر مخالفت فرخ یسار بر سلطان ابوسعید حسن پادشاه غالب
آمد تاریخ این بیت یافت میشود *

لطیفه ایست عجایب^(۱) که لشکر او را (۲) ازون حسن زد و تاریخ شیروان شاه است
اتفاقاً شیروانشاه تاریخ جلوس و مسمات است ..... و درین سال
در موضع جبانی بدست غازیان عظام کشته گردید چنانکه مذکور شد مدت
سلطنتش سی و هفت سال بود بعد ازو ولد او بهرام بیگ پادشاه شد و در اندک
مدتی فوت شده برادرش قاضی بیگ بجانی او منصوب گردید زر قاضی بیگی
ازو باز صانده علیشیر بن امیر غیاث الدین گجکنه اجداد وی در سلک مخصوصان
میرزا عمر شیخ بن امیر تیمور انتظام داشتند امیر علیشیر در ایام طفویمت پیوسته
در خدمت سلطان حسین میرزا بسر بود در وقتی که آنحضرت در ملازمت
میرزا ابو القاسم بابر می بوده امیر علیشیر نیز ملازم باش بوده بعد از وفات میرزا
بابر سلطان حسین میرزا از مشهد بمیو شناخته امیر علیشیر در آن ولایت توقف
کرد و بتخصصیل فضایل و کمالات مشغول می بود و در زمان سلطان ابوسعید
بهراحت رفته روزی چند در ملازمت سلطان اوقات گذرانید اما عنایت نیافت
بنابر آن از خراسان بمنوراً النهر شناخت و در خانقاہ خواجه فضل الله ابو لیثی
ساکن گشته اکثر اوقات را بمطالعه مصروف داشته کاهی با امیر درویش مسکم
ترخان و امیر احمد حاجی که صاحب اختیار ممنوع النهر بودند اختلاط مینمود
در آن ایام که سلطان احمد میرزا بنابر استیلای سلطان حسین میرزا خراسان
ا گذاشته متوجه سمرقند شد امیر علیشیر همراه بود چون خبر استیلای سلطان
حسین میرزا محقق شد از امیر حاجی اجازت حاصل نمود و متوجه هرات
شد و قریب بعیدی با سلطان حسین میرزا ملاقات نموده در روز عید قصیده
هلالیه گذرانیده آن معذی موجب ازدیاد اعتقاد پادشاه شده و بتدریج کارش
بجانی رسیده که سلطان حسین میرزا بمو مکتوب مینوشت و القاب او را

(۱) که لشکر او ج

(۲) درون حسن زد و تاریخ شیروان شاه است ب

دان با پیشکش فراوان بدرگاه آن پادشاه عالیشان فرستاد و آنحضرت سلطنت استراباد را بموی داده متوجه هرات شد *

گفتار در آنچه در یزد واقع شده

درین سال شخصی که موسوم بود به رئیس محمد کره کره موضعیست در برستان رئیس محمد ملازم شیخ علی بیگ که حاکم یزد بود گشته روزی شیخ علی بیگ از ابوقوه بوسم شکار بدرافت و کره دفتر حقوق شیخ علی بیگ را بر طاق فسیان گذاشت و جمعی را بخود متفق ساخته بیکبار بر سر ملازمان شیخ علی بیگ رفته ایشان را از شهر اخراج کرد و آن بلده را متصرف گردید چون شیخ علی بیگ طاقت مقاومت نداشت کس نزد وی فرستاد و متعلقان خود را^(۱) ایستاده روانه یزد گردید کره مودمان سخن دان برستان فرستاد و ملازم طلب نمود بنابر آن سه هزار لر نزد او بابوقوه آمدند کره بوجود ایشان مستظر شده باونات را نیز متصرف شد *

وقایع صتنوون

درین سال امیر شمش الدین زکیا که سالها وزارت آق قوینلو کرد بود بشرف بساط بوسی خاقان اسکندر شان مفتخر و سرافراز گشته عنایات شاهانه شاملحال او شده منصب وزارت دیوان اعلی بدو شفقت فرمودند و صادرات را بمولانا شمس الدین گیلانی تفویض نمودند و ایالت مشهد و ابیورد و فسا و^(۲) بازار را به کپک میرزا عنایت نموده درین سال ابو المحسن میرزا شنید که سلطان حسین میرزا مشهد را به کپک میرزا داده وی نیز بخدمت شفافت و منظور نظر عاطفت پادشاه گردید *

صتوفیات

فرخ یسار بن امیر خلیل الله بن سلطان ابراهیم بن سلطان محمد بن کیقباد بن فرخ زاد بن منوچهر^(۳) مشهوراً بخافان که خاقانی شاعر شیروانی بدو

(۱) كما في النسخ (؟ ستاده) (۲) يا رزب ج (۳) مشتمل دا

میفروشند آنروز از صبح تا رواح قبض ارواح بکار خود مشغول بود مشرکین از بیم
جان بمغاره و غار و خانهای استوار پناه برداشتند تا روز آن قوم بدروز جنگ کردند
و از غایت اضطراب آتشهای فروزان نفط و بوره بر دیوارها و چوبهای زده بطرف
رومیان انداختند آتش در شهر افتاد و گروه گروه آنطاپه بی شکوه میساختند
بعد از قتل اشرار غذایم بسیار از فتوح سرخ و سپید و دختران زیبا طاعت و پسران
خورشید صورت بدست افتاد و خوب رویان فرنگ و سمن رویان با فرهنگ که
هر کدام رشک نگار خانه چین و غیرت نقش ارزنگ بودند در قید بندگی^(۱) و اسارت
چون صورت علقوش بر دیوار در خانها گرفتار گشتند سلطان بعد از فتح آن دیار
با ستیبول مراجعت نمود *

گفتار در قضایائی که در بلاد خراسان واقع شده

چون خبر استیلای محمد حسین میرزا متواتر و متعاقب بعرض سلطان
حسین میرزا رسید بنابر آن علم عزیمت بجانب استراباد بر افراحت در اندی
راه مظفر حسین میرزا و امیر محمد بورندق بولاں بدرگاه کواکب اساس رسیده
منظور نظر التفات گردیدند چون محمد حسین میرزا از توجه پدر عالیجاه
خبر یافت بوادی فرار شتافت سلطان حسین میرزا بعد از طی منازل در
استراباد نزول اجلال فرمود در آن ائمّه کیک میرزا احرام ملزم است پدر بزرگوار
بسنته پادشاه امیر محمد بورندق را باستقبال او روان کرد امیر محمد بشاهزاده
ملحق گشته همچنان وی متوجه اردوی همایون شدند درین ائمّه محمد
حسین میرزا بجانب ایشان ایلغار کرده در محلّی که اکثر سپاه کیک میرزا
طلب جو و کاه متفرق بودند بکنار اردو رسیدند و کیک میرزا با امیر محمد
بورندق گویز برستیز اختیار کردند و تمامی اسباب ایشان را محمد حسین میرزا
غذیمت گرفته بجانب آب اترک باز گشته و کیک میرزا در سر پل سگنین
بدستibus شاه ظفر قوین فایز شد درین ائمّه محمد حسین میرزا قاصدان سخنی

(۱) اثار در هو سمه نسخه

آسا به سرکردگی یعقوب پاشا و (۱) اسکندر پاشا ارسال فرمود و از آنجانب والی وندیک و سایر پادشاهان فرزنگ برای جنگ سیصد نفر کشتی الوند مانند بمقاومت سفایران رومیان فرستادند و جنود روم چون آمدن این قوم را معلوم کردند ایشان نیز با کشتیها یلند و طور جودی مانند گروه گروه با عظمت و شوکت باستقبال شتافتند بعد از امتداد جنگ چندین هزار صندوق سینهای کفار فجّار از ضرب توب و تفنگ چون کشتیها شکسته بروی دریا افتاد زورقهای ڈلهای پر خون آن کافران زیون مثل خیام حباب در روی آب به تنزل و اضطراب آمدند رومیان بقلاب تدبیر چهار معاونه را بچنگ آوردند و در هر کدام هزار مرد بود و مجموع ایشان را روانه دیار عدم گردانیدند در آن اثناً باد (۲) برخلاف مراد آن قوم برگشته روزگار وزیدن آغاز ذهاب بنابر آن کافران بادبانهای کشتی را بصوب فرار برداختند رومیان قلعه (۳) متون را از جانب برو بحر درمیان گرفتند بضرب قرقان بروج حصار را چون دل مشرکین ویران شاختند و اهل شهر و قلعه از پادشاه فرزنگ و والی وندیک استمداد نمودند بنابر آن اضطرار اهل حصار حاکم وندیک چهار کشتی باد رفتار با جوانان جرّار بمدد مردمان حصار فرستادند (۴) تا غافل خود را بقلعه اندازند ایشان از سیصد کشتی رومیان گذشته خود را به سد حصار رسانیدند فی الفور کشتیهای خود را آتش زندند و سپاه روم این حادثه متألم و مغموم شدند و اهل شهر از غایت فرح بطرف ایشان دویدند و بنقل توب و تفنگ مشغول شدند بنابر اعتمادی که بر بلندی دیوار داشتند بروج حصار از مستحفظان خالی گذاشتند در آن اثنا سهان پاشا امیر الامراً اندولی با جمعی دلاران میدان دلاوری بطرف رخنه حصار هجوم آورد که بر برج صعود کردند و جماعت کفار برگشته روزگار در عین بهجهت و استبسار سپاه روم را در بالای دیوار دیدند سراسیمه بطرف ایشان دویدند از هول جان دست بسیف و سنان برند سلطان سپاه را فوج فوج بمدد مبارزان اندرون

(۱) ب ندارد (۲) باد مراد برخلاف مردان قوم برگشته روزگار ا

(۳) تا رسانیدند ب ندارد (۴) متون ا مسكون ج

که جنود ما زیر و زیر گردید صلاح در آنست که فرار نمایم شیبک خان بار دیگر پهادران را با فروختن آتش قتال مامور گردانید نوبتی دیگر ازکان پرشور و شر در ظل رایت آن بداخترجمع آمدند و فوجی از قفای بابر پادشاه در آمده شیبک نمودند بابر پادشاه از مقاومت عاجز گشته روی سوی سمرقند آورد و چون بدان بلده رسید خاطر بتحصّن قرار داده برج و باره را مضبوط گردانید شیبک خان با جنود فراوان بظاهر سمرقند خرامیده شهر را مسکن از میان گرفت چون ایام محاصمه امداد یافت قحطی صعب در سمرقند واقع شد بنابر آن بابر پادشاه سمرقند را گذاشته متوجه اندجان گردید شیبک خان بشهر در آمده همت بر قتل اکبر گماشت خواجه ابو المکارم به مصلحت آنکه کسی اورا نشناشد محسان خود را تراشیده روی یترکستان نهاد و فوجی از لشکر ازیک اورا شناخته فرد خان بودند خان پرسید که ریش را چه کردی خواجه در جواب این بیت را خواند *

چراغی را که ایزد بسر فروزد هر انكس نف کند ریشش بسوزد
 اما آن لطیفه فایده نداد قهرمان سیاست خواجه را با عالم آخرت فرستاد و شیبک خان سمرقند را دار الملک ساخته حکومت ترکستان را با عمام خویش کوچونجی خان و سونجک سلطان که والده ایشان دختر میزرا الغ بیگ بن میزرا شاهرخ است عنایت نمود و حکومت بخارا بپادشاه خود محمود سلطان داد بعد از آن متواتر و متعاقب سپاه برق اثر ازیک را بتاخت حصار شادمان و بدخشان و ختلان و فندز و بغلان میفرستاد و علم تسلط می افراحت *

گفتار هر قضایائی که هر بلاد روم واقع شده

در اوایل این سال سلطان بایزید پادشاه روم متوجه شهر قرون و متومن گردید و آن بلاد از جزایر (۱) یونان زمین است بعد از یکماه خسرو عالیجاه بموده رسید از آنجانب لشکر دیگر همه دریا دل و دلور با کشتیهای سماویها و زورقهای برق

(۱) تومان اب یونان ج

و سید و خواجه ابو المکارم آن حضرت را بشهر در آورده دروازه‌ها را مضبوط ساخت بعد از آن محمد باپر پادشاه بتحریک سمرقندیان قرب پانصد نفر از مردمان خان بقتل آورد در آتشب جان وفا میرزا که در خانه خواجه قطب الدین اقامست داشت با تفاوت مولانا عبد الرحیم ترکستانی با هشت هزار سوار و پیاده جرار در نواحی قلعه دیدار شادروان عظمت و اقتدار بر اوج فلک دوار بر افرادش بود و حمزه سلطان و باقی سلطان با جمعی بهادران در قروق که نزدیک شهر است مقیم بودند چون این خبر مخففت اثر بخان والا گهر رسیده با سپاه سندگین بدروازه آهنین رسیده چون داشت که کاری نخواهد ساخت روانه ترکستان گشت محمد باپر پادشاه با هزار سوار جرار از عقب خان ایلغار نمود و در موضع جوچیه کاروان خندقی کنده شبیک خان با فوجی از شجاعان شبیخون آورده از دست تیغ بندان آستان بابوی و چابک سواران میدان دلاوزی مغلوب گردید باپر پادشاه خندق را گذاشته متوجه مسکر شبیک خان شد و از آنجاقب شبیک خان با هشت هزار سوار در مقابل باپر پادشاه صفت کارزار را بیماراست در آنروز زیاده بر هزار سوار تیغ گذار کسی در ملازمت باپر پادشاه نمود آنحضرت دست در عروه و ثقی و من یتوکل علی الله فهُو حسبي زده با آنجماعت اندک در برابر هشت هزار ازبک غول هیأت غریبت دیدار صفت کارزار بیماراست و شمشیر تیز از نیام آخند و با مخالفان حمله نمودند * نظم *

کشیدند الماس تیغ از غلاف برآمد ز دریای قیر آب صاف
شمیشور ازدها آهنگ همچون نهنگان دریای هیجا شغار گشته حیات کشتبی اعدا را در گرداب فنا غرق می فمود و نوک پیکان خون اشان دده دل ازیکان را چون لعل بدخشان میساخت *

سراسرو در آن (۱) رزمکاه مصاف ز پیکان در افتاد پیچش (۲) بناف خندگ بنان فتنه جویان شده بدن عاشقانرا رگ جان شده جوان غار شبیک خان عنان بوادی گویز آورند امرای ازیکان بخان گفتند

(۱) مصاف

(۲) عرضگله ب

باصر که فردیک رسیده بود بجانب قرشی باز گشت چون شیبک خان بیخارا رسید حکم نمود که شهر را تاراج کنند لاجرم ازکان شهر را بچاره ذهب و غارت پاک کردند حکومت بخارا بپرادر خود محمود سلطان رجوع نموده متوجه سمرقند گردید و در حوالی شهر نزول نمود و در آذیمان خواجه یحیی ولد خواجه عبد الله برآن بلده استیلای یافته بود سلطانعلی میرزا بن سلطان محمود بن سلطان ابوسعید هر روز بملزمت خواجه رفته خلاف فرموده اورا محال می پنداشت چون شیبک خان چند روزی بمحاصره و محاشره سمرقندیان پرداخت دانست که سلطان علی میرزا از خواجه یحیی بتنگ آمدۀ پیغام داد و کس فرستاد که چنان معلوم شد که خواجه یحیی درین روزها استیلای پیدا کرده امور ملکی را پیش خود گرفته و همت ما متوجه فرعان بال و رفاه حال تو گردیده مناسب چنان مینماید که بمنزد ما آئی و در سلک اولاد صلبی انتظام یابی و رفعه محبّت آمیز مودت انگیز نزد والده سلطانعلی میرزا فرستاده اورا بمناکحت خویش نوید داد شاهزاده باتفاق آن ضعیفه ساده دل ملاقات فرموده آخر ویرا بقتل در آورد و خواجه یحیی بدراگاه خان آمده با اکثر اخوان بقتل رسیدند و مملکت سمرقند و ترکستان و بخارا بتصرف شیبک خان در آمده در کان گل منزل گزید و دست تعدمی باصول رعایا دراز کرد بعد از چهار ماه خواجه ابو المکارم که از اولاد صاحب هدایة عبد الجليل مرغلانی بود قاصدی بدراگاه محمد باپر پادشاه فرستان که در اندجان قایم مقام پدر خویش عمر شیخ میرزا بود و فرسون که مناسب آنست که شاهزاده بروجھی طی مسافت نماید که در فلان شب بسمقند رسد که بندۀ دروازه‌های شهر بر روی وی گشایم چون این پیغام بعرض باپر پادشاه رسید با دویست و چهل کس از بهادران دلپسند عازم تسخیر سمرقند گردید و چنان بتعجیل روان گشت که در هیچ منزل غیر صبا کسی مجاہ (۱) سبقت نداشت و هیچ کس را در رفتن پیش نمیگذاشت و چتر آفتاب پیکره‌هه شب بسان قمر مغازل می پیمود و اوز چون قطب بمقامي که رسیده بود آرام میفرمود تا در شب مسعود بدرواره سمرقند

(۱) كما في النسخ

گفتار در قضایائی که در مأوراء النهر واقع شده در گرفتن شیبک خان ازبک سمرقند را

درین سال شیبک خان شیبانی با جمعی از سالکان کشور ستانی کمند همت بر کنگره تسخیر سمرقند انداخت با امرأ و ارکان دولت و مغولان غول هیات بظاهر آن شهر خرامیده و خیمه و خرگاه و سرا پرده و بارگاه بایوان مهر و ماه رسانید و سلطان علی میرزا^(۱) بن سلطان محمد بن سلطان ابوسعید چون طاقت جنگ صحراء نداشت در دیوار بست متخصص شد ازیکان عالم سوز قرب دو روز متمم بودند آنگاه آن طایفه گمراه جمعی را در کمینگاه گذاشته فردیک بدروازه شیخ زاده شدند سپاه سمرقند بیرون شتافتند و بر ازبکان حمله کردند و ایشان از میدان جنگ بفریب آغاز فرار کردند و شهریانرا بفضلی صحراء کشیدند و شیبک خان با فوجی از بهادران از کمینگاه بیک ناگاه بیرون آمدند و حمله کرده جنگ عظیم در پیوستند و سمرقندیانرا مغلوب گردانیدند چون شیبک خان بطرف دروازه چهار راه شتافت در آنجا نیز جنگ صعب کرد و بر سمرقندیان غالب شد و مظفر و منصور عنان بصوب اردوی خود تافت در آن اثنا خبر رسید که محمد باقر ترخان قرب ده هزار جوان جمع کرده بمدد سلطان علی میرزا می آید بنابر آن شیبک خان با سپاه فراوان باستقبال مختلفان شتافت در حوالی قلعه دبوسی مقابله و مقاتله اتفاق افتاد امیر محمد باقر مغلوب شده بمحصار دبوسی برآمد شیبک خان روانه بخارا گشت^(۲) و مولانا محمد علی قاضی خوارزمی را با پیشکش فراوان بخدمت خان فرستاد و شیبک خان حکومت بخارا را بامیر محمد صالح عنایت فرمود و متوجه سمرقند شد در آن اثنا قاصد محمد صالح رسیده معرض گردانید که امیر محمد باقر از قلعه دبوسی بقرشی شتافته و شیبک خان بنابر آن بطرف بخارا مراجعت نمود امیر محمد

(۱) از اب انداخته

(۲) و مولانا محمد علی قاضی خوارزمی را پیشکش فراوان بخدمت خان فرستاد . ج

دلیران جنگی چو پیلان مسست
شند آن عقابان (۱) آهن ظفر سوی آن بلند آسمان تیز پر
سر باره فرسوده از دستشان بلندی بدانگونه شد پیشان
فکردند اندیشه از تیر و سنگ گرفتند آن قلعه را بیدرنگ
بازدک زمانی آن قلعه بتحت تصرف در آوردند و بزخم شمشیر بُران و سنان
جان ستان جمعی را بقتل آوردند موازی هفتاد کس از اعیان باکو مصاحف
مجید بر کف گرفته فریاد الامان بایوان کیوان رسانیدند خاقان اسکندر شان از جرایم
ایشان گذشته سکان باکو هزار تومن برسم خونبها بخزانه عامره سپردند غازیان
عظام میرزا خلیل الله را پیش کردند و جسد او برون آورده سوزانیدند (۲) در
گیندی که داشت زربسیار یافتد چون خاقان اسکندر شان قلعه باکو را مستخر
ساخت عنان عزیمت بطرف قلعه گلستان منعطف ساخت زبراهه جنود
شیروان در آنجا توطئه داشتند و خیال مخالفت بر لوح خاطر مینگاشتند در
آن اثنا ساکنان قلعه بعرض اشرف اعلی رسانیدند که قلعه بیقرد در تصرف ولد
قاضی بیگ است و قلعه سرخاب نیز در تصرف اوست هرگاه که آن قلاع بتصوّف
اویلای دولت قاهره در آید ما نیز از روی رغبت قله را تسليم میکنیم در آن
اثنا در خواب خاقان اسکندر شان یکی از حضرات ادّمه معصومین صلوات الله
علیهم اجمعین در آمده امر فرمود که از پای قلعه گلستان برخاسته بجانب آدر
بایجان عنان عزیمت معطوف دارد صباح که آفتاب سرازیر گردن بر آورد
خاقان اسکندر شان ارکان دولت قاهره را مثل حسین بیگ لله و ابدال بیگ
دده و محمد بیگ استاجلو و عبدی بیگ شاملو و خادم بیگ را طلب کرده
بدیشان گفت که آدریایجان میخواهید یا قلعه گلستان ایشان گفتند آدریایجان
آنحضرت فرمود که دوش بما از امامان دین و هادیان طریق یقین وارد شده که
اگر آدریایجان میخواهی از پای قلعه گلستان برخیز بعد از آن آنحضرت متوجه
آدریایجان گشت *

(۲) در گنبد وی ب

(۱) آمین . ا ب

* نظم *

گذشته سریش ز آسمان بیگمان زمین دگر بود بر آسمان
 سرکنگرش از فلک به راه مند زده پنجه بر طاق عرش بلند
 درش بر صبا بسته راه عروج قوی پایه ماند ذات البروج
 چو دون همتان خندقش بر سرمهک ارباب همت سریش بر فلک

امروالی صادر گردید که از امرای عظام محمد بیگ استاجلو و الیاس بیگ ایغوت
 او غلی خفسلو بجانب باکوروند و در گرفتن آن حصار اهتمام فمایند امرأ حسب الامر
 آنحضرت بدانصوب رفتند و قلعه را مرکز وار در میان گرفتند و اهل حصار از هول
 جان تیر و سنگ می انداختند و جنود ظفر نشان سپرهای چلاحت در سرکشیده
 دلهای دشمنان را به بیکان دیده دوز مینداختند و چند روز جدال و قتال بود بعد
 از آن خاقان ظفر قرین متوجه آن حصن حصین گردیده با اموراً ملحق گشت و کسی
 نزد زوجه قاضی بیگ که حاکم قاعه بود فرستاد که او را بتصایح و موعظه سالک
 طریق (۱) صلاح گرداند فرستاده را بقتل آوردند بعد از آن ابو الفتح بیگ داروغه
 باکو بود نزد زوجه مذکوره رفته ویرا از غصب خاقانی ترسانیده او را نیز بقتل
 رسانید بعد از آن غازیان عظام بترتیب نقب مشغول شدند تقبان خیره دست که
 بقوت (۲) متین سد سکندر را چون قلعه (۳) خیبر از بنیاد بر اندازند و کوه بوان
 قوی بازو که بسر تیشه جبال را چون خانه زیور مشیک سازند * * نظم *

(۴) گروهی قوی چنگ فولاد پیشه که چون صوم سازند خارا به تیشه
 نقیبی در زیر آن سد شدید زدند در اثنای نقب زدن بسنگی عظیم رسیدند بسرمه
 اجزای آن سنگ را متلاشی ساخته یک برج قلعه را فرود آورند ساکنان قلعه
 نمدهای الچق آن رخنه را انباشتند و سه روز دیگر قلعه را نگه داشتند بعد از
 آن غازیان عظام یورش نمودند *

(۱) صلاح ۱ (۲) متینی ۱ (۳) چنرب چین ۱

(۴) گروهی قوی چنگ فولاد تیشه که چون ..... موسوم سازند خانه را نقیبی در زیر ۱

تمامی احمال و اثقال با هیونان کوه مثال در عرصه ق قال گذاشته^(۱) مضمون غنیمت پذاشتند *

* نظم سواران شیروان در آن رستخیز گرفتند در پیش راه گریز شیروانشاه بحال تباہ و روی سیاه بطرف قلعه بیرون فرار نمود جمعی از عساکر ظفر مأثر او را تعاقب نموده نمیدانستند که او شیروانشاه است فرزدیک بقلعه از عقب رسیده از اسب پیاده کوده سویش از تن جدا ساختند و براق اسب وی را متصرف شده جمعی از لشکر شیروانشاه که دستگیر غازیان شده بودند اسب و پرا شفاختند بعد از آن سر او را با جسد وصل کرده بسوزختند و از رؤس قتیلان منارها ساختند خاقان اسکندر شان سه روز در آن مقام توقف کرده آنگاه متوجه شماخی گردید در نواحی آن بلده سادات و قضاء و موالی و اهالی و اشراف و اعیان استقبال آنحضرت را استعجال نموده بشرف بساطبوسی مشرف شدند خاقان اسکندر شان در تخت شیروان مقام و آرام گرفت در آن ائمۀ خبر رسید که شیخ شاه ولد فرخ یسار که در^(۲) روز مباربه فرار نموده بود حالا در شهر^(۳) انو قرار گرفته بقیة السیف لشکر شیروان بدنز وی جمع شده آند آنحضرت خلغا بیگ را با سپاه نصرت نشان برسر شیخ شاه ولد فرخ یسار فرستاد و موکب همایون نیز بدان صوب در حرکت آمد شیخشاوه از توجّه خاقان عالیجاه خبر یافت^(۴) در کشتی نشسته بطرف گیلان شتافت چون خبر فرار شیخشاوه بعرض شاه ملائیک سپاه رسید جهت قشلاق متوجه محموداباد شد در اثنای قشلاق مذهبیان بعرض خسرو با استحقاق رسانیدند که متوطنان قلعه باکو لوازم خراج گذاری بجای نمی آزد و آن حصاری بود موصوف بحصانیت و معروف بمنانست کلمه و السماء ذات البروج در باره او آیتی و بنینا فوقم سبعاً شداداً از استحکام او کتابتی *

(۱) (در هر سه نسخه ما بعد آن انداخته)

(۲) در روز مباربه نمود ا

(۳) توابج

(۴) و کشتی

و زمان انداختند تیغ یمانی در کف سالکان مسالک پهلوانی آغاز سرافشانی
کردۀ مرغ روح انسانی را از تنگنای قفس بدن فانی پرانید ازدهای سفان
بطعن پیرو جوان زبان دراز کردۀ و تیر خارا گذار در جسم هریک از دلیران معرکه
پیگار چندین چشمۀ خونبار موجود گردانید و (۱) سپر چین قهر در جبین افکنده
سخت روی در پیش آورد *

* نظم *

افکنده سپر گره در ابو با تیغ دو رو شده سخن گو
در آن اثنا شیروانشا با جمعی از طایفه گمراه پای جلادت پیش نهاده و مرغان
تیز پرواز تیر را از آشیان کملن رم داده بمرتبه درستیز مبالغه ذمود که از سهم سهام
خون آشام ایشان بهرام شدید الانتقام سپر زنگار آفتاب را سر کشید * * نظم *

سپرها مشبک شده از خدنگ در آن کرده نظاره مردان جنگ
بدن آهنین شد ز بیکان بسی بجوشن نشد احتیاج کسی
ز بس سرفراوه چو میوه ز شاخ شده روزی زاغ و کرگس فراخ
پیکان دلنشان شیروانیان مانند کار ایشان روی بقشیب آورده ترک بر تارک
میدوخت و سدن آتش فشان غاریان چون عروج دولت ایشان زبانه بالا کشیده
خرمن زندگانی میسوخت در آن اثنا بواسطه شببه میمنه و میسره خاقان
عالیجا بهم برآمده فرخ یسرا خیره شده با سواران سپاه بیکبار حمله کرده پیادگان
شیروان در زیر دست و پایی ستوران افتاده دیگر مجال تیر انداختن نیافتند
دلیران لشکر شیروانشا از حدّت آتش کینه چون باد می آمدند و مانند آب
باران روی بمرکز خاک آورده بعضی آب حیات را بر باد فدا دادند از تاب زخم
سدن آتش فشان سینه پر کینه بر خاک نهادند در آن اثنا خاقان اسکندر شان با
فوچی از دلاوران که هر یک پلنگ قلعه هیجا و نهنگ دریایی وغا بودند سمند
جلادت بجانب دشمنان تاخته بهر حمله جمعی را بر خاک هلاک انداختند
آخر الامر بواسطه قوت دولت شاهی بلکه بمحض عنایت اگهی نسیم فتح
و ظفر بر پرچم علم خاقان والا گهر و زید و خاک نکدت در دیده شیروانیان پاشید

(۱) سپر حسن قهوه در چین افکنده ب

از جنود ذوالقدر پیش از موكب نصرت اثر بکنار آب کر شناخته از معبر قوین الومی عبور نمایند امیر بیرام بر حسب فرمان بجانب آب روان شد آن معبر را قابل عبور لشکر فدا نمایست و متوجه ماند خاقان اسکندر شان بکنار آب رسیده عغان یکران بطرف آب انعطاف داده عساکر نیز متعاقب وی اسب در آب افگندند و مجموع عبور نمودند در آن اثناً مردم^(۱) شکی آغاز تمدد نمودند غازیان به تبعیغ بیدریغ آتش صفات خون حیات ایشان را بسوزانیدند درین حال سواری رسید خاقان اسکندر شان از دی احوال فرّخ یسار پرسید وی گفت در مجلس فرّخ یسار مذکور شد که خاقان اسکندر شان متوجه شیروان است و شیروان شاه گفت اگر او بدین حدود آید آنچه بپدر او رسید بدو رسد خاقان اسکندر شان از شفیدن این خبر داشت که آتش فتنه شیروانشاه جز باستعمال شمشیر آبدار سمت انطفأ نپذیرد و سیلاج طغیان لشکر شیروان غیر از صوص حمله مردان صفت انقطاع نگیرد بنابر آن با سپاه فراوان متوجه کلید^(۲) گیلان شد ساکنان آن مکان بعرض خاقان اسکندر شان رسانیدند که شیروانشاه با خیل و سپاه در پای قلعه قبله نشسته و در صلح و صلاح بر خود بسته بعد از آن شاه جمجاه متوجه شماخی گردید و در آن اثناً خبر رسید که پادشاه شیروان با فرقه ناقص الیمان در بیشه که در حوالی بیقرد واقع است فرود آمدۀ گردآگرد اردوی خود را چپر کشیده چون خاقان اسکندر شان بشماخی رسید از آن جا روانۀ جبانی گردید و از آنجانب شیروانشاه با خیل و سپاه پرتو وصول بر موضع جبانی انداخت چون خاقان اسکندر شان از قرب مخالفان واقف شد بتعییۀ سپاه نصرت شعار که عدد ایشان هفت هزار بود اقدام فرمود فرّخ یسار با بیست هزار سوار و شش هزار پیاده جرار که همراه داشت بر زیر پشتۀ صعود نمود و همت بر ترتیب لشکر گماشت بعد از آن دلیران جنگجوی و نهادران رزم جوی در میدان کین تاختند و زلزله در زمین

(۱) مشکی آغا نره نمودند

(۲) متوجه کلد گیلان ا کلید گیلان ج گیلان ب

را بمسامع خاقان عالیجاه رسانیدند آنحضرت رای ایشان را صواب نشمرده قرار داد که امشب استخاره خواهید کرد آنچه ائمّه معصومین سلام الله اجمعین فرمایند آن را بفعل خواهم آورد روز دیگر خاقان اسکندر شان سالکان طریق دولتخواهی را به پایه سریر شاهی طلب داشته فرمود که دوش از ارواح مطهره ائمّه دین صلوات الله علیهم اجمعین بر ما محقق شد که توجّه رایات جلال بصوب شیروان مقرون بصلاح و صوابست بناابر آن عذر عزیمت به طرف شیروان انعطاف داد بعد از ورود بهمنزل پاسین رای اصابت آئین چنان اقتضا کرد که خلغا بیگ را بصوب گرجستان فرستند خلغا بیگ بحسب فرمان با فوجی از دلاوران بجانب گرجستان ایلغار کرده و غنیمت بی فهایت گرفته باردوی همایون ملحق شدند خاقان اسکندر شان هم در آن زمان الیاس بیگ ایغوت اوغلی را با فوجی از صوفیان رستم وش بفتح قلعه منتشر فرستاد و امیر الیاس با جنود بی هراس متوجه آن حصار سپهرا اسلس گشته منتشر آن حصار را به یکی از متعمدان خود گذاشت رایت هزیمت بر افرادش جنود ظفر قربان آن حصن حصین را مرکز وار درمیان گرفتند و متعلقان منتشر با خاطر مشوش با تیغ و کفن باردوی آن امیر صف شکن شتافتند *

کفنهای بگردن در آویخته سرشک ندامست ز رو ریخته و آنجناب کلانترین ایشان را بآستان اقبال آشیان فرستاد و آنحضرت بنظر عاطفت در آن جماعت نگریست و ضبط قلعه را بدیشان رجوع فمود و خاقان در منزل^(۱) ختاباد نزول اجلال فرمود منتشر روی توجّه بجانب اردوی همایون آورده بآستان خلافت آشیان رسیده روی نیاز بر خاک راه سود و گرد ازفعال بر جمال حالش نشسته بلطف آن سهرا سپهرا سوری دل بسته از حرکات ناپسند خود شرمسار و بعنایت شهریاری امیدوار آنحضرت از غایبت کرم و عاطفت از جامه خانه ترحم و بخشایش خلعت انعام و احسان در قامست قابلینش پوشانید بعد از آن فرمان همایون نفاذ یافت که بیرام بیگ قرامذی با فوجی

(۱) حتاباد ج حتایباد .

متوفیات

مولانا حسن شاه در اوایل آیام جوانی ملازمت میرزا سلطان محمد میلمود در آن اثنا روزی سخن بذکر معایب ملوک رسید مولانا حسن شاه هر یک از سلطنتی ماضیه را بعیی منسوب گردانید میرزا سلطان محمد از وی پرسید که من چه عیب دارم مولوی گفت غیر کاهلی عیی در شما نمی بینم پادشاه گفت کاهلی ما را از کجا دانستی گفت در آنجا که میتوانی گفت که ده هزار دینار بمولانا دهند و نمیگوئی میرزا سلطان محمد از شنیدن این سخن در خنده شد و پنجه هزار هزار دینار بمولانا عنایت کرد مولانا گفت اینک از غایت کاهلی در میان راه ماندی عمر مولانا زیاده از صد سال بوده سالها در مدرسه گوهر شاد بیگم و مدرسه اخلاقیه بدرس و افاده اشتغال داشت بعد از فوت قاضی نظام الدین ترک تدریس مدرسه گوهر شاد بیگم کرده در مدرسه عباسیه علم افادة بر افراشتن از جمله تصانیفش شرح حکمة العین *

گفتار در وقایع سنّه ست و تسعماهیه گفتار در مکاریه نمودن خاقان اسکندر شان با پادشاه شیروان

چون خاقان اسکندر شان در ارزنجان نزول اجلال فرمود در آنجا از طوایف مریدان و صوفیه هفت هزار کس از استاجلو و شاملو و روملو و تکلو و ذوالقدر و افشار و قاجار و ورساق و صوفیه قراجه داغ از آن جمله محمد بیگ با دویست نفر از اولاد و اتباع و عابدین بیگ شاملو با سیصد کس بدرگاه جهان پناه جمع شدند خاقان اسکندر شان بعضی از ارکان دولت قاهره را طلب فرموده امر کرد که با سوان سپاه مطارحه نمایند که بگدام طرف توجه می باید نمود بعضی گفتند که در ارزنجان قشلاق باید کود تا سایر صوفیان و مریدان مرتبه باردو ملحق شوند و بعضی گفتند که درین زمستان متوجه غزای قرقه شویم فرقه دیگر چخنور سعد را جهت قشلاق تعیین کردند بعد از آن امرایی درگاه اختلاف رای سوان سپاه

و پانصد فرنگ غرق گرداب فنا شدند و یک قالیان فرنگ را زیون کرده موازی سیصد و پنجاه نفر را برآ عدم فوستادند و زمانه بر اهل شرک و ضلال روز روشن شب تار کرد روی دریا از خون ایشان همنگ طبر خون و سپاه بی نام و ننگ راه فرار پیش گرفته رومیان متوجه عینه بختی شدند بعد از سه ماه کافران گمراه در برابر سپاه روم آمدند بعد از ستیز و آویز راه گوییز پیش گویتند و رومیان از جانب برو بحر قلعه را درمیان گرفته خوف بسیار بر اهل حصار مستولی گشته قلعه را تسليم نمودند سلطان بازیزید حصار را نیز بمعتمدان سپرده بادرنه مراجعت نموده حکم کرد که سنان پاشا و مصطفی پاشا دو قلعه در برابر حصار بسازند پاشایان حکومت شعار در انداز روزگار دو قلعه استوار برابر یکدیگر ساختند *

گفتار در قضایائی که در خراسان واقع شد

درین سال محمد حسین میرزا متوجه اسفراین شده امیر بدر الدین را بقتل آورد چون مظفر حسین میرزا از کشته شدن امیر بدر الدین خبر یافت عزم لزم حزم کرده بسیزو از بیرون خرامید امیر محمد قاسم بن امیر محمد برندق برلاس با فوجی از لشکر طغر اقتباس برسم مغولی روانه کرد و میان امیر محمد قاسم و مقدمه لشکر استراپاد که سودار ایشان کوکلتاش بود محاربه در غایت صعوبت دست داده محمد قاسم بزخم تیر از پای در افتاد محمد کوکلتاش به فتح و نصرت اختصاص یافته چون گریختگان بمظفر حسین میرزا رسیدند وی نیز فرار نموده بطرف زاوہ شنافت کیک میرزا نیز بعد از استماع این خبر مشهد مقدس را گذاشت فرار بر قرار اختیار نمود محمد حسین میرزا خراسان را خالی یافته از استراپاد تا نیشاپور تصرف نمود *

واقع متنوعه

درین سال سلطان حسین میرزا حکومت بلخ را با توابع و لواحق بمیرزا بدیع الزمان داد و نام وی را در خطبه ردیف اسم خود گردانید *

مُوَرَّة توجّهٌ فَمَا يَنْدُ وَ از کفار مُوَرَّة بِحَوَالِي^(۱) عینه بختی در آیند و سلطان بايزيد نيز از راه خشکی قلعه را احاطه کند ایشان باد باها افراخته روانه شدند * * نظم *

چو با بادیان باد دمساز گشت شتابنده با مرغ هموز گشت
بدین گونه تا در گذشت آفتاب همیکو کشتی بر قتن شتاب

چون بجزیرهٔ موره رسیدند از آنجا نب ولي وندیک که صاحب عینه بختی بود آگاه گردید وی نیز لشکری عظیم با کشتی بسیار و توب و تفنگ بیحکم و شمار عازم جدال و قتال شدند در آن اثناء باد بر خلاف موارد بلکه بر رضای کافران بد نهاد وزیدن گرفت رومیان کشتیهای خود را در جای محکم در آوردند و قرب بیست روز توقف کردند و خبر این حادثه را بسلطان فرستادند بغانبر آن سلطان احمد پاشای خرسک اوغلی را که وزیر بود با جمعی بهادران ظفر شعار بدفع کفار فرستاد و باد مسرا و زیدن گرفت و جنود فرنگ با صد و پنجاه کشتی قلعه مانند در هر کدام هزار مس و همه با آلات نبرد در هر کشتی هفت فرنگی و بیست قرقان و هم توپی از پنج من تا پنجاه من سنگ می انداخته در برابر سپاه روم آمدند و رایات منکوسی و اعلام معکوسی کفر را بر افراختند و ازین جانب رئیس کمال بعیوق برآمد در اثنای جنگ از سپاه فرنگ دو عدد کوکه کوه مانند که دو هزار مس در آن بود و یک ماونه و یک بارجه که در پانصد نفر بد اختربودند روم در سپاه روم آوردند و قلاههای آهینهای در کشتی رئیس براق انداختند ایشان نفط سفید را در میان آن دو کشتی افگنده هر چند رومیان جهد کردند که کشتی خود را از قلاب کافران جدا کنند میسر نشد و دو کشتی فرنگان و یک کوکه رومیان سوخت و کمال بیگ و قراحسن و رئیس براق و پانصد نفر از رومیان شریط زهر مذاق مرگ را در کشیدند و هفت صد نفر دیگر که بدریا افتاده بودند بقتل آوردند و یک ماونه و یک بارجه فرنگ را بضریب توب شکستند و یک هزار

(۱) عسیه تُحیی ب غنه سحتی ج عنده تحتمی

آنکه به کوکه معروف است بر مثال کمان درمیان تیریست بر عکس تیر
کمان همیشه کمان او همچو تیر روانست و تیر او همچو کمان همیشه
بر جاست * نظم *

زیر این چرخ مقرنس بس که باشد سهمنگ
بهر حفظ خویش دارد تیر در بحر کمان
و قسمی که او را معاونه گویند مثال حصاریست وسیع گشاده * نظم *

ماهی ازدر ملاحت ازدر ماهی روشن
لاک پشت و آنگون سیمرغ سیماب آشیان
در (۱) تهور چون نهنگ (۲) و از نهنگ اندیشناک
صفدر مایل بجذگ و سرور صاحبقران
مشکلش تا حل نگردد از نسیم خوشدلی
بیش او آسان نگردد قطع بحیر بیکران
ناردان شکل است و استادان صنعت گفته اند
بر اظهار هنر صد خانه بر یک ناوдан

قسمی که بقالیان موسوم است بروضع ملونه است امّا کوچک است و درجه کوچکترین اصناف کشتی است و سریع السیر است * نظم *

جهنده مركى بى پا و رهوار چو بادش دمبدم بر آب رفتار
چو اشترا کوهان سرافراز ز سرمستي خروشان و کف انداز
سلطان بايزيد در هشتم شوال با سپاه بسيار بجانب مقصد فهشت نمود و دادو
پاشا حاکم گلپارلي با سپاه سالاران بحر با جنود بهرام قهر و جماعت ملاحان
(۳) سياحات شعار عمده سياحان ببحار پيش رو عيلاران دريا بار رئيس کمال و رئيس
براق بر دو کشتی که کوهان گويند سوار شده و سبيصد کشتی ديجر و جوانان روم
با تفنگ و ضربن بن بسيار بر جاذب معبر گلپارلي پولى روانه شدند که از آنجا بجزيره

(۳) میافت ب

^(۲) وزنهنگ در نسخهای

(۱) تهاؤر در نسخه‌ها

خبر رسانیدند که یاشی نمودار شد امیر ذوالذوقون با لشکر ارغون پایی در رکاب آورده ایشان را استقبال نمود در نواحی النگ نشین آن دو لشکر پر خشم و کین بهم رسیدند و از صرصر کین مردان جلاالت آئین آتش محاربیت افروختن گرفت از نیران قتال خرسن حیات دلیران نبرد احتراق پذیرفت در آن اثناء بدیع الزمان میرزا بمعركة رسیده مردمان هرات را از مشاهده آن حالت دست از کار رفته نخست عبد الله و امیر بابا علی فرار نمودند بعد از آن محمد معصوم میرزا و امیر محمد ولی بیگ گریز بر سریز اختیار کردند محمد معصوم میرزا و سید عبد الله میرزا باردوی همایون آمدند و امیر محمد ولی بیگ شهر در آمده دروازها را بست بدیع الزمان میرزا شهر را احاطه کرده طمع میداشت که بی جنگ مردان شهر را بدو دهند سپاه را اجازت حرب فداد بعد از چهل روز خبر مراجعت سلطان حسین میرزا بتواتر پیوست امیر علی شیرکس نزد بدیع الزمان میرزا فرستاده ویرا از مقابله پدر بترسانید بنابر آن بدیع الزمان میرزا از پل مalan بطرف مرغاب شتابه بعد از چهار روز سلطان حسین میرزا به راست رسید *

گفتار در قضایائی که در بلاد روم واقع شده

درین سال سلطان بایزید پادشاه روم با سپاه زیاده از حوادث گردون و ریگ هامون متوجه دیار کفار برگشته روزگار گردید جهت ترتیب آلات جنگ توب و تفنگ جمع آوردند و کشتی بسیار از هر دیار مجتمع ساخته توپها و ضرب زنها در سفایین گذاشتند از آن جمله دو کشتی بود که با صطلاح ملاحان فرنگ و روم ایلی کوکه گویند ساختن آنچنان کشتی بجز ملوک کسی را مقدور نیست زیرا که خرج هر کدام بیست و چهار هزار اشرفی است و اسمی و اصناف کشتی بزین موجیست کوکه مأونه بارجه قدرقه قالیان درجه قسمی که موصوف بقدرها است بادبان ندارد حرکت او به پاروست اما از جمیع اقسام کشتی اسرع است *

توسفی در چابکی چابک تر از باد صبا

مرکبی از تخته و صدره به از تخت دوان

کثیر از اعدامی دولت بخاک مذکوت افتادند جنود ظفر ورد با غذایم نا معهود از راه قاقزمان متوجه^(۱) توجان شدند و از آنجا به بیلاق سارقیها رفتند و رحل اقامت انداختند در آنجا خبر آوردند که خوشی بمغاره وطن کوده بمودم آزار میرسازد خاقان شیر شکار عازم دفع آن نابکار گردید سپاه انجم عدد ملایک مدد مسکن آن دد را پوگار وار در میان گرفتند خرس از آواز آن لشکر ظفر اثر از مغاره بیرون شتافته خاقان شیر دل باوجود آنکه سیزده ساله بود متوجه آن جانور گشته بیک تیر آن سبع هیب را که نمودار دب^(۲) اکبر بود از پایی در آورد و به مذول شریف تشریف آورد تا دو ماه در آنجا بسر برده بعد از آن متوجه ارزنجان گردید *

گفتار در قضایائی که در ولایت خراسان واقع شده

در آن اوقات که سلطان حسین میرزا در استراپاد بود بدیع الزمان میرزا از سیستان و امیر ذوالدنون ارغون از زمین داور با سپاه بلا اثر بولایت هرات شتافتند و از مواشی و مواعی ارکان دولت پادشاهی هرجه یافتدند تصرف کردند از شیوع این خبر امیر علی شیر و محمد ولی بیگ و سایر امراء با ضرب افتادند^(۳) چون بدیع الزمان میرزا با ویه رسیده امیر ذوالدنون پیشتر متوجه گردید مردم بلوکات چون وی را تنهای دیدند تصور کردند که بدیع الزمان میرزا مراجعت کرده و امیر ذوالدنون با لشکر اندک نزدیک رسیده است و اگر امراء بیرون روند غالب ظن آنست که دستگیر کرده و مقارن این حال محمد معصوم میرزا از جانب^(۴) چپکتو به راه رسید امیر محمد ولی بیگ مستحضر شده سه هزار سوار جرار در رکاب شاهزاده عالی مقدار شهر بیرون رفته محمد معصوم میرزا را باز داشت و خود در میمهنه ایستاده ضبط میسوه را بعهده سید عبد الله میرزا و امیر بابا علی گذاشت از آنجانب میرزا بدیع الزمان با فوجی از دلاوران در حوالی لک خانه بامیر ذوالدنون پیوست در محل کشیدن شیلان قراولان عسکر ظفر نشان

(۱) ترخان ا (۲) بیک آن سبع . ۱ بیک چوبه تیر آن سبع هیب راج

(۳) چون بدیع الزمان میرزا مراجعت کرد و شخصی خبر آورد که امیر ذوالدنون با لشکر اندک نزدیک رسیده است و اگر امراء

(۴) مسحکتو ب چھکتو اج

سلطان حسین از نهضت خاقان اسکنند شان واقع شد آتش غضبش اشتعال یافته از عقب شاه عالیجاه ایلغار کرده نزدیک به معسکر ظفر اثر رسید خاقان اسکندر شان از کثیر مخالفان ازدیشه نکرده پای ثبات در میدان محکم کرد و خوف در دل مخالفان جای کرده رو بواحه رجعت نهادند بعد از آن خاقان اسکندر شان بچخور سعد رسید و از آن منزل نیز کوچ کرده در^(۱) دو قوزالم نزول نمود *

گفتار در آمدن قراچه الیاس و صوفیان روم

چون آفتاب عالمتاب شاهی با مرآهی از مطلع الطاف ذامتناهی باطراف و اکناف ربع مسکون لامع و درخشان گشت هر کس نسبت بخاذان امامت دم از اخلاص و اعتقاد مبزد قدم از سر ساخته بجانب معسکر ظفر اثر می شناخت از آن جمله قراچه الیاس با فوجی از صوفیان روم احرام درگاه فلک اساس که کعبه حاجات و قبله مرادات است بسته و قدم در راه نهاده بعد از قطع مسافت و مس آفت در شوره گل فروز آمد که از آن جا در چخور سعد بعز بساط بوسی مشرف گردد و منتش که بهادری بود بیتلن و سپهداری لشکر شکن در آنجا قلعه داشت محکم چون بر مژو ز قراچه الیاس و صوفیه مطلع شد ویرا استقبال نمود و طرح ضیافت انداخت و چند نفر صوفی روم را بمنزل فروز آورد و ملازمان خود را بغارت ایشان مأمور گردانید و صوفیان بقدر وسع و امکان بمدافعته در آمدۀ بسعي بسیار خود را از آن دریای^(۲) زخار بساحل نجات رسانیدند و متوجه درگاه معلی شده صورت حال بعرض رسانیدند آتش غصب قیامت نهی از استماع این ترک ادب ملتهب گشته با فوجی از بهادران بجانب قلعه منتش ایلغار فرموده چون منتش از توجه خاقان رستم وش اطلاع یافت قلعه را بمعتمدان سپرده بواحه فرار شناخت خاقان دشمن شکن با فوجی دلیران تهمتی فن بظاهر آن قلعه رسیده و غازیان بنهی و غارت مشغول شدند فوجی از مخالفان بعنز جدال بمیدان قتال آمدند خاقان اسکنند شان بقتل ایشان فرمان داد جمعی

و شموم شمایم فرخنده فسایم مشک اذفرا^(۱) مشعبد آیام در فاخته صبا مستور نتواند ساخت بکمدی که از تار عنکبوت سازند شیر زیان را بدان بند نتوان کرد بشمشیر چوبین که صیبان از پرای ملاعع سازند پیل دمان را از پای در نتوان آورد سلطان حسین بارانی بخیال محل و اندیشه باطل طرح صحبتی ازداخت و از مقربان درگاه معلی التماس کرد که منزل ظلمانی را بنور حضور خاقان اسکندر شان رشک خلد برین سازند امراً چون غدر و مکرا او را معلوم داشتند خاقان اسکندر شان را به بهانه عارضه که فی الواقع نبود منسوب ساختند حسین بیگ لله در خدمت شاه عالیجاه گذاشتہ ما بقی ارکان دولت بمنزل سلطان حسین بارانی برسم ضیافت حاضر شدند و عندر خواهی کردند که مراج خاقان اسکندر شان از صواب اعتدال روی بفرج انحراف نهاده میسر نشد که بصحبت شریف رسد سلطان حسین آن را بصدق عمل نموده لوای عیش و عشرت در آنروز بر افراحت و از مراسم ضیافت و مهمانداری چیزی فرو نگذاشت و چون روز باخر رسید امرای عظام رخصت انصراف یافتند و بملزمت خاقان شتافتند خاقان اسکندر شان صلاح چنان دید که بپرخصت سلطان حسین از آن منزل کوچ کند و متوجه چخور سعد شوند چون شب ظلمانی پر^ه مشکین خود را نقاب ضو آفتاب ساخت و در خیمه بیستون گردون مشاعل ثوابت و سیارة بر افراحت سلطان مدام حواس فرق آنام را عاطل گردانید شاه عالیجاه امر فرمود که هر کس از غازیان نصرت قوین خیام از کثرت شموع و مشاعل نمودار سپهر فیروزه فام نموده دیگها بار کرده آتش در زیر دیگها بر افروزند تا از دور در نظر مردم چنان نماید که در معسکر ظفر اثر طعام طبعی می نمایند بعد از آن شتران کوه بیکر و استران برق اثر در زیر بار کشیده روانه شدند و سلطان حسین بارانی و مردم اردوانی از نهضت و کوچ کردن غافل گشتد از شموع و مشاعل و^(۲) نیران در تخت فیروز استدلال استقرار و سکون گردند روز دیگر که شموع و مشاعل انجام از پرتو نور آفتاب منطفی و منتفی گشت

(۱) منقاد ایام در نامه صبا

(۲) و نیران در تخت فیروز؟ (؟ فیروزه تخت)

اتّحاد بمسامع آنحضرت رسانید که اگر خاقان اسکندر شان کلبه احزان مخلصان را بنور حضور مشترف گرداند هر آینه ازین شرف تاج مبارفات و افتخار طایفهٔ قرویانلو بذرورة فلک الاضمر خواهد رسید و دورت سوروثی بصفا مبدل گشته قاعدهٔ اخلاص بنوعی تأکید خواهد یافت که از وقوع حادثات زمان تزلزل نخواهد یافت خاقان اسکندر شان و ارکان دولت قاهره بحسب اقتضای وقت مصلحت در اجابت دعوت دیدند و تکیه بر لطف^(۱) حضرت ملک متعال کرده متوجه منزل سلطان حسین بارانی شدند در آن اثناً لشکر ارادت سرکردهٔ فوج فوج بدرگاه معلی می‌آمدند چنانکه در وقت توجه رایات نصرت آیات^(۲) بصوب اردوی سلطان حسین بارانی هزار سوار و پیاده همراه بودند چون شاه عالیجاه از غدر ایشان مطلع بود مقرر داشت که خیام عساکر نصرت مأثر را علیحده نصب کرده باردوی سلطان حسین ممزوج و مخلوط نگردد و موازی سه روز در حوالی اردو توقف نمود و درین ایام سلطان حسین بارانی در مراسم خدمتگاری و جانسپاری و تحف و هدايا بدرگاه معلی و اقامات ارکان دولت قاهره تعلل و تهاون نکرد و خاقان اسکندر شان چون دانست که از سحاب موافقتش قطرات مطریات متقاطر و متعاظر^(۳) ارتحال از آن منزل لازم دید و با ارکان صلاح نهضت و ارتحال دیده سلطان حسین ازین داعیه واقف شده امرأ و ارکان و اعیان بارگاه عرش اشتباه را طلب نموده در توقف نواب کامیاب مشاوره نموده امرأ قبل از آنکه حکایات توقيف را بذرورة عرض اشرف اعلی رسانند بنوعی جواب گفتند که سلطان حسین^(۴) استدراک نمود که توقيف متصرّ نیست و این التماس در معرض قبول نخواهد افتاد بعد از آنکه امرأ متوجه پایه سریر خلافت مصیر گشتند سلطان حسین بخاطر گذرانید که بهرنوعی که تواند خاقان اسکندر^(۵) شان و ارکان دولت را دستگیر و اسیربند و زنجیر گرداند غافل ازین معنی که طلوع تباشير صبح صادق را غمام ظلام در حیز تأخیر نتواند داشت

(۱) تاکرده اندارد

(۲) بصراب ا

(۳) از آن ارتحال منزل.

(۴) نشان ا

(۵) استدارت ب

ز بال عقب ابان پر تیر گیو
پر ماکیان نیست در خورد تیر
توان نیزه کرد از فی بیشه سخت
نه از خامه کاتب تیره بخت
پیروزد از دوش هزبران ز کیش (۱) چه مونده پوشید کس از پشت میش
و خاقان اسکندر شان در دفع استیصال او با ارکان دولت قاهره مشورت نموده
در آن اثناً قاصدی از جانب مشارالیه بدرگاه معلی آمدۀ فامۀ آورد مضمونش
آنکه اگر همای همایون فال دولت شاهی ظل‌الهی سایه اقبال بر مفارق
مخلاصان اندازد غاشیه اطاعت و فرمان برداری بر دوش گرفته بهر طرف که
رایات جلال نهضت فرماید چون سایه در قدم بوده آنچه شرایط خدمتگاری بود
و لوازم یک جهتی و جاپسپاری باشد بتقدیم رسایده خواهد شد چون نشای
اخلاص و اعتقاد بندگان ظفر پناه در عرق این کمینه بکیفیتی جانسپاریست که
نقش ما سوی را از لوح دل فرو شسته و جدبه مودّت و اختصاص در مباری
خاطر بحیثیتی ساریست که بجای (۲) منصوبت صفت اتحاد نشسته هر
آنینه محبت چنین از خلل تغییر خالی و از امل تبدیل عاری خواهد بود *

چنان مقیده اخلاص گشته صراغ دلم که هیچ جانب دیگر نمیکند پرواز
خاقان اسکندر شان دانست که تمکلات (۳) بیفروغ و نکلفات آمیخته به درونست
اذعان آن مقالات نفرمود زیرا که اینکی زمانه بهرگونه دم محبت و اخلاص
زنند و بهرنوع اظهار ارادت نمایند چون بنظر تأمل بر احوال ایشان ملاحظه
نمایند از منزل هستی بصد مرحله دور و از سلوک یکجهتی بصد مرحله
(۴) نفورند *

وفا مجوى ز دوران که هیچ کس نشنود بهیچ دور ز گلزار دهه بود وفا
بعد از آن آنحضرت روزی چند در گوکجه دنیکی لذگر اقامست انداخت سلطان
حسین بارانی از توقف ظل سبحانی خبردار شد افسر مکو برسو و طیلسان
خدعه در برو سمند غدر در زیر ران بدرگاه معلی شتافت و بعد از تمہید قواعد

(۱) چو موندیه ج

(۲) بیدرونغ ا

(۳) منسوبت ب ج

(۴) نفورند ا بصد حبله نفورند ب ج

ز سودی آهن شور در گریز چو طفلان ز مکتب برون جسته تیز
 بسومی شفق دیدها سر گران که میداد رنگش ز آتش نشان
 و طیارات سماوی از سرما بر روی برف افتاده مجال گردیخن و پرواز کردن
 نداشتند و مردم هرگونه از آن طیور میگرفتند و بنظر اشوف اعلی می آوردند
 و خاقان اسکندر شان را از آن حال تعجبات دست داده بود زیرا که در هیچ
 زمانی از اینده شدت سرما بدین نهض نمی بوده بعد از آن آنحضرت فرمود
 که عساکر نصرت فرجام و مریدان خاندان از برف قلعه ترتیب نمایند غازیان
 قلعه ساختند که در رفعت با فلک الافلاک لاف بربری میزد از جانب دروازه
 گشادند خاقان اسکندر شان در زیر قلعه بود و جمعی را مقور داشته بود که در
 اندرون قلعه باشند و جمعی دیگر را فرمود که از دو طرف جنگ کنند و خود
 نیز از در دیگر یورش نموده قلعه را مستحکم کرد پس از آنکه سلطان ثوابت
 و سیاره در اوپل برج بیع منزل ساخت آنحضرت علم عزیمت بصوب گوکجه
 دنگیز برآفراخت در لنگر کنان در منزل موضع شهسوار بیگ نژول فرمود
 یکشب در آنجا توقف نمود روز دیگر کوچ کرده در قریه مانیان فرود آمدند در
 خانه نوشیر بیگ طالش که حاکم معافات بود نزول اجلال فرمود و از آنجا
 بطرف گنجه شتافت در اندی راه معلوم شد که یکی از اولاد میرزا جهانشاه
 موسوم بسلطان حسین بارانی با جمعی مردمان فتنه انگیز در حدود گوکجه دنگیز
 نشسته بخار پندار بکاخ دماغ خود راه داده و اطراف آن دیار را تاخته و جمعی
 را بخود متفق ساخته غافل ازین معنی که پای ملختی که از دست موادی بر
 بایند ماید سلیمانی صورت نبندند و از^(۱) راف فقیری که بغارت بوند درع داویدی
 بهم نمیسد و ازدواج که از محتاج تاراج فمایند کسوت باشاهی مهیا نگردد
 و از مضمون این ایيات غافل گشته *

ز قیصر سلطان افسر عزو جاه نه از فرق^۲ درویش پشمیمن کلاه
 ز دست دست جم آور برون جام زر نه کچکول از دست در بیوزه گر

(۱) در نسخه داع

گمان بدی در حق نیک خواهان روا نیست بگذر ازین بدگمانی
 شاه عالم پناه میرزا محمد را به خلع فاخره مشترف ساخته و مردم او را یکن یکان
 تشریفات لایقه اعطای فرمود و بمواعید الطاف بیدریغ شاهانه و اعطای بلا نهایات
 پادشاهانه مستدیش نمود در همان روز رفیق موکب همایون بود روز دیگر رخصت
 انصراف حاصل نموده بجانب بیشه کفار مراجعت نمود شاه عالم پناه نیز صوفیان
 را که باز داشته بودند رخصت کرد که بمقام مألف خود روند و در آن سال
 بعد از نوروز سلطانی که جهان از آرایش گلزار نمودار باع فردوس گشته و اطراف
 بساط غیرا از ریاحین درخشندۀ چون قبّه خضرا پر کواكب شده فرشش بهار بساط
 زمین را بفرش‌های رنگارنگ پیراسته و با غبان صنع چمن را بگلهای گوناگون آراسته
 سرمانی پدید آمد و (۱) قهرمان برد سلطان اقالیم افلاک را از تصرف در مداخل
 طبیعت عزل کرد فراش سلطان اقالیم افلاک برسم قلاشی سوادقات جلال را در کره
 نار نصب نمود ریاحین از بیم غارت لشکر سرما در زیر برف متواری شدند *

* نظم *

رخساره لاله پر ز چین شد آئینه آب آهنهین شد
 هر برگ که جلوه کرد گستاخ در ریختن آمد از سر شاخ
 اگرچه تاراج گرزمستان درختان باع و بستان بسان عالمیان صحرای محشر عربان
 ساخته بود اما فرمان فرمای دی و بهمن را هم پوستین قاقم عنایت فرمود و قلل
 جبال از کثافت برف چون دشت و هامون در نظر یکسان می نمود چمن را که
 چندین اطفال ریاحین در مهد زمین بود بجز نوگس قرّه العین از نمادن و همگی
 چون عارض گل پژموده و چون شمع لاله دل موده شدند * * نظم
 بجز مردن آتش تمدا نداشت که در زندگی تاب سرما نداشت
 ز برف اند آن وادی جانگسل زمین و فلک شد بهم متصل

(۱) از آنجا تا فراش انداخته است در ا
 قهرمان برد اقالیم افلاک را از تصرف در مداخل عزل کرد ب
 برسم غلامیش سوادقات جلال در کره نار نصب نمود ج

فرستی چون این خبر فرد خاقان عالیجاه رسید بتأثیر آن سالک طریق حزم گشت و در آن اثناء بمسامع عز و جلال رسید که میرزا محمد متوجه درگاه فلک اشتباه است امرای دولت قاهره مثل حسین بیگ الله و ابدال بیگ دده و خادم بیگ و بیوام بیگ قرامانلو صلاح در آن دیدند که چون میرزا محمد بمعسکر ظفر قرین رسد فرقه تاجیه سلاح در زیر رخت پوشند اگر میرزا محمد و مردم وی در مقام عزاد باشد ایشان نیز با طوالش ممزوج گشته دمار از ایشان برآرد و بعضی از مردم صوفیان روم و شام که باراده طوف بدرگاه ملک مطاف آمده بودند مسلح و مکمل گشتند چون میرزا محمد با^(۱) مردم بسیار بمنزدیک عساکر ظفر مأثر رسید خاقان اسکندر شان خادم بیگ الله و ابدال بیگ دده را باستقبال وی فرستاد که تفھص احوال وی نمایند و نقود مافی الصمیر او را بر منحک امتحان زده آنچه برای خبرت آرای ایشان واضح گردید بذروه عرض رسانند چون میرزا محمد ارکان دولت قاهره را از دور دید از توسر خلاف پیاده گشته با ایشان مصافحة نمود و مجدداً صحایف اخلاص دولتخواهی خود را بمطالعه ارکان دولت شاهی در آورده دعوی یکجهتی و جانسپاری نمود امرای درگاه صورت ماجرا بعرض خاقان عالیجاه رسانیدند بعد از آن امرای عظام او را بشرف سجده خاقان گردون مقام رسانیدند میرزا محمد بیگ بعد از شرف این سعادت مکتوب شیراون شاه را در آورده استدعامی ویرا معروض داشته در مجلس بهشت آئین مصحف مجید طلب کرده مجدداً قسم یاد نمود که غیر از بندگی و جانسپاری چیزی پیرامون خاطر من نگشته و بدین مزخرفات نقصی در مبانی اخلاص من نشده و چون دانستم که این معنی بعرض اشرف اعلی رسیده و گمان این غدر و بیوقائی در باب من فرموده اند بجهت رفع آن غایله خود را برگاب مستطاب رسانیدم امیدوارم که چون مکرر نقد اخلاص و جانسپاری مروا بر منحک امتحان زند خالص و تمام عیار بوده امثال این حکایات در باره من قبول نفهمایند *

معنی اطّلاع نداشت اما از حرکات و سکفات والده بین معنی اطّلاع یافت والده را زجر و منع فرمود حمزه طالش را اهانت و آزار بسیار کرده پیوسته در اخلفی این معنی میکوشید و امیره آقای گیلانی ازین حکایت واقف شده بود روزی این سخن بالله بیگ و خادم بیگ گفت و ایشان بعرض نواب کامیاب رسانیدند میرزا محمد واقف گشت که این مقدمه معروض اشرف اعلی شده بدرگاه عالم پذرا شناخته بحضور خاقان اسکندر شان قسم یاد کرد که صرا مطلقاً ازین اراده خبر نبود و چون اطّلاع یافتم والده خود را منع و زجر کوئم و چون قسم میرزا محمد بصدق (۱) اقران یافت صورت قبول آن برای گیتی نمای اشرف اعلی و بر میر ارکان دولت قاهره پرتو انداخته *

هر آن سخن که بود مقتون بصدق و صواب بود حقیقت آن نزد هر کسی ظاهر و بعضی این حکایت باین طریق نقل کردند که محمد برادر احمدی بیگ در آن تاریخ ملازم میرزا محمد بود الوند بیگ کس نزد میرزا محمد و محمد بیگ فرستاد و ایشان را بایالت اردبیل و خلخال موعود ساخت مشروط بر آنکه خاقان اسکندر شان را گرفته نزد او فرستند و میرزا محمد درین قضیه تأمل و تفکر بسیار داشت محمد بیگ وی را گفت که غیرت طالش مقتضی آن نیست که جهت حکومت دنیا فانی مرتكب چنین امری شوی *

هر که در کارها بد اندیشد روی نیکی دگر کجا بیند
میوً منفعت کجا چیند هر که شاخ مضرتی کارد

و میرزا محمد بسخن وی خود را از ارتکاب آن فعل بازداشت محمد بیگ این خبر را در خلوت بعرض خاقان اسکندر شان رسانیده آن حضرت ازین رهگذر خوشحال شد که اگر غافل می بود یمکن که قصوی واقع می شد *

و بعد از آن فرخ یسار پادشاه شیروان کس نزد میرزا محمد فرستاد که هزار قومان نقد برای تو میغیرستم که خاقان اسکندر شان را با برادران گرفته نزد من

از طارم بخلخال رفته در قریه بپریده نزول فرمود روز دیگر در مزرعه^(۱) شاملو فرود آمد و در قریه گذار خلخال نزول فرمود بذرؤه عرض رسیده بود که در مزرعه مزبوره بستان خرمزة است و آن بغايت شيرين و دلپذير است خاقان اسكندر شان را ميل تمام بخريزنا بود بنا بر آن چند روز آنجا توقف نمود و شيخ قاسم در آن منزل ضيانتى نمود که ما فوق قوت و قدرت او بود و چهل گوسفنده بغير ديجر اطعمه بريان نمود از آنجا کوچ کرده در قریه کوری خلخال در خانه ملك مظفر توپاچي سلطان علي پادشاه که معروف بخلخال بيگ بود نزول اجلال واقع شد و موازي يكماه در آنجا توقف فرمود و بعد از آن در قریه صصاباد اردبيل نزول کرد و از آنجا بقریه الورق شتافت و از آنجا باردبيل بطوف استان مشایخ عظام مشرف شد سلطان علي بيگ چاکرلو که از قبل الوند بيگ حاكم اردبيل و مغازات بود کس نزد آنحضرت فرستاد که در اردبيل توقف ننماید و الا آماده جدال و قتال باشد پس روز دیگر از اردبيل کوچ کرده در قریه^(۲) مردي نزول فرمود بعد از آن کس نزد ميرزا محمد طالش فرستاد که جهت نواب اعلی و غازيان عظام محلی تعبيين نماید چون ميرزا محمد از كيفيت احوال خاقان اسكندر شان واقف شد بدراگاه معلم شتافت بذرؤه عرض اشرف اعلی رسانيده که اسباب فراغت بهر صورت که در صفحه ضمیر اتسام پذيرد متصور است بنا بر آن خاقان اسكندر شان در ارجوان قشلاق نمود و ميرزا محمد بنوعي در استوضاي خاطر اشرف اعلی^(۳) بخدمتگاري اوپيامي دولت کوشيد که قلم دو زبان مر احصائي آن نتواند کرد اکثر اوقات خاقان عاليجاه بشكار ماهي اشتغال مير فرمود در آن اثنان سلطان علي بيگ چاکرلو کس نزد والده ميرزا محمد فرستاد و او را بمواعيد بيکران مستظر ساخته استدعا نمود که بهر نوع که داند خاقان اسكندر شان را که در کفار درياني بشكار ماهي مشغول باشد بدريان اندازد و حمره طالش که راتق و فاتق ميرزا محمد و سلطان علي بيگ چاکرلو منتفق شده انتظار فرست ميکشيدند و در اوپيل حال ميرزا محمد ازین

(۳) بخدمتگاران

(۲) مونی ا

(۱) شايلوا

اهل بدعت نماید خاقان عالیجاه بعد از مشورت یکی از اهل اختصاص را جهت طلب رخصت نزد ایالت پناهی میرزا علی فوستاد و کار کیا بواسطه صغرسن و قلت سپاه و کثرت اعوان و انصار مخالفان خاقان اسکندر شان را از آن اراده باز می داشت و بذایع و مواضع آن حضرت را از آن داعیه باز می گردانید و دلایل و براهین بر صدق مقال خود اجرا می نمود مطلقاً^(۱) ترتیب مقدمات او منتج مطلوب نبود نوبتی خود بنفس نفیس با میرزا علی ملاقات نموده در مواجهه نیز^(۲) این مقدمات را مذکور ساخت و آنجناب در باب فسخ عزیمت مبالغه نمود معاشر نیقتاد و گفت *

* نظم *

که زنهار این داوری زینهار	عنان از راه این هوس باز دار
تامّل درین داوری پیشه کس	سرانجام کار خود اندیشه کن
حدر کن که گیتی وفادار نیست	تو طفلي ترا وقت این کار نیست
هفروزت بود صبح عالم فروز	نشاید چنین کارها جز بروز
بود در پس پرده رازت هفروز	نهانست در بیضه بارت هنوز
مکن این هوس تا شود وقت کار	نیابی سمن جز بفصل بهار
چو از قطره بطون صدف پر شود	محمل تا نیاید کجا در شود
صبوری صفات سلطانی بود	که تعجیل کار شیاطین بود

لا جرم فایده بر آن مترب نشد شرف رخصت ارزانی داشت خاقان اسکندر شان در لاهجان عنان عزیمت بصوب ارجوان انعطاف داد کار کیا میرزا علی با جمعی سالکان طریق یکدلی موکب عالی را دو فرسخ راه مشایعت نمود و اجازت یافته مراجعت فرمود خاقان اسکندر شان در دیلمان نزول اجلال فرمود و از آنجا بطارم شناخت بعد از آنکه طارم را مضرب خیام سعادت فوجام نمود نظر در احوال عساکر نصرت مأثر کرده موازی هزار و پانصد کس از صوفیان روم و شام ملازم رکاب ظفر انتساب یافت و از جاذب میر حسام الدین دغدغه پیرامون خاطر عاطر می گردید چون مذکور می شد که آن سالک طریق خلاف و عناد است

(۲) این مقدمات را مذکور ساخت ا

(۱) بترتیب ا

نمود قیا بیگ در کاشان متوجه شد سلطان مراد بعد از اطلاع با پنجاه هزار سوار و پیاده بساوه آمد پیر علی بیگ در شهر متخصص شد و تا پنجاه روز وی را مسحاصره کرده مطلقاً بدیده چهارم موارد فایز نگشت و قصدان را در میان انداخته مهم بر مصالحه قرار یافت ابدال بیگ پسر وی از قلعه بیرون آمده ملازم شد و سلطان مراد کوچ کرده متوجه آذربایجان گشت امیرزاده الوند و پوا استقبال کرده در حوالی ابهر نزل نمود درین اثناء درویشی نیکو خواه که موسوم بود به بابا خیر الله با آن دو پادشاه عالیجاه ملاقات کرده دل هر دو را مایل بصلح و صفاء گردانید مقرر آنکه آب قزل اوزن میان کائنه آن در صفت شکن واسطه باشد و تمامی ولایت آذربایجان و آران و دیار بکراز امیر الوند باشد و مملکت عراق و فارس و کومنان متعلق سلطان مراد باشد بعد از آن الوند بیگ بتبریز رفته سلطان مراد در قزوین فشلاق نمود و پیر علی بیگ و پیر محمد بیگ بملزمت آمدند و منظور نظر گردیدند و منصور بیگ افسار با فرزندان بخدمت سلطان مراد آمده عذر تقصیرات خواستند سلطان مراد پهلوان شاهی را که طوق برداشته بود طلب کرد و گفت که از من چه طلب داری وی جواب داد که داروغه میلازجرد که قریه ایست از^(۱)اقری نطفز پهلوان دو سال در آنجا داروغه شخصی از وی سؤال نمود که چرا امارت طلب نکردی وی جواب داد که پدرم بزریکر میلازجرد بود بندۀ داروغه آن محل شده ام *

آمدن خاقان اسکندر شان از لاهیجان و رفتنش بگوکجه دنگیز و ملاقات نمودن

با سلطان حسین بارانی

درین سال خاقان اسکندر شان اراده نمود که خود را از لاهیجان بدارالارشاد اردبیل رساند و از روح پر فتوح اجداد عالیمقام استمداد کرده انتزاع ملک از

(۱) از قریه نظر داروغه آنجا را بدو داده پهلوان مذکوره دو سال در آنجا داروغه نمود ج

نور رحمت چو برو نازل شد   نور رحمت شودش سال رفات
از جمله تصانیفش رساله اپست در فن معماً:

وقایع سنّه خمس و تسعمایه صکاربه نمودن سلطان مراد با محمدی میرزا

درین سال گزل احمد باتفاق فرخ شاد بیگ بایندر بتبریز بنزد سلطان مراد
رفتند و او را بوداشته روانهٔ شیراز گشتند قاسم بیگ از قلعهٔ اصطخر بیرون آمد
باشان پیوست و از گرم‌سیرات شیراز اموال بسیار گرفته بدهشان داد چون این
خبر بمحمدی میرزا رسید بالشکر بسیار و حشم بیشمار متوجه حرب ایشان گشت
سلطان مراد با سپاه جزار خونخوار با صد عز و ناز از دارالملک شیراز عازم اصفهان
شد و آن دو سپاه جزار و آن دو دریایی زخار در کرانگ بیکدیگر رسیده مستعد
جدال و قتال شده صفت آراستند جوانان جانبین و نو خواستگان طوفین حمله‌ای
بهادرانه می‌نمودند و از جام حسام شراب تلخکام مرگ بریکدیگر می‌پیمودند
در آن اثنا پیشی بیگ اشار با فوجی از دلیران شیر شکار بر قاسم بیگ پرنای
حمله نمودند خدمتش پشت بر معركة کرده تا شیراز در هیچ محل توقف نکرد
در اثنای قتال و جدال طوق^(۱) سلطان مراد بر زمین افتاد و پهلوان شاهی از
غایت پهلوانی و پرده‌لی طوق را برداشت و مردمان سلطان مراد که فرار نموده
بودند در ظل آن رایات مجتمع شدند چون ملاحظه کردند محمدی میرزا را
دیدند که بی خیل و حشم در زیر علم ایستاده بود بنابر آن سلطان مراد چون شیر
خشمناک با جمعی مبارزان بی باک حمله نموده گرد ادبان بر چهره دولت
محمدی میرزا پاشید و سپاه او که شیران بیشه هیجتاً و نهنگان دریایی وغا بودند
از مقاومت عاجز گشته پیشی بیگ اشار و اشرف بیگ نیز شریت فنا چشیدند
و امرای او متفرق گشته پیشی ساره را مضبوط کرده پیر محمد در قم اقامست

(۱) تا مردمان اندارد

کپک میرزا در برانغار جا گرفت آنکه طالبان نام و ننگ چنگ در جنگ زده آتش کشش و کوشش بنویس بر افروخت که تأثیر دخان آن (۱) گرده زمه‌بریر را بجوش آورد و شعله آن خرمون ماه را سوخته در جرم فلک اثر کرد هر خدنگی که از شست زین چنگی گشاد یافت آهنگ جان پهلوانی نمود و هر مرغ تیری که از دست روشن ضمیری در پرواز آمد دری در فضای سینه امیوی بگشود - *

ز مرغان چوییں فولاد دم شده در هوا راه خورشید گم

شده سینه صندوق پیکان گران زبس مانده پیکان بیبحدر آن

از جرانغار شاهزادگان ابراهیم توخان بر برانغار سپاه نصرت نشان حمله کرده حیدر محمد میرزا تاب آن نیاورده عنان بوادی فرار تافت کپک میرزا از میمنه بر این حسین میرزا تاخت و وی را منهزم ساخت مظفر حسین میرزا که در قلب بود خواست که فرار نماید امیر سلطان علی از غایت پهلوانی و پردی عنان بارگی شاهزاده را گرفته از آن حرکت مانع شد و گفت اگر فضای معركة از موکب عالی خالی گردد مخالفان دلیر شوند و این هزیمت با تحضرت سوابیت کند مظفر حسین میرزا اثبات قدم وزریده سلطان حسین میرزا در آن اثناء چون از گریختگان میمنه و میسره خبر یافت از محقق بیرون آمده با وجود ضعف مزاج بر اسب سوار شده بمعركة پیکار شتافت چون چشم شاهزادگان بر علم سلطان حسین میرزا افتاد تزلزل در خاطر ایشان راه یافته هریک از آن دو سردار بطوفی گریختند *

متوفیات

درین سال امیر حسین معمائی بمرض اسهال در گذشت و در گنبد مدرسه اخلاصیه مدفون گشت یکی از شعراء بجهت تاریخ او گفته - * تاریخ *

مظهر خلق حسن میر حسین که اجل کرد ورا قطع حیات

کرد رحلت بسوی خلد برین یافت از حادثه دهر نجات

(۱) کرگ ب کرد زمه‌بریر ج

شیراز شد قاسم بیگ پرناک با فوجی اتراک باستقبال استعجال نمود در شوستان آن دو لشکر بیکران بهم جنگ کردند و بعد از جدال و قتال بسیار دلوازان اشار غالب آمده بسیاری از پرناک را برخاک هلاک انداختند قاسم بیگ را دستگیر کرده متوجه شیراز گشتند در حوالی قلعه اصطخر قاسم بیگ فرار نموده خود را بقلعه انداخت و از دست مخالفان خلاص شد *

محاربه نمودن سلطان حسین میوزا با فرزندان در موضع حلوا چشم

هم درین سال ابوالمحسن میرزا و کپک میرزا خاطر بر مخالفت پدر خود سلطان حسین میرزا قرار داده چون این خبر محنث اثر یمسامع خسرو عالی گهر رسید لوای ظفر پناه بجانب مسو بر افراحت ابوالمحسن میرزا دو مزو متخصص گشت و جنود پادشاهی بتائید الهی مسو را دادره وار در میان گرفته و چون محاصره بچهار ماه کشید و ابوالمحسن میرزا بجز عجز چاره ندید کس بفرزد پدر فرستاد و معروض داشت که اگر آنحضرت جرایم بندۀ را بینخد و بطرف هرات روانه شود از سر قدم ساخته بخاکبوسی درگاه گیتی پناه خواهم آمد بنابر ترحم پادشاهی التماس شاهزاده عزّ قبول یافته موكب همایون بجانب مرغاب بحرکت آمد درین اثناً ابوالمحسن میرزا و کپک میرزا رسول و رسایل ارسال داشتند و بعنم محابیت پادشاه در حوالی ابیورد بهم پیوستند چون این خبر در بابا خاکی عرض پادشاه والا گهر رسید بواسطه ضعف مراج در محفظه نشسته بطرف ایشان روان شد و ابوالمحسن میرزا و کپک میرزا از توجه والد خود خیز یافته بصوب نسا شتافتند سلطان حسین میرزا چون بر فرار ایشان مطلع شد مظفر حسین میرزا و حیدر محمد میرزا و ابن حسین میرزا و میرمحمد بزدن بر لاس را در عقب ایشان روان ساخت در حلوا چشم بهم رسیدند مظفر حسین میرزا در قلب لشکر جا گرفته میمنه را بمحمد میرزا سپرد و میسره را به ابن حسین میرزا رجوع نمود و از آن جاذب ابوالمحسن میرزا در قلب لشکر استاده

مراد بیگ بایندر باتفاق اشرف بیگ او را پادشاه کرده متوجه شیراز شدند قاسم بیگ پوناک با دلاوران بی باک در برابر ایشان در آمده در حوالی (۱) نایین آن دو لشکر پر خشم و کیم را جنگ عظیم واقع شد بعد از کشش و کوشش قاسم بیگ مغلوب گشت بمشقت بسیار خود را بصاین قلعه رسانید فاقدان سخن دان فرد ایله سلطان روانه نموده استمداد کرد محمدی میرزا به شیراز آمده حکومت آنجا را منصور بیگ افشار تفویض نموده با لشکر ویراق بجانب عراق توجه نمود بعد از گرفتن اصفهان بطرف ری روان شده در آنجا قشلاق کرد در آن اثناً ایله سلطان و الوند بیگ (۲) و قاسم بیگ بعرق آمدند و محمدی میرزا از ایشان فوار کرده بخود میرحسین کیامی چلواوی رفته ایله سلطان و الوند سلطان در قم قشلاق کرده قاسم بیگ را روانه شیراز گردانیدند و گزل احمد برادر ایله سلطان را با اکثر امراء و لشکر سنگین بقشلاق ورامین فرستادند درین اثناً میرزا محمدی باتفاق میرحسین کیامی چلواوی شبیخون بر گزل زده تماسی پراوش گرفته گزل احمد پریشان و عربان به فرد ایله سلطان آمده الوند بیگ در میان زمستان آدریایجان رفت محمدی جنگ عظیم بوقوع انجامید محمدی بتائید سرمدی غالب آمده ایله سلطان بر خاک هلاک افتاد امیرزاده الوند با معذوبی چند بدیار بکر گردید (۳) والی قاسم که والی آنجا بود الوند بیگ را استقبال نموده بر تخت سلطنت نشانید و محمدی عروس مملکت آدریایجان را در آغوش گرفته در دارالسلطنة تبریز لوای حکومت بر افراخت درین اثناً الوند میرزا از (۴) والی قاسم جدا شده عزیمت تبریز کرد محمدی میرزا از توجه برادر خبر یافته بجانب سلطانیه شافت الوند بیگ در دارالسلطنة تبریز ممکن شد و لطیف بیگ را وکیل نمود و هم درین سال منصور بیگ افشار با جمعی اشرار متوجه

(۲) تا الوند سلطان ب ندارد

(۱) نایین

(۳) دایی قاسم ب ج

جبهه‌اش بغاوت سرخ و سفید قصیر القامت دست و پای کوتاه بنابرآن موسوم بود^(۱) بکوچه احمد و یکی از شعراء در آن باب گفته:—

کلم روم که سلطان چهانش کردند
وقت نی آمد و در خاک نهانش کردند

نقش فگینش:—

لب خشک^(۲) درویش گو خوش بخند

که ما بیخ ظالم بخواهیم کند

امیر صدر الدین محمد بن امیر غیاث الدین منصور در روز جمعه دوازدهم رمضان سنّه مذکوره وفات یافت عمرش هفتاد و پنجسال بود در ایام شباب نزد مولانا قوام الدین گلباری تحصیل علم نمود بدراجه کمال ترقی نموده و در شیرواز مدرسه ساخته در آنجا بافاده مشغول گشته و از جمله نتایج قلم خبسته رقمش حاشیه^(۳) اجد تجرید و حاشیه جدید تجرید و اثبات واجب و حاشیه مطالع و حاشیه شمسیه و رسائله در تحقیق علوم هم درین سال منصور بیگ پوناک حاکم شیرواز وفات یافت فاضل^(۴) نقط چی اوغلی از روم آمده بودند احمد پادشاه با او طریق ارادت سلوک مینمود در محل قتل احمد پادشاه او نیز گشته شد امیر خوازد محمد مورخ صاحب روضة الصفا در دوم ذی قعده سنّه مذکور وفات یافت عمرش شصت و شش سال بود هم درین سال محمد معمن میرزا بن بدیع الزمان باامر جدش سلطان حسین میرزا بقتل در آمد *

وقایع سنّه اربع و تسعماهه گفتار در حرب

محمدی با الوند بیگ

محمدی میرزا بن یوسف میرزا بن حسن پادشاه در روز جنگ ایده سلطان در خدمت احمد بیگ بود بعد از کشتن احمد بیگ بیرون رفته حاکم آنجا

(۱) کوچه ۱

(۲) مظلوم ب

(۳) فی النسخ احد

(۴) كما فی النسخ (؟ نقط چی)

غبار معروکه پیگار بالا گرفت و آتش قتال اشتعال پذیرفت عاقبت لطف ایزدی
و عذایت سرمه‌ی شامسل حال سلطان حسین میرزا گشته فسیم فتح و ظفر برپرچم
همایونش وزید و آثار انکسار بر صفحات احوال مردم زمین داور و قندھار ظهور
نمود بدیع الزمان میرزا از مقاتله عاجز آمده بطرف جبال غور توجّه نمود
و فوجی از امرأ و لشکران روی را تعاقب نموده امیر عمر بیگ بدو رسید
امیر یوسف اسفندیار نیزه را از دست بدیع الزمان میرزا گرفته چنان بر
دهن امیر عمر بیگ زد که چند دندانش شکسته از اسب سرنگون گردیده
و گدا علی میر آخرور از غایت تهور خود را بشجاع بیگ رسانید شجاع
بیگ ضربت شمشیر او را چنان کرد که دیگر محل جدل نیافتنه برگشت
بعد از رفقن بدیع الزمان میرزا سلطان حسین میرزا با فتح و نصرت بتخت هرات
معاودت کرد *

متوفیات

احمد بیگ بن اغرلو محمد بن حسن پادشاه بغایت رعیت پور بود و در
زمان او ابواب اخراجات مسدود شد مانع شربت خمر بود بحدی که امرأ را منع
نمودی و در تعظیم علماء بغایت کوشیدی و در مجلس او مباحثه علمی واقع
شدی و خود بدان میرسید و بمولانا جلال الدین سوائی و میر صدر الدین محمد
بجلی حکم کتابت می نوشت و مهر بر عقب کتابت میزد و بدان بود که
قانون عدالت پدید آوردۀ دست ترکان از سر عجزه و رعایا کوتاه سازد این جهت
بود که ترکان اگرچه بحسب ظاهر اطاعت (۱) امر او میکردند اما ضمانت با او در
مقام عناد پوندند و این معنی برو ظاهر گشته هر چند روز یکی را بقتل در می
آورد اما امساك بر مزاج او غالب بود در اجرای احکام سیورغالات که سلاطین
ماضی به مردم انعام فرموده بودند مضایقه میکرد این شیوه بروی مبارک نیامد
و در زمستان سنۀ مذکوره مقتول شد چنانکه مذکور شد مدت سلطنتش شش ماه

(۱) امراء او ج

با تفاوت شجاع بیگ بن امیر ذوالفنون ارغون با چهار هزار سوار جزار از قندهار بطرف اردبیل نصرت آثار ایلغار کردند و در عرض شش روز بنواحی سبزوار رسیدند فریدون حسین میرزا با جمعی امرأ در قلعه سبزوار متخصص شده مسوعی بدرگاه همایون روان ساخت و چاشتگاه دهم شوال این خبر منتشر اثربان پادشاه والا گهر رسید پسالان هوات روان کرد که امیر علی شیر در هرات سوار شده گرد محلات گردیده از عساکر هر کرا یابد باردو فرستد و امیر علی شیر حسب الامر عمل نمود و در آخر همان روز امیر محمد ولی بیگ و عمر بیک و امیر بابا علی از جانب استراباد رسیدند و بموجب حکم عمل نموده متوجه اردو گردیدند و قبیل از وصول ایشان قراولان اردبیل ظفر نشان خبر رسانیدند که بدیع الزمان میرزا بمحاصره قلعه التفات نکرده بسرعت برق و باد طی مسافت می فماید لاجرم اضطراب سلطان حسین میرزا زیادت شده اگر آتشب بدیع الزمان میرزا باردو میرسید یمکن که غالب آمدی اما تائید نیافته در حوالی اردو بخواب رفت تا صبح طلوع کرد بدیع الزمان میرزا و شجاع بیگ با سپاه یکدل و مبارزان جوشن گسل تیغ کین آخته و رایات جدال و قتال افراخته بمیدان نبرد در آمدند و ازان جانب سلطان حسین میرزا بترتیب لشکر قیامت اثر مشغول شد درین حین سلطان مسعود میرزا که بواسطه عصیان امیر خسرو شاه از حصار شادمان بامید مدد رو بدرگاه پادشاه عالیشان آورده بود با پانصد کس در رسید و همان زمان امیر محمد ولی بیگ و عمر بیگ و امیر بابا علی از جانب استراباد و فریدون حسین میرزا و امیر عبد اللطیف و سایر امراء بایلغار از اطراف سبزوار به معسکر ظفر شعار رسیدند بدیع الزمان و شجاع بیگ بخلاف متصور اردبیل میرزا از پیاده و سوار مملو دیدند از غایت دهشت و اضطرار دست باستعمال آلت کارزار برندند *

دو دریایی کین بولب آورده کف	دهاده برآمد ز هر دو طرف
چو باران قوس قرح در بهار	فرو ریخت پیکان زهر آبدار
بروی زمین خون دوادو گرفت	خدنگ از دو جانب رواز گرفت

علم را خوابانیده داعیهٔ فوار داشت چون صدم احمد بیگ ضعف مخالفان معلوم
کردند از حوالی پادشاه دور شده بتاراج مشغول شدند اینه سلطان فرصت
غذیمت شمرده خود را بر پادشاه رسانید و از اوج عزّت بخاک مذلّتش
افکنده سوش را از بدن جدا کرده بر سر نیزه کرده فرمود که نقاره بشارت فرو
کوتفند چون (۱) لشکر احمد چنان دیدند قرار بر فوار دادند - * شعر *

دلیران احمد شه سرفراز گرفتند در پیش راه دراز

هزدمت غذیمت شمودند زود سوسیمه گشتند بر سان دود

چون اینه سلطان را بی زیادت مشقّتی صبح فیروزی از مطلع بهروزی دمید
و نسیم سعادت بر پرچم علمش وزید روی توجه بقلالق قم آورده سکه و خطبه
بغام سلطان مراد غایب زود خواند قاصدان سخن دان بجهت آوردن او
بشیروان فرستاد و در قم بارگاهی نصب کرده مسندی در بارگاه نهاد و دستاری
بر زیر مسند وضع نموده هر صباح بدستوری که امرأ سلاطین را ملازمت کنند
بدانجا میرفت و بسرانجام مهمام پرداخته شیلان میکشید وهم درین سال
در بهار عنان عزیمت بجانب تبریز منعطف ساخت و قبل از رسیدن
آن مردود بدان حدود جمعی سلطان مراد را از شیروان بیرون آورده با او در مقام
خصوصیت بودند و اینه سلطان با ایشان جنگ کرده غالب آمد و سلطان مراد
را در قلعه^(۲) رویندز محبوس کرده مادرش را بعقد خود در آورد و الوند بیگ
بن یوسف بیگ بن حسن پادشاه را به تبریز آورده بر تخت سلطنت نشاند *

نزاع سلطان حسین صیروزا با بدیع الزمان

صیروزا مرتبه ثانی

درین سال سلطان حسین میرزا در بیلاق النگ نشین پیروش جرام
وزرا مشغول بود که خبر تفرق عساکر وی در قندهار بعدیع الزمان میرزا رسید

(۱) لشکر احمد پادشاه قوار دلیران احمد پادشاه فراز گرفتند در پیش راه زاز هربیمت ۱

(۲) فی النسخ رو بندر

قوینلو و قرا قوینلو بکسی ندادند درین سال بقتل آمد چنانه گذشت
نقش نگینش - *

عدل کن کز عدل گردی صف شکن رستم مقصود بن سلطان حسن
سلطنتش پنج سال و شش ماه ممالکش عراق عجم و عراق عرب و آذربایجان
و فارس و دیلار بکر *

وقایع سنّه ثُلث و تسعمایه محاрабه نمودن ایبه سلطان و احمد پادشاه

چون احمد پادشاه حسین بیگ علیخانی را بقتل آورد و در کمال
حشمت و اقبال در دارالسلطنه تبریز بر تخت سلطنت نشست و ایده
سلطان را ایالت کومن داده روانه آنصوب گردانید و ایلهچی به طلب
قاسم بیگ پرناک که والی شیراز بود فرستاد قاسم بیگ ایلهچی را رعایت
نمود و از غایت وهم برآن بود که از طرفی بدر آورد و درین اثنا خبر رسید
که ایده سلطان با جمعی لشکریان متوجه کرمان است و بحوالی مشهد مادر
سلیمان علیه السلام رسیده قاسم او را استقبال نموده بشیراز در آورد و ایلهچی
احمد پادشاه را گرفته در روز جمعه خطبه باسم ایده سلطان که ابراهیم ذام
داشت خواندند و بدآن قرار دادند که سلطان مراد بن یعقوب پادشاه را از
شیروان آورده بسلطنت بنشانند و هر دو باتفاق وکیل باشند و از مردم زر بسیار
گرفتند خصوصاً از مولانا جلال الدین محمد دوّانی صاحب تصانیف و سیادت
و نقابت پناه صدر الدین محمد بعد ازان ان در بد اختر باتفاق یکدیگر علم
عزیمت بجانب اصفهان بر افواشند و چون خبر طغیان ایشان باحمد بیگ رسید
لشکر جرار و مردان کار بدفع آن دو زابکار متوجه اصفهان گردید و در روز چهار شنبه
هفدهم ربیع در خواجه حسن ماضی بدیشان رسید جمعی کثیر از لشکر ایده سلطان
باردوی احمد پادشاه ملحق گشتند چون ایده سلطان قوت مقاومت نداشت (۱)

(۱) طوق ا طق را خابانیده ج

ز بهر خصم بر افروختت تیغ شام اجل
 چو یافت رنگ بخون نوک رمح شعله زنش
 گرفت روی زمین را بتیغ چون خوشید
 چو حسن طالع او داد دولت حسننش
 شهرها بدور تو آفاق سر بسر شادند
 چگویم از دل مهمنزین خودش و از حزنش
 ز فقر و فاقه چنانم که مرگ خود خواهم
 بود که باز رهم از جهان و از مهمنش
 بیکچو از بفروشنده صد منی گندم
 بذات پاک خدا عاجزم من از ثمنش

محاواربه نمودن سلطان حسین صیرزا با بدیع الزمان صیرزا

درین سل بدیع الزمان صیرزا با پدر خود سلطان حسین صیرزا باعی شده
 چون خبر مخالفت او در هرات شهرت یافت سلطان حسین صیرزا بالشکر بسیار
 و گروه بیشمار بطوف بلخ شنافت و از آنجانب بدیع الزمان صیرزا با فوجی از
 دلاوران بمیدان قتل خرامید درمیان دره پل چراغ تقارب فریقین بتلاقی انجامیده
 چون چشم بدیع الزمان صیرزا برلوای کشور گشای افتاد روی موادی فرار آورد
 بشقت بسیار از تلاطم دریایی زخار بکفار رسید سلطان حسین صیرزا با غنایم بسیار
 بدار السلطنة هرات مراجعت نمود *

متوقیات

شاه غریب صیرزا بن سلطان حسین صیرزا درین سال بعلم فجاء در
 گذشت رسم پادشاه بن مقصود بیگ بن حسین پادشاه بغایت کریم نفس
 بود سیورغال و وظایفی که او بارباب استحقاق داد هیچکس از سلطانین آق

نیز در آن موضع که حادثه در دامن دولت او دست زده بود پایی^(۱) ثبات بیفشرد بهادران هر دو سپاه و دلاوران هر دو پادشاه بار دیگر در ظل رایت آن دو سردار مجتمع گشته تیغ و شمشیر بر فوق یکدیگر کوفتند * نظم *

دم تیغ بر فرقه‌ها کنده جوی دلیوان ازان جویه‌ها شسته روی چنان ریخت گویا بر مرد جنگ تو گوئی ابایل میریخت سنگ در اثنامی ستیز و آویز ایده سلطان با جمعی بی حقیقتان فتنه انگیز صفت سپاه را ویران کرده با محمد بیگ پیوست بنا بر آن رستم بیگ دستگیر شده دفتر اوراق بقا را بداد فدا داد چون احمد پادشاه از شریک ملک فارغ گشته روی توجه به تبریز اورد و بر تخت سلطنت نشسته شد قبیه بارگاهش به مرد و ماه رسید و منحوق رایتش بعیوق کشید حسین بیگ علیخانی که بمزيد قوت و شوکت از سایر امراً ممتاز و مستثنی بود بواسطه کینه که او را با مظفر پرناک در سینه بود فرمود که عرق حیاتش به تیغ بیدریغ منقطع ساختند مولانا ضیائی اردوبادی قصیده^(۲) باسم او گفته احمد پادشاه یک بدرا ز بروی عنایت نمود چند بیت ثبت افتاد - * نظم *

چه سرو لاله عذارت آنگه در چمنش
کسی نجحید و جوید میان انجمنش
بود میان مجالس ستاده همچو الف
ز بهر آنکه تماثا کنند مرد و زنش
ز دور مجلسیان هائه میکنند ظاهر
بنجلسی که چو ماه فلک بود وطنش
نگر که نام شهنشاه می برد چو^(۳) ضیا
که نور شعله زند لحظه لحظه از دهنش
شه یگانه روشن ضمیر احمد خان
که شمع مجلس^(۴) او دید چرخ و شد لکنش

(۱) بساط (۲) صباب (۳) که شمع مجلس او چشم چرخ شد لکنش (۴)

رسم بیگ شد و بعد از ملاقات خاطر پادشاه و ارکان دولت برآن بود که من بعد قاسم بیگ بجانب شیراز نمود و چون بعضی از امراء پرنای بودند حمایت کردند قاسم بیگ خرج بسیار نموده مجدداً ایالت فارس بدو شفقت شد اماً خواجه روح الله قزوینی که وزیرش بود بقتل آوردن *

وقایع سنّه اثنی و تسعماهیه گفتار در آمدن احمد پادشاه از روم و کشته شدن رستم پادشاه

درین سال حسن علی ترخانی بروم رفت و به سلطان بازیزد رسانید که دیار آذربایجان و عراق از لشکری که پای ممانعت و مدافعت در میدان محاربه تواند نهاد خالیست اگر رای عالی اقتضا فرماید احمد بیگ بن اغلو محمد بن حسن پادشاه که وارث آن مملکت است با فوجی از سپاه ظفر پناه روانه آنجانب گردند که تسخیر آن مملکت بسهولت میسر است پادشاه روم را سلطنت آذربایجان و عراق موفق مزاج افتاد احمد بیگ را با فوجی از رومیان ستفکدل برفاقت حسن علی ترخانی روانه گردانید چون توجه ایشان در بلاد آذربایجان منتشر گشت امرای ترکمان طریق بیوفائی پیش گرفته روی باحمد بیگ آوردن حسین بیگ علیخانی عبد الکریم بیگ الله را که از خاصان رستم بیگ بود در حدود سلطانیه بقتل آورده غرّه رمضان سنّه مذکورة خطبه و سکه بنام احمد بیگ کرد چون رستم بیگ این خبر ناخوش را استماع نمود بالشکر انبوه و گروه با شکوه بعزم ممانعت و مدافعت احمد بیگ روان شد و در کنار آب ارس آن دو پادشاه عالیجاه بلکه دو پلنگ کینه خواه در برابر هم صفت آرامی گشتند گردان هر دو لشکر و دلیران هر دو کشور دست به نیزه و تیغ و تبر بوده بهم در آمیختند از کثرت گرد خاک دیده افلاک تیرگی پذیرفت غالب از مغلوب و مقهور از منصور تمیز نشد احمد بیگ در همان مقام که دریایی معزکه در تموّج آمدۀ بود لذگر وقار انداخت رستم بیگ

وقایع سنهٔ احدی و تسعماهیه گفتار در رفتن سلطان حسین میرزا بحصار شادمان

درین سال سلطان حسین میرزا بعنم تسخیر مملکت بدخشان و قندز و بغلان علم عزیمت بر افراخت در اوایل تابستان بصوب ولایت مذکور روان شد و از جیحون عبور نموده در قویه بیان نزول نمود سلطان مسعود میرزا پادشاه آنجا چون از توجه میرزا ای ظفر لواه اطلاع یافت قلعه حصار را به امیر باقر و امیر مسعود بپلاس و درویش علی ساریان سپرد و خود با معدودی چند بجانب شهر سبز گریخت سلطان حسین میرزا قلعه حصار را مرکزوار درمیان گرفت چند روز میان اهل حصار و لشکر ظفر که دار جدال و قتال دست داد و آخر الامر کار اهل حصار با خطراب انجامید رسولان چرب زبان برسم امن بدرگاه خسرو گیتی ستان فروستاده و درخواست جرایم خود نموده قبول کردند که بعد از مراجعت آن عالی صفات بجاذب هرات دختر سلطان محمد میرزا را بایراق لایق و تحف موافق باستان فلک مکان ارسال دارند چون کار حصار فیصل یافت عنان عزیمت بسوی قندز تافت خسرو شاه حاکم آنجا نظر بهادر را با پیشکشنهای لایق باستقبال فرستاد و میرزا بهمان قذاعت نموده متوجه تخت هرات گردیده حکومت بلخ را به خلف صدق خود بدیع الزمان میرزا عغایت نمود *

وقایع متنوعه

درین سال که چهل روز از نوروز سلطانی گذشته بود و صدم شیراز بسیم مزار شیخ سعدی رفته بودند امیر یوسف بیگ ولد سلطان جولان با جمعی از امرای عظام که یکی از آن جمله اسماعیل بیگ ولد صوفی خلیل و دیگری طیب آقا حاکم اصفهان بود بر سر قاسم بیگ پرناک آمدند و در حوض بیرون مایین ایشان جدال و قتال دست داد شیرازیان غالب آمده اسماعیل بیگ و طیب آقا کشته شده امیر یوسف بیگ فرار نمود و بعد از آن قاسم بیگ متوجه

بطريق صونک باوليایی دولت رستم بیگ در آمده بود نمایند دیگر باره^(۱) فرار داده ملتجي گشته بتوسط او هدایای خود را بنظر رستم بیگ در آوردند و باستحسان و قبول مقرون گشته املک و جهات را بتصویر ایشان دادند و بخلع مشرف شدند و حکمی از دیوان رستم بیگ بذفاذ رسید که دیگر احدی متعرض احوال ایشان نشود *

وقایع متنوعه

درین سال منصور بیگ پرناک از ایالت فارس معزول شد و دارائی آنجا بنور علی[ّ] بیگ تعلق گرفت و چون چند وقت بین آمد سیدی علی بیگ پرناک که رکن السلطنة بود معروض گردانید که شیراز کور خانه منصور بیگست بنابرآن مجدد آمملکت فارس را بدو ارزانی داشتند منصور بیگ متوجه فارس شد مرضی بدو مستولی گشت بحدی که از عهده مهمام بر نمی آمد و شاهقلی بیگ و کیل مهمات را فیصل میداد و قاسم بیگ میر دیوان از غایت رشک شاهقلی بیگ را بقتل آورد و بدآن اکتفا نکرده بر منصور بیگ مستولی گشته مهمات را برآسه سامان میداد وکلاه او دست تطاول دراز کرده خصوصاً خواجه روح الله قزوینی که وزیر بود بنابرین اوضاع شیراز تغییر یافت *

متوفیات

سلطان محمود میرزا بن سلطان ابوسعید در ماہ ربیع الاول سنّة مذکور بعام عقبی خرامید پادشاه ظالم فاسق بوده مدت عمرش چهل و سه سال مملکتش سمرقند و بخارا و بدخشان پنج پسر داشت سلطان مسعود میرزا سلطان علی میرزا سلطان حسین میرزا بایسنقر میرزا سلطان اوپس میرزا و درین سال سید رضی الدین مرتضی بن سید شریف فوت شد و عمرش هفتاد سال بود *

بالکلیه مرض زایل شده مزاج عالی رو بصورت اعتدال نهاده زبان روزگار به مضمون
این ابیات در ترجم آمد *

مفت ایزد را که ذات خسرو گیتی پناه
در پناه صحتست از فیض الطاف آله
بوستان بر دوستان افکند زین بهجت نثار
ماه تابان بر سپهر انداخت زین شادی کلاه

بعد از آن شاه عالیجاه امر فرمود که از دار الارشاد اردبیل شاه پاشا خاتون که (۱)
عمّه آنحضرت بود بعضی تبریکات خصوصاً نان ریزه که شاه را بدآن میل تمام
و رغبت ملا کلام بود ترتیب داده بالاهجان فرستد شاه پاشا خاتون حسب الامر
مطاع ترتیب هدایا و تحف نموده با جمعی از اقوام و مخصوصان بگیلان فرستاد
چون فرستادگان او به رشت رسیدند و خبر ایشان بسمع سمعی شاه والا (۲) گهر رسید
کوک علی را باستقبال فرستاد که ایشان را برشته بدرگاه معلی آورد میر نجم زگر
و میر حسن ولد میر موسی و امیر جهانگیر رشتی که وکلای امیره استحق بودند
رفیق ایشان شده متوجه لاهجان شدند شاه عالیجاه از آن هدایا به کارکیا و برادران
فرستاده اخی مهماندار را امر فرمود که آنجماعت را مراعات و ملاحظه کرده
آنچه شرط مهمانی و میزبانی باشد بتقدیم رساند تا مدت سه روز آن جماعت در
lahjan بودند بعد از آن رخصت انصراف گرفته معاودت کردند و سلطانین لاهجان
و جمعی که از هدایای مذکوره بهره مند شده بودند در مقابل انواع تحف
و تبریکات از اقمشه نفیسه رامتعه و مرغ مسمی و ماهی و نارنج و سایر ارungan گیلان
منتحف داشتند و چون آنجماعت بقریه (۳) کوریم که از قری اردبیل بود رسیدند
و چون شاه پاشا خاتون و محمد بیگ از وصول ایشان خبر گرفتند متوجه قریه
مذکوره شده آن تبریکات و هدایا را برشته بدار السلطنه تبریز متوجه ملازمت
رسنم بیگ شدند بادعی آنکه شاید که استداد جهات و املاک محمد بیگ که

(۲) مرتبه ب

(۱) تا شاه پاشا خاتون ا نداده

(۳) کوزیم ب کوکریم ج

بود و رستم بیگ فرمود که در میدان تپیز مسمماً مزبوره را از حلق کشیدند و بعد از آنکه ایده سلطان ملازمت رستم بیگ رفت و آنچه از حسن اخلاص محمد بیگ و احمدی بیگ در باب خاقان اسکندر شان تحقیق کرده بود معرفت داشت آتش غیرت و حمیت رستم بیگ اشتعال یافته حکم فرمود که اموال و جهات ایشان را صونگ کنند آخر الامر^(۱) قرار داده دده رستم بیگ بتشعّع زبان گشاده جویمه ایشانرا به سی هزار تذکه قرار داد و از رستم بیگ استغفار گفایه ایشان کرد *

توقف کودن خاقان اسکندر شان هر لاهجان

بعد از آنکه خاقان اسکندر شان لاهجان را از ورود قدم سعادت لزوم رشک فردوس فرمود و رحل اقامست و توقف در آن دیار فراغت آثار انداخت روز بروز مواد اخلاص و یکجهتی و یکرنگی کارکیا میرزا علی درجه ترازید و مرتبه تضاعف می پذیرفت و بهر گونه خدمات و مراعات خود را منظور نظر کیمیا آثار پادشاه عالی تبار میساخت و در خلال این حال صوفیان یکجهت از اطراف و جوانب سینماً دیار روم و قراجه داغ و تومان مشکلین و غیر ذلك بازدورات و هدایا و تحف در لاهجان به ملازمت خاقان اسکندر شان میرسیدند و هدایای خود را بمنظراصابت اثر در آورده بنابر صلاح وقت توقف نکرده سریعاً مراجعت می نمودند پادشاه والا جاه نزد مولانا شمس الدین لاهجی قرأت قران مجید فرمود و امیر فجم زیگر که در رشت ملازمت شاه رسیده بود با سلطان حسن و امیر هاشم برادران کارکیا میرزا علی پیوسته بخدمت آنحضرت میرسیدند و شاه را^(۲) استبشاش تمام از محافظت و مجالست ایشان حاصل و باعث مbasطت و شکفتگی آنحضرت میشد تا آنکه مزاج مبارک از صوب اعتدال روی بوادی انحراف آورده مرضی طاری شد و مولانا نعمت الله در علاج آن مرض مساعی جمیله بتقدیم رسانید و باوجود آن تا یک سال آن مرض امتداد یافت بعد از آن حکیم دار الشفّا ادا مَرِفَّتْ فَهُوَ يَشْفِيْ شفای کرامت فرمود

(۱) قراده ده ده ده رستم بیگ ب

بقاعدهٔ سابق معمور است ساکن شدند چون خاقان اسکندر شان را طرح و وضع آن مسجد و لطافت هوا و وسعت عرصه و صفاتی آن دلپذیر بود از آنجا بمحلّ دیگر خصوصاً منزل امیره نقل فرمود و دعوت او را درین باب که تکرار زیاده از حد و حصر بود اجابت نمود و در حوالی آن مسجد دکان زرگری بود که میر نجم نام داشت و بواسطه قرب جوار پیوسته در خدمت خاقان اسکندر شان بود و بوسایل و تحف و هدايا روز بروز خود را منظور انتظار عنایت شاهانه میساخت و در توقف خاقان اسکندر شان در رشت اختلاف نموده اند جمیع گویند که زیاده از هفت روز توقف نفرمود و بعضی بیست روز گویند و گروهی یک ماه و چون کارکیا میرزا علی والی لاهجان از ورود قدم خاقان اسکندر شان واقف شده دانست که از اردبیل بهجهت هرگونه از حوادث فوار کرده و امیره اسحق از عهد محافظت خاقان اسکندر شان و رفقاً بیرون نمی تواند آمد استدعای قدم خاقان اسکندر شان بجانب لاهجان نمود و چون خاقان نسیم اخلاص و هوا خواهی از جانب کارکیا میرزا علی استشمام فرمود اراده خاطر برآن مقصود داشت که در لاهجان باشد با آنکه مقصد رشت بود بلا تامل متوجه لاهجان شد و کارکیا این معنی بغايت متعجب و مسحور شد زبان حالش گاه متوجه باین مقال بود که - * نظم *

منم که دیده بددار دوست کردم باز چه شکر گویمت ای کارساز بندۀ نواز
و گاه بدین ابیات متکلم بود - * نظم *

بلند چون نشود قدر آستانه ما که آفتاب قدم می نهد بخانه ما و آنچه شرایط اخلاص و جان سپاری بود بتقدیم رسانید و دقیقه از دقایق فرو نگذاشت و در میان لاهجان در برابر مدرسه کیا فریدون منزلی جهت خاقان اسکندر شان مقرر داشت خاقان نزول اجلال در آن منزل فرموده زبان بوظایف شکر گشاده در آن منزل رحل اقامت انداخت و ایمه سلطان آنقدر در اردبیل توقف نموده بود که خبر وصول خاقان اسکندر شان بلاهجان بدو رسید بعد از آن متوجه ملزمت رسم بیگ شد مسمماً آبه را بدست آورده بدار السلطنة تبریز

شان در تول نموده تجاهل کاملی ازین مقدمات کرد چون جاگیر بیگ را نیز در مقام مخالفت و معافdet دیدند دیگر توقف در تول مناسب ندیدند از آنجا بیرون آمدند متوجه کسکر شدند و امیره سیاوش حاکم کسکر بود در موضوع دنیا چار که از مواضع کسکر است امیر نوش ملازمی از امیره سیاوش بود امیره مظفر او را طلب کرده خاقان اسکندر شان را با رفقاً باو منضم ساخت که نزد امیره سیاوش برد و از تول متحمّد بیگ و احمدی بیگ مراجعت کرده کتابات بامیره اسحق والی رشت درباب مراعات خاقان اسکندر شان و صوفیان و رفقاء نوشتهند و اگرچه رجعت ایشان مرضی طبع خاقان زمان نبود و ازان رهگذر بسیار معموم و متالم گشت فاما ایشان در آن مراجعت (۱) ملجاً و مضطربودند اما چون خبر بامیره سیاوش رسید که شاه متوجه کسکر است بقدم تلقی استقبال نموده مراسم تعظیم و تکریم بجالی آورده در مراسم خدمت بهیچ وجه فرو گذاشتند و سه روز در خانه او بودند بعد از آن کمر همراهی برمیان بسته خاقان اسکندر شان را برشت رسانید و چون امیره اسحق را اخلاص و اعتقاد و توبّد و اتحاد بدین سلسله علیه بیش از آن بود که در حیز شرح گنجید در عرض سه روز میهمانی و میزبانی بتقدیم رسانید که تا خوان سالاران قضاً قرص ماه و خور جهت اطعم ساکنان عالم بالا بر اطباق فلک نهاده جشنی بدآن نوع و اجلاسی بدآن طرز و طریق ندیده بعضی از ثقات گویند که در آن سفر خیر اثر برادران خاقان اسکندر شان در اصادف خلافت اثمار اشجار ولایت سید حسن میرزا و سید سلیمان میرزا و سید داود میرزا و سید محمود میرزا رفیق بودند و بعضی گویند که در رشت بخاقان اسکندر شان ملحق شدند و جمعی گویند که خاقان اسکندر شان با برادران از راه آق داغ که (۲) بچچکلو معروف است بمسوله رفتند و از آنجا متوجه رشت شدند اما کنسی که دران راه رفاقت نموده باشد نبود که بر قول او اعتماد توان کرد اصح آنست که خاقان اسکندر شان برفاقت برادران در رشت نزول اجلال فرمودند و در رشت مسجدیست موسوم بمسجد سفید که

گرگان آوردند و سه روز در خانه خطیب فخرزاد گرگانی بود و خطیب گرگانی بوظایف خدمات لایقه اقدام نمود بعد از آن مذکور بیگ^(۱) پیچاچی و الله بیگ و فرق سیدی علی و^(۲) چلپان بیگ و خلفا بیگ و کوک علی و سایر صوفیان که ازان جنگ سالم بیرون آمده بودند درباب شاهزاده عالی گهر قرعه مشاورت درمیان انداختند و هر یک ازین جماعت مصالحتها می اندیشیدند تا آنکه رای همگی بوان قرار گرفت که شاه را بجانب رشت برند و روزی چند در آنجا رحل اقامت اذارند بجهت آنکه میانه محمد بیگ زوج شاه پاشا خاتون و احمدی بیگ برادر او و امیره اسحق والی رشت سورشته رابطه قدیمی استحکام یافته بود و پیوسته ابواب صداقت و الفت بوسایل تحف و هداها که فی مابین متصرف و مهدی بود افتتاح داشت چون خواطر برین داعیه عازم شد رستم بیگ و احمدی بیگ و محمد بیگ خاقان اسکندر شان را با هشتاد نفر از صوفیان صادق الاعتقاد راسخ الاخلاص برداشته به موضوع^(۳) تول آوردند و باشارت لا تخفّف نجوت من القوم الظالمین بگوش هوش رسانیده روزی چند در خانه امیره مظفر والی تول و ذا بودند و امیره مظفر مراسم میزبانی و خدمتگاری چنانکه رسم و قاعده است بتقدیم رسانید و دقیقاً از دقائق خدمت نامرعی نگذاشت چون ایمه سلطان در اردبیل واقع شد از آنکه خاقان اسکندر شان در منزل امیره مظفر است کس فرزند امیره مذکور فرستاد که ولاد سلطان حیدر بتلو متول شده قاعده مطابعت و متابعت آنست که او را فرزند رستم بیگ فرستی با جمعی که رفیقند و او را بانواع عطاها موعود میساخت و بعد از آن تحریف و تویید کرد بد آنکه اگر درین باب تخلّف و تهانی ازو بظهور رسید بانواع عقوبات معاقب خواهد شد و جاگیر بیگ پروناک که حاکم تول و خلخال بود کس فرستاده بدین نهض اعلام نمود و^(۴) اشار و اذار امیره مظفر کرد امیره از غایبت اخلاص و اعتقادی که بدین دویمان داشت انکار بودن خاقان اسکندر

(۱) ب ندارد

(۲) و ایشار و اذار امیره مظفر

(۳) تول ا تول ب ج

از قبیلهٔ ذوالقدر که در ایام رضاعت شاهزادهٔ والاگهر را در خدمت بود سپردند او خاقان اسکندر شان را از خانهٔ خانجان نقل کرده بمنزل خود در محلهٔ رومیان از محلات اربیل بوده روزی چند نگاه داشت و ازانجا بجوار مسجد جامع اربیل در گنبدی که مقبرهٔ الله^(۱) ویرمیش آقاست برد و نگاه داشت (۲) و علمشاہ بیگم والدۀ آنحضرت مطلعًا از حال فرخندهٔ مآل آنحضرت اطلاع نداشت و روز بروز مفارقت فرزند ارجمند آتش غم والم در کافون سینه اش می‌افروخت چون آبه از پریشانی حال علمشاہ بیگم اطلاع یافت او را به بشارت لا تَحْمَافِيْ وَ لَا تَحْزَنِي اَنَا رَادُوْهُ اَلِيلَكَ مستبشر ساخت اما مردم ایده سلطان روز بروز در تفخّص و تجسس بیشتر میکوشیدند و از جانب رستم بیگ نیز مکرراً فرمان بذغاذه رسیده بود که باشد اولاد مرشد کامل را ذکوراً و اناناً بدست آورده خرمون زندگانی ایشان از شر تیغ سیاست اثر محترق سازند عاقبت الامر ملجم شدند بدآنکه والدۀ شاهزادهٔ والا رتبه را شکنجه فمایند نص صریح آ تَضَارَ وَالدَّهُ بِوَلَدَهَا مانع شده نزک آن اراده کردند آبه نیز خایف شد «قرار بران داد که بمحل دیگر نقل نماید شخصی از صوفیان و غازیانی که در حرب ایده سلطان در رکاب عالی شاه سلطان علی بود و زخم خوردۀ ازان معورکه فرار کرده بود و در مسجد جامع اربیل متواری و مختلفی شده بجهت استعالج جراحت خود نزد آبه آمده آبه او را از کیفیت حال خبردار کرده حقیقت حال شاهزاده بدو باز نمود و ازان رهگذر مسرو و مبتوجه شده بموجب (۲) صلاح نزد رستم بیگ قرامانلو عم بیرام بیگ که ازان حرب گریخته بود و در بغرو ساکن شده دفت و او را از حقیقت حال شاهزاده خبردار ساخت رستم بیگ نیم شبی بر جست و دَخَلَ المَدِيْنَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا خود را باردیل بحوالی مسجد جامع رسانید و شاهزاده را در عقب اسب خود گرفته بجانب بغرو برد و بعضی گویند که هشتاد کس از جنگ ایده سلطان فرار نموده در بغرو جمعیت نموده بودند آن جماعت نیز همراه رستم بیگ آمده شاهزاده را از اربیل برقیه

بیللاق بعرو قبیل از حرب و قتال ایده سلطان برادر فردوس آشیان با دیگر برادران بدبار ارشاد اردبیل فرستاده بودند که در حظیره مقدسه ساکن باشند بعد از واقعه هایله سلطان علی پادشاه والده اش^(۱) علمشا بهم جسد مبارکش باستانه مقدسه آورده علمشا بهم بتعزیه و سوگواری فرزند دلپذید اشتغال داشته گویبان شکیباوی را بدست جزع و فزع پاره کرده خاک عدم اصطدام بر قرق سکون و قرار می افشارد و با وجود این مصیبت این دغدغه در خاطر داشت که مبادا بدست ظلم گرفتار شده چرا غ حیاتش از تند باد جور اعادی منطفی و منتفي گردد و چون لشکر نکبت اثر ایده سلطان دست تطاول و تعذی دراز کرده هرچه لوازم مملکت گیری است از^(۲) اسر و نهب و غارت چیزی فوت و فرو گذاشت نکرده بودند اما مخالفان را گمان آن بود که صوفیان و مربدان دودمان کرامت شاهزاده والا گهر را از اردبیل بیرون بوده اند و حال آنکه در اردبیل متواری و مختفی بود اما آخر الامر معلوم کردند که شاهزاده والا گهر در اردبیل است بعد از تفحص بسیار پیروی کرده بودند که عورتی او را زگاه داشته اما راه بآن عورت نمی بردند و خصوص او را نمیدانستند و درج عصمت و صدف عفت و طهارت شاه پاشا خاتون که از مخدرات^(۳) بذات سلطان ولایت پناه سلطان شاه جنید بود و مرشد کامل او را بازداوج محمد بیگ در آورده بود از کیفیت حال شاهزاده عالیمقدار اطلاع داشت و همگی همت بر احراز آن در معدن ولایت و اکناف آن گوهر منخرن هدایت مصروف میداشت سه روز آنحضرت در خانه قاضی احمد کاکلی بود چون منزل قاضی مذکور نزدیک باستانه منوره معطره و از تردد مخالفان و عبور خلائق محل دغدغه بود شخصی واسطه هل آدمکم علی آهل بیت یکغلونه^(۴) گشته او را منزل عورتی که بخانجان انسام داشت بردند و موازی یک ماه در منزل او بود مانند چشمۀ حیوان از انتظار مخفی بعد از آن بمشورت شاه پاشا خاتون به آیه نام عورتی

(۱) علیشاه ا

(۲) اسیر ب

(۳) بخانجه

خاقان اسکندر شان نهاده او را روانه اردبیل گردانید در اثنای این حال عساکر مخالفان نمایان شدند ایده سلطان جمعی را در کمین گذاشته خود متوجه میدان قتال و جدال گردید و سلطان علی پادشاه در برابر مخالفان صفت آرا شده چون چشممش بر لواح ایشان افتد مانند شیر خشمند که از هیچ چیز ترس و باک نداشته باشد بدیشان حمله کرده صفوی بدان کثربت را بوهیم زده کارزاری نمود که داستان رستم و اسفندیار منسون گردانید آن حضرت گاه بتیغ مصری سرهای و گردان از بدن طاق و گاه^(۱) بر تنهایی دلاوران جفت میگرد و بخمار پیکان تیر بر پیراهن وجود چون صبا صدر گل چاک میزد و بنوک نیزه خونریز قبای بقا را بسان صرسر خفتان لاله میدید و از شاخ بقا شکوفه حیات چون باد برخاک فدا میریخت و بحدید آبدار در دل سنگ و سندان آتشی میافروخت و بیاد زخم آتش فشن خون دشمن چون آب بر صحنه خاک میراند ایده سلطان و حسین بیگ علیخانی تاب آن نیارده روی ادباد بوادی فوار آوردند لشکر قزلباش و غازیان قلاش بجمع کردن^(۲) کسیب مشغول گردیدند و جمعی از لشکریان ایده سلطان که در کمین بودند تیغ خلاف از غلاف بیرون آورده موده‌ی را که بغارت مشغول بودند طعمه شمشیر آبدار گردانیدند و در آن حین موافق سیصد کس با سلطان علی پادشاه همرا بودند بر مخالفان حمله نمودند در محل اسپ تاختن برسر راه فهری بود افتاده گردن آن حضرت کسری یافته مخالفان سر او را از بدن جدا کرده نزد رستم بیگ فرستادند *

گفتار در شمه از احوال خاقان اسکندر شان و توجه ایشان بجانب لاهجان

بعد از آنکه خاقان اسکندر شان از جانب برادر فردوس مکان جنت آشیان متقلد مرتبه جلیله ارشاد و اهتماد و متوجه بنای و آئینه الحکم صعبیاً شده بود^(۳) از

(۱) گاه بر به نهنگ تیر تنهایی دلاوران (۲) کسب ب

(۳) از بیلاق بعزم و اقبال ا

آنچه مذکور خواهد شد تعبیر از خاقان اسکندر شان حضرت شاه اسمعیل است و مقصود از شاه دین پناه شاه طهماسب و مراد ارشاهزاده عالمیان اسمعیل میرزا *

گفتار در وقایع سنه تسعماهه ذکر شهادت سلطان علی پادشاه بفرومان رستم بیگ توکمان وبعضی از حوادث زمان و انقلابات دوران

درین سال رستم بیگ شاهزادگان عالی تبار را بدار ارشاد اردبیل فرستاد که بطريق سابق در آنجا ممکن بوده خلايق را از ضلالت به هدایت ارشاد فرمایند و بموجب رخصت رستم بیگ اردبیل را از پرتو انوار هدایت (۱) ارشاد رشک خلد بپیش ساختند و چون خبر ازدحام اهل ارادت بر سر شاهزاده‌ی فلک رتبت برستم پادشاه رسید خایف و متوهّم گشته از زوال ملک اندیشه‌یده کس باحضور شاهزادگان فرستاد و خاقان اسکندر شان را با برادران باردوی خود آورد و امر کرد که از صوفیان احده در خدمت ایشان فباشند و در آن زمستان در خوی قشلاق کرده در بهار به بیلاق رفت و قصد نمود که سلطان علی پادشاه را شریعت شهادت بچشاند یکی از چاکران (۲) حقیقت پیشنه کیفیت این اندیشه را معروض داشت آن سور آفاق چون از کید ارباب نفاق اطلاع یافت با برادران بجانب اردبیل شتافت صوفیان و غازیان که در آن حدود بودند کمر خدمت بر میان جان بستند و بموجب آن حضرت پیوستند رستم بیگ (۳) وقوف بر فرار سلطان علی پادشاه و اجتماع غازیان کینه خواه حاصل کرد از روی جهله و فاداني پسر خال خود را که مسوم بود بحسین بیگ علیخانی با تلاقی ایمه سلطان بالشکر گران به قصد سلطان علی پادشاه باربدیل فرستاد و سلطان علی پادشاه بنور ولایت دانسته بود که از دست مخالفان شریعت شهادت خواهد چشید تاج از سر خود برداشته بر سر

(۱) آثار ب

(۲) بعد از وقوف ... از روی ب

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و سپاس و شکر بی حد و قیاس سلطانی را سزاست که سزادقات
عز و جلالش از سمت حدوث و امکانی میتواست و حرم محتشم کنه ذاتش از
دیده بصیرت و خیال انسان معراست و هزاران درود بر امیر دیوان رسالت
و مسند نشین ایوان جلالت - *

خطوط رایتش *إِنَّا فَتَحْنَا*   محمد لشمرش *إِنَّا كَفَيْنَا*
و هزاران هزار سلام بروصی رسول و زوج بتول آفتاب سپهر کبریا در دریانی لافتاً • نظم •
حجت قاطع امام حق امیر المؤمنین
بحر مردمی کان دانش لطف رب العالمین

اماً بعد راقم این کلمات پریشان و محترم این مقالات بی سامان حسن فیض
امیر سلطان روصلو که خود را خاک اقدام میرخان میداند این جلد را نیز
با اسم شاهزاده جوانبخت سلطنت شعار عمده خواهین عالی تبار وارث سپهر
شاهی جالس مسند پادشاهی منظور انتظار غایبات رباني مظہر آثار صنع
یزدانی سهر سپهر سلطنت و کامگاری بدر طارم شوکت و کشور^(۱) گشای رافع
الویة العظمة والجلالة قامع البنية الظلم والضلال ناصر اولیا المؤمنین قاهر
اعداء المتمردين هزیر میدان صلابت تماسح جیحون شجاعت اسماعیل میرزا
نوشته شده این جلد مشتمل است بر اخبار و آثار جهانگیری کشور ستانی
حضرت فردوس مکانی ظل سبحانی الوائل الى مراحم الملك الجليل
ابوالبقاء شاه اسماعیل ايضاً مشتمل است بر وقایع زمان سلطنت در درج خلافت
و جهانداری نیز برج شوکت و کامگاری السلطان ابن السلطان ابو مظفر شاه
طهماسب بهادر خان خلد الله ملکه و سلطانه و افضل على العالمین ببرة و عدله
و احسانه و فیز محتویست بر احوال سلاطین رومیه و خواهین چغنانی
و خانان ازبکیه و مشاهیر علماء و صدور و وزرا که معاصر ایشان بوده اند بعد این

(۱) ستانی ب

كتاب

احسن التواریخ

تألیف

حسن روسلو

بسعي و تصحیح چارلس نارمن سیدن

در مطبوعہ بپسٹ مشن پریس کلکتہ

طبع رسید

سنة ١٩٣١ مسيحي